

GUERRA I FORTIFICACIÓ A LA CATALUNYA
MODERNA: LA PLAÇA FORTA DE GIRONA
(1635-1720)

Mateu Guitart Molina

Per citar o enllaçar aquest document:
Para citar o enlazar este documento:
Use this url to cite or link to this publication:
<http://hdl.handle.net/10803/674145>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento-NoComercial-CompartirIgual

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike licence

TESI DOCTORAL

GUERRA I FORTIFICACIÓ A LA
CATALUNYA MODERNA: LA PLAÇA
FORÇA DE GIRONA (1635-1720)

MATEU GUITART I MOLINA

2022

TESI DOCTORAL

GUERRA I FORTIFICACIÓ A LA
CATALUNYA MODERNA:
LA PLAÇA FORTA DE GIRONA (1635-
1720)

MATEU GUITART I
MOLINA

2022

PROGRAMA DE DOCTORAT EN CIÈNCIES HUMANES,
DEL PATRIMONI I DE LA CULTURA

Dirigida i tutoritzada per Xavier Torres Sans

Memòria presentada per optar al títol de doctor per la
Universitat de Girona

AGRAÏMENTS

Quan vaig decidir matricular-me en el curs del màster en Iniciació a la Recerca, em vaig proposar que el pròleg de la Tesi Doctoral seria la darrera cosa que faria d'aquest macroprojecte. Doncs bé, ja ha arribat aquest moment! Quan miro endarrere veig aquella persona que va aprofitar un ERO per fer el màster mentre esperava que la situació econòmica de l'empresa remuntés. He de dir que, en l'àmbit psicològic, em va anar molt bé. Tenia molt de temps de lleure, feia una cosa que m'agradava i m'ajudava a no pensar en la dura situació econòmica de principis de l'anterior dècada... Gràcies a Déu, vàrem aconseguir remuntar l'empresa, la feina no sols es va mantenir, sinó que s'incrementà i em va començar a restar temps per fer la recerca. Uns anys més tard, vaig conèixer l'Anna i decidírem emprendre el camí de la vida junts. Poc tardaren a arribar en Roger i en Guim, les alegries de la casa! Malauradament, les penes també... la meva mare va contraure una terrible malaltia que li ha impedit veure la finalització de la meva tesi. Per això, des del Cel, que és el lloc on van les persones bones, deu estar orgullosa de veure-la acabada... Una darrera crisi, amb EROTO inclòs, m'ha permès efectuar l'embranchada definitiva. Aquesta síntesi ajustada dels meus darrers anys "acadèmics" es podria resumir amb dues imatges típicament gironines: el riu Onyar (o el Ter) i les Gavarres. Mentre que el riu amb el seu característic meandre simbolitza els vaivens que tota recerca incorre. Per sort, he comptat amb el millor director possible, en Xavier Torres Sans, que sempre ha sabut guiar-me perquè no em perdés en la selva de la documentació. Això no obsta, que si hi ha qualsevol error, aquest se m'ha d'imputar a mi! Gràcies, Xavier! Les Gavarres equivalen als estats d'ànim. Quan tot va bé, s'està el cim, contemplant el món des de l'alçada, però quan hi ha problemes, s'està a baix i és quan es requereixen pals de paller. Aquí m'aturo per reconèixer l'enorme paciència que ha tingut la meva dona, l'Anna. Des de sacrificar vacances perquè havia d'acabar la tesi o condicionar-les perquè volia/necessitava investigar en algun arxiu fins a emportar-se els nens a jugar a fora perquè tingués una estona de tranquil·litat. Precisament, l'arribada dels nens m'ha condicionat la vida perquè arribà un punt que havia de renunciar a ells o a la tesi. Els intents de fer-ho seguir tot (treballar de nits, aixecar-se a les 5 del matí, renunciar el lleure de cap de setmana...) no era sostenible en el temps.

No amagaré que certa sensació de culpa sí que tinc perquè crec que hauria pogut fer una tesi molt millor si hagués fet menys de pare... i viceversa, millor pare i pitjor tesi. Per sort, un altre cop, i no em cansaré dir-ho, la meva dona m'ha equilibrat, secundant-me quan més ho necessitava. Gràcies, Anna! I què puc dir dels meus pares, Mateu i Ramona, sols els hi puc agrair tot el suport i amor rebuts. Un fill no pot demanar res més! Tinc un lament: Si l'hagués acabat abans, la meva mare hauria gaudit del moment. Tot i la profunda pena, les seves paraules d'ànims m'han ajudat, encara avui, superar totes les adversitats que m'he trobat. No m'oblido del meu avi, l'Esteve Guitart i Ros, el padrí, que fou el qui veritablement m'introduí en la història militar quan m'explicava les seves batalletes de la Guerra Civil. També agraeixo a la resta de la família per estar quan tocava, especialment quan s'ha requerit que guardessin els nens perquè pugues escriure la tesi o simplement parlar-ne (Rosa, Eva, Jordi, Ferran, Joan, Maria...). Als amics... que faria sense ells! Als companys de feina: ACEBSA i SUELCO, que compartim penes i alegries... I a totes les persones que m'han acompanyat parts d'aquest llarguíssim viatge, des d'amics que, circumstàncies de la vida, ens hem distanciat, fins a l'arxiver que prou feines hi ha una relació quasi administrativa. Gràcies a tots per l'escalf rebut!

Acabo amb una reivindicació: Cal conèixer més la història militar. Si això és cert, que ho crec profundament, encara ho és més a Girona. Una ciutat situada estratègicament és sinònim de guerra i la capital gironina tancava la Via Augusta, cosa que ja s'adonaren els romans amb la Gerunda... o els ibers amb la Kerunta, a Sant Julià de Ramis, molt a prop de Girona. La guerra és sinònim de destrucció i patiment, però també de canvi i de transformació. Podríem reflexionar si val la pena una guerra pels "beneficis" que pot comportar, però considerem un diàleg estèril, puix que parlem de conflictes antics, però amb importants connotacions presents. Malauradament, s'ha destacat la part més horrible o morbosa, però en aquesta tesi s'ha intentat mostrar els canvis que experimentà una ciutat rellevant de la Catalunya moderna (la tercera en importància?). I no cal ni dir que foren devastadors: una ciutat eminentment drapaire es transformà en un baluard, en una ciutat-fortalesa. La capacitat destructiva de la guerra podia modificar abruptament el futur de qualsevol comunitat. I aquesta és la veritable raó de la importància del seu estudi.

**A l'Anna, en Roger i en Guim.
Als meus pares, Mateu i Ramona (allà on siguis)**

*“La mayor fuerça, à común opinión de los más
expertos soldados, es de la sangre”.*

AMGi. MA. 1656. *Carta dels jurats gironins a
Jeroni Francoli*, f. 40v-41.

*“[Girona] es la Plaza de Armas y frontera de
cinco Plazas de los Enemigos”.*

Ambrosi Borsano. *Discurso General...* f. 12

Llista de publicacions

GUIART, Mateu (2015): “El castell de Montjuïc”. *Revista de Girona*, 291, p. 34-36.

GUIART, Mateu (2016): “Notes sobre els convents gironins durant l’ocupació francesa de 1694-1698”. *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, LVII, p. 305-314.

GUIART, Mateu (2020): “L’Hospital del Rei, o militar, a Girona. Dades procedents dels Manuals d’Acords (1653-1694)”. *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, LXI, p. 51-82.

GUIART, Mateu (2021): “El castell de Montjuïc: Una breu introducció a la seva història (segles XVII-XIX)”. *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, LXII, p. 427-452 (En premsa).

Assessorament històric en el documental “**Girona, ciutat de setges**”. Producció: CamonStudio. Emès a El Punt Avui TV el 21 de novembre de 2014. Enllaç: <https://www.youtube.com/watch?v=2pLfxek8AxM>

Llista d'abreviatures

ACG: Arxiu Capitular de Girona

AGM: Archivo General Militar de Madrid

AIEG: Annals de l'Institut d'Estudis Gironins

AHG: Arxiu Històric de Girona

AMGi: Arxiu Municipal de Girona

BNE: Biblioteca Nacional de España

BNF: Bibliothèque National de France

BUZ: Biblioteca de la Universidad de Zaragoza

CGE: Centro Geográfico del Ejército

DIGIBUG: Repositori Institucional de la Universitat de Granada

MA: Manual d'acords de la municipalitat gironina. A continuació s'indica l'any. Per exemple: MA. 1710 indica que és el manual d'acords de l'any 1710.

RAH: Real Academia de Historia

Normes d'edició

Tot el referent a les cites extretes de fonts manuscrites s'ha respectat l'ortografia original. Solament s'han desenvolupat les abreviatures que podien generar confusió. En alguns casos s'han restituït lletres dins de claudàtors.

ÍNDEX

AGRAÏMENTS.....	3
Llista de publicacions	6
Índex de mapes, figures i taules.....	15
RESUM/ RESUMEN/ ABSTRACT.....	18
INTRODUCCIÓ	20
1.- Justificació del tema.....	20
2.- Metodologia.....	22
3.- Estructura de la tesi	27
CAPÍTOL 1. PRELIMINARS	29
1.1.- La guerra en època moderna: historiografia	30
1.2.- Les guerres de la Monarquia Hispànica	40
1.3.- Girona. Un breu estat de la qüestió.....	45
PRIMERA PART: LES GUERRES A GIRONA I LA SEVA VEGUERIA.....	49
CAPÍTOL 2. LA GUERRA DELS SEGADORS (1640-1660)	50
2.1. Els antecedents (1636-1640).....	51
2.2.- El període francès (1641-1652).....	58
2.2.1.- El front nord (1640-1645)	58
2.2.2.- El front sud (1640-1652)	66
2.3.- Retorn a la fidelitat de Felip IV (1652-1659).....	77
2.3.1.- El setge de 1653	77
2.4.- Els darrers anys de la guerra (1654-1659)	85
CAPÍTOL 3. LES GUERRES DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII	89
3.1.- La guerra de Devolució (1667-1668).....	90
3.2.- La guerra d'Holanda (1672-1678)	93
3.2.1.- La relativa tranquil·litat dels primers anys (1672-1674).....	93
3.2.2.- L'atac francès de 1675	97
3.2.3.- El final de la guerra d'Holanda	103
3.3.- La guerra de Luxemburg (1683-1684).....	107
3.3.1.- La invasió.....	108
3.3.2.- El combat del Ter	109
3.3.3.- El setge	112
3.4.- La guerra dels Nou Anys (1689-1698).....	117
3.4.1.- Els primers anys de la guerra (1689-1693).....	117
3.4.2.- El setge i capitulació de Girona (1694).....	122

3.4.3.- L'ocupació francesa de Girona (1694-1698)	131
CAPÍTOL 4: LA GUERRA DE SUCCESSIÓ ESPANYOLA (1705-1714).....	135
4.1.- El primer període filipista (1700-1705)	136
4.2.- El domini austriacista (1705-1711)	141
4.2.1.- L'ofensiva borbònica de 1706	141
4.2.2.- L'acció de Calabuig (1707)	145
4.2.3.- Els borbònics frenats de nou (1708)	148
4.2.4.- 1709. L'any de les desfetes.	150
4.2.5.- El setge (1710-1711)	154
4.3.- El segon període filipista (1711-1714)	164
SEGONA PART: LA FORTIFICACIÓ A GIRONA.....	172
CAPÍTOL 5: UNA PANORÀMICA DEL PROCÉS DE FORTIFICACIÓ (SEGLES XVII-XVIII)	173
5.1.- La guerra dels Segadors (1640-1660): El setge de 1653	175
5.2.- Les fortificacions de Girona l'any 1660.....	179
5.3.- La guerra de Devolució (1667-1668).....	181
5.4.- La guerra d'Holanda (1673-1679)	182
5.5.- El setge de 1684	187
5.6.- La guerra dels Nou Anys (1689-1698)	190
5.6.1.- El setge de 1694	191
5.6.2.- L'ocupació francesa (1694-1697)	192
5.7.- La guerra de Successió Espanyola (1705-1714)	194
5.7.1.- El setge de l'hivern de 1710/1	195
CAPÍTOL 6: LA FORTIFICACIÓ DURANT LA GUERRA DELS SEGADORS.....	197
6.1.- El punt d'inici (1637-1639).....	198
6.2.- La primera etapa (1640-1652)	199
6.3.- La darrera etapa de la guerra (1653-1659).....	205
6.3.1.- Les obres prèvies al setge francès de 1653.....	205
6.3.2.- La destrucció d'edificis previs al setge de 1653	207
6.3.3.- La destrucció d'edificacions durant el setge de 1653	210
6.3.4.- L'arquitectura de la futura plaça militar	211
6.3.5.- Reparació de la bretxa	213
6.3.6.- El terraplenament de la muralla	213
6.3.7.- Les obres menors	214
CAPÍTOL 7: LA PRETENSÍO D'ALLUNYAR LA FRONTERA MILITAR (1660-1672)	217
7.1.- El donatiu per fortificar la frontera.....	218
7.2.- L'aiguat de 1663 i la reconstrucció del pany de muralla de Sant Feliu.....	221

7.3.- La guerra de Devolució (1667-1668): Girona com a plaça forta	227
7.3.1.- Obres de manteniment	228
7.3.2.- La pròrroga del subsidi	229
7.3.3.- A l'espera d'una nova guerra (1668-1672)	234
CAPÍTOL 8: LA GUERRA D'HOLANDA (1673-1679)	237
8.1.- La darrera ofensiva per construir un fort a l'Empordà	238
8.2.- Les primeres instruccions	240
8.3.- 1675. L'any que canvià la història de Girona	242
8.3.1.- Arranjament dels portals	243
8.3.2.- Les torres de la muralla	243
8.3.3.- Les serracines	244
8.3.4.- Hospital de Sant Llàtzer	245
8.3.5.- Arranjament del camí de ronda de la muralla (1676)	245
8.4.- Les institucions gironines salven les dificultats financeres de la Monarquia	246
8.5.- La inundació de 1678	250
8.5.1.- Les primeres actuacions	250
8.5.2.- La reconstrucció	257
8.6.- El terraplenament de les muralles (1680-1684)	259
CAPÍTOL 9: LES CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA DE LUXEMBURG (1684-1693)	261
9.1.- La reparació de les bretxes	262
9.2.- La modernització de la muralla del Mercadal	263
9.2.1.- El terraplenament de la muralla del Mercadal	263
9.2.2.- El terraplenament de la contramuralla	269
9.2.3.- Els problemes amb la contramuralla	271
9.2.4.- La vall del tram entre el portal del rec Monar fins al baluard de Santa Clara	275
9.2.5.- La continuació de la contramuralla	276
9.2.6.- El terraplenament del nou tram de contramuralla	279
9.3.- Les altres obres	280
9.4.- El donatiu de 1688	282
9.5.- L'ampit de la muralla	286
9.5.1.- La continuació de l'ampit i l'arranjament de la contramuralla malmesa	290
9.6.- La reforma de les serracines (1691)	292
CAPÍTOL 10: LES FORTIFICACIONS EXTERIORS	294
10.1.- La pretensió de construir una ciutadella a Girona (1655)	296
10.2.- La darrera etapa de la Guerra dels Segadors (1653-1659)	298
10.3.- El període d'impàs (1660-1675)	299

10.4.- La primera onada constructiva (1675-1677).....	301
10.4.1.- Els acords contractuals.....	302
10.5.- La muntanya de les Pedreres.....	306
10.5.1.- El Conestable.....	307
10.5.2.- El fort de la Reina Anna.....	309
10.5.3.- El fort dels Caputxins.....	313
10.5.4.- El fortí del Capítol.....	315
10.5.5.- El fortí de la Ciutat	316
10.6.- La muntanya de la Barrufa	320
10.6.1.- El fort de Montjuïc.	320
10.6.1.1.- La construcció	322
10.6.1.2.- La polèmica	324
10.6.1.3.- Conseqüències de la polèmica.....	329
10.6.1.4.- Els noms de la fortificació	330
10.6.2.- La torre de Sant Joan.....	331
10.7.- La muntanya de la O	333
10.7.1.- El calvari	333
CAPÍTOL 11: LA PROTECCIÓ DE LES MURALLES. ELS BALUARDS I ELS PORTALS	336
11.1.- Els baluards	338
11.1.1.- De la guerra dels Segadors fins la guerra de Devolució (1653-1666)	338
11.1.2.- De la guerra de Devolució a la guerra d’Holanda (1667-1672).....	339
11.1.3.- De la guerra d’Holanda a la guerra de Luxemburg (1673-1684).....	341
11.1.4.- De la fi de la guerra de Luxemburg a la guerra dels Nou Anys (1684-1694).....	344
11.2.- Els portals.....	347
11.2.1.- El portal de l’Areny.....	349
11.2.1.1.- El baluard de l’Areny.....	351
11.2.1.2.- El cos de guàrdia	355
11.2.1.3.- La construcció dels nous rastells.....	357
11.2.1.4.- L’escut de Girona en el baluard de l’Areny	358
11.2.1.5.- Les obres menors del portal de l’Areny	359
11.2.1.6.- La reforma de 1694.....	360
11.2.2.- Portal d’en Vila.....	360
11.2.3.- Portal de la Verge Maria	361
11.2.3.1.- La claveguera	362
11.2.3.2.- El pont llevadís	363
11.2.4.- Portal del rec Monar	367

11.2.5.- Portal de la Barca	368
11.2.6.- Portal de Figarola	368
11.2.7.- Portal de Sant Antoni	369
11.2.8.- Portal de l'Àngel.....	369
TERCERA PART: LA GUERRA A GIRONA.....	371
CAPÍTOL 12: LA FORTIFICACIÓ AMB FEIXINA. UNA INTRODUCCIÓ.....	372
12.1.- La fortificació amb feixina i terra. Què és i per què servia?	373
12.2.- La literatura militar	376
12.3.- L'organització de la recollida de la feixina	379
12.4.- La recollida de feixina durant un setge.....	384
12.5.- Les construccions de feixina a Girona.....	385
12.5.1.- Les noves construccions.....	385
12.5.2.- Reparacions i actualitzacions d'estructures ja existents.....	387
12.5.3.- Les travesseres	389
12.5.3.1.- Setge de 1684.....	389
12.5.3.2.- La travessera que unia el Pont Major amb el fort de Montjuïc	391
12.5.3.3.- El setge de 1710/1	392
12.5.4.- L'ús de les feixines per part dels francesos.....	393
CAPÍTOL 13: CONDICIONANTS DE LA GUERRA A GIRONA	395
13.1.- El debat estratègic	396
13.1.1.- La importància de la geografia.....	396
13.1.1.1.- El sistema muntanyós	396
13.1.1.2.- La xarxa hidrogràfica	400
13.1.2.- Les alternatives	400
13.1.2.1.- La disponibilitat pressupostària	402
13.1.2.2.- L'elecció del lloc per construir la nova fortificació.....	404
13.1.2.3.- El termini de construcció de la nova fortificació.....	406
13.1.2.4.- Necessitat de tropes per protegir l'obra i els obrers	407
13.1.2.5.- La canviant fidelitat de l'entorn de Girona	408
13.1.3.- Avantatges per escollir Girona com la plaça d'armes fronterera	408
13.1.3.1.- Tots els camins conflueixen a Girona.....	409
13.1.3.2.- La xarxa fluvial.....	412
13.1.3.3.- La població i la riquesa econòmica	413
13.1.4.- Inconvenients per escollir Girona com la plaça d'armes fronterera.....	414
13.1.4.1.- Ciutat dominada per muntanyes	415
13.1.4.2.- Massa distància de la frontera.....	416

13.1.4.3.- Girona era una plaça allunyada de la costa	417
13.2.- L'art de la guerra	418
13.2.1.- La invasió.....	419
13.2.2.- La plaça gironina	422
13.2.3.- El setge	424
13.2.4.- La batalla	428
13.2.5.- L'avituellament de la ciutat assetjada.....	432
13.2.6.- Girona i Puigcerdà: Dues places frontereres catalanes amb destins diferents ...	438
CAPÍTOL 14: L'ORGANITZACIÓ MILITAR DE LA MUNICIPALITAT GIRONINA	443
14.1.- La direcció de la Guerra: El Consell General i la Junta de Guerra.....	444
14.2.- La base del poder: Persones i armes.....	451
14.2.1.- La població apta per agafar les armes	451
14.3.- El reclutament.....	456
14.3.1.- El reclutament voluntari	457
14.3.2.- El reclutament obligatori	458
14.4.- Les armes portàtils.....	464
14.5.- L'armament de les companyies gironines	467
14.6.- L'artilleria	470
14.7.- Diferents nivells de mobilització	473
14.7.1.- La companyia fixa.....	474
14.7.2.- La companyia	478
14.7.2.1.- Els avatars de la companyia	480
14.7.3.- El terç de la municipalitat o gironí	484
14.7.3.1.- La defensa de Girona	495
14.7.4.- El sometent	497
14.8.- Els militars gironins	498
CAPÍTOL 15: ELS ALLOTJAMENTS MILITARS	505
15.1.- La guerra dels Segadors: La cruesa de l'allotjament de soldats	506
15.2.- De la guerra de Devolució fins a la guerra d'Holanda (1667-1672)	513
15.3.- La guerra d'Holanda: La primera onada constructiva de quarters	515
15.4.- La consolidació del procés d'aquarterament (1680-1694)	520
15.5.- Els darrers anys (1694-1713).....	527
CONCLUSIONS	538
FONTS I BIBLIOGRAFIA	548

Índex de mapes, figures i taules

Mapes

Mapa núm. 1.	Les operacions militars del setge de 1694	128
Mapa núm. 2.	Les operacions militars del setge de 1710/1.....	160
Mapa núm. 3.	Plan de la ville de Gironne. 24 de juliol de 1653:.....	176
Mapa núm. 4.	Carte manuscrite des environs de Gironne (1653)	177
Mapa núm. 5.	Planta de la ciutat i fortificacions de Girona (1673-1687)	183
Mapa núm. 6.	Girona el 1677 segons Lorenzo Possi	185
Mapa núm. 7.	Girona entre el 1677 i el 1684.....	186
Mapa núm. 8.	Girona el 1684	189
Mapa núm. 9.	Girona el 1694	191
Mapa núm. 10.	Projecte de fortificació de Girona el 1696	193
Mapa núm. 11.	Mapa del recinte fortificat de Girona el 1710.....	194
Mapa núm. 12.	Girona durant el setge de 1710-1711	195
Mapa núm. 13.	Plànol del fort del Conestable el 1685	309
Mapa núm. 14.	Detall de la muntanya de les Pedreres durant el setge de 1694	310
Mapa núm. 15.	Detall de la muntanya de les Pedreres durant el setge de 1710	311
Mapa núm. 16.	Detall del mapa de Lorenzo Pozzi amb la torre de Sant Joan	332
Mapa núm. 17.	Detall del mapa "Gironne" de Bertau (1711)	398
Mapa núm. 18.	La geografia física de la frontera entre Espanya i França.....	399

Figures

Figura núm. 1.	La muralla de les Pedreres	79
Figura núm. 2.	Plaça de Sant Pere, epicentre de l'assalt del 23 de gener.....	163
Figura núm. 3.	Imports pagats per arranjar la muralla (1640-1641).....	200
Figura núm. 4.	Muralla del Mercadal	212
Figura núm. 5.	La muralla del riu Onyar	223
Figura núm. 6.	Esquema de la contramuralla.....	268
Figura núm. 7.	Fragment del canat de la contramuralla del Mercadal	278
Figura núm. 8.	Altimetria de la muntanya de la O	333
Figura núm. 9.	El baluard del Governador al barri del Mercadal de Girona	346
Figura núm. 10.	Portal de Santa Clara (muralla del Mercadal)	348

Figura núm. 11.	Escut construït per Antoni Bernoya	358
Figura núm. 12.	El burg de Sant Pere	392
Figura núm. 13.	Vista aèria de Girona	416
Figura núm. 14.	El pla de Girona inundat	431
Figura núm. 15.	Evolució del preu de la quartera de forment (1693-1699)	436
Figura núm. 16.	Població apta per agafar una arma (1637-1684)	454
Figura núm. 17.	Nombre de soldats mobilitzats (1653-1706).....	455
Figura núm. 18.	Íntima de 1652	459
Figura núm. 19.	Relació d'armes trobades a Girona (1637-1694)	465
Figura núm. 20.	Ordre dels jurats per efectuar un servei (1705).....	494
Figura núm. 21.	Procedència dels soldats allistats el 1674	503

Taules

Taula núm. 1.	Valoració econòmica dels edificis afectats pel setge de 1653	208
Taula núm. 2.	Valoració econòmica de les cases afectades pel setge de 1653	209
Taula núm. 3.	Termini en dies de l'arribada de l'exèrcit francès a Girona	410
Taula núm. 4.	Termini en dies entre les primeres notícies i l'arribada a Girona	411
Taula núm. 5.	Durada dels setges	425
Taula núm. 6.	Nombre de peces d'artilleria.....	426
Taula núm. 7.	Batalles entorn de Girona (1653-1709).....	429
Taula núm. 8.	Preu del tall de la carn (1693)	435
Taula núm. 9.	Xifra d'integrants de la Junta de Guerra de 1675	447
Taula núm. 10.	Xifra de soldats repartits per confraria (1652).....	461
Taula núm. 11.	Opinió de les confraries per fer una nova extracció de soldats	462
Taula núm. 12.	Repartició dels soldats de les confraries (1674).....	463
Taula núm. 13.	Detall de les armes de foc (1637-1694)	466
Taula núm. 14.	Detall de les armes blanques (1637-1694).....	467
Taula núm. 15.	Armes que entregà la municipalitat gironina (1652-1667)	467
Taula núm. 16.	L'artilleria gironina durant el setge de 1653	472
Taula núm. 17.	Composició de la companyia fixa el 1679	474
Taula núm. 18.	Integrants de les companyies (1637-1706).....	479
Taula núm. 19.	Ordre de sortida de les companyies del terç gironí (1640).....	485
Taula núm. 20.	Possible composició del comandament del terç gironí el 1667.....	486
Taula núm. 21.	Ordre del terç gironí (1689).....	491
Taula núm. 22.	Lloc assignat a cada companyia en cas d'atac (1709)	496

Taula núm. 23.	Evolució dels salaris mensuals de les companyies	500
Taula núm. 24.	Els habitatges a Girona el 1655	510
Taula núm. 25.	Destrucció d'habitatges (1653-1655)	511
Taula núm. 26.	Evolució de la despesa en arranjar habitatges (1655-1660)	512
Taula núm. 27.	Obres efectuades en els quarters (1674-1675).....	517
Taula núm. 28.	Preus fets per construir quarters (1676-1678).....	519
Taula núm. 29.	Espais ocupats per la guarnició el 1680	519
Taula núm. 30.	Espais ocupats per la guarnició el 1682	522
Taula núm. 31.	Habitatges comprats per la municipalitat (1680-1692)	523
Taula núm. 32.	Habitatges arranjats (1684-1692)	525
Taula núm. 33.	Quarters amb cavallerisses (1689-1691).....	526
Taula núm. 34.	Tarifa dels utensilis el 1694	528
Taula núm. 35.	Canes construïdes de cavallerisses el 1695.....	530
Taula núm. 36.	Allotjaments militars el 1696	531
Taula núm. 37.	Lloguers de cases per allotjar militars (1695-1697)	532
Taula núm. 38.	Allotjaments militars el 1706	535
Taula núm. 39.	Evolució de la tipologia de la fortificació a Girona (1640-1712)	546

RESUM

La tesi tracta sobre la fortificació de Girona entre les guerres dels Segadors i de Successió Espanyola. No fou un procés uniforme ni continu en el temps, ja que els dubtes, les aturades i, sobretot, les dificultats econòmiques dificultaren la conclusió de les obres. Girona adquirí un rol de plaça forta que s'accentuà a mesura que transcorregué el segle XVII per l'absència d'una fortificació que tanqués la frontera de forma eficient. Tanmateix, fins poc abans del setge de 1694, la feixina tenia un pes considerable, que era tot un reflex de les dificultats enunciades. Ara bé, una plaça forta no era tan sols una fortificació, sinó també un espai on allotjar una rellevant guarnició. Per aquest motiu, la municipalitat gironina hagué d'assumir un rol diferent de l'observat fins llavors, obligant-la que destinés importants recursos econòmics (tant per construir fortificacions, quarters i sostenir les tropes que mobilitzà), humans (el terç gironí) i organitzatius (la Junta de Guerra).

RESUMEN

La tesis trata sobre la fortificación de Girona entre las guerras de los Segadores y de Sucesión Española. No fue un proceso uniforme ni continuo en el tiempo, ya que las dudas, los paros y, sobre todo, las dificultades económicas dificultaron la conclusión de las obras. Girona adquirió un rol de plaza fuerte que se acentuó a medida que transcurrió el siglo XVII por la ausencia de una fortificación que cerrase la frontera de forma eficiente. Sin embargo, hasta poco antes del asedio de 1694, la fajina tenía un peso considerable, que era un reflejo de las dificultades enunciadas. Ahora bien, una plaza fuerte no era tan solo una fortificación, sino que también un espacio donde alojar una importante guarnición. Por este motivo, la municipalidad gerundense tuvo que asumir un rol diferente de lo observado hasta entonces, obligándola que destinase importantes recursos económicos (tanto para construir fortificaciones, cuarteles y sostener las tropas que movilizó), humanos (el tercio gerundense) y organizativos (la Junta de Guerra).

ABSTRACT

The thesis deals with the fortification of Girona between the wars of the Reapers and the Spanish Succession. It was neither a uniform nor a continuous process in time, as doubts, stoppages and, above all, economic difficulties hindered the completion of the works. Girona acquired the role of a stronghold that was accentuated as the 17th century progressed due to the absence of a fortification that would efficiently close the border. However, until shortly before the siege of 1694, the sash had a considerable weight, which was a reflection of the difficulties mentioned above. However, a stronghold was not only a fortification, but also a place to house a large garrison. For this reason, the municipality of Girona had to assume a role different from what had been observed until then, forcing it to allocate significant economic resources (both to build fortifications, barracks and support the troops it mobilized), human resources (the Tercio Gerundense) and organizational resources (the Junta de Guerra).

INTRODUCCIÓ

1.- Justificació del tema

Els darrers vint, o vint-i-cinc, anys la recerca sobre la guerra dels segles XVI, XVII i XVIII ha experimentat un revulsiu considerable en el món acadèmic espanyol.¹ Àdhuc, podem anar més enllà en comprovar que ha sortit de la universitat per transformar-se en un producte cultural amb un mercat molt consolidat.² Paradoxalment, Girona que té un passat ric en història militar prou feines aquest ha estat investigat, excepte determinats fets, especialment lligats als setges de la guerra del Francès (1808-1809) i, a tot estirar, els de la guerra civil catalana (segle XV). Precisament en aquesta tesi volem treure de l'oblit un moment històric clau per a Girona, i també per a Catalunya, com fou el període de 1640 al 1714. Si per a Catalunya aquest període significà la mutilació territorial (guerra dels Segadors) i la pèrdua de les institucions dirigents (guerra de Successió Espanyola) per a Girona implicà un apropament d'una frontera desprotegida (per la pèrdua de les places defensives de Salses i Perpinyà), la retallada inicial de l'autonomia (per la instauració d'un governador militar dins de la ciutat) i, finalment, la pèrdua dels òrgans de govern municipal tradicionals (tal com ocorregué a la resta de Catalunya). El fracàs en la construcció d'un nou cinturó de fortificacions per part de la Monarquia Hispànica, convertí Girona de facto amb la fortalesa que protegiria el cantó empordanès de la frontera. Aquest fet implicà que, tal com ja avançà fa uns vint anys el professor Xavier Torras, la transformació d'una ciutat eminentment industrial (en el sentit que tenia aquest terme en el segle XVII) a una plaça forta, o, tal com es deia llavors, en l'*avantmural* de Catalunya.³ La transformació, que no fou immediata perquè inicialment la descartaren per motius estratègics, implicà, des d'un punt de vista militar, la fortificació de la ciutat. El resultat del conjunt d'actuacions constructives el coneixíem

¹ Sense ànim d'exhaustivitat, sols citarem dos dels més recents treballs recopilatoris de les noves tendències de la història de la guerra. A. ESPINO: "La renovación de la Historia de las Batallas". *Revista de historia militar*. Núm. 91. 2002, p. 159-174. C. BORREGUERO: "La historia militar en el contexto de las nuevas corrientes historiográficas. Una aproximación". *Manuscrits: revista d'història moderna*. Núm. 34. 2016, p. 145-176.

² Revistes com *Desperta Ferro* o col·leccions com les de l'editorial Almena així ho testimonien.

³ X. TORRES: "La Ciutat de Girona a l'època moderna: De Capital del Drap a plaça forta." *AIEG*. XLII. 2001, p. 25-44.

gràcies al protagonisme que adquirí Girona en els conflictes bèl·lics que fou immersa, principalment les guerres dels Nou Anys i la de Successió Espanyola, però no el procediment en si, tret de notícies puntuals. Els interrogants eren múltiples, des de la cronologia (es construïren totes les fortificacions durant l'etapa final de la guerra dels Segadors o fou un procés molt més dilatat en el temps?), la planificació (n'hi hagué alguna amb caràcter general o s'aixecaren fortificacions sols per cobrir les debilitats que mostrava el paratge?), la direcció de les obres (quins enginyers hi participaren?), qui finançà les obres (la Monarquia Hispànica assumí tota sola les grans despeses que generaren les obres?, o bé les institucions gironines aportaren alguna quantitat?), la Monarquia Francesa intervingué en el procés constructiu (en els moments que Girona restà ocupada per ella?) o el perjudicà mitjançant la destrucció de les fortificacions ja aixecades llavors. Aquestes són simplement algunes de les preguntes de l'apartat de fortificacions que ens férem en els moments inicials de la tesi. Lògicament, algunes d'elles s'han pogut respondre satisfactòriament mentre que d'altres tan sols s'han suggerit possibles camins per a futures recerques.

Aquests sols foren alguns dels interrogants del moment inicial d'establir la tesi perquè seguidament en sorgiren d'altres, possiblement, de major transcendència com era que no disposàvem de cap relat modern de les guerres del període estudiat en la tesi. L'única exposició sobre els fets bèl·lics que hi havia eren uns articles, forces extensos, d'Emili Grahit, però de finals del segle XX. Lògicament, per enquadrar la tesi, i també per mostrar les causes de fons del procés de fortificació, el primer apartat s'ha dedicat als conflictes que devastaren Girona, des de la guerra dels Segadors fins a la guerra de Successió Espanyola. L'ànim de la redacció no ha estat escriure una història militar a l'ús, sinó intentar mostrar les principals dinàmiques bèl·liques que conduïren a una sèrie de respostes, de les quals, la més reeixida, fou una manera de fortificar Girona que podríem definir com a heterodoxa, si ho comparem amb les maneres de treballar de l'Europa de finals del segle XVII. Mentre que llavors estava en voga una versió barroca de la traça italiana, el millor exemple foren les obres de l'enginyer francès Sébastien La Preste de Vauban, a Girona hi trobem terra, pedres i feixina (i també fortificacions que seguien els patrons europeus). Aquesta aparent contradicció obligà a investigar sobre aquest sistema diferent de fortificar, no sempre associat a la manca de recursos econòmics, tot i que solia ser una de les principals causes del seu ús, sinó també a la

imperiosa necessitat de fortificar un espai concret. Per un altre cantó, si considerem la fortificació com un procés que consistia a agregar fortins a Girona, l'estaríem errant perquè el fet transcendental fou la construcció d'una plaça forta que hauria de protegir una de les fronteres del monarca hispànic enfront de la gran potència de l'època, que era França. Una altra cosa completament diferent és si aquesta plaça forta era coherent des d'un punt de vista estructural. Per això, no tan sols s'estudia el procés constructiu en si, que és fonamental, sinó que també la creació d'una potent estructura defensiva en el qual la ciutat assumí un rol fonamental. Els principals exponents serien l'adequació, i també edificació, d'habitatges per allotjar una potent guarnició, d'uns 2.500 homes, la mobilització del terç municipal, que englobaria des de l'enviament de companyies a combatre a escenaris més o menys llunyans, però tots radicats dins del territori català, i, el darrer, seria l'àmbit institucional, amb la Junta de Guerra com a element més destacat, però no únic, ja que també hauríem de considerar la importància del jurat en cap com a figura amb rol militar.

2.- Metodologia

El punt de partida de la recerca fou el buidatge sistemàtic dels Manuals d'Acords de Girona entre els anys 1635 i 1714 amb l'objectiu de resoldre un dels problemes que d'antuvi es preveia nuclear, com era la cronologia. La historiografia havia proporcionat un model de fortificació que, a grans trets, semblava satisfactori, tot i que mostrava importants llacunes. Precisament, una d'elles era la del període estudiat, ja que considerava que la fortificació de la plaça gironina s'havia efectuat durant un breu termini (finals de la guerra dels Segadors, bàsicament). Tanmateix, els sondatges documentals no confirmaven aquesta versió tan idíl·lica de la construcció de la plaça gironina, sinó tot el contrari, ja que mostraven dificultats, aturades i promeses incomplertes. En aquest sentit, els manuals d'acords, que són l'equivalent de les actuals actes dels plens dels ajuntaments, els hem usat com a fil conductor del nostre relat. En la municipalitat gironina se'n conserven des del 1346, tot i que sols s'han consultat els corresponents entre els anys 1635 i 1714. La importància d'aquests llibres és cabdal perquè llavors les universitats catalanes, com d'altres d'arreu d'Europa, gaudien d'una àmplia autonomia, que les permetia atendre assumptes tan variats com regular els

preus dels productes bàsics, una epidèmia o, àdhuc, una guerra en mobilitzar recursos propis per fer-hi front. Així, qualsevol problema anava al Consell General, o *Concilium Generale*, i posteriorment, si no es resolvia, o requeria un tractament més especialitzat, es remetia a una Junta, en el nostre cas, la de Guerra, o *Adjunctio Belli*. Si es produïa algun pagament, qui l'efectuava era el clavari de la Taula gironina, també quedava registrat com una *Ordinatio pro Administratore*. Gràcies a aquesta manera de procedir, conservem, per anomenar-ho d'alguna manera, expedients complets de les actuacions que emprengué la municipalitat gironina, que majoritàriament eren efectuades per indicació del governador de torn (que a l'hora seguia instruccions del virrei...). Malauradament, la informació no sempre era exhaustiva, possiblement producte de l'acumulació de tasques per part del secretari de la municipalitat, que solia ser un dels notaris de Girona. La principal absència detectada era la no transcripció de molts contractes de preus fets que la municipalitat havia signat amb el corresponent constructor, habitualment gironí. No obstant això, la manca d'aquesta informació no revestí cap contratemps d'importància perquè l'assumpte s'havia tractat en una Junta de Guerra i, posteriorment, el pagament en la Taula gironina, els quals sí que tenim registres en els manuals d'acords. Una informació complementària que ens proporcionarà els manuals d'acords és la correspondència entre la municipalitat gironina amb altres institucions, com el virrei, el Consell de Cent de Barcelona, els diputats de la Diputació del General... A partir d'aquesta s'ha reconstruït sumàriament passatges pocs coneguts de la història gironina com l'ocupació francesa de 1694-1698, simplement per citar un exemple.

Una gran ajuda fou l'anomenada *Crònica* de Jeroni del Real, un dels protagonistes de la primera fase de la història, ja que, a part d'ocupar el càrrec de jurat en cap el 1637, també fou capità d'una companyia gironina. En el nostre àmbit és fonamental l'estudi que dedicà el setge de 1653 i els aprenentatges que sorgiren, especialment orientats per millorar la defensa de la plaça gironina. Una altra font molt interessant fou l'obra de Gaspar Roig i Jalpi, *Resumen historial*, perquè és una fotografia de la Girona dels anys centrals de la dècada dels setanta del segle XVII. Després del fallit atac del duc de Schomberg contra Girona, el virrei ordenà que la construcció d'una sèrie de fortificacions. Doncs bé, Roig i Jalpi ens descriu la situació d'incertesa que es visqué a la

capital gironina durant aquells tràgics dies de maig de 1675 i els canvis que començà a experimentar durant el bienni 1675-1677.

Malauradament, l'Arxiu Capitular de Girona no proporcionà la informació esperada, possiblement per pròpia manera de treballar que tenien llavors els canonges. Mentre que els manuals d'acords de la municipalitat gironina proporcionen un gran volum de dades, les actes capitulars són molt més esquemàtiques. Normalment, sols s'anotava un acord sense cap més detall i la seva possible repercussió econòmica. Tot i això, no hi ha cap dubte que el Capítol, després de la municipalitat, era l'altra gran institució gironina que més recursos econòmics aportà a la construcció de fortificacions, encara que no col·laboraren gens en l'allotjament de les tropes ni prou feines en el sosteniment dels soldats gironins.

Amb la cronologia ja establerta, es pogué passar a una fase molt més concreta en objectius, ja que fins llavors teníem un munt de notícies soltes, moltes vegades sense gaires connexions entre elles. En aquest sentit, un punt d'inflexió foren les recerques en l'*Archivo General Militar* de Madrid, car hi ha dipositada una còpia dels documents que transcrigué el coronel d'enginyers José Aparici de l'*Archivo General de Simancas*. D'aquests, el que més ens interessa són les *Juntas de Guerra* que tractaren els problemes inherents a la construcció d'una nova línia de fortificacions. També es consultaren els mapes que custodia, cosa que permeté comparar si els acords, o decisions, que prenién les Junes de Guerra s'arribaven a posar en pràctica. Precisament, els mapes foren uns dels principals elements que ajudaren a definir les fases constructives de Girona. A part dels citats de l'*Archivo General Militar*, també se'n consultaren en la *Cartoteca del Centro Geográfico del Ejército*. Tot i que la gran majoria dels mapes consultats d'aquests dos organismes militars espanyols, foren produïts al llarg del segle XVIII, en realitat es referien a problemes detectats especialment durant la guerra de Successió Espanyola. A part de cartografiar exhaustivament la muntanya de les Pedreres, l'objecte principal d'atenció fou com millorar la defensa de la principal debilitat, que era la muntanya de la Barrufa. En aquest sentit, no resulta gens estrany que en ser el fort de Montjuïc una de les poques fortificacions que ha romàs dempeus avui dia, hagi quasi monopolitzat gran part de la bibliografia existent sobre les defenses gironines.

Uns documents que permeteren assegurar la cronologia sobre les primeres fases constructives de Girona fou la dialèctica entre l'enginyer Jerónimo Rynaldi i del superintendent general de les fortificacions Gaspar Squarciafico, però més conegut pel títol de marquès de Buscayolo, que els trobem repartits entre la *Real Academia de Historia* i la *Universidad de Zaragoza*. En el primer full d'un memorial que escrigué el citat marquès, relacionà les principals fortificacions gironines i l'època que foren construïdes. Amb aquestes indicacions, les recerques en els arxius Municipal de Girona i de Protocols de Barcelona foren molt més afinades, localitzant les tabes dels projectes inicials de les fortificacions de les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres. Per uns anys més tard, el que proporcionen un extraordinari volum de dades són els denominats fullets Bonsoms dipositats en la Biblioteca de Catalunya. D'aquests, n'hi ha quasi una dotzena que són notícies del setge de 1684, el qual fou transcendental per dos motius. Si per un cantó, que Girona resistís el setge la convertí de facto en la plaça que tancava la frontera, la descripció d'aquests fulls són la viva mostra de la contrarietat, ja que ens descriuen una Girona gran part d'ella fortificada amb feixina. A més, és un setge, com el de 1675, que no disposem d'un mapa plenament fiable, cosa que encara els hi dona un valor molt més elevat. Precisament, les dades dels fullets Bonsoms són confirmades altres documents, especialment el *Discurso hecho por el Maestre de campo don Ambrosio Borsano*. D'aquest, tenim diverses versions, però nosaltres n'hem consultat dues, la del manuscrit de la Biblioteca de Catalunya (en versió de Maria Antònia Martí Escayol i de l'Antonio Espino) datat el 1685 i la de la Biblioteca Nacional. D'aquest darrer, en teoria, també és del 1685, però nosaltres ho posem en dubte, puix que explica que el 1690 s'ordenà encamisar les mitges llunes de feixina amb pedra. Podríem arribar a suposar que són dues versions, la primera, del 1685, i la segona, d'entorn de finals de 1690 o de principis de 1691. Si el marquès de Buscayolo inicià la fortificació amb els forts de les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres, Ambrosi Borsano fou el gran arquitecte de la plaça gironina. A partir de les Juntes de Guerra ja citades de la col·lecció Aparici amb les versions del seu *Discurso*, podem resseguir el procés de fortificació amb els múltiples problemes que ocasionà, en especial de caràcter econòmic.

Un darrer aspecte fou investigar el cantó francès a partir de tres pilars: *La histoire militaire* del marquès de Quincy, les Gazettes i el portal de la Biblioteca Nacional Francesa. No hi ha cap mena de dubte que si coneixem tan bé els aspectes militars del

regnat de Lluís XIV fou en gran part a la funció exaltadora de la Gazette de França. Tanmateix, aquestes, que tenien una periodicitat setmanal, també proporcionen una preciosa informació de caràcter militar, especialment per comprovar les versions del cantó espanyol (que també solien estar esbiaixades), encara que cal tenir molt present que solien maquillar els esdeveniments pel seu caràcter propagandístic. *La histoire militaire du regne de Louis Le Grand, Roy de France* de Charles Sevin, més conegut com a marquès de Quincy és una de les grans obres de la historiografia militar universal. Són set gruixuts volums rics en detalls, i amb un estil i ritme de la narració que el converteix, salvant les inevitables distàncies temporals, en una obra irreplicable quasi a l'alçada de les més celebrades en l'àmbit històric. No resulta gens estrany que l'historiador que millor coneix millor el regnat de Lluís XIV, J. Lynn, l'hagi usat com el llibre de capçalera per escriure les seves obres. Així, *La histoire militaire* narra amb tot detall les operacions militar del regnat del Borbó francès i Girona ocupa un lloc important. A part de la narració, sol anar acompanyat per mapes que faciliten la compressió dels principals moviments militars. Un vuitè volum s'ocupa de les principals estratègies i tàctiques militars del moment. Finalment, en el portal de la Bibliothèque National de France (BNF) hi ha un cercador molt potent, Gallica, que ha fet accessible els principals mapes que emprà l'exèrcit francès quan atacà la plaça. Dos d'aquests són fonamentals perquè corresponen al setge de 1653, cosa que ens ha permès veure com era Girona en l'inici de la gran transformació en plaça forta. A part, també s'hi troben documents escrits, especialment vinculats a les victòries de 1694 i de 1711, com recull de relacions explicant els setges, els articles de la rendició...

Deixant de banda tot el treball d'arxiu, també s'ha fet un important treball de camp, recurrent infinitat de vegades les muralles de Girona, el fort de Montjuïc, les restes del fortí del Calvari, la torre de Sant Joan, les Pedreres... simplement per observar in situ les dificultats que narraven els textos. Impacte veure el convent dels caputxins enfront de la muntanya de Montilivi i comprovar que abans el setge de 1694 no s'havia fet res per protegir-lo d'un hipotètic assalt. El mateix es podia dir d'estar en la muralla de la ciutat i tenir a l'abast les persones que hi ha dins del fort de Montjuïc o l'excel·lent perspectiva del fort del Calvari, situat en la cruïlla entre les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres... sense que es fes res per potenciar les opcions defensives. Un treball complementari a l'observació de l'entorn ha consistit a estudiar la multitud de

fotografies de la Girona prèvia a l'enderrocament de les muralles, moltes de les quals provenen del fons Fagnoli. Gràcies a aquestes podem posar una imatge a les descripcions dels manuals d'acords, especialment quan inserien la taba de l'obra que havia aprovat la corresponent Junta de Guerra.

3.- Estructura de la tesi

La tesi s'ha estructurat en quinze capítols, dels quals catorze s'han agrupat en tres grans blocs temàtics. El primer capítol, anomenat preliminar, hi ha un estat de la qüestió que versa principalment en tres grans eixos: Revolució militar, les guerres dels monarques hispànics i una breu revisió de la guerra a Girona. En aquest darrer apartat hi ha una clara mostra de la manca d'estudis sobre la guerra a la capital gironina. El primer apartat, les guerres a Girona i a la seva vegueria, compleix una doble finalitat. Per un cantó, és un breu relat dels principals fets bèl·lics que ajuden a comprendre perquè Girona es fortificà a partir de la segona meitat del segle XVII. Per l'altre, és una actualització de la narració de les guerres, car les darreres aportacions foren de finals del segle XIX. D'aquest apartat hi destinem tres capítols: La guerra dels Segadors, les guerres de la segona meitat del segle XVII i la guerra de Successió. No insistirem de nou els motius d'aquesta distribució, però sols recordà que les conseqüències directes de la primera fou l'apropament de la frontera, mentre que a mesura que transcorria el segle XVII, l'exèrcit francès s'apropà fins a prendre-la el 1694. Finalment, la guerra de Successió Espanyola fou terrible, tant per la durada com pel nivell de destruccions que patí la ciutat.

A partir del capítol cinquè i fins a l'onzè, l'eix de la tesi radicarà en la fortificació des de diferents àmbits. Per evitar que el lector es perdés, s'inicià l'exposició amb un primer capítol que és una visió global de tot el procés usant els principals mapes que disposem. En canvi, en el capítol sisè ja és més narratiu, puix que iniciem el relat a partir de la guerra dels Segadors i dels petits canvis que es produïren. Possiblement, si no s'hagués perdut la Catalunya del Nord, Girona s'hauria quedat amb el nivell de fortificació de 1660. Precisament, l'intent d'allunyar la frontera és l'objecte del capítol setè que també englobà la guerra de Devolució, sense majors conseqüències per la capital gironina. Tanmateix, dos grans fets torçaren definitivament el futur de la ciutat, ja que si l'atac de

1675 fou el revulsiu necessari per fortificar Girona, l'aiguat de 1678 fou la cara més amarga de la força de la natura. Lògicament, tant en un fet com l'altre, la municipalitat gironina, com d'altres institucions locals, com el Capítol, aportaren grans sumes de diners per fer-ho possible. El veritable canvi es donà quan Girona resistí l'embat francès de 1684. Llavors sí que no hi ha possibilitat per fer marxa endarrere i serà el tema que versarà el capítol nou. En el desè capítol, es trenca l'ordre cronològic i centra la mirada en les dues principals muntanyes que més condicionaren la defensa de la plaça gironina: la Barrufa i les Pedreres. Tant en una com en l'altre es fortificaren, tot i que en ritme diferents. L'onzè capítol, i darrer d'aquest apartat, té com a principal objecte dues peces claus de qualsevol recinte militar modern: els portals i els baluards. Mentre que el primer complia amb la funció bàsica de control d'accés al recinte fortificat, no tan sols per la defensa d'unes muralles d'origen baix medieval, sinó pel que representà que bona part del període estudiat fossin construïdes amb terra i feixina. D'aquest capítol, ens aturarem breument en el baluard de l'Areny, car simbolitzà el poder municipal en l'àmbit de la defensa. El darrere apartat, la guerra, trenca el perfil eminentment descriptiu que tenen els anteriors capítols per mostrar les característiques de la guerra que s'efectuà a Girona durant el període estudiat. Així, el capítol dotze tracta específicament sobre la feixina, un tema quasi oblidat per la historiografia moderna, i els diferents usos que se li donà. Segueix un altre capítol dedicat als condicionats específics de Girona per desenvolupar un tipus, o altre, de guerra, puix que la geografia provocà molts maldecaps als comandants militars, tant els defensors com els atacants. Un element a tenir en compte era la capacitat militar de la municipalitat gironina, car aquesta es veié obligada a destinar cada cop més recursos, tant humans com econòmics, per sostenir la defensa de la plaça. Doncs bé, catorzè capítol explica com els òrgans dirigents gironins aconseguiren organitzar tota una estructura amb capacitat, certament limitada, per defensar la nova plaça militar. Finalment, el darrer capítol versa sobre els allotjaments militars perquè una de les característiques que definiren els nous temps per a Girona fou la presència d'una potent guarnició, inclús en temps de pau.

CAPÍTOL 1. PRELIMINARS

1.1.- La guerra en època moderna: historiografia

És quasi una obligació començar qualsevol treball que versï sobre els assumptes bèl·lics de l'Europa moderna amb el debat historiogràfic sobre la revolució militar. Fins a mitjans dels anys cinquanta del segle passat ni la mateixa historiografia anglosaxona, la gran instigadora de la polèmica, donava gran valor els canvis que es produïren a partir del segle XVI a Europa. Un primer pas, i certament important, fou que la investigació de la història bèl·lica deixà de ser un terreny propi dels militars per convertir-se en objecte d'estudi d'historiadors professionals. Sense discutir la importància de les aportacions que efectuaren els militars, l'objecte del seu estudi era completament diferent de la d'un historiador, puix que essencialment era una història de les batalles.¹ Una observació: El volum de producció sobre la denominada revolució militar ha estat tan elevat que sols s'han tingut en compte les aportacions més fonamentals i s'han deixat de banda matisacions o idees, que tot i ser brillants, són tangencials, especialment per aquesta tesi.

El tret de sortida el donà el professor Michael Roberts durant la lliçó inaugural en la qual defensà l'existència d'una revolució militar el segle XVII.² L'argumentació girava entorn de quatre punts, el primer dels quals fou el canvi tàctic que es produí en substituir les llances i piques per armes de foc. El segon consistí en l'increment d'efectius dels exèrcits dels principals actors de l'època. El tercer resultà de la conjunció dels dos primers factors, ja que desembocà en una major riquesa estratègica. Finalment, el quart era una mena d'embolcall dels tres primers perquè els canvis citats repercutiren en la societat, car s'hagueren de perfeccionar els procediments recaptatoris per sostenir continus increments de tropa, però també implicà una major complexitat logística en requerir grans quantitats d'aliments, d'armes, de municions... a nivells mai vistos anteriorment. Per tant, podríem considerar, com alguns historiadors reflexionaren posteriorment, que la guerra conduí a la construcció de l'Estat modern. Ara bé, tots aquests canvis no es produïren de cop, sinó que implicaren un segle de transformacions,

¹ Dintre de l'àmplia nòmina d'excel·lents militars que escrigueren sobre la història bèl·lica, possiblement el que ha tingut major fortuna ha estat el general J. F. C. FULLER. Dintre de la seva extensa producció destacarem *The Decisive Battles of the Western World*. London: Eyre & Spottiswoode. 1954-1956.

² La primera publicació de la lliçó fou el 1956, però en els anys 90 del segle passat es recolliren les principals aportacions d'aquest debat en un únic volum. M. ROBERTS: "The Military Revolution, 1560-1660." VVAA: *The Military Revolution Debate*. Routledge. 1995, p. 13-36.

i que, a grans trets, fou de mitjans del segle XVI fins a mitjans del segle XVII. A més, identificà els principals protagonistes, puix que els exèrcits implicats foren l'holandès i, posteriorment, el suec, representats per Maurici de Nassau i Gustau Adolf de Suècia, respectivament. Deixant de banda el calat de les reformes que emprengueren els citats governants, sí que resultà evident l'increment de potència de foc. Si fins llavors existia una col·laboració, per dir-ho d'alguna manera, entre les armes blanques, bàsicament piques, i les armes de foc, arcabussos i mosquets, Maurici de Nassau introduí el quadre de deu files de profunditat. El resultat fou excel·lent perquè aconseguí per primer cop una cadència de foc ininterrompuda en donar temps als soldats a carregar l'arma abans de tornar a disparar. El rei suec anà més enllà en transformar el quadre en un rectangle i augmentà la potència de foc perquè les files eren més llargues en haver-hi menys columnes. Així mateix, es milloraren els mosquets. Si al canvi tàctic hi sumem un increment d'efectius, la riquesa de les respostes en el camp de batalla eren notables. Com també el desafiament logístic en haver d'armar, municionar, alimentar... majors contingents de tropa.

Dues dècades més tard, Geoffrey Parker publicà un article amb un títol ja per si força polèmic:³ *La revolució militar, 1560-1660, un mite?* Tot i la contundència inicial, ell defensà la revolució militar, però sense seguir exactament els supòsits de Roberts, ja que es topà amb una aparent paradoxa: Com podia derrotar un exèrcit endarrerit com els dels Habsburg al més avançat del moment, el suec segons Roberts, en la batalla de Nordlingen el 1634? Per a ell, que era especialista dels terços espanyols, la resposta sols era possible si s'acceptava que la revolució militar començà abans. Si fins llavors es creia que la revolució militar durava entorn d'un segle, Parker ho va més que doblar, car quasi ocupà tot el període modern. Per la banda inferior, inclogué la fortificació amb baluards i els terços espanyols mentre que per la superior, arribà fins a Frederic II de Prússia. Tanmateix, deixant de banda l'aspecte cronològic, la seva crítica fou molt més profunda

³ Possiblement, Geoffrey Parker ha estat l'autor que més amb més entusiasme ha participat en el debat historiogràfic. Les principals obres sobre aquest tema són: G. PARKER: "The military revolution, 1550-1660 – a myth?". *Journal of Modern History*, XLVII, 1976, p. 195-314. G. PARKER: *The Military Revolution. Military Innovation and Rise of the West, 1500-1800*. Cambridge University Press. 1988 (edició espanyola el 2001 de la 2a edició en anglès: *La Revolución Militar. Innovación militar y apogeu de occidente, 1500-1800*. Madrid: Alianza Editorial). G. PARKER: "La Fortaleza artillera como motor de la expansión europea en ultramar, 1480-1750". *El éxito nunca es definitivo*. Taurus. 2001, p. 191-249 (edició anglesa de 2001: *Success is Never Final. Imperialism, War and Faith in Early Modern Europe*).

perquè el motor del canvi fou en certa manera la tecnologia. A finals de l'edat mitjana l'artilleria evolucionà moltíssim i fou la "culpable" de la fi del poder anglès a França o de la caiguda de Constantinoble en mans dels turcs. Tanmateix, eren canons molt grans, que un cop col·locats costaven de moure i econòmicament molt costosos de construir i de mantenir. La situació canvià radicalment quan a finals del segle XV Carles VIII envaí la península italiana amb un tren d'artilleria considerable, però, aspecte fonamental, que es podia transportar fàcilment d'un cantó a l'altre. A més, era un tipus d'artilleria que permetia usar-la tant en els camps de batalla com en els setges. Lògicament, els estadistes italians buscaren solucions per contrarestar-ho i el sistema que s'imposà fou el que posteriorment es conegué com a "traça italiana" i que, a grans trets, consistia a reduir l'alçada dels murs de la muralla, però, per contra, augmentava el gruix perquè ara la finalitat no era evitar els assalts mitjançant escales, sinó suportar els impactes de l'artilleria, que emprava petits projectils de ferro en comptes de grans pedres. Una altra millora fou quasi enterrar les fortificacions que, en realitat, era l'efecte que creava el glacis, el suau pendent que menava cap a la fortificació, el camí cobert que el defensava i la posterior vall. Un cop superat aquests obstacles es topava amb la fortificació que solia estar defensada amb baluards. Una altra crítica que efectuà Parker a Roberts fou que no havia reparat en la importància de la marina, especialment amb l'aparició del galió, l'antecedent del vaixell de línia, que podia navegar grans distàncies, però simultàniament, era una bona plataforma pel combat naval amb artilleria. El factor marítim fou especialment crític a partir de la segona meitat del segle XVII i molt especialment durant el segle XVIII. Finalment, reconegué la importància del nou sistema de tir que propugnaren els Països Baixos a finals del segle XVI que significà un important increment de potència de foc en el camp de batalla. Els canvis sols s'aconseguien a partir de disposar una major quantitat de recursos econòmics i, per consegüent, amb una millora de la capacitat administrativa i fiscal de l'Estat perquè, en cas contrari, era impossible sostenir l'esforç militar en el temps. A més, un altre aspecte que també assenyalà fou el constant increment d'efectius en els exèrcits i el desafiament logístic, i econòmic, que implicava mantenir més de cent mil homes.

No cal ni dir que fou a partir de les apreciacions de Geoffrey Parker quan realment s'obrí el podríem denominar el "debat clàssic" de l'anomenada revolució militar. Cal assenyalat, però, que la discussió ha estat quasi monopolitzada pel món acadèmic

anglosaxó. La popularització de la disputa és dels anys vuitanta i molt especialment els noranta del segle passat, en superposar-se amb un altre relativament similar, però que afectà la realitat militar del moment aclaparada per la (primera) guerra del Golf (1991). Així la discussió sobre la “revolució dels assumptes militars (RMA)” partí dels treballs ja efectuats de la “revolució militar (RM).”⁴

Tornant a les crítiques a Parker, i tan sols destacant les principals, n’hi hagué pels límits temporals proposats, tant per l’inferior com el superior. Començant pel superior, si bé Parker havia allargat fins a Frederic II de Prússia, gran part de les innovacions que provocaren la revolució militar eren del segle XVI. Doncs bé, Jeremy Black defensà que precisament la veritable revolució començava a partir de la segona meitat del segle XVII i abastà bona part del segle XVIII, car els canvis qualitius i quantitius foren molt més importants que la centúria precedent i que, bàsicament, es poden resumir en millores tàctiques en la infanteria i un notable increment d’efectius.⁵ En aquest sentit, destacà les reformes que impulsà Montecuccoli en l’exèrcit austríac, les de Frederic Guillem I de Prússia (1713-1740) que militaritzà la societat a partir de la introducció del sistema cantonal o les de Pere el Gran de Rússia que aixecà quasi del no-res un exèrcit que hauria de competir amb el suec, especialment a partir de la derrota de Narva el 1700. Dintre de les innovacions, que el piquer desaparegués i que l’infant es protegís amb una baioneta dels atacs de la cavalleria, sumat al fet que el mosquet es canvià per un fusell de guspira, implicà enormes canvis tàctics en el camp de batalla. Des d’aquell moment, la infanteria adquirí major protagonisme, puix que la seva capacitat ofensiva i defensiva milloraren simplement pel fet que tots anaven armats amb una arma de foc amb baioneta, en detriment de la cavalleria. Finalment, anotarem dos aspectes interessants, com són que no existeix un únic model de revolució militar, en gran part per manca d’un coneixement profund de les dinàmiques de molts estats, entre ells el d’Espanya a partir del tractat dels Pirineus. El segon, ja dins l’ordre social, és que l’exèrcit era el reflex de

⁴ Dintre de l’amplíssima bibliografia sobre la RMA, com a introducció citarem a: G. COLOM: *Entre Ares y Atenea. El debate sobre la Revolución en los Asuntos Militares*. 2008. Instituto Universitario Gutiérrez Mellado-Uned.

⁵ J. BLACK: *A military Revolution? Military Change and European Society, 1550-1800*. Macmillan, 1991. Una primera versió de la seva visió de la revolució militar la trobem a J. BLACK: “The Military Revolution.” *Teaching History*. 52. 1988, p. 34-36. Un resum de les seves idees la trobem a: J. BLACK: “A military Revolution? A 1660-1792 Perspective.”, *VVAA: The military...*, p. 95-116.

la societat o, dit d'una altra manera, perquè no era un cos estrany d'ella, cosa que implicava que hi havia l'estructura típica d'una societat de l'Antic Règim.

Clifford J. Rogers també discutí a Geoffrey Parker la seva cronologia, però ara en el seu extrem inferior perquè la reculava uns cent cinquanta anys per fer-la coincidir plenament amb la Guerra dels Cent Anys.⁶ A grans trets, ell propugnà quatre revolucions: La d'infanteria, de l'artilleria, de les fortificacions i la burocratització de la milícia. Així mateix, Clifford destacà una aparent paradoxa com era que el país més poblat i teòricament més propici perquè es produís la denominada revolució de la infanteria, com era França, no es produí, i, en canvi, sí en els seus veïns, com els anglesos, flamencs i suïssos. Tot i que la infanteria ja havia aconseguit alguna victòria, aquesta solia provenir dels errors del contrari o de l'elecció d'un terreny gens propici a la cavalleria. Tanmateix, fins a Crecy (1347) no es pot afirmar que es produí el canvi de predominança en el camp de batalla. Així, el "*pike-and-shot*", que ho podríem traduir amb "pica i tret (de l'arc llarg anglès)" aconseguí derrotar a la cavalleria francesa. La importància de la infanteria, o sigui, del poble, tingué com a reflex en el món polític perquè tant podien usar la força recentment guanyada contra els enemics del sobirà com defensar-se del, si consideraven que abusava del poder. Deixant de banda la connexió entre els poders polític i militar, des del moment que predominà la infanteria en el camp de batalla, aquest es tornà molt més perillós, puix que era més probable morir. L'explicació és simple: Quan la guerra era sols entre feudals, matar l'adversari (noble) implicava perdre el rescat que s'hauria percebut en el cas que l'haguessin capturat. En canvi, per a un soldat, que no tenia valor de rescat, la seva vida tampoc en tenia. Entorn el 1420 es produí el que Clifford ha anomenat la revolució de l'artilleria, tot i que el seu ús en el camp militar ja estava introduït des de feia quasi un segle. Tanmateix, fins llavors l'artilleria tenia un valor més aviat dissuasiu o per atemorir els assetjats, que no pas valor militar. Però, la situació es capgirà entre la segona i tercera dècada del segle XV quan els canons aconseguiren rendir en relativament poc temps qualsevol fortificacions. La millor prova fou la campanya francesa de mitjans del segle XV contra les possessions angleses en el continent europeu. El gran avantatge d'usar l'artilleria implicava disposar d'enormes recursos econòmics, cosa que conduí que la

⁶ C. ROGERS: "The Military Revolutions of the Hundred Years' War". *The Journal of Military History*. 57 (2). 1993, p. 241-278.

iniciativa de la guerra quedés concentrada en el príncep, i d'aquests, els més poderosos. Una nova revolució aparegué a principis del segle XVI, la de la fortificació, com a rèplica del predomini de l'artilleria, a partir de la traça italiana. Un cop aquesta revolució s'esgotà, encara n'hi hauria una quarta, la que proposà Michael Roberts, que la descriví com la burocratització del món militar, a causa de les enormes despeses que generaren la introducció de les noves armes de foc i els nous sistemes de defensa. Finalment, conclogué que més que una revolució única hi hauria moments d'explosió (infanteria, artilleria, fortificació...) i després llargs períodes de relativa calma.

Des d'un punt de vista cronològic, encara hauríem d'afegir una altra aportació, la que suggerí David Eltis i que considerà que la revolució militar tingué lloc en el segle XVI, especialment en les primeres dècades, ja que fou llavors quan s'introduïren noves armes de foc com l'arcabús i el mosquet, les millores en els entrenaments de la tropa i la formació dels oficials...⁷ Rene Quatrefages també insisteix en el segle XVI perquè fou quan es construïren els terços, les unitats militars que predominaren en els camps de batalla d'Europa fins a la primera meitat del segle XVII.⁸

Respecte a la cronologia, i com a síntesi, podem establir que ha estat profundament modificada des dels pressupòsits inicials de Michael Roberts, ja que hi ha autors que li han rebaixat uns dos-cents anys i d'altres li han augmentat una xifra similar. El resultat és que un procés que començà a mitjans del segle XIV i que acabaria a principis del segle XIX, es pot denominar revolució? Hi tornarem més endavant.

El debat anà més enllà dels aspectes purament militars i cronològics, ja que també s'analitzà com la guerra havia afavorit la creació dels Estats moderns. Possiblement, l'aportació més interessant en aquest sentit és deguda a Charles Tilly que, tot i no referir-se específicament a la revolució militar, considerà la guerra com un dels catalitzadors, ja que un cop mobilitzada la tropa, calia armar-la, alimentar-la, municionar-la, allotjar-la...⁹ Tal complexitat administrativa ocasionà la formació d'una legió de servidors aliens a la milícia, però absolutament necessaris per al seu bon funcionament. De retruc, s'incrementà la fiscalitat, bàsicament la indirecta, per assumir les enormes despeses que generaven els exèrcits. A més, a mesura que transcorria el temps, el volum de les tropes

⁷ D. ELTIS: *The Military Revolution in Sixteenth-Century Europe*. Tauris Academic Studies. 1995.

⁸ R. QUATREFAGES: *La revolución militar moderna: El crisol español*. Ministerio de Defensa. 1996.

⁹ C. TILLY: *Coercion, Capital and European States, AD 990-1992*. Basil Blackwell. 1990 (traducció espanyola: *Coerción, Capital y los Estados Europeos, 990-1990*. Alianza Editorial. 1992).

també era més gran i, lògicament, més costosos de mantenir, així com la construcció de fortificacions cada cop més complexes. Dins d'aquest model més ampli, matisà que cada Estat evolucionà diferent en funció de la particular concentració de capital i coerció, i les guerres entre les diferents monarquies.

Brian M. Downing també utilitzà l'argument de la guerra per explicar com alguns estats, com el francès, havien adoptat l'absolutisme com a forma de govern, mentre que d'altres, com l'anglès, conservà gran part del parlamentarisme medieval. Segons ell, poc abans d'entrar en el món modern la gran majoria dels estats europeus tenien uns parlaments amb certs poders, però l'experiència de la guerra i la capacitat de resposta ocasionaren que l'Estat evolucionés cap a un estil o altre de govern. Precisament, el període crític d'aquest procés es donà durant la revolució militar.¹⁰ Thompson ha mostrat que la tesi de Downing pel cas espanyol no s'acaba d'ajustar perquè l'enorme pressió fiscal dels anys central d'aquell segle no conduïren cap a una forma de govern absolutista durant la segona meitat del segle XVII.¹¹

Els historiadors Geoffrey Parker i John A. Lynn discutiren sobre la importància de la traça italiana. Realment, el que estava en joc era si el factor tecnològic, entusiàsticament defensat per Parker, era el veritable causant de l'increment dels exèrcits a mesura que avançava l'Edat moderna. En canvi, per a Lynn, si l'exèrcit pogué augmentar tant fou perquè la població, així com la riquesa, augmentaren.¹²

Noves aportacions enriquiren la discussió, car aportaren visions completament diferents, algunes de les quals qüestionaven l'existència d'una revolució militar en època moderna o, com a mínim, tal com s'havia plantejat. Un dels punts febles de la revolució militar era la durada temporal, ja que, per exemple, Roberts i Black consideraven que seria entorn d'un segle mentre que Parker triplicà l'espai temporal. No obstant això, el concepte de revolució va lligat directament a un curt període temps, car s'assemblaria més a un trencament del que fins llavors es feia. Precisament, l'increment de soldats, era una variable problemàtica, com demostrà Mortimer, perquè les xifres s'incrementen

¹⁰ B. M. DOWNING: *The military revolution and political change: origins of democracy and autocracy in Early Modern Europe*. Princeton University Press. 1992.

¹¹ I. A. A. THOMPSON: "La movilización de los recursos nacionales y la tesis de Downing: La guerra y el Estado en España a mediados del siglo XVII." *España y Suecia en la época del Barroco (1600-1660)*. Consejería de Educación y Cultura. 1998, p. 279-306.

¹² G. PARKER: "In Defense of the Military Revolution." *VVAA: The military...*, p. 337-336. J. A. LYNN: "The trace italienne and the Growth of the Armies: The French Case". *VVAA: The military...*, p. 169-200.

segle rere segle i costa decidir on fer el tall per dir que és la revolució militar. El mateix autor defensà que pel que fa a la tàctica o a la tecnologia es podia afirmar el mateix. Així, a grans trets, defensava que el canvi esdevenia continu i que s'accelerava a mesura que transcorria el temps. Per contra, establí el concepte de "*War Contrat*" per definir com era la guerra dels Trenta Anys, puix que era més important la capacitat econòmica, en el fons la capacitat de finançament, que les modificacions tàctiques que s'introduïren.¹³

David Parrot recollí part dels treballs de Mortimer, ja que afirmà que el "*concepto que típicamente ha definido la guerra y la sociedad en la Edad moderna no es, ciertamente, la <revolución militar>, sino la <devolución militar>*".¹⁴ Així, manifestà profunds dubtes sobre la veritable capacitat i eficàcia del naixent Estat modern. Des d'aquest punt de vista, més que un "Estat absolutista", s'hauria de parlar d'un "Estat fiscal-militar" perquè el destí dels ingressos era la guerra. Per contra, l'eficiència s'aconseguiria mitjançant la contractació d'empresaris militars. Aquests, però, no s'assemblarien amb els seus precedents medievals (l'arquetip serien els condottieri italians) perquè aquells prou feina assumien riscos en la gestió de la guerra en ser de curta durada. En canvi, a partir del segle XVI els conflictes s'allargaren en el temps i requerí el reclutament i equipament de grans volums de tropa. Deixant de banda la millora de la logística i el proveïment a la tropa, implicà un desenvolupament del sistema de crèdit, especialment durant els períodes inicials de recluta que era quan més recursos

¹³ G. MORTIMER (Ed.): *Early Modern Military History, 1450-1815*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 2004, p. 3-5 i p. 101-117.

¹⁴ D. PARROT: "¿Revolución military o Devolución military? Cambio y continuidad en la edad moderna militar". *Stud. his., Hª mod.*, 35, 2013, p. 33-59. La tesi sobre Devolució militar i el rol de l'empresari de la guerra es desenvolupà en la seva obra que aparagué l'any anterior al de l'article citat. D. PARROT: *The Business of war. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Oxford: Oxford University Press. 2012. Per estudiar el mercenariat i l'administració estatal, i privada, de la guerra, hi ha dues obres fonamentals. F. REDLICH: *The German Military Enterprises and His Work Force: A Study in European Economic and Social History*. Wiesbaden: F. Steiner. 1964. I.A.A. THOMPSON: *War and Government in Habsburg Spain, 1560-1620*. London: Athlone Press. 1976. Més recentment, un estudi centrat en la monarquia de Lluís XIV explora els mecanismes que permeteren incrementar per cinc la xifra de soldats en l'exèrcit francès en tan sols trenta anys. A grans trets, fou possible per integrar els interessos particulars de la noblesa amb les necessitats de la Monarquia. G. ROWLAND: *The Dynastic State and The Army under Louis XIV. Royal Service and Private Interest, 1661-1701*. Cambridge: Cambridge University Press. 2002. Per a la monarquia Hispànica, a part del treball ja citat de I.A.A. Thompson, resulta suggerent un article força recent del professor Carlos Javier de Carlos en el qual mostra com els Habsburg espanyols també utilitzaren el crèdit per finançar la participació de la guerra dels Trenta Anys. El resultat, ja vist en altres països, fou la privatització de la gestió recaptatòria, o *financial devolution*. CARLOS MORALES, C. J. de: "Financiando la Guerra de los Treinta Años: gasto bélico, endeudamiento y *financial devolution*". *Manuscrits: Revista d'Història Moderna*. Vol. 38. 2018, p. 109-138.

econòmics requerien. Una altra conseqüència fou que el canvi tàctic insinuat per altres autors no fou tan important, puix que l'element definidor era el percentatge de veterans que hi havia en cada exèrcit. Des del punt de vista empresarial, era fonamental que el nombre de soldats amb experiència fos el més alt possible perquè era el mitjà més eficient per obtenir guanys en els afers de la guerra. El sistema s'engrandí tant que durant el segle XVIII els mateixos exèrcits eren les empreses estatals, cosa que generà tensions amb la resta d'actors participants. Tanmateix, el veritable toc de gràcia fou el canvi de paradigma que representà la Revolució Francesa amb el seu concepte de lleva en massa.

Una altra crítica de la "revolució militar" és el biaix eurocèntric del mateix concepte i una de les mostres més palpables és que la gran majoria dels articles d'aquest tema del període 1980 a 2007 són d'Europa (i el Canadà). Per Sharman no és comprensible que el desenvolupament bèl·lic en l'Europa d'època moderna conduís a què aquesta conquerís gran part del món. Els motius que justifiquen aquesta posició són variats, però els més repetits foren que les forces europees destinades a conquerir els nous territoris eren petites i moltes vegades constituïdes per grups d'aventurers. Tanmateix, el factor fonamental per l'èxit europeu fou l'habilitat per aprofitar-se de les rivalitats internes dels estats a conquerir. Un dels exemples més repetits és que a finals del segle XVIII els anglesos controlaven tota l'Índia amb menys de 9.000 homes. També ens podríem referir als milers de soldats que reclutà Hernan Cortés dels pobles enemics als asteques, ja que els espanyols eren tan sols uns pocs centenars d'homes. Malgrat tot, durant uns quants segles, fins ben entrat el XIX, grans poders com el xinès, japonès o el turc quedaren al marge de ser engolits per les potències europees. Àdhuc, en certs moments, rivalitzaren, i superaren, la seva contrapart europea, com les derrotes que patiren els portuguesos, holandesos i russos en mans xineses en els segles XVI i XVII.¹⁵

El professor Lluís Roura i Aulinas destacà que davant l'aparent similitud de moviments, com, per exemple, l'increment d'efectius, professionalització i

¹⁵ J.C. SHARMAN: "Myths of military revolution: European expansion and Eurocentrism". *European Journal of International Relations*. 2018. Vol. 24 (3), p. 491-513. El cas de l'imperi Xinès és paradigmàtic perquè resistí l'embat occidental els segles XVI, XVII i XVIII, però va caure en el XIX. Segons Andrade, els motius cal buscar-los en la pau i prosperitat que visqué el segle XVIII, a diferència dels europeus, cosa que provocà que quan s'enfrontà amb els occidentals el segle següent, ja estava en inferioritat militar. T. ANDRADE: *The Gunpower Age. China, Military Innovation and the Rise of the West in World History*. Princeton-Oxford: Princeton University Press. 2016.

especialització de l'ofici militar, que part de la historiografia ho ha tractat com un moviment homogeni que conduí al que s'anomenà la revolució militar, en realitat fou l'adaptació a les diversitats específiques de cada monarquia.¹⁶ En una societat tan immobiliària com la de l'Antic Règim, sols era possible la pervivència de formes tradicionals que se li superposaven, que no vol dir que anul·lessin, les novetats del moment. El resultat era un fort contrast no sols entre les diferents monarquies, sinó també dins d'una mateixa formació militar. En aquest sentit, l'increment d'efectius es produí per les limitacions de les armes de foc, tot i que l'afavorí, per contra, la facilitat en instruir els soldats amb mosquets o arcabussos, a diferència de períodes anteriors, com els arquers anglesos que requerien tota una vida de pràctica. Per tot plegat, el fa concloure que *“resulta difícil de considerar encertada la idea segons la qual a l'època moderna va poder tenir lloc una autèntica revolució militar”*.

El debat historiogràfic sobre la revolució militar a Catalunya no ha acabat de quallar, possiblement perquè durant el segle XVI la frontera pirenaica restà força tranquil·la i els pocs conflictes que es produïren foren de baixa intensitat, excepte moments puntuals, com el setge de Perpinyà el 1541. Probablement, l'aportació més significativa prové de Manel Güell, en el qual es qüestiona si hi hagué una revolució militar a Catalunya.¹⁷ Per respondre la pregunta analitzà quan s'introduí la pólvora, la fortificació mitjançant la traça italiana i la reestructuració de l'exèrcit (mercenaris, armes de foc portàtils...). També tingué en compte el finançament o la tractadística apareguda. Per tot plegat, li fa concloure que la revolució militar arribà i penetrà a Catalunya, però no evolucionà, en part per l'hegemonia militar hispana. Deixant de banda la subordinació política (i militar) també influí negativament els estralls de la pesta negra i la pèrdua de certa cultura militar. No obstant això, constata dos moments que la revolució militar penetrà a Catalunya. La primera, en la segona meitat del segle XV i, la segona, durant els vuitanta anys convulsos que van de 1640 a 1714.

¹⁶ LI. ROURA: “La guerra moderna: art, diversitat i irregularitat”. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 2008. Núm. 28, II, p. 51-72.

¹⁷ M. GÜELL: “Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya”. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 2008. Núm. 28, p. 199-224.

1.2.- Les guerres de la Monarquia Hispànica

Els plantejaments teòrics que els diferents historiadors han construït al voltant de la denominada revolució militar no poden amagar que també s'ha escrit molt sobre les diferents guerres que assolaren Europa. No debades el segle XVII es coneix com el segle del soldat, o del ferro, per la gran quantitat de guerres. L'enorme bibliografia ens obliga a acotar l'àmbit geogràfic, centrant-nos en els conflictes que més afectaren la frontera empordanesa. Una primera introducció de tot el període, i del fenomen de la guerra, és l'obra que edità Geoffrey Parker el 2005 i que es titulà *The Cambridge History of Warfare*. Tot i destinar tan sols un centenar exacte de pàgines en el període modern, els capítols dedicats a les guerres europees foren escrits per dos especialistes de les grans potències que dominaren gran part del període: Geoffrey Parker (Espanya) i John A. Lynn (França).¹⁸ Les quasi dues-centes pàgines del llibre de Francisco Andújar Castillo mostren clarament l'enorme complexitat del fenomen guerrer durant l'època moderna, així com els canvis que es produïren. Molt més específic és el volum que edità el professor Charles Townshend en el qual examina el fenomen bèl·lic des de la introducció de les armes de foc i els canvis que provocà, com l'experiència de la guerra.¹⁹ El període estudiat de la present tesi engloba tot el regnat de Lluís XIV de França, cosa que ens obliga a prestar una especial atenció a les principals obres que parlen sobre les seves tropes i guerres. L'estudiós més reconegut dins l'àmbit internacional és el professor John A. Lynn. De dintre de la seva historiografia, destacarem: *Giants of the Grand Siecle* i *The Wars of Louis XIV*. Mentre que la primera és un recorregut per la transformació de l'exèrcit francès des de principis del segle XVII fins al final de la guerra de Successió Espanyola, el segon llibre se centra específicament en les guerres que Lluís XIV endegà per apuntalar el poder francès durant la segona meitat del segle XVII.²⁰ Del cantó francès, no deixarem de citar dues monografies més, una que és més generalista, però amb un interessant primer apartat dedicat a la guerra, mentre que la segona és un dels grans clàssics de la

¹⁸ G. PARKER (ed.) *The Cambridge History of Warfare*. Cambridge University Press. 2005.

¹⁹ F. ANDÚJAR: *Ejércitos y militares en la Europa Moderna*. Vol. 9 Historia Universal. Editorial Síntesis. 1999. C. TOWNSHEND (ed.): *The Oxford History of Modern War*. Oxford University Press. 2000.

²⁰ J. A. LYNN: *Giants of the Grand Siecle: The French Army, 1610-1715*. Cambridge University Press. 1997. J. A. LYNN: *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*. Addison Wesley Longman. 1999. El mateix autor publicà posteriorment un resum de les seves obres en: J. A. LYNN: *The French Wars, 1667-1714*. Osprey Publishing. 2002.

historiografia militar universal. Hervé Crébillon, director de *l'Institut d'études stratégiques de l'École militaire*, signà *Les Rois absolus, 1629-1715*, que és el setè volum, de tretze, sobre la Història de França, en el qual analitzà la guerra com la manifestació més sensible de l'autoritat reial. Més clàssic és el primer tom de la *Histoire militaire de la France*, que abasta des dels orígens fins al 1715, i que dirigí Philippe Contamine, autor de *La Guerre au Moyen Âge*, però els capítols dedicats des de 1559 fins a la fi del regnat de Lluís XIV són obra d'André Corvesier, un dels més notables historiadors militars francesos. Tot i que l'obra original és de 1992, els seus plantejaments són absolutament modern, atès que evita centrar-se en una història militar estrictament i vol integrar el fet bèl·lic dins de la història de França perquè considerà que estan íntimament lligats.²¹ Tornant a la historiografia anglosaxona, Geoffrey Parker edità el 1997 *The Thirty Years' War*, tot i que gran part de l'obra tracta sobre fets molt allunyats de Girona, en realitat, però, els inicis de la nostra tesi (operacions a Leucata, Salses...) pertanyen a aquesta guerra, com un intent desesperat de la Monarquia Hispànica d'obrir un nou front a l'arxienemic francès i així alleugerir el flanc Flamenc.²² No obstant això, qui treballà molt profundament el segle XVII, i molt especialment la segona meitat, fou l'historiador britànic Jeremy Black, que dintre de la seva amplíssima bibliografia, constituïda per quasi un centenar de llibres, destacarem les seves monografies que abasten la totalitat del període modern. El 1994 publicà *European warfare, 1660-1815*; mentre que el 2002 sortí a la llum pública un volum que començà amb les guerres d'Itàlia i acabà amb el tractat dels Pirineus: *European warfare, 1494-1660*. Finalment, ens interessen dues publicacions més d'aquest autor. En la primera estudià comparativament els diferents escenaris bèl·lics a escala mundial: *European warfare in a Global Context, 1660-1815*. Mentre que en la segona manté el mateix rang temporal, però se centrà en la França que va de Lluís XIV a Napoleó I, essent Girona una de les víctimes de la política expansionista d'aquests dos estadistes, cosa que l'obligà a fortificar-se.²³ Una visió en certa manera revisionista, en la qual destacà la resiliència del regnat de Carles II la

²¹ H. DRÉVILLON: *Les Rois absolus, 1629-1715*. Benin. 2011. P. CONTAMINE (dir): *Histoire militaire de la France*. PUF. 1992.

²² G. PARKER (ed.): *The Thirty Years' War*. Routledge. 1997 (trad. espanyola: *La Guerra de los Treinta Años*. Antonio Machado Libros. 2003).

²³ J. BLACK: *European warfare, 1660-1815*. UCL Press Limited. 1994. J. BLACK: *European warfare, 1494-1660*. Routledge. 2002. J. BLACK: *European warfare in a Global Context*. Routledge. 2007. J. BLACK: *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of a Great Power*. Routledge. 1999.

trobem en les obres de Davide Maffi. En canvi, Antonio Espino defensà un plantejament absolutament contrari en dubtar de la denominada resiliència. Els treballs d'aquest professor són tan amplis que el tornaren a citar més endavant.²⁴ La fortificació, els mètodes, els setges... també ha rebut moltíssima atenció. Un bon punt de partida són les obres de Christopher Duffy, especialment la seva *Fire & Stone*, tot i que no ens podem oblidar dels dos volums de *Siege Warfare*. Cronològicament, ens interessa més el segon, i dintre d'ella els tres primers capítols. En castellà trobem l'excel·lent obra del general de l'exèrcit espanyol Carlos Díaz que mostrà clarament les diferents parts d'una fortificació amb abundant material gràfic que facilita enormement la comprensió d'un vocabulari molt tècnic. Una orientació similar, però més reduïda, és l'article del coronel, i professor emèrit de l'acadèmia d'enginyer, Juan Carrillo de Albornoz.²⁵ No hi ha cap dubte que l'enginyer més famós del període estudiat a la present tesi, tot i que no ens consta que mai anés a Girona, fou Sébastien La Preste de Vauban. Sobre aquest enginyer citarem quatre obres, una de les quals, la de George Hachon, se centrà en el moment que es construï la frontera militar en la Catalunya del Nord. Alain Ayats estudià no tan sols com defensar les noves províncies que adquirí França amb el Tractat dels Pirineus, sinó també d'altres problemes com l'allotjament de tropes, tan comuns a Girona en la mateixa època. En canvi, les altres dues tenen un caire més generalista, la de Jamel Ostwald centrant-se en la guerra de Successió espanyola, i la de Jean Denis G. G. Lepage és una història de l'enginyer i de les seves obres amb un gran acompanyament fotogràfic.²⁶ La història de les fortificacions no s'acaba, ni comença, amb Vauban, tot i la seva importància, tal com s'han encarregat a demostrar-ho historiadors com Alícia

²⁴ D. MAFFI: "Las guerras de los Austrias". VVAA: *Historia Militar de España. Edad Moderna II. Escenario Europeo*. Madrid: Ministerio de Defensa. 2013, p. 79-118. D. MAFFI: *Los últimos tercios. El ejército de Carlos II*. Desperta Ferro Ediciones. 2020. A. ESPINO: "El declinar militar hispánico durante el reinado de Carlos II." *Studia Histórica*. Historia Moderna. 20. 1999, p. 173-198. A. ESPINO: *Fronteras de la monarquía. Guerra y decadencia en tiempos de Carlos II*. Milenio Publicaciones. 2019

²⁵ C. DUFFY: *The fortress in the Early Modern World, 1494-1660*. Routledge & Kegan Paul plc. 1979. C. DUFFY: *The fortress in the Age of Vauban and Frederick the Great, 1660-1789. Siege Warfare*. Vol. II. Routledge & Kegan Paul plc. 1985. C. DUFFY: *Fire & Stone. The Science of Fortress Warfare, 1660-1860*. David & Charles Limited. 1975. C. DÍAZ: *La fortificación abaluartada. Una arquitectura militar y política*. Ministerio de Defensa. 2004. J. CARRILLO: "La Edad de oro de la fortificación abaluartada en España y ultramar." *Revista de Historia Militar*. Número Extraordinario. Any LVI. 2012, p. 33-97.

²⁶ G. HACHON: *Vauban et le Roussillon*. Association des amis de la Maison Vauban. Saint-Léger-Vauban. 1991. A. AYATS: *Louis XIV et les Pyrénées catalanes de 1659 à 1681. Frontière politique et frontières militaires*. El Trabucaire. 2002. J. OSTWALD: *Vauban under Siege. Engineering Efficiency and Martial Vigor in the war of the Spanish Succession*. Brill. 2007. J. D. LEPAGE: *Vauban and the French military under Louis XIV: An illustred history of fortifications and strategies*. Mc Farland & Company. 2010.

Cámara i Horacio Capel, els quals han rescatat del quasi oblit una multitud d'enginyers de la Monarquia Hispànica. Un treball similar, però centrat en els enginyers estrangers que serviren sota els monarques espanyols (fins a la guerra de Successió) el coordinà Jesús Cantera Montenegro. Catherine Désos estudià els enginyers francesos que serviren a la corona espanyola durant la guerra de Successió, dels quals, alguns treballaren a Girona.²⁷ Un altre àmbit relativament oblidat és el flanc marítim, excepte batalles "mítiques" com la flota denominada *Invencible*, de Lepant... Amb tot, trobem una sèrie d'estudis que aconseguiren omplir parcialment el buit, tot i que encara falten molts d'altres. Un amb una orientació completament diferent és la recent obra del professor Antonio Espino que tractà el fet marítim des del punt de vista de la frontera, com una projecció més de les terrestres i la dificultat que tingué la monarquia de Carles II en defensar-la. El raonament és simple: Els múltiples escenaris feien inviable mantenir en cadascun dels fronts la dotació de vaixells necessària per cobrir-la adequadament.²⁸

Centrant-nos en l'espai geogràfic català, tenim una sèrie d'obres que ens ajuden a comprendre el fenomen bèl·lic en l'època del Barroc. En primer lloc, dues monografies clàssiques, la que firmà Núria Sales dins de la història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar i una altra estrictament militar, l'aproximació didàctica que efectuà Francesc Xavier Hernàndez, consagrant el volum tercer en el període modern. Lluís Cortada estudià profundament la relació entre l'urbanisme i la poliorcètica en la Catalunya preindustrial.²⁹ Dels inicis de la guerra dels Segadors, destacarem dues obres, una de

²⁷ A. CÁMARA (dir.): *Los ingenieros militares de la Monarquía Hispánica en los siglos XVII y XVIII*. Ministerio de Defensa-Asociación Española de Amigos de los Castillos. 2005. A. CÁMARA: "La fortificación: El imperio de la geometría". VVAA: *Historia militar...*, p. 342-371. H. CAPEL: *Los Ingenieros militares en España. Siglo XVIII: Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. 1983. H. CAPEL; J. E. SÁNCHEZ; O. MONCADA: *De Palas a Minerva. La formación científica y la estructura institucional de los ingenieros militares en el siglo XVIII*. Editorial CSIC. 1988. J. CANTERA (coord.): *Presencia de ingenieros militares extranjeros en la milicia española*. Revista Internacional de Historia Militar, 97 – Cuadernos de Historia Militar. 8. 2019. C. DÉSOS: "Les ingénieurs du roi de France auprès de la couronne d'Espagne (1704-1715)." *Vegueta*. Anuario de la Facultad de Geografía e Historia. Vol. 16. 2016, p. 67-92.

²⁸ D. GOODMAN: *El poderío naval español*. Ediciones Península. 2001. B. ALONSO: "Defensa del Mediterráneo: escenarios, objetivos y estrategias." VVAA: *Historia Militar de España. Edad Moderna.I. Ultramar y la Marina*. 2012. Ediciones Laberinto-Ministerio de Defensa, p. 229-252. CASADO, Jose Luis (2012): "Política naval y tecnología en el mundo mediterráneo." VVAA: *Historia Militar...*, p. 283-313. R. HARDING: *Seapower and Naval Warfare, 1650-1830*. 1999 UCL Press. A. ESPINO: *La frontera marítima de la monarquía. La marina de Carlos II*. Ministerio de Defensa. 2019.

²⁹ F. X. HERNÁNDEZ: *Història Militar de Catalunya. Vol III: La defensa de la Terra*. 2003. Rafael Dalmau, Editor. N. SALES: *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)*. Vol. 4 de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar. Edicions 62. 2002. Ll. CORTADA: *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*. Institut d'Estudis Catalans. 1998.

clàssica, la de John H. Elliott, i el recent treball d'Antoni Simon amb un títol molt explícit, 1640, en el qual detallà minuciosament el què ocorregué entre poc abans dels fets de Corpus i la victòria de Montjuïc. Per la guerra dels Segadors, tenim unes quantes monografies, des de la monumental de Josep Sanabre a la de Raquel Camarero, que és possiblement la més recent.³⁰ L'autor que ha treballat més la guerra en el front català a partir dels anys cinquanta del segle XVII és l'Antoni Espino. Per conèixer els exèrcits catalans de la guerra de Successió, i molt especialment de la seva darrera etapa, en Francesc Xavier Hernández i en Francesc Riart escrigueren una monografia, en la qual destacarem l'important aparell gràfic. En Jordi Reynés és autor d'un treball notable en el qual descriu el fenomen guerrer en el Baix Empordà, a tocar de Girona, entre la segona meitat del segle XVII i principis del XVIII. Les formes tradicionals d'organització militar catalanes foren sumàriament estudiades en el seu conjunt ja fa una bona colla d'anys per en Jordi Vidal, tot i que alguns suggeriments que aportà són encara plenament vàlids, especialment els de les milícies urbanes. Posteriorment, Antoni Simon, però molt especialment Antonio Espino aprofundiren en el coneixement d'aquesta temàtica, abastant les milícies urbanes, especialment la barcelonina, els oficials catalans en l'exèrcit hispànic, els terços catalans, el finançament de la guerra...³¹

³⁰ J. H. ELLIOTT: *The revolt of catalans. A study in the Decline of Spain (1598-1640)*. Cambridge University Press. 1963. (trad. Cat: *La revolta catalana, 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. València: PUV, 2006). A. SIMON: *1640*. Rafael Dalmau, Editor. 2019. J. SANABRE: *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. 1956. X. TORRES: *La Guerra dels Segadors*. Eumo Editorial-Pagès Editors. 2006. R. CAMARERO: *La Guerra de recuperación de Cataluña (1640-1652)*. Madrid: Editorial Actas. 2015.

³¹ A. ESPINO i M.A. MARTÍ: *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*. Editorial Afers. 2013. A. ESPINO: *Pàtria i Llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya (1704-1714)*. Editorial Afers. 2013. A. ESPINO: *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte, 1652-1714*. Edaf. 2014. F. X. HERNÁNDEZ i F. RIART: *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714)*. Rafael Dalmau, Editor. 2007. J. REYNÉS: *Guerra al Baix Empordà de l'època moderna*. Ajuntament de la Bisbal d'Empordà. 2001. J. VIDAL: "Les formes tradicionals de l'organització armada a la Catalunya dels s. XVI i XVII. Sugerències per a una investigació". *Manuscrits: Revista d'Història Moderna*. 1986. Núm. 3, p. 105-116. Posteriorment, els professors Simon i Espino estudiaren quines estructures bèl·liques tenia Catalunya poc abans del 1640 i si la manca d'aquestes provocà el fracàs en les guerres dels Segadors i de Successió Espanyola. A. ESPINO; A. SIMON: "Les institucions i forces d'organització militar catalanes abans de la guerra dels Segadors". *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 1993. Núm. 13. I, p. 143-150. Antonio Espino continuà la recerca en aquest camp i els resultats es plasmaren en una sèrie d'articles, dels quals citarem els següents: A. ESPINO: "¿Existió un ejército catalán en la época moderna? *Manuscrits: Revista d'Història Moderna*. 1997. Núm. 15, p. 115-126. Id: "Los tercios catalanes durante el reinado de Carlos II, 1665-1697". *Brocar: Cuadernos de investigación histórica*. 1998. Núm. 22, p. 63-86. Id: "Oficiales catalanes en el ejército de los Austrias, 1635-1700". *Cuadernos de Historia Moderna*. 2000. Núm. 24, p. 31-54. Id: "La milicia urbana de Barcelona en los siglos XVI y XVII". *Barcelona: quaderns d'història*. 2001. Núm. 5, p. 205-215. Id: "L'evolució de les forces auxiliars durant la Guerra de Successió a Catalunya, 1705-1714: El cas dels miquelets i dels voluntaris". *Afers: fulls de recerca i pensament*. 2005. Vol. 20. Núm. 52, p. 541-

No podem acabar aquesta somera revisió bibliogràfica sense citar l'enorme esforç efectuat pel Ministeri de Defensa, la Reial Acadèmia d'Història i la Comissió Espanyola d'Història Militar en la redacció de la magna obra *Historia Militar de España* amb l'objectiu de difondre la història de la guerra com un fenomen cultural i social. En realitat, ja abans s'havia intentat una obra d'aquest estil, però molt més modesta, en comparació amb l'actual.³² Un cop ha finalitzat la redacció de tots els treballs, disposem d'una col·lecció de nou volums en sis toms, dels quals la història moderna surt molt ben parada perquè són tres volums, tots enquadrats en el tercer tom. A part, també hi ha una actualització de la bibliografia amb els treballs més recents dels apartats prèviament tractats.³³

1.3.- Girona. Un breu estat de la qüestió

A diferència d'altres períodes històrics, dintre de la historiografia gironina tenim dues obres coetànies que tracten els primers anys de la fortificació de la ciutat. La primera és el *Dietari de les coses notables que aniran succeint en la ciutat de Gerona*, que escrigué el noble gironí Jeroni del Real. Tot i la desigualtat en què explicava els fets, és remarcable quan exposà els dos setges que visqué, el del 1653 i el del 1675, i d'altres operacions militars. Cal recordar que ell serví com a capità en el terç de la municipalitat gironina. A principis de la dècada dels noranta del segle passat en Joan Busquets i Dalmau efectuà un estudi crític i traçà una panoràmica de la Girona de mitjans del segle XVII.³⁴ La segona, possiblement menys coneguda, és la titulada *Resumen historial de las grandezas y*

556. Id: "La mobilització militar catalana durant la Guerra de Sucessió". *Manuscrits: Revista d'Història Moderna*. 2006. Núm. 24, p. 125-152. Id: "La financiación de la guerra en la Cataluña del Barroco, 1652-1679". *Tiempos modernos: Revista Electrónica de Historia Moderna*. 2013. Vol. 7. Núm. 27, 30 p.

³² VVAA: *Aproximación a la historia militar de España*. Ministerio de Defensa. 2006. En l'obra col·laboraren historiadors com Antoni Espino, Luis Ribot, Enrique García Hernán... simplement per citar els autors que treballaren en l'època moderna.

³³ VVAA: *Historia Militar... I. Los Austrias. Ultramar y la Marina*. Madrid: Ministerio de Defensa. 2014. VVAA: *Historia Militar... II. Los Austrias. Escenario Europeo*. Ministerio de Defensa. 2013. VVAA: *Historia Militar de España. III. Los Borbones*. Ministerio de Defensa. 2014. P. SANZ: "Historia Militar de España. Edad Moderna. Ultramar y la Marina. Estudio Historiografico." VVAA: *Historia Militar de España. Vol. VI. Estudios Historiograficos, glosario y cronología*. Ministerio de Defensa. 2017, p. 104-138. A. J. RODRÍGUEZ, Antonio Jose (2017): "Historiografía sobre la guerra en los siglos XVI-XVII en España." VVAA: *Historia Militar... Vol. VI*, p. 141-169. F. ANDÚJAR: "Historiografía militar del siglo XVIII: Un estado de la cuestión." VVAA: *Historia Militar... Vol. VI*, p. 171-194.

³⁴ J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La Crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1994.

antigüedades de la ciudad de Gerona de Joan Gaspar Roig i Jalpi, ens és especialment útil per la descripció, quasi fotogràfica, de la Girona del darrer terç del segle XVII, quan s'estaven aixecant les primeres fortificacions.³⁵ Posteriorment, començà un llarg buit historiogràfic que quasi es perllongà durant dos segles, tot i l'existència d'alguna notable excepció, a destacar l'obra del comandant d'enginyers Guillermo Minalli que dedicà algunes pàgines als setges dels segles XVII i XVIII o d'altres proporcionen alguna dada puntual, com dels aquarteraments, d'alguna fortificació...³⁶ El panorama canvià radicalment a partir de 1878 amb l'aparició de la *Revista de Gerona*, de perfil conservador, que donà cobertura a la història militar gironina. Dintre de l'àmplia nòmina d'historiadors que hi treballaren, citarem especialment l'Emili Grahit, que també fou alcalde de Girona. Podríem afirmar que molt probablement són els primers treballs que s'enfocaren des d'una òptica gironina, ja que la base dels materials usats foren documents extrets dels manuals d'acords de la municipalitat.³⁷ A part de l'aixopluc de la *Revista de Gerona*, també es publicaren altres obres, algunes no centrades en la temàtica militar, però que ens són útils perquè abastaren aspectes relacionats a ella com el de les periòdiques inundacions o els fets de 1640.³⁸ Malauradament, l'esforç efectuat durant quasi una vintena d'anys s'estroncà i no es reprengué la producció historiogràfica fins acabada la Guerra Civil. A partir d'aquell fet tan traumàtic, i a poc a poc, començaren a emergir treballs, molts d'ells sota el paraigua del Instituto de Estudios Gerundenses que fou creat el 1946 per Santiago Sobrequés i Vidal, i la revista associada al centre, els *Anales* (el 1978 es catalanitzaren els noms). Tal com afirmà el seu primer president, en Tomàs Carreras i Artau, la seva vocació era continuar amb el treball fet en la *Revista de*

³⁵ J. ROIG: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona: Jacinto Andreu. 1678. Una versió ampliada aparegué poc temps més tard. J. ROIG: *Verdad triunfante. Discurso histórico-apologetico*. Barcelona: Jacinto Andreu. 1680.

³⁶ G. MINALI: *Historia militar de Gerona que comprende particularmente los dos Sitios de 1808 y 1809*. A. Figueró impresor. 1840. N. BLANCH: *Gerona Histórico-Monumental*. Imprenta Paciano Torres. 1850. E. GIRBAL: *Guía-Cicerone de la immortal Gerona*. Imprenta Paciano Torres. 1866.

³⁷ No citarem tots els treballs que efectuà, sinó tan sols els que creiem que són més importants: E. GRAHIT: "Gerona durante la Guerra de Sucesión". *Revista de Gerona*. 1895, 19, p. 108-118, 136-145, 170-180 i 233-244. E. GRAHIT: "El sitio de Gerona en 1653. Extracto de documentos inéditos." *Revista de Gerona*. 1892, 16, p. 23 – 30, 53 – 62, 84 – 91, 101 – 108. E. GRAHIT: "El sitio de Gerona en 1675. Extracto de documentos inéditos". *Revista de Gerona*. 1892, 16, p. 289 – 293. E. GRAHIT: "El sitio de Gerona en 1684. Extracto de documentos inéditos". *Revista de Gerona*. 1893, 17, p. 15-30, 54-62 i 82-94. E. GRAHIT: "El sitio de Gerona en 1694. Extracto de documentos inéditos". *Revista de Gerona*. 1894, 18, p. 23-30, 54-62 i 86-92.

³⁸ J. CHÍA: *Inundaciones en Gerona*. Imp. y Lib. Paciano Torres. 1861. C. PUJOL: *Gerona en la revolución de 1640*. Imprenta de la Revista de Ciencias Históricas. 1881.

Gerona. Fins avui s'han publicat seixanta-un volums, sis congressos (el quart es dedicà a la Girona Barroca), publicació de monografies, conferències, visites guiades per la ciutat...³⁹ Ara bé, a partir dels anys cinquanta del segle passat, emergí un dels grans historiadors, i divulgadors, de la Girona del segle XX: Joaquim Pla Cargol. Dintre de la seva obra, destacarem tres monografies i un article, dedicat al castell de Montjuïc. En realitat, però, com la majoria dels historiadors de l'època, se centrà en la guerra del Francès, glossant-la en un sentit patriòtic, exaltant la capacitat de resistència de la població, com un baluard d'Espanya.⁴⁰ Tanmateix, la veritable explosió de treballs es produí a partir dels anys vuitanta, i molt especialment des dels noranta del segle passat, quan, en part, es consolidà la Universitat de Girona. Així, sorgiren les primeres històries de Girona, tant individuals, com col·lectives.⁴¹ Amb tot, molt de l'impuls provingué del suport econòmic, principalment, de l'Ajuntament de Girona. Dintre de les múltiples iniciatives, citarem els Quaderns d'Història de Girona⁴², les exposicions del Museu d'Història⁴³, les conferències de l'Arxiu Municipal de Girona⁴⁴, les publicacions del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI)...⁴⁵ L'altre gran organisme públic, la Diputació de Girona, també patrocinà obres de temàtica diversa, englobades en

³⁹ Una simple relació d'alguns dels treballs publicats: J. VICENS VIVES: "Gerona después de la paz de Ryswick (1698)." *AIEG*. II. 1947, p. 5-49. P. VOLTES: "Entrega de la plaza de Gerona al Archiduque Carlos de Austria, la." *AIEG*. IV. 1949, p. 37-58. E. ZUDAIRE: "Empresa de Leucata. Lance fatal del virrey Cardona (29 de agosto-29 de septiembre de 1637)." *AIEG*. XIV. 1960, p. 85-116. J. M. MARUPELL, Josep Maria: "Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685). Notas documentales para su historia". *AIEG*. XVII. 1964, p. 331-372. X. TORRES: "La Ciutat de Girona a l'època moderna: De Capital del Drap a plaça forta". *AIEG*. XLII. 2001, p. 25-44.

⁴⁰ J. PLA CARGOL: *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Dalmau Carles, Pla, SA. 1953. J. PLA CARGOL: *Gerona arqueológica y monumental*. Dalmau Carles, Pla, SA. 1961. J. PLA CARGOL: *Gerona histórica*. Dalmau Carles, Pla, SA. 1962. J. PLA CARGOL: "El castillo gerundense de Montjuich". *Castillos de España: Asociación Española de Amigos de los Castillos*. 58. 1967, p. 313-327.

⁴¹ J. M. PLA DALMAU: *Girona en el transcurs dels temps*. Dalmau Carles, Pla, SA. 1984. J. FABRE: *Girona entre 4 rius*. Ajuntament de Girona. 1986. VVAA: *Història de Girona*. CCG Edicions. 2006. Des de la pàgina 285 fins a la 377 està dedicat a l'època moderna.

⁴² J. BUSQUETS i A. SIMON: *Girona al segle XVII*. Ajuntament de Girona – Diputació de Girona. 1993. R. ALBERCH i J. QUER: *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació*. Ajuntament de Girona – Diputació de Girona. 2001. X. TORRES: *Girona al segle XVI (1519-1599). Cavallers i menestrals*. Ajuntament de Girona - Diputació de Girona. 2017.

⁴³ F. MIRALPEIX i X. TORRES: *Girona Moderna (segles XVI-XVIII)*. De l'obrador al baluard. Ajuntament de Girona. 2015.

⁴⁴ VVAA: *Girona. Construir la Ciutat (II)*. De l'Edat moderna als nostres dies. Ajuntament de Girona. 2014. VVAA: *El Govern de la Ciutat (I)*. De la Gerunda romana (segle I aC) a la Girona borbònica (segle XVIII). Ajuntament de Girona. 2011. VVAA: *Església, societat i poder a Girona. Segles XVI-XX*. Ajuntament de Girona. 2007.

⁴⁵ J. BOADAS: *La muralla de Girona. Fotografies, 1877-2002*. Ajuntament de Girona. 2002. J. BOADAS: *Girona. Fagnoli*. Ajuntament de Girona. 2019.

diferents col·leccions: Quaderns de la Revista de Girona, la Revista de Girona...⁴⁶ Així mateix, sorgiren iniciatives per potenciar el coneixement de Girona des de l'àmbit de cada entitat. Sense ser exhaustius, podríem citar l'atles de Girona que edità la demarcació gironina del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya (COAC)⁴⁷ o els cicles de conferències titulats "Girona a l'abast" del col·legi Bell·lloc.⁴⁸ En aquest punt sols ens queda recordar la migradesa de les publicacions recents sobre la guerra o fortificació de la Girona de la segona meitat del segle XVII i principis del XVIII. Deixant de banda les obres ja citades (de finals del segle XIX i dels anys cinquanta i seixanta del segle passat) i les publicacions amb caràcter exclusivament divulgatiu, sols en queden poc més d'una mitja dotzena de publicacions.⁴⁹ La historiografia gironina s'ha centrat bàsicament en dos conflictes, la guerra del Francès i la Guerra Civil Espanyola, mentre que la resta de guerres les ha tractat de forma marginal o, simplement, han sigut ignorades completament.

Precisament, aquesta tesi intenta omplir un buit dintre de la historiografia, com és la transformació de Girona en una plaça militar entre els segles XVII i XVIII. No tan sols es parlarà de construccions de fortificacions, sinó que també dedicarem espai a l'organització institucional (Junta de Guerra, bàsicament), a l'organització militar de la municipalitat i els allotjaments de la guarnició. Així, es vol examinar les vicissituds bèl·liques de la segona meitat del segle XVII i com i de quina manera canvià la fesomia i el paper mateix de la ciutat de Girona.

⁴⁶ J. M. BRAGULAT: *El gravat a Girona. Les terres gironines en 300 imatges antigues (1610-1915)*. Diputació de Girona. 2010. N. CASTELLS: *Canvistes i banquers*. Quaderns de la revista de Girona. 16. Diputació de Girona. 1988. F. MIRALPEIX i X. SOLÀ: *L'art Barroc*. Quaderns de la revista de Girona. 155. Diputació de Girona. 2011.

⁴⁷ VVAA: *Girona Ciutat. Catàleg de plànols de la ciutat de Girona des del segle XVII al XX*. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya-Ajuntament de Girona. 1992.

⁴⁸ Dintre de la varietat de temes, sols citarem els dos que ens interessin en la present tesi: VVAA: *Els darrers mil anys de les muralles*. Cicles de conferències Girona a l'abast, XI. 2009. VVAA: *La Guerra de Successió i la Nova Planta*. Cicles de conferències Girona a l'abast, XIII. 2010.

⁴⁹ C. DÍAZ i F. TORRES: *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Institución Fernando el Católico. 1988. D. IGLÉSIA: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins. 2003. J. PRAT i J. PERICOT: *La muralla de Girona*. Ajuntament de Girona. 2008. J. CLARA: *La clau del regne*. Rafael Dalmau, editor. 2008. M. GUITART: "El castell de Montjuïc". *Revista de Girona*. 291. 2015, p. 34-36. M. GUITART: "Notes sobre els convents gironins durant l'ocupació francesa de 1694-1698". *AIEG*. LVII. 2016, p. 305-314. M. GUITART: "L'Hospital del Rei, o militar, a Girona. Dades procedents dels Manuals d'Acords (1653-1694)". *AIEG*. LXI. 2020, p. 51-82. M. GUITART: "El castell de Montjuïc: Una breu introducció a la seva història (segles XVII-XIX)". *AIEG*. LXII. 2021, p. 427-452 (En premsa).

PRIMERA PART: LES GUERRES A GIRONA I LA SEVA VEGUERIA

CAPÍTOL 2. LA GUERRA DELS SEGADORS (1640-1660)

2.1. Els antecedents (1636-1640)

El conflicte obert entre les Monarquies hispànica i francesa per l'hegemonia europea s'inicià el 1635, però les primeres referències explícites sobre la guerra a Girona no les trobem fins a principis de 1636 quan el virrei del Principat sol·licità soldats a la ciutat. La municipalitat s'hi negà i sols li proporcionaren un préstec de 1.200 lliures fins a les següents Corts. Mig any més tard una Junta de Guerra autoritzà la compra de 12 quintars de pólvora, 3 quintars de corda i 3 més de bales.¹ Tot un presagi dels terribles moments que viuria Girona en un futur no molt llunyà.

Un any més tard es posà a prova la capacitat militar de Girona perquè envià una companyia a combatre a Leucata amb un resultat ben amarg: Del centenar i escaig de combatents, en moriren dotze, entre els quals l'alferes, quaranta més resultaren ferits de diversa consideració i un parell d'ells, entre els quals el capità, foren capturats pels francesos i la municipalitat pagà un rescat perquè fossin alliberats.²

Tot i que la resposta francesa de l'agressió contra Leucata s'executà a Hondarribia, en el País Basc, en la frontera catalana l'ambient era d'una tensa calma, puix que periòdicament arribaven advertiments del virrei sobre possibles invasions enemigues. Així, a tall d'exemple, trobem que el 9 de juny de 1638 arribà una instrucció sol·licitant que es preparés una companyia per marxar entorn de Sant Joan perquè era el període de campanya, encara que finalment no sortí cap unitat militar de Girona. L'1 de desembre d'aquell any s'aprovà tancar els portals perquè el virrei els informà que "*se han vist catorse vaixells grossos al que podem perillar de alguna [acció] armada contra la fortalesa de Roses*". Pocs dies més tard, la municipalitat gironina firmà un contracte, valorat en 950 lliures, amb el pedrenyaler Joan Vinyals de Ripoll per comprar-li piques i arcabussos, ja que si la companyia hagués de sortir, no hi hauria armes per a tots els soldats. L'1 de maig de 1639 el virrei reiterà que l'objectiu dels francesos era prendre

¹ AMGi. MA. 1636. *Concilium Generale*. 24 de gener, f. 10v-13. *Adjunctio Belli*. 31 de juliol, f. 66. *Ordinatio pro Administratore*. 31 de juliol, f. 66-66v.

² AMGi. MA. 1637. *Concilium Generale*. 11 d'agost, f. 89v-92v. *Adjunctio Belli*. 12 d'agost, f. 92v-93. *Concilium Generale*. 13 d'agost, f. 93-96. *Concilium Generale*. 30 de setembre, f. 118-119v. MA. 1638. *Concilium Generale*. 10 de març, f. 29v-32v. *Adjunctio Belli*. 7 d'abril, f. 38v-39v. E. ZUDAIRE: "Empresa de Leucata. Lance fatal del virrey Cardona (29 de agosto-29 de septiembre de 1637)." *AIEG*. XIV. 1960, p. 85-116.

l'estratègica plaça de Roses.³ La realitat, però, en fou una altra perquè un potent exèrcit francès efectivament entrà territori català el 10 de juny, però pel Rosselló, i pocs dies més tard començà el setge de la fortalesa de Salses, rendint-la el 19 de juliol.⁴ Amb tot, el virrei ja n'era conscient de la força de l'exèrcit que preparaven els francesos i sol·licità a les poblacions catalanes que aportessin tropes a l'exèrcit reial. Barcelona es posà al capdavant amb 500 homes mentre que Girona aprovà l'1 de juny servir durant tres mesos amb 100 soldats.⁵

La recuperació de la fortalesa de Salses era prioritària per assegurar la frontera catalana i evitar la progressió francesa. De seguida començaren a arribar tropes de tots els cantons de la Monarquia, però les dificultats es multiplicaren: pluges torrencials que dificultaven els moviments, picabaralles entre els soldats, desercions, però sobretot la temuda pesta que delmà gran part de l'exèrcit espanyol. La companyia gironina participà en tots aquests esdeveniments un cop sortí de Girona. El capità Francesc Desbach i Descallar explicà el 23 de juny que les tropes de Barcelona, Olot i Girona estaven integrades en el mateix terç, tot i que les barcelonines marxaren cap a Perpinyà per participar les operacions de reconquesta. Mentrestant, les forces de Girona i d'Olot restaven a Elna sota les ordres del capità castellà Tomás Fernández. Seguidament, el capità gironí pressionà perquè també s'enviés al front la seva companyia per "*guanyar reputació*". Mentrestant, des de Girona s'aixecà una nova companyia a finals de juny, després que el virrei amanacés amb "*alsar [el] sometent general peraq[ue] tots acudan a la deffensa del Regne*". El Consell General reunint a l'efecte acordà aixecar una nova companyia i posteriorment s'incrementà la xifra fins als 200 soldats.⁶

A les dificultats de trobar gent voluntària que volgués servir en les companyies, també s'hi sumaren les desercions o la picaresca d'enrolar-se en diverses companyies, canviant els noms i cognoms, per cobrar la suculent prima d'enrolament. El virrei publicà una instrucció segons la qual qui fos atrapat efectuant aquestes pràctiques seria executat. A

³ AMGi. MA. 1638. *Concilium Generale*. 9 de juny, f. 56-58. *Ordinatio per tancar los Portals*. 1 de desembre, f. 158v. *Adjunctio Belli*. 14 de desembre, f. 171-172. MA. 1639. *Concilium Generale*. 8 de maig, f. 57-58v. *Adjunctio Belli*. 8 de maig, f. 58v-59.

⁴ X. TORRES: *La Guerra dels Segadors*. Eumo Editorial-Pagès Editors. Vic-Lleida. 2003, p.59-60. A. SIMON: *1640*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona. 2019, p. 20-34.

⁵ AMGi. MA. 1639. *Concilium Generale*. 31 de maig, f. 63v-65v. *Adjunctio Belli*. 1 de juny, f. 70-72.

⁶ AMGi. MA. 1639. *Concilium Generale*. 25 de juny, f. 86-89v. *Concilium Generale*. 28 de juny, f. 90-91v. *Adjunctio Belli*. 28 de juny, f. 91v-92v. *Adjunctio Belli*. 2 de juliol, f. 95v-96.

Girona es feren crides perquè els que havien desertat anessin a la casa del Consell per després retornar el front. La desobediència implicava una condemna de cinc anys a galeres. A més, els ferits i malalts que poguessin agafar una arma, també se'ls obligava a retornar cap al front. La magnitud de les desercions les coneixem a partir d'una sèrie de recomptes que efectuà el pagador de la companyia, Llätzer Francesch, els dies 2, 4 i 6 d'octubre. Si en el primer escrutini trobà 60 homes, en el darrer la xifra baixà a 52, representant tan sols una quarta part de la companyia. Dels que faltaven, n'hi havia forces que estaven malalts, però també de desertors perquè explicava en la carta que, a conseqüència d'unes fortes pluges, molts (no sols de la companyia de Girona) havien optat per marxar. En capturaren quatre i un d'ells era de la companyia de Girona, en Pere Andrea. Els comandants militars decidiren arcabussejar-los per escarni, tot i les gestions per salvar-los de la mort, ja que volien que se'ls enviés a galeres, però foren inútils.⁷

La contraofensiva hispànica s'inicià el 6 de setembre quan una força superior a un miler d'homes aconseguí rendir la guarnició francesa de Ribesaltes. El 14 de setembre l'exèrcit compost per 23.000 soldats a peu i 3.500 més a cavall, segons Jeroni del Real, sortí cap a Salses, arribant-hi dos dies més tard. En unes tres hores aconseguiren desallotjar les tropes franceses que vigilaven des d'unes trinxeres que havien construït. En aquella acció, Girona pagà el primer tribut de sang perquè el capità de la companyia, Francesc Desbach, morí en les accions que conduïren a la conquesta de les trinxeres. Posteriorment, els francesos iniciaren diferents accions militars per trencar el setge i fer entrar vitualles a la plaça forta, però totes foren desbaratades, en part per l'adversa climatologia. A finals de novembre el governador francès de Salses acordà que si no rebia ajut abans del dia de Reis, ell rendiria la plaça. Tot seguit, el Virrei demanà més homes a les municipalitats catalanes per estrènyer encara més el setge. La municipalitat gironina acordà en un primer moment aixecar una nova companyia de 50 homes, per després doblar la xifra, nomenant com a capità a Francesc de Bas, ja que sols restava com a oficial el sergent per la mort de pesta de l'alferes.⁸ La suposada ajuda no arribà

⁷ AMGi. Correspondència amb Barcelona (1300-1639). *Carta de Llätzer Francesch als jurats de Girona*. 9 d'octubre de 1639.

⁸ J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona. 1994. Vol. 2, p. 112-114. AMGi. MA. 1639. *Consilium Generale*. 14 de novembre, f. 148v-150v. *Concilium Generale*. 28 de novembre, f. 153v-156. *Adjunctio Belli*. 3 de desembre,

mai i el 6 de gener de 1640 a les 8 del matí la guarnició es rendí. La companyia que havia servit a Salses arribà a Girona el 13 de gener de 1640. Tot i desconèixer el nombre exacte de morts, suposem que fou significatiu, tal com relatava el memorial que trobem al manual d'acords:

*“alguns dels soldats desganats, y altres [e]strokeats axi per occasio del que havian en son cas peleat, y servit com tenian obligacio, com tambe del que havien patit per les grans malalties que en dit siti se eran mogudas per occasio de les quals ne restaren molts de morts”.*⁹

Malauradament, la capitulació de Salses no implicà la fi de la guerra, sinó que tan sols fou un episodi més, ja que els francesos encara retenien dues fortaleses catalanes: Òpol i Talteüll. Tres mesos més tard, el virrei, comte de Santa Coloma, advertí als jurats gironins que estiguessin previnguts perquè els francesos estaven concentrant tropes entorn de Tolosa i no descartava que hi tornés a haver una altra invasió en el Rosselló a partir de l'abril.¹⁰ Una altra mesura de precaució fou no reformar els terços, sinó que els allotjaren en poblacions de la vegueria de Girona, per alleugerir la forta pressió que havia patit el Rosselló. No obstant això, un esdeveniment dramàtic com fou l'assassinat de l'agutzil real de Miquel Joan de Mont-rodon el 30 d'abril de 1640 a Riudarenes precisament per allotjar un terç capgirà els esdeveniments. Llavors començà una espiral de caça de soldats que era resposta amb grans dosis de brutalitat militar que desembocà en una crisi d'enormes proporcions, ja que la voràgine destructiva s'endugué la vida del virrei. Les vanes esperances de pau s'esmicolaren quan el virrei duc de Cardona morí sobtadament, donant l'oportunitat d'acabar amb les resistències que la Monarquia Hispànica s'havia trobat a Catalunya quan volia imposar els seus criteris homogeneïtzadors.¹¹

A Girona, la situació de guerra, almenys en els moments inicials foren contradictoris, puix que si bé havia de protegir els soldats allotjats dins de la ciutat, aquests, però,

f. 156v-157. *Concilium Generale*. 10 de desembre, f. 162v-164. *Adjunctio Belli*. 22 de desembre, f. 169-170v. *Concilium Generale*. 25 de desembre, f. 172-174v. *Adjunctio Belli*. 25 de desembre, f. 174v-175v.

⁹ AMGi. MA. 1640. *Memoria de la vinguda y entrada de la companyia de Gerona tornant del siti de Salses despres de entregat lo castell*. 13 de gener, f. 14v-15.

¹⁰ AMGi. MA. 1640. *Concilium Generale*. 13 d'abril, f. 27v-31v.

¹¹ J. SANABRE: *La acción de Francia en Cataluña*. Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Barcelona. 1956, p. 54-84. A. SIMON: 1640, p. 42-83 i p. 127-137.

manifestaven públicament que la prendrien per saquejar-la pel seu posicionament en el conflicte amb els pagesos. Gran part del malestar militar provenia de l'excomunicació del bisbe de Girona als terços espanyols per violentar esglésies, car havia donat legitimitat als pagesos en la lluita. Mentrestant, partides de camperols buscaven soldats dins de Girona per linxar-los, cosa que obligà la municipalitat a prendre mesures dràstiques: Tapiar tots els portals excepte un parell, destinant-hi un reforç en la vigilància. L'ambient estava tan enrarit que quasi acabà en tragèdia, ja que la nit següent un soldat gironí observà, des de dalt de la muralla, unes quantes metxes enceses i donà l'alarma, pensant-se llavors que eren soldats dels terços que volien prendre la ciutat. La realitat en fou una altra i no ocorregué res i ho atribuïren al "*temor de dit soldat tant poch valeros, com mal aduertit*". L'endemà el matí es descobrí que els causants de l'incident foren pagesos armats que impedien la sortida d'ajuda cap als soldats refugiats en la parròquia de Salt. La resposta de la municipalitat fou que cap pagès armat entrés dins de la ciutat. Tanmateix, la pressió realitzada pels camperols donà els seus fruits perquè els soldats que estaven a Salt, uns 1.500, començaven a passar gana, puix que tots els intents efectuats per avituallar-los acabaren amb les provisions robades i els portadors maltractats. Finalment, el Consell de Guerra decidí enviar un comboi, amb vitualles de boca escortat per dues companyies d'infanteria. A les 5 de la tarda del 17 de maig sortí la columna pel portal de la Barca, ja que la resta de sortides estaven tapiades o bloquejades per pagesos armats. Ràpidament, s'aplegà un grup d'uns quants centenars de pagesos "*tots posats en filera y molt ben armats*" amb la intenció d'impedir el pas al comboi. En aquell precís moment un altre grup de persones provocà forts aldarulls en el portal de la plaça de les Cols, cosa que obligà a la columna recular. Llavors, els esdeveniments efectuaren un gir en el guió perquè els soldats retinguts a Salt reberen l'ordre de dirigir-se cap a Blanes per embarcar-los cap al Rosselló i, lògicament, els pagesos els perseguiren, desbloquejant els accessos de Girona. No durà gaire la tranquil·litat perquè els jurats gironins reberen una ordre del virrei, segons la qual havien de proveir als soldats que es dirigien a Roses i les primeres unitats ja estaven a Cassà de la Selva, molt a prop de Girona. Sortosament, s'evità que els soldats s'aturessin a Girona perquè el conflicte latent hauria explotat per la conjunció de tres factors: Gent

alterada dins d'ella, soldats que amenaçaven en prendre-la i pagesos perseguint els soldats.¹²

El 25 de maig es trencà la tensa calma quan una “*unes grans tropas de pagesos mescarats y ab mostatxeras los quals armats ab differents armas*” entraren dins de Girona, cridant que exigien els soldats que estaven custodiats dins de la ciutat, i ocuparen les voltes de la plaça del Vi. Foren desallotjats tan sols després que sortiren alguns membres de la Junta de Guerra acompanyats per mosqueters. L'atreuiment dels pagesos fou major l'endemà perquè accediren per la força en els monestirs de dins de la ciutat per buscar-hi soldats. La municipalitat executà una acció contundent per acabar amb els desordres en ordenar el tancament dels portals, per aïllar els amotinats de dins amb els de fora, i fer una crida perquè tots els habitants agafessin una arma i anessin a la casa del Consell. Un cop reunits, amb els jurats, anaren als monestirs per rescatar els soldats que s'hi havia refugiat. En aquells moments, es visqueren situacions d'extrem dramatisme, com el rescat d'un capità i el seu criat en el monestir de la Mercè quan anaven a ser degollats, en haver participat en la crema de Santa Coloma de Farners i l'església de Riudarenes. Tots els militars rescatats foren portats primerament en la torre de la presó, però en considerar que no era segura, els traslladaren en la torre del campanar de la catedral, tot i les reticències del Capítol. Segons sembla, el diumenge restà força tranquil, però el dilluns 28 es produí la catàstrofe perquè els pagesos aconseguiren matar tres soldats que trobaren en el monestir de Sant Agustí. Aquella mateixa nit, el jurat Vila, acompanyat per gent armada, anà convent a convent per recollir a tots els soldats, cosa que la xifra ascendí a més de dos-cents militars, i foren confinats en un parell de recintes. Mentre que els soldats foren reubicats en la torre de la presó, els oficials i representants del Rei, com el governador Ramon de Calders, romangueren en el campanar de la catedral. La por d'un esclat de violència extrema obligà a tancar el portal de Santa Maria, i reforçar-ne la vigilància, i també posar una companyia de més de cent homes per protegir els militars. No obstant això, els avalotadors aconseguiren obrir el portal després d'amenaçar que el cremarien. Com que

¹² AMGi. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 4 de maig, f. 35-36. *Adjunctio Belli*. 16 de maig, f. 38v-40. *Nota*. 16 de maig, f. 40-41v. *Nota*. 17 de maig, f. 42. *Adjunctio Belli*. 17 de maig, f. 42-43. *Adjunctio Belli*. 17 de maig, f. 43-45. *Adjunctio Belli*. 21 de maig, f. 45-46v. *Epistola missa... Bernardino de Manlleu*. 22 de maig, f. 48v-50v. Pels disturbis de 1640 a Girona encara continua vigent: C. PUJOL: *Gerona en la revolució de 1640*. Imprenta de la Revista de Ciencias Históricas. Girona. 1881. A. SIMON: 1640, p. 137-173.

el perill era que els pagesos prenguessin el control de la ciutat, per calmar els ànims es prengué la resolució d'evacuar els militars de Girona i enviar-los a Blanes. Així, la nit del 30 de maig marxaren sense que patissin danys protegits per la companyia de cavalls de Josep d'Homs.¹³

Malauradament, els problemes no s'acabaren amb la marxa dels militars i dels pagesos, sinó tot el contrari perquè Catalunya s'endinsava en un abisme que tardaria molts anys a tornar a veure la llum de la pau. Un cop els terços entraren en el Rosselló, exigiren allotjar-se a Perpinyà, però la municipalitat d'allí s'hi negà, els militars espanyols assaltaren la plaça. Mentrestant la municipalitat de Girona, com d'altres de Catalunya, prepararen companyies per defensar la capital del Rosselló, però aquesta caigué abans que hi arribessin. La crueltat dels terços espanyols fou extrema per causar *“tants [e]stragos, y tals insolencias y crueltats que noy ha llengua humana que puga referirlos”*. En realitat, però, era una advertència del que passaria, ja que també estaven *“amenassant que lo mateix han de fer de las ciutats y demes vilas y llochs de Cathalunya, y tenim per cert ho faran sino sels resisteix mes que fins assi”*. Quan la companyia estava a punt de sortir, arribà a Girona el duc de Cardona, el nou virrei, de camí cap al Rosselló. Tot i les reiterades ofertes, el virrei refusà la companyia gironina com a escorta, un cop es conegué la presa d'Elna per part de les tropes espanyoles, car creia que amb la seva presència els militars deposarien l'actitud. Immediatament, després de la seva sortida, la Junta acordà dissoldre la companyia per les despeses que comportava mantenir-la.¹⁴ A part del perill que representaven els terços espanyols en el Rosselló, l'entorn més pròxim de Girona també era una font de problemes. A principis de juliol es reberen advertiments que es volia robar la Taula i cremar les escriptures de les notaries públiques i dels arxius. La primera mesura fou la de doblar la vigilància de la ciutat, encara que s'observà insuficient i calgué posar-ne a la casa del Consell, com també protecció als oficials reials. Aquestes disposicions preventives no calmaren la situació,

¹³ AMGi. MA. 1640. *Nota*. 26 de maig, f. 53v-54. *Nota*. 26 de maig, f. 55. *Adjunctio Belli*. 27 de maig, f. 55-55v. *Nota*. 28 de maig, f. 55v-56v. *Nota*. 29 de maig, f. 56v-57. *Nota*. 30 de maig, f. 57.

¹⁴ AMGi. MA. 1640. *Carta als jurats de Besalú*. 16 de juny, f. 83. *Carta als consellers de Barcelona*. 17 de juny, f. 83v. *Concilium Generale*. 20 de juny, f. 85v-87. *Adjunctio Belli*. 20 de juny, f. 87-88. *Carta als consellers de Barcelona*. 20 de juny, f. 88v. *Adjunctio Belli*. 22 de juny, f. 96. *Carta al virrei duc de Cardona*. 22 de juny, f. 96v-97. *Carta als consellers de Vic*. 22 de juny, f. 98-98v. *Adjunctio Belli*. 26 de juny, f. 98v-99. *Entrada del Sr. Duc de Cardona, Virrey de Cathalunya*. 25 de juny, f. 99-100. *Carta als consellers de Vic*. 26 de juny, f. 99v-100. A. SIMON: 1640, p. 232-254.

de manera que el 16 de juliol s'acordà un reforç pel batlle i el sotsveguer de 10 homes cadascun d'ells. A més, decidiren que una companyia d'infanteria faria guàrdia en els portals de la plaça de les Cols i el de la Verge Maria durant el dia. Finalment, la nit del 28 de juliol "*alguns fills de la Perdicio poch's tements a Deu, y a la temporal Justicia*" cremaren les portes del portal de Sant Pere de Galligants. Si bé s'oferiren 200 lliures qui donés informació dels autors de l'agressió, la mesura més efectiva fou la de tapiar amb pedra i calç el portal, puix que després d'aquestes disposicions ja no trobem més referències sobre inseguretats que tant havia amoïnats els jurats.¹⁵

2.2.- El període francès (1641-1652)

A la tardor del 1640 la situació, tan política com militar, de Catalunya configurà els blocs enfrontats durant la primera part de la guerra, que finalitzaria l'octubre de 1652. La distribució de les forces espanyoles feia que Catalunya tingués els ulls posats en dos fronts: el nord amb Salses, Perpinyà i Roses; i el sud amb Tortosa, Tarragona i més tard amb Lleida, com a principals places espanyoles. El control de les places de Lleida i Tarragona foren el veritable maldecap dels comandants militars dels dos bàndols, ja que la seva possessió deixava el camí lliure per la conquesta de Barcelona, i, presumiblement, la fi de la guerra. Fins que França no s'enfonsà en una guerra civil (la Fronda), el domini espanyol no fou hegemònic. Així, a partir de 1650, les tropes espanyoles estaven en condicions d'assetjar Barcelona. El 1642, amb la caiguda de Perpinyà i Salses (i de retruc tot el Rosselló), s'aclarí el panorama del nord, tot i que encara calgué esperar tres anys més perquè Roses fos rendida.¹⁶

2.2.1.- El front nord (1640-1645)

Els soldats de Felip IV tenien el Rosselló ben controlat perquè ocupaven les principals fortaleses del comtat, que eren Salses i Perpinyà. Per evitar que els terços espanyols accedissin a l'Empordà, calia controlar el coll del Pertús; tasca que s'encarregaren des

¹⁵ AMGi. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 3 de juliol, f. 100-100v. *Promanada*. 16 de juliol, f. 111-111v. *Adjunctio Belli*. 27 de juliol, f. 129v-131v. *Concilium Generale*. 27 de juliol, f. 129v-131v.

¹⁶ A part de les obres ja citades de X. TORRES, J. SANABRE, A. SIMON i J. BUSQUETS, són fonamentals pel període que va de 1640 a 1652, la monografia de R. CAMARERO: *La Guerra de Recuperación de Cataluña. 1640-1652*. Editorial Actas. Madrid. 2015. F.X. HERNÁNDEZ: *Història Militar de Catalunya*. Vol. III. Rafael Dalmau, Editors. Barcelona. 2003, p. 103-135.

del primer moment les poblacions més properes, sense rebre cap ajuda de Barcelona, causant un gran malestar, ja que se sentien abandonades. Un altre perill era el flanc marítim perquè les forces del rei Felip IV controlaven Roses i cada cert temps arribaven vaixells carregats de pertrets, de guerra i de boca, i soldats. Així, un motiu d'alarma eren els albiraments de veles enfront de les costes de Castelló d'Empúries, Llançà i Cadaqués. A principis de setembre s'observà una flota espanyola que si es coordinava amb les forces situades en el Rosselló, provocaria un desastre pels interessos franco-catalans. Per evitar-lo, s'enviaren diferents cartes a Barcelona per cercar ajuda, però no les responien perquè les prioritats eren unes altres. Davant del silenci, la municipalitat gironina desplaçà un síndic a la capital catalana per exercir pressió. Mentrestant, els espanyols posaren en marxa una operació militar per assegurar el pas de Banyuls, cosa que obligà la municipalitat a trametre una companyia, ja que les promeses d'ajuda militar procedents de Barcelona no s'acabaven de materialitzar. Finalment, a partir del 13 de setembre arribaren tropes sota les ordres del diputat militar.¹⁷ Un mes més tard, el diputat militar sol·licità que la municipalitat gironina fes un major esforç bèl·lic amb una nova companyia, per auxiliar les forces que llavors hi havia a Cadaqués, en un intent de tallar la progressió espanyola cap a l'Empordà. Les demandes no acabaren aquí perquè a principis de novembre sortiren una trentena d'homes per reforçar les que ja tenia destacades a Illa. Així, llavors la municipalitat gironina servia amb 160 homes entre les dues poblacions citades. A finals de novembre, les tropes destinades a Cadaqués retornaren a Girona i el seu lloc l'ocuparen la companyia que estava a Illa.¹⁸ La tranquil·litat durà aproximadament un mes perquè a finals de gener, mentre el jurat en cap marxava cap a Barcelona per participar en la batalla de Montjuïc, el jurat segon, Jeroni de Fabregas, es dirigí cap a Castelló amb una xifra indeterminada de soldats. Els

¹⁷ AMGi. MA. 1640. *Concilium Generale*. 29 d'agost, f. 176-177v. *Carta als diputats*. 3 de setembre, f. 186v-187. *Carta als consols de Figueres*. 4 de setembre, f. 189v. *Adjunctio Belli*. 5 de setembre, f. 190v-191v. *Carta als consellers de Barcelona*. 6 de setembre, f. 200-200v. *Adjunctio Belli*. 8 de setembre, f. 200v-201. *Carta als consellers de Barcelona*. 10 de setembre, f. 206-206v. *Carta als consols de Figueres*. 13 de setembre, f. 208.

¹⁸ AMGi. MA. 1640. *Carta a Ramon de Bas*. 20 de setembre, f. 213-213v. *Adjunctio Belli*. 20 de setembre, f. 213v-214v. *Carta a Josep Çacosta*. 23 de setembre, f. 215-215v. *Carta a Garau Raset de Trullas*. 5 d'octubre, f. 223-223v. *Carta als síndics*. 15 d'octubre, f. 224-224v. La municipalitat envià a Barcelona en Rafel Viuet i l'Antoni Marti com a síndics. *Adjunctio Belli*. 15 d'octubre, f. 224v-226. *Adjunctio Belli*. 18 d'octubre, f. 227-228v. *Adjunctio Belli*. 22 d'octubre, f. 230-231. *Carta als síndics*. 22 d'octubre, f. 231-231v. *Carta a Francesc de Tamarit*. 27 d'octubre, f. 235. *Adjunctio Belli*. 13 de novembre, f. 253v-254. *Carta a Francesc de Tamarit*. 14 de novembre, f. 254-254v. *Adjunctio Belli*. 16 de novembre, f. 255-257v. *Ordinatio...* 10 de desembre, f. 275v-276.

enfrentaments contra les forces espanyoles no foren gaire reeixits perquè en ells trobà la mort el cavaller Bernat de Monpalau a principis de febrer. Això no obstant, el jurat Jeroni Fabregas retornà a Girona el 14 de març, després de ser substituït pel militar Josep de Çacosta. Quan el front es tranquil·litzà, la companyia del capità Garau Raset de Trullas marxà el 21 d'abril de 1641 cap a Barcelona per integrar-se en les forces que assetjarien Tarragona.¹⁹ Ara bé, el fet de buidar la zona de Castelló de tropes facilità les ràtzies dels espanyols, de manera que calgué tallar-ho reforçant-la amb soldats. En aquest sentit, Girona hagué d'enviar 50 mosqueters a Castelló d'Empúries durant un mes. Mentrestant, a mitjans de maig, l'armada espanyola aconseguí avituallar Roses i Cotlliure. L'aparició de veles davant les costes de Sant Feliu de Guíxols el 24 d'agost encengué les alarmes de nou. El mateix avís, però des de Palamós ho corroborà, encara que si al primer havien comptat 40 veles, al segon quasi les duplicà amb 70 de registrades. L'endemà es reuní la Junta de Guerra i decidí desplaçar 3 companyies de 100 homes cadascuna cap a Sant Feliu amb caràcter urgent. L'armada espanyola havia estat un dia davant del port i es temia que efectués un cop de mà en qualsevol moment. Dos dies més tard, quan estaven a punt de sortir arribà la notícia que els vaixells de guerra espanyols fondejaven a Roses, avortant la sortida. Amb tot, les companyies continuaren mobilitzades fent guàrdia en les muralles per si haguessin de marxar ràpidament perquè la situació a Castelló es podria complicar en haver rebut reforços Roses. En un primer moment, es creia que la situació era crítica atès que havien localitzat unes instruccions espanyoles, segons les quals els objectius eren les conquestes de Cadaqués, Palamós i d'altres zones de la costa. El màxim responsable militar de la zona, Josep de Çacosta, reclamà insistentment a Girona suport militar. Finalment, s'envià una companyia integrada per un centenar d'homes, però no consta que els espanyols executessin els plans.²⁰

¹⁹ AMGi. MA. 1641. *Concilium Generale*. 22 de gener, f. 28-30. *Adjunctio Belli*. 31 de gener, f. 64v. *Carta del jurat segon*. Castelló d'Empúries. 31 de gener, f. 79-79v. *Adjunctio Belli*. 12 de febrer, f. 79v-80. *Carta al jurat segon*. 12 de febrer, f. 81-81v. *Després de...* 12 de febrer, f. 81v. *Carta al jurat segon*. 17 de febrer, f. 82-82v. *Carta al jurat segon*. 23 de febrer, f. 85v. *Ordinatio...* 19 de març, f. 103v. *Concilium Generale*. 27 de març, f. 112-114. *Adjunctio Belli*. 27 de març, f. 114-114v. *Carta de Francesc de Tamarit*. Barcelona. 30 de març, f. 116vbis. *Adjunctio Belli*. 16 d'abril, f. 120-121. *Adjunctio Belli*. 20 d'abril, f. 122-123. *Ordinatio...* 27 d'abril, f. 129-129v.

²⁰ AMGi. MA. 1641. *Adjunctio Belli*. 11 de juny, f. 136v-137. *Relació...* 19 de maig, f. 151vbis. *Carta dels jurats de Sant Feliu*. 24 d'agost, f. 162vbis. *Carta dels jurats de Blanes*. 24 d'agost, f. 162vbis. *Adjunctio Belli*. 25 d'agost, f. 163-163v. *Carta als jurats de Sant Feliu*. 25 d'agost, f. 163v. *Carta als jurats de Blanes*.

A mitjans de setembre fondejaren deu galeres, de bandera desconeguda, en les Illes Medes. Davant la por que fossin espanyoles, la municipalitat ordenà que una companyia es preparés per sortir. El 7 de novembre els jurats foren informats de la presència d'una flota composta per unes trenta galeres plenes d'infanteria, que es dirigien cap a Roses i advertiren a Josep de Çacosta, després de preparar les companyies per sortir. Dos dies més tard, des de Torroella de Montgrí donaren l'avís que a Roses n'hi havia una vintena. La situació es tornà tan perillosa que s'estimà més convenient que les tropes marxessin a mitjanit i no esperar a la matinada, puix que un dels objectius preferents dels espanyols era ocupar Cadaqués. La situació es complicà per a la municipalitat gironina quan, a més dels requeriments de noves tropes per Roses, s'obrí de nou el front del Rosselló. Un problema afegit era la poca sintonia amb el mestre de camp Josep de Çacosta, tot i que l'origen de les topades no els coneixem, sí que ens consta que el comandant català acusà la municipalitat de no donar-li suficient suport mentre que els jurats gironins afirmaven que els hi tenia "*odi y rancor*". Una prova que les relacions no eren fluides la trobem quan la municipalitat envià una companyia al Rosselló explicitaren que s'agregués en el terç de Ramon Bas per no estar sota les ordres de Josep de Çacosta.²¹

Les operacions de conquesta del Rosselló començaren el 2 juny de 1641, quan el príncep de Le Condé envaí el comtat, però no donaren el resultat esperat perquè les tropes espanyoles allí estacionades eren veteranes i amb comandants molt capaços, alguns dels quals, com el marquès de Mortara, anys més tard foren protagonistes de l'etapa final de la guerra. Tanmateix, els espanyols patien un greu problema en disposar tan sols de dos ports, els de Cotlliure i de Roses, com a úniques vies de contacte amb l'exterior, cosa que feia preveure que si no hi havia una alteració substancial en el rumb

25 d'agost, f. 164. *Adjunctio Belli*. 26 d'agost, f. 164-164v. *Carta als jurats de Palamós*. 26 d'agost, f. 164v-165. *Carta als Diputats*. 26 d'agost, f. 165-165v. *Carta a Josep de Çacosta*. 26 d'agost, f. 166-166v. *Adjunctio Belli*. 3 de setembre, f. 171v-172v.

²¹ AMGi. MA. 1641. *Carta a Josep de Çacosta*. 16 de setembre, f. 182v-183. *Carta a Josep de Çacosta*. 8 de novembre, f. 205v-206. *Carta a Josep de Çacosta*. 9 de novembre, f. 206v-207. *Adjunctio Belli*. 10 de novembre, f. 207v-208. *Carta als Diputats*. 16 de novembre, f. 214-214v. *Carta a Josep de Çacosta*. 16 de novembre, f. 214v-215. *Adjunctio Belli*. 18 de novembre, f. 215-215v. *Carta als Diputats*. 18 de novembre, f. 215v-216v. *Carta a Josep de Çacosta*. 18 de novembre, f. 216v. *Carta al síndic Antoni Martí*. 18 de novembre, f. 217. *Adjunctio Belli*. 23 de novembre, f. 221-221v.

de la guerra, les comarques nord-catalanes es perdrien per a la causa hispànica irremeiablement.²²

L'obertura d'un nou front no implicà que la municipalitat s'hi afegís entusiàsticament, si no tot sembla indicar que, almenys en els moments inicials, passà força desapercebut. Deixant de banda raons de caràcter econòmic, possiblement els problemes més immediats eren atendre les contínues demandes d'homes, tant pel setge a Tarragona com controlar la guarnició espanyola de Roses. A finals de novembre es reconsiderà la postura perquè era la forma més efectiva per acabar amb el perill espanyol. Un cop decidit que s'enviaria una unitat militar, la manca d'homes fou tan acusada que primer en sortiren sols una cinquantena sense esperar els que faltaven per completar la companyia. Pocs dies més tard, s'autoritzà incrementar la xifra fins als 200, afegint-hi la instrucció de mantenir el nombre de soldats. Els combats foren de gran intensitat perquè, al mes de marxar, ja es demanaven municions i draps pels ferits. Des de Rosselló es demanaven més homes, però la resposta fou que "*farem y estam procurant fer totas las majors diligencias que podem*". Finalment, una companyia sortí direcció Castelló d'Empúries "*o altres parts segons la necessitat demanaria*" el 3 de gener sota les ordres del capità Rafel Raset de Trullas. La queixa de la municipalitat gironina de l'esforç que feia, motivà al mariscal de Bresse d'unificar les dues companyies en una de sola, fent retornar els oficials de la segona.²³

Mentrestant, la situació de Perpinyà era desesperada i si els espanyols no la volien perdre, havia de rebre ajuda urgentment. La dificultat radicava que des de Tarragona fins a Roses la flota espanyola no tenia cap port favorable. Per consegüent, la conquesta d'un altre port, com el de Castelló d'Empúries, no era una idea forassenyada i cada alarma que arribava en aquest sentit era tractada com una realitat. Així, a principis de 1642, el mariscal de Bresse demanà als jurats gironins 6 canons i pólvora per reforçar les defenses de la costa empordanesa, tot i que tan sols n'enviaren 4.²⁴

²² SANABRE : *La acción...*, p. 221-223. R. CAMARERO: *La guerra...*, p. 113-125.

²³ AMGi. MA. 1641. *Adjunctio Belli*. 23 de novembre, f. 221-221v. *Carta a Garau d'Alemanya i a Ramon de Farners*. 23 de novembre, f. 222v-223v. *Nota*. 25 de novembre, f. 224. *Carta a Garau d'Alemanya i a Ramon de Farners*. 3 de desembre, f. 225. *Adjunctio Belli*. 9 de desembre, f. 229v-231v. *Carta a l'oidor Joan d'Amagant*. 25 de desembre, f. 239v-240. MA. 1642. *Adjunctio Belli*. 3 de gener, f. 11-13. *Carta al virrei, marquès de Bresse*. 25 de gener, f. 17v. *Carta al capità Josep Cerdà*. 19 de gener, f. 18v.

²⁴ AMGi. MA. 1642. *Adjunctio Belli*. 17 de febrer, f. 44-45.

Els esdeveniments efectuaren un tomb quan a conseqüència del desastrós setge a Tarragona, París considerà prioritària la conquesta de Perpinyà que significaria l'apropament del vell somni francès de posseir tot el Rosselló. Així, el març de 1642, desplaçaren un exèrcit de 10.000 homes i un tren d'artilleria de 54 canons contra Cotlliure. Una altra mesura presa fou la de pagar part del cost de les municions de tots els soldats que servissin en aquesta campanya. Els combats foren molt acarnissats fins que el 13 d'abril la guarnició espanyola es rendí. Malgrat tot, la conquesta de Perpinyà s'endevinava una empresa més complicada perquè era fonamental la superioritat marítima en les costes catalanes, ja que l'arribada de tropes i vitualles per Roses possibilitava el manteniment del domini espanyol al Rosselló. En aquest sentit, entre el maig i el juliol les flotes espanyola i francesa toparen diversos cops, sense cap resultat definitiu, però a la llarga condemnà Perpinyà perquè no arribaven els reforços esperats. Per contra, els espanyols asseguraren el domini de Roses durant tres anys més. La millor prova que el mar no tenia un clar dominador fou que a mitjans d'agost, Josep Çacosta demanà als jurats gironins ajuda, puix que els espanyols havien fet entrar 10 galeres i 35 vaixells a Roses. A més, es queixava que a Castelló d'Empúries hi havia pocs soldats, mal pagats, i sense municions, i que l'esforç militar es concentrava en altres fronts. Per aturar als espanyols demanava un préstec de 4.000 lliures per pagar la tropa i evitar desercions. No obstant això, els jurats gironins simplement es limitaren a reenviar els seus requeriments al governador de Catalunya, amb l'excusa que ells ja complien en pagar 500 lliures mensuals al Batalló per aquest concepte.²⁵

Consumada la pèrdua del Rosselló el setembre de 1642, els espanyols es concentraren en defensar Roses el preu que fos. L'arribada de reforços seria una constant al llarg dels tres pròxims anys, fins a la caiguda de la plaça el 1645. Per contra, la guarnició franco-catalana de Castelló d'Empúries, la principal plaça d'armes per controlar Roses, sempre li mancaven efectius. En cas de necessitat, s'acudia a Girona i a la vegueria perquè no era un front prioritari per a la Generalitat, car la guerra es decidia a Lleida i no a Roses. L'estratègia dels franco-catalans consistia a tenir controlada Roses a partir de Castelló d'Empúries. En canvi, els espanyols foren més agressius perquè

²⁵ SANABRE: *La acción...*, p. 223-235. R. CAMARERO: *La guerra...*, p. 128-164. X. TORRES: *La guerra...*, p. 217-219. AMGi. MA. 1642. *Carta de Josep Çacosta*. 14 d'agost, f. 183v-184. *Adjunctio Belli*. 14 d'agost, f. 184-185. *Carta a Josep Çacosta*. 14 d'agost, f. 184v-185.

intentaren expandir el seu domini per l'Empordà i realitzaven ràtzies periòdiques per a avituallar-se. Tot i haver-hi falses alarmes, el panorama canvià quan a finals de novembre de 1643 els espanyols assetjaren Cadaqués. La municipalitat acordà enviar una companyia, però finalment no sortí perquè els espanyols fracassaren estrepitosament i es retiraren cap a Roses.²⁶

L'obertura del front lleidatà el 1644 no agradà als jurats de Girona, ja que significà el trasllat de la majoria de les tropes cap a un escenari que restava lluny dels seus interessos més immediats. A més, implicà haver de cobrir el buit deixat pel Batalló, que a Castelló d'Empúries era el terç de Jaume d'Eril, perquè els soldats espanyols de Roses restaven sense oposició i començaren a efectuar ràtzies per l'Empordà. A finals de maig, el Consell General de Girona aprovà que sortís una companyia de 200 homes durant un mes per a contenir-les. Amb tot, els espanyols estaven ben proveïts d'infanteria i de cavalleria; i aprofitant la feblesa de les tropes franco-catalanes, efectuaven contínuament ràtzies per tot l'Empordà. Una solució proposada, per Francesc Marçal, del Consell del Rei, fou la de proclamar sometent general per acabar amb el perill, però els jurats no hi estigueren d'acord i invocaren el pacte entre el Rei i Catalunya el 1641, segons el qual en lloc de sometent es crearia un batalló de 5.000 homes a peu i 500 a cavall, i la resta de serveis els farien amb caràcter voluntari. Per evitar-ho, la ciutat organitzà una nova companyia amb tota la gent que es volgués allistar, que marxà el 25. No sabem quant de temps estigué al front el nou reforç enviat, però no molt perquè no consta mai en el manual d'acords que es pagués. El que sí que hi havia és la referència de la companyia de 200 homes. Probablement, un cop el perill imminent desaparegué, la retiraren i sols es quedaren uns quants homes per omplir les baixes de la primera companyia amb l'objectiu de conservar sempre el nombre original de 200 mosqueters. A partir d'aquest moment els jurats procuraren per tots els mitjans fer retornar la companyia que tenien a Cadaqués, ja que consideraven que calia buscar una altra manera de resoldre aquesta manca d'efectius. De les respostes, la més explícita fou la

²⁶ AMGi. MA. 1642. *Carta de Josep Çacosta*. 17 de setembre, f. 262v-263. *Carta de Yuo de Ornos*. 17 de setembre, f. 263-263v. *Adjunctio Belli*. 18 de setembre, f. 263v-265v. MA. 1643. *Carta de Josep d'Ardena*. 29 de novembre, f. 291v-292. *Adjunctio Belli*. 30 de novembre, f. 292-292v. *Carta al virrei mariscal de la Mota*. 1 de desembre, f. 295v-296. *Carta del virrei mariscal de la Mota*. 8 de desembre, f. 302v.

del governador, Josep de Margarit, quan els manifestà que l'interès general era l'expugnació de Tarragona i que, per tant, calia fer un esforç.²⁷

Un dels capitans més veterans de Girona, en Garau Raset de Trullas, fou nomenat governador de Castelló d'Empúries. Tot i no conèixer quan es feu efectiu el nomenament, el 30 d'agost de 1644 els jurats gironins ja el citaven amb aquell càrrec. Precisament, en aquella data el síndic de la municipalitat gironina Antoni Moliner anà a Castelló amb dues cartes. Una era per l'alferes coronel de la companyia i l'altre pel governador de la plaça, Garau de Raset. En elles s'ordenava que, amb caràcter immediat, l'alferes Francèsc Casas i el soldat Jaume Garau havien de retornar a Girona per "*dirlos algunas cosas conuenients al servei de sa Mag[esta]t y de la ciutat*". A més, els jurats donaren al síndic poder per si hagués d'actuar, encara que si l'alferes es resistia, hauria d'avisar-los. Aquest últim donaria els diners que tenia per pagar els soldats al síndic i la companyia a partir d'aquell moment seria manada per un sergent, o qualsevol altre oficial que fos de confiança. Però les instruccions no s'acabaren aquí, sinó que calia esborrar de la llista de soldats i oficials que diria de paraula el síndic. D'aquests, sols coneixem el del sergent Antoni Avinyo. Tot seguit, es completaria la plantilla fins a 200 homes perquè segons el síndic tan sols en quedaven 131 aptes per la guerra, car la resta estaven malalts. L'explicació d'aquesta actuació la trobem en una carta que els jurats enviaren al mariscal de camp comte de Chabot del 2 de setembre. Entre l'alferes i el governador, en Garau Raset, hi havia fortes diferències que degeneraren en enfrontaments, pels quals el mariscal hagué de fer de mediador més d'un cop. Però no sabem més per què en el manual d'acords es diu explícitament que es tractarà de paraula.²⁸

A finals de setembre es tornà a sol·licitar la retirada de la companyia perquè feia més de quatre mesos que estava en campanya i el cost econòmic era molt alt amb els consegüents problemes per sostenir-la. Per acabar-ho de complicar, un fet fortuït, com

²⁷ AMGi. MA. 1644. *Concilium Generale*. 27 de maig, f. 122-124. *Carta al virrei mariscal de la Mota*. 30 de maig, f. 125-125v. *Carta a Josep de Biure i de Margarit*. 30 de maig, f. 125v-126. *Concilium Generale*. 27 de maig, f. 127-128v. *Adjunctio Belli*. 27 de maig, f. 128v. *Carta a Francesc Cases, alferes coronel de la companyia*. 15 de juny, f. 133v. *Adjunctio Belli*. 22 de juny, f. 140. *Carta al Sr. Marca*. 22 de juny, f. 140v. *Carta a Josep de Biure i de Margarit*. 25 de juny, f. 142. *Carta a Francesc Marçal*. 25 de juny, f. 142-142v. *Carta als jurats de Figueres*. 25 de juny, f. 142v. *Adjunctio Belli*. 5 d'agost, f. 163-164. *Carta al virrei mariscal de la Mota*. 26 d'agost, f. 180-181. *Carta a Josep de Biure i de Margarit*. 26 d'agost, f. 181-181v.

²⁸ AMGi. MA. 1644. *Adjunctio Belli*. 30 d'agost, f. 187-190. *Carta a Antoni Moliner*. 2 de setembre, f. 191v-192. *Carta al comte de Chalot*. 2 de setembre, f. 192-193. *Carta al comte de Chalot*. 9 de setembre, f. 194.

fou una inundació que afectà les muralles, els hi tensà encara més la tresoreria. Finalment, el 6 d'octubre s'autoritzà el retorn cap a Girona. Amb tots els canvis que havia sofert, el recompte final de la companyia donà que hi havia 200 soldats, 3 sergents i 1 ajudant. El 12 d'octubre entrà la companyia a la capital gironina sota les ordres de Garau de Raset i Trullas i d'Antoni Moliner.²⁹

El divendres 2 de juny de 1645 es conegué la notícia de la rendició de Roses produïda el dia anterior sense haver participat cap unitat militar de la ciutat de Girona. Les operacions havien començat dos mesos abans quan un exèrcit francès d'uns 10.000 homes i amb el suport de la flota de guerra assetjaren la plaça defensada per uns 2.000 soldats espanyols. Els combats foren duríssims i les condicions meteorològiques tampoc foren les més adequades, però el 28 de maig es rendí. Fins a finals de 1652, quan Girona canvià de bàndol, el front nord restà absolutament tranquil.³⁰

2.2.2.- El front sud (1640-1652)

A la tardor de 1640, el conflicte polític virà cap a un de militar, ja que els espanyols concentraren un potent exèrcit d'uns 20.000 infants i de 3.000 cavalls sota les ordres del marquès de Los Vélez. Un cop l'exèrcit espanyol començà la progressió cap a Barcelona, esborrà amb relativa facilitat qualsevol obstacle, obligant la Generalitat a buscar la protecció d'un aliat. Lògicament, l'única potència que tenia prou capacitat per enfrontar-se amb els terços espanyols era França. Tanmateix, la monarquia de Lluís XIII exigí que Catalunya s'integrés dins d'ella si volia la corresponent ajuda, cosa que ho aconseguí el 23 de gener de 1641, quan el proclamà comte de Barcelona.³¹

La gravetat del moment ha quedat plasmat amb una sèrie de decisions preses com la compra d'armes, preparar les companyies de la municipalitat, l'acapament de cinc-cents quintars de bescuit i, posteriorment, de mil quarteres de blat per si eren assetjats. Amb tot, a mitjans de gener de 1641 la ciutat que realment corria més perill era Barcelona, ja que les tropes espanyoles estaven a tocar d'ella i tan sols es podia confiar

²⁹ AMGi. MA. 1644. *Carta a Josep de Biure i de Margarit*. 27 de setembre, f. 221v. *Adjunctio Belli*. 5 d'octubre, f. 226-227. *Carta a Antoni Moliner*. 9 d'octubre, f. 229v. *Entrada de la companyia*. 12 d'octubre, f. 230.

³⁰ SANABRE: *La acción...*, p. 339-350. P. de la FUENTE: *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna*. Figueres: Brau Edicions. 1998, p. 346-353. R. CAMARERO: *La guerra...*, p. 257-276. AMGi. MA. 1645. *Promanada*. 2 de juny, f. 76v-78.

³¹ A. SIMON: 1640, p. 481-496.

amb les forces catalanes per frenar-les. És en aquest context quan el 21 de gener Pau Claris demanà que el jurat en cap de Girona, al capdavant de 200 soldats, marxés cap a la capital per defensar-la. Desconeixem la data que sortiren les forces gironines, però intuïm que fou el 23 o el 24 de gener. Amb el jurat en cap, com a coronel de les companyies, l'acompanyà un sergent major, en Ramon de Xatmar, un capità, en Tomas de Muça, dos alferes... Tampoc ens consta quan retornaren ni si tingueren algun paper en la batalla de Montjuïc, lliurada el 26 de gener, però suposem que un cop els espanyols foren rebutjats, les forces gironines se'n tornaren cap a casa. L'endemà, la Junta de Guerra autoritzà la proposició de Gispert Amat, abat de Sant Pere de Galligants, segons la qual s'havia d'assistir als "*tercios dels Francesos, que tenen de passar per lo socorro del present Principat*". En aquells moments, la guerra canvià de sentit, puix que els espanyols hagueren de tancar-se a Tarragona per defensar-la de l'embat franco-català.³²

Tot i que el setge de Tarragona començà formalment el 4 de maig, i acabà el 31 d'agost, els preparatius per enviar una força expedicionària començaren força abans. La manca de tropes obligà a la Generalitat de treure-les d'on fos, cosa que implicà que a Girona fes sortir dues companyies. El 21 d'abril, poc abans d'iniciar-se el setge, marxaren les primeres forces gironines sota les ordres del capità Garau Raset, que llavors guarnien l'Empordà. Ara bé, no ens consta que es fes gran cosa per animar la lleva de l'altra companyia fins que no fou reclamada i s'aprovà un mètode relativament dur com el de cridar un de cada deu homes, car en cas contrari s'hauria d'imposar el sometent general. La mesura es formalitzà el 19 de juny i sis dies més tard sortiren cap a Tarragona 86 homes sota les ordres del capità Josep Costa i l'alferes Miquel Thomas. Desconeixem quan tornà aquesta companyia, però suposem que tan sols serví uns tres mesos i a principis d'octubre ja retornà a Girona. Per contra, la companyia d'en Garau Raset no fou reformada, puix que el capità fou nomenat governador del castell de Constantí, integrant-se dins del cordó defensiu franco-català, ja que es temia una contraofensiva espanyola en qualsevol moment. Efectivament, el 2 de març de 1642 el castell fou atacat pels espanyols i la guarnició es rendí després que una mina ensorrés un pany de muralla.

³² AMGi. MA. 1641. *Adjunctio Belli*. 8 de gener, f. 15v-16v. *Adjunctio Belli*. 13 de gener, f. 22-23. *Concilium Generale*. 22 de gener, f. 28-30. *Carta dels Diputats*. 23 de gener, f. 48-48v. *Adjunctio Belli*. 24 de gener, f. 48v-49. *Adjunctio Belli*. 26 de gener, f. 57v-58. *Adjunctio Belli*. 27 de gener, f. 59-59v. *Adjunctio Belli*. 28 de gener, f. 59v-60.

Els supervivents foren enviats presoners a Tarragona i a finals de maig foren alliberats en un intercanvi de presoners.³³

Amb la desfeta franco-catalana a Tarragona, donà opcions als espanyols per efectuar una operació completament audaç com la de trametre vitualles i reforços el Rosselló travessant tot Catalunya, i així evitant els perills de la via marítima. Per posar-la en pràctica, uns 4.500 homes, tots en cavalls o mules, sota les ordres del marquès de Tovar sortiren de Tarragona el 24 de març, però a finals de mes la força fou desfeta en diferents topades, quan ja es retirava per la impossibilitat de superar la resistència franco-catalana. Una de les primeres ordres que compliren els jurats fou la d'entregar municions al governador de la fortalesa d'Hostalric, concretament tres quintars de pólvora, tres més de bales i sis de corda. El 27 de març els jurats també advertiren a les poblacions que presumiblement podien passar els terços espanyols en el seu camí cap al Rosselló, entre les quals hi havia Calonge, Sant Feliu de Guíxols, Cassà de la Selva, Palamós, Vall d'Aro i Llagostera. Finalment, l'endemà la Junta de Guerra aprovà el procediment a seguir en aquell moment, atès que tan bon punt fossin advertits sortiren 200 mosqueters. Malgrat tot, dubtem que les tropes gironines participessin en les diverses batalles que es produïren a finals de març perquè almenys fins al 28 de març aquestes restaven a Girona.³⁴

El respir sols durà uns mesos perquè a finals de juny de 1642 començaren els advertiments que el marquès de Leganés, el nou virrei filipista, organitzava una altra expedició per socórrer Perpinyà. Josep de Margarit demanà als jurats gironins que allistessin "*cabos y soldados ben armats y munitionats en lo major numero los sia posible, y estos estigan preuinguts, per a que en lo punt rebran segon auis, acudan al puesto, y*

³³ AMGi. MA. 1641. *Concilium Generale*. 27 de març, f. 112-114. *Adjunctio Belli*. 27 de març, f. 114-114v. *Carta de Francesc de Tamarit*. Barcelona. 30 d'abril, f. 116vbis. *Ordinatio...* 9 d'abril, f. 118. *Adjunctio Belli*. 16 d'abril, f. 120-121. *Adjunctio Belli*. 20 d'abril, f. 122-123. *Concilium Generale*. 19 de juny, f. 141-146v. *Adjunctio Belli*. 24 de juny, f. 147v-148v. *Carta a Bernat de Cardona*. 14 de setembre, f. 182. *Ordinatio...* 9 d'octubre, f. 193v-194. *Carta a Antoni Martí*. 18 de novembre, f. 217. MA. 1642. *Carta d'Antoni Martí*. Barcelona. 10 de març, f. 65v-66. *Carta enviada al virrei marquès de Bresse*. 10 de març, f. 72v-73. *Ordinatio...* 12 de maig, f. 122-122v. *Ordinatio...* 10 de juliol, f. 154v. *Adjunctio Belli*. 19 d'agost, f. 186v-187v.

³⁴ SANABRE: *La acción...*, p. 200-202. HERNÁNDEZ: *Història Militar...*, p. 120-122. AMGi. MA. 1642. *Adjunctio Belli*. 1 de febrer, f. 25-26. *Carta a Francesc de Tamarit*. 1 de febrer, f. 26v. *Adjunctio Belli*. 26 de març, f. 78v. *Carta als jurats de Llagostera* (i d'altres poblacions). 27 de març, f. 86-86v. *Adjunctio Belli*. 28 de març, f. 87-87v. *Carta a Josep Margarit*. 28 de març, f. 87v-88. *Ordinatio...* 31 de març, f. 88-88v. *Alia Ordinatio...* 31 de març, f. 88v-89. *Adjunctio Belli*. 1 d'abril, f. 89-89v. *Carta de Bernat de Cardona*. 1 d'abril, f. 95vbis.

lloch sels assenyalarà”. La Junta de Guerra treballà intensament per tenir les companyies a punt de sortir en tan sols un dia perquè un nou avís de Josep de Margarit reiterà el perill existent en indicar que els espanyols acumulaven molts homes a Tarragona. Com que l’ordre de sortida no arribava, però tampoc es volien desmobilitzar les tropes, la Junta de Guerra acordà que cada dia n’entraria una de guàrdia. Finalment, l’ordre arribà i marxaren el 2 de setembre uns 250 soldats, entre piquers, mosqueters i arcabussers, cap a Sant Celoni. Pocs dies més tard arribaren les noves que el veritable objectiu dels espanyols era Lleida i que havien escampat rumors com un estratagema per dividir les forces franco-catalanes. Seguidament, els jurats gironins iniciaren les gestions per retornar les companyies, però l’empresa no resultà fàcil, car els obligaren a mantenir-les a Sant Celoni durant els quinze dies de servei. Els jurats només els quedà manifestar la seva ràbia al síndic en afirmar que era terrible que *“esta ciutat estiga esposada en hauer de acudir al socorro de todas estas vilas marítimes, pague lo batallo y tinga aquí companyia”*. Desconeixem quan retornaren exactament perquè no tenim una constància clara, però suposem que fou entre el 16 i el 18, puix que en la darrera data un dels capitans, en Joan Pau Perpinyà, rebé 2.000 lliures per comprar blat.³⁵

Des de finals de 1642 fins a la primavera de 1646, el front sud no generà grans maldecaps a la municipalitat gironina, a diferència del que ocorregué en el front nord. L’absència de problemes no es degué que la guerra quedés estancada, sinó tot el contrari, ja que es produïren importants batalles que sols significaren esgotament i dolor perquè cap d’elles fou decisiva: Expedició del marquès de Leganés contra Lleida el 1642, Miravet, Montsó, conquesta espanyola de Lleida el 1644, nou intent de prendre Tarragona per part dels franco-catalans...³⁶

Tanmateix, el veritable esforç que llavors efectuava la municipalitat gironina no era tan sols en homes, o en l’entrega de municions, sinó en contribuir el sosteniment del

³⁵ SANABRE : *La acción...*, p. 210-212. AMGi. MA. 1642. *Carta de Josep Margarit*. Barcelona. 21 de juny, f. 143v-144. *Carta dels Consellers de Barcelona*. 26 de juny, f. 144v. *Adjunctio Belli*. 27 de juny, f. 144v-145. *Carta de Josep Margarit*. Barcelona. 24 de juliol, f. 164v. *Adjunctio Belli*. 28 de juliol, f. 165-167. *Carta al Sr. D’Argenson*. 2 d’agost, f. 170-171. *Adjunctio Belli*. 11 d’agost, f. 177v-178v. *Adjunctio Belli*. 1 de setembre, f. 196-196v. *Carta a Ramon de Xatmar*. 5 de setembre, f. 201. *Adjunctio Belli*. 6 de setembre, f. 203v-204. *Carta a Josep Margarit*. 15 de setembre, f. 260-260v. *Carta a Antoni Moliner*. 15 de setembre, f. 260v. *Ordinatio...* 7 d’octubre, f. 288. *Adjunctio Belli*. 18 de setembre, f. 263v-264.

³⁶ SANABRE: *La acción...*, p. 205-219 i 237-270. HERNÁNDEZ: *Història militar...*, p. 123-127. R. CAMARERO: *La guerra...*, p. 195-231. D. AZNAR: “Gloria y desgracia de un virrey francés de Cataluña: El mariscal De La Mothe-Houdancourt (1641-1644)”. *Pedralbes: revista d’història moderna*. 2006. Vol. 28, II, p. 51-72.

batalló, la unitat militar creada a partir dels acords entre la Generalitat de Catalunya i la Monarquia de Lluís XIII de França. A partir de mitjans de febrer de 1642 es discutí a Girona quina seria la contribució econòmica efectiva. Si bé inicialment es pensava amb tan sols 4.000 lliures anuals al final la xifra ascendí fins a les 6.000 lliures, entenent “*que esta oferta haia de ser enlo mateix modo y forma y ab las matexas saluats al respecte ab que la ciutat de Barcelona ha deliberat oferir las dotze mil lliures mes per any*”. A grans trets, i suposant que la companyia que anà a Sant Celoni a principis de setembre de 1642 fos representativa, el cost que representà el batalló a les arques municipals de Girona equivalia a sostenir una companyia de 50 homes al mes. Per això, cada cop que li requerien tropes, la municipalitat manifestava el seu enuig perquè precisament la creació del batalló era per aquesta finalitat. Malgrat tot, hi havia tants fronts oberts que eren molts més dels que podia assumir el batalló. Per aquest motiu, camps de batalles secundaris, com els de Rosselló, o de Roses, prou feines hi havia integrants d’aquesta unitat militar i calgué que la municipalitat gironina n’aportés periòdicament per aturar les ràtzies espanyoles. En la constitució inicial del batalló, la municipalitat contribuí amb 50 homes de la companyia de Guerau Raset, ja que era de les més aguerrides que llavors hi havia pels molts mesos que feia que servien.³⁷

La guerra efectuà un gir important després que els espanyols ocupessin Lleida i la resposta franco-catalana contra Tarragona acabés amb un desastre. El virrei, comte d’Harcourt, projectà una àmplia ofensiva que culminaria amb la conquesta de Lleida com a estratègia per redreçar el sentit de la guerra, car, en cas contrari, els espanyols estarien en condicions d’atacar el cor del poder franco-català i, de retruc, amenaçar Barcelona. Tot i que el setge començà el 12 de maig de 1646, el virrei sols demanà tropes a la municipalitat gironina a partir de l’agost, puix que llavors necessitava una gran quantitat d’homes per bloquejar efectivament Lleida i rendir-la per fam. Si bé, el virrei en demanà 400 amb 8 comandants, la municipalitat envià primer una companyia d’un centenar d’integrants el setembre, sota les ordres del capità Baltasar Andreu, i a finals d’octubre n’envià una altra composta per 150 homes, entre oficials i soldats, que era manada pel

³⁷ AMGi. MA. 1642. *Concilium Generale*. 16 de febrer, f. 34-41v. *Adjunctio Batallo*. 17 de febrer, f. 41v-43. *Carta al President i Consell del Batalló*. 17 de febrero, f. 43v. *Adjunctio Batallo*. 23 de febrer, f. 50v-51. *Concilium Generale*. 24 de febrer, f. 51-56v. *Carta a Antoni Martí*. 24 de febrero, f. 56v-57. *Adjunctio Catorsena*. 2 de març, f. 59v-61v. *Instruccions al pagador*. 2 de setembre, f. 197v-198. *Carta a Antoni Martí*. 3 de noviembre, f. 298v-299v.

capità Onofre Lorens. El mateix dia que arribà la segona companyia es produí la decisiva batalla de Santa Cecília que acabà amb un complet desastre pel bàndol franco-català. El comte d'Harcourt ordenà que la companyia de Baltasar Andreu guarnís Balaguer mentre que la d'Onofre Lorens retornà immediatament cap a Girona. Ens consta que els soldats gironins participaren en la batalla perquè alguns d'ells hi perderen la vida mentre que d'altres abandonaren les armes durant la confusa retirada. Finalment, el 22 de desembre també arribà a Girona la companyia de Baltasar Andreu, un cop el front fou estabilitzat.³⁸

La derrota a Lleida no tan sols implicà el cessament del virrei, el comte d'Harcourt, sinó que el panorama esdevindria molt negre pel bàndol franco-català si no es recobrava la iniciativa immediatament. El nou virrei, el príncep de Le Condé, que era l'heroi de Rocroi, decidí que el més assenyat era tornar a assetjar Lleida, però aquest cop pel cantó més difícil, que era assaltar la ciutadella. Una operació d'aquesta envergadura tan sols era possible si es comptava amb molts terrelloners i en demanaren 200 a Girona el 12 de maig de 1647. La resposta de la municipalitat gironina fou negativa perquè els privilegis reials l'eximien d'aportar terrelloners, encara que s'oferiren a col·laborar en el reclutament. Amb tot, ho preveien complicat perquè la majoria dels treballadors no eren de Girona i solien demanar sous alts. Així mateix, també col·laboraren amb les juntes del batalló en el reclutament de soldats en millorar la prima d'enrolament, de 30 a 50 rals. Tot i els incentius econòmics, sols s'allistaren 22 homes, ja que possiblement la causa caldria buscar-la en els recents desastres que acabaren amb autèntics banys de sang. La campanya finalitzà desastrosament perquè l'atac fracassà i les tropes franco-catalanes es retiraren de nou. La derrota militar li costà el càrrec de virrei al príncep de Le Condé, però alhora implicà l'inici de la revolta de l'alta aristocràcia francesa contra la monarquia i el principi de la fi del poder francès a Catalunya.³⁹

³⁸ AMGi. MA. 1646. *Concilium Generale*. 23 d'agost, f. 183v. *Adjunctio Belli*. 23 d'agost, f. 186-186v. *Adjunctio Belli*. 16 de setembre, f. 218v-220. *Alia Adjunctio Belli*. 22 d'octubre, f. 256-258. *Adjunctio Belli*. 30 d'octubre, f. 266-268. *Adjunctio Belli*. 3 de novembre, f. 271v-272. *Carta al virrei comte d'Harcourt*. 6 de novembre, f. 274v-275. *Carta al pagador*. 6 de novembre, f. 275v-276. *Carta del virrei comte d'Harcourt*. 25 de novembre, f. 309. *Entrada de la segona companyia*. 5 de desembre, f. 309-309v. MA. 1647. *Concilium Generale*. 1 de gener, f. 1-5. HERNÁNDEZ: *Història militar...*, p. 127-129. R. CAMARERO: *La guerra...*, p. 277-293.

³⁹ AMGi. MA. 1647. *Carta de Josep Fontanella*. Cervera. 12 de maig, f. 169-169v. *Adjunctio Belli*. 16 de maig, f. 169v-170. *Carta a Josep Fontanella*. 17 de maig, f. 170-170v. *Carta de la Junta del Batalló*. 18 de juny, f. 190-191. *Adjunctio Belli*. 17 de juny, f. 191-192. *Ordinatio...* 2 d'agost, f. 245. SANABRE: *La acción...*, p. 367-390. HERNÁNDEZ: *Història militar...*, p. 130-132. R. CAMARERO: *La guerra...*, p. 313-314.

El fracàs de Condé a Lleida fou l'excusa per cessar-lo i col·locar en el seu lloc al mariscal Schomberg. El panorama era advers i calia obtenir una victòria de prestigi per aixecar la moral dels exèrcits franco-catalans. I d'opcions tampoc n'hi havia tantes perquè s'havia comprovat que Lleida i Tarragona estaven fora de l'abast de la força que tenien en aquell moment. De les factibles, n'hi havia una que era molt apreciada: Tortosa. La ciutat que havia servit com a trampolí pel marquès de Los Vélez vuit anys endarrere. Finalment, el 4 de juliol de 1648 fou conquerida, encara que el saqueig i la forta repressió malbaratà la victòria. Tanmateix, l'èxit militar franco-català era un miratge perquè la realitat era que qui tenia la capacitat de decidir la guerra era l'exèrcit espanyol i la campanya de 1649 fou la prova concloent que el setge a Barcelona era imminent. El 19 de setembre Juan de Garay sortí de Lleida per iniciar una breu campanya de menys de dos mesos, però que aconseguí penetrar fins ben bé el cor del poder franco-català en endinsar-se cap a les comarques centrals en direcció a Barcelona. De fet, els diputats n'eren conscients del veritable objectiu de la campanya en afirmar que *"lo Enemich ver marxant devers la ciutat de Barcelona ab pensament de inuadir-la"*. La resposta gironina fou la mobilització d'una companyia de 100 homes sota les ordres del capità Onofre Lorens que partí el 4 d'octubre cap a Barcelona. Dos dies més tard s'aprovà l'allistament d'una segona companyia, també formada per un centenar de soldats, perquè els espanyols estaven a les portes de Vilafranca del Penedès. Sortí el 31 d'octubre quan el perill ja havia passat, atès que la ràtzia de Juan de Garay havia finalitzat després d'haver conquerit Montblanc, Salou, Constantí, Vilafranca del Penedès... No obstant això, anà igualment cap a Barcelona per reforçar la costa, ja que existia el perill que l'armada espanyola l'ataqués. Pocs dies més tard arribaren rumors que l'objectiu era Blanes, cosa que molestà a la municipalitat gironina perquè llavors hi havia les dues unitats militars estacionades a Castelldefels i no les deixaven retornar per defensar la costa gironina. Amb tot, a finals de novembre les dues companyies foren reformades, encara que la que manava el capità Onofre Lorens arribà el 21 de desembre a Girona perquè guarní Flix un breu període de temps.⁴⁰

⁴⁰ AMGi. MA. 1649. *Concilium Generale*. 19 de setembre, f. 234v-240. *Adjunctio Belli*. 26 d'agost, f. 244v. *Concilium Generale*. 29 de setembre, f. 245-249. *Adjunctio Belli*. 29 de setembre, f. 249-250. *Adjunctio Belli*. 2 d'octubre, f. 251v-252. *Adjunctio Belli*. 3 d'octubre, f. 253-254. *Concilium Generale*. 6 d'octubre, f. 262v-265. *Adjunctio Belli*. 6 d'octubre, f. 265-266. *Adjunctio Belli*. 11 d'octubre, f. 268-269v. *Adjunctio Belli*. 12 d'octubre, f. 284v-286. *Carta al Governador de Catalunya*. 30 d'octubre, f. 296v-297v. *Concilium*

Tot i que la campanya de 1650 fou important perquè els espanyols aconseguiren recobrar poblacions com Flix, Miravet i Tortosa, la debilitat del bàndol franco-català permeté que a partir del 14 d'agost de 1651 Barcelona fos assetjada. Els espanyols acumularen uns 15.000 homes, entre infanteria i cavalleria, mentre que els defensors, davant l'evident manca d'efectius, efectuaren una crida desesperada a les poblacions que encara restaven fidels a la causa franco-catalana. La municipalitat gironina allistà soldats des de principis de juliol quan el setge encara no havia començat, però totes les evidències mostraven que era imminent. A primers d'agost la companyia marxà cap a Barcelona, però pocs dies més tard ja es toparen amb el primer contratemps perquè el capità morí, possiblement de pesta, a Granollers. Els brots de pesta no aturaren els combats per Barcelona, sinó tot el contrari perquè cada cop foren més intensos. Si els espanyols havien establert un cinturó per aïllar la ciutat, el nou Virrei, La Mothe, volgué aixecar un contra cinturó rodejant les fortificacions espanyoles. Però el més greu era l'ambient de descomposició accelerada del règim franco-català i la prova més evident fou la fugida de l'anterior virrei, el mariscal Marsin, en el marc de la lluita entre aquest i el tàndem format per en Pièrre de la Marca i en Josep de Margarit. A part, les revoltes es generalitzaren, algunes amb èxit, com Balaguer que obrí les portes als espanyols, i d'altres fracassaren com les de Vic, que implicaren execucions dels capitosts, alguns dels quals amb forts lligams amb Girona.⁴¹ Precisament, en una de les revoltes situades entre Viladrau i Sant Hilari, la municipalitat gironina aportà 50 homes durant vuit dies per reprimir-la.⁴²

Els combats, la pesta i les desercions delmaren la companyia i davant l'amenaça de proclamar sometent general el novembre, la municipalitat gironina oferí aixecar una nova companyia d'un centenar d'homes. Les dificultats en el reclutament queden prou

Generale. 7 de novembre, f. 306v-309v. *Carta al Governador de Catalunya*. 20 de novembre, f. 326. *Entrada de la companyia del capità Onofre Lorens*. 21 de desembre, f. 374. Pel conjunt de la campanya: M. GÜELL: "Juan de Garay, capità general de l'exèrcit de Catalunya (1649-1650)". *Aplec de Treballs* (Montblanc). Vol. 25. 2000, p. 59-80.

⁴¹ AMGi. MA. 1651. *Adjunctio Belli*. 7 de juliol, f. 279v-280. *Concilium Generale*. 11 de juliol, f. 283-292. *Concilium Generale*. 14 de juliol, f. 293-295v. *Adjunctio Belli*. 14 de juliol, f. 296v-296v. *Adjunctio Belli*. 26 de juliol, f. 304v-305. *Alia Adjunctio Belli*. 12 d'agost, f. 317v-318v. *Adjunctio Belli*. 15 d'agost, f. 326v-327. *Carta al sergent major Francesc Mari*. 6 de setembre, f. 340-340v. BUSQUETS: *La Catalunya...*, Vol. 2, p. 286-290. Pel setge de Barcelona, P. CRISTÒFOL: *La fi de la Guerra dels Segadors. El setge de Barcelona (1651-1652)*. *La crònica del governador Josep de Margarit i de Biure*. Sant Vicenç de Castellet: Farell Editors. 2020.

⁴² AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 10 de maig, f. 190-191v. *Adjunctio Belli*. 11 de maig, f. 191v. *Concilium Generale*. 12 de maig, f. 191v-193v.

paleses en el fet que la companyia sortí cap a Barcelona, sota les ordres del sergent major Narcís Sampso, el 10 de gener de 1652.⁴³ L'acord inicial preveia que la nova companyia sols serviria durant un mes, però el període fou prorrogat diverses vegades, provocant desercions, puix que els soldats se sentien estafats perquè s'havien allistat per servir quinze dies, però llavors ja feia molts mesos que servien. Les dificultats no acabaren aquí perquè la municipalitat no sabia com pagar la tropa que estava a Barcelona, amb la corresponent recriminació del virrei, però alhora els hi demanaven més homes. Com que l'ofensiva prevista anava lligada a la vinguda de la flota francesa, la municipalitat contestà que quan arribés, ja farien arribar una nova companyia, però, mentrestant, comprovarien que hi hagués els 102 homes acordats i, en el cas que faltessin, completarien la plantilla.⁴⁴

El juny es localitzaren vaixells espanyols davant del port de Sant Feliu de Guíxols i calgué enviar el jurat en cap amb 200 homes per si intentaven donar un cop de mà. La situació econòmica era tan crítica que els jurats acordaren reduir l'aportació que feien a Barcelona a una companyia. Però Josep Fontanella els advertí que calia deixar les tropes tal com estaven. Per contra, es mobilitzà una nova companyia de 60 homes per defensar Barcelona, que s'amplià fins als 150 efectius, ja que tal com afirmà el regent Josep de Fontanella "*sien servits ab la promptitut possible fer lo major y ultim esfors per lo socorro de Bar[rcelo]na*". Es nomenà capità a Francesc Lorens i l'11 d'agost sortiren 120 homes mentre que la resta ho feren uns deu dies més tard. Les instruccions que portava el capità era que havia d'anar a Canet on s'ajuntaria amb la companyia que estava allí estacionada.⁴⁵

⁴³ AMGi. MA. 1651. *Concilium Generale*. 16 de setembre, f. 355v-358v. *Carta del marquès d'Aguilar*. Barcelona. 13 d'octubre, f. 416. *Concilium Generale*. 25 d'octubre, f. 419v-424. *Concilium Generale*. 4 de novembre, f. 425-428. *Concilium Generale*. 15 de novembre, f. 439-441v. *Carta de Pau Fita*. Mataró. 6 de desembre, f. 472v. *Carta als Diputats*. 27 de desembre, f. 483-484. MA. 1652. *Concilium Generale*. 1 de gener, f. 1-7. *Concilium Generale*. 5 de gener, f. 18v-20v. *Alia Adjunctio Belli*. 9 de gener, f. 25v.

⁴⁴ AMGi. MA. 1652. *Adjunctio Belli*. 27 de gener, f. 51v-52v. *Adjunctio Belli*. 3 de febrer, f. 70-70v. *Concilium Generale*. 5 de febrer, f. 71-73v. *Concilium Generale*. 15 de febrer, f. 78v-81v. *Concilium Generale*. 21 de febrer, f. 86-89. *Concilium Generale*. 27 de febrer, f. 95-99. *Carta al duc de Cardona*. 2 de març, f. 99-99v. *Carta al mestre de camp Narcís Sampso*. 2 de març, f. 100-100v. *Concilium Generale*. 5 de març, f. 121-123v. *Carta al duc de Cardona*. 14 d'abril, f. 167v-168. *Concilium Generale*. 7 de maig, f. 185v-188v. *Concilium Generale*. 23 de maig, f. 214v-217. *Concilium Generale*. 8 de juny, f. 230-231v.

⁴⁵ AMGi. MA. 1652. *Carta dels jurats de Sant Feliu de Guíxols*. 16 de juny, f. 239v-240. *Concilium Generale*. 17 de juny, f. 240v-242. *Carta al jurat Jaume Torrent*. 17 de juny, f. 242-242v. *Carta al capità Francesc Lorens*. 17 de juny, f. 242v-243. *Concilium Generale*. 17 de juliol, f. 266-268. *Adjunctio Belli*. 17 de juliol, f. 268-268v. *Concilium Generale*. 18 de juliol, f. 269v-271v. *Adjunctio Belli*. 20 de juliol, f. 272v-273. *Concilium Generale*. 21 de juliol, f. 273-275v. *Concilium Generale*. 23 de juliol, f. 275v-277v. *Adjunctio Belli*. 27 de

El 7 de setembre els jurats demanaren urgentment la presència del doctor Queralt, per obrir una carta molt especial, ja que *“dita cartilla contenia charitias y abrassos del Rey Catholich y juntament e dita estampilla y havia altra del Marques de Mortara contenint lo mateix”*. Després reiteraren la fidelitat a Lluís XIV en la persona de Josep Fontanella.⁴⁶

Tanmateix, el setembre fou decisiu en la resolució de la guerra perquè els caps de l'exèrcit espanyol decidiren llançar una ofensiva contra les places costaneres del nord de Barcelona per tallar-li els subministraments. Un cop aquests ja no arribessin, rendir la capital del Principat seria qüestió de temps, car la manca de queviures faria estralls en la població i en els combatents. Les tropes del marquès de Mortara sortiren de Montgat i foren ben rebudes fins que toparen la primera resistència a Mataró. Tot i que la població obrí les portes immediatament, el castell, defensat pel mestre de camp Narcís Sampsó amb un centenar d'homes, resistí fins que fou bombardejat i també capitulà. Aquell mateix dia, Canet i Areny acceptaren de nou el domini espanyol. Posteriorment, avançaren sense gaires problemes i el 26 de setembre ja estaven a Blanes, que també manifestà la voluntat de resistir.⁴⁷

La municipalitat gironina envià 100 homes a Mataró per evitar que caigués sota el poder espanyol, però les tropes no arribaren a temps per impedir-ho. Després, decidiren reforçar les altres poblacions com Blanes, Sant Feliu de Guíxols i Hostalric que es preveia que patirien la mateixa sort. Ara bé, de totes elles, la fonamental era Sant Feliu de Guíxols en ser la seva porta a l'exterior i per aquest motiu hi remeteren 50 homes i ordenaren que els 85 soldats estacionats a Blanes, o a Hostalric perquè no estava clar on eren, també hi anessin. Els indicis, però, assenyalaven que el veritable objectiu de les tropes espanyoles era precisament Girona, cosa que obligà la municipalitat a retirar-les immediatament d'on estaven i que retornessin cap a la ciutat. En aquell moment, el Consell General gironí aprovà una sèrie de mesures destinades a assegurar la resistència en el cas que patís un setge, com foren nomenar un sergent major i vuit capitans per

juliol, f. 281v-282. *Concilium Generale*. 2 d'agost, f. 285-287. *Concilium Generale*. 9 d'agost, f. 292v-294. *Concilium Generale*. 10 d'agost, f. 294-296.

⁴⁶ AMGi. MA. 1652. *Carta a Josep Fontanella*. 7 de setembre, f. 320v-321.

⁴⁷ F. BROMODIAN: *Historia de los hechos del Serenísimo Señor Don Juan de Austria en el Principado de Cataluña*. Vol. I. 1673, p. 360-374. Marqués de OLIAS Y MORTARA: *Conquista de Cataluña*. 1655, p. 151-157.

dirigir les companyies de les confraries, repartir armes, tapiar portals i finestres baixes de la muralla o arregar totes les provisions possibles.⁴⁸

Mentrestant, el marquès de Mortara prengué Blanes i el 8 d'octubre sortí d'aquesta població per dirigir-se a Girona. En arribar a Fornells de la Selva, a tocar de Girona, envià una trompeta amb una carta. El Consell General es reuní amb la presència de Bernat de Cardona, del Capítol, i es llegí la comunicació dues vegades. L'inici de la mateixa era prou revelador:

“Deseando al ver esta ciudad reduzida a la obediencia de su M[a]g[es]t[ad], que Dios g[uar]de, he resuelto auansar con sus reales armas y por euitar los estragos que suelen traer consigo he querido adelantar esta trompeta avisando a V[uestra] S[eñoría] de mi resolucion.”

Bernat de Cardona demanà la paraula i digué que el Capítol també havia rebut un document similar i que havia resolt de retornar a l'obediència del rei Catòlic. Entre la municipalitat i el Capítol redactaren unes condicions per pactar el retorn sota la sobirania del rei espanyol. Bàsicament, el que demanaven era la confirmació dels privilegis que llavors tenien i de les poblacions que voluntàriament retornessin a l'obediència del rei Catòlic, un perdó general per a tothom i la confirmació dels oficials reials. El marquès de Mortara no tingué cap problema en acceptar-les i entrà a Girona el 10 d'octubre. L'endemà, el virrei espanyol Joan Josep d'Àustria aconseguia la capitulació de Barcelona després d'un llarg setge.⁴⁹

⁴⁸ AMGi. MA. 1652. *Carta a l'alferes Pere Ferrer*. 21 d'agost, f. 301v. *Concilium Generale*. 8 de setembre, f. 321v-324. *Concilium Generale*. 9 de setembre, f. 325-326v. *Concilium Generale*. 17 de setembre, f. 329-330v. *Concilium Generale*. 21 de setembre, f. 333v-335. *Adjunctio Belli*. 21 de setembre, f. 335-335v. *Concilium Generale*. 23 de setembre, f. 336-337v. *Concilium Generale*. 24 de setembre, f. 337v-339. *Concilium Generale*. 27 de setembre, f. 340-342. *Adjunctio Belli*. 27 de setembre, f. 342-342v. *Concilium Generale*. 28 de setembre, f. 342-345. *Adjunctio Belli*. 30 de setembre, f. 349-350. *Concilium Generale*. 1 d'octubre, f. 351v-353. *Adjunctio Belli*. 7 d'octubre, f. 353v-354v.

⁴⁹ AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 8 d'octubre, f. 355-359v. *Recibo en la entrada [que] se ha de fer del marques de Mortara*. 10 d'octubre, f. 359v-361v. OLIAS Y MORTARA: *Conquista de...*, p. 174-178. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 301-313.

2.3.- Retorn a la fidelitat de Felip IV (1652-1659)

2.3.1.- El setge de 1653

En el 1653 quedava un fort nucli d'afectes de l'anterior règim refugiats al Rosselló, on els francesos s'havien fet forts capitanejats per en Josep Margarit, l'antic governador de Catalunya. Els primers senyals de revolta foren l'aparició a finals de març de fulls tirats a terra titulats "*Exhortació als catalans*", en els quals rebutjaven el nou ordre. La municipalitat reaccionà immediatament en efectuar unes crides públiques perquè en un termini de dues hores tots els pamflets fossin entregats a les autoritats sota pena de presó "*y de esser castigats ab las penas mes graues*".⁵⁰ Uns dos mesos més tard, els francesos ocuparen Maçanet de Cabrenys amb una considerable força, obligant al baró de Sabach demanar una companyia d'infanteria als jurats gironins. La resposta gironina era un reflex de la precària situació de les finances municipals en demanar que la sortida de les tropes respongués a un motiu justificat. Com que les forces franceses es retiraren de seguida, no calgué mobilitzar les tropes de les confraries.⁵¹

Tanmateix, la veritable invasió es produí a mitjans de juny quan l'exèrcit francès entrà a Catalunya amb 3.000 cavalls i 6.000 infants per enfrontar-se als 3.500 soldats d'infanteria i 1.200 de cavalleria que disposava en aquell moment el contingent espanyol. En realitat, però, la xifra de soldats francesos s'incrementà fins a arribar els 14.000 infants i 3.500 cavalls. L'alt comandament espanyol debaté les diferents alternatives que hi havia en aquell moment, car la batalla campal quedà immediatament descartada per la desproporció de forces i el temor que, en cas de desfeta, no restava a Catalunya cap més exèrcit que plantés cara al francès. Un altre problema era que no existia una cadena de fortificacions segures per resistir perquè sols hi havia poblacions amb fortificacions molt antigues. Semblava evident que el més raonable era retirar l'exèrcit a Barcelona i esperar les tropes de reforç, puix que entre el comandament espanyol hi havia dubtes sobre la fidelitat dels catalans, especialment a l'Empordà. Per contra, entre els integrants de l'exèrcit invasor hi havia destacats personatges catalans de l'anterior règim, com en Josep de Margarit i el doctor Segarra, amb la tasca d'influir

⁵⁰ AMGi. MA. 1653. *Concilium Generale*. 27 de març, f. 86-88v. *Crida feta per ordre dels jurats...* 27 de març, f. 88v-89. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 27 de març, f. 89. *Carta i memorial al síndic Josep Font*. 27 de març, f. 89v-90v. *Carta al Governador de Catalunya Gabriel Llupià*. 27 de març, f. 90v-91v. *Crida feta de ordre...* 29 de març, f. 91-91v.

⁵¹ AMGi. MA. 1653. *Concilium Generale*. 27 de març, f. 86-88v.

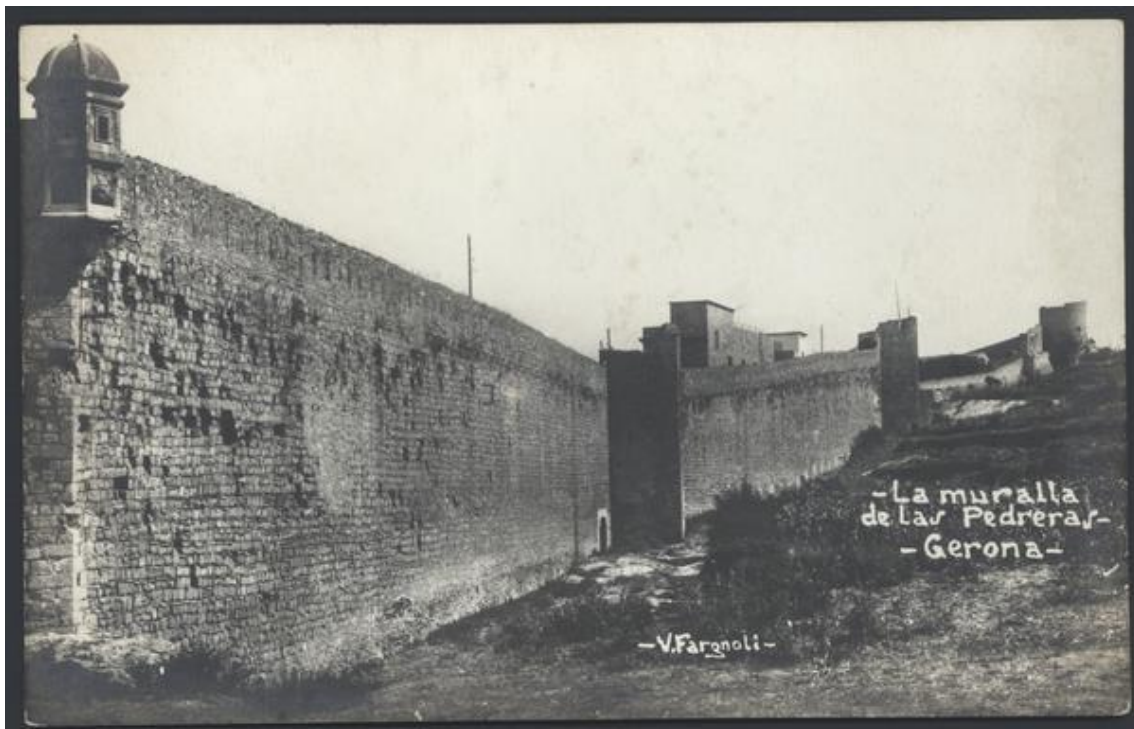
en l'ànim de les poblacions catalanes i, també, en donar legitimitat l'ofensiva francesa. Si bé en poblacions petites tingueren èxit, en gran part per l'absència d'una guarnició, en les més grans, com Girona, fracassaren estrepitosament. Sota el nom de "miquelets de la terra" i amb el lema de "*visca la terra y muïren els traydors*" part de la Catalunya Vella començà a revoltar-se. Les causes eren difuses, però gran part d'elles les hauríem de buscar en el ressentiment de molts pagesos dels abusos dels soldats.⁵² En la Junta de Guerra del 24 de maig se'ns cita expressament que en la "*muntanya*" hi havia problemes i consegüentment es temia que les accions dels miquelets generessin inseguretats en els camins i, de retruc, comprometés l'aprovisionament de Girona. Tan sols un mes més tard, els jurats informaren que l'atreviment dels miquelets era tal que s'havien acostat fins a una llegua de la ciutat, obligant a la guarnició espanyola fer una sortida amb el resultat de la captura d'una vintena llarga de miquelets i la mort d'uns quants d'ells. Lluny de millorar, la inestabilitat augmentà a mesura que l'exèrcit francès ocupava l'Empordà, car el 26 de juny ocuparen Figueres, Peralada, Torroella de Montgrí i Banyoles. El 8 de juliol els jurats, tips dels excessos dels soldats i la manca de reacció de les autoritats militars de Girona (Conestable de Castella, el baró de Sabach i el marquès de la Sierra) i de Joan Josep a Barcelona, escrigueren directament al Rei. Després de repassar la situació del front, li demanaven que posés fi als desordres que provocaven els soldats. La importància de la carta ve donada perquè ens transcrivim la resposta de les autoritats militars i de don Joan Josep d'aquest tema. Els primers consideraven que era impossible arreglar-ho fins que els soldats no rebessin la paga mentre que el virrei, Joan Josep d'Àustria, no deixava d'enviar exhortacions als *cabos* de l'exèrcit perquè tinguessin una actitud respectuosa amb els civils. Per tant, el no poder pagar als soldats degenerava en robatoris als pagesos i per aquests la fugida dels seus masos era l'única opció. De retruc, engrandien els contingents dels miquelets, puix que predominava l'ànim de venjança envers els soldats espanyols. Una de les tàctiques preferides pels miquelets era tallar les vies de comunicacions i el resultat fou que els soldats deixaren

⁵² BUSQUETS: *La Catalunya...* p. 315-333. SANABRE: *La acción...*, p. 547-554. TORRES: *La guerra...*, p. 270-279. HERNÁNDEZ: *Història militar...*, p. 138.

de cobrar definitivament les pagues i accentuaren encara més les seves accions depredadores.⁵³

El setge s'inicià el 12 de juliol quan l'avançada francesa arribà a Girona a primera hora del matí, produint-se els primers combats quan intentaren travessar el riu Ter i els espanyols s'hi oposaren. Tanmateix, el marquès de Sierra optà per abandonar aquesta primera línia de defensa i concentrar-se en dominar la muntanya de les Pedreres. Al seu torn, els comandaments francesos efectuaren la mateixa maniobra en enviar-hi 1.000 infants i 150 cavalls i les dues forces xocaren amb gran violència. La victòria espanyola fou providencial, atès que els permeté controlar un lloc clau per la defensa de la plaça amb la construcció d'uns fortins de terra i feixina.⁵⁴

Figura núm. 1. La muralla de les Pedreres

Font: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet. Autor: Valentí Fargnoli (1901-1930). Procedència: INSPA. Fins a la construcció dels fortins de feixina al capdamunt de la muntanya de les Pedreres, l'única defensa que comptava Girona en aquell sector era una muralla d'origen baixmedieval que mai fou terraplenada.

⁵³ AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 24 de maig, f. 160v-162. *Concilium Generale*. 6 de juny, f. 172v-176. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 19 de juny, f. 193-193v. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 22 de juny, f. 197v-198. *Adjunctio Belli*. 23 de juny, f. 199v-201. *Alia Adjunctio Belli*. 23 de juny, f. 201-203. *Carta al Rei*. 26 de juny, f. 204. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 26 de juny, f. 205. *Adjunctio Belli*. 8 de juliol, f. 220-221v. *Carta al Rei*. 8 de juliol, f. 221v-223. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 8 de juliol, f. 224v-225.

⁵⁴ BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 335-336.

Deixant de banda les accions bèl·liques del primer dia, les dues primeres setmanes foren relativament tranquil·les, fins que el 25 de juliol els francesos aconseguiren completar el setge amb la presa dels Àngels. L'endemà entrà en escena l'artilleria francesa i començà a castigar Girona sense efectuar danys d'importància. Tot i que el virrei francès era el mariscal Hocquincourt, fins al 27 de juliol el comandament de les tropes gal·les havia correspost a Jacques de Rougé du Plessis-Belliere. El canvi de comandament en les tropes franceses tingué com a principal repercussió un increment de l'agressivitat en les operacions militars. Així, la tensa calma es trencà la nit del 30 al 31 de juliol quan la guarnició espanyola de l'hospital vell de Santa Caterina, que actuava com un fortí avançat en estar situat fora del recinte emmurallat, fou atacat pels francesos. La trentena de soldats espanyols aconseguiren resistir durant dues hores l'atac francès, però la desproporció de forces els obligà a capitular. Els temors que l'acció francesa progressés contra la ciutat resultaren infundats, però obligà que tothom ocupés els seus llocs durant la resta de la nit.⁵⁵

Uns vint dies més tard es prengué la decisió d'enviar un missatger a Barcelona perquè el setge s'allargava i no arribaven notícies dels possibles socors procedents de Barcelona ni aquells coneixien la situació interna de Girona. El 31 de juliol el marquès de Sierra amb una nodrida escorta travessà les línies enemigues i galopà fins a Palamós. Un cop hi arribà agafà un vaixell per dirigir-se a Barcelona. Els intents francesos d'aturar l'esquadró espanyol foren escapçats brutalment per una emboscada que preparà la guarnició espanyola de Palamós.⁵⁶

Mentrestant, a Girona, aquella mateixa nit, una unitat francesa atacà el convent del Carme, que actuava com una improvisada fortalesa exterior per donar major seguretat a la ciutat. Després d'una lluita més llarga del que caldria esperar per la seva reduïda guarnició, de tan sols 9 soldats, fou també presa. Així, un cop els francesos tingueren

⁵⁵ AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 12 de juliol, f. 231-231v. *Adjunctio Belli*. 16 de juliol, f. 232-232v. *Adjunctio Belli*. 22 de juliol, f. 236-236v. *Concilium Generale*. 22 de juliol, f. 236v-238. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 25 de juliol, f. 240. *Carta als síndics*. 25 de juliol, f. 240v-241v. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 27 de juliol, f. 241v-242. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 337-342.

⁵⁶ BNE. *Relación verdadera de la famosa vitoria que ha tenido el Serenissimo señor D. Juan de Austria, contra las armas de Francia en el sitio de Girona y lo que ha sucedido en el Principado de Cataluña desde que su Alteza rindiò por fuerça de armas la memorable Ciudad de Barcelona, que fue a 13 de Octubre de 1652 hasta el socorro de Girona, que se diò a 24 de Setiembre deste año de 1653*. Valladolid: Juan Antolín de Lago, f. 2. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 343.

en el seu poder el convent del Carme i l'hospital de Santa Caterina ja no hi havia cap obstacle per assaltar Girona. El primer dia d'agost començaren els preparatius per bombardejar la muralla, tot i que l'artilleria obrí foc dos dies més tard. El baró de Sabach no restà de braços plegats, sinó que preparà la ciutat per aguantar el temporal de foc que arribaria en qualsevol moment. Deduí que la zona del Mercadal era la més vulnerable i per facilitar la maniobrabilitat de la cavalleria destruí moltes cases. Finalment, el 3 d'agost a les 5 del matí la bateria inicià el bombardeig, concentrant el foc en un punt on abans hi havia la porta de Santa Magdalena. Segons els registres, es comptabilitzaren 365 projectils. La resposta dels defensors fou el de mobilitzar tots els efectius, inclosa la cavalleria, atès que s'esperava un assalt en qualsevol moment. Efectivament, unes dotze hores més tard ja hi havia una bretxa considerable, d'uns 10 metres d'amplada, més que suficients per assaltar la ciutat. Malgrat tot, el mariscal Hocquincourt envià abans un missatger a Girona per oferir la rendició, però no fou acceptada. Llavors les tropes franceses es prepararen per a l'assalt, dividint-se en dues columnes. Una primera, més petita, atacà la zona del convent del Carme, però fou rebutjada, encara que després es descobrí que havia estat un estratagema per dividir les forces dels defensors perquè, quasi de seguida, de l'hospital de Santa Caterina sorgí la segona columna escortada per uns esquadrons de cavalleria. Els defensors pujaren a les muralles i els dispararen sense gaire èxit perquè els francesos aconseguiren arribar fins a la bretxa. La defensa d'aquest punt tan crític fou dividida en dues línies. Una primera formada per soldats i ciutadans de Girona, i, una segona, situada al darrere d'aquesta, amb la cavalleria preparada per intervenir. La defensa de la guarnició fou molt efectiva perquè rebutjaren els tres assalts francesos. Finalment, davant la impossibilitat d'avançar dins de Girona, els atacants es retiraren després de deixar uns 200 homes pel camí. Els defensors aprofitaren la retirada per reparar la bretxa mitjançant feixines. La rèplica francesa tan sols consistí a efectuar alguns trets d'artilleria, però sense majors conseqüències perquè ja no intentaren un nou atac.⁵⁷

La calma retornà durant uns quants dies fins que el 13 d'agost una acció espanyola desembocà en un xoc violent. La manca de farina, en part perquè els molins de sang no donaren el rendiment esperat, obligà el comandament espanyol a executar una

⁵⁷ AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 2 d'agost, f. 252-252v. *Adjunctio Belli*. 3 d'agost, f. 252v-253. *Concilium Generale*. 5 d'agost, f. 253v-255. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 344-345.

maniobra d'alt risc com era utilitzar els molins de Pedret, situats fora de la muralla. Lògicament, calia una important protecció perquè es temia una resposta francesa davant l'atreviment espanyol. Efectivament, la rèplica fou immediata i contundent, obligant als espanyols a tancar-se dins de Girona. Si el combat del dia 13 es podia considerar com una derrota, dos dies més tard es presentà l'oportunitat de contrarestar-ho amb una victòria simbòlica. Uns soldats borgonyons aconseguiren capturar un petit comboi francès que no portava objectes de gran valor, però sí que ho era pel destinatari: Josep de Margarit. Els assetjadors enviaren una trompeta per demanar-ne la devolució perquè no era material de guerra, però no fou concedida.⁵⁸

Els francesos compregueren finalment que no podien capturar Girona mitjançant la força, puix que la guarnició era competent, els comandants eren experimentats i decidits a resistir i la població gironina donava suport a la causa o, com a mínim, no es rebel·lava a les autoritats espanyoles. El resultat fou que començà una etapa penosa, de desgasts pels dos bàndols, puix que la clau era si des de Barcelona es podria organitzar un exèrcit de socors amb suficient entitat per enfrontar-se als invasors que bloquejaven Girona abans que aquesta sucumbís per falta de provisions de boca. Precisament, els comandants gals, preveient l'arribada d'una força que provés de trencar el setge, fortificaren els accessos a la ciutat, especialment per la banda de Palol d'Onyar. Mentrestant, a Barcelona els preparatius per enviar un exèrcit per aixecar el setge eren frenètics, tot i la lentitud en l'arribada de les forces, especialment de les catalanes. Una altra prevenció fou la de traslladar vitualles cap a Girona i precisament el trànsit d'una columna formada per més d'un centenar d'animals fou especialment accidentada. Suposem que la dificultat de dissimular-ho afavorí les pretensions del bàndol franco-català en destruir-la, però els intents fracassaren i, el pitjor, fou que patiren una sèrie de derrotes doloroses, tant en pèrdua d'homes com de domini del territori.⁵⁹

⁵⁸ BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 346-347. BNE. *Relación verdadera de la famosa victoria ...* f. 3. En la relació ens cita dos assalts, un el 13 i el 20 d'agost, però no ens diu res del que ocorregué el 3 d'agost. Per la descripció, creiem que l'autor anònim es confongué, ja que el del 13 d'agost corresponia el que ocorregué el 31 de juliol quan el marquès de Sierra anà a Palamós. En canvi, els del 20, són els que realment ocorregueren el 3 d'agost.

⁵⁹ AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 18 d'agost, f. 271v. *Promanada*. 19 d'agost, f. 271v-272v. *Relació feta per Antonio Zúñiga, governador d'armes*. 23 d'agost, f. 274bv. *Carta dels síndics*. 29 d'agost, f. 278v-279. *Promanada*. 5 de setembre, f. 279-280v. *Promanada*. 14 de setembre, f. 294v-295v.

Tot i que les primeres notícies sobre l'arribada de les tropes alliberadores les trobem ja a mitjans d'agost, la realitat fou que Joan Josep d'Àustria no aconseguí sortir de Barcelona fins al 15 de setembre. Per evitar entrebancs, armà una flota de quinze naus, dotze per traslladar les tropes i les restants per les vitualles. Seguidament, feren escampar el rumor que l'exèrcit, format per uns 5.300 infants i 1.800 cavalls, es dirigia cap a Palamós amb la intenció d'assetjar Roses, però la realitat en fou una altra perquè atracaren a Blanes l'endemà i el 17 prengueren el camí cap a Girona per via terrestre. De la ruta presa i de les possibles incidències no tenim grans notícies, però sí que el 22 estaven a Cassà de la Selva i, segons Jeroni del Real, el mateix 23 a la tarda ja es veieren banderes per la zona de Palol d'Onyar, però l'exèrcit passà la nit a pocs kilòmetres d'allí, concretament a Sant Mateu Montnegre. Aquella tarda l'aprofitaren els caps de l'exèrcit per reconèixer la zona i planificar el desenvolupament de la següent jornada. El pla d'atac preveia dividir les forces espanyoles en quatre unitats. L'avantguarda dirigida pel mestre de camp Juan del Castillo i constituïda pel regiment de la Guarda, terços formats per soldats i marineres de galeres i navilis i el de la vegueria de la Conca de Tremp (Pau Arnès). Un primer cos, comandat pel mestre de camp Marco Antonio de Genaro, que tenia el seu terç tancat dins Girona perquè ell havia sortit feia temps, per demanar ajuda simulant que era un miquelet, format pels terços del baró d'Amat i el del comte Hèrcules Visconti. El segon cos, dirigit pel tinent de mestre de camp Francisco de Araujo i integrat pels terços del marquès de Flores Dávila, com que estava molt disminuït fou completat amb marineria de les galeres, el de Barcelona (Vicenç Magarola) i el de la vegueria de Lleida i Cervera (Francesc Gilabert). Finalment, la cavalleria manada pel baró de Butier, tinent general de la cavalleria, que agrupava les companyies de la Guarda i el tros de Borgonya i de Flandes. El planejament tàctic de la batalla consistí que l'avantguarda progressaria el més ràpid possible cap a Girona i si era aturada per qualsevol resistència, els restants cossos l'ajudarien, especialment el primer, que portava material per expugnar fortificacions (escales, eines de sapa...). Per contra, la cavalleria actuaria de reserva, tot i que algunes unitats avançarien per la vall per evitar sorpreses, encara que tenia la missió principal de protegir la rereguarda i els bagatges. A part de les forces expedicionàries, també participaren en la batalla 400 cavalls i un miler d'infants de la guarnició gironina, de les quals sis companyies eren integrants del terç de Girona. La infanteria fou col·locada per la zona dels fortins i del monestir dels caputxins, i la

cavalleria pel pla de Vila-roja. Les restants companyies del terç gironí donaren suport al terç del governador que no participà en la batalla per encarregar-se amb la defensa de la plaça. Un contratemps important fou que el baró de Sabach estava greument malalt, resultant que morí aquell mateix dia, poc després de saber-se la victòria.

La disposició francesa es basava en el convenciment que l'atac principal provindria del pla de Girona, o sigui, pel Mercadal. Per això, la infanteria s'ubicà a la zona de Palau i la cavalleria entre Palol i la Creueta i, com a reforç, fortificaren tres masos entre Palol d'Onyar i Vila-roja, per dominar les alçades.

L'investida començà a les 3 de la matinada i gràcies a l'efecte sorpresa es progressà molt de pressa fins que es toparen amb la primera de les tres fortificacions que havien fet els francesos. Era un mas, que estava a prop de la casa d'en Mascort de Palol, defensat per suïssos. La resistència fou ferotge i tan sols es retiraren després de patir importants baixes per la intervenció de la totalitat de l'avantguarda. Malauradament, l'efecte sorpresa desaparegué i des de llavors els comandants francesos estaven previnguts i posaren en marxa les seves tropes cap a les muntanyes en veure la direcció de l'atac. Entretant, les forces espanyoles es toparen amb la segona masia fortificada, que també estava defensada per suïssos, alguns dels quals ja havien estat desallotjats anteriorment i havien aconseguit escapar. Aquest cop, però, després d'hora i mitja d'aferrissada brega, sols la intervenció de la cavalleria aconseguí que els suïssos es rendissin. Precisament, un dels grans errors francesos fou el de no donar suport a les fortificacions avançades, ja que el gruix de les tropes es concentraren en el pla de Girona. Possiblement, la causa d'aquest comportament tan erràtic es degué al convenciment que les escaramusses de la muntanya tan sols eren accions per despistar. Ara bé, quan foren conscients del greu error, i per evitar quedar pinçats entre l'exèrcit de socors espanyol i la guarnició de Girona, evacuaren les forces que guarnien el convent de la Mercè i l'hospital de Santa Caterina, i replegaren les tropes en els quarters que havien aixecat a Santa Eugènia.

Entorn de les 10 del matí es produí la desitjada trobada entre Joan Josep i els ambaixadors que la municipalitat envià en els fortins de les Pedreres. Llavors, el virrei espanyol ordenà que la cavalleria avancés contra els francesos per acabar de rematar la batalla i el conestable ho efectuà amb tant d'ímpetu que entrà massa dins de les línies enemigues i fou fet presoner, malgrat que fou alliberat poc després per un escamot de

soldats espanyols. La desfeta francesa no fou total perquè en retenir el Pont Major, aconseguiren alentir la progressió espanyola i els permeté retirar-se amb cert ordre. Tot i la derrota, part de les forces franceses engruixiren la guarnició de Roses i la resta de l'exèrcit es dirigí cap al Rosselló. El recompte de morts i ferits deixà ben clar qui havia guanyat perquè entre els espanyols es produïren unes 180 baixes mentre que la dels francesos ascendiren als 1.300 efectius, presoners inclosos. L'endemà, Joan Josep d'Àustria sortí de campanya per aprofitar la desfeta francesa i recuperar el terreny perdut a l'Empordà.⁶⁰

2.4.- Els darrers anys de la guerra (1654-1659)

Paradoxalment, es repetí la mateixa situació que els inicis de la guerra, puix que l'enemic, aquest cop francès, tenia la Catalunya del Nord i Roses com a places fortes. Des d'aquestes bases podia amenaçar Girona i la por a un altre setge fou una constant fins a la fi de la guerra. Malgrat que de manera formal no se'n produí cap més, Girona sí que fou parcialment bloquejada o, àdhuc, l'entorn esdevingué molt insegur. Aquesta serà la principal característica de l'etapa final de la guerra, puix que els exèrcits francesos ja no eren aquells que pretenien assetjar grans places, sinó que ara l'objectiu era efectuar ràtzies durant un breu període de temps. Tal com ens ho descriu en Jeroni del Real, "*entravan de ordinari per Sant Joan de juny, hi estavan fins a Sant Miquel de setembre*". La por no era només per la presència de l'exèrcit francès, sinó també dels miquelets que solien actuar com la punta de llança dels dos exèrcits. Les seves maneres de fer la guerra i com tractaven a la gent causaren el terror a moltes poblacions del voltant de Girona, però el comportament dels soldats "professionals" tampoc diferí tant, ja que no solien distingir si els naturals eren amics o enemics.⁶¹

El príncep de Conti dirigí una important ofensiva el 1654 amb l'objectiu de recuperar part del terreny perdut. A part de recuperar alguna població en el Rosselló que

⁶⁰ BNE. *Relación verdadera de la famosa victoria...* f. 4. DIGIBUG. Segunda relación muy copiosa del socorro que el serenísimo señor don Juan de Austria, Príncipe de la Mar, dio a la ciudad de Girona el miércoles 24 de septiembre de 1653. Sevilla: Impresor Juan Gómez de Blas, f. 1-4. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 348-355. AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 22 de setembre, f. 302v. *Entrada del sereníssim señor don Juan de Austria...* 24 de setembre, f. 303-305. *Adjunctio Belli*. 25 de setembre, f. 305v. *Promanada*. 26 de setembre, f. 306-309. *Carta als síndics*. 27 de setembre, f. 311v-312. *Concilium Generale*. 8 d'octubre, f. 321-323v.

⁶¹ BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 363-364.

recentment havia retornat a l'obediència a Felip IV, derrotà l'exèrcit espanyol a Verges. A mitjans agost els francesos s'aquarteraren a Torroella de Montgrí i, des d'aquesta base, una força de més de 3.000 cavalls efectuà una ràtzia que arribà fins a Hostalric. No assetjaren Girona, però pressionaren a la guarnició que respongué amb trets d'artilleria per repel·lir l'agressió. L'incident no anà a més perquè llavors la cavalleria espanyola estava a Mataró. Setmanes més tard tornaren a presentar-se a Girona, després d'haver fet un altre periple fins a Hostalric i retornaren per Vilablareix, on toparen de nou amb la guarnició, però l'artilleria situada en el fort de Santa Clara i en la torre de Sant Agustí els dispersà. Després marxaren cap a Sant Gregori, passaren per Banyoles i finalment retornaren a Torroella de Montgrí. Abans, però, havien topat de nou amb tropes espanyoles a Pont Major sense majors conseqüències. Malgrat tot, el principal problema era la inseguretat perquè els francesos i els seus aliats miquelets es dedicaven a robar tot el que trobaven, des de les collites fins a espoliar esglésies. La inseguretat arribà a tal nivell que semblava que

“en esta ciutat estam assitiats a lo largo porque persona alguna no pot axir apenas un tir de mosquet sens correra ab perill que lo enemich no el prengue y capturantlo no el dexa tornar en sa casa sino es pagant son rescate ab quantitat de doblas.”

A conseqüència del latent estat de setge, començaren a faltar les provisions, especialment l'oli i el vi.⁶² La pressió a Girona disminuï a partir del setembre quan el príncep de Conti marxà cap a la Cerdanya i ràpidament multitud de poblacions com Ripoll, Camprodon, Berga... es rendiren o obriren directament les portes. Un dels majors èxits fou la presa de Puigcerdà el 21 d'octubre. Precisament, en aquesta mateixa data, el Consell General aprovà enviar una companyia de 30 homes cap a Puigcerdà perquè el virrei Joan Josep es posà al capdavant de l'exèrcit per recuperar la plaça emportant-se part de la guarnició situada a Girona. Amb tot, el perill no desaparegué perquè a finals d'any els jurats escrigueren al virrei que:

⁶² AMGi. MA. 1654. *Carta a Francesc Burgués, síndic de Girona a Madrid*. 16 de juny, f. 189-191. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 26 de juny, f. 209v. *Adjunctio Belli*. 27 de juny, f. 212v-213. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 29 de juny, f. 213v-214. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 1 de juliol, f. 217-217v. *Carta a Francesc Burgués*. 30 de juliol, f. 253v-255. *Carta a Francesc Burgués*. 15 d'agost, f. 278v. *Carta al Rei*. 24 d'agost, f. 282-284. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 19 d'agost, f. 282v-283v. *Carta a Francesc Burgués*. [Entre el 9 i l'11 de setembre], f. 293-294.

*“de pochos dies en sa y des que lo Enemic s’ha marxat debes de la plana de Vich debes est Bisbat nos trobam en tal estat que ja ningú se atraueix en aportarnos manera alguna de provisions per tenir dits francesos y micalets tots els camins presos.”*⁶³

El 1655 els francesos, auxiliats per miquelets, tornaren a entrar a Catalunya amb molta força amb el clar objectiu de canviar el signe de la guerra amb la conquesta de places significatives. El primer pas, però, era assegurar Roses i, consegüentment, la conquesta de Cadaqués i de Castelló d’Empúries era prioritària. La primera caigué a primers de juny i la segona, un mes més tard. Després continuaren fins a la Bisbal que la prengueren fàcilment, ja que la cavalleria espanyola estava a Llagostera un cop fou derrotada quan provà de trencar el setge que patia Castelló d’Empúries. El segon moviment era prendre Girona o Palamós i els gals optaren per la plaça marítima, car comptaven amb el concurs de l’armada. Mentrestant, Solsona obrí les portes a un altre exèrcit francès. Finalment, el setge francès a Palamós fracassà perquè arribà la flota espanyola a finals de setembre i obligà la francesa a fugir. Al seu torn, l’exèrcit expedicionari francès aixecà el setge abans de veure’s atrapat entre les forces de la guarnició, l’armada espanyola i l’exèrcit de socors espanyols. Seguidament, una nova ofensiva espanyola permeté recuperar Berga i Solsona.⁶⁴

El següent any fou molt tranquil des d’un punt de vista militar, ja que sols hi ha constància d’un moviment de tropes a l’inici de l’any quan saltaren les alarmes perquè els francesos estaven a Figueres. Es mobilitzaren les tropes espanyoles de la guarnició de Girona i, per acabar de completar les plantilles, s’enviaren dues companyies de la municipalitat que retornaren tres dies després perquè ja no hi havia perill. A finals de juny, els jurats, preocupats que per aquelles dates l’exèrcit francès sempre havia iniciat una invasió demanaren tropes al rei Felip IV i al nou virrei, el marquès de Mortara. Al

⁶³ AMGi. MA. 1654. *Carta a Francesc Burgués*. 3 d’octubre, f. 325-326. *Concilium Generale*. 20 d’octubre, f. 327v-329v. *Carta al virrei Joan Josep d’Àustria*. 19 de desembre, f. 394-394v.

⁶⁴ AMGi. MA. 1655. *Promanada*. 30 de gener, f. 47v-48. *Carta al virrei Joan Josep d’Àustria*. 26 de maig, f. 93v-94. *Carta al virrei Joan Josep d’Àustria*. 2 de juny, f. 124-124v. *Carta al canonge Soler (agent a Madrid)*. 14 de juliol, f. 157-158. *Concilium Generale*. 14 de juliol, f. 158v-162. *Carta al canonge Soler*. 11 d’agost, f. 179v. *Carta al canonge Soler*. 1 de setembre, f. 190. *Carta al virrei Joan Josep d’Àustria*. 4 de setembre, f. 193v-194. *Carta al virrei Joan Josep d’Àustria*. 12 de setembre, f. 198-198v. *Carta al canonge Soler*. 9 d’octubre, f. 200v-201. SANABRE: *La acción...*, p. 562-565. P. MOLAS: “El setge de Palamós de 1655 vist des de Madrid”. *Estudis del Baix Empordà*. Vol. 19, 2000, p. 101-106.

mateix temps explicaven que els francesos tenien “*guarnicio fins al castell de Pontos que dista tres lleguas de esta ciutat, de hont va corrent la campanya fins arribar molt cerca de esta plassa*”. Aquell any no hi hagué invasió, però a finals de setembre el marquès de Mortara inicià una campanya per desallotjar els francesos de Torroella de Montgrí. Passà per la Bisbal i després es dirigí a Torroella i, un cop expulsats, marxà cap a Castelló d'Empúries i a Roses. Al final, arribà el 2 de novembre per personar-se urgentment a Figueres perquè es creia que els francesos l'havien ocupat. Retornà a Girona a mitjans novembre, per marxar cap a Amer, amb l'objectiu d'acabar amb els miquelets d'allí.⁶⁵

El 1657 fou el darrer any que Girona patí la guerra perquè els dos següents foren de quasi inactivitat militar. En canvi, en aquest hi hagué una nova entrada de les tropes franceses, tot i que abans, en el maig, el marquès de Mortara dirigí una ràtzia entorn d'Olot amb la participació de dues companyies de la municipalitat gironina. El mes següent, el duc de Candale, amb 4.000 homes, protagonitzà una sorprenent expedició que el portà a amenaçar Palamós, Tordera, Granollers i a Montcada, a les portes de Barcelona. Llavors, girà en direcció a Vic sense mai trobar-se l'oposició de cap exèrcit espanyol. L'objectiu no era conquerir, sinó tan sols devastar el terreny de l'adversari, però per a Girona li representà suportar els dos vells problemes irresolubles: allotjar una important guarnició i la inseguretat per l'acció dels miquelets francesos.⁶⁶

⁶⁵ AMGi. MA. 1656. *Concilium Generale*. 31 de gener, f. 30-32v. *Adjunctio Belli*. 1 de febrer, f. 33-33v. *Carta al virrei Joan Josep d'Àustria*. 5 de febrer, f. 38-38v. *Carta al Rei*. 27 de juny, f. 133. *Carta al virrei marquès de Mortara*. 27 de juny, f. 133-133v. *Carta al virrei marquès de Mortara*. 21 d'agost, f. 173. *Memòria*. 24 de setembre, f. 173. *Adjunctio Belli*. 3 d'octubre, f. 184-185. *Concilium Generale*. 11 de novembre, f. 199-200v. *Memòria*. 15 de novembre, f. 200v-201. *Concilium Generale*. 19 de novembre, f. 203v-205. SANABRE: *La acción...*, p. 565-568.

⁶⁶ AMGi. MA. 1657. *Concilium Generale*. 8 de maig, f. 82v-83v. *Adjunctio Belli*. 8 de maig, f. 83v-84v. *Carta al virrei marquès de Mortara*. 14 de juny, f. 102v. *Carta al Rei*. 12 de juliol, f. 123. *Carta al Rei*. [Data esborrada, però suposem que és d'entre el 2 i el 6] de setembre, f. 181-182. *Carta del Rei*. Madrid. 27 de setembre (rebuda l'11 d'octubre), f. 191vbis. *Vinguda del virrei*. 11 de novembre, f. 222. SANABRE: *La acción...* p. 568-573.

CAPÍTOL 3. LES GUERRES DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII

3.1.- La guerra de Devolució (1667-1668)

La situació internacional es deteriorà tant que a principis de 1667 els còsols de la Llotja de Mar de Barcelona remeteren als jurats gironins unes instruccions de la Reina Regent per constituir una companyia de corsaris.¹ Ara bé, realment la preocupació s'evidencià quan els francesos mogueren tropes en el Rosselló a partir de mitjans de maig, i s'accentuà quan aflorà que la municipalitat no tenia suficients armes, ni municions, per a tota la població, puix que el Reial Exèrcit no retornà les que li havien deixat temps enrere. A més, la delicada situació econòmica no permetia efectuar grans desemborsaments econòmics per equipar el terç de Girona amb les armes que li corresponien. La salvació provingué del governador de Catalunya, en Gabriel de Llupià, que es comprometé a proporcionar les que els hi fessin falta. Així mateix, també ordenà al tinent del mestre de racional, Pau de l'Areny, que de moment no insistís més en la cobrança del maridatge. Les primeres entregues d'armes es produïren a principis de juny, atès que els jurats li reconegueren que havien arribat algunes municions i dues peces d'artilleria. El següent pas fou el de recomptar la població apta per agafar una arma i arranjar les poques que els quedaven en els magatzems municipals. La diferència seria les armes que els faltarien.²

Tanmateix, la possibilitat d'una imminent invasió francesa recomanà reforçar les forces que guarnien Girona, ja que en aquell moment tan sols hi havia el terç de la municipalitat, que no estava mobilitzat per manca d'armes. La primera mesura presa fou la de nomenar a Francesc de Granollach governador militar de Girona que, a la vegada, era el mestre de camp del terç que llavors estava aixecant Barcelona. Resulta simptomàtic que arribés el 8 de juliol sense les tropes del terç perquè encara s'estava allistant. Lògicament, aquest moviment, fins a cert punt estrany, estaria motivat per la incertesa de quan i on atacarien els francesos. De fet, tan bon punt arribà, ordenà que el terç gironí vigilés els principals accessos de la ciutat. Pocs dies més tard ja estava alçat, constituint-se en vuit companyies, però no entrà en servei immediatament. Els jurats

¹ AMGi. MA. 1667. *Carta dels consols de la Llotja de Mar de Barcelona*. 8 de gener, f. 38v-39. *Resposta als consols de la Llotja de Mar de Barcelona*. 26 de gener, f. 45v-46.

² AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Belli*. 24 de maig, f. 192. *Carta a Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 24 de maig, f. 193-194. *Carta de Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 28 de maig, f. 195v-196. *Concilium Generale*. 14 de juny, f. 212v-215. *Adjunctio Belli*. 14 de juny, f. 212v-215. *Concilium Generale*. 15 de juny, f. 217-218v.

argumentaren que no hi havia motius per fer-ho perquè encara no s'havia tallat el comerç entre Espanya i França, ni tampoc s'observaven moviments de tropes enemigues en l'altre cantó dels Pirineus. No obstant això, la veritable raó era econòmica, ja que tan sols en despeses dels oficials de la companyia la Junta de Guerra preveia destinar-hi 6.000 rals. Els problemes, però, no acabaven aquí perquè també calia considerar el cost de sostenir la tropa, puix que la gran majoria eren caps de família i com a mínim es requeria donar-los-hi el pa de munició. Per contra, la municipalitat oferia no aixecar el terç en aquell moment, però amb el compromís que estaria a punt en un termini de dues hores des del moment que se'ls requerís. Mentrestant, els jurats gironins ordenaren continuar amb el mateix sistema de guarda dels portals que s'havia observat fins llavors. Lògicament, tots aquests arguments molestaren a Gabriel de Llupià i els replicà que *“els vassalls nos toca sino obedir les ordres de Nostre Rey que les rahons de estat toca a les persones Reals decidir-ho”*. A continuació, reiterà que tant la Diputació com la ciutat de Barcelona mobilitzaven un terç cada una perquè es preveia una invasió imminent. Sí que recollí la demanda que els soldats gironins tinguessin el pa de munició, tal com llavors ocorria a Tarragona que haver mobilitzat la coronela se li donava a la companyia que entrava de servei la nit. Per suavitzar una mica les relacions, Gabriel de Llupià reconegué que es comportaven com a bons vassalls i que les mesures preses per defensar la plaça eren les correctes. A més, acceptà que els soldats del terç de Granollach eren més que suficients per vigilar els portals que restaven oberts sense haver de mobilitzar cap companyia gironina. No obstant això, si la municipalitat volia posar una o més persones, aquests rebrien el corresponent pa de munició. Això sí, la contrapartida, tal com havien promès els jurats, era que les companyies del terç gironí estiguessin a punt per si havien de servir urgentment. Finalment, la municipalitat acatà i en la Junta de Guerra del 19 de juliol s'acordà el repartiment de les armes entre la població. La tasca s'executà tan ràpidament que amb tan sols dos dies es donà per finalitzada.³ A finals de juliol arribà la confirmació que la guerra era imminent atès que

³ AMGi. MA. 1667. *Carta de Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 26 de juny, f. 228. *Ambaixada feta pel mestre de camp Granollach als jurats*. 8 de juliol, f. 232v. *Concilium Generale*. 8 de juliol, f. 233-236v. *Adjunctio Belli*. 12 de juliol, f. 238v-239v. *Carta a Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 13 de juliol, f. 239v-240v. *Còpia de la resposta donada al mestre de camp Granollach*. 12 de juliol, f. 240v-241. *Carta al mestre de camp general Pablo de Parada*. 13 de juliol, f. 241-242. *Adjunctio Belli*. 13 de juliol, f. 242v-243. *Carta de Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 13 de juliol, f. 255-256. *Carta de Gabriel*

la Reina havia ordenat a l'ambaixador francès que abandonés la Cort i, seguidament, que es tallés qualsevol relació comercial entre els dos regnes. Immediatament, es reuní la Junta de Guerra per aprovar aixecar el terç i la primera tasca que l'hi encomanaren fou la de vigilar els portals de l'Areny i d'en Vila. Per contra, els jurats gironins sol·licitaren el pa de munició pels soldats que entraven de servei. A finals de juliol, dels més de set-cents homes que podia mobilitzar la municipalitat, encara els hi faltaven unes sis-centes armes de foc per tenir-los tots equipats. Pocs dies més tard, en Joan Sala, un botiguer de teles de Girona, actuant com a majordom major de l'artilleria de Girona entregà als jurats 280 arcabussos i 7 piques, tot i que en Gabriel Llupià havia manifestat recentment que els mosquets eren millors per defensar la muralla.⁴ Els soldats gironins començaren les guàrdies el 30 de juliol i la demanda del pa de munició provocà un petit conflicte entre la municipalitat gironina i el virrei, el duc d'Osuna, ja que aquest no entenia per què havia de donar-lo a tot el terç cada dia quan el costum era tan sols proporcionar-lo a les tropes que efectivament realitzaven la guàrdia. Els jurats gironins intentaren guanyar-se les complicitats del mestre de camp general, Pablo de Parada, i de Gabriel de Llupià en afirmar que "*se fan las guardas amb tanta puntualitat com si lo enemich estigues en lo Emporda*". Tanmateix, Gabriel de Llupià rebutjà el plantejament i posà d'exemple Puigcerdà, ja que allí hi havia sis companyies mobilitzades, els francesos estaven a mitja llegua i a la nit tots dormien amb les armes en les mans, però tan sols rebia el pa de munició els soldats que entraven efectivament de guàrdia. Segons sembla, a Girona ningú rebé el pa de munició, ni les companyies que entraven de guàrdia.⁵

L'absència de moviments francesos en el cantó de la frontera empordanesa alleugerí força la pressió a la municipalitat gironina. Així, quan a principis d'abril de 1668 el mestre de camp Granollach, amb el seu terç, marxà "*a la marina*" s'acordà que la mateixa

de Llupià, *Governador de Catalunya*. 17 de juliol, f. 257-257v. *Carta del mestre de camp general Pablo de Parada*. 17 de juliol, f. 257v-258. *Adjunctio Belli*. 19 de juliol, f. 258-258v.

⁴ AMGi. MA. 1667. *Carta de Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 24 de juliol, f. 279v-280. *Adjunctio Belli*. 26 de juliol, f. 280-280v. *Carta al mestre de camp general Pablo de Parada*. 28 de juliol, f. 285. *Carta a Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 28 de juliol, f. 285v. *Carta de Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 31 de juliol, f. 288v-289. *Carta a la Reina*. 3 d'agost, f. 290-290v. *Carta a Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 3 d'agost, f. 291. *Ordinatio facta...* 5 d'agost, f. 291.

⁵ AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Belli*. 11 d'agost, f. 299-299v. *Carta al mestre de camp general Pablo de Parada*. 11 d'agost, f. 299v-300. *Carta a Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 11 d'agost, f. 300-300v. *Carta de Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 14 d'agost, f. 301v.

companyia que cada dia entrava de guàrdia també havia de vigilar el portal de la Verge Maria. No consta que els responsables militars espanyols posessin cap objecció a la decisió pressa, tot i debilitar la defensa de la plaça gironina.⁶ Per això, sobtada que un cop acordada la pau, es decidís enviar tres companyies de la guarnició de Palamós per guarnir la plaça gironina. Tan bon punt la tropa espanyola arribà a Girona, es produïren petits conflictes de competències, ja que la municipalitat gironina defensava que la màxima autoritat dins de la plaça era el jurat, car el comandant de les tropes espanyoles era tan sols un capità. Per contra, els soldats espanyols ignoraren les autoritats municipals i actuaren al marge d'ella, especialment en el control dels portals. Després de múltiples pressions i l'enviament d'un síndic a Barcelona, el ciutadà honrat Simó Miquel, el 22 de juliol el virrei ordenà la retirada de la tropa a canvi que la municipalitat es comprometés a tenir cura de totes les instal·lacions militars i de les armes que allí hi havia. La realitat, però, era que prou feines quedaven tropes espanyoles perquè dels 120 homes que havien de venir a Girona, sols arribaren un centenar. Ara bé, la deserció no s'acabà aquí perquè mentre s'estigueren a la ciutat, només entre dues o tres setmanes, desertaren més de la meitat dels efectius que quedaven i tan sols retornaren a Palamós entre 25 i 30 homes.⁷

3.2.- La guerra d'Holanda (1672-1678)

3.2.1.- La relativa tranquil·litat dels primers anys (1672-1674)

Els primers anys de la guerra semblava que es desenvoluparien com l'anterior, la de Devolució, puix que la frontera a l'Empordà romangué tranquil·la, sense que el moviment de tropes franceses fos significatiu per iniciar una invasió amb grans conseqüències. Tornava a evidenciar-se el contrast entre els fronts de "primer ordre", bàsicament el Flamenc i el Franc Comtat, i els secundaris, entre els quals hi havia el

⁶ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 7 d'abril, f. 103-103v.

⁷ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 168-168v. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 168v-169. *Carta a Gabriel de Llupià, Governador de Catalunya*. 10 de juliol, f. 169v-170. *Carta a Simó Miquel*. [Sense data, però creiem que és de l'11 de juliol], f. 170-170v. *Memorial entregat a Simó Miquel*. 11 de juliol, f. 171-172. *Adjunctio Belli*. 13 de juliol, f. 172-172v. *Adjunctio Belli*. 15 de juliol, f. 179v-180. *Carta del virrei*. 15 de juliol, f. 180-180v. *Carta del virrei*. 22 de juliol, f. 184-185. *Carta a Simó Miquel*. 28 de juliol, f. 188. A. ESPINO: *Las guerras de Catalunya*. Madrid: Edaf. 2014, p. 68-73.

català. Tanmateix, era simplement un miratge perquè aviat els estrategs de Lluís XIV giraren l'atenció cap a la frontera del sud, primerament per destruir l'amenaça que representava Puigcerdà, però, també per iniciar una política de ràtzies que, de moment, no anà més enllà.⁸

A mitjans de 1673 arribaren notícies que els francesos acumulaven importants contingents d'homes en el Rosselló, evidenciant el greu perill que s'exposava Girona si no es prenen les mesures adequades. A diferència de la darrera alarma, en el 1670 en un context de pau, el virrei decidí reforçar la guarnició de Girona, que llavors sols comptaven amb el terç de la municipalitat gironina, amb tropes d'infanteria, de cavalleria, algunes peces d'artilleria i pertrets, de guerra i de boca. El comandament de totes les tropes a Girona les assumiria el recentment nomenat governador militar, el general d'artilleria Joan Baptista de Mata.⁹ La temuda invasió francesa es produí, però no amb la virulència esperada, ja que no progressaren gaire més enllà de la Jonquera. Ara bé, l'exèrcit espanyol tampoc estava gaire millor perquè el governador demanà que la municipalitat enviés el seu terç per reforçar el contingent espanyol destinat a desallotjar els francesos, però els jurats s'hi negaren perquè el costum era que les tropes de combat eren les del Rei i les milícies de Girona sols restaven de guarnició. Davant d'aquest desafiament, el governador no es quedà de braços plegats i demanà empara al virrei. No sembla que el virrei volgués iniciar un conflicte amb la municipalitat, però necessitava les seves tropes, cosa que solament es limità a recordar que la pèrdua de l'Empordà implicaria una amenaça directa sobre Girona. Quan finalment s'hagueren autoritzat que sortissin dues companyies, arribà la notícia que els francesos s'havien retirat i ja no calia la seva mobilització.¹⁰

La següent campanya començà com havia acabat l'anterior amb les alarmes d'una imminent invasió francesa i amb el mateix estira-i-arronsa entre el governador militar i la municipalitat per la xifra de tropes que hauria d'aportar la segona en cas que es produís un atac francès. Mentre que les autoritats militars demanaven entorn de dos-

⁸ J.A. LYNN: *The wars of Louis XIV, 1667-1714*. Addison Wesley Longman. 1999, p. 125-169. M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la Guerra de Successió*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2013, p. 57-97.

⁹ AMGi. MA. 1673, *Carta rebuda del Sr. Governador*. Barcelona. 30 de juny, f. 164v-165. *Carta rebuda del Virrei*. Barcelona. 20 de juny, f. 165-165v.

¹⁰ AMGi. MA. 1673. *Adjunctio Belli*. 6 de novembre, f. 258-258v. *Concilium Generale*. 8 de novembre, f. 261-263. *Adjunctio Belli*. 8 de novembre, f. 263-264. *Adjunctio Belli*. 10 de novembre, f. 264-264v.

cents homes, des de Girona rebaixaven la xifra a la meitat. Quan finalment es produí la invasió, no tan sols marxaren les dues companyies, sinó que a més la municipalitat rebé l'encàrrec d'haver de vigilar un altre portal, el de la Verge Maria, perquè el terç del marquès de Leganés també marxà de campanya. L'enviament de les companyies fou condicionada que sols servissin durant tres dies a Figueres, però, com ja havia ocorregut en el passat, els francesos recularen abans que arribés l'exèrcit espanyol. Per això, el retorn d'aquestes es produí al cap d'un dia d'haver sortit.¹¹

Fins aquell moment, les tropes espanyoles estaven a la defensiva esperant els cops francesos i llavors reaccionar. Tanmateix, quan el virrei arribà a Girona, el 3 de maig, informà els jurats que preparava una ofensiva contra el Rosselló i que necessitava tropes per portar-la en pràctica. A continuació, s'aprovà l'enviament d'una companyia de 50 homes, que marxà cap a Figueres el 10 de maig. La companyia després fou integrada en el terç de la Diputació, que estava sota les ordres del mestre de camp marquès d'Aitona. Els inicis de la campanya foren molt favorables a les armes espanyoles, car assetjaren la fortalesa de Bellaguarda. Per evitar que els francesos poguessin aixecar el setge, el virrei sol·licità més tropes a principis de juny, i a Girona li correspongueren aportar 300 homes més durant vuit dies. Finalment, davant la gravetat la municipalitat aprovà enviar 250 homes. Desconeixem fins a quin punt que s'aconseguís aquesta xifra tan elevada d'homes tingués a veure el fet que el governador militar obtingué del Capítol el compromís que en sostindria un centenar. No obstant això, quan la tropa ja estava a punt de marxar, els arribà la comunicació que se suspengués la sortida per haver-se rendit Bellaguarda.¹²

La campanya no s'aturà amb la conquesta de Bellaguarda, sinó que s'aprofità per anar més enllà arribant entorn el riu Tec. La manca d'homes obligà de nou al virrei a sol·licitar-ne a les municipalitats i, en el cas de Girona, en reclamà 250. En un primer moment s'oferiren dues companyies amb un total de 100 homes, però en comunicar la decisió al governador militar, aquest els demanà que incrementessin la xifra i s'acordà

¹¹ AMGi. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 4 de gener, f. 24-24v. *Adjunctio Belli*. 6 de gener, f. 26v-27v. *Adjunctio Belli*. 8 de gener, f. 27v-28. *Adjunctio Belli*. 23 de febrer, f. 63v-64v. *Adjunctio Belli*. 26 de febrer, f. 68-68v. *Nota*. 26 de febrer, f. 68v-69.

¹² AMGi. MA. 1674. *Concilium Generale*. 3 de maig, f. 131-132. *Adjunctio Belli*. 9 de maig, f. 137v-138v. *Adjunctio Belli*. 30 de maig, f. 153v-154. *Concilium Generale*. 4 de juny, f. 160-162. *Memòria*. 4 de juny, f. 162-163. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 83-87.

ampliar-la amb una tercera companyia més fins a arribar els 150 soldats que serviren durant quinze dies. Sobta que el bisbe de Girona, en aquest cas, intervingués per demanar més homes per la campanya militar, però les autoritats municipals no s'arrugaren i el contestaren que no era possible enviar-ne més perquè en aquells moments els homes estaven a fora o a la sega. Una altra demanda que els arribà del virrei fou que li portessin urgentment totes les armes que tenien. En la Junta de Guerra del 22 de juny acordaren donar-li les que tenien i, com que se'n quedaven sense, autoritzaren la despesa d'arranjar les malmeses. El compromís que les tres companyies tan sols serviren durant quinze dies no es complí, cosa que obligà la municipalitat a fer gestions, especialment cap al governador militar, que també estava al front. Finalment, el virrei autoritzà el retorn d'aquestes i el 7 de juliol entraren a Girona les tres companyies.¹³ La tranquil·litat durà poc perquè a finals d'agost el virrei decretà el sometent quan els francesos intentaren forçar l'entrada a l'Escala.¹⁴ Sols quinze dies més tard, les tropes de Lluís XIV tornaren a penetrar a Catalunya, però aquest cop per Banyuls. La reacció del governador militar fou la de sol·licitar soldats, ja que llavors sols en restaven 35 més els oficials, i exigí que els desertors fossin obligats a retornar en el seu lloc. Un Consell General es reuní aquell mateix dia per aprovar l'enviament de vuitanta homes que, en principi, haurien de ser voluntaris, encara que calgué fer una lleva obligatòria perquè no se'n presentaren suficients. Quan la Junta de Guerra ultimava la sortida de la tropa, aquesta fou suspesa perquè els francesos, un cop arribats a Espolla, es retiraren cap al Rosselló.¹⁵ A principis d'octubre el virrei demanà un darrer esforç en forma d'una companyia de 150 homes, encara que la ciutat finalment acordà aixecar-ne sols 50. Les instruccions rebudes eren que la durada del servei era de vint dies i que el 10 d'octubre havien d'estar en el coll del Pertús, però, com ja havia ocorregut aquell any uns quants cops, en el darrer moment s'avortà la sortida. La

¹³ AMGi. MA. 1674. *Concilium Generale*. 17 de juny, f. 178v-180. *Memòria*. 17 de juny, f. 180. *Concilium Generale*. 17 de juny, f. 180-181v. *Memòria*. 17 de juny, f. 181v-182v. *Carta al virrei duc de San German*. 17 de juny, f. 182v-183. *Adjunctio Belli*. 22 de juny, f. 190-191. *Adjunctio Belli*. 2 de juliol, f. 198-199. *Vinguda de les companyies...* 7 de juliol, f. 201.

¹⁴ Vegeu l'apartat 14.7.4.

¹⁵ AMGi. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 16 d'agost, f. 213v-214v. *Adjunctio Belli*. 18 d'agost, f. 215v-216v. *Concilium Generale*. 24 d'agost, f. 217-218v. *Adjunctio Belli*. 24 d'agost, f. 218v-219. *Adjunctio Belli*. 27 d'agost, f. 219v-220v. *Concilium Generale*. 28 d'agost, f. 220-223v. *Promanada*. 28 d'agost, f. 223-225. *Promanada*. 1 de setembre, f. 227v-231v. *Concilium Generale*. 2 de setembre, f. 232-234v. *Adjunctio Belli*. 2 de setembre, f. 238v-239. *Adjunctio Belli*. 2 de setembre, f. 239v-240v. *Memòria*. 5 de setembre, f. 241-241v.

campanya es donà per finalitzada quan la companyia del capità Vilanova, que sortí el 4 de maig, retornà el 12 de novembre després que fou reclamada, ja que es considerà que el seu servei era d'uns sis mesos. El capità arribà amb tan sols una trentena de soldats perquè alguns ja eren a Girona per estar convalescents. No obstant això, la preocupació dels jurats estava en els arcabussos deixats al virrei i que encara no havien estat retornats.¹⁶

3.2.2.- L'atac francès de 1675

El 1675 fou un any crucial perquè a conseqüència de l'atac que patí i de la pèrdua del fort de Bellguarda comportà inexorablement a la fortificació i la militarització de Girona com la plaça forta que tancava la frontera creada després del Tractat dels Pirineus. La incapacitat de la Monarquia Hispànica, exhaurida pels molts fronts oberts, impossibilità la construcció d'una potent fortificació en una zona més propera a la frontera. El resultat fou l'acceptació tàcita per part de les autoritats espanyoles de renunciar tot l'Empordà en cas que entrés un exèrcit francès, ja que, en termes generals, eren superiors quantitativament i qualitativament al que ells podien oposar.

La campanya de 1675 començà relativament d'hora perquè el 6 de gener entrà una petita força per la zona de Figueres, però no anà més enllà.¹⁷ El que sí que preocupà fou l'acumulació d'homes en el Rosselló, cosa que indicava clarament que tan bon punt comencés el bon temps hi hauria una invasió. En aquest sentit, el virrei demanà que es posés "*en buena defensa*" a la ciutat, seguint les instruccions del governador d'ella, en Guillermo Cascar. La junta de guerra del 2 de maig acordà revisar les torres i muralles per advertir qualsevol defecte.¹⁸ L'escassetat de tropes de l'exèrcit espanyol era tan greu que el virrei demanà que la municipalitat enviés un jurat amb 400 homes més el que ja tenia mobilitzats guarnint els portals. La sol·licitud fou tractada en el Consell General del 9 de maig i s'acordà que es formaria una única companyia de 80 homes, puix que la ciutat estava ben endeutada amb els censalistes i no tenia prou capacitat

¹⁶ AMGi. MA. 1674. *Concilium Generale*. 8 d'octubre, f. 262v-264v. *Carta al virrei, duc de San German*. 8 d'octubre, f. 264v-265v. *Adjunctio Belli*. 10 d'octubre, f. 266v-267. *Carta al virrei, duc de San German*. 10 d'octubre, f. 267-268. *Adjunctio Belli*. 30 d'octubre, f. 280v-281. *Adjunctio Belli*. 10 de novembre, f. 286-286v. *Memòria*. 12 de novembre, f. 287.

¹⁷ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 6 de gener, f. 45-45v.

¹⁸ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 2 de maig, f. 193-194v.

econòmica per sostenir-ne més. Tres dies més tard, les tropes, sota les ordres del capità Josep de Raset i Trullas marxaren en direcció a Roses per reforçar-ne la guarnició.¹⁹

Com que l'entrada dels invasors francesos era imminent, el virrei, duc de San German, ordenà a Guillem Cascar, general d'artilleria i governador militar de Girona, que anés a la frontera amb totes les tropes disponibles per vigilar l'enemic i, si era possible, protegir el territori. En aquell moment, el governador comptava amb 700 cavalls, 1.500 homes del regiment de la Guàrdia i entorn de 450 homes més del terç de Leganés. Per contra, el costat francès desplega uns 10.000 infants i 3.000 més a cavall. La invasió començà el 9 de maig després que les pluges caigudes en els darrers moments l'haguessin endarrerit. Tampoc aconseguiren aturar l'exèrcit francès el centenar i mig de miquelets que s'apostaren entorn del Coll del Portell.²⁰ Un cop forçat el pas, el primer quarter l'instal·laren entre la Jonquera i l'Agullana. L'exèrcit espanyol es retirà a Pont de Molins on el crescut cabal del riu Llobregat de l'Empordà el feia impossible creuar-lo si no era pel pont que hi havia, oferint una bona protecció en cas d'un imprevist atac francès. No obstant això, preferiren retirar la infanteria cap a Santa Llogaia d'Àlguema mentre que la cavalleria es mantingué en el lloc per observar les intencions dels francesos. El 12 de maig, a la nit, arribà a Bàscara el duc de San German per prendre el comandament de les tropes que hi havia a la frontera. El dia abans, però, els francesos, en comptes de progressar cap a dins de Catalunya, enviaren una força per reconèixer el castell de Bellaguarda, car els miquelets que havien expulsat en el coll del Portell s'havien refugiat en una població que estava sota d'aquesta fortificació. L'escaramussa que es produí a continuació, sense conseqüències, determinà que el mariscal Schomberg decidís no fer cap més acció contra aquesta fortalesa i centrar-se contra les forces espanyoles que hi havia a l'Empordà. Cal suposar que l'objectiu de la companya era la recuperació d'aquesta fortificació, però, primer s'havia de destruir o, almenys, allunyar l'exèrcit del virrei espanyol. Precisament la por dels jurats gironins era que aquestes forces anessin contra Girona, puix que era la plaça més important dels voltants i on, en cas de necessitat, l'exèrcit reial es podria refugiar. Així, el 14 de maig l'exèrcit francès avançà cap a Pont de Molins, cosa que obligà a retirar les tropes espanyoles que guarnien

¹⁹ AMGi. M.A. 1675. *Concilium Generale*. 9 de maig, f. 200v-203. *Carta al virrei duc de San German*. 9 de maig, f. 203-203v. *Adjunctio Belli*. 10 de maig, f. 203v-204v.

²⁰ Altres fonts indiquen que eren uns 500 els miquelets que s'apostaren en el coll del Portell per frenar l'entrada dels francesos. BNF. *Gazette*. 1675, p. 449-450.

aquella plaça per enviar-les a Figueres. El duc de San German es trobà amb la tessitura d'haver d'intuir les intencions dels francesos perquè tant Roses com Girona estaven amenaçades per igual. Per això, reforçà Roses i amb la resta de les tropes marxà cap a Figueres, però tampoc era una posició segura pel fet que les fortificacions no suportarien un setge. Tanmateix, aquest no era el principal problema, car la por era que si els francesos actuaven amb audàcia, podrien arribar a Esponellà i tallar per la meitat les tropes espanyoles perquè una part estava a Figueres i l'altre, la principal, a Bàscara, on també hi havia el virrei. Com que l'únic reforç que rebé l'exèrcit espanyol foren 2.500 sometents de la vegueria de Girona, sota les ordres del veguer Jaume Guitart, la lògica recomanava retirar tots els soldats i establir la línia de defensa en el Pont Major, a Girona, encara que el virrei, el duc de San German, preferí establir-la en un primer moment a Medinyà, per no cedir un pam de terreny innecessari a l'enemic. Quan el virrei rebé la notícia que els francesos havien atacat als esquadrons de cavalleria que havia destacat a Bàscara, ordenà moure les tropes de Medinyà al Pont Major. La sort s'alià amb els espanyols perquè l'avanç francès fou molt lent i els donà el temps suficient perquè arribessin reforços, destacant la vinguda del conseller tercer de Barcelona a Girona amb un terç de 400 homes, i la construcció d'unes fortificacions de feixina que, al capdavall, foren decisives en els esdeveniments futurs. La proximitat dels francesos recomanà que el 24 de maig s'aixequés la coronela de Girona. A part, sol·licitaren al virrei 500 armes de foc perquè no en tenien suficients per armar a tota la població.²¹

Els francesos creuaren sense oposició el riu Fluvià el 26 de maig, però llavors tampoc desvelaren si la intenció era atacar Girona o, alternativament, altres poblacions com Torroella de Montgrí. Tanmateix, els dubtes quedaren resolts de seguida quan Schomberg acampà aquella mateixa nit a Medinyà. Així, l'endemà al migdia es produí el primer enfrontament, entorn del Pont Major, ja que una companyia d'uns 40 homes del regiment de la Guàrdia, que defensava el lloc, repel·lí a trets l'intent de la cavalleria francesa de forçar el pas. Per millorar la defensa d'aquella posició col·locaren unes bigues per obstaculitzar el pas i reforçaren les tropes amb miquelets. Malgrat tot, no foren suficients per aturar la segona investida francesa, ja que es presentà amb una

²¹ AMGi. MA. 1675. *Carta a la Reina*. 18 de maig, f. 238-238v. *Adjunctio Belli*. 19 de maig, f. 239-240v. *Carta a la Reina*. 23 de maig, f. 244-244v. *Adjunctio Belli*. 24 de maig, f. 245-246. *Carta del conseller tercer de Barcelona*. Caldes de Malavella. 24 de maig, f. 249v-250.

potent columna que sobrepassà les defenses. Si bé inicialment es plantejà minar el pont, per dificultar l'accés a la ciutat, l'opció es descartà perquè durant la major part de l'any es podia creuar el riu Ter sense necessitat d'utilitzar-lo. Així mateix, existien diferents punts per eludir-lo sense emprar el pas de Pont Major. Des d'aquell moment, els francesos eren senyors del Pont Major i això implicava que podrien atacar directament a Girona quasi sense cap més obstacle. La situació esdevingué crítica perquè les forces defensores eren escasses, atès que tan sols hi havia uns 1.200 homes d'infanteria, dels quals solament 300 eren veterans, l'anomenat regiment de la Guàrdia, i poc més d'un miler de cavalls. Per tant, la presència del virrei a Girona podia ser més un problema que la solució, puix si queia la ciutat, el virrei seria pres. En aquest sentit el duc de San German convocà una Junta de Guerra i entre els assistents hi havia el conseller tercer de Barcelona, Josep Bouer, i el jurat en cap de Girona, Joan Batlle i una de les qüestions que es debaté era si seria millor per a ell quedar-se a Girona, i compartir la mateixa sort d'ella, o anar-se'n cap a Barcelona i gestionar l'enviament d'ajuda. Entre les respostes rebudes, tant les del jurat en cap gironí com la del conseller tercer de Barcelona estaven d'acord que marxés, pel que pogués passar, però el conseller barceloní afegí que ell tenia l'obligació d'acompanyar-lo on anés. El jurat en cap replicà que no marxés en Josep Bouer perquè, en cas contrari, també marxarien les tropes de Barcelona i, de retruc, la resta de catalanes, abandonant la ciutat a la seva sort. Així, la defensa de Girona era *"fer lo servey a Sa Mag[esta]t y del present Principat"*. La conclusió que s'arribà fou que el virrei marxaria cap a Barcelona, però que el conseller tercer es quedaria a Girona, alliberant-lo de l'obligació d'acompanyar al primer. Tanmateix, el duc de San German no marxà immediatament, sinó que preferí quedar-se més temps per observar què feia l'enemic. El 28 de maig els francesos intentaren progressar per la muntanya de la Barrufa, però fracasaren per la forta resistència que oposaren els miquelets dirigits per Lambert Manera, el batlle de Bassagoda. El duc de Schomberg ordenà a la seva infanteria que es dirigís contra el barri de Pedret i cap a les 10 de matí començaren a travessar el riu Ter per l'alçada del Pont Major i toparen en l'hospital de Sant Llätzer, que estava precàriament fortificat amb trinxeres i alguna feixina. Tot i estar lluitant fins a les tres de la tarda, els francesos foren incapaços de superar la resistència que s'hi trobaren. Entre els oficials espanyols, destacà l'actuació del capità Francesc Vila i Casamitjana, del terç de Pere Rubí, el qual amb tan sols la seva companyia de 30 homes

aturà totes les investides franceses fins que rebé l'ordre de retirar-se, al cap de moltes hores d'haver-se iniciat el combat. Mentre es produïen aquests combats, el duc de San German, per consell de tots els *cabos* marxà entorn les dues de la tarda de Girona, escortat per 800 cavalls. La forta resistència trobada en l'hospital de Sant Llàtzer obligà els francesos a canviar de tàctica. En comptes d'atacar-lo de front, ho farien des de l'alçada, aprofitant que la muntanya de la Barrufa dominava el mencionat hospital. Ara bé, en la Barrufa hi havia un fortí fet amb feixina guarnit amb 300 homes, que procedien de quasi totes les unitats que es trobaven presents a Girona: Alemanys, del regiment de la Guàrdia, i molts catalans, ja que hi havia soldats de les companyies de Lleida, Tortosa, Balaguer, Tarragona, Cervera i Tàrrrega, sota les ordres del sergent major Gabriel Carrillo Sotomayor. La posició es reforçà amb dues companyies de cavalls, que es posicionaren al voltant de la fortificació. El primer atac contra el fortí de la muntanya de la Barrufa els francesos tan sols implicaren quatre companyies d'infanteria, saldant-se amb un estrepitós fracàs. Poca estona més tard, hi tornaren, però, a diferència de l'anterior, aquest fou molt més planificat perquè atacaren el fortí per dos costats i també utilitzaren cavalleria, uns 100 dragons, per neutralitzar la cavalleria espanyola. Les tropes implicades foren batallons francesos, suïssos i alemanys, del regiment de Furstemberg. Les tropes franceses fracassaren de nou perquè, un cop els espanyols efectuaren el primer tret, amb les piques i alabardes crearen una espècie d'erigó de ferro que combinat amb el llançament de pedres i bombes, la progressió es tornà impossible. A part, el fortí també fou sostingut per l'artilleria de la ciutat malmetent els atacs dels francesos. Tanmateix, el camí per un nou assalt fou netejat perquè la cavalleria espanyola fou literalment desfeta, quedant en el camp la gran majoria dels seus integrants, entre ells el capità Francisco Pignatello, i els escassos supervivents buscaren el recer del foc procedent de la muralla. Fou llavors quan el duc de Schomberg ordenà un nou assalt, que l'encapçalà, mobilitzant cinc regiments d'infanteria i tota la cavalleria, i que en total sobrepassava la xifra de 4.000 homes. Després d'un renyit combat el fortí fou capturat pels francesos, tot i que part de la guarnició pogué escapar-se en saltar i fugir cap a Girona. No obstant això, entorn de 80 homes foren fets presoners, entre els quals el sergent major espanyol, així com d'altres oficials. La captura del fortí no significà la fi dels combats perquè el foc procedent de l'artilleria de Girona continuà molt viu fins que el duc de Schomberg ordenà l'evacuació del fortí un cop pres, encara que molts

soldats no atengueren l'ordre perquè l'estaven saquejant. Poca estona després, es produí una forta deflagració que matà quasi un centenar de soldats francesos, ja que els espanyols, un cop rendits, els tragueren fora de la fortificació. Les causes de l'explosió romanen desconegudes, però la hipòtesi més plausible ens assenyala que fou el resultat del llançament d'algun objecte incendiari durant l'assalt, s'apagà malament i alguna guspira arribà fins a la pólvora. Simultàniament, al primer atac en el fortí de la muntanya de la Barrufa, una altra columna francesa atacà de nou l'hospital de Sant Llätzer en un intent, suposem, de dividir les escasses forces amb què comptava la guarnició espanyola. A diferència d'altres vegades, el nou avanç francès acabà amb un rotund èxit, a pesar de la forta resistència que oposaren els espanyols. La posició d'aquest hospital era tan cabdal pels espanyols que fou defensat pels mestres de camp Pere Rubí i Rafael Capsí. Tanmateix, la desproporció numèrica aconsellà una retirada cap al portal de la Verge Maria. Tot i els esforços esmerçats pels francesos i quan semblava que el més raonable era que Girona patiria un nou setge, les tropes franceses es retiraren cap a l'Empordà. No es coneixen amb certesa els motius que impulsaren al duc de Schomberg retirar-se llavors, però s'especulà que potser l'alt nombre de baixes sofertes, es parlà que oscil·laria entre les 500 i les 600, fou determinant. Per contra, les tropes espanyoles lamentaren una vuitantena de baixes. Per corroborar que no seria un estratagema francès, el migdia del dia 28 s'enviaren dos soldats amb la missió de reconèixer el fortí i assegurar que no hi hagués alguna tropa amagada pels voltants.²²

El 31 de maig a les 10 del matí entrà el virrei a Girona certificant que el perill s'havia allunyat, tot i que es mantenien en l'Empordà, tal com ho testimonia una carta tramesa a la Reina el 6 de juny que, a part d'explicar-li el fallit atac francès a Girona, li transmetien la preocupació que els francesos sols estaven entre 3 i 4 lligues i que retenien poblacions com Verges, Torroella de Montgrí i Empúries. Ara bé, el més preocupant era els anuncis que desplaçarien l'artilleria que tenien a Cotlliure per tornar a atacar Catalunya. Tanmateix, el principal objectiu dels jurats gironins era fer retornar la companyia destacada a Roses perquè implicava una gran despesa quan la prioritat era

²² AMGi. MA. 1675. *Advertència*. 28 de maig, f. 253v-254v. *Altra advertència*. 29 de maig, f. 254v. *Advertència*. 27 de maig, f. 254v-255. *Carta als consellers de Barcelona*. 27 de maig, f. 255-256. N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de Cataluña*. III. Barcelona. 1709, p. 366-368. J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona. 1994. Vol. 2, p. 451-453. BNF. *Gazette*. 1675, p. 451-454.

reconstruir els desperfectes que havien causat els francesos. El virrei estava d'acord en retornar-la per l'estalvi que representaria a la municipalitat, puix que els volia proposar un ambiciós programa per fortificar Girona, que requeria el concurs d'ella, i del Capítol, per garantir-ne la viabilitat.

Finalment, les tropes del duc de Schomberg es retiraren de l'Empordà al cap d'uns dos mesos perquè el seu veritable objectiu era recuperar la fortalesa de Bellaguarda, cosa que aconseguí després d'un setge més curt del que hom es podria pensar, ja que estava ben proveïda d'homes, d'armes i de provisions. Per a Girona les conseqüències foren funestes perquè, com ja els havia advertit el virrei, esdevenia la frontera amb tots els perjudicis que això comportava. L'únic consol fou el retorn de la companyia del capità Josep Raset el 7 de juliol sense haver perdut cap home i, de retruc, la finalització d'aquella campanya militar.²³

3.2.3.- El final de la guerra d'Holanda

Tot i haver recuperat el fort de Bellaguarda, la moral de la tropa francesa estava força decaïda perquè havien sofert importants contratemps en els darrers anys a Catalunya. Per redreçar la situació, el nou comandament francès de l'exèrcit del Rosselló, el duc de Navailles, projectà una operació per destruir el destacament espanyol que hi havia a Figueres.²⁴ Així, el 22 d'abril, a trenc d'alba, la cavalleria francesa es presentà a Figueres després d'haver realitzat una marxa de vint-i-quatre hores. Guillermo Cascar, el governador militar de Girona i comandant de les tropes de Figueres, conscient de l'enorme superioritat francesa, decidí retirà les tropes en direcció sud. Malgrat tot, foren atrapats i després d'un breu combat caigué presoner quasi tot el terç de Barcelona i algunes tropes de cavalleria que les acompanyaven. El governador Cascar amb uns

²³ AMGi. MA. 1675. *Entrada del virrei*. 31 de maig, f. 259. *Carta a la Reina*. 6 de juny, f. 269v-270v. *Carta als consellers de Barcelona*. 6 de juny, f. 270v-271v. *Adjunctio Belli*. 6 de juny, f. 271v-272. *Relació feta pels comissaris davant el virrei*. 6 de juny, f. 272v. Els comissaris eren en Francesc Burgues, en Frederic Desvall, Francesc Nasples, Cristofol Alenya. *Carta al capità Raset*. 6 de juny, f. 272v-273. *Carta a la Reina*. 13 de juny, f. 286-287. *Carta al capità Raset*. 2 d'agost, f. 337v-338. *Carta al capità Raset*. 3 d'agost, f. 341-341v. *Memòria del retorn de la companyia del capità Raset*. N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de...*, p. 369-371.

²⁴ J.A. LYNN: *The wars...*, p. 157. Tradicionalment s'ha identificat erròniament el comandant francès com el duc de Noailles, quan, en realitat era el duc de Navailles. Vegeu: Navailles, duc de: *Mémoires du Duc de Navailles et de la Valette, pair et maréchal de France...*, p. 303-310. L'error ja fou advertit per Joan Bosquets, però tot i això s'ha anat repetint al llarg del temps. J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 464. Possiblement, l'origen de la confusió prové que la font principal és en Narcís Feliu de la Peña que el reproduïx amb aquest nom. N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de...*, p. 371.

quaranta homes a cavall, entre ells el sergent major del terç de Barcelona, Cristòfol Lledó, aconseguiren escapar i refugiar-se a Bàscara on hi havia algunes tropes de cavalleria espanyoles, però més de 400 soldats foren fets presoners. Entre els presoners hi havia el mestre de camp del terç de Barcelona, en Francesc Mari, que fou ferit. La confusió de les primeres hores ocasionà que no es pogués determinar l'abast real de l'ofensiva francesa, ja que en un primer moment es parlava només de cavalleria, però, després, amb el testimoni dels pocs soldats del terç de Barcelona que havien aconseguit escapar-se, una vintena amb un capità, es conegué que realment era una invasió amb tota regla, puix que l'exèrcit invasor superava els 14.000 homes. Tan bon punt els jurats de Girona tingueren coneixement del desastre sol·licitaren ajuda al virrei i al Rei, ja que les fortificacions no estaven acabades i tampoc hi havia suficients tropes per defensar-la. Al mateix temps, advertiren que la situació defensiva de les places de Roses i Palamós no era molt millor.²⁵ La sort fou que els francesos, a pesar de la seva superioritat, no progressaren durant els primers dies, car en cas contrari no haurien trobat una resistència d'entitat per la manca d'efectius en l'exèrcit espanyol. La primera mesura que prengué el virrei fou la d'enviar al tinent de mestre de camp general Diego Rodado i algunes tropes de reforç. Posteriorment, el virrei vingué a Girona, acompanyat per altres personalitats, com el duc de Medina Sidonia, l'11 de maig per comprovar l'estat del front, però, per sorpresa de les autoritats gironines, no els acompanyaven un potent exèrcit, sinó que tan sols ajuntaren uns 2.000 infants i uns 500 cavalls, del tot insuficients per batre l'exèrcit francès que rondava per l'Empordà. La possibilitat que Girona fos un objectiu prioritari dels francesos prengué cos quan es donà instruccions de fer feixina per aixecar alguna fortificació i de posar a punt el terç de la ciutat. Ara bé, la inactivitat francesa descartà que volguessin assetjar Girona perquè tan sols al cap d'un mes començaren a fer ràtzies per l'Empordà i una d'elles arribà fins a la Bisbal de l'Empordà.

²⁵ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 22 d'abril, f. 134v-135v. *Carta al virrei marquès de Cerralvo*. 22 d'abril, f. 135v-136v. *Carta rebuda del virrei marquès de Cerralvo*. Barcelona. 22 d'abril, f. 138-138v. *Carta al Rei*. 23 d'abril, f. 138v-139v. *Carta al virrei marquès de Cerralvo*. 23 d'abril, f. 139v-140. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 98.

L'arribada de reforços, quatre terços i un tros de cavalleria, tranquil·litzà la municipalitat i a poc a poc el perill francès s'allunyà, a mesura que es retiraven de l'Empordà.²⁶

La campanya de 1677 començà amb la demanda d'una companyia per part del virrei, cosa que es debaté en el consell general de 25 de juny per reforçar un exèrcit espanyol curt d'efectius i que tenia la intenció d'iniciar una operació amb l'objectiu d'expulsar a la tropa francesa que feia quasi dos mesos que vivia a l'Empordà sense cap molèstia. En principi no s'era partidari de deixar cap companyia perquè, segons la municipalitat, l'esforç efectuat fins llavors era considerable. No obstant això, després de la insistència del virrei es transigí en autoritzar-ne una de 50 infants. Les tropes marxaren el 28 de juny i s'integraren en el terç de la Diputació, dirigit pel mestre de camp Josep Agulló. El 4 de juliol toparen a Espolla amb les tropes franceses, saldant-se amb una sagnant derrota espanyola i, entre els ferits n'hi hagué almenys dos soldats de la companyia gironina.²⁷ La importància de la batalla radica en el fet que fou la darrera en què una tropa espanyola anà decidida a buscar un encontre en camp obert contra un exèrcit francès que ocupava part de l'Empordà per alimentar el seu exèrcit. A part, també fou l'última en què s'envià una companyia gironina a combatre fora dels murs de la ciutat perquè des de llavors la tàctica espanyola consistí a recular fins a la seguretat dels murs gironins. De fet, l'única excepció fou la batalla del Ter, el 1694, en què també acabà en un desastre. El mariscal Novailles ja s'estava retirant cap al Rosselló i, per evitar qualsevol topada amb la cavalleria espanyola, optà per travessar els Pirineus per Banyuls, en comptes dels passos del Pertús o del Portell. Tanmateix, els francesos cometeren l'error de col·locar-se en una posició difícil de defensar i de retirar-se a Vilarnadal, però l'ocasió no fou aprofitada pels espanyols que desistiren presentar combat quan els hi fou rebutjada l'avançada. Novailles, aprofitant la nit, ordenà un fals atac i vers les quatre de la matinada aixecà el campament i inicià la retirada cap a Banyuls, però la dificultat del terreny alentí la marxa i la rereguarda fou encaçada a Espolla, obligant les tropes franceses a presentar la batalla. Abans, però, Novailles

²⁶ AMGi. MA. 1676. *Carta al Rei*. 21 de maig, f. 162v-163v. *Carta al Rei*. 28 de maig, f. 171v-172v. *Adjunctio Belli*. 12 de desembre, f. 361v-362v. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire du regne de Louis le Grand, Roy de France*. Vol. I. París. 1726, p. 517-518. N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de...*, p. 371.

²⁷ AMGi. MA. 1677. *Concilium Generale*. 25 de juny, f. 204v-207. *Partida de la companyia*. 28 de juny, f. 212v-213. *Carta a Josep d'Agulló, mestre de camp del terç de la Diputació*. 28 de juny, f. 213. *Carta al capità Francesc de Miquel*. 6 de juliol, f. 221v-222.

aconseguí situar les seves forces en una posició força favorable, que fou fortificada i reforçada amb artilleria. Possiblement, l'excés de confiança cegà part de les tropes espanyoles i es llançaren sobre els francesos sense donar-se compte que estaven sòlidament parapetats, amb el resultat que foren rebutjats. En el mateix moment, l'ala esquerra espanyola prengué una petita muntanya i des d'allí posà en dificultats l'ala dreta francesa, però una càrrega de la cavalleria francesa els desallotjà. El combat durà unes quantes hores, car s'inicià entorn les nou del matí i no finalitzà fins més enllà del migdia. Finalment, el virrei ordenà a buscar l'artilleria a Figueres, fet que fou aprofitat per Novailles per retirar-se amb ordre cap al Rosselló. Les xifres de les baixes oscil·laren en funció de les fonts, mentre que Jeroni del Real parlà de vuit-centes, de les quals, cent morts, Quincy considerà que els espanyols n'havien perdut entre 4.000 i 5.000 homes. On hi hagué més consens fou en els caiguts de l'exèrcit francès, ja que aquests es mogueren entorn del miler.²⁸ Tan bon punt es conegué la notícia del desastre, el governador demanà als jurats gironins llençols, matalassos, màrfeques i flassades pels ferits en l'acció militar perquè els que hi havia en l'hospital del Rei foren enviats prèviament a Figueres on hi havia un altre hospital pels soldats. Els jurats acceptaren fer aquest servei i organitzaren una recollida d'aquests utensilis i donaren 100 llençols al responsable de l'hospital militar. D'aquests, sols en retornaren 41, dels quals uns quants acabaren en l'hospital de Santa Caterina perquè els seus propietaris no els volgueren. Al mateix temps, els soldats ferits que no pogueren ser encabits en l'hospital del Rei, els portaren en el convent de sant Agustí. La companyia gironina continuà dempeus, reforçant el Reial Exèrcit quan operà entorn d'Olot a mitjans d'agost, fins que la campanya es donà per acabada a finals de setembre.²⁹

En la Junta de Guerra del 23 d'abril de 1678 es debaté l'advertiment del virrei sobre el fet que els francesos acumulaven moltes tropes, preveient-se una imminent invasió. Per això, demanava que Girona estigués a punt per defensar-se. Tan sols tres dies més tard els francesos ja estaven a Figueres amb un potent exèrcit format per uns 12.000

²⁸ Per la batalla, J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 471-473. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 100. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. I, p. 561-565. N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de...*, p. 374. Per una relació força detallada dels principals comandaments caiguts en la batalla així com dels ferits: BNF. *Gazette*. 1677, p. 581-595.

²⁹ AMGi. MA. 1677. *Adjunctio Belli*. 6 de juliol, 212-213. *Adjunctio Belli*. 7 de juliol, 223v-224. *Carta al capità Francesc de Miquel*. 13 d'agost, f. 291v. *Adjunctio Belli*. 4 de desembre, f. 380-381.

homes dels quals uns 2.000 eren tropes de cavalleria que, a més, caldria afegir-hi un probable reforç, xifrat en 2.000 cavalls i 5.000 infants, que procedien de les tropes expedicionàries de Sardenya. A part, hi havia tres embarcacions enemigues entre Tossa i Palamós. Això feia que els jurats es queixessin de la manca de tropes per defensar la frontera com de provisions, tant de boca com de guerra. A finals d'abril el governador els confirmà que d'ací a poc temps arribaria un terç d'Aragó, format entre 600 i 700 homes, i calia buscar-li allotjament.³⁰

La sort de Girona fou que aquest potent exèrcit no es dirigí contra ella sinó que l'objectiu era Puigcerdà, una altra població clau per penetrar per Catalunya. Després d'un dur setge i de no rebre ajuda del virrei perquè aquest es feu enrere, caigué la capital ceretana. No consta cap resposta al respecte, però sí un increment important de tropes del Reial Exèrcit fins a tal punt que no les pogueren allotjar totes dins de la ciutat i calgué fer-ho en els voltants, entre Salt, Santa Eugènia i les muralles de Girona. Finalment, l'exèrcit sortí el 7 de juliol en direcció a l'Empordà. Després d'algunes accions menors la campanya finalitzà sense un bon resultat per les armes espanyoles.³¹ I la guerra també perquè les paus foren publicades el 7 de febrer de 1679 quan encara no hi havia temps material per iniciar una nova campanya militar.³²

3.3.- La guerra de Luxemburg (1683-1684)

L'agressiva política expansionista francesa desenvolupada durant el llarg regnat de Lluís XIV tingué un episodi curt però extraordinàriament violent en la denominada guerra de Luxemburg (1683-1684). L'origen d'aquest conflicte fou el resultat d'una interpretació forçada de les clàusules dels anteriors tractats de pau que significaren la incorporació de diverses poblacions a la Monarquia francesa. La resposta d'Espanya i de la resta de potències europees fou la guerra.³³

³⁰ AMGi. MA. 1678. *Adjunctio Belli*. 23 d'abril, 128-129. *Adjunctio Belli*. 26 d'abril, 133-133v. *Carta al virrei comte de Monterrey*. 26 d'abril, f. 133v-134. *Adjunctio Belli*. 30 d'abril, 139v-140.

³¹ AMGi. MA. 1678. *Carta al Rei*. 2 de juny, f. 190v-191. *Eixida del Reial Exèrcit d'Espanya*. 7 de juliol, f. 222. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 101-106. A. ESPINO: *Fronteras de la monarquía*. Lleida: Editorial Milenio. 2019, p. 147-149.

³² AMGi. MA. 1679. *Promanada per la nova de les Paus*. 7 de febrer, f. 72v-73.

³³ J. LYNN: *The wars...*, p. 170-180.

En la Junta de guerra del 10 de setembre de 1683 s'aprovà tenir a punt el terç de la ciutat i arranjar les armes, ja que el governador, Domingo Pinatelli, havia informat al jurat en cap que hi havia la sospita que en qualsevol moment es trencaria la pau amb França. A continuació, també s'acordà tenir a punt una provisió de forment, en cas que esclatés la guerra. El 9 de novembre el virrei, el duc de Bournonville, sol·licità que el terç de Girona estigués a punt.³⁴

3.3.1.- La invasió

L'exèrcit espanyol no tenia capacitat per agafar la iniciativa i es mantingué a la defensiva, esperant que es produís el moviment francès. L'1 de maig les tropes dirigides pel marquès de Bellefonds entraren per l'Empordà per tres colls diferents: la cavalleria utilitzà el del Portell, la infanteria, el de Panissars i l'artilleria utilitzà el del Pertús perquè era el més transitible. En total, uns 15.000 homes dels quals 3.500 a cavall. Immediatament després, ocuparen la Jonquera i abans que arribessin a Figueres, els jurats d'aquesta es presentaren davant del comandant francès per sotmetre's i evitar el més que probable saqueig. El marquès de Bellefonds hi deixà una important guarnició per assegurar l'aprovisionament de l'exèrcit i també per vigilar que la guarnició espanyola de Roses no tallés les comunicacions amb França.³⁵ L'endemà ocuparen Santa Llogaia i el 3 travessaren el riu Fluvià, aturant la fulgurant progressió durant nou dies a Bàscara per reorganitzar l'exèrcit, puix que l'artilleria i les provisions no podien seguir el ritme de la infanteria i de la cavalleria. En aquells moments, segons els rumors que corrien, i que els jurats gironins es feren seus, l'objectiu de l'exèrcit de Lluís XIV era prendre Girona.³⁶

El progrés francès havia estat ràpid perquè l'exèrcit espanyol no tenia capacitat d'enfrontar-se a camp obert i preferí abandonar a la seva sort a l'Empordà, però a costa d'assumir greus perjudicis, com la tala d'arbres, exigència de contribucions als naturals...

³⁴ AMGi. MA. 1683. *Adjunctio Belli*. 10 de setembre, f. 94v-95v. *Adjunctio Botigia*. 10 de setembre, f. 95v-96v. *Concilium Generale et ob deffectum numeri Promenada*. 9 de novembre, f. 168v-170v.

³⁵ AMGi. MA. 1684. *Nota de la Entrada del Exercit Frances en lo Emporda*. 1 de maig, f. 257-258. BNF. *Gazette*. 1684, p. 265. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 2, p. 47. BC. F. Bon. 2490. *Relacion sucinta de lo sucedido en esta ciudad de Gerona, y sus fronteras. En Mayo de 1684 por ocasion de la entrada del Exercito Enemigo de Francia gobernada por el Mariscal de Bellafont*, f. 1. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 121.

³⁶ AMGi. MA. 1684. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 3 de maig, f. 295-295v. BNF. *Gazette*. 1684, p. 266.

i deixant tan sols una guarnició a Roses. Amb la resta de les tropes es fortificà a Girona. Dins d'aquest pla, el primer punt de resistència era el Pont Major perquè el riu Ter, que en aquelles dates anava molt crescut per les recents pluges, oferia una primera protecció i era un obstacle prou formidable. Malgrat tot, la sort dels defensors fou que els francesos acamparen nou dies a Bàscara, temps que aprofitaren per millorar les defenses de la ciutat a correuita. A part, també permeté que arribessin reforços, ja que la plaça estava curta d'homes de guerra en haver-hi sols tres terços, un d'espanyol i dos d'alemanys, i tres esquadrans més de cavalleria. Mentre que el terç de Tomás de Arias tenia sota la seva responsabilitat el fort de Montjuïc i la porta de la Verge Maria, els del baró de Bech i el del tinent coronel Hes guarnien principalment el fort del Conestable, i les altres fortificacions exteriors, així com el portal de sant Cristobal. Al seu torn, el terç de Girona tenia sota control els portals de l'Areny i d'en Vila. Els primers que arribaren fou un tros de la cavalleria, procedent d'Hostalric on, prèviament, el virrei havia ordenat fer una mostra general. Els següents foren les tropes que guarnien la Cerdanya i que eren els terços de Barcelona, de la Diputació, de Serrano i de Noroña. Si a aquests hi afegim els 300 dragons que els acompanyaven la xifra de soldats era d'uns 2.500 homes.³⁷

3.3.2.- El combat del Ter

El mateix 12 de maig, el virrei, duc de Bournonville, arribà a Girona a les 8 del matí i anà directament a inspeccionar quin era el millor lloc del Pont Major per situar l'exèrcit. Segons confessà als jurats gironins, el virrei tenia la intenció de sortir de campanya aquella mateixa tarda.³⁸ Tanmateix, el mariscal Bellefond també tenia els seus plans i ordenà aixecar el camp de Bàscara l'11 de maig. En un primer moment volia dirigir-se a Girona passant per un punt de la muntanya del Congost, que distava mitja llegua, però l'important cabal del riu combinat amb la presència de miquelets el desistiren fer-ho i optà per enviar una petita força als peus de la Costa Roja per assegurar la zona. Posteriorment, l'avançada francesa provà de fer-se seu el pont de Medinyà, però la forta resistència dels dragons espanyols ho evità. Llavors, aquests exploradors tornaren a dirigir-se a la muntanya del Congost, on inicialment havien intentat travessar-lo, i aquest

³⁷ AMGi. MA. 1684. *Carta al Rei*. 11 de maig, f. 308v. BC. F. Bon. 2490. *Relación sucinta...*, f. 1.

³⁸ AMGi. MA. 1684. *Vinguda del virrei*. 12 de maig, f. 313-314.

cop sí que ho aconseguiren perquè els miquelets ja no hi eren, tot i perdre's algun soldat per afogament. Un cop a l'altre cantó de la riba, restaren camuflats esperant instruccions. Mentrestant, el mariscal Bellefond creia que a Girona només hi hauria la guarnició ordinària, ja que el virrei Bournonville l'hauria abandonat a la seva sort per preferir fortificar Hostalric. Seguint aquest raonament, era lògic prendre la ciutat perquè no hauria estat una empresa gens complicada. La sorpresa fou majúscula quan arribaren a un pont de barques, que hi havia a l'altre costat de Pont Major, es trobaren amb soldats d'infanteria i de cavalleria espanyols fent-hi guàrdia. I quan els volgueren desallotjar, arribaren de seguida companyies del terç de Barcelona, d'Aragó i un de Castella. Després d'un breu combat entorn dels molins de Sant Llàtzer, els francesos foren derrotats.³⁹ Llavors fou quan el mariscal Bellefond s'adonà de l'error que havia comès en estar-se tants dies a Bàscara, puix que havia donat temps a Bournonville per reorganitzar-se i avançar la línia de defensa més endavant fins a Girona. Així, la conquesta de la plaça no es preveia una operació gens fàcil perquè primerament havien de superar el riu Ter, que anava molt ple. A més, la intensa activitat constructiva dels darrers dies milloraren les fortificacions en què comptava Girona. Malgrat tot, Bellefond havia d'intentar-ho perquè recular quan tenia enfront un contingent espanyol inferior al seu es consideraria com a ofensiu per l'honor de les armes franceses i també per la seva reputació. La primera ordre fou la d'acampar tot l'exèrcit a Sarrià i seguidament instal·là dues peces d'artilleria per castigar als espanyols. Ara bé, un fet inesperat com l'accelerada disminució del cabal del riu Ter alterà tots els plans. Per això, aprofità la foscor de la nit per ordenar travessar-lo. L'operació fou força caòtica perquè algunes unitats, com la que dirigia el tinent general Calvo amb uns dragons, tingueren sort i arribaren a l'altre cantó del riu sense gaires novetats, però d'altres, com el primer batalló de Conismark patiren moltes baixes per ofegament. Tot plegat resultà que d'altres unitats no intentaren travessar el riu Ter. Els dubtes s'esvaïren de pressa i aviat es normalitzà el trànsit entre un cantó i l'altre del riu amb el pas dels batallons de Castres, de Furstemberg i de Stoup. El suport d'aquestes unitats, més l'arribada dels exploradors que feia hores que restaven amagats, fou providencial perquè les primeres forces franceses que havien aconseguit passar el riu s'estaven emportant la pitjor part del

³⁹ N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de...*, p. 382.

contraatac espanyol. Tan sols les piques aconseguiren resistir l'assalt d'un esquadró de cavalleria espanyol, però pagant un alt preu perquè perderen molts homes. Llavors, Bellefond ordenà al batalló de Sainte Maure que també entrés en combat, ja que el tinent general Calvo tenia dificultats en superar les fortificacions fetes a Pont Major. Tanmateix, el temps anava jugant a favor dels francesos perquè desaparegueren les dificultats per traslladar les tropes d'un cantó a l'altre del riu. Al final, les forces espanyoles es retiraren, buscant la protecció dels murs de Girona, pel perill que fossin pinçats pels francesos. Si aquestes pujaven per la muntanya de la Barrufa, podien tallar la retirada dels soldats espanyols que estaven entre el Pont Major i l'hospital de Sant Llàtzer, a part d'investir el fort de Montjuïc. Fou llavors que la vida del virrei duc de Bourbonville perillà, puix que estava ben bé en el mig de l'acció, que era molt confusa perquè el combat es produïa a plena nit, amb una escorta molt reduïda. En aquestes circumstàncies, el sergent major del terç de Barcelona aconseguí retirar l'artilleria de Pont Major i portar-la dins de Girona, tot i els intents francesos d'apoderar-se d'ella. El resultat de l'acció, que els francesos batejaren com a combat del Ter, varià en funció del bàndol, però la victòria fou francesa perquè aconseguiren desallotjar els espanyols del Pont Major i del barri de Pedret. La xifra de les baixes del combat oscil·laren en funció de qui ens proporcioni les dades, ja que segons les relacions franceses, els espanyols havien tingut 800 baixes i 400 presoners mentre que ells tan sols comptabilitzaven 300, entre negats, morts en combat i ferits. Els espanyols, per contra, comptabilitzaren entre 500 i 800 baixes franceses, la gran majoria negats, mentre que les baixes pròpies les reduïen a tan sols uns centenars. Possiblement, la versió més equànime fou la dels jurats gironins en escriure en el Manual d'Acords que la victòria havia estat espanyola "*avistas lo poder de dit Exercit Enemich*" encara que després afegiren els francesos havien "*guanyat lo pas de dit Riu fou forços a dit Real Exercit retirarse ab la artilleria y pertret de guerra a llur salvo dins de esta ciutat*".⁴⁰ Ara bé, el desordre no tan sols es produí en el bàndol espanyol, sinó també en el francès perquè, tot i vèncer, abandonaren els llocs que ocupaven i passaren el Ter, uns pel pont i altres desguassant-lo. Un cop el combat finalitzà, el virrei es retirà, amb la cavalleria, a Hostalric per preparar els socors que salvarien a Girona, deixant-hi tan sols com a guarnició 2.500 homes i 700 cavalls sota les

⁴⁰ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...* Vol. 2, p. 48-51. AMGi. MA. 1684. *Nota de com lo Exercit Frances vingue en lo Pont Major y lo xoque se tingué en ell*. 12 de maig, f. 314-315.

ordres del mestre de camp general Domingo Pinatelli i del governador Carlos Sucre. Més tard, la xifra encara baixà en 300 cavalls més perquè no hi havia suficient farratge per alimentar tants cavalls.

3.3.3.- El setge

La decisió del comandament espanyol de retirar-se i tancar part de l'exèrcit dins de Girona donà als francesos el domini de l'entorn de la ciutat. Tanmateix, el mariscal Bellefond ordenà construir un fort a Sarrià de Ter per assegurar la rereguarda i el 14 de maig traslladà l'exèrcit a Domeny. Tres dies més tard manà ocupar el Pont Major, i fortificar-lo amb una guarnició de 2.000 homes entre infanteria i cavalleria, ja que no hi havia rastre d'espanyols. Després de superar el Ter, inicià la circumval·lació de Girona, en ocupar les poblacions veïnes de Santa Eugènia, Palau i Montilivi. L'operació s'efectuà amb total tranquil·litat perquè no hi havia forces que les defenses.⁴¹ Posteriorment, també ocuparen Palol d'Onyar, on aquarteraren un miler de cavalls amb infanteria, i Quart. Que una població tan petita com Palol d'Onyar hi aquarteressin tants homes tan sols s'explica perquè fou el punt on Joan Josep d'Àustria inicià l'atac que conduí a l'expulsió de les tropes del mariscal Hocquincourt en el transcurs del setge de 1653. L'únic camí que restà obert, en un primer moment, fou el dels Àngels, però pocs dies més tard també fou ocupat i Girona quedà completament bloquejada. El 20 de maig, els defensors observaren amb preocupació com els francesos feien molta feixina per la zona de Santa Eugènia sense poder extreure una conclusió clara de les veritables intencions dels francesos. Aquestes, però, quedaren al descobert quan els espanyols comprovaren com durant la nit del 20 al 21 de maig els francesos havien obert la trinxera per aproximar-se a la muralla per batre-la entre les mitges llunes que hi havia en el portal del rec Monar i la de Santa Clara, o sigui, entre les torres anomenades Cerdà i Montaner. A part de les aproximacions, també s'estaven fent unes plataformes per posar-hi l'artilleria. La forta tramuntana que havia bufat la nit anterior facilità la feina als francesos perquè impedí que els defensors sentissin els cops de pic i de pala per moure la terra.⁴² A part de la tramuntana, els francesos havien realitzat un atac de diversió en els baluards de Sant Francesc i de Santa Clara per impedir qualsevol acció contra els

⁴¹ AMGi. MA. 1684. *Carta als Srs. Deputats*. 17 de maig, f. 348v.

⁴² AMGi. MA. 1684. *Nota sobre los ataques*. 21 de maig, f. 359v-360.

sapadors. El comandament espanyol considerà que era factible fer una sortida per reconèixer els treballs fets, ja que les trinxeres estaven a tan sols uns tres-cents passos dels baluards. Així, el 21 de maig a les 3 de la tarda una màniga d'infanteria i una quarantena de cavalls sortiren i aconseguiren fer-se forts en les trinxeres durant una estona, després de desallotjar tots els soldats que les guarnien. La contraofensiva francesa fou contundent en carregar un esquadró de cavalleria contra els espanyols. La desigualtat de les forces aconsellà la retirada dels espanyols, lamentant tres baixes. La qualitat dels morts, un capità i un tinent, i del ferit, un alferes, ens fa pensar que les tropes que sortiren foren, com es deia llavors, escollides, i avui dia, d'elit.⁴³ L'atreviment espanyol no es veié recompensat amb un endarreriment de les operacions franceses, possiblement perquè l'artilleria encara no estava en la trinxera, així com que foren desallotjats immediatament, car tampoc tingueren temps de destruir les obres aixecades fins llavors. A partir d'aquell moment, l'única opció d'aturar el progrés francès era mitjançant l'artilleria i la fuselleria situades entre la muralla i els baluards, sense gran efecte, car llavors els assetjadors ja estaven molt ben protegits. Així mateix, es descartà sortir de nou pel perill de perdre homes quan la guarnició anava molt escassa d'ells. Malgrat tot, l'endemà a partir de les quatre de la matinada obrí foc una primera bateria, composta per 5 canons de 24 a 36 lliures, mantenint una cadència de tir molt continua. Mentrestant, avançaven els treballs per una segona bateria que batria els murs del pany de muralla de la mitja lluna de Sant Francesc de Paula, que era el punt on s'obrí bretxa el 1653.⁴⁴ En total, instal·laren 11 canons, 6 de campanya i 5 de setge. Com que no hi havia opcions de callar l'artilleria francesa, els comandants espanyols acordaren que el regiment d'alemanys, aquarterat en el fort del Conestable, baixés a la ciutat a construir una travessera en els sectors més castigats, a manera de segona línia defensiva, per resistir l'assalt que es preveia imminent.⁴⁵ La majoria de les fonts destaquen que entre

⁴³ BC. F. Bon. 2490: *Relación sucinta...*, f. 5. Mentre que altres fonts difereixen lleugerament la xifra d'homes. F. Bon. 14.874: *Carta escrita por un amigo a otro que desea saber la verdad desta campaña, y asedio de Gerona en este año de 1684*, f. 3 Parla de dos mangues i de dues partides de 25 cavalls cadascuna. F. Bon. 2488. *Relacion del asedio puso el Francès sobre la Ciudad de Gerona, y del assalto diò sobre la misma Ciudad à 24 de Mayo de 1684*. Girona, 1684, impressor: Gerónimo Palol, f. 4: Cita "dos mangas de infanteria y dos alas de cavalleria".

⁴⁴ AMGi. MA. 1684. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 22 de maig, f. 367v-368. Tant el manual d'acords com les diferents relacions no es posen d'acord amb el nombre de canons, ni el seu calibre, ja que oscil·len entre les onze i les catorze peces d'artilleria. El que no hi ha dubte és que els francesos aixecaren tan sols dues bateries. Íbidem.

⁴⁵ AMGi. MA. 1684. *Adjunctio Belli*. 22 de maig, f. 369v-370.

el 22 i el 24 de maig els francesos dispararen uns 2.000 projectils, dels quals una quarta part danyà edificis de Girona i no tant a la muralla. D'aquests, un dels més afectats fou el monestir de Sant Francesc de Paula. La cadència de tir fou força alta perquè hi hagué moments que arribaren a disparar sis vegades cada hora.

El dimecres 24 de maig, a quarts de nou del vespre, es presentà un tambor de l'exèrcit francès amb un missatge pel comandant de les tropes espanyoles. El marquès de Bellefonds donava una hora per començar la negociació per rendir Girona, ja que, en cas contrari, assaltaria plaça i sols respectaria les vides de les dones i els infants que estiguessin refugiats en els temples. La tardança en la resposta, i el retorn del tambor en el camp francès, feu que el mariscal Bellafond enviés un altre tambor per oferir les mateixes condicions. La situació de la plaça era crítica perquè hi havia dues bretxes, una de les quals mesurava més de 20 peus d'amplada, però, la gravetat radicava que en les dues es podia accedir dins de Girona sense haver d'utilitzar escales ni feixina per cegar el fossat. Malgrat l'adversa situació, el general Pinatello respongué que preferien perdre la vida abans que rendir-se. El general ordenà als jurats que fessin tocar les campanes de la catedral a rebato i que els soldats del terç gironí ocupessin els seus llocs, sota la pena de la vida, ja que l'assalt era imminent. La distribució de les forces fou la següent: En la mitja lluna de Juan del Castillo hi havia mànigues del terç de Martín de Guzman, amb un canó. En la mitja lluna de Santa Clara, el mestre de camp Felip Ramon de Calders amb el terç de la Diputació, una mànega del terç de Manrique de Noroña i una altra del terç de Martín de Guzman. En la mitja lluna del Governador hi havia mànigues dels terços de Tomas Arias (que les manava el capità Francisco de Parada, fill de l'heroi del setge de 1653), de Manrique de Noroña, d'Antonio Serrano, del terç de Guzman i, finalment, del terç de Barcelona. Aquestes forces estaven sota les ordres del sergent major del terç de Manrique de Noroña, Diego Manzano. La mitja lluna de Santa Creu hi havia un destacament del terç de la Diputació sota les ordres del capità Josep Masart i en la mitja lluna de Sant Agustí, hi havia part del terç de Madrid de Martín de Guzman i del capità Mach amb un canó. En el fort entre dues aigües hi havia un destacament del terç de Madrid. En el baluard de la Mercè hi havia una altra màniga del terç de Barcelona. En el fort de la Barrufa o de Montjuïc hi havia el terç de València sota les ordres de Miquel Mascarell i en el fort del Conestable, amb els reductes de la ciutat i del Capítol, hi havia alguns destacaments dels terços d'espanyols i soldats del capità Mach. En la

travessera hi col·locaren a davant el regiment d'alemanys del baró de Bech i del tinent coronel Cristobal de Hes i en els costats, la resta dels terços de Tomás Arias, Manrique Noroña, Antonio Serrano i Joaquín de Guzman amb part del terç de Barcelona. El terç de Girona es posicionà sobre les muralles cobrint les mitges llunes del Mercadal i la part de la muralla que mirava cap a les Pedreres a la companyia dels Eclesiàstics.

A les 9 del vespre els soldats francesos començaren de nou a disparar amb la seva artilleria.⁴⁶ En un primer moment, l'assalt el dirigiren contra el fort de la Barrufa, però només era una distracció per confondre els espanyols, puix que, mentrestant, avançaven en silenci uns 5.000 homes, anant en primera línia el regiment de Piemont i els fusellers, per assaltar les mitges llunes del Governador i de Santa Clara. En la primera, al ser de feixina, i a pesar de la resistència dels defensors, fou presa immediatament perquè sols pogué fer una única descàrrega la fuselleria. Per contra, en la de Santa Clara, al ser de pedra, els francesos tingueren més dificultats en apoderar-se d'ella, permetent als defensors efectuar dues tandes de trets abans de perdre-la. Malgrat tot, no aconseguiren assegurar la posició atès que, des de la muralla, començà un fortíssim foc de mosqueteria i també els llençaren tota classe d'objectes inflamables i explosius que obligaren els francesos a retirar-se de les dues mitges llunes. Tanmateix, en un segon assalt, fet a continuació, sí que aconseguiren apoderar-se de les dues mitges llunes i fortificar-les. Un cop preses, la progressió s'aturà pel fort foc que es feia des de la muralla. En aquestes circumstàncies, molts soldats espanyols moriren perquè estaven barrejats amb els francesos i des de la muralla no podien distingir els uns amb els altres. Els oficials i soldats presos de la mitja lluna de Santa Clara, entre ells, Ramon Calders el mestre de camp del terç de la Diputació, foren fets presoners. En canvi, els que estaven en la mitja lluna del Governador no tingueren tanta sort perquè foren executats, sense distingir graduacions.

Mentre es produïen els atacs a les mitges llunes, Bellefond ordenà també atacar aprofitant les dues bretxes, però, com que revestia d'especial dificultat, les tropes encarregades per assaltar-les en primera posició es protegiren amb petos, celada i rodella, i armats amb una espasa. A continuació, companyies de soldats armats amb destrals i, seguidament, els granaders. Finalment, i tancant la formació, la infanteria

⁴⁶ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 2, p. 52. Considera que començà els combats abans, entorn les vuit del vespre i acabaren sobre la mitjanit.

tradicional.⁴⁷ Tantes precaucions no serviren per res perquè no aconseguiren superar la forta travessera construïda pels espanyols, en gran part perquè en haver de recórrer molt de tros sense cap protecció, eren un blanc perfecte pels mosqueters i l'artilleria de campanya. Un cop superat aquest entrebanc, encara havien de creuar un fossat i llavors enfrontar-se amb els piquers que els esperaven. En el cas que aconseguissin trencar tot el dispositiu, com a últim recurs, quedava la cavalleria que els atacaria amb l'espasa. Tantes dificultats obligaren al comandament francès de replantejar l'atac, ja que a les mitges llunes del Governador i de Santa Clara les seves tropes no podien progressar més i la travessera era inexpugnable. Llavors, fou quan optaren per canviar d'escenari i escolliren com a nous objectius les mitges llunes de Sant Francesc i de Santa Creu. En la primera, com que era de pedra, els francesos es toparen amb una forta resistència que, sumat a l'ofensa que es feia també des de la muralla, obligà a abandonar l'intent de prendre-la. En la mitja lluna de Santa Creu, que era de feixina, els francesos esperaven prendre-la, però, com en l'anterior, els defensors els atacaren amb tanta fúria que també optaren per retirar-se. Llavors, el mariscal de Bellefond ordenà a la seva infanteria d'elit, el regiment de Fustemberg, que tenia fama que mai havia estat derrotat, que avancés i prengué les mitges llunes de Santa Clara i del Governador. Al principi, la victòria somrigué al regiment alemany, ja que les mitges llunes estaven sense cap defensa i les pogué prendre fàcilment. Però, com en les anteriors ocasions, des de la muralla el foc fou intens i impedí que poguessin fortificar-se, a pesar que ho intentaren utilitzant feixina i cossos de soldats morts. Posteriorment, els teutònics intentaren progressar cap a la ciutat, amb el seu tinent coronel al capdavant, amb el que semblava que era l'atac definitiu. Després d'una fortíssima lluita en la bretxa, foren rebutjats i el seu tinent coronel fou ferit i capturat, atès que rebé diversos cops de pica que l'impedí retirar-se. Al cap d'una hora i mitja d'iniciar-se l'atac dels alemanys, i cinc en total des del primer assalt francès, que el cansament s'apoderà dels dos bàndols, especialment del francès. I en aquells moments, des del costat dels defensors es començà a cridar "Sant Narcís" i "visca Espanya" i els francesos entraren en pànic i retrocediren desordenadament cap al seu camp, abandonant vuit banderes en les mitges llunes i tots els presoners fets. Entre les banderes capturades n'hi havia una de

⁴⁷ BC. F. Bon. 2490. *Relacion suscinta de lo sucedido...*, p. 8.

reial de color negre, que pertanyia al regiment de la Reina. Un cop fracassat l'assalt, els francesos demanaren una treva per poder retirar els caiguts. Les fonts indiquen que els atacants patiren entre 3.000 i 5.000 baixes, entre morts, ferits i desapareguts, mentre que els defensors lamentaren unes 400 baixes, la gran majoria a conseqüència del foc "amic" efectuat des de les muralles a les mitges llunes quan aquestes foren preses pels francesos. Des de llavors ja no es produí cap més assalt i s'acontentaren a efectuar trets d'artilleria de forma esporàdica. No obstant això, el comandament espanyol tenia por que en qualsevol moment es produís un altre assalt, o algun cop de mà, i obligà a la tropa que romangués en el seu lloc. Per contra, els jurats tenien la preocupació que els soldats estaven molt cansats després de quinze dies de vigilància contínua i de rebutjar els assalts de la nit del 24 de maig. La realitat en fou una altra perquè els francesos no feren cap més moviment ofensiu important, sinó tot el contrari, ja que aixecaren el bloqueig del camí reial, repassaren el riu Ter i es fortificaren a vista de la ciutat en una distància d'un tret d'artilleria fins que el 2 de juny marxaren definitivament de Girona, encara que no es retiraren a França, sinó que restaren a dues lligues perquè l'exèrcit reial que venia amb el virrei no era prou potent per expulsar-los de Catalunya.⁴⁸ Després d'una breu expedició que dirigí el duc de Bournonville en la zona d'Olot, retornà a Girona el 22 de setembre i la campanya arribà a la seva fi, així com la guerra.⁴⁹

3.4.- La guerra dels Nou Anys (1689-1698)

3.4.1.- Els primers anys de la guerra (1689-1693)

En la junta de guerra del 29 d'abril de 1689 el governador militar comunicà als jurats que el 22 d'abril s'havia declarat la guerra a França i que s'havien de preparar per si es produïa una invasió. Ara bé, la manca d'una guarnició competent dins de Girona contrastava fortament amb l'acumulació d'artilleria i d'altres pertrets de guerra que efectuaven els francesos. El resultat era que els jurats gironins es temien el pitjor dels escenaris possibles, ja que la relativa proximitat de la frontera els feia sentir

⁴⁸ AMGi. MA. 1684. *Nota dels Assalts Generals donats per lo Exercit Frances*. 24 de maig, f. 372-374. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 26 de maig, f. 381v. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 29 de maig, f. 385v-386. *Carta al Rei*. 7 de juny, f. 437v-438. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 122-125.

⁴⁹ AMGi. MA. 1684. *Vinguda del virrei, el duc de Bournonville*. 22 de setembre, f. 706-706v. *Adjunctio Belli*. 27 d'octubre, f. 749v-750.

especialment vulnerables. La tranquil·litat retornà momentàniament per la promesa del virrei que ben aviat reforçaria la plaça, tot i que també ajudà la manca de cavalleria que patien els francesos.⁵⁰ Vers a mitjans de maig es trencà l'estatu quo, car els francesos estaven a punt d'entrar a Catalunya sense tenir els reforços promesos a Girona, puix que fins llavors el pes de la defensa de la plaça era suportat pels mateixos habitants d'ella. Les crides desesperades sol·licitant ajuda dels jurats gironins finalment obtingueren resposta amb l'enviament de dos terços, el de Barcelona i el de la Diputació, i de dues companyies de cavalls cap a Girona.⁵¹ No obstant això, la sort dels gironins fou que els francesos decidiren atacar Camprodon, en comptes de dirigir-se contra ells, cosa que obligà, de retruc, retirar les poques tropes que disposaven per reforçar la reduïda guarnició d'aquella plaça. El 22 de maig caigué Camprodon, causant una gran indignació en els jurats de Girona per la manera que s'havia perdut, car els mancava guarnició i pertrets de guerra. Al mateix temps, ho contraposaven a la situació que gaudien els exèrcits francesos, ja que aquests estaven ben equipats i avituallats. Per això, advertiren al Rei que el següent objectiu serien ells i que la seva caiguda implicaria la de tot el Principat precisament per la manca de prevencions que es feien. La resposta del virrei fou la d'enviar el mestre de camp general, Joan de Carrera, a Girona perquè examinés les defenses de la plaça i les seves opcions de resistir un setge.⁵² La seva tasca quedà entelada per la pretensió que tan sols una petita part de la població gironina prenguéssin les armes en cas que es produís un nou setge francès a Girona. Els jurats no hi estigueren d'acord perquè defensaven l'opció que la defensa era un assumpte que afectava a tota la ciutat, cosa que significava que, en cas d'atac, tots els homes disponibles haurien d'anar a les muralles a lluitar. Per defensar aquesta opció acudiren al virrei, que els donà la raó.⁵³

Les pors dels jurats gironins es feren una realitat quan el 14 de juny els francesos feren entrar tropes a Catalunya per la Jonquera i arribaren fins a Santa Llogaia d'Àlguema, que distava unes quatre lligues de Girona. Això no obstant, el Reial Exèrcit

⁵⁰ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 29 d'abril, f. 242-243. *Resposta del virrei, el duc de Bournonville*. Barcelona. 1 de maig, f. 254. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 5 de maig, f. 256-256v.

⁵¹ AMGi. MA. 1689. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 12 de maig, f. 267v-268. *Carta rebuda del virrei, el duc de Bournonville*. Barcelona. 15 de maig, f. 272.

⁵² AMGi. MA. 1689. *Carta al Rei*. 26 de maig, f. 276-276v. *Carta de Sa Exa*. Barcelona. 29 de maig, f. 281v.

⁵³ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 31 de maig, f. 284v-285. *Carta a Sa. Exa*. 2 de juny, f. 296-297. *Carta de Sa Exa*. Barcelona. 5 de juny, f. 306v-307.

tenia destacat un bon contingent de cavalleria a Cornellà de Terri i posteriorment n'arribà més de reforç, així com tropes d'infanteria. Posteriorment, aquest petit exèrcit es mogué a Celrà on xocaren les cavalleries espanyola i francesa que acabà amb una desbandada dels invasors. Tot i la victòria, no fou cap batalla que decidís el curs dels esdeveniments, per l'escassetat de baixes, en el cantó espanyol es parlà que hi hagué entre sis i vuit morts, els pocs presoners francesos fets, però sobretot, que no serví per aturar les accions dels miquelets francesos que amb les seves ràtzies podien provocar la pèrdua de tota la collita de cereals.⁵⁴ El 19 de juny arribà el virrei i arreplegà totes les que guarnien Girona per reforçar l'exèrcit que expugnaria Camprodon. L'absència de la guarnició, tan sols es deixaren uns pocs soldats alemanys en el fort del Conestable perquè no es podien desplaçar, obligà la municipalitat a aixecar el terç i fer entrar cada dia dues companyies, una vuitantena d'homes, perquè guarnissin el conjunt fortificat gironí entre el 24 de juny i el 9 d'agost.

L'ofensiva francesa de 1690 no s'inicià per l'Empordà sinó que aprofitant la base que ja tenien a Camprodon, organitzaren un exèrcit que es dirigí contra Castellfollit de la Roca. Aquesta plaça tenia una guarnició adequada, però per si sola no era capaç de resistir la potència de l'exèrcit assetjant. Davant d'aquesta terrible situació, els jurats gironins demanaren desesperadament ajuda al Rei perquè tot i parlar-se que el Reial Exèrcit mostrava uns efectius que rondaven els 3.000 cavalls i 4.000 infants, la realitat era que no arribaven als 2.000 homes en total, que no cobraven de feia temps i el principal mitjà de subsistència era el pa de munició. Des d'un punt de vista estratègic, si els francesos guanyaven Castellfollit de la Roca, accedirien a la plana de Vic, permetent que els seus miquelets fessin correrries fins al Vallès o, alternativament, dirigir-se contra Girona. Per afegir-hi major dramatisme, hi havia la possibilitat que els francesos obrissin un altre front a l'Empordà i llavors trobaríem dos exèrcits enemics actuant en la vegueria de Girona. Ningú dubtava que en aquell escenari la sort de Girona estava decidida. Tot i que les tropes de Lluís XIV conqueriren Castellfollit de la Roca, en una nova demostració d'inferioritat de l'exèrcit hispànic en retirar-se a dues hores de camí de la plaça sense

⁵⁴ AMGi. MA. 1689. *Carta als Señors Concellers de Barcelona*. 19 de juny, f. 329-329v.

plantejar batalla, la catàstrofe pronosticada pels jurats gironins no es produí i el front restà força tranquil el que restà d'any.⁵⁵

Ara bé, la calma durà poc perquè a finals de maig de 1691 ja es començaren a rebre notícies dels preparatius que feien els francesos per iniciar una nova campanya. Segons la informació que manegaven els jurats gironins, la invasió començaria per l'Empordà per assetjar Roses o Palamós, car les reduïdes guarnicions espanyoles no eren un obstacle insalvable.⁵⁶ La realitat, però, fou una altra perquè els francesos posaren setge la Seu d'Urgell l'11 de juny i s'apoderaren d'ella quatre dies més tard.⁵⁷ A finals de juny, les alarmes saltaren quan es veieren veles a Sant Feliu de Guíxols i pocs dies més tard li tocà el torn a Roses. Com que es temia que els francesos donessin un cop de mà contra aquesta plaça, el virrei manà que es fes una companyia de dos-cents homes per anar a defensar Roses. La xifra d'efectius fou rebaixada a cent cinquanta, tot i que fou llicenciada el 9 de juliol perquè el veritable objectiu no era cap població empordanesa, sinó Barcelona que fou bombardejada.⁵⁸

El 1692 va ser un dels millors anys per Girona durant aquesta guerra, ja que no es produí cap alarma, però no fou el presagi de millors temps, sinó tot el contrari. En realitat, fou un fals miratge, atès que quan la maquinària bèl·lica francesa decidí concentrar la seva potència contra Catalunya, els resultats foren del tot dramàtics per a Girona.

El 1693 les alarmes saltaren ben aviat perquè els jurats informaren el 18 de febrer que els francesos estaven fent importants preparatius en el Rosselló per realitzar una invasió. La resposta del virrei fou la mateixa de sempre, que ja enviaria reforços i que el mantinguessin informat de qualsevol altra informació d'interès. Malauradament, els senyals que advertien que aquesta ofensiva seria diferent de les anteriors no foren escoltats; en un d'ells, dos vaixells de guerra francesos s'endinsaren fins a Blanes per atacar a una embarcació genovesa, salvant-se tan sols perquè es refugià en el port de

⁵⁵ AMGi. MA. 1690. *Carta a Sa Magt.* 14 de juny, f. 351-351v. *Carta a Sa Magt.* 21 de juny, f. 365-366. A. ESPINO: *Las guerras...*, p. 133-136.

⁵⁶ AMGi. MA. 1691. *Carta a Sa Magt.* 30 de maig, f. 271.

⁵⁷ AMGi. MA. 1691. *Carta a Sa. Exa.* 11 de juny, f. 280. *Resposta de Sa Exa.* Berga. 14 de juny, f. 284v.

⁵⁸ AMGi. MA. 1691. *Carta dels jurats de Sant Feliu de Guíxols.* 29 de juny, f. 304v-305. *Carta al Rei.* 3 de juliol, f. 308v. *Adjunctio Belli.* 5 de juliol, f. 310-310v. *Concilium Generale.* 5 de juliol, f. 310v-314v. *Carta a Sa. Exa.* 5 de juliol, f. 319v-320. *Concilium Generale.* 6 de juliol, f. 320-323v. *Carta al virrei, el duc de Medinasidònia.* 6 de juliol, f. 323v-324v. *Carta al virrei, el duc de Medinasidònia.* 9 de juliol, f. 330-330v.

Sant Feliu de Guíxols.⁵⁹ Finalment, el 25 de maig els francesos entraren a l'Empordà amb un exèrcit considerable per dirigir-se contra Roses per posar-li setge. Les crides desesperades que efectuaren els jurats gironins venien motivades perquè veien clar que si aviat no arribava un exèrcit per aixecar el setge, la plaça cauria per la gran quantitat de material i d'homes que disposaven els francesos. Des del primer moment ells havien advertit que en qualsevol moment hi hauria una invasió i que els francesos tenien tres objectius a la vista: Roses, Palamós i Girona, però no se'ls havia fet cas. L'única ajuda real que els oferiren fou la que Barcelona disposà, puix que prometé aixecar un terç de 600 homes, però arribà tard perquè el 9 de juny Roses es rendí.⁶⁰ La ràpida caiguda de la plaça empordanesa possibilitava que els francesos poguessin aprofitar el que quedava de campanya per fer alguna altra acció ofensiva i un dels objectius lògics era Girona. Aquesta, però, sols tenia l'opció de preparar-se per resistir un setge i reiterar, un cop més, la demanda d'una guarnició competent ben equipada amb pertrets de boca i de guerra. Malgrat tot, aquest cop la sort s'al·lià amb Girona perquè si bé els francesos avançaren posicions, el 2 de juliol els trobem aquarterats a Sant Pere Pescador, i fins i tot feren una profunda ràtzia per la vegueria, mai arribaren a aproximar-se a ella car, un fet inesperat, com la pèrdua de molts cavalls, possiblement causat per una epidèmia, limità les operacions que podien emprendre. Mentrestant, les promeses de vinguda d'ajuda militar eren forces vagues sense concretar si hi hauria l'opció de fer una ofensiva per recuperar el terreny perdut. La pressió disminuí des del moment que els francesos retiraren gran part del seu exèrcit, per traslladar-lo a Savoia. Abans, però, fortificaren convenientment Roses i també deixaren una potent guarnició xifrada entorn els 2.500 efectius. La impressió dels jurats era que sense els problemes a Itàlia, els francesos haurien assetjat a continuació a Palamós, cosa que hauria estat difícil sense el concurs de l'armada, ja que era fonamental per bloquejar el port. Per un altre cantó, també reiteraren que l'única opció de controlar Roses era fortificant Castelló d'Empúries, però

⁵⁹ AMGi. MA. 1693. *Carta a Sa. Exa.* 18 de febrer, f. 114-114v. *Adjunctio Belli.* 9 de maig, f. 234-234v. *Carta rebuda dels jurats de la vila de Sant Feliu de Guíxols.* 17 de maig, f. 244. *Carta als jurats de Sant Feliu de Guíxols.* 17 de maig, f. 244-244v. *Adjunctio Belli.* 18 de maig, 244v-246. *Resposta a dita carta.* Sant Feliu de Guíxols. 18 de maig, f. 246.

⁶⁰ AMGi. MA. 1693. *Alia Adjunctio Belli.* 29 de maig, f. 268v-269. *Carta al Señor Comte de Monterrey.* 28 de maig, f. 283. *Carta al Rei.* 28 de maig, f. 283v-284. *Carta rebuda dels Concellers de Barcelona.* 7 de juny, f. 303-303v. P. DE LA FUENTE: *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna.* Figueres: Brau Edicions. 1998, p. 357-362.

les seves demandes no foren escoltades.⁶¹ Un cop els francesos retiraren el gruix de les seves tropes, la campanya es donà quasi per acabada perquè l'exèrcit hispànic no tenia prou forces per expugnar Roses, intentant, però, alguna acció contra Bellver de la Cerdanya o Camprodon a finals de setembre. Ara bé, el que més cridà l'atenció dels jurats gironins foren els segrestos que efectuaren uns miquelets francesos durant la primera quinzena d'octubre per conèixer quines obres es feien a Sant Mori i a Bàscara. En realitat, no eren fortificacions sinó que s'arranjaven uns espais per convertir-los en quarters. Els jurats no sabien si aquesta acció s'havia fet per alleugerir la pressió que els estaven sotmetent a la zona de la Cerdanya o bé realment aquests miquelets recollien informació per després destruir aquestes obres en una acció llampec si les consideraven perjudicials.⁶²

3.4.2.- El setge i capitulació de Girona (1694)

La conquesta de Roses permeté als comandaments francesos comptar amb una excel·lent base per on iniciar l'ofensiva anual. Totes les parts eren plenament conscients que Girona era el gran objectiu. Mentre que pels francesos, la seva conquesta era fonamental per consolidar el domini a Catalunya, i de fet era factible, puix no hi havia suficient tropa per defensar-la, pel cantó hispànic, era considerada com l'*avantmural* del Principat, cosa que motivà l'acceleració de la fortificació de la ciutat. Malgrat tots els presagis, a mitjans d'abril el virrei espanyol mogué fitxa prometent que enviaria tropes a Girona perquè començava el temps de campanya.⁶³ Al seu torn, el 17 de maig els francesos envaïren el Principat amb un potent exèrcit i tres dies més tard estaven a tan sols a quatre llegendes de Girona, però optaren per saquejar el territori, en comptes d'assetjar la ciutat. Mentrestant, els jurats gironins estaven tranquils perquè hi havia un important contingent de soldats hispànics a la ciutat, però el temor d'alguna fatalitat

⁶¹ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 14 de juny, f. 311-312. *Embaxada feta per lo molts ilustres Señor Jurats a Sa Exa*. 14 de juny, f. 312-312v. *Carta dels Srs. Concellers de Barcelona*. Barcelona. 28 de juny, f. 348-348v. *Carta al Señor Duc de Osuna*. 2 de juliol, f. 355v-356. *Adjunctio Carnium*. 4 de juliol, f. 362v-363. *Carta als Concellers de Barcelona*. 30 de juliol, f.400-400v. *Carta als Señors Diputats*. 11 d'agost, 431-431v. *Carta al Dr. Perlas*. 13 d'agost, f. 436v-437v. *Carta al Rei*. 31 d'agost, f. 478-479.

⁶² AMGi. MA. 1693. *Carta dels Srs. Concellers de Barcelona*. Barcelona. 26 de setembre, f.544-544v. *Carta als Srs. Concellers de Barcelona*. 1 d'octubre, f.546v-547. *Carta als Concellers de Barcelona*. 15 d'octubre f. 567-567v.

⁶³ AMGi. MA 1694 (17447). *Carta al Rei*. 20 de gener, f. 44. *Carta del Rei*. Madrid, 20 de febrer (rebuda el 22 de març), f. 119-119v. *Carta rebuda del virrei, el duc d'Escalona*. Barcelona, 18 d'abril, f. 147.

continuava ben viu perquè *“la soberbia del Enemich es gran”*.⁶⁴ El 24 de maig l'exèrcit espanyol, comandat pel virrei, el duc d'Escalona, sortí de campanya en direcció al pla del castell de Foixà per aturar l'ofensiva francesa. Però, tres dies més tard fou destrossat en la batalla del Ter, deixant completament descoberta la frontera, ja que la retirada fou caòtica. Després del combat, la majoria de les tropes espanyoles que aconseguiren escapar fugiren en direcció a Barcelona. La resta prengué el camí en direcció a Girona. Mentrestant, el duc de Noailles avançà fins a Palamós, on arribà el 29 de maig, assetjant-la per terra i mar. El 3 de juny els jurats opinaren que si Palamós no rebia ajuda immediatament, es perdria ben aviat, amb el dubte d'on es dirigirien a continuació, si a Girona o a Barcelona. Fos quina fos la plaça escollida, els francesos hauran ocupat *“la major part y lo millor del Principat”*. Per contra, el virrei tranquil·litzà als jurats gironins en afirmar que si eren atacats *“no deve dudar V.S. si tal sucede atendre sin perder tiempo a la solicitud de socorrerla con las tropas que se pudiesen juntar”*.⁶⁵ Mentrestant, la Generalitat estava reconstruint el terç un cop assabentats de la derrota en la batalla del riu Ter i per facilitar-ne l'allistament oferiren dues dobles d'entrada.⁶⁶

Una conseqüència del desastre en la batalla del Ter foren els centenars, per no dir milers, de ferits espanyols que causà i que inundaren literalment a Girona. Els jurats manejaven la xifra de més de 1.200 ferits, amb l'agreujament que prou feines hi havia lloc on col·locar-los ni com guarir-los per la manca de cirurgians. A més, si la ciutat era el següent objectiu dels francesos, el perill seria major perquè serien un focus de malalties contagioses en quedar bloquejats. La solució, momentània, ho agreujà encara més, car posaren els ferits en els dos quarters de cavalleria que hi havia dins de la ciutat, reubicant els soldats i els cavalls en cases de particulars. El 13 de juny, amb una situació desbordada, els jurats es conferenciaren amb el mestre de camp general, Carlos de Sucre, per exposar-li que fes enviar els ferits a Olot i retornar els soldats als quarters. A

⁶⁴ AMGi. MA. 1694 (17447). *Carta al Rei*. 20 de maig, f. 192v-193. *Exida del Real Exercit en campanya*. 24 de maig, f. 202v. *Carta al Rei*. 27 de maig, f. 203-203v. Els combats s'iniciaren el 26 de maig quan els francesos intentaren travessar el riu Ter per Verges però foren rebutjats. No obstant això, aprofitaren que la següent nit hi havia una boira molt densa i aconseguiren fer creuar un important contingent de tropes. El contraatac espanyol fracassà i es retiraren de forma desordenada fet que aprofitaren els francesos per infligir una severa derrota als espanyols. Per la batalla, F.X. HERNÁNDEZ: *Història Militar de Catalunya*. Vol. III. Rafael Dalmau, Editors. Barcelona, p.146-148. R. SAROBE i A. ESPINO: *La batalla del Ter. 1694*. Torroella de Montgrí: Fundació Mascort. 2013.

⁶⁵ AMGi. MA. 1694 (17447). *Carta á Sa. Magt.* 3 de juny, f. 220v-221. *Resposta de Sa Ex.* Barcelona, 6 de juny, f. 227- 227v.

⁶⁶ AMGi. MA. 1694 (17447). *Resposta dels Srs. Diputats*. Barcelona, 31 de maig, f. 227v-228.

qualsevol preu es volia evitar l'esclat d'un brot epidèmic, però, també, l'ocupació de cases dels particulars per part dels militars. Finalment, el virrei, duc d'Escalona, ordenà que els soldats ferits que es poguessin desplaçar els portessin a Vic o a Olot.⁶⁷

Quan es confirmà que Palamós havia caigut el 13 de juny era qüestió de temps que l'*Armée* virés cap a Girona, encara que des de Barcelona es donaven esperances de capgirar l'adversitat amb l'arribada d'una flota combinada d'una setantena de naus, entre espanyoles, holandeses i angleses, que dificultarien l'aprovisionament de l'exèrcit del duc de Noailles i, per consegüent, aturaria l'ofensiva. Una altra mesura presa per reconstituir ràpidament l'exèrcit espanyol fou l'ordre que obligava a tots els militars amb sou del Rei a presentar-se a la Cort per després incorporar-se a l'exèrcit Reial de Catalunya.⁶⁸ Tanmateix, la situació estratègica en què havia quedat Girona després de la caiguda de Palamós esdevingué dramàtica:

“per estar vuy en dia esta ciutat en mitg de dos fortalesas ocupades per lo francès tenintnos assitiats a la llarga per mar y terra y no poder venir socorro y manteniments alguns sino per la montanya y ab moltissims gasto y perills.”

El duc de Noailles ordenà que entre el 15 i 16 de juny es fes una mostra de la cavalleria i de la infanteria per avaluar els efectius que li restaven després del desgast sofert per sotmetre Palamós. Tot d'una executà una sèrie de moviments que jugaven a despitar per no revelar quin era el seu veritable objectiu. D'aquests, destacarem l'embarcament de l'artilleria i de la resta de pertrets de guerra, i de molta feixina de pi, cosa que els jurats gironins presumien que l'objectiu no era per fer fortificacions sinó per les galeres. Ara bé, la decisió que causà més maldecaps fou la d'enviar la flota a Barcelona, abans, però, havia desembarcat de nou l'artilleria i altres pertrets de guerra. Amb aquesta jugada traspasà el dilema al virrei, duc d'Escalona, de si volia salvar Girona hauria de deixar exposada Barcelona, sense saber si aquesta darrera plaça era el veritable objectiu del duc de Noailles. En realitat, els comandaments francesos eren conscients de la dificultat d'atacar Barcelona sense controlar Girona, o sigui la ruta d'avituellament terrestre, i alhora sense ser uns clars dominadors del mar, atès que, en qualsevol

⁶⁷ AMGi. MA. 1694 (17447). *Embaxada al Señor Mestre de Camp General*. 13 de juny, f. 236v-237. *Carta á Sa Ex.* 17 de juny, f. 247.

⁶⁸ AMGi. MA. 1694 (17447). *Resposta dels Señors Concellers de Barcelona*. Barcelona. 13 de juny, f. 240-240v.

moment, es podia presentar una flota aliada i perdre també l'avituellament marítim. Amb això els francesos aconseguiren immobilitzar les forces espanyoles a Barcelona, que resultà fatal per la sort de la plaça gironina.

Mentrestant, els soldats espanyols ferits a Palamós foren enviats a Girona “*de mala manera*” pels francesos, però un cop a la ciutat, foren distribuïts entre Olot i a Vic. No obstant això, el que inquietà més els jurats gironins fou la notícia que el 14 de juny 600 cavalls francesos havien estat vistos per Vidreres amb la intenció de reconèixer el paratge.⁶⁹ A partir d'aquest moment els esdeveniments es precipitaren. Així, el duc de Noailles ordenà tres dies més tard aixecar el campament, després d'haver arranjat les fortificacions malmeses de Palamós i de guarnir la plaça amb una considerable tropa. La primera nit la passaren a Santa Cristina d'Aro i el 18 ja estava l'*Armeé* a Cassà de la Selva, a dues hores de camí de Girona. En aquest lloc s'aturaren per reagrupar-se, dirigint, però, un fort destacament, format per 3.000 cavalls i 2.000 infants, cap a Girona. L'avançada francesa arribà a Fornells de la Selva que “*dista tres quarts de camí de esta Ciutat*”. Fins aquell moment, els jurats gironins encara mantenien la convicció que potser no els venien a assetjar, però no eren optimistes de sortir-ne victoriosos si el duc de Noailles els escollia com a objectiu. La raó era molt simple: La manca d'una guarnició competent impedia ocupar tots els llocs que s'havien de defensar.

Desconeixem si l'avançada francesa arribà a Girona o s'acontentà de quedar-se a Fornells de la Selva per assegurar el camí, ja que les fonts són contradictòries. El que sí que coincideixen totes és que el dissabte 19 de juny a primera hora del matí el gruix de les tropes franceses, sota les ordres del duc de Noailles, arribà a Girona. Immediatament, circumdaren Girona i, sense oposició superaren el riu Ter, pel pas d'en Sagner. A continuació, fortificaren els campaments, ubicant a Pont Major el que estava més al nord mentre que a Palau Çacosta situaren el que estava més al sud. La complexitat de l'operació feu que requerissin dos dies per completar-ho. Mentrestant, el duc de Noailles, amb els enginyers que l'acompanyaven, reconegueren la plaça per decidir quin era el millor punt per atacar-la. Per contra, els jurats gironins demanaren

⁶⁹ AMGi. MA. 1694 (17447). *Carta al Rei*. 17 de juny, f. 240-240v. *Carta als Concellers de Barcelona*. 17 de juny, f. 247v-248. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 63-64. El marques de Quincy ens informa que la revista de la cavalleria fou el 14 de juny. No obstant això, preferim mantenir la data del 15 perquè la cronologia que ofereix aquest hi ha un decalatge d'un dia. El que sobta més és que no seguís a la Gazette de France.

ajuda urgentment al Rei Carles II perquè els francesos faran *“los ataques per batrer bombardejar y demes extorcions”* i recordaren que *“la brevetat ab que acostuma haver las Plaças per veurer que fins assi no se ha socorreguda ninguna”*. Acabaren la missiva suplicant *“á V. Magt. que mire esta ciutat ab aquell paternal amor que esperam de la Real Clemencia”*. Això sí, *“per nostra part no omitim tot quan conduheix á nostra defensa fins á sacrificar nostras vidas y haziendas al Servei de V. Magt”*. Les respostes de les súpliques no es feren esperar i el 21 de juny reberen la confirmació del virrei que si Girona era atacada, vindrien de a socorre-la *“con la mayor brevedad y numero de tropas que se puedan juntar a cuyo fin se estan ja discurriendo los medios y forma que lo faciliten.”*⁷⁰ Josep d’Orlau, l’agent que tenien els jurats gironins a Barcelona, els hi relacionà l’impacte que havia produït als diputats de la Diputació del General la situació en què es trobava Girona. Segons ell, els mencionats diputats havien enviat missatges a les vegueries perquè enviessin soldats a Barcelona per incorporar-los al Reial Exèrcit destinat a aixecar el setge que estaven sotmesos. Fins llavors, la resposta havia estat positiva i ja havien començat a arribar homes a Barcelona. Ara bé, des del 20 de juny, la flota francesa estava enfront de Barcelona *“que no dexa de donar recel y cuidado”*. Tanmateix, creia que es podria aixecar una força expedicionària amb les tropes que ja hi eren i les que s’esperaven que havien d’arribar aviat.⁷¹

Tenint en compte l’estat de les fortificacions de Girona, el duc de Noailles ordenà que el primer objectiu seria el convent dels Caputxins, en la muntanya de les Pedreres. La situació del recinte religiós era immillorable, puix que controlava la carretera que venia de Sant Feliu de Guíxols, el port de Girona, i l’entrada del riu Onyar pel cantó sud. A prop d’ell, però més endins de les Pedreres, hi havia el fort del Conestable, la fortificació clau per dominar Girona. Per aquest motiu, el convent havia estat fortificat i guarnit amb miquelets i soldats de la guarnició. Per assaltar-lo, els francesos aprofitaren la geografia i ubicaren l’artilleria en la muntanya anomenada Montilivi, que estava enfront d’ell. La feina fou molt penosa perquè l’artilleria fou transportada a força de braços i la protegiren amb sacs plens de terra, ja que el terreny de la muntanya era molt pedregós i dificultava l’obertura de trinxeres. El 22 de juny, dues bateries franceses trencaren la

⁷⁰ AMGI. MA. 1694 (17447). *Carta del virrei, el duc d’Escalona*. 18 de juny, f. 253-253v. BNF. *Gazette*. 1694, p. 114. *Vinguda del Exercit enemich à esta Ciutat*. 19 de juny, f. 256. *Carta al Rei*. 19 de juny, f. 264-264v. *Carta del virrei, el duc d’Escalona*. Barcelona. 19 de juny (rebuda el 22 de juny), f. 298v-299.

⁷¹ AMGI. MA. 1694 (17447). *Carta del Dr. Orlau, Agent*. Barcelona. 21 de juny, f. 300v-301.

tensa calma amb un contundent bombardeig que durà unes quantes hores fins que, entre les 2 i les 3 de la tarda, un escamot compost per infanteria i miquelets francesos ocuparen el convent després d'una breu lluita, sense que la resistència espanyola fos notable, si més no així ho testimonien les escasses baixes, un mort i mitja dotzena de ferits, que patiren els atacants. La guarnició espanyola del convent dels Caputxins es refugià en el veí fort del Conestable. Després, els francesos determinaren atacar simultàniament el fort del Conestable i a la ciutat pel cantó del baluard del Carme.⁷² Com que el terreny també era molt pedregós, es descartà l'opció d'obrir unes trinxeres i, en el seu lloc, s'usà feixina, cosa que endarrerí les tasques del setge dos dies, tot i destinar-hi 6 batallons.

La rigorositat del bloqueig fou posada a prova quan la cavalleria espanyola sortí de la plaça per farratjar els cavalls, però foren obligades a buscar la protecció dels murs de Girona per una acció contundent de les tropes franceses.⁷³ Coneixem la situació militar de la plaça en un dels moments àlgids del setge a partir d'una missiva que enviaren els jurats al virrei el 24 de juny. Segons aquesta, els francesos havien fortificat en el convent dels Caputxins i ja treballaven per atacar el fort del Conestable o, dit en altres paraules, construïen trinxeres per col·locar l'artilleria que atacaria el mencionat fort. Tanmateix, no mencionaren mai que el baluard del Carme era un altre objectiu prioritari pels comandaments francesos. Tot i que aquesta informació ens és desconcertant, ho interpretem que aquesta segona trinxera es feu una mica més tard o, potser fou descoberta posteriorment. Una altra informació valuosa era la situació dels dos principals quarters dels francesos, ja que un estava situat a Palau i l'altre entre el Pla de Domeny i el Pont Major. En canvi, fora d'aquestes dues zones citades quasi no hi havia soldats francesos. La distribució de l'exèrcit francès era lògica perquè Palau estava ben a prop del principal teatre d'operacions i, també, vigilava la possible arribada de forces procedents de Barcelona. Per un altre cantó, bloquejant Pont Major feia innecessari destinar grans tropes en la zona del Mercadal, ja que en cas de qualsevol sortida –com l'efectuada dies abans per alimentar els cavalls– era descoberta fàcilment des d'aquestes

⁷² AMGi. MA. 1694 (17447). *Bateria posada en la Montaña de Montilivi y investida dels Enemich en la montaña dels Caputxins*. 22 de juny, f. 303v. *Carta al Rei*. 23 de juny, f. 307-307v. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 64. BNF. Gazette. 1694, p. 114.

⁷³ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 64-65.

posicions. La missiva acabava demanant-li que “*si servit ab tota prestesa socorrer esta Placa*”.⁷⁴

Mapa núm. 1. Les operacions militars del setge de 1694

Font: BNF. Département Cartes et plans. GE D-13298.

El desavantatge tàctic en què quedava Girona en haver consolidat els francesos la conquesta del monestir dels Caputxins motivà al comandament espanyol ordenar un contraatac per recuperar el convent. En cas contrari, la pèrdua de Girona seria irremeiable perquè el fort del Conestable, la peça clau del sistema defensiu, no el podrien sostenir gaire temps més. El 24 de juny, a la tarda, sortiren unes quantes *mangues* d'infanteria, uns 500 homes, del fort del Conestable amb la missió d'assaltar el convent dels Caputxins, però l'operació fracassà per l'obstinada defensa francesa. No

⁷⁴ AMGi. MA. 1694 (17447). *Carta al virrei, el duc d'Escalona*. 24 de juny, f. 309v-310.

sabem la xifra de baixes espanyoles –que, en teoria, hauria de ser la més nombrosa per ser els atacants- però sí les gales que ascendiren quasi a la desena.⁷⁵

El 25 de juny els francesos col·locaren una bateria de catorze canons que batria el fort del Conestable i una altra, de quatre morters, que ho faria contra el baluard del Carme. Poc després, obriren foc mantenint un ritme viu fins al 27 de juny. El bombardeig no es dirigí solament contra les instal·lacions militars sinó que també afectà la ciutat i les destrosses foren copioses “*derruhintse diferents temples, monestirs y cases de esta ciutat.*” Ara bé, des d’un punt de vista militar, l’efecte més greu fou l’abandonament voluntari dels forts de les muntanyes efectuat al llarg de la nit del 27 al 28 de juny. Les ordres que havia donat el mestre de camp general, Carlos de Sucre, eren que es retiressin del camí cobert del fort del Conestable i que es quedessin dues *mangas* dins del fort. La resta de la tropa sí que s’havia de retirar cap a la ciutat. Però, quan s’executaren les ordres, els soldats optaren per abandonar no tan sols el fort del Conestable sinó també els reductes del Capítol i de la Ciutat, i el fort del Calvari.⁷⁶ Els francesos també els sobtà l’abandonament perquè encara que el bombardeig havia afectat greument les defenses del fort del Conestable, obrint-li una bretxa en una cara dels bastions, les trinxeres estaven a 150 passos, massa lluny per executar un assalt amb garanties d’èxit. Amb l’abandonament retiraren l’artilleria, però no consta que possessin cap mina ni artefacte explosiu per inutilitzar la fortificació. L’actuació dels soldats fou lamentable, ja que abandonaren les fortificacions sense permís, molts es passaren a

⁷⁵ AMGi. MA. 1694 (17447). *Ordinacio perque tothom assistesca en llurs puestos.* 22 de juny. *Relatio notificationis dicti Preconiy.* 22 de juny, f. 304-304v. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 65. Respecte al contraatac no quedà clar quan fou perquè segons el manual d’acords s’hauria produït el mateix dia 22, cap al tard, mentre que per Quincy s’executà el 24 de juny. Tot sembla indicar que realment es produí el 24 de juny, ja que en la carta que els jurats de Girona dirigiren al Rei el 23 de juny no parlaren d’aquesta operació (vegeu la nota 72) ni tampoc en l’ofici religiós que es feu també el 23 de juny. MA. 1694 (17447). *Offici fet y celebrat en lo Altar del Glorios Patró, Bisbe y Martir de esta Ciutat Sant Narcis*, f. 306 – 307. Tampoc hi ha cap notícia d’aquest contraatac en la carta dirigida al virrei del dia 24. Convé destacar que finalitzaren la carta indicant que fou escrita el migdia. Això ens permet precisar que l’atac es produí a la tarda (vegeu la nota 74). Així mateix, hi ha una discrepància respecte al nombre de tropes espanyoles que intervingueren en el contraatac. Mentre que en el Manual d’Acords parla de *mangues*, que podríem assimilar a uns centenars d’homes, Quincy parla clarament de 500 homes, una xifra completament plausible. En canvi, a la Gazette de France redueix la xifra a tan sols 50 homes. Tenint en compte les dimensions de la muntanya i els objectius del contraatac –recuperar el convent dels Caputxins- 50 homes és una xifra molt escassa i més de 500 seria excessiu. Per tant, considerem que Quincy és qui s’aproximà més a la realitat. BNF. *Gazette.* 1694, p. 114.

⁷⁶ AMGi. MA. 1694 (17447). *Nota sobre lo haverse deseparat los forts de la montanya dels Caputxins.* 27 de juny, f. 319v-320. No queda clar si el bombardeig durà dos o tres dies perquè en el Manual d’Acord llegim que fou durant tres dies, mentre que en la Gazette sols menciona que foren els dies 26 i 27 de juny mentre que el 25 es destinà a col·locar i preparar l’artilleria. BNF. *Gazette.* 1694, p. 115.

l'enemic i altres es refugiaren dins de les esglésies o monestirs “y altres per parts secretes.” En definitiva, abandonaren els seus llocs deixant la seguretat de la plaça ben compromesa. Un cop els francesos s'adonaren del que passava que, en realitat, foren els mateixos desertors els qui els explicaren les novetats, ocuparen immediatament totes les fortificacions, deixant sentenciada la plaça. La salvació sols podia provenir si en termini molt breu arribava un exèrcit de socors. En cas contrari, Girona tan sols tindria dues opcions: La rendició amb pactes o bé l'assalt i saqueig.⁷⁷

Un cop els francesos dominaren la muntanya de les Pedreres, accentuaren la pressió contra la plaça gironina. El 28 de juny, començaren a batre tot el pany de la muralla que mirava la muntanya de les Pedreres amb una bateria de 16 canons i morters, afectant especialment la zona del baluard del Carme. Si els bombardejos dels dies anteriors ja havien afectat greument a la ciutat, el que s'inicià aquell dia fou molt més devastador, car tenia com a objectiu desmoralitzar a la guarnició i a la població. La inusitada violència quedà il·lustrada amb el canvi de lloc de reunions dels jurats i buscar refugi “en los aposentos de las voltas grassas de la casa de Agullana les quals se havian fetas carregar ab cairats y terra per resistir a las bombas”. A les 8 del matí, l'ajudant d'un terç de napolitans i l'ajudant del regiment de Girona, Antoni Metge, es presentaren en aquesta casa, ja que buscaven a Carlos de Sucre, per advertir-lo que el baluard del Carme havia estat abandonat, amb les portes obertes i que els francesos estaven a la vall amb les escales a la mà, a punt d'assaltar la fortificació i entrar a la ciutat. Un cop coneguda la notícia, els jurats marxaren cap a la part vella i enviaren els *trastos* a la catedral. Finalment, resultà que havia estat una falsa alarma, ja que “si be hi havie hagut algun desman, que se eren retirats los soldats baix lo terreno de dita mitja lluna, havent luego haver donat ordre lo Señor Mestre de Camp General se tornas ocupar”.⁷⁸

El foc de l'artilleria permeté obrir dues bretxes en unes febles muralles que no estaven terraplenades ni tampoc tenien camí cobert. La intensitat del bombardeig fou de tal magnitud que el Consell General se celebrà dins de la catedral, puix era un dels pocs llocs segurs que quedaven dins de Girona. En aquells moments, la situació que es trobava Girona era absolutament crítica, ja que segons l'enginyer Ambrosio Borsano en

⁷⁷ BNF. *Gazette*. 1694, p. 115. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 65. AMGi. MA. 1694 (17447). *Carta al Rei*. 29 de juny, f. 327v-328v.

⁷⁸ AMGi. MA. 1694 (17447). *Nota sobre lo haverse tingut de retirar los Molt Il·lustres Señors Jurats en la Ciutat Vella*. 28 de juny, f. 320-320v.

haver-se perdut el fort del Conestable, i altres fortificacions de la muntanya de les Pedreres, quedaren “els demes baluards y resinto de la present ciutat descoberts y indefensos”. La relació continuava dient que:

“lo Enemich se troba tant cerca de la muralla de la montanya, desmorrnades les obras mortas y que dins breus horas se poden obrir fornillos en paratge impossibilitat de ferse cortaduras entrant podent degollar-nos a tots y saquejar esta ciutat avistas de que y de no tenirse ninguna esperança de socorro”.

Per tant, l'única solució raonable era rendir Girona “*per no esser ningun servey de las Dos Magestats (Divina y humana) lo perdre esta ciutat ab dits estragos*”.⁷⁹ Aquesta visió tan negativa coincidia amb la francesa, evidentment en un sentit contrari, perquè també tenien clar que Girona cauria en qualsevol moment pel fet que les trinxeres estaven molt pròximes a la muralla, possibilitant el treball dels minadors. De fet, si res ho entorpia, ja havien previst que l'assalt s'executaria el 30 de juny. Tanmateix, des de la ciutat demanaren la capitulació el diumenge 29 de juny, abans que es produís el temut assalt, per evitar una matança del tot innecessària.⁸⁰

3.4.3.- L'ocupació francesa de Girona (1694-1698)

L'ocupació de Girona per les tropes de Lluís XIV sols li implicà canviar de sobirà, però no de rol dins de l'estructura defensiva, ja que continuà ocupant la primera línia. La progressió francesa, molt fulgurant en els mesos centrals de 1694, en part aprofitada pel caos que provocà en el cantó espanyol la desfeta a Verges el maig de 1694, no conduí a un cop decisiu en la guerra, almenys en el cantó català. L'abandonament d'Hostalric, Sant Feliu de Guíxols... per part dels francesos, amb la consegüent destrucció de les seves fortificacions el 1695 provocà que, tal com s'ha apuntat, Girona esdevingués la principal plaça per defensar la nova frontera militar entre les Monarquies Francesa i Espanyola.⁸¹

⁷⁹ AMGi. MA. 1694 (17447). *Nota sobre lo haverse tingut Concell General en la thesoreria de la Iglesia cathedral*. 28 de juny, f. 320v-323v.

⁸⁰ BNF. *Gazette*. 1694, p. 115. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 66. A. MILLOT: *Mémoires politiques et militaires pour servir à l'histoire de Louis XIV et Louis XV*. 1778. T. 1, p. 215.

⁸¹ M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 166-169.

Precisament, mentre les tropes franceses s'arregaven les ràtzies espanyoles esdevingueren cada cop més atrevides i la dificultat d'aprovisionar-se de carn fou una de les mostres més evidents d'aquest canvi de signe en les operacions militars. Els jurats es queixaren que un escamot de miquelets espanyols havien robat més de cinc-cents caps de bestiar, entre moltons i anyells, en la mateixa devesa de Santa Eugènia, ben a prop de Girona. Tot i les múltiples gestions, entre elles la iniciativa del tinent del Rei de Girona que proposà a la municipalitat que ho tramités directament al virrei espanyol, el marquès de Gaztañaga. Així, Pere Blanch, acompanyat per una trompeta francesa, intentà alguna negociació, però resultaren fallides. Una situació similar es trobà en Francesc Vetllori quan intentà entrevistar-se amb algun comandament espanyol per recuperar el bestiar robat a canvi d'una contraprestació de 20 dobles. Òbviament, que anés a Olot ens fa pensar que els miquelets provindrien d'aquella zona. Finalment, l'única solució que es trobà fou que els ramats tan sols podrien sortir a pasturar sota la protecció de tropes franceses o "*solament en la montanya y sota dels forts*". Una situació similar ocorregué amb la provisió de carn procedent de l'Empordà, ja que els camins es tornaren tan perillosos que obligà dependre el transport d'aquests al trànsit de tropes franceses per assegurar-se una protecció. Calgué, inclús, refer una clàusula dels contractes d'aprovisionament segons la qual passà de deu a vint dies l'obligació de subministrar carn per part dels arrendadors, des de la finalització d'un bloqueig per part de l'exèrcit espanyol a Girona. El resultat de tot plegat fou una escassetat de determinats productes, especialment de la carn, i el seu consegüent augment de preu, com la de moltó, o anyell, que costà 7 sous la lliura o la de bou, 4 sous la lliura.⁸²

El punt àlgid arribà a partir del juliol de 1695 quan s'escamparen rumors que l'exèrcit espanyol s'estava preparant per assetjar Girona. Ràpidament, les autoritats militars franceses reaccionaren enviant 800 cavalls i 10 batallons d'infanteria, entorn dels 7.000 homes en total, per reforçar la guarnició de Girona, obligant a la municipalitat que preparés quarters per la tropa. Altres mesures preses foren la d'ordenar moldre fins a dues-centes quarteres de farina per si eren assetjats. Tanmateix, el malestar entre la

⁸² AMGi. MA. 1695. *Adjunctio carniuum*. 2 de juny, f. 304v-305. *Carta a Francesch Vetllori Resclosen*. 1 de juny, f. 305-305v. *Adjunctio carniuum*. 4 de juny, f. 306v-307. *Adjunctio carniuum*. 9 de juny, f. 316-316v. *Concilium Generale*. 14 de juny, f. 315v-317v. *Adjunctio carniuum*. 14 de juny, f. 317v-318v. *Adjunctio carniuum*. 15 de juny, f. 319-319v. *Concilium Generale*. 15 de juny, f. 319v-322. *Adjunctio carniuum*. 15 de juny, f. 322-322v. *Concilium Generale*. 16 de juny, f. 322v-327.

municipalitat i l'intendent, i el duc de Vendôme al darrere, explotà abruptament a finals de juliol perquè les autoritats franceses acusaven els gironins de convivència amb els espanyols, especialment en la manca de zel en aprovisionar la ciutat. Pel seu cantó, la municipalitat retreia als comandants francesos el pillatge que sotmetien a la vegueria, especialment l'entorn més pròxim, i l'obligació que havien establert que les confraries havien de sostenir quatre homes cada dia, amb un cost de 10 rals diaris, per atendre les disposicions de les autoritats militars. El conflicte no anà més perquè la municipalitat donà les explicacions i segons sembla foren convincents: Si hi havia rumors d'un possible setge, aquests foren escampats pels soldats francesos que retornaven del captiveri espanyol mentre que la manca d'avituallament fou degut a l'acció dels miquelets espanyols que en destrossar la resclosa del rec Monar impediren moldre cereal.⁸³ Una altra mesura presa per disminuir el malestar fou que el cost de les quatre persones, cinc l'any següent, que servien a les autoritats militars les assumiria la municipalitat, en comptes de les confraries que estaven arruïnades.⁸⁴ La inseguretat pervisqué molt de temps, ja que, per exemple, ens consta que a finals d'octubre hi havia un petit destacament en el molí de la Manola per por que fos malmès per miquelets espanyols.⁸⁵ Resulta obvi que Girona en ser ocupada pels francesos resultà greument afectada perquè desarticulà part de la xarxa que la lligava a l'entorn més pròxim, si més no a gran escala. Per això, situacions com la manca de glaç perquè l'hivern de 1695/6 no havia estat excessivament rigorós provocava veritables maldecaps. El problema radicava que el glaç estava a Osor, al costat d'Anglès, però estava controlat per les tropes espanyoles. Per evitar un maltràngol, els jurats gironins sol·licitaren permís al virrei espanyol, però aquest els respongué "*a su tiempo se verá lo que se podrá ajustar sobre esta instancia*". Llavors, la municipalitat demanà al duc de Vendôme que fes una gestió directament per desencallar el problema. Efectivament, pocs dies més tard arribà el permís, però no dirigit als jurats gironins, sinó "*para transportar niebe al Exercito de Francia*". Mentre que els jurats gironins pensava que era un error del virrei espanyol en el moment de redactar la carta, l'intendent francès els desenganyà en narrar que s'havia negat donar

⁸³ AMGi. MA. 1695. *Adjunctio Belli*. 23 de juliol, f. 375v-376v. *Adjunctio Belli*. 23 de juliol, f. 379-379v. *Concilium Generale*. 27 de juliol, f. 382v-386. *Adjunctio Belli*. 31 de juliol, f. 388v-389v. *Carta a sa Altesa*. 1 d'agost, f. 389v-390v. *Carta al señor Governador*. 1 d'agost, f. 390v-391.

⁸⁴ AMGi. MA. 1695. *Alia pro...* 31 de setembre, f. 437. MA. 1696. *Adjunctio Belli*. 2 de juny, f. 199v-200.

⁸⁵ AMGi. MA. 1695. *Adjunctio Belli*. 21 d'octubre, f. 470v-471.

permís a la municipalitat. L'única solució fou buscar el glaç a Santa Llogaia d'Àlguema per 9 sous l'arrova, implicant una notable pujada de preu. Tanmateix, a finals de juliol les provisions de glaç s'acabaven i s'aprofità el canvi de virrei espanyol per tornar a demanar permís. Finalment, el virrei Francisco de Velasco concedí el permís perquè la municipalitat es pogués avituallar de glaç durant aquella campanya.⁸⁶

Per aquelles dates les tropes franceses acumulades a Girona sortiren de la plaça per iniciar una forta campanya centrada sobretot a dominar la costa, ja que les tropes espanyoles estaven més centrades a defensar Hostalric i, de retruc, Barcelona. Tanmateix, la veritable ofensiva francesa es produí el 1697 que culminà amb la conquesta de Barcelona i de retruc la fi de la guerra. Abans d'iniciar-la, els comandants francesos acumularen grans quantitats de tropa a Girona que s'havien d'allotjar amb la consegüent necessitat d'espai, cosa que obligà instal·lar-ne també en convents i monestirs de la ciutat.⁸⁷ Un cop firmades les paus, la guarnició francesa es retirà i el 10 de gener de 1694 entraren les tropes espanyoles de nou a Girona.⁸⁸

⁸⁶ AMGi. MA. 1696. *Adjunctio Belli*. 17 de maig, f. 187v-188v. *Carta al señor Príncipe y Duch de Vendome*. 19 de maig, f. 190-190v. *Carta al gobernador*. 19 de maig, f. 190v. *Concilium Generale*. 16 de juny, f. 209-214v. *Concilium Generale*. 27 de juny, f. 228-230. *Carta al señor Príncipe y Duch de Vendome*. 27 de juliol, f. 263v-264. *Carta al señor Intendent*. 27 de juliol, f. 264-264v. *Carta al señor Governador*. 27 de juliol, f. 264v-265. *Carta escrita al Virrei*. 27 de juliol, f. 265-265v. *Adjunctio Glagiy*. 31 de juliol, f. 273v-274v.

⁸⁷ AMGi. MA. 1696. *Concilium Generale*. 16 de juny, f. 209-214v. MA. 1697. *Vinguda del señor Príncipe y Duch de Vendoma*, f. 187-188. M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 173. MA. 1697. *Adjunctio Belli*. 21 de març, f. 140-140v. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 3, p. 331.

⁸⁸ AMGi. MA. 1698. *Entrada de les Reals Armas de sa Magt. en esta Ciutat y restitució de ella a son suau y sempre amabilissim Domini*. 10 de gener, f. 41v-43.

CAPÍTOL 4: LA GUERRA DE SUCCESSIÓ ESPANYOLA (1705-1714)

En la guerra de Successió Espanyola podem distingir tres grans períodes a Girona. El primer, que aniria de 1700 a 1705, es caracteritzà perquè el domini inicial filipista fou abruptament interromput per l'amenaça d'un exèrcit austriacista que, tot i no ser molt nombrós, era manifestament superior a les forces lleials a Felip V destacades a Girona. El segon gran moment es donà durant el domini austriacista (1705-1711) i resultà sacsejat per un permanent estat de guerra, ja que cada any el territori fou sotmès a les ràtzies de les tropes borbòniques que minaren a poc a poc el domini dels Habsburg. La fi del poder imperial a Girona també acabà de la forma més traumàtica possible, puix que es materialitzà amb el setge més cruent del període estudiat. Finalment, la darrera fase fou el retorn del poder borbònic a Girona (1711-1714), tot i que l'estabilitat d'aquest fou posat a prova durant el bloqueig que patí la ciutat durant gran part de 1712. Tan sols un exèrcit francès, sota les ordres del duc de Berwick, aconseguí foragitar els austriacistes a principis de 1713.

4.1.- El primer període filipista (1700-1705)

La mort del Rei Carles II, sense descendència directa, suposà l'entronització del primer monarca de la casa de Borbó, Felip IV d'Aragó i V de Castella. Tot i els recels de les principals cancelleries europees, en un primer moment no implicà que esclatés immediatament una guerra, almenys en el territori peninsular. Tanmateix, que el nou rei espanyol també pogués cenyir la corona francesa fou considerat com un *casus belli* per les principals potències europees. Els primers anys de la guerra (1702-1704) els podríem definir com a llunyana perquè Girona no la patí en primera persona. Per primer cop en molts anys, des del Tractat dels Pirineus de 1660, la propera frontera no era cap amenaça, ans el contrari, un poderós aliat. Així, el conflicte armat es manifestà amb donatius, que a Girona li pertocaren 3.600 lliures anuals durant set anys, pregaries a Sant Narcís per la victòria i, àdhuc, amb la visita del mateix Rei a finals de 1702.¹

¹ AMGi. MA. 1702. *Concocatio Concily Generalis et ab defectum numeri in forma Prohomenada*. 7 de febrer, f. 120v-123. *Concocatio Concily Generalis et ab defectum numeri in forma Prohomenada*. 5 d'abril, f.190-192. *Adjunctio tabula*. 2 d'agost, f. 346v-347v. *Resposta á la Reyna Nra. Sra.* 3 d'agost, f. 349v-350. *Feliz arribo de la S.C. y Real Magt. de Felip quint de gloriosa memoria Rey y Señor nostre natural en esta Ciutat*. 17 de desembre, f. 613-615.

La tranquil·litat es trencà a partir de 1704 quan la guerra tornà a trucar a les portes de Catalunya. El primer intent de desembarcament militar es feu el maig d'aquell any, quan es presentà una armada a Barcelona per expugnar-la. L'acció militar no passà desapercebuda des de Girona, ja que la Junta de Guerra resolgué que la municipalitat es posava a disposició del governador, el baró de Beck. Tanmateix, el moment més crític arribà a principis de juny quan a Sant Feliu de Guíxols hi havia un destacament naval format per una cinquantena de vaixells enemics i uns quants més en les Illes Medes. No obstant això, els aliats no arribaren a desembarcar tropes a terra ferma.² El perill immediat semblava que s'havia esfumat amb la derrota de l'exèrcit expedicionari aliât, però l'ambient regnat era d'inseguretat perquè la por era que en qualsevol moment podien tornar a intentar-ho. L'aprovació de mesures com l'arranjament dels portals i rastells són una clara mostra de la preocupació existent llavors.³ Ara bé, la prova més palpable que es preveia un futur fosc fou la demanda d'ajuda econòmica que sol·licità el baró de Beck, 80 doblons, per adquirir la fusta necessària per muntar 12 canons, ja que els recursos de la Reial Hisenda es destinaven a millorar les fortificacions de Barcelona. Però, a més, afegia que ho feia perquè hi havia un perill imminent que amenaçava la quietud pública. En el Consell General del 20 de juliol els jurats acordaren pagar-ne 40, ja que la ciutat estava molt endeutada, però també escrigueren al virrei per demanar-li que reforcés la guarnició, especialment en cavalleria.⁴ Pocs dies més tard es precipitaren els esdeveniments, ja que es prengué una mesura reservada quan la ciutat es veia amenaçada de setge: Fer una recerca de tota la població apta per agafar una arma.⁵ La presència d'una armada enemiga entorn Aldea obligà convocar la Junta de Guerra el 14 d'agost, que reiterà prestar suport al governador. Pocs dies més tard, també es reuniren els nobles, ciutadans honrats i militars per expressar la seva fidelitat al Rei.⁶ El perill prengué cos quan es conegué que l'armada aliada estava entre Tarragona i Sitges, però el que preocupà més a la municipalitat fou el missatge que reberen de

² AMGi. MA. 1704. *Adjunctio Belli*. 31 de maig, f. 249v-251. *Carta a S. Ex.* 2 de juny, f. 256v-257. A. ESPINO: *Pàtria i llibertat*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers. 2013, p. 29.

³ AMGi. MA. 1705. *Concilium Generale*. 3 de juny, f. 184-188.

⁴ AMGi. MA. 1705. *Concilium Generale*. 20 de juliol, f. 259v-264v.

⁵ AMGi. MA. 1705. *Memoria feta sobre lo haverse de entregar Memorials dels confreres, Fadrins y aprenents dels Col·legis y Confrarias*. 13 d'agost, f. 277v i f. 277v. *Entrega de dites Relacions o Memorials*. 14 d'agost, f. 277v-286v.

⁶ AMGi. MA. 1705. *Adjunctio Belli*. 14 d'agost, f. 287v-289. *Convocacio dels Nobles, Militars y ciutadans honrats en la present Ciutat domiciliats*. 16 d'agost, f. 289-289v.

Ramon Belloch que els informava que la “*gent de la muntanya*” s’estava mobilitzant per iniciar la revolta. Per un altre cantó, el baró de Beck els demanà que formessin el regiment de naturals i tapiessin tots els portals excepte els de Sant Cristòfol, de Santa Maria i de l’Areny.⁷ Intuïm que llavors no s’aixecà el regiment de la municipalitat, sinó que la Junta de Guerra del 26 d’agost resolgué incrementar la xifra de soldats que la municipalitat costejava per controlar els accessos. Tanmateix, els nous soldats no cobraren perquè no s’havia aprovat cap partida, cosa que provocà que molts d’ells no hi anessin. Per pal·liar-ho, l’1 de setembre es resolgué que cada soldat rebés un ral per cada dia que servís. Pels pagaments efectuats el 3 de setembre, coneixem que el dia anterior entraren 67 homes per vigilar les muralles i baluards. Ara bé, era insostenible mantenir tants soldats i es reduïren fins a deixar-ne tan sols 12 d’extres a la dotació ordinària durant vuit dies. Un altre indicatiu de la gravetat del moment fou la demanda de 119 lliures i 6 sous que efectuà el governador a la municipalitat per mantenir la cavalleria que llavors hi havia a Girona perquè Barcelona estava incomunicada.⁸

La durada del setge de Barcelona provocà que la guarnició no rebés la paga i la por del governador era que desertés en massa. Per evitar-ho, recorregué de nou als jurats perquè els particulars no li havien volgut deixar ni cinc. Insistí que ell rebés una part del donatiu aprovat el 1702, ja que la finalitat d’aquest era precisament sostenir les tropes que hi havia a Catalunya. El Consell General del 28 de setembre ho discutí i acordà que, tot i la complicada situació econòmica de la municipalitat, li donarien 500 lliures. En el mateix Consell General es confirmà que tenien més de 600 quarteres de forment per si era bloquejada per l’enemic.⁹

La rendició de Barcelona es comunicà en el Consell General del 8 d’octubre i llavors la municipalitat es preguntà què fer davant d’aquelles circumstàncies. La recerca de respostes es delegà a la Junta de Guerra que alhora acordà fer una ambaixada al Capítol i al bisbe per obtenir un intercanvi d’opinions. Mentre que el Capítol es posà al costat de la municipalitat fes el que fes, el bisbe contestà “secament” que havien de seguir al

⁷ AMGi. MA. 1705. *Adjunctio Belli*. 23 d’agost, f. 297-299v,

⁸ AMGi. MA. 1705. *Adjunctio Belli*. 26 d’agost, f. 303v-305. *Adjunctio Belli*. 1 de setembre, f. 311-312. *Ordinatio...* 3 de setembre, f. 316-316v.

⁹ AMGi. MA. 1705. *Concilium Generale*. 28 de setembre, f. 335-338. *Convocatio dicta Adjunctionis*, 28 de setembre, f. 338-338v. *Secunda Convocatio dicti Concily*. 28 de setembre, f. 338v-339v. A. ESPINO: *Pàtria i...*, p. 35-39.

governador, ja que feia pocs anys que era a Girona i no coneixia a tothom. L'endemà convocaren els nobles, militars i ciutadans de la ciutat que escolliren a quatre persones per representar-los. Però, el Capítol manifestà el seu enuig perquè en l'ambaixada del dia anterior no se'ls havia informat d'aquest pas. Per evitar conflictes, els quatre ambaixadors dels nobles no assistiren a la reunió, tot i deixar clar que ells servirien igualment a la ciutat.¹⁰

Si fins al 8 d'octubre la revolta austriacista se centrà a dominar Barcelona, un cop rendida, els nous objectius foren dominar el territori i Girona n'era una peça clau. En vistes que encara romania intacte el poder borbònic, les noves autoritats enviaren una tropa per sotmetre-la pocs dies més tard. Des del costat gironí, la voluntat de resistir topà amb la realitat d'una ciutat defensada tan sols amb una reduïda guarnició, que anava perdent efectius cada dia que passava, mal avituallada i amb un sistema defensiu que li mancava manteniment. Per tot plegat, les autoritats municipals consideraren que rendir la plaça era l'única opció real, ja que no hi havia suficients forces per organitzar una resistència adequada, i de passada evitar un més que probable bany de sang. Ara bé, no volien fer aquest pas si no obtenien el vistiplau del governador per no ser considerats uns traïdors.¹¹

L'11 d'octubre arribà una carta de l'arxiduc Carles d'Habsburg en la qual els comminava a rendir la plaça alhora que posava en marxa un destacament de soldats per si es produïen resistències. Poca estona més tard n'arribà una altra d'un dels patricis gironins, en Ramon Belloch, que s'oferia com a intermediari, ja que les ordres de les tropes austriacistes, llavors acampades a Riudarenes, eren ben clares: rendició o assalt i saqueig. La municipalitat i el Capítol acordaren, previ permís del governador, negociar amb en Ramon Belloch, allotjat en una propietat seva de Palau Çacosta, les condicions de la rendició. La sorpresa dels quatre comissaris gironins fou que no hi havia cap opció de negociar res perquè l'única alternativa era entregar la plaça en dotze hores. En cas

¹⁰ AMGi. MA. 1705. *Concilium Generale*. 8 d'octubre, f. 347v-349. *Convocatio dicta Adjunctionis Belli*. 8 d'octubre, f. 349-350. *Secunda Convocatio dicti Concily*. 8 d'octubre, f. 350-350v. *Embaxada feta al Molt Il·lustre y Rmo. Señor Bisbe de esta Ciutat y al molt Hble. Capitol*. 8 d'octubre, f. 350v-351. *Convocacio dels Nobles, Militars y Ciutadans honrats domiciliats en la present Ciutat*. 9 d'octubre, f. 351-352. *Nota sobre la dificultat tinguda per part del Molt Il·lustre Capitol per concorrer dits consulents militars*. 9 d'octubre, f. 352-352v.

¹¹ AMGi. MA. 1705. *Comparició de col·legis y confraries de la present Ciutat*. 10 d'octubre, f. 352v-354. *Diumenge als onse de dits...* 11 d'octubre, f. 354-355. *Concilium Generale*. 10 d'octubre, f. 355v-358.

contrari, a partir de les 10 del matí del 12 d'octubre les tropes austriacistes iniciarien les operacions per assaltar la ciutat. A més, demanà que entreguessin ja el baluard de l'Areny, cosa que la municipalitat negà rotundament, car Girona comptava amb governador i aquest era l'únic que ho podia autoritzar. Les hores passaven i encara no hi havia una resolució aprovada, amb el consegüent perill que la ciutat fos assaltada. El Consell General es reuní de nou poques hores abans que vencés l'ultimàtum i acordà escriure al governador per demanar-li què podien fer. En l'escrit, el primer punt deixava molt clar que ells havien actuat amb lleialtat, recordant-li que havien obert davant d'ell la carta del pretendent austriacista i li havien demanat permís per negociar amb en Ramon Belloch. No obstant això, la situació era crítica, ja que hi havia 4.000 homes a Riudarenes que venien cap a Girona per assaltar-la i saquejar-la. A més, a l'Empordà s'estava formant un altre contingent austriacista, sota les ordres de Francesc Despujol, que també volia dirigir-se contra Girona i calia sumar-hi la possibilitat que *"no succehís dintre de esta ciutat alguna inquietut."* La carta acabava demanant-li que fos quina fos la seva decisió posés en primer lloc la conservació de la ciutat i dels seus habitants. La sorpresa fou que el governador donà permís en reconèixer la poca preparació de la plaça en cas d'un assalt, puix que la guarnició era escassa, i de baixa qualitat, per no haver-hi suficients pertrets de guerra ni de boca ni tampoc l'estat de les fortificacions permetien sostenir un setge en regla. Per això, donava permís a la municipalitat per negociar, però observant que tant ell com la guarnició i els oficials reials que volguessin marxar, que ho poguessin fer amb tots els honors i se'ls garantís el trànsit fins a Roses o a Bellaguarda. En cas contrari, ell utilitzaria tots els mitjans per defensar el seu honor.¹²

Seguidament, la municipalitat envià una ambaixada per negociar la rendició de la plaça mentre que per conservar la quietud dins de Girona, el batlle Francesc Parer rebé l'encàrrec d'agafar alguns homes armats.¹³ L'esperança que el perill hagués passat

¹² AMGi. MA. 1705. *Concilium Generale*. 11 d'octubre, f. 358-360. *Y immediatament de tingut de dit Concell...* 11 d'octubre, f. 360v-362. *Secunda Resolutio*. 11 d'octubre, f. 362-362v. *Tertia Resolutio*. 11 d'octubre, f. 362v-363v. *Quarta Resolutio*. 11 d'octubre, f. 363v-364. *Quinta Resolutio*. 11 d'octubre, f. 364. *Concilium Generale*. 12 d'octubre, f. 364v-367. *Carta rebuda del Sr. Governador sobre la permissio de poder esta Ciutat capitular*. 12 d'octubre, f. 368v-369.

¹³ AMGi. MA. 1705. *Secunda Resolutio*, 12 d'octubre, f. 367-368. Els ambaixadors nomenats foren: Pere Rosselló (ciudadà honrat), Josep Grato de Raset i Trullas (donzell), Francesc Puig (notari públic), Francesc Milans (adroguer, i ciudadà de la mà menor). En Josep Grato al·legà que la seva dona estava molt malalta i tenia febre i per això demanava llicència per no anar-hi. En el seu lloc escolliren a Josep de Font i Llobregat (donzell). *Tertia Resolutio*, 12 d'octubre, f. 368-368v.

després de rebre permís del baró de Beck per negociar la rendició de Girona, es frustrà per l'actitud intransigent dels comandants austriacistes. El brigadier Gabriel de Kaulbarg exigí l'entrega de les portes aquell mateix dia, ja que l'alternativa era l'assalt de la ciutat. Mentrestant, les tropes austriacistes arribaren a Palau Çacosta i en el pla de Girona. En aquest punt, Ramon Belloc recomanà un altre cop l'entrega del baluard de l'Areny, amb el compromís que seria retornat a la municipalitat quan la plaça s'hagués rendit, si el baró de Beck no en volia cedir cap. Ben aviat es reuní un Consell General que acordà enviar una ambaixada al governador perquè decidís què fer. El baró de Beck acceptaria la rendició sempre que s'acceptessin les condicions que ja havia demanat feia unes hores. Amb el permís del governador, llavors s'inicià la negociació que conclougué ràpidament, atès que no hi hagué cap desacord destacable. A grans trets, l'acord preveia que qualsevol persona podria marxar de Girona en un termini de tres dies mentre que els que es quedessin no patirien cap represàlia pels actes realitzats fins llavors.¹⁴

Un cop firmades les capitulacions de la rendició de Girona, el 12 d'octubre els austriacistes col·locaren una tropa en el portal de l'Areny, però l'ocupació tan sols durà un dia, tal com s'havia pactat.¹⁵ Una de les baixes més notables que es produí amb el canvi de fidelitat fou la marxa del bisbe Miquel Joan de Taverner. Des del primer moment, ell era un ferm partidari de Felip V i així ho havia fet saber a la municipalitat quan li demanaren l'opinió en els moments de major inseguretat.¹⁶

4.2.- El domini austriacista (1705-1711)

4.2.1.- L'ofensiva borbònica de 1706

Si el 1705 havia acabat amb una victòria quasi total del moviment austriacista a Catalunya, a principis de 1706, el bàndol borbònic preparà una fulgurant ofensiva amb

¹⁴ AMGi. MA. 1705. *Nota sobre la diligència se ha feta sobre lo venir lo Enemich y esser ja molt serca*. 12 d'octubre, f. 370-370v. *Resposta al Señor. Dn. Ramon Belloch*. 12 d'octubre, f. 370v-371. *Concilium Generale*, 12 d'octubre, f. 371-374v. Els ambaixadors foren: Geronim Fontdevila (ciudadà honrat), Josep de Font i Llobregat (donzell), Esteve Andreu (mercader) i Francesco Oliva (llibreter). *Secunda Resolutio*, 12 d'octubre, f. 374v-375. Els ambaixadors foren: Pere Rosselló (ciudadà honrat), Josep de Font i Llobregat (donzell), Francesc Puig (notari públic), Francesc Milans (adroguer). 12 d'octubre, f. 375. *Nota sobre lo formarse las Capitulacions per la nova obediencia se ha de prestar*. 12 d'octubre, f. 375-376v. *Carta al Señor Comendant lo Destacament del Exercit Enemich*, 12 d'octubre, f. 376v-377v. *Molt Il·lustre Señor...*, 12 d'octubre, f. 377v-378v.

¹⁵ AMGi. MA. 1705. *Nota sobre la entrada de las Reals Armas de la Magt. del Rey Nostre Señor Carlos tercer que Deu gde*. 12 d'octubre, f. 379. *Adjunctio Belli*. 13 d'octubre, f. 379-380.

¹⁶ AMGi. MA. 1705. *Visita feta per lo Señor Bisbe*. 27 d'octubre, f. 415v-416v.

l'objectiu de recuperar Barcelona. Precisament, un dels exèrcits borbònics, en aquest cas netament francès sortiria dels seus quarters del Rosselló per dirigir-se contra la capital catalana. Les operacions militars s'iniciaren a principis de febrer, en part destinades a avituallar Roses, que havia romàs fidel a la causa filipista, però també per distreure tropes austriacistes. La progressió francesa anà més enllà i aconseguí dominar tot l'Empordà, ja que els imperials en un primer moment recularen fins a Bàscara mentre es reorganitzaven. Quan aconseguiren acumular uns 4.000 homes, gran part d'ells procedents del sometent, projectaren una contraofensiva per rendir les guarnicions franceses de Calabuig i Navata, com a primer pas per expulsar-los de l'Empordà. Tanmateix, l'operació fou un absolut fracàs i les pèrdues sofertes delaten la magnitud de la tragèdia, car la xifra de morts oscil·là entre els 300 i 500 homes, que caldria afegir uns centenars més de presoners, entre els quals el tambor de la companyia que envià la municipalitat gironina. El nefast resultat per les armes austriacistes en els recents combats permeté als borbònics que estiguessin a poques lligues de Girona, generant un gran neguit en els jurats. El comandament austriacista prometé que remetria uns 300 cavalls i algunes peces d'artilleria urgentment per sostenir el front. Tot i l'ajuda, era evident que Girona no podria resistir un atac en regla de les tropes franceses, ja que aquestes sumaven un important contingent. El panorama s'aclarí una mica a partir del 21 de febrer quan arribà el general de cavalleria comte d'Ullesfeld. Abans, però, el governador proposà el 18 de febrer que calia reforçar les fortificacions de Girona amb la instal·lació d'unes plataformes d'artilleria, que hauria d'assumir el cost la municipalitat davant la manca de recursos econòmics. La Junta de Guerra ho aprovà amb el benentès que es descomptaria del donatiu aprovat per les Corts. Així mateix, s'adquirí teia per si la ciutat era assetjada.¹⁷

Des del 25 de febrer se sabia que el duc de Noilles rondava molt a prop de Girona i per això el comte d'Ullesfeld ordenà que uns cavalls reconeguessin els voltants per

¹⁷ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Fundación Elías de Tejada. Madrid. 1997-2002. Vol. 2, p. 64-65. AMGi. MA. 1706. *Carta al Rei*. 11 de febrer, f. 93v. *Carta al Rei*. 12 de febrer, f. 98-99. *Adjunctio Belli*. 14 de febrer, f. 101v-105v. *Adjunctio Belli*. 15 de febrer, f. 106v-107. *Carta al Rei*. 15 de febrer, f. 108v-109. *Resposta del Rei*. Barcelona. 13 de febrer, f. 110-110v. *Carta als señors Deputats*. *Carta al Rei*. 17 de febrer, f. 112v-113. 18 de febrer, f. 114-114v. *Adjunctio Belli*. 18 de febrer, f. 115v-116. *Vinguda del Sr. Comte de Ulfelt general de la cavalleria*. 21 de febrer, f. 118. Marquis de QUINCY: *Histoire Militaire du regne de Louis le Grand, Roy de France*. Paris. 1726. Vol. 5, p. 201-202. BNF. Gazette. 1706, p. 96, 104-106, 117-118, 141

localitzar els enemics. Finalment, l'endemà, a primera hora, les tropes franceses envestiren Girona des de Sarrià. El pla borbònic consistia a apoderar-se del Pont Major, un punt crític, perquè del seu control depenia de si es podria creuar fàcilment el riu Ter o no. L'estratègia era molt simple, car s'atacaria el pont amb uns 4.000 homes mentre que una altra columna, sota les ordres de M. Legal, superaria el riu Ter per un punt més allunyat a manera de distracció. Així, quan les tropes austriacistes anessin a repel·lir el segon atac, Legal retornaria cap a Pont Major per donar suport a les tropes del duc de Noailles, que conduiria l'atac principal. Al seu torn, el comte d'Ullesfeld reforçà la defensa del Pont Major amb el regiment de napolitans de Galopo perquè sospità que seria el lloc escollit per assaltar Girona. L'arribada dels italians en el pont coincidí amb l'atac francès que disposava del suport d'artilleria. Tots els intents de superar la defensa napolitana foren rebutjats a pesar de ser sols 200 homes. La resistència numantina permeté al comte d'Ullesfeld que s'adonés on era l'atac principal i ordenà que totes les forces anessin cap a Pont Major a defensar-lo. Llavors, la iniciativa canvià de bàndol i els francesos hagueren de defensar el seu cap de pont, puix que el sometent i els miquelets creuaren Pont Major amb el suport de la cavalleria. El duc de Noailles ordenà la retirada i marxà cap a l'Empordà, però els imperials no li posaren les coses fàcils perquè el perseguiren fins al pont de Medinyà. La retirada francesa, això sí, fou ordenada, encara que la lluita entre el sometent i la rereguarda francesa es prolongà. Tot i que les pèrdues borbòniques foren importants, 270 homes contra 40 pels austriacistes, no resultaren un desastre, ja que el poder francès quedà intacte. Els jurats gironins destacaren l'actuació del general comte Donegal que lluità al costat del sometent *"donantlos calor y animantlos"*. Ara bé, de seguida destacaren també que *"los pocos habitantes y ha en esta ciudad sols podem trobar sanch que derramar en servey de V. Magt, pero diners molt pocos per poder servir a V. Magt"*.¹⁸ Des del punt de vista francès, la batalla fou menysvalorada, car la consideraren un simple xoc que es produí quan els borbònics tornaven de pacificar la muntanya i s'adonaren que a Girona hi havia entre 6.000 i 7.000

¹⁸ AMGi. MA. 1706. *Carta al Rei*. 26 de febrer, f. 124v-125v. Castellvi cometé l'error de no assenyalar correctament el dia de la batalla perquè ell afirmà que fou el 25 de març quan s'havia produït un mes abans. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas...*, Vol. 2, p. 66. BC. F. Bon. 5800 *Noticias individuales del victorioso reencuentro tuvieron las Armas de su Magestad (Dios les guarde) el dia 26 de febrero, contra las Enemigas, sobre el Puente Mayor, y otras partes. Barcelona*. Impresor Rafael Figuro, 1706. BC. F. Bon. 5.718. *Noticias venidas a Barcelona por correo extraordinario, el dia 27 de Febrero*. Impresor Rafael Figuro, 1706.

soldats austriacistes. Llavors, el duc de Noailles ordenà desallotjar-los de Sarrià, cosa que aconseguí mitjançant una acció combinada dels granaders i els miquelets, i amb el suport de la cavalleria. Un cop expulsats, el duc podria haver ordenat que els perseguissin fins a les portes de Girona, però no va executar-ho, atès que anava just de provisions. La retirada l'aprofitaren els austriacistes per perseguir-los i enfrontar-se a la rereguarda fins a Medinyà sense majors conseqüències.¹⁹

Amb la desfeta, els borbònics optaren perquè el duc de Noailles arreplegués totes les tropes disponibles i es dirigís directament contra Barcelona resseguint la costa per evitar que poblacions fortificades, com Girona, es convertissin en obstacles insalvables. Precisament, els jurats gironins advertiren el 31 de març que tenien la "*precipitada resolucio de encaminarse á eixa cort*".²⁰ Al seu torn, els austriacistes també reclamaren que totes les tropes anessin a la capital a defensar-la. El 2 d'abril el comte Donegal amb la guarnició anglesa hi anà, deixant que la defensa de Girona seria sols cosa del regiment gironí. La Junta de Guerra d'aquell dia aprovà que cada dia havien d'entrar tres companyies per garantir la seguretat de la plaça.²¹

El setge de Barcelona resultà un complet fracàs pels interessos borbònics perquè no foren capaços de prendre-la abans que arribés una potent flota aliada. Així, davant el perill de quedar atrapats entre dos fronts, optaren per aixecar el setge i retirar-se. Mentre que una part l'exèrcit marxà en direcció a Castella, l'altra ho feu cap a França. El moviment atemorí a les autoritats gironines, car advertiren la possibilitat que les tropes franceses provessin de prendre la ciutat. Consegüentment, mobilitzaren a tots els homes majors de catorze anys i entregaren armes qui no en tingués. A més, s'acordà que s'executarien unes obres urgents per reforçar les muralles i tapiar els portals que no fossin imprescindibles. De fet, el període més crític per la seguretat de la plaça gironina fou del 13 al 15 de maig, ja que les tropes franceses estaven relativament a prop de Girona, però encara no havien arribat els esperats reforços. L'arribada del brigadier Adam Palin, amb dos regiments d'infanteria, acompanyat amb el fet que les

¹⁹ BNF. *Gazette*. 1706, p. 142.

²⁰ AMGi. MA. 1706. *Carta al Rei*. 31 de març, f. 175-175v.

²¹ AMGi. MA. 1706. *Adjunctio Belli*. 2 d'abril, f. 175v-177. *Adjunctio Belli*. 28 d'abril, f. 216-216v.

tropes franceses llavors ja es trobaven a Verges, implicà la fi de la campanya d'aquell any.²²

4.2.2.- L'acció de Calabuig (1707)

El 1707 començà amb una dura advertència que feren els jurats a la Cort austriacista referent a la situació que es trobava Girona, que era la frontera militar amb els borbònics. La falta de tropes era més que evident, però el buit era especialment greu en cavalleria, puix que no hi havia prou cereals per alimentar tants cavalls per la manca d'un contractista. Tampoc s'escapaven de la crítica l'estat de les fortificacions, però molt especialment de les que s'estaven fent en aquells moments, ja que restaven obertes i sense cap defensa. Un altre aspecte crític com era l'artilleria, tampoc ofería un bon panorama perquè, tot i els recursos invertits, serviria de molt poc en tenir els carretons "consumits". La por era que si, tal com es publicava, els francesos venien cap a Girona "se podria temer de algun sinistre frangent" El contrast l'oferien els francesos que s'estaven preparant per entrar en qualsevol moment, atès que els jurats tenien constància d'un incessant tràfec entre Perpinyà, Cotlliure i Roses, tant de tropes com de vitualles. No obstant això, no ens consta que aquesta carta rebés una resposta, possiblement perquè l'objectiu era reduir València i es creia que els moviments francesos eren més de distracció que no un perill real per desestabilitzar la frontera nord.²³

Les alarmes dels jurats saltaren quan es confirmà que es retiraven les tropes angleses, les principals unitats de la guarnició, per enviar-les a València i, en el seu lloc, vindria un regiment espanyol. Mentrestant, la guarnició sols comptava amb el regiment de la Diputació, molt disminuït, i el de Girona, quan els indicis assenyalaven que els francesos estaven a punt d'entrar de nou a l'Empordà per devastar el territori. La insistència dels jurats permeté retenir algunes unitats fins que arribés el regiment que les substituïria. Davant els perills que amenaçaven, els membres de la junta de guerra prengueren la

²² AMGi. MA. 1706. *Crida per rebre Armas*. 12 de maig, f. 229v. *Adjunctio Belli*. 14 de maig, f. 231-231v. *Alia Adjunctio Belli*. 14 de maig, f. 231v-232v. *Vinguda del nou Sr. Governador*. 15 de maig, f. 233. A. ESPINO: *Pàtria i...*, p. 48-54.

²³ AMGi. MA. 1707. *Carta al Rei*. 3 de febrer, f. 90-90v. *Carta á S. Ex.* 3 de febrer, f. 90v-91.

decisió el 16 de maig de reforçar la vigilància dels portals i altres espais estratègics com el baluard del Governador.²⁴

Tot i que l'exèrcit francès era relativament reduït, entorn de 6.000 homes, era manifestament superior a les tropes austriacistes que guarnien la frontera. El general Nebot primer es retirà a Bàscara per després recular fins a Girona a l'espera de reforços, puix que evità un enfrontament que hauria perdut. El resultat fou que Figueres fou ocupada pel duc de Noailles el 17 de maig i seguidament devastà l'Empordà perquè els tímids contracops imperials eren fàcilment avortats.²⁵

El comte de Noyells considerà que la millor manera d'aturar els francesos era fortificar el castell de Calabuig, al costat de l'estratègic enclavament de Bàscara. Guarní la fortificació amb poc més de 400 homes, entre soldats regular i miquelets, sota les ordres del capità Freixa. Les instruccions que rebé foren molt clares: En cas d'atac, hauria de resistir tant com pogués per donar temps l'arribada dels socors. El pla era pinçar els borbònics entre la fortificació i les forces que provinguessin de Girona. Així, quan el duc de Noailles tingué constància d'aquesta fortificació, posà en marxa part del seu exèrcit per destruir-la. La nit del 25 al 26 de juny es dirigí contra el castell de Calabuig amb quasi 4.000 homes i 4 peces d'artilleria. L'avantguarda francesa carregà contra uns 300 homes que estaven dormint a fora i fugiren precipitadament. Després, el duc de Noailles rodejà el fort i començà els preparatius per expugnar-lo, però el capità Freixa el rendí abans. Mentrestant, el comte de Noyells, en tenir coneixement que el castell de Calabuig era atacat, organitzà una força expedicionària per socórrer la guarnició assetjada. Mentre estava de camí rebé la notícia de la caiguda de la fortalesa, cosa que obligà a desallotjar Bàscara i reagrupar les tropes a Girona.²⁶

La presa del fort de Calabuig no implicà que els borbònics progressessin més enllà i sols s'accontentaren en destruir-lo per evitar que fos utilitzat de nou contra ells. A

²⁴ AMGi. MA. 1707. *Adjunctio Belli*. 16 de maig, f. 203-204v. Segons Castellví, el total de les forces que tenia el comte de Noyells en la frontera empordanesa era d'uns 6.000 homes. La gran majoria d'aquests marxaren i per això els jurats es queixaren de deixar-los desemparats. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 419.

²⁵ AMGi. MA. 1707. f. 205v – 207v. *Adjunctio Belli*. 17 de maig, f. 205v-206v. *Carta al Rei*. 17 de maig, f. 206v-207. *Carta als Srs. Diputats*. 17 de maig, f. 207-207v. *Carta als Srs. Concellers de Barcelona*. 17 de maig, f. 207v. *Gazette de France* (édition de Lyon). 1707, p. 103. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 419.

²⁶ BNF. *Gazette*. 1707, pàg. 115. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 419. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, vol. 5, p. 415-416. A. ESPINO: *Pàtria i...*, p. 66-67. AMGi. MA. 1707. *Adjunctio Belli*. 27 de juny, f. 249v-250. *Carta al Rei*. 27 de juny, f. 250-250v.

principis d'agost els borbònics es retiraren en el Rosselló després d'haver devastat tot l'Empordà, ja que la campanya d'aquell any tenia com a objectiu distreure tropes austriacistes del front principal, que eren València i Lleida. Un èxit afegit fou que les tropes s'alimentaren en territori enemic.²⁷ No obstant això, la por d'una nova invasió fou una constant el que restà de la campanya, encara que s'accentuà més quan la guarnició marxà cap a Lleida. Per mantenir un mínim de seguretat, el governador demanà que la municipalitat aportés 100 homes per controlar els portals de Sant Cristòfol, Santa Clara i del Carme. Els jurats hi estigueren en contra pel fet que els habitants havien assumit durant tres mesos la vigilància de la ciutat quan les tropes angleses marxaren i tan sols n'oferiren 50 si es trobaven, ja que els pagarien 4 sous al dia. El pa de munició aniria a càrrec del governador.²⁸

La por no era infundada, ja que un fet fortuït com fou l'explosió d'uns barrils de pólvora a Perpinyà causà tal enrenou que el duc de Noailles optà per suspendre els preparatius per tornar a entrar a l'Empordà amb la idea d'assetjar Girona. Probablement, sense explosió tampoc s'hauria produït la invasió, puix que l'hivern fou molt més rigorós que de costum i, aspecte molt important, Girona finalment rebé una important guarnició, xifrada en uns 4.000 homes, que la feia quasi inaccessible pels mitjans que tenia a l'abast per l'empresa el duc de Noailles.²⁹

La importància dels fets de Calabuig radica en l'intent d'establir un punt fortificat relativament a prop de Girona simplement per aturar la progressió francesa. Podríem arribar a considerar-ho com un acte de realisme, ja que no hi havia recursos econòmics per aixecar una fortificació més a prop de la frontera, però també d'incapacitat perquè, en el fons, simplement era una fortificació pensada per retenir els francesos un parell de dies. De fet, no restava importància a Girona, sinó tot el contrari, puix que era essencial que hi hagués una guarnició prou competent perquè part d'ella pogués sortir de campanya per enfrontar-se amb els borbònics.

²⁷ AMGi. MA. 1707. *Carta als Srs. Diputats*. 10 d'agost, f. 292v. *Carta als Srs. Concellers de Barcelona*. 10 d'agost, f. 292v.

²⁸ AMGi. MA. 1707. *Adjunctio Belli*. 3 d'octubre, f. 353-354v.

²⁹ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 420-421.

4.2.3.- Els borbònics frenats de nou (1708)

A diferència de les campanyes dels dos anys anteriors, la de 1708 començà relativament tard, ja que durant l'hivern no s'havien produït escaramusses d'importància. Ara bé, el retard no conduí a una precipitada invasió, ans el contrari, ja que els preparatius foren exhaustius, car l'objectiu era distreure tropes austriacistes per facilitar la conquesta de Tortosa. Mentrestant, els jurats gironins observaven amb preocupació el tràfec que hi havia a Roses per l'arribada contínua de vitualles de boca i de guerra, com també de les tropes que s'anaven concentrant a l'altre cantó de la frontera. Per contra, la situació defensiva del cantó austriacista era força deplorable, ja que si bé durant l'hivern els pobles de l'Empordà havien mantingut el regiment de Rafael Nebot, ara sols restaven les tropes, molt minvades, del coronel Francesc Ferrer, encara que la pitjor part se l'enduien els soldats portuguesos que estaven "*captant per los carrers publicament ab lo sol pa de municio*". No obstant això, la por era que la collita quedés en els camps, especialment de gra, per culpa d'estar "*sense providencia ni defensa*", així com que la fortificació de la plaça no avançava el ritme desitjat.³⁰ Inicialment, les respostes procedents de Barcelona foren unes vagues promeses d'ajuda, però, des de principis de maig, aquestes es materialitzaren amb l'enviament d'algunes unitats de cavalleria a Girona. Les alarmes saltaren pocs dies més tard quan la invasió era imminent, puix que a Roses s'havia accelerat el tragí de pertrets de guerra i de boca. Des de la municipalitat gironina s'apostava per aturar la invasió a Pont de Molins, car es cobriria molt millor l'Empordà.³¹ Mentrestant, el comte d'Ullesfeld nomenà el príncep Enric de Darmstadt com a nou comandant de la frontera i reforçà les tropes amb l'enviament del regiment del general Rafael Nebot.³² A trenc d'alba del 8 de maig, els borbònics entraren a l'Empordà i l'endemà ja tenien Figueres ocupada mentre que el general Nebot reculà fins a Girona davant la superioritat borbònica.³³ El curs dels

³⁰ AMGi. MA. 1708. *Carta a S. Magt.* 17 d'abril, f. 148-148v.

³¹ AMGi. MA. 1708. *Resposta del Rei.* (Ramon de Vilana Perlas) Barcelona. 18 d'abril, f. 157. *Carta al Sr. Secretari del Despaig Universal* (Ramon de Vilanna Perlas). 3 de maig, f. 162v. *Carta al Rei.* 5 de maig, f. 163v-164v. *Carta al Sr. Secretari del Despaig Universal.* 5 de maig, f. 164. *Carta al Sr. Comte d'Ullesfeld.* 5 de maig, f. 164v-165. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas.* Vol. 2, p. 543.

³² AMGi. MA. 1708. *Resposta del Sr. Comte d'Ullesfeld.* Barcelona. 6 de maig, f. 169. *Resposta del Sr. Secretari del Despaig Universal.* Barcelona. 6 de maig, f. 169v. *Visita feta al Sr. Príncep Darmestar.* 9 de maig, f. 169v-170v.

³³ BNF. *Gazette.* 1708, p. 91. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 91-93.

esdeveniments amoïnaren els jurats gironins en considerar que *“tots los anys se troba ab estos conflictes ja insuportables, cosa que es fàcil de evitar-ho si se hagués ab temps previngut lo resguard”*.³⁴ El crit desesperat d’ajuda produí l’efecte esperat, car des de mitjans de maig trobem a Girona un petit exèrcit format per elements de cavalleria, destacats a Campdorà, tres regiments a Pont Major (un d’holandès, el de Joan Ferrer i el del marquès de Rubí) i tres més aquarterats dins dels murs de la ciutat (el del comte de Taf i dos de portuguesos). En total, sumaven uns 2.500 infants i 1.500 cavalls, tots ells de qualitat contrastada.³⁵ Durant dues setmanes el front romangué força tranquil, excepte alguna incursió borbònica entorn del Fluvià. En una d’elles, efectuada el 23 de maig, els francesos s’acostaren fins a Medinyà, a tocar de Girona, passant per Sant Jordi Desvalls i Cervià, tot i que el veritable objectiu era *“destruhir lo País, com així ho publica, no ésser altre son fi, estant los Pobles de l’Empordà tant llastimats”*.³⁶ Precisament, Quincy afirmà que *“Noilles n’avoit pas encore dessein d’assiéger [Girona], n’yant alors d’autre but que de manger la plaine que étoit très abondante”*. El següent moviment francès encara fou molt més atrevit, car situaren el campament a Cervià i l’avantguarda a Medinyà. Al seu torn, els austriacistes protegien Campdorà amb la cavalleria, el regiment d’infanteria de Taf i els miquelets. L’artilleria dominava el Congost i els regiments del marquès de Rubí, els d’Holanda i Joan Ferrer guarnien el Pont Major. A més, la construcció d’un fort de feixina evità que passar el riu Ter fos una empresa fàcil. Finalment, aixecaren el sometent fins a Hostalric per si feia falta. Segons sembla, els austriacistes comptaven amb més de 5.000 soldats, però la manca d’iniciativa dels seus comandants l’aprofitaren els borbònics per devastar l’Empordà.³⁷ El 28 de maig el duc de Noailles sortí amb 2.400 infants, 1.000 cavalls i 10 canons amb l’objectiu de bombardejar els campaments austriacistes per posteriorment atacar-los. El bombardeig començà a les sis del matí i durà entorn de tres hores, però els imperials es retiraren amb ordre i es refugiaren darrere d’un petit turó. En tota l’operació sols hi hagué mig centenar de baixes. El comandament austriacista es reuní urgentment i decidiren atacar

³⁴ AMGi. MA. 1708. *Carta al Rei*. 8 de maig, f. 171-171v. *Carta al Sr. Comte Ullesfeld*. 8 de maig, f. 172. *Carta als Srs. Diputats*. 8 de maig, f. 172-172v.

³⁵ AMGi. MA. 1708. *Carta als Srs. Concellers de Barcelona*. 17 de maig, f. 178v-179.

³⁶ AMGi. MA. 1708. *Carta al Rei*. 23 de maig, f. 184v.

³⁷ AMGi. M.A. 1708, f. 191v i f. 192. *Resposta als Concellers de Vich*. 26 de maig. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 96.

els borbònics per expulsar-los de la posició des d'on els estaven bombardejant. Així, la cavalleria del general Nebot i tres regiments de fusellers foren els encarregats d'executar la missió. Tot i que la principal dificultat era salvar el riu Ter sota el foc intens dels canons enemics, el terreny els afavorí perquè ofería certa protecció. L'atreviment donà els seus fruits, car obligà als borbònics no tan sols a retirar-se, sinó que també cediren Sant Julià de Ramis, on havien fortificat l'església. No obstant això, entorn les sis de la tarda, el príncep Enric, mentre reconeixia el camp enemic, es topà amb el duc de Noailles a tret de pistola. Llavors, les dues escortes establiren un dur combat, però el terreny abrupte impedí que els francesos, superiors numèricament, s'imposessin i els contendents es retiraren sense lamentar importants pèrdues. Malgrat tot, els austriacistes no temptaren més la sort i també recularen. Segons Castellví, els francesos repetiren la mateixa d'acció de canonejar des de l'alçada als austriacistes, sense majors conseqüències. Tanmateix, la tensió bèl·lica anà disminuint, ja que el duc de Noailles no era capaç de superar el cordó defensiu establert a Girona, però, al mateix temps, el príncep Enric no tenia suficients tropes per desallotjar els francesos. Finalment, el 7 de juny arribà el comte d'Uhlefeld amb reforços per assumir el comandament de les tropes, puix que la impulsivitat del príncep Enric podia conduir a un combat de resultat incert, arriscant unes tropes que els imperials no es podien permetre perdre. Posteriorment, ja no es produïren accions de gran importància, sinó petits cops de mà, especialment dirigits per apoderar-se de les vitualles de l'adversari.³⁸

4.2.4.- 1709. L'any de les desfetes.

La campanya de 1709 mostrà la dificultat de defensar la frontera empordanesa, tot i configurar una defensa en profunditat. Els austriacistes establiren tres fortificacions avançades, dos per controlar la Via Augusta, Figueres i Bàscara, i una altra a Castelló d'Empúries per contrarestar els moviments provinents de Roses. La resta de l'exèrcit estaria a Girona i actuaria com a reserva per actuar on calgués quan es produís la invasió. El 5 d'agost els jurats gironins informaren que els borbònics estaven preparant un potent contingent constituït per uns 8.000 o 9.000 infants i 2.500 cavalls. L'objectiu, com ja era

³⁸ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 542-544. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 94-97. BNF. *Gazette*. 1708, p. 96 i 108.

habitual, era la d'alimentar l'exèrcit a Catalunya, tot i que els francesos publicaven que estaven “*aguardant més tropes per venir assitjar esta Plaça [de Girona]*”.³⁹

El duc de Noailles dividí les seves tropes en tres cossos diferents per sorprendre els campaments aliats i destruir-los. Mentre que les unitats més lentes, com l'artilleria, utilitzaren la ruta habitual de les invasions, el Pertús, la resta de l'exèrcit agafà camins pocs transitats dels Pirineus. Tanta sagacitat li passà factura perquè part de la cavalleria es perdé i es malbaratà el factor sorpresa. Els contratemps obligaren a canviar de plans i concentrar l'atac contra Figueres, tot i que l'èxit de l'operació militar depengué d'un fil en ser descoberts a Pont de Molins. L'avís no fou escoltat pel governador austriacista de Figueres, el coronel Schomberg, i quan s'adonà de l'error, no hi hagué temps d'una retirada ordenada. Amb tot, les tropes imperials es desplegaren per repel·lir l'atac dels invasors, però després d'una breu escaramussa es rendiren, salvant-se tan sols de la desfeta poc més de mig centenar de cavalls en fugir al galop del camp de batalla. El resultat de l'operació fou que els francesos feren quasi 900 presoners, però, per contra, no pogueren sorprendre ni les guarnicions de Castelló d'Empúries ni de Bàscara.⁴⁰

La pèrdua de Figueres causà una gran commoció en els jurats de Girona en considerar com a molt probable un setge. Un acte reflex fou la compra de cent sacs de farina que efectuà la Junta de Guerra per aprovisionar la ciutat. Dies més tard, aprovaren fer una provisió de vi i d'alçar el regiment de Girona per la manca d'infanteria en l'exèrcit austriacista.

Mentrestant, els borbònics aixecaren el campament i es dirigiren cap a Sant Pere Pescador per establir-lo entre Torroella de Montgrí i Verges. A continuació, també situaren una guarnició a Sant Jordi Desvalls, i en comptes de progressar cap a Girona, el duc de Noailles devastà el territori. Segons els jurats gironins, tan sols a Bordils els francesos confiscaren 3.000 quarteres de cereals mentre que el botí obtingut en la ràtzia contra Banyoles els permeté alimentar tota la cavalleria durant dues o tres setmanes.

³⁹ Quincy ens informa d'una operació militar que no és corroborada per cap altra font: El 27 de gener tropes franceses sorprengheren la guarnició de Figueres i feren uns 350 presoners. Creiem que és una confusió d'ell, ja que segurament seria la narració de les primeres etapes de la invasió francesa de l'agost del mateix any. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 266-267. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 644.

AMGi. MA. 1709. *Carta á S. Magt.* 5 d'agost, f. 381v-382.

⁴⁰ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 644-645. Gazette de France (édition de Lyon). 1709, p. 139. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 268-269.

Ara bé, la resposta dels austriacistes, tot i no donar els fruits esperats, representà una novetat, almenys en la frontera empordanesa, ja que consistí a tallar l'avituallament de les tropes franceses, que bàsicament era per via marítima. Per portar-ho a terme, els aliats enviaren una esquadra, que utilitzà les Illes Medes com a base d'operacions i foragitaren la flota francesa. Els resultats no foren els esperats perquè els francesos s'avituellaren de nou fent ús de rutes terrestres. La flota de guerra aliada també bombardejà posicions borbòniques, intentà efectuar un cop de mà contra la guarnició de Sant Pere Pescador i, àdhuc, bloquejà Roses.⁴¹

La proximitat del campament francès a Girona, permeté al duc de Noailles d'organitzar una de les accions militars més sorprenents, i arriscades, del front gironí de tota la guerra de Successió. La idea consistia a destruir les forces de cavalleria, xifrades en uns 1.600 homes, que estaven estacionades fora de Girona, entre Santa Eugènia i Salt. Per no aixecar sospites entre els austriacistes, l'1 de setembre expedí un important comboi amb una escorta més que discreta. Al mateix temps, ordenà aixecar el campament que tenia a Torroella de Montgrí per anar a la Bisbal. Mentrestant, el duc de Noailles sortí amb 12 esquadrans de cavalleria i 4 batallons de fusellers de muntanya, dos d'ells catalans, per anar a Girona. La ruta que seguiren no fou la convencional, sinó que travessaren el massís de les Gavarres amb la intenció de preservar el factor sorpresa de l'operació militar. Mentrestant, la infanteria marxaria contra el Pont Major, a Girona, utilitzant el camí habitual. La presència de les tropes franceses a les Gavarres fou detectada a temps, però no actuaren fins que el general Frankenberg, el comandant de la cavalleria austriacista a Girona, ho comprovà personalment en inspeccionar els voltants de Girona. Entre les 5 i les 6 de la matinada del 2 de setembre, el grup de reconeixement austriacista topà amb l'avantguarda borbònica i s'establí un primer

⁴¹ AMGi. MA. 1709. *Carta al Rei*. 5 d'agost, f. 381v-382. *Carta al Sr. Marques Perlas*. 5 d'agost, f. 382-382v. *Carta al Rei*. 6 d'agost, f. 384v. *Carta al Sr. Marques Perlas*. 6 d'agost, f. 385. *Carta als Srs. Deputats*. 6 d'agost, f. 385-385v. *Carta als Srs. Concellers de Barcelona*. 6 d'agost, f. 385v-386. *Carta al Rei*. 7 d'agost, f. 387v-388. *Adjunctio Belli*. 8 d'agost, f. 388v-389. *Prohomenada perquè los taverners pugan fer provisio de vi per lo cas de siti*. 8 d'agost, f. 389v-390. *Extraccio sobre lo repartiment del Regiment...* 10 d'agost, f. 398v-399. *Carta al Rei*. 11 d'agost, f. 402-402v. *Carta als Srs. Diputats*. 15 d'agost, f. 423. *Resposta al Rei*. 19 d'agost, f. 434-435v. *Carta al Rei*. 22 d'agost, f. 442v-443v. *Carta al Sr. Marques de Perlas*. 29 d'agost, f. 451-452. *Carta als Srs. Concellers de Barcelona*. 29 d'agost, f. 452-452v. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 270. Gazette de France (édition de Lyon). 1709, pàg. 143, 146. L'esquadra austriacista estava formada per 25 vaixells de guerra, 2 galeres i 2 galiotes. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 645-646.

combat que fou resolt a favor dels francesos, després que els fusellers, que acompanyaven a l'avantguarda, entressin també en el combat. Entre els ferits hi trobem el general Frankenberg, que fou capturat posteriorment. Després, els francesos es llançaren contra el campament austriacista, però es trobaren que ja estaven formats darrere d'un barranc en desaparèixer l'efecte sorpresa. Els aliats aconseguiren rebutjar dues vegades l'assalt dels francesos, però finalment hagueren de retirar-se a la ciutat, sota la protecció de l'artilleria d'ella, deixant les tendes i altres bagatges en el camp. Per un altre cantó, la infanteria borbònica aparegué des de Celrà i se situà a l'altura del Pont Major, fins a les muntanyes de Campdorà. Cap a les 5 de la tarda la cavalleria francesa passà el riu Ter per Domeny i s'espargí cap a la zona de Sant Gregori. Fins aquell moment, l'artilleria de la ciutat havia estat disparant per repel·lir l'agressió. La cavalleria austriacista que no aconseguí entrar dins de Girona, fou capturada o bé es refugià en la muntanya denominada el Puig d'en Roca, que estava relativament a prop del Pont Major, on se situà la infanteria. Finalment, el general Frankenberg, un cop el metge personal del duc de Noailles l'atengué, fou alliberat sota paraula. L'endemà, els borbònics es retiraren, la cavalleria per la Costa Roja i la infanteria per part del Congost, fent nit a Bordils. El 4 de setembre ja estaven de retorn a la Bisbal.⁴²

La incontestable superioritat francesa era deguda a la manca de tropes imperials a Girona perquè el gruix d'elles estaven concentrades en la conquesta de Balaguer. El resultat era que havien d'adoptar una estratègia defensiva i retirar-se quan els borbònics iniciaven qualsevol moviment de certa importància, ja que sempre restaven en inferioritat numèrica. Els jurats insistien que calia tenir més tropes per aturar les ràtzies, puix que a part d'afectar a la moral, també arruïnava al país. En aquest sentit, a Girona hi havia dificultats per obtenir les 500 quarteres demanades pel Rei mentre que els francesos n'agafaven moltes més en una sola expedició. Tanmateix, a poc a poc la situació es revertí per l'arribada de tropes austriacistes, essent una de les primeres unitats el terç de Barcelona. Pocs dies més tard, el general Starhemberg remeté tres regiments més. En total, arribaren a acumular-se uns 6.000 homes, dels quals la meitat eren soldats de cavalleria, a finals de setembre. Per aquelles dates, la campanya

⁴² AMGi. MA. 1709. *Vinguda del enemich davant de esta ciutat*. 2 de setembre, f. 456-457v. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 646-647. BNF. *Gazette*. 1709, p. 154. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 270-272. La xifra dels soldats de cavalleria que hi havia a Girona varia en funció de qui ho consultem, però els extrems serien Castellví amb 1.400 i Quincy amb quasi 2.000 homes.

començava a declinar i els borbònics efectuaren una retirada ordenada, en part perquè quan l'exèrcit austriacista sortí de Girona no efectuà cap operació militar d'envergadura. Sols ens consta que una part d'ell s'aturà a Esponellà mentre que els fusellers avançaren fins a Bàscara. Ara bé, per motius que desconeixem, part del contingent borbònic reculà i es dirigí contra Bàscara sense oposició dels austriacistes, que es retiraren a Besalú. La debilitat defensiva dels aliats fou aprofitada pels francesos, ja que saquejaren amb consciència la baronia de Vilademuls. Posteriorment, saquejaren tot el cantó nord de la vegueria de Girona, deixant en evidència l'escassa capacitat combativa de l'exèrcit austriacista. A finals d'octubre, les darreres tropes franceses travessaren la frontera amb el convenciment que quan volguessin podrien prendre Girona perquè no quedava un exèrcit de suficient entitat per enfrontar-se al que podia aixecar França llavors.⁴³

4.2.5.- El setge (1710-1711)

El record de les destruccions de l'any anterior encara perdurava en la ment dels jurats quan informaren el 20 de març que a l'altre cantó de la frontera es preparaven per tornar a envair l'Empordà. A part d'aprovisionar-se de pertrets de guerra i de boca, també estaven reclutant un regiment de catalans del Rosselló, car la intenció era entrar el més ràpid possible. El duc de Noailles arribaria dintre de pocs dies per agafar el comandament de les tropes. La resposta del comandament austriacista fou el nomenament del baró de Vetzels com a nou comandant de la plaça de Girona i de la frontera. Amb ell, arribaren també tropes de reforç, que sumades a les que ja hi havia, l'exèrcit aliat totalitzava uns 8.000 homes. Mentrestant, els francesos continuaren amb els preparatius per entrar a l'Empordà i reforçaren les tropes del Rosselló amb 1.200 cavalls procedents de la Cerdanya.⁴⁴

No obstant això, l'alt comandament aliat decidí que la millor defensa a la possible entrada dels francesos a l'Empordà era atacar alguna població del Lluenguadoc.

⁴³ AMGi. MA. 1709. *Carta rebuda dels Srs. Concellers de Barcelona*. Barcelona. 31 d'agost, f. 466-466v. *Carta al Sr. Marques Perlas*. 5 de setembre, f. 467. *Carta als Srs. Diputats*. 5 de setembre, f. 467-467v. *Carta als Srs. Diputats*. 12 de setembre, f. 478v-479. *Carta al Sr. Marques Perlas*. 19 de setembre, f. 486v-487. *Carta als Srs. Diputats de Catalunya*. 1 d'octubre, f. 502-502v. *Carta als Srs. Diputats*. 10 d'octubre, f. 511-511v. Quincy deixa entendre que si el duc de Noailles hagués tingut suficients tropes per assetjar Girona, hauria tingut èxit, ja que la moral del país era molt baixa. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 272-274. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 2, p. 648. A. ESPINO: *Pàtria i...*, p. 101-104.

⁴⁴ AMGi. MA. 1710. *Carta al Rei*. 20 de març, f. 137-138. *Resposta del Rei*. Barcelona. 22 de març, f. 147v-148. *Carta al Rei*. 22 de març, f. 148v.

Organitzaren un cos de tropa sota les ordres del general Seissan i el 25 de juliol aconseguí rendir Sète. Com era d'esperar, el duc de Noailles anà ràpidament a repel·lir l'agressió, deixant de banda l'ofensiva a l'Empordà. Els imperials retiraren gran part de les tropes que havien acumulat a la frontera empordanesa confiant que el duc de Noailles no podria fer cap acció armada durant molt de temps.⁴⁵

La intenció de prendre Girona no decaigué, tot i el contratemps que representà l'acció sobre Sète. Un cop recuperada la plaça, els plans borbònics continuaren dempeus, com així manifestaren els jurats gironins. Tanmateix, el futur de Girona no es jugava tan sols a les terres de l'Empordà, sinó que es decidia a París. Els borbònics volien atacar Girona per alleugerir la pressió que patien a Castella amb l'expedició aliada cap a Madrid. Tanmateix, amb les victòries de Brihuega i de Villaviciosa, el perill s'allunyà i llavors dubtaren què fer, puix que tenien tres opcions. La primera, assetjar Girona, tal com havien planificat originalment. La segona, era projectar una ofensiva des de la Cerdanya, seguint els rius Segre i Ebre. Finalment, la tercera, era repetir la campanya de 1706 i assetjar directament Barcelona, aprofitant la feblesa austriacista. S'optà per efectuar l'operació que es creia més factible i que era prendre Girona.⁴⁶

Les primeres notícies són del 10 de novembre, un període no gaire habitual per engegar una campanya i menys de la magnitud d'assetjar una plaça com Girona. Precisament pels imperials el dubte fou conèixer les veritables intencions borbòniques, puix que el baix nombre de tropes allistades en el Rosselló feia més probable una ràtzia que un setge. Finalment, els francesos penetraren a l'Empordà el 25 de novembre sense oposició, ja que l'endemà uns 300 cavalls arribaren fins a Medinyà per advertir que l'objectiu era prendre Girona. Mentrestant, Barcelona acabava de posar en peus de guerra un regiment de 500 homes per enviar-lo a Girona. La tàctica francesa no consistí a avançar directament contra Girona, tot i ser l'objectiu principal, sinó que primer

⁴⁵ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 124. Segons ell, els francesos entraren a l'Empordà el 6 de juny i ocuparen Figueres el 12 de juny, però no és una informació corroborada per altres fonts.

⁴⁶ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 454 i 455. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 126. Castellví ens suggereix que també hi havia una altra raó: la voluntat d'aconseguir el grau de mariscal per part del duc de Noailles. Per ser-ho, calia primer conquerir una ciutat i Girona semblava una opció real. Les dificultats dins de la Cort foren superades gràcies a l'acció de Mme. Maintenon, que era tia de la dona del duc de Noailles. AMGi. MA. 1710. *Carta a la Reyna Nostra Sra.* 10 de novembre, f. 451v-452. *Carta als Srs. Diputats de Catalunya.* 10 de novembre, f. 452-452v. *Resposta á dita Carta* [dels Diputats de Catalunya]. 16 de novembre, f. 461-461v. *Carta rebuda dels Concellers de Vich.* Vic. 21 de novembre, f. 469v. *Resposta á dita Carta.* 23 de novembre, f. 470. La proximitat de la invasió va fer que Vic estigués allistant una companyia per enviar a Girona en aquells moments.

prengué totes les principals poblacions de la vegueria. Així, el 30 de novembre ja eren amos de Figueres, Torroella de Montgrí, la Bisbal, de Sant Jordi Desvalls... Pocs dies més tard ocuparen Banyoles i Besalú. Els moviments francesos provocaren una gran confusió dins el comandament austriacista perquè semblava que la finalitat de la campanya era prendre Olot. Per fi, entre el 13 i 14 de desembre quedà ben clar que Girona seria assetjada, car les tropes que estaven disperses pel territori començaren a convergir cap a ella.⁴⁷

La nit del 14 al 15 de desembre, el duc de Noailles ordenà que els granaders, amb el suport d'infanteria, ocupessin la Costa Roja i Sant Julià de Ramis. Paral·lelament, desplaçà dues unitats més, una per prendre el Santuari dels Àngels i l'altre es dirigí cap al Congost, una muntanya situada a Campdorà. A primera hora del 15 de desembre, totes les tropes franceses marxaren cap a Girona i llavors es produí la primera topada entre els miquelets que guarnien la capella de Santa Tecla, entorn de la muntanya del Congost, i les avantguardes franceses que obrien el camí. Un breu tiroteig fou més que suficient perquè els austriacistes abandonessin les seves posicions i es retiressin envers el fort de Montjuïc. Mentrestant, el gruix de les tropes franceses, sota les ordres del duc de Noailles, arribaren a Medinyà, i fou llavors quan les avantguardes que ja havien ocupat la Costa Roja, es posaren de nou en marxa per prendre el Pont Major, un punt de vital importància per assetjar Girona. Preveient una forta resistència, la tropa comptava amb el suport d'una bateria de quatre canons de campanya. A diferència de 1706, el pas del riu Ter fou ocupat sense cap mena d'oposició i el migdia d'aquell mateix dia les tropes franceses foren visibles des dels murs de Girona.⁴⁸

A diferència del setge de 1694, el punt inicial d'atac escollit fou el fort de Montjuïc, ja que era impossible repetir l'atac per la muntanya de les Pedreres, pel fet que s'havia fortificat a consciència en els inicis de la guerra de Successió. El mateix duc de Noailles inspeccionà els forts que hi havia a la muntanya de les Pedreres i el 18 de desembre ordenà als enginyers que marxessin del campament de Palau Çacosta i anessin a la

⁴⁷ AMGi. MA. 1710. *Carta a la Reyna Nra. Señora*. 25 de novembre, f. 486v-487. *Concilium Generale*. 26 de novembre, f. 488-491. *Carta a la Reyna Nra. Señora*. 30 de novembre, f. 501v-502. *Carta als Srs. Diputats*. 4 de desembre, f. 521-521v. *Carta dels Srs. Diputats*. Barcelona. 13 de desembre, f. 538v-539. *Carta als Srs. Diputats*. 15 de desembre, f. 543v-544.

⁴⁸ J. BRUGADA: "Una crònica del setge de Girona de l'any 1710". *AIEG*, XLIX, 2008, p. 26-27. AMGi. MA. 1710. *Carta al Rei*. 15 de desembre, f. 544-544v.

mntanya de la Barrufa per preparar l'assalt del castell de Montjuïc. La previsió era disposar de 12 peces de vint-i-quatre per atacar el fort, puix que els defensors sols comptaven amb 9 canons en la fortificació. Precisament, el trasllat de l'artilleria fou tota una odissea, ja que les contínues pluges havien fet impracticables els camins. Així, la distància que es podia recórrer de l'Escala fins a Girona fou de tan sols una llegua al dia, tot i comptar amb un important contingent de presoners que s'ocupaven d'arranjar els camins que posteriorment transitaria el comboi.⁴⁹

Finalment, la nit del 23 al 24 de desembre començaren a obrir la primera trinxera i un parapet per allotjar els soldats en un barranc anomenat Bou d'Or, que estava en una petita elevació de terreny que sobresurt en la muntanya de la Barrufa. Els treballs s'efectuaren sota l'incessant bombardeig provinent dels canons del fort de Montjuïc, atès que era fonamental aturar la construcció de la trinxera abans que poguessin instal·lar l'artilleria. Això no obstant, l'endemà la guarnició del fort descobrí que havien fracassat en l'intent d'aturar la progressió de la trinxera. Malauradament per a ells, era un indicador clar que dintre de pocs dies començaria l'atac. No calgué esperar gaire, ja que el 25 de desembre entorn les 8 del matí 4 morters, 3 segons els jurats gironins, obriren foc contra el fort. Des de la fortificació es replicà l'agressió amb gran virulència, però sense aconseguir canviar el curs dels esdeveniments. Els francesos concentraren el foc contra el baluard del nord-oest, l'anomenat de Sant Germain o de Sant Daniel, i ràpidament aconseguiren desmuntar un dels tres canons que tenia. El 26 a les vuit del matí obrí foc la nova bateria, formada per 8 canons, encara que els jurats digueren que n'hi havia 7, i a la poca estona ja havien desmuntat un altre canó. En aquell moment la situació esdevingué crítica perquè a la guarnició sols li restava un canó per contrarestar el foc dels francesos.⁵⁰

Gràcies a la cobertura del foc de l'artilleria, el 28 de desembre els borbònics pogueren fer una aproximació fins al revellí del fort, cosa que indicava que en qualsevol moment

⁴⁹ J. BRUGADA: "*Una crònica...*", p. 30-33.

⁵⁰ AMGi. MA. 1710. *Carta á S. Magt.* 24 de desembre, f. 580-580v. Segons Castellví, l'obertura de la trinxera es feu el 18 de desembre, el 20 arribà l'artilleria i el 21 començà a disparar. Ara bé, no hi ha cap altra font que concordi amb aquestes dates. A part, per ell, hi ha dos forts, el de Montjuïc i el Roig, cosa que no és cert, ja que el segon és el nom donaren els francesos al fort de Montjuïc. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 129. J. BRUGADA: "*Una crònica...*", p. 33-36. El cronista cometé l'error d'atribuir l'inici de l'atac el dia 26 de desembre quan fou el dia abans. Cal entendre que fou un error involuntari perquè narra els fets del dia 24 i llavors salta directament al dia 26 i cita aquest dia dos cops, els fets del dia 25 i els que realment es feren el 26.

seria expugnat. Abans, però, que es produís l'assalt, la guarnició austriacista l'abandonà el 29 de desembre el matí després de col·locar-hi explosius per inutilitzar-lo. Poques hores més tard fou ocupat pels borbònics sense que les explosions de les mines el danyessin excessivament.⁵¹ La pèrdua del fort de Montjuïc produí un "*lamentable desconsuelo al poble*", segons paraules dels jurats. Si bé inicialment es pensà que el següent pas dels borbònics seria expugnar els forts del Calvari i del Conestable perquè s'hi havien vist unes trinxeres, la realitat fou que el veritable objectiu era baluard de Sant Pere i la muralla de Santa Llúcia. Les trinxeres obertes en altres punts de la ciutat eren simplement per distreure recursos dels defensors. Una de les primeres mesures preses pel comte de Tattenbach fou el de construir una travessera entre els barris de Sant Pere i Sant Feliu.⁵²

Els borbònics no podien plantejar un assalt a la ciutat mentre la torre de Sant Joan estigués sota poder austriacista. Per prendre-la, instal·laren una bateria fora del camí cobert del fort. Els atacs contra la torre de Sant Joan foren tan violents que el 31 de desembre tan sols restaven 5 soldats dels 25 que componia la dotació ordinària d'aquella fortificació. Mentrestant, tot i que encara els austriacistes la mantenien, el seu lamentable estat impedia una defensa adequada el barri de Pedret, fet que fou aprofitat per un escamot borbònic per ocupar-lo. A part, des de la caiguda del fort de Montjuïc, 4 morters estaven bombardejant el burg de Sant Pere, car quedà completament descobert.

El primer assalt contra la torre de Sant Joan es produí l'1 de gener ja de fosc, tot i que fou rebutjat, el convenciment dels defensors és que no la podrien mantenir molt de temps. L'endemà la pressió es redoblà en entrar en acció una nova bateria, 11 peces segons Quincy, i 10 pels jurats gironins, que batia el baluard de Sant Pere. Ara bé, el clímax arribà dos dies més tard, quan el dispositiu militar borbònic estava completament operatiu. De fet, hi havia dues agrupacions d'artilleria, una de principal, constituïda per 23 canons i una altra de menor amb 6 peces. Mentre que la primera fou situada a l'altre cantó del riu Ter, davant de les cases de la Rocha de la Barca, estava dividida en tres bateries. La primera estava composta per 8 canons i batia la muralla de les serracines,

⁵¹ AMGi. MA. 1710. *Carta á S. Magt.* 26 de desembre, f. 589-589v. *Nota que a la que...* 29 de desembre, f. 593-593v.

⁵² AMGi. MA. 1710. *Carta á S. Magt.* 28 de desembre, f. 595v-596. *Adjunctio Belli.* 31 de desembre, f. 603-604v. BNF. *Gazette.* 1711, p. 11-12.

10 més atacaven el baluard de Sant Alexandre i, finalment, 5 canons disparaven contra la torre de Santa Llúcia. La segona agrupació constituïda per 4 morters i 2 canons s'ubicà en la muntanya de la Barrufa.⁵³

La nit del 4 de gener, els borbònics assaltaren de nou la torre de Sant Joan amb gran força, però foren rebutjats de nou, tot i estar tan malmesa que ja no s'hi podia habitar i era sostinguda des de la ciutat. Ara bé, es bolcaren molts recursos per defensar-la, ja que entorn d'ella hi havia quasi mig miler de miquelets i, dins de la ciutat, el foc d'uns morters mantenia a ratlla els francesos. No obstant això, i a diferència de l'assalt de principis d'any, hi tornaren de nou dos cops més fins que el tercer intent aconseguiren prendre-la.⁵⁴

Un cop presa la torre de Sant Joan, l'estratègia borbònica era obrir una bretxa pel sector de la torre de Santa Llúcia. Per portar-ho a terme, instal·laren una altra bateria de 3 canons a Pedret, que començà a disparar a partir de la matinada del 7 de gener. Segons els jurats, quasi la meitat de les cases de Girona foren afectades d'alguna manera pel bombardeig de canons, morters i *magranes*, puix que hi havia entorn de 30 peces d'artilleria disparant contínuament.⁵⁵

Quan semblava que la ciutat estava condemnada a caure irremeiablement sota el poder borbònic, els fenòmens meteorològics donaren un bri d'esperança als assetjats. Si bé els darrers mesos de 1710 foren molt plujosos, afectant clarament en el trasllat de l'artilleria de l'Escala fins a Girona, llavors les pluges esdevingueren torrencials, especialment entre el 9 i l'11 de gener. El resultat no podia ser un altre que el desbordament dels rius i les trinxeres quedaren completament cobertes d'aigua. Per això, entre el 8 i el 14 de gener els canons francesos callaren. Els principals damnificats foren els destacaments que estaven a la plana, uns 47 esquadrons de cavalleria i 8 batallons d'infanteria francesos, ja que quedaren aïllats de la resta, sense provisions. Segons Castellví, els comandants francesos discutiren què fer, car si durava gaire el mal temps, hi havia el perill de destruir l'exèrcit. Per això, n'hi havia que eren partidaris de retirar-se i bloquejar la ciutat fins que arribés la primavera, per tornar-la a assetjar

⁵³ AMGi. MA. 1711. *Carta á S. Magt.* 31 de desembre, f. 605-606. *Ordinatio pro Bot. Majore.* 31 de desembre, f. 608. *Carta á S. Magt.* 2 de gener, f. 4v-5. *Resposta a dita Carta [del Rei].* 4 de gener, f. 10v-11v.

⁵⁴ AMGi. MA. 1711. *Altres [carta] al Sr. Marques de Rialp.* 4 de gener, f. 13v-14.

⁵⁵ AMGi. MA. 1711. *Resposta á S. Magt.* 7 de gener, f. 24-24v.

després. Malgrat tot, el duc de Noailles no volgué sentir res sobre retirar-se i ordenà que es fessin tots els esforços possibles per treure l'aigua i continuar amb el setge. Finalment, les pluges cessaren i a partir del 14 de gener es reprengué el canoneig contra Girona.⁵⁶

Mapa núm. 2. Les operacions militars del setge de 1710/1

Font: BNF. Département Arsenal. MS-6434 (60).

El 15 de gener els jurats avisaren al Rei que la ciutat es podria perdre aviat si no arribava ajuda, ja que els borbònics continuen amb tot el rigor el setge. No obstant això, afirmaren igualment que la seva “*constancia y sufriment permanexeran inviolablement en sacrificar nostras vidas y haciendas com ab la ultima ho tenim expressat a V. Magt.*”⁵⁷

⁵⁶ Castellví també ens informa que hi hagué una negociació entre els assetjadors i assetjats per desbloquejar els soldats que havien quedat atrapats rodejats d'aigua en el pla de Girona. Els francesos haurien de retirar els homes de 100 en 100, deixar l'artilleria en el camp, marxar directes cap al Rosselló i comprometre's a no prendre les armes durant un any. Les condicions no foren acceptades perquè el duc de Noailles volgué continuar el setge a qualsevol preu. Afegeix, que els motius que feren prendre aquesta decisió el duc de Noailles eren dos. En primer lloc, que per autoritzar el setge s'havien produït intrigues en la Cort de Versalles i ara no els podia defraudar. Per últim, si volia obtenir el grau de mariscal, havia de prendre alguna ciutat i si no ho feia ara, tenint en compte l'alt cost econòmic que comportà aquesta campanya, no l'obtindria mai. Deixant de banda els motius de la continuació del setge, és sorprenent que s'iniciïn unes negociacions amb el desacord del màxim responsable de l'exèrcit francès. A part, aquesta versió d'en Castellví no està recolzada per cap altra font, ni tan sols els manuals d'acords de Girona deixen entreveure res. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 131.

⁵⁷ AMGi. MA. 1711. *Carta á S. Magt.* 15 de gener, f. 37-37v.

Pocs dies més tard, el general Tattambach ordenà als jurats que traguessin les teules i fustes de l'església de Sant Feliu i de Sobreportes per reforçar la travessera de la plaça de Sant Pere. Era un clar indicatiu que es preveia un assalt en qualsevol moment, cosa que efectivament es produí el 19 de gener cap a les 4 de la tarda. La infanteria francesa provà d'entrar a la plaça "a cos descobert" per la bretxa que hi havia en la muralla de Santa Llúcia, d'uns onze metres d'amplada, però foren rebutjats després d'un intens combat. Poc abans de la mitjanit d'aquell mateix dia, es produí un nou assalt amb idèntic resultat que l'anterior. No obstant això, i a diferència de l'atac de la tarda, aquest cop els defensors no els aconseguiren desallotjar completament perquè els borbònics quedaren amos de les ruïnes de la bretxa. En realitat, els francesos havien enviat uns granaders per donar cobertura als enginyers que treballaven per minar les muralles. Els jurats digueren al Rei que quedaven "exposats a una fatalitat encara que queda lo consuelo de veure universalment la Guarnicio y Poble ab valor molt singular".⁵⁸

No obstant això, una de les petites alegries que reberen els defensors fou l'arribada d'ajuda procedent de l'exterior, però en poca quantitat, ja que els francesos havien establert un fort cordó que dificultava l'accés. Entorn del 19 de gener aconseguiren entrar, en una primera tongada, uns 150 homes, entre milanesos i artillers, i després, 49 més.⁵⁹

Els francesos continuaren amb els treballs per col·locar unes mines en un tros del pany de la muralla de Santa Maria perquè la bretxa no estava en condicions de ser aprofitada, ja que el terreny, més baix pel cantó dels defensors, dificultava l'assalt. Les mines haurien de fer més gran l'obertura pel cantó dret, puix que en aquesta zona el terreny era favorable pels atacants. Els treballs foren difícils pels enginyers, i els granaders que els protegien, francesos perquè els defensors ho contrarestaren amb un

⁵⁸ AMGi. MA. 1711. *Carta á S. Magt.* 15 de gener, f. 37-37v. *Adjunctio Belli.* 18 de gener, f. 43-43v. *Carta á S. Magt.* 20 de gener, f. 46-46v.

⁵⁹ AMGi. MA. 1711. *Carta als Srs. Deputats.* 20 de gener, f. 47-48. Les fonts no es posen d'acord en el nombre de soldats austriacistes que aconseguiren entrar dins de Girona, encara que sí totes reconeixen com a protagonista un regiment napolità. Mentre que Quincy diu simplement que fou desfet per les forces del mariscal de camp Comte d'Estaire. De resultes de la topada, els francesos feren 250 presoners i la resta del regiment aconseguí fugir. Per contra, Castellví, no ens diu res d'aquesta topada entre francesos i napolitans, deixant entreveure que les dificultats més importants per introduir tropa dins de Girona foren climatològiques. A part, sí que té en compte que l'intent d'oferir ajuda a Girona era un procés molt més ampli, que no sols afectà el sometent del voltant sinó també els que estaven fins a tres hores de Barcelona. Ara bé, independentment dels fets, la veritat és que la poca quantia de soldats implicats no alterà el curs de la campanya militar. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 460. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas.* Vol. 3, p. 130-131.

foc considerable, causant importants baixes. Finalment, les mines foren instal·lades durant la nit del 22 al 23 de gener i el duc de Noailles acordà que l'atac es produiria a la següent matinada.

El dispositiu d'atac francès constava de tres seccions d'assalt, més una importantíssima reserva que actuaria en funció de les dificultats que es trobessin les tropes que anaven al davant. Així, el duc d'Alba, coronel del regiment d'Auvergne, amb quatre companyies de granaders, quatre més de piquets i 200 sapadors tenia com a objectiu el baluard de Sant Pere. El marquès de Guerchy amb vuit companyies de granaders hauria d'ocupar ràpidament la bretxa oberta per les mines en el pany de la muralla del sector de Santa Llúcia. La darrera secció, comandada pel Comte de Muret, amb 2.000 fusellers hauria de sostenir les altres tropes i conservar els llocs estratègics per assegurar l'èxit de l'operació. La resta de l'*Armeé*, sota les ordres del duc de Noailles, estaria a punt per actuar quan fes falta en ser la reserva. Així, el divendres 23 de gener, a trenc d'alba, quan totes les tropes franceses estaven en els llocs convinguts, el duc de Noailles donà l'ordre d'assaltar la ciutat mitjançant dos trets d'artilleria efectuats des de la bateria que hi havia en la torre de Sant Joan. En aquell precís moment, els minadors feren esclatar les mines i s'ensorrà un tros de pany de muralla. Seguidament, les tropes franceses sortiren de les trinxeres i es dirigiren als seus objectius. Els defensors tenien destacats uns 600 homes entre el baluard de Sant Pere i el tros de pany de muralla de Santa Llúcia sota les ordres dels coronels Jaume Cordellas, comte Dhorn, i el comte de Lescheraine. L'assalt francès no fou gens fàcil per la resistència dels defensors i dels obstacles que es trobaren. L'obertura que havien fet les mines no permetia entrar molts de soldats de cop perquè feia entre 5 i 7 metres d'ample. Un altre obstacle que es trobaren fou que la bretxa estava en un pendent on també hi havia moltes restes de cases que havien estat destruïdes per fer una travessera un tros més enllà, per si queia la muralla. El resultat fou un avanç lent i penós. Tanmateix, els austriacistes que guarnien l'estacada i el baluard del portal de la Verge Maria foren fets presoners.

Figura núm. 2. Plaça de Sant Pere, epicentre de l'assalt del 23 de gener

Font: Fons i col·lecció Emili Massana i Burcet. Autor: Àngel Toldrà Viazo. Procedència: INSPAI. En la plaça de Sant Pere es produïren els combats del 23 de gener de 1711 el resultat dels quals conduí la rendició de Girona. En el centre de la imatge hi ha el portal de la Verge Maria i, en el fons, la torre de Sant Joan i, a la dreta, es veu parcialment un baluard del fort de Montjuïc.

Hi hagué un intens foc de fuselleria, i d'artilleria, durant unes tres hores llargues, però els defensors només tenien l'opció de recular fins a la travessera, que estava al final de la plaça de Sant Pere, després que els francesos haguessin fet dos assalts. En aquest punt els atacants no pogueren avançar més perquè els defensors havien col·locat tiradors a punts elevats com en l'església de Sant Feliu i en les cases dels voltants.⁶⁰ En un primer moment la guarnició optà per resistir, com així els comunicà el governador Ignasi Picalques als jurats, que estaven refugiats en l'hospital de Santa Caterina, per ser un lloc allunyat dels efectes dels bombardejos. Malgrat tot, quan els generals austriacistes reconegueren el camp enemic aixecat en la plaça de Sant Pere, es convenceren que Girona estava sota la mercè dels francesos, puix que si realitzaven un nou assalt, la ciutat seria presa. La conclusió fou que l'opció més adequada era negociar una capitulació perquè, en cas contrari, es produiria un saqueig, de conseqüències funestes per a

⁶⁰ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 460-461. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 132-133. BNF. *Gazette*. 1711. *Relation du siege et de la prise de Gironne par l'Armée du Roy commandée par le duc de Noailles*, p. 25-26.

Girona. Des de la torre Gironella s'hissà l'estàndard de Girona i tocaren a parlamentar, que fou correspost amb la hissada de la bandera del regiment de Normandia des de la torre de Sant Joan, i després s'aturaren les hostilitats.⁶¹

4.3.- El segon període filipista (1711-1714)

Els acords de la rendició preveien que les tropes austriacistes es retirarien el 25 de gener cap als forts del Conestable, Reina Anna i el dels Caputxins fins a finals de mes. Si fins llavors no rebien ajuda exterior, se'ls permetria marxar cap a Barcelona amb honors o sigui, a tambor batent, banderes desplegadas i sis peces d'artilleria. Tanmateix, els aspectes relatius a la població gironina quedaren a l'aire perquè tot i reconèixer en l'article 23 de la capitulació que la guarnició s'havia valgut de tots els recursos per resistir l'atac borbònic fou precis *"de obligar y molestar [a los habitantes] de Gerona a tomar las armas por lo que se pide [que] sean comprendidos dentro desta capitulacion y que no sean inquietados ni persiguídos por lo pasado"*. En el següent article es concretava que els gironins no perdrien cap dels privilegis, encara que la resposta fou que *"no se puede el general convenir á este armisticio pero [que] se hará lo posible para obtener la gracia dandoles mi palabra que lo procuraré"*. Una altra problemàtica fou el retorn de les 5.500 dobles deixades a la guarnició austriacista durant el setge, de les quals 1.500 provenien de la municipalitat gironina. Els problemes econòmics s'agreuaren quan a principis de febrer s'exigí pagar per les *"campanas, metalls de estany, aram, coure y altres de plata y or en avall las iglesias y habitants desta ciutat"*. En total, els francesos volien 4.000 dobles i que, a diferència de la rendició de 1694, ara pagaria tothom, no com abans que tan sols ho feu l'estament eclesiàstic. Finalment, l'assumpte es resolgué reduint a la meitat el total a pagar i la municipalitat n'hauria d'aportar 800 dobles. Les restants 1.200 dobles les pagaria l'estament eclesiàstic. La darrera gran imposició (deixant de banda altres problemàtiques com els cereals, abusos dels militars...) fou l'anomenat sosteniment de l'estat major. Si en l'anterior rendició la suma anual era de 18.000 francs, ara la xifra s'enfilà els 20.200 francs perquè l'estat major havia augmentat.⁶²

⁶¹ AMGi. MA. 1711. *Nota sobre lo rendiment de esta Plaça*. 23 de gener, f. 58-62v.

⁶² AMGi. MA. 1711. *Carta á S. Magt*. 23 de gener de 1711, f. 62v-63. *Artículos de la Capitulación de Gerona*, f. 65-67. *Concilium Generale*. 9 de febrero, f. 87-90v. *Adjunctio Belli*. 12 de febrero, f. 109-110v. *Concilium*

Tots aquests problemes s'agreuaren encara més, si era possible, quan la situació bèl·lica es complicà, puix que al cap d'un any el comandament austriacista projectà una contraofensiva amb l'objectiu de recuperar el terreny perdut i Girona n'era la peça cabdal. Si bé en un primer moment els combats es reduïren a atacar combois amb subministraments, o a petites guarnicions aïllades, a partir de la primavera de 1712 el gir fou important. L'estratègia austriacista exigia apoderar-se de Girona mitjançant un bloqueig i provocar que la fam fes insostenible mantenir-la, ja que plantejar un assalt era inconcebible. Per assetjar una ciutat com Girona requerien molts soldats i artilleria, cosa que els austriacistes no tenien. Això no obstant, la debilitat borbònica provocada pel baix nombre de tropes estacionades un cop conquerida la plaça, es xifrà entorn dels 4.000 soldats, donà una oportunitat al comandament austriacista per reconquerir Girona. En realitat, no hi havia tants soldats perquè el poder filipista descansava en el domini del territori mitjançant unes guarnicions establertes en llocs claus com Roses o Girona. Aquesta estratègia implicava debilitar l'exèrcit perquè sempre estava fragmentat en petites unitats. La tònica dominant, fins a la darrera fase del bloqueig, serà la d'una guerra de desgast on predominaran els xocs entre unitats molt petites per la possessió de llocs claus o bé per la necessitat d'avituallar-se els francesos. La contraofensiva austriacista començà l'abril de 1712 amb la reagrupació de les tropes a Hostalric sota el comandament del general Wetzel, que coneixia perfectament el territori perquè havia estat comandant de la frontera feia uns anys. Els primers combats pivotaren sobre el domini del castell de Medinyà, que canvià de mans diverses vegades, fins que Wetzel ordenà que fos destruït per evitar que caigués un altre cop sota el poder borbònic. El governador de Girona, el marquès de Brancas, prengué la decisió de retirar les guarnicions que hi havia escampades per tot el territori, ja que moltes tenien escassa capacitat de resistència. Tanmateix, la part negativa de la decisió fou la pèrdua de control de l'entorn, que es notà sobretot amb la rigorositat del bloqueig austriacista a Girona. Així, a partir de la segona quinzena de juny la manca de provisions fou una

Generale. 17 de febrero, f. 120v-122. El primer pagament es feu el 28 de febrer i qui rebé els diners de la part francesa fou el mossur Lluís Aures, tresorer de l'artilleria de l'armada de Rosselló en Catalunya. En lliures barceloneses foren 2.400 i en francs francesos, 4.800. *Ordinatio...*, f. 173-173v. El segon i darrer pagament s'efectuà el 2 de maig i en comptes de rebre'ls el mossur Lluís Aures, fou el seu substitut, en Jacob Aures. *Apoca de 4.800 franchs á compliment dela composicio dels coures*. f. 253v-254v. *Concilium Generale*. 10 de març. f. 183-187v. *Y immediatament de publicada...*, f. 187v-189.

constant des de llavors a Girona perquè el general Wetzel havia ordenat la prohibició absoluta de vendre-li res, sota la pena de la vida. Els borbònics respongueren amb un pillatge sistemàtic de l'entorn de Girona i el resultat fou l'entrada d'un bon nombre d'animals, especialment de porcs i de bous. Tanmateix, la queixa generalitzada dels pagesos del voltant tingué el premi del retorn de tots els bous i de part dels porcs. L'única explicació plausible a la decisió fou la de no enemistar-se amb l'entorn més immediat, ja que tot i haver-hi un fort bloqueig austriacista, alguns pagesos, probablement moguts pels alts preus que es pagaven, anaven a vendre d'amagat vitualles a Girona. Amb tot, els austriacistes n'agafaren set d'aquests i foren afusellats immediatament.⁶³

La següent acció militar d'importància per evitar que Girona quedés completament bloquejada tingué com a objectiu la guarnició austriacista que guarnia el santuari dels Àngels. El marquès de Brancas envià una força formada per 100 granaders i 65 cavalls, però no reparà que dins de Girona hi hauria col·laboradors dels austriacistes. La tropa fou emboscada i cap integrant d'ella retornà, ja que si no foren morts, caigueren presoners. Per venjar-se d'aquesta acció, remeté una altra força, molt més nombrosa que l'anterior, per castigar els causants del desastre perquè es pensava que els soldats austriacistes victoriosos estarien embriagats per l'èxit. Tal com ocorregué el primer cop, foren avisats a temps i donà temps perquè els miquelets prepararessin una altra emboscada, però la precipitació en disparar permeté que part de la columna reculés a temps i salvar-se. No obstant això, els borbònics deixaren 165 morts i alguns presoners després d'hora i mitja de combat mentre que els austriacistes perderen 32 homes.⁶⁴

No totes les operacions acabaren malament perquè a principis de juliol aconseguiren cobrar impostos a Santa Coloma de Farners i els seus entorns, tragueren 1.200 càrregues de cereals de Cassà de la Selva... Però el bloqueig feia molt de mal i el comandament borbònic planejà una àmplia operació militar per fer entrar un important comboi de vitualles a Girona. Des del Rosselló, el comte de Fiennes aixecà un exèrcit de 12.000

⁶³ A. ESPINO: "Las campañas de 1711-1712 en el frente Norte catalán durante la guerra de Sucesión: el bloqueo de Gerona y Rosas". *Vínculos de Historia*, 5, 2016, p. 241-245.. BC. F. Bon. 7794. *Relación diaria de lo sucedido dentro de la Plaza de Gerona, durante el bloqueo que la pusieron los Enemigos en 28 de Abril de 1712 y se levantò en 3 de Enero de 1713*. Juan de Ariztia. Madrid, p. 2-5. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 440.

⁶⁴ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 441.

homes, molts més del que podia posar sobre el terreny l'exèrcit austriacista, però gran part d'ella era constituït per milícia. Quan els dos exèrcits es trobaren a Verges, a mitjans de setembre, el duc de Fiennes era conscient de la baixa qualitat de les seves tropes i preparà un estratagema per sortir-se'n. Feu veure que presentaria batalla, però durant la nit ordenà la retirada de les tropes, i per evitar qualsevol contratemps, mantingué els focs encesos, donant entendre al general Wetzel que encara era en el camp. El cost de la retirada fou molt elevat perquè deixaren el comboi i totes les pertinences a Verges. L'endemà, un cop els austriacistes s'adonaren que no hi havia cap francès, iniciaren la persecució. Abans que el comte de Fiennes entrés de nou a França, aconseguí fer enviar 200 cavalls a Girona, que serviren d'aliment a la guarnició. Amb tot, el bloqueig es notà a partir de mitjans de l'estiu amb rigor, ja que l'avituallament quedà completament desarticulat i augmentà el preu de la carn.⁶⁵

A les acaballes de l'estiu la fam feia estralls a Girona i a partir de llavor es començaren a prendre decisions molt arriscades que en circumstàncies més favorables s'haurien evitat per anar en contra de qualsevol lògica militar. Sols sota aquest prisma podem explicar fets com l'emboscada a Sant Pons de mitjans de setembre. El marquès de Brancas ordenà que una tropa anés cap aquella zona dels afores de Girona per avituallar-se quan tots els indicis assenyalaven que hi havia tropes austriacistes. Tanmateix, no sabia que feia poc que el general Wetzel havia reforçat precisament aquell sector. Així, quan els filipistes arribaren a Sant Pons foren atacats pels austriacistes i, segons en Castellví, gràcies a la perícia del comandant francès, Mossur d'Erle, evitaren la completa destrucció de la tropa, però es lamentaren més de 100 baixes entre morts i ferits.⁶⁶

Per acabar d'acorrallar a la guarnició francesa, el general Wetzel ordenà el 29 de setembre que el general Meca acampés a la proximitat dels murs de Girona per controlar l'accés a la ciutat. A part, es reiteraren les prohibicions de vendre qualsevol cosa a Girona, cosa que ens fa entendre que no es devien complir gaire. A partir de principis d'octubre, es tallaren les entrades d'aigua per parilitzar els molins fariners, obligant a moldre el cereal amb molins de sang. El bloqueig passà a una segona fase, molt més activa militarment contra la ciutat de Girona; ara sí amb una clara intenció d'expugnar-la. La primera acció la trobem el 8 d'octubre quan el general Wetzel ordenà

⁶⁵ BC. F. Bon. 7794. *Relación diaria...*, p. 7-8. AMGi. MA. 1712. *Junta de carn*. 31 de juliol, f. 165v.

⁶⁶ F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 442.

que 1.000 granaders i una tropa de miquelets anessin per les parts de Sarrià per sorprendre un fortí. L'operació fou avortada perquè els francesos eren coneixedors de les seves intencions, encara que part de l'avantguarda no fou alertada a temps i acabà delmada. El 16 d'octubre els austriacistes atacaren el Pont Major, que estava defensat per dues cases fortificades i una mitja lluna feta amb feixina. En comptes de concentrar l'acció armada en un sol punt, els austriacistes atacaren per dos llocs diferents i s'aprofitaren que les fortificacions no estaven al dia. La guarnició no tingué més remei que rendir-se i els 120 soldats que la guarnien, 190 segons Castellví, foren fets presoners. L'endemà caigué també Montagut, deixant Girona cada cop més aïllada de qualsevol guarnició filipista. Eren una compensació de l'estrepitós fracàs del general Wetzel d'apoderar-se de Roses.⁶⁷

Per alleugerir el bloqueig, des de França, el comte de Fiennes s'aprestava en enviar un comboi, prou armat per trencar les línies austriacistes, amb vitualles per Girona. La principal dificultat radicava en superar les fortificacions fetes a la Costa Roja, ja que era un lloc d'obligat pas perquè estava entre Medinyà i Girona. Per afavorir l'empresa, el 24 d'octubre el marquès de Brancas, simultàniament a l'atac de les tropes del comte Fiennes a la Costa Roja, ordenà atacar les posicions austriacistes del Pont Major. La idea era sostreure part de les tropes austriacistes que barraven el pas a Costa Roja, però l'acció fracassà en veure que podrien tenir la retirada tallada, ja que els austriacistes ocupaven moltes cases de Pont Major. El 27 d'octubre arribà el comte de Fiennes a la Costa Roja i tampoc tingueren èxit cap dels tres atacs que ordenà fer perquè segons el marquès de Quincy, els austriacistes tenien 6.000 homes de tropes reglades i 8.000 més entre miquelets i sometents guarnint les fortificacions que havien fet en aquella zona. A més, per evitar qualsevol problema, ordenà el 26 d'octubre que gran part de les tropes anessin a Palau i deixà una potentíssima guarnició a Pont Major. El 28 d'octubre Wetzel rebé tres canons d'Hostalric que els envià a la Costa Roja per reforçar el dispositiu creat per aturar els francesos.

La darrera alternativa, del tot arriscada, era fer passar un petit comboi per la muntanya de Sant Miquel de nit acompanyat per 120 homes d'escorta. Finalment, el 2 de novembre els filipistes tiraren endavant l'operació, però els guies es perderen i foren

⁶⁷ BC. F. Bon. 7794. *Relación diaria...* p. 9. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 443-444.

víctimes d'una emboscada. Solament pogueren arribar dins de Girona la meitat dels soldats i algunes provisions. La decisió adoptada per alguns civils de marxar de Girona i el sacrifici dels darrers cavalls de la guarnició alleugeriren una mica la greu crisi alimentària que es vivia dins de la plaça.⁶⁸

Els cops i contracops se succeïen durant tot el novembre i tan sols destacarem el que ocorregué el 22 de novembre quan es veieren una sèrie de bous i sortí una tropa francesa a agafar-los. A continuació es produí una sagnant batalla que acabà amb la pèrdua de significats comandaments francesos, entre els quals el marquès de la Perche. Pocs dies més tard arribaren dos miquelets francesos procedents de Perpinyà amb la notícia que el duc de Berwick s'aprestava per venir amb un potent exèrcit per alliberar Girona del bloqueig que estava sotmesa.

No obstant això, a partir del 7 de desembre, les coses començaren a canviar. El mariscal, comte Starhemberg, en persona supervisà el bloqueig i una de les primeres decisions fou la de fer una revisió general de les tropes. De les quals, encara rebé, com a reforç, dos batallons i uns quants canons. La següent fou la de construir un pont per passar el riu Ter en un lloc allunyat de l'abast de l'artilleria del fort de Montjuïc. Starhemberg s'adonà que Girona estava molt desproveïda, però encara podria resistir força temps. Per això, calia establir un setge formal i per fer-ho necessitava artilleria i homes. Per pal·liar la manca d'artilleria, rebé 16 canons, i per disposar de més homes, s'aixecà el sometent fins a Mataró. El que no comptà foren esdeveniments externs com

⁶⁸ En aquest punt trobem una discrepància entre les dues principals fonts consultades, la *Relación diaria* i les *Narraciones históricas*, ja que la primera dona per capturades les posicions filipistes de Pont Major des del 16 d'octubre mentre que Castellví ho endarrerix quasi un mes i ho relaciona amb les darreres operacions del bloqueig austriacista a Girona. No obstant això, sembla força evident que la cronologia de les accions armades és més coherent amb els fets explicats en la *Relación* que no pas en l'obra de Castellví. El marquès de Quincy també donà per pres aquest punt des del dia 15 d'octubre. Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, vol. 7, p. 135. BC. F. Bon. 7794. *Relación diaria...* p. 10-12. Referent a la sortida de civils no cal pensar que sortiren tots i només es quedà la guarnició, ja que no hi ha cap constància en el manual d'acords municipal de 1712 d'aquest fet. Probablement, marxaren persones, o famílies, que tenien opcions d'allotjar-se en altres llocs. En la mateixa *Relación diaria* ens indica que els motius de qui marxà no foren per "*la necesidad que se padecía, quanto de la falta de salud, que cada día era mayor, por causa de los malos alimentos que se comían; pero todos con pasaporte del Marquès de Brancas, y permiso de poder volver siempre que quisiesen, como lo executaron después del socorro*". Per un altre cantó, també marxaren part de la comunitat religiosa de Girona. En la mateixa *Relacion diaria* fa constar expressament que els membres de la Companyia de Jesús, filipistes declarats, es quedaren tots, com també les Caputxines, que vivien de la caritat del marquès de Brancàs i dels gironins. Ara bé, la resta de comunitats retiraren gran part dels seus membres excepte tres per cuidar de les propietats i també per donar consol espiritual als gironins.

el pacte de suspensió d'hostilitats entre les corones d'Espanya i de França amb la de Portugal. Les conseqüències directes foren dues, i, al final, perjudicaren la finalització de la campanya a Girona. Per un costat, les tropes portugueses que restaven a Catalunya ja no entraren més en combat, cosa que privà al mariscal Starhemberg de bona part del seu exèrcit. I, per l'altre costat, s'aturaren les hostilitats en la frontera portuguesa, cosa que permeté enviar les tropes de les Dues Corones d'aquell sector a Catalunya, per reforçar les que ja tenia i executar accions contra el camp de Tarragona i a la comarca de l'Urgell per alleugerir la pressió que es feia contra Girona. Tot i les dificultats descrites, el 15 de desembre es produí un gran atac entre les 9 i les 10 del vespre en diferents punts, però el més important fou el que afectà el fort dels Caputxins. Contra aquest darrer els austriacistes mobilitzaren 700 homes i al principi aconseguiren posar escales per assaltar la fortificació, però la guarnició, que estava advertida, aconseguí rebutjar l'assalt al cap d'una hora de lluita. Aquella mateixa nit reberen la notícia que el duc de Berwick estava preparant una gran tropa per alliberar-los del bloqueig que patien. Ara bé, les novetats també tenien implicacions contràries pels interessos filipistes, ja que això volia dir que els assetjadors haurien d'accelerar les operacions de setge si no volien quedar atrapats entre dos focs. Així, durant una setmana llarga, cada nit els austriacistes atacaven a la guarnició gironina. El 16 de desembre l'objectiu foren els forts de les Pedreres i la muralla del Mercadal. L'endemà hi tornaren, però ara l'objectiu era el fort de Montjuïc amb el mateix resultat que el dia anterior. El 18 de desembre ja negra nit els austriacistes atacaren la porta de Santa Maria, el baluard del Governador i el fort de Montjuïc simultàniament, però es retiraren dues hores més tard en fracassar tots els objectius. Els atacs continuaren uns dies més, però amb menor intensitat perquè la clau fou que la guarnició borbònica mai defallí. Arribats en aquest punt, el temps jugà clarament a favor dels interessos borbònics perquè el 29 de desembre el duc de Berwick ja estava al Voló, i l'1 de gener de 1713 acampava a l'Armentera. El comandament austriacista acordà una retirada ordenada abans d'enfrontar-se contra l'exèrcit francès que estava a punt d'arribar. Dos dies més tard, la guarnició, aprofitant la confusa retirada dels enemics, ocuparen el Pont Major i la Costa Roja, desbloquejant l'accés a Girona i les vitualles hi entraren de nou. Finalment, el 8 de

gener arribà el duc de Berwick, tot i que l'avantguarda ja ho havia fet quatre dies abans, certificant la fi d'un bloqueig que havia durat vuit mesos i cinc dies.⁶⁹

⁶⁹ BC. F. Bon. 7794. *Relación diaria...* p. 13-20. La campanya de bloqueig a Girona pogué continuar a partir de finals de novembre de 1712 gràcies al préstec de 54.000 pesos que feu en Sebastià Dalmau de Barcelona. F. CASTELLVÍ: *Narraciones históricas*. Vol. 3, p. 445-447.

SEGONA PART: LA FORTIFICACIÓ A GIRONA

**CAPÍTOL 5: UNA PANORÀMICA DEL PROCÉS DE FORTIFICACIÓ
(SEGLES XVII-XVIII)**

El procés de fortificació de Girona que s'executà entre la segona meitat del segle XVII i les primeres dècades del segle XVIII el podem resseguir a partir d'una sèrie de mapes i d'informes que produïren els enginyers d'aquella època. Per dir-ho d'alguna manera, ha estat un "avantatge" que Girona tingués un paper cabdal en la gran majoria de les guerres, amb l'excepció notable de la denominada guerra de Devolució, perquè s'ha conservat un volum suficientment gran de material que ens permet presentar un quadre que, a grans trets, es força versemblant amb la realitat de llavors. A part, hi ha altres obres molt valuoses com la Crònica de Jeroni del Real o la correspondència dels jurats gironins, especialment la dirigida al virrei, que ens perfilen el que els mapes ens suggereixen. Això no obstant, som plenament conscient que encara hi ha buits per omplir, però, aquests, tot i la seva importància, no alteren, ni presumiblement modificaran en gran manera, la visió que presentarem a continuació perquè, per sort, tenim clarament identificada la situació inicial i final amb els setges de 1653 i 1710/11 respectivament.

A grans trets, de la guerra dels Segadors (1640-1660) tenim un parell de mapes del setge que l'exèrcit francès posà a Girona el 1653 i un informe que relatà l'entrega de les fortificacions que hi havia el 1660 per part del governador militar als jurats gironins, un cop la guerra acabà i es retirà el primer amb la guarnició. De la guerra de Devolució (1667-1668) també tenim un informe similar a l'anterior, però aquest situat el 1668. Els següents mapes són d'un període fonamental, de 1675 a 1677, ja que fou quan realment s'inicià el veritable procés de fortificació. Fins llavors, i tal com veurem, el que predominà foren les construccions amb feixina, tot i que també se'n construï alguna amb pedra, com els baluards de Santa Clara i Sant Francesc en la muralla del Mercadal. Del setge de 1684 no s'ha conservat cap mapa que podem datar amb total seguretat, però, per contra motivà la redacció de multitud de relacions i cartes que ens informen de les fortificacions que llavors tenia Girona. L'any següent l'enginyer Ambrosi Borsano redactà un informe molt detallat de la situació de llavors, però, a més, amb les recomanacions per millorar la plaça. Sis anys més tard n'escriví un altre de similar. En canvi, pels setges de 1694 i del 1710/1 sí que disposem d'una bona colla de mapes que també foren dibuixats pels enginyers francesos, cosa que ens permeten comprovar l'abast de les millores defensives introduïdes entre les guerres de les Reunions o de

Luxemburg (1683-1684), dels Nou Anys (1689-1698) i de Successió Espanyola (1705-1714).

5.1.- La guerra dels Segadors (1640-1660): El setge de 1653

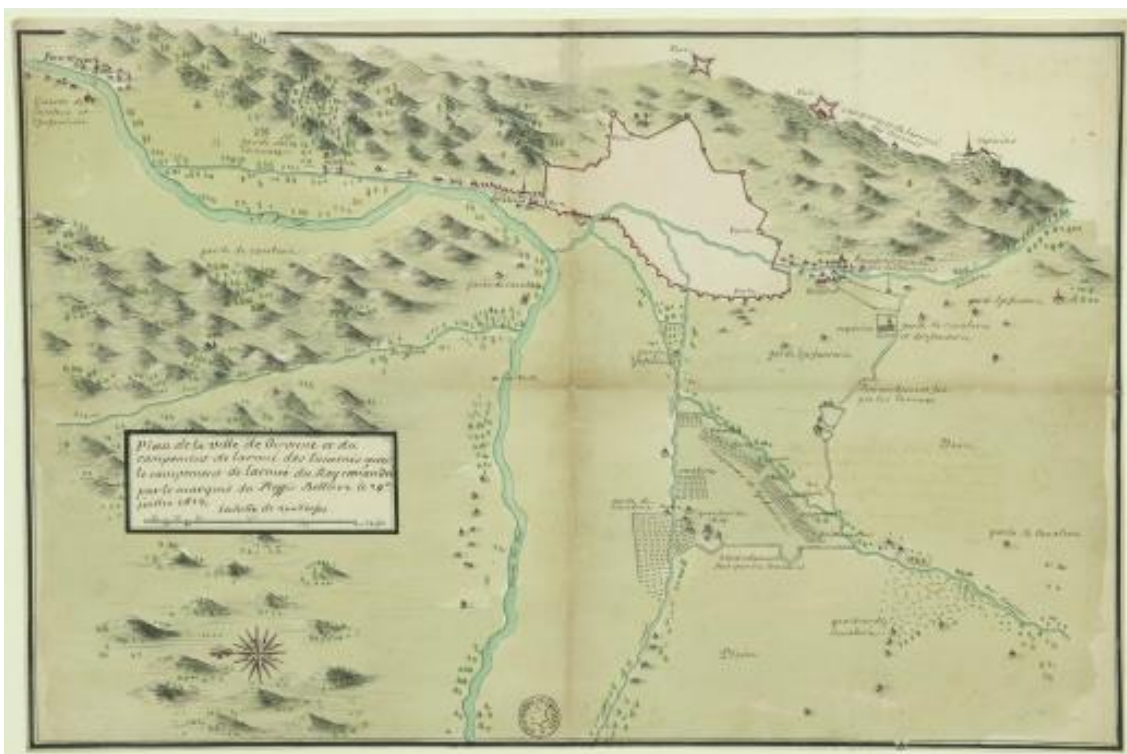
Tot i que la guerra dels Segadors s'inicià el 1640 i a Girona es produïren determinats fets especialment violents, sense cap mena de dubte el veritable canvi es produí a partir de l'octubre de 1652 quan retornà la fidelitat a la Monarquia Hispànica. Fins llavors havia estat a recer de les fortificacions de Lleida i Barcelona i de la proximitat amb França, el poderós protector. Tan sols existí certa preocupació mentre els espanyols mantingueren Perpinyà i els seus contorns, i la plaça fortificada de Roses, però el perill desaparegué entre el 1642 i 1645. Això no obstant, aquest paradigma tan plàcid es capgirà completament quan Girona esdevingué plaça fronterera, atès que la progressió espanyola de 1652 no aconseguí travessar els Pirineus ni capturar Roses.¹ A més, l'Empordà esdevingué una àmplia franja de terreny sense un clar dominador i resultà que, de retruc, Girona era la plaça espanyola més important de la nova frontera amb la Monarquia Francesa.

Una de les majors dificultats que hi ha per comprendre plenament el procés inicial de fortificació de Girona és quan es feren les primeres construccions defensives a la muntanya de les Pedreres. Per sort, la Crònica de Jeroni del Real, els mapes que dibuixaren els enginyers francesos durant el setge i, també, les dades, escasses, que ens proporcionen altres autors o, fins i tot, els mateixos esdeveniments històrics posteriors, ens permeten dibuixar una fotografia força fidel dels primers passos en la fortificació d'aquest espai clau. Anem per pams. En Jeroni del Real ens informa que, poc abans que el setge de 1653 comencés, els comandants de l'exèrcit espanyol opinaren que calia protegir convenientment la muntanya de les Pedreres, per no comprometre la defensa de Girona, i conseqüentment es construïren, amb molta celeritat, tres fortins de terra i feixina. El primer era l'anomenat Quatre Màrtirs, que restava molt a prop de la torre Gironella, el segon, anomenat Sant Narcís, s'ubicà sobre el portal del Carme i, per últim, el Conestable, situat en un paratge anomenat el Canonge. Per un altre cantó també hi ha el patró de les responsabilitats econòmiques de cada part: el fort de Sant Narcís en

¹ Vegeu l'apartat 2.2.

fou la municipalitat mentre que el Capítol n'assumí la construcció dels forts anomenats Quatre Màrtirs i el Conestable.² De fet, el primer xoc armat de cert caràcter en el mencionat setge fou l'operació que feren els francesos per intentar prendre la muntanya de les Pedreres, però que se saldà amb un rotund fracàs.³ No hi ha cap dubte que també s'instal·là una guarnició espanyola en el monestir dels Caputxins, situat a l'extrem sud de la muntanya de les Pedreres, simplement per no deixar un accés als francesos.

Mapa núm. 3. Plan de la ville de Gironne. 24 de juliol de 1653:

Font: BNF. MS. 6434 (61).

Respecte al setge de 1653, almenys hi ha dos mapes elaborat per enginyers francesos, mostrant-nos, això sí, alguna informació lleugerament diferent. En el primer sols hi ha dibuixats dos forts i el monestir dels Caputxins. No obstant això, també hi ha

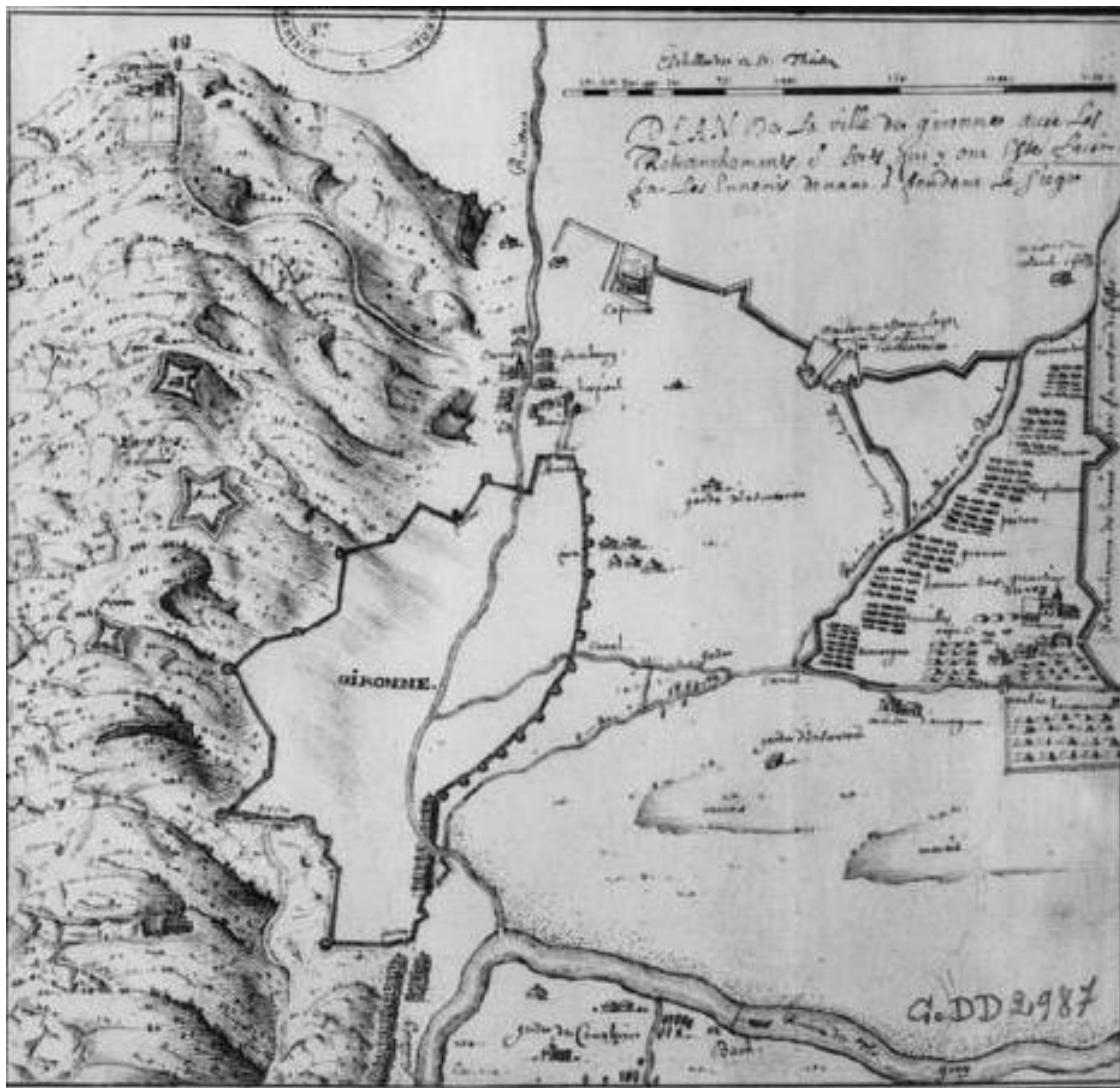
² J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona. 1994. Vol. 2, p. 336. PLA CARGOL, Joaquín (1953): *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Girona-Madrid. Dalmau Carles Pla SA, Editors, pàg. 62.

³ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 335. Els francesos, un cop dominat el pla de Girona, intentaren prendre la muntanya de les Pedreres amb una potent tropa formada per 150 cavalls i 1.000 infants. Tanmateix, les forces espanyoles ja s'esperaven aquest moviment i quan es retiraren del pla de Girona, per la pressió francesa, un important contingent fou destinat en aquesta muntanya per guarnir-la.

una inscripció, en el costat d'un dels forts, que diu: "*Campement de l'armée des Ennemis*".

Per contra, en el segon mapa sí que hi trobem els tres fortins, així com la seva disposició, que coincideixen plenament amb la informació proporcionada per en Jeroni de Real.⁴

Mapa núm. 4. Carte manuscrite des environs de Gironne (1653)

Font : BNF. Département Cartes et plans, GEDD-2987 (1806).

Per tant, com a tall d'hipòtesi, hi ha dues possibles explicacions. La primera que fou un oblit a l'hora de dibuixar el fort que falta en el primer mapa o, fins i tot, que els

⁴ Tot i atribuir-li una àmplia cronologia la BNF, de 1600 a 1699, en petit, indica clarament que és un mapa del setge de 1653.

exploradors no se n'adonessin en un primer moment. La segona seria que potser en el moment de fer el primer mapa el tercer fortí encara no estaria alçat o bé no tindria suficient entitat per considerar-lo un lloc fortificat, car sols seria un espai rodejat per pedres i algunes feixines. Pocs dies més tard sí que es podria considerar un fortí i per això ja sortiria en el segon mapa. Encara que el monestir del Mont del Calvari no estigui ubicat estrictament a la muntanya de les Pedreres, però sí molt a prop d'ella, en la denominada muntanya de la O, també fou militaritzat, atès que la seva excepcional situació el feien indispensable per la defensa de la muntanya de les Pedreres. No consta que s'hi fes cap actuació constructiva, tot i que no descartem que se'n portessin a terme, però de caràcter menor, com per exemple, obrir espitlleres, reforçar la porta d'entrada, tapar les finestres més baixes, reforçar algun punt feble amb feixina... Simplement per dotar-lo de major consistència defensiva.

Això no obstant, els dos mapes coincideixen en mostrar una idèntica estructura defensiva de la Girona de 1653. Deixant de banda els fortins exteriors ja comentats anteriorment, el que ens interessa observar és que el principal argument defensiu en què comptava la ciutat era una muralla reforçada amb torres cada certa distància. En realitat, però, podríem arribar a considerar que hi havia tres recintes diferenciats, encara que el mapa tan sols podem observar-ne dos. El primer, la denominada força vella seria el recinte primigeni de Girona i que fou parcialment absorbit quan es plantejà, a finals de l'edat mitjana, l'ampliació de la muralla cap al sud. Aquest darrer sector seria el segon gran recinte. Finalment, la tercera zona seria el cantó esquerre del riu Onyar en l'espai conegut com a Mercadal. En sentit estricte, Girona comptaria, en realitat, amb dues grans estructures fortificades independents, una en cada cantó del riu. Per això, ens podem preguntar què hauria ocorregut, en el cas hipotètic, que l'assalt a la bretxa en els setges de 1653 i 1684 haguessin tingut èxit? La guarnició s'hauria rendit o s'hauria establert una nova línia defensiva en el sector fortificat del marge esquerre del riu Onyar?

Un altre aspecte interessant fou la construcció que feren les tropes defensores d'unes trinxeres en el riu Güell, per a la cavalleria, i en la séquia del rec Monar, ocupada per la infanteria.⁵ Un cop els espanyols foren foragitats d'aquells paratges, les ocuparen les

⁵ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 334.

tropes franceses i hi establiren un dels seus quarters, car eren uns llocs excel·lents, tant per controlar l'accés a Girona com per protegir-se de qualsevol amenaça pel fet que en els cantons hi havia els rius, o el canal, i en l'extrem les trinxeres.

A part de les muralles, els fortins en les Pedreres i les trinxeres, els espanyols també comptaven amb altres fortificacions improvisades com foren l'hospital vell de Santa Caterina, i els convents del Carme i de Sant Daniel. Pels defensors els hi era vital mantenir tant com poguessin els dos primers perquè el de Sant Daniel estava força allunyat de la ciutat. Així, en l'hospital de Santa Caterina s'hi allotjà una guarnició d'uns trenta homes mentre que el convent del Carme, que era més petit, de tan sols nou soldats. Les dues posicions es perderen entre el 30 i el 31 de juliol.⁶ Un cop els francesos foren obligats a marxar de Girona, tant l'hospital com el convent del Carme, i també el de Santa Clara, que fou destruït pels mateixos defensors poc abans que els francesos arribessin, foren demolits per evitar que aquestes estructures servissin a l'enemic, en el cas que la ciutat tornés a ser assetjada.

Per últim, desconeixem si hi havia alguna fortificació entre el Pont Major i el burg de Pedret, que, si hi fos, aquesta estaria entorn l'hospital de Sant Llàtzer. No ens estranyaria gens que en els primers moments del setge sí que es mantingué sota el poder espanyol, però, pocs dies més tard ja no perquè l'intent d'utilitzar els molins per fabricar farina fou avortat pels trets d'artilleria francesa.⁷ Per tant, a tot estirar quedaria com un terreny sense un clar dominador en els primers dies del setge per després quedar el burg sota l'òrbita francesa.

5.2.- Les fortificacions de Girona l'any 1660

Un dels principals problemes és conèixer quines de les fortificacions que es construïren mitjançant feixina es mantingueren dempeus un cop la guerra dels Segadors finalitzà. Sortosament, tenim un document que ens ajuda a clarificar la situació. Un cop firmades les paus, una de les mesures que es prengueren fou la d'evacuar la guarnició que hi havia a Girona, a finals de juny de 1660.⁸ Pocs dies més tard, també marxà el governador militar Joan del Castillo i entregà als jurats gironins les claus

⁶ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 338.

⁷ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 342.

⁸ AMGi. MA. 1660. *Adjunctio Belli*. 25 de juny, f. 118-118v. La guarnició marxà de Girona el 24 de juny.

“dels portals de la ciutat y dels fortins [que] son cerca [de] la ciutat. So es dels portals de la Verge Maria, de St. Frco. de Paula, de Santa Clara, de la Argenteria, de St. Cristofol, de la porta de la plassa del Mercadal, dels forts del Calvari y del Conestable y de llurs fortins.”⁹

D'aquest fragment podem extreure dues conclusions. La primera, que la fortificació inicial se centrà en el Mercadal i en la muntanya de les Pedreres i, finalment, que podem afirmar que en la muntanya de la Barrufa no hi havia res dempeus o, almenys, que tingués la consideració de fortificació un cop acabada la guerra dels Segadors. Ens podria generar certa confusió el darrer terme del fragment, “*y de llurs fortins*”, però ho hem d'interpretar com els fortins de feixina que aixecaren la municipalitat i el Capítol en el cim de la muntanya de les Pedreres en els inicis del setge de 1653. Per tant, la Girona de 1660 tindria la següent imatge: El recinte emmurallat no fou modificat excepte la inclusió de dos baluards, el de Santa Clara i el de Sant Francesc. Els dos foren construïts amb pedra i calç. Possiblement es terraplenà alguna part de la mencionada muralla, tot i que ho dubtem. Respecte a la fortificació exterior, aquesta només es desenvolupà en la muntanya de les Pedreres, i la seva extensió en la muntanya de la O. En les Pedreres, es construïren tres fortins de feixina: el Conestable, que era el principal, el del Capítol – també denominat Quatre Màrtirs- i el de la Ciutat –també conegut com a Sant Narcís. El convent dels Caputxins, que estava en un extrem de la muntanya, fou fortificat mentre durà el perill, però retornà a la comunitat religiosa quan es firmà la pau. El mateix podríem dir amb el convent del Calvari, encara que en tenir una comunitat molt més reduïda, feia més fàcil la seva ocupació militar. Per contra, i això és important ressaltar, no hi ha constància que hi hagués cap construcció defensiva en la muntanya de la Barrufa. Per tant, tot i la seva importància militar, el sector nord de la ciutat no tenia unes defenses sòlides. En haver-hi un fortí el 1656, però no el 1660 ho podem interpretar com que fos una construcció molt precària que no es pogué mantenir dempeus molt de temps. Tot i això, quedà palès que era un espai que calia protegir, com molt bé s'encarregaran de recordar els futurs esdeveniments bèl·lics.

⁹ AMGi. MA. 1660. *Memoria*. 3 de juliol, f. 124v-126.

5.3.- La guerra de Devolució (1667-1668)

Com ocorregué l'any 1660, un cop la guarnició que hi havia a Girona tornà a Palamós, el seu comandant, el capità Pedro La Marca, entregà les fortificacions que hi havia llavors a la ciutat als jurats perquè les custodiessin.¹⁰ La primera part del document centra la seva atenció en el cantó nord de la ciutat, l'accés del qual denomina camí real de Perpinyà, i la primera línia de defensa és l'hospital de Sant Llàtzer que comptava amb porta i rastell. A continuació hi havia el portal denominat de Verge Maria, o de França, amb dos rastells i dues mitges llunes. En el cantó esquerre n'hi havia una de feixina molt malmesa, i, en el cantó dret, una altra de pedra, però llavors no estava acabada. A l'alçada del convent de Sant Pere Galligants, i per cobrir el riu Galligants, hi havia dues *"serracinas altas y baxas ab dos restillos quiscuna"*, o, en altres paraules es fortificà l'entrada i sortida d'aquest riu per evitar que l'enemic pogués aprofitar el pas de l'aigua per accedir a Girona. Pròxim a aquest punt hi havia el portal de Sant Cristòfol que també comptaria amb dos rastells. Qualsevol accés per les Gavarres quedaria aturat o, almenys, descobert per l'ermita del Calvari que fou parcialment fortificada amb feixina. I en el sector del Mercadal, hi havia dos baluards de pedra, els de Santa Clara i de l'hospital (però més tard conegut com de Sant Francesc). Cadascun d'ell amb porta, rastell i vall. A part, quasi sobre el rec Monar hi havia un fortí de feixina *"comensat y terraplenat ab son fosso sens restillos uberts"*, que posteriorment seria conegut, primerament com a baluard del rec Monar per després canviar el nom pel del Governador. Finalment, en el moment de l'entrega encara restaven nou portes *"terraplenades per [la] part de dins y de fora paredades"*.

Sobta que no hi hagi cap cita per les fortificacions de feixina que hi havia en la muntanya de les Pedreres, cosa que, per una notícia de 1673, sabem que, com a mínim, existia el fortí del Conestable.¹¹ Tot i no dir-ho, suposem que el monestir dels Caputxins del capdamunt de la muntanya seria ocupat per alguna guarnició atesa la seva gran importància estratègica. Per contra, continuà el desenvolupament de la fortificació de la muralla del Mercadal amb la incorporació d'un nou fortí, de feixina, i també l'assegurament del cantó nord amb el portal de la Verge Maria com a principal punt fort.

¹⁰ AMGi. MA. 1667. *Entrega de las Claus dels Portals y altres Cosas feta per Don Pedro La Marca*. 24 de juliol, f. 189-190.

¹¹ AMGi. MA. 1673. *Carta rebuda Exm. S. Virrey*. Barcelona. 20 de juny, f. 165-165v.

Suposem que un dels aprenentatges del setge de 1653 fou el de fortificar el burg de Pedret entorn de l'hospital de Sant Llàtzer. Cal dir, però, que com es veié en els anys 1675 i 1684 no fou plenament satisfactori i calgué construir-hi una fortificació, la torre de Sant Joan, per donar més seguretat aquell paratge. En el cantó nord, continuà sense haver-hi notícies d'alguna fortificació en la muntanya de la Barrufa, a pesar de tenir una posició predominant sobre el nucli antic de Girona, que n'era una de les àrees més densament poblades en aquells moments.

5.4.- La guerra d'Holanda (1673-1679)

L'atac de 1675 es podria considerar com una autèntica revolució pels canvis que implicà a la morfologia de la ciutat de Girona. Ara bé, la veritable metamorfosi es produí uns quants anys més tard, concretament a partir de 1684, després de superar el setge del marquès de Bellefond. Podem reconstruir el període a partir d'una sèrie de mapes, el primer dels quals és un d'atribuït a l'enginyer Jerónimo Rynaldi. Segons la descripció d'aquest, el rang cronològic va de 1673 a 1687, però ens atrevim a insinuar que reflecteix la Girona de finals de 1675 perquè per aquelles dates el virrei, marquès de Cerralbo, ordenà que el fortí, en realitat un baluard, es convertís en un fort regular de quatre baluards.¹² Doncs bé, aquesta transformació es produí entre el 1676 i el 1677, però la imatge del mapa tan sols n'hi ha un, cosa que ens fa mantenir la hipòtesi assenyalada inicialment.

Tanmateix, això no és el més transcendental, sinó que hem de centrar la nostra atenció en l'altra muntanya, la de les Pedreres, per comprovar que hi havia sis fortins en comptes dels tres que coneixíem fins ara (Capítol, Ciutat i Conestable). En aquest sentit, observem que l'enginyer dissenyà una espècie d'arc que aniria, a grans trets, de la torre Gironella fins al portal Nou. Així, començant per la torre Gironella, primer trobaríem el fortí del Capítol i, per enllaçar amb el Conestable, se'n projectaren dos. El Conestable estaria situat en l'extrem del sistema defensiu i, a partir d'aquí, descendiria fins a trobar el fort de la Ciutat. Entre els dos, però situat més a prop del Conestable, hi hauria un altre fortí. Una característica essencial d'aquestes construccions és que basen part de la seva força en ser figures geomètriques de quatre costats, però de diferents dimensions

¹² Vegeu apartat 10.4.

per salvaguardar el cantó més exposat. La ubicació de cada fortificació no és aleatòria sinó que protegia un barranc o donava “escalí” al Conestable. Intuïm que es preveia construir un camí cobert que connectaria de la torre Gironella fins al portal Nou amb la finalitat d’assegurar les comunicacions i l’ajuda mútua en cas de necessitat. Una feblesa observada és que deixaven de banda el monestir dels Caputxins i això permetria que un exèrcit enemic pogués posar un peu a la muntanya. Suposem que en cas d’atac, el monestir seria militaritzat. Per últim, sols mencionar que si es dotava d’artilleria el monestir del Calvari, aspecte que no estem del tot segurs que s’aconseguís, oferiria una protecció extra a la muntanya de les Pedreres en poder batre de cantó els enemics.

Mapa núm. 5. Planta de la ciutat i fortificacions de Girona (1673-1687)

Font: BNE. MS. 12683. Atribuït a Jerónimo Rynaldi.

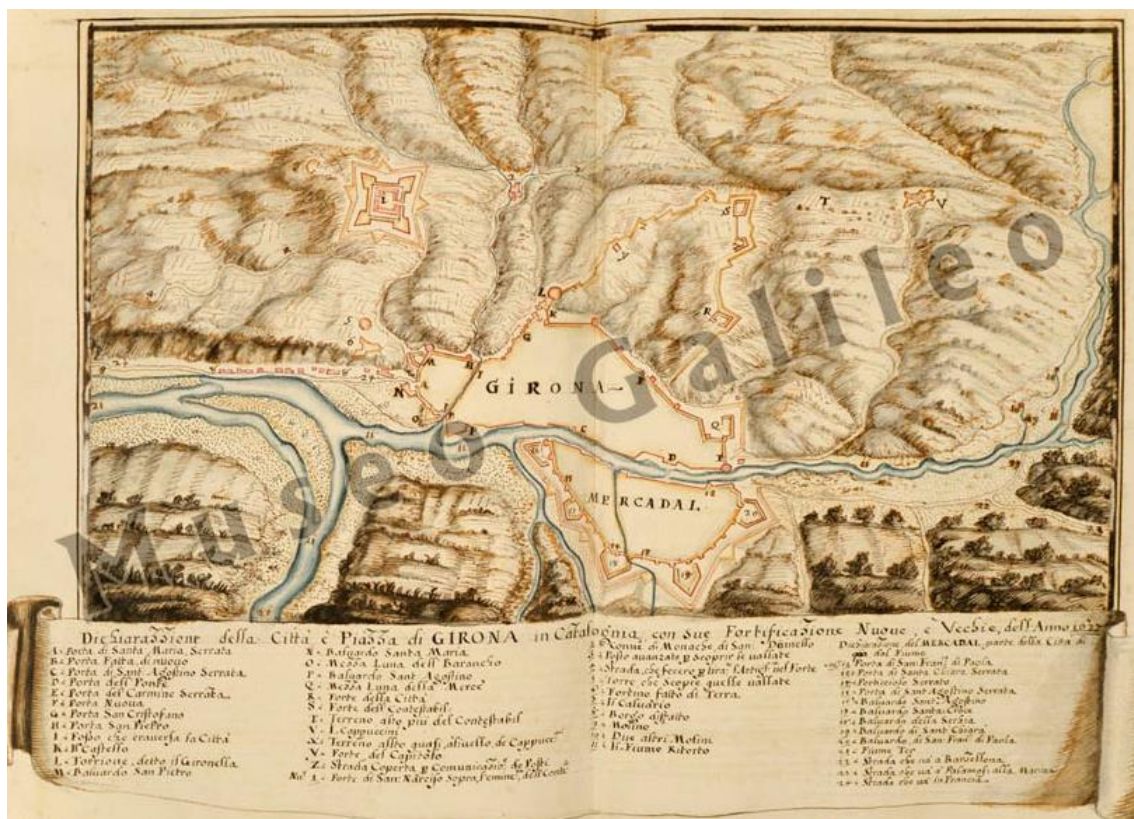
Sense deixar el mapa, podem ara resseguir l’estat de la muralla i molt especialment dels baluards construïts, o a mig fer, i dels projectats a finals de 1675. Fins ara, sabíem que el baluard de Sant Francesc es construï el 1655 i el de Santa Clara el 1654, els dos de pedra i calç. Llavors, durant la guerra de Devolució (1667-1668), el terç de Granollachs aixecà el baluard del rec Monar (després conegut com del Governador), construï fortificacions en el Galligants (*serracines*) i es feu alguna cosa entorn de la porta de la

Verge Maria. La característica fonamental d'aquestes obres era que el material utilitzat fou la feixina. Doncs bé, ara sabem que a part de projectar uns fortins exteriors també s'estudià modernitzar les muralles i molt especialment les del Mercadal perquè eren les més exposades de tot el recinte murat, car estaven a la plana i a peu de camí de França. Si sabíem que fins al 1675 hi havia tres baluards (dos de pedra i un de feixina), ara observem que se'n projectaren dos més. En el mapa no reberen cap nom perquè encara no estaven construïts, però ara sabem que són els precedents dels baluards de Santa Creu i de Figuerola. En l'altre cantó del riu Onyar, en el marge dret, es projectaren un parell de fortins molt petits en la desembocadura del riu Galligants en l'Onyar, o, per contra, eren les *serracines* que ja hi eren des d'almenys la guerra de Devolució. També es reforçà la porta de la Verge Maria, o de França, però no ens atrevim, encara, a reconèixer un baluard completament acabat en aquest sector perquè el dibuix i les escasses explicacions del mapa generen dubtes. Finalment, on hi havia l'antic convent de la Mercè, també es projectà un baluard, que agafaria el nom del citat convent, però no consta que hi hagués res construït. En el sector nord, la primera defensa era el Pont Major i molt especialment entorn de l'hospital de Sant Llàtzer que protegia el burg de Pedret. Per tant, podem suggerir que aquest mapa és el primer, almenys que tinguem constància, que Girona és entesa com una autèntica plaça forta constituïda per un recinte murat, amb alguna torre terraplenada, reforçat amb baluards, especialment en el Mercadal i un conjunt de fortins exteriors.

Un altre mapa que ens dona moltíssima informació és el que efectuà l'enginyer italià Lorenzo Possi a la Girona de 1677, o sigui, la data en la qual podríem per donar per acabada la primera gran etapa constructiva.¹³

¹³ Per conèixer més a fons el treball de l'enginyer Lorenzo Possi a la península Ibèrica: C. SÁNCHEZ; R. SÁNCHEZ; I. TESTÓN: *El atlas Medici de Lorenzo Possi. 1687: "piani d'Estremadura, e di Catalogna"*. Badajoz: 4 Gatos. 2014. En el nostre cas, s'ha fet servir una còpia procedent del Museo Galileo de Florència.

Mapa núm. 6. Girona el 1677 segons Lorenzo Possi

Font: Museo Galileo.

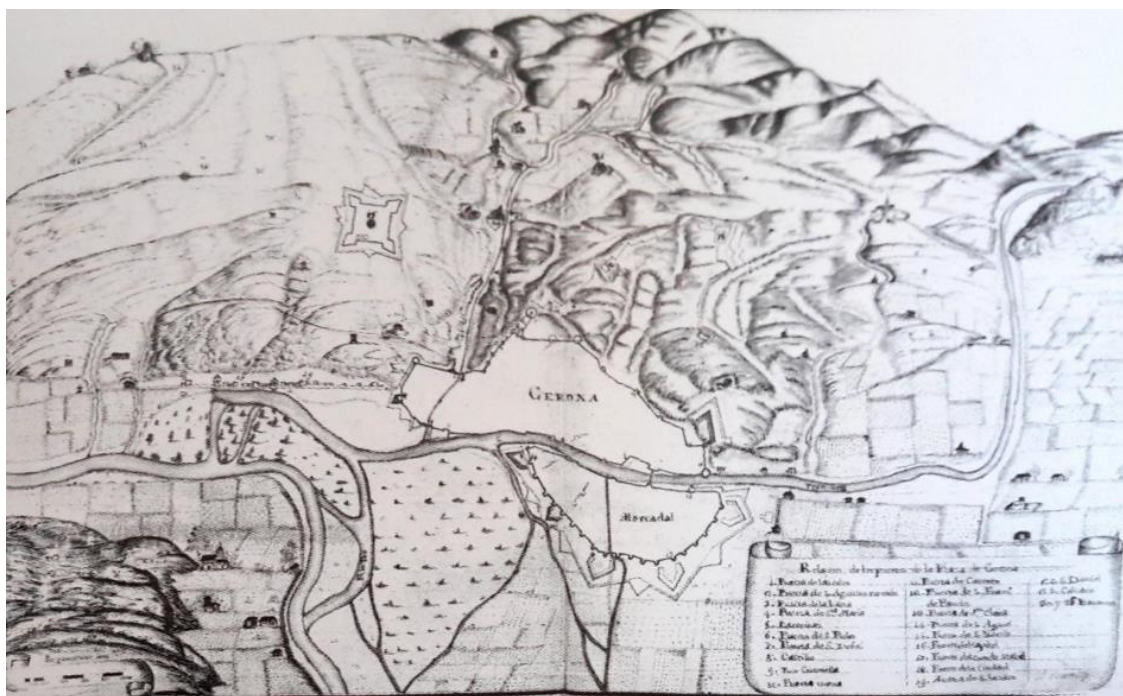
Si comencem el repàs de les construccions efectuades fins llavors per la muntanya de les Pedreres, observem que dels sis fortins projectats ara sols n'hi ha tres: Conestable, Capítol i Ciutat. Tot i desconèixer els motius d'aquest sobtat canvi, no ens estranyaria que fossin de caràcter econòmic i que obliguessin a replantejar la fortificació de la plaça. A part, suposem que amb tres fortins ja donarien suficient seguretat aquells paratges. Per la forma estrellada del convent dels Caputxins, semblaria, sense indicar-ho explícitament, que en algun moment se'l reforçà amb feixina o, almenys, es preveia fer-ho. En canvi, en el fort de Montjuïc, ja anomenat de Sant Narcís, està acabat i, com a reforç, comptaria amb un punt avançat que cobriria una petita elevació en el cantó nord-est, suposem que en un lloc similar al que uns cent vint anys més tard, durant la Guerra Gran, s'aixecà la torre de Sant Narcís. Entre el fort de Sant Narcís i Girona ja s'hi hauria projectat la torre de Sant Joan, però llavors encara no estaria edificada. Al costat d'aquesta hi ha un misteriós "*fortino falso di Terra*" que ja hi tornarem més endavant. Interpretem que els dos baluards que hi ha davant el portal de la Verge Maria, a

l'esquerra hi ha el denominat de Santa Maria i a la dreta el de Sant Pere, són els mateixos que ja hem trobat en l'entrega de 1668. Si fos així, el de Santa Maria seria de feixina mentre que el de Sant Pere s'edificà amb pedra i calç.

En la muralla del Mercadal ja hi trobem els cinc baluards. Els tres que ja coneixíem (Sant Francesc, Santa Clara i rec Monar) cal afegir ara el de Sant Agustí i el de Santa Creu. Els dos darrers, com el del rec Monar, eren de feixina a diferència dels dos primers que eren de pedra i calç. Observem que el nom del baluard de Sant Agustí surt dos cops (lletra "P" i número 16), un en cada cantó del riu Onyar. Desconeixem si es tractà d'un error de l'enginyer o bé ens trobem davant de la mitja lluna "d'entre aigües", que fou el precedent de la lluneta de Bournonville. Finalment, en el cantó sud del marge dret del riu Onyar ja hi ha dibuixada la mitja lluna de la Mercè, que era una construcció de feixina. Per acabar, no consta cap identificació que el burg de Pedret estigués mínimament fortificat entorn l'hospital de Sant Llàtzer.

Comptem amb un altre mapa, atribuït a Ambrosi Borsano, però sense datar, tot i que suposem que aquesta se situa entre el 1677 i el 1684:

Mapa núm. 7. Girona entre el 1677 i el 1684

Font: BNE. Ms. 12681 1 BIS. Obra atribuïda a Ambrosi Borsano.

Certs indicis com que l'estructura principal del fort de Montjuïc estigui acabada o també l'existència de les dues mitges llunes de feixina en la muralla del Mercadal (la de Sant Agustí i de la Santa Creu) que no coneixíem en el mapa atribuït a Jerónimo Rynaldi, ens fan inclinar que la datació del mapa és més pròxima a 1677 que no pas el 1684. Per contra, trobem a faltar el fortí "d'entre aigües", que precisament és l'element que ens genera el dubte en el rang superior de les dates del mapa.

5.5.- El setge de 1684

Pel setge de 1684 comptem amb una sèrie de relacions que ens permeten reconstruir amb força fidelitat tal com era la plaça gironina durant aquest episodi de la seva història. D'elles, la que ens proporciona una informació més completa és la titulada *Gerona ablocada por el Mariscal Marques de Bellefont...*¹⁴ La muralla del Mercadal fou objecte d'una anàlisi molt profund, cosa que ens permet conèixer amb gran detall l'estat d'aquesta pocs dies abans del setge. La primera preocupació, i que no es pogué fer res llavors per mitigar-ho, fou que la mencionada muralla era molt poc gruixuda i sense terraplè, convertir-se'n en l'objectiu preferent de l'artilleria francesa perquè amb poc esforç podria obrir una bretxa. Desconeixem l'estat de les mitges llunes de feixina, ja que possiblement la inundació de 1678, afegit a la fi de la guerra d'Holanda l'any següent, ocasionaren un cert abandonament. Precisament una de les tasques que s'efectuaren durant els dies que el mariscal Bellefont s'aturà incomprendiblement a Bàscara fou refer aquestes mitges llunes, proporcionant una acceptable protecció, excepte on confluïen les aigües dels rius Onyar i Ter, car hi havia un buit defensiu. Per pal·liar-ho, es construï una altra mitja lluna de feixina, denominada "entre dues aigües", però, posteriorment, suposem que quan es revestí de pedra, agafà el nom que pervisqué, el de la lluneta de Bournonville. Si saltem de marge del riu Onyar i ens dirigim en el cantó dret, no observem grans canvis respecte al mapa de Lorenzo Possi de 1677. En el Pont Major i a Pedret, entorn l'hospital de Sant Llätzer, també es construïren algunes fortificacions de feixina. L'entramat defensiu no quedaria complet si no ens

¹⁴ BC. F. Bon. 5103. *Gerona ablocada por el Mariscal Marques de Bellefont G[enera]l de las Armas Francesas en el Principado de Cataluña en el Mes de Mayo 1684.*

referíssim a les “grans” fortificacions per excel·lència, les que defensaven les muntanyes de la Barrufa i les Pedreres, i el Calvari enfront de la darrera. En la primera hi havia el fort de Montjuïc, on l’estructura principal estava acabada, però li mancava acabar el camí cobert, i en la segona, el del Conestable, les obres no estaven tan avançades, puix que s’usà feixina per tenir-lo tancat abans que arribessin els francesos.

Comptem amb un mapa datat el 1684, d’origen francès, però ens genera molts dubtes que realment fos d’aquell any perquè la informació que ens proporciona no és congruent amb el que coneixem.¹⁵ En el cas que representés realment una situació concreta, podríem suposar que aquesta s’hauria de situar entre el 1677, data en què el fort de Montjuïc estigué acabat, i el 1683 en la qual finalitzà la mitja lluna de la Verge Maria. No obstant això, el que ens interessa del mapa és la visió que tenien els francesos de Girona i, àdhuc, intuir perquè llançaren l’atac el 1684 en un sector molt concret de la muralla del Mercadal. D’inici, en aquesta darrera hi ha solament quatre mitges llunes i no cinc, oblidant-se de dibuixar la de Santa Creu, que precisament fou un dels escenaris del citat setge. Per contra, la imprecisió del mapa ens permet suggerir una alternativa a la interpretació de les mitges llunes construïdes: La representada amb la lletra “Q” no seria la denominada de Sant Agustí (segons la terminologia del mapa de Lorenzo Possi), sinó que seria la “d’entre aigües” perquè aquesta estava protegida en un espai situat entre els rius Onyar i Ter. El que sí que quedà clarament marcat fou el camí que anava de la mitja lluna de Santa Clara fins al pont de pedra que connectava amb l’altre cantó del riu Onyar. Per consegüent, possiblement la intenció del marquès de Bellefonds era la d’assaltar el Mercadal per dirigir-se ràpidament contra el cor de Girona, situat en el marge dret de l’Onyar i conegut com a força vella, fent ús del pont de pedra. Suposem que considerà més factible prendre la ciutat per aquest punt que no pas intentar expugnar-la per la muntanya de la Barrufa, aspecte que resulta sorprenent si tenim en compte que el considerà de “*tres méchante construction*”. En la muntanya de les Pedreres sols hi ha els tres forts que es construïren, però, també, apareix una mitja lluna al costat del fort del Conestable que, el més probable, és que fos part d’aquest darrer.

¹⁵ Girone. Ministère de la Défense. Bibliothèque du Génie. Pavillon du Roi. Atlas 107. Vol. II. 985. « *Plans des places étrangères* ». Atlas de Louis XIV. Fuille 136. Château de Vincennes. Extret de: VVAA: *Girona ciutat. Catàleg de plànols de la ciutat de Girona des del segle XVII al XX*. Ajuntament de Girona-COAC. 1992, p. 44-45.

Mapa núm. 8. Girona el 1684

Font: VVAA: *Girona ciutat (XVII-XX)*, p. 44-45.

En definitiva, tot i els dubtes sobre la seva veracitat històrica (oblit del burg de Pedret, orientació incorrecte del fort de Montjuïc...), podria representar la Girona de finals de la dècada dels setanta o principis dels vuitanta. Per sort, comptem amb un informe d'Ambrosio Borsano datat a principis de 1685 que ens permet sortir de les especulacions i a establir certeses.¹⁶ Llavors, encara hi havia en la muralla del Mercadal els tres fortins de feixina i dos de pedra, tal com hem exposat anteriorment. Òbviament, ens remarca l'existència dels forts de Montjuïc i del Conestable, tot i que destacà que llavors encara no estaven acabats, però el que tenia més problemes era el darrer. Dit això, no ens menciona ni el fortí d'entre aigües ni la torre de Sant Joan. D'aquesta darrera ja hem dit que és una construcció posterior al setge de 1684 mentre que del primer desconeixem perquè no ens el cita quan, en teoria, era una peça important per defensar Girona. Un

¹⁶ *Discurso general hecho por el maestro de campo don Ambrosio Borsano*. Barcelona. 30 de gener de 1685. Extret de: M.A.MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la Guerra de Successió*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2013, p. 207-209.

cas similar el trobaríem amb el burg de Pedret. Tanmateix, si tenim en compte que el *Discurso* era un recull d'informació de l'estat de les places de Catalunya, ens fa pensar que, en realitat, Ambrosi Borsano solament exposà els elements més rellevants de cada una d'elles sense detallar-les amb l'exhaustivitat que desitjaríem.

5.6.- La guerra dels Nou Anys (1689-1698)

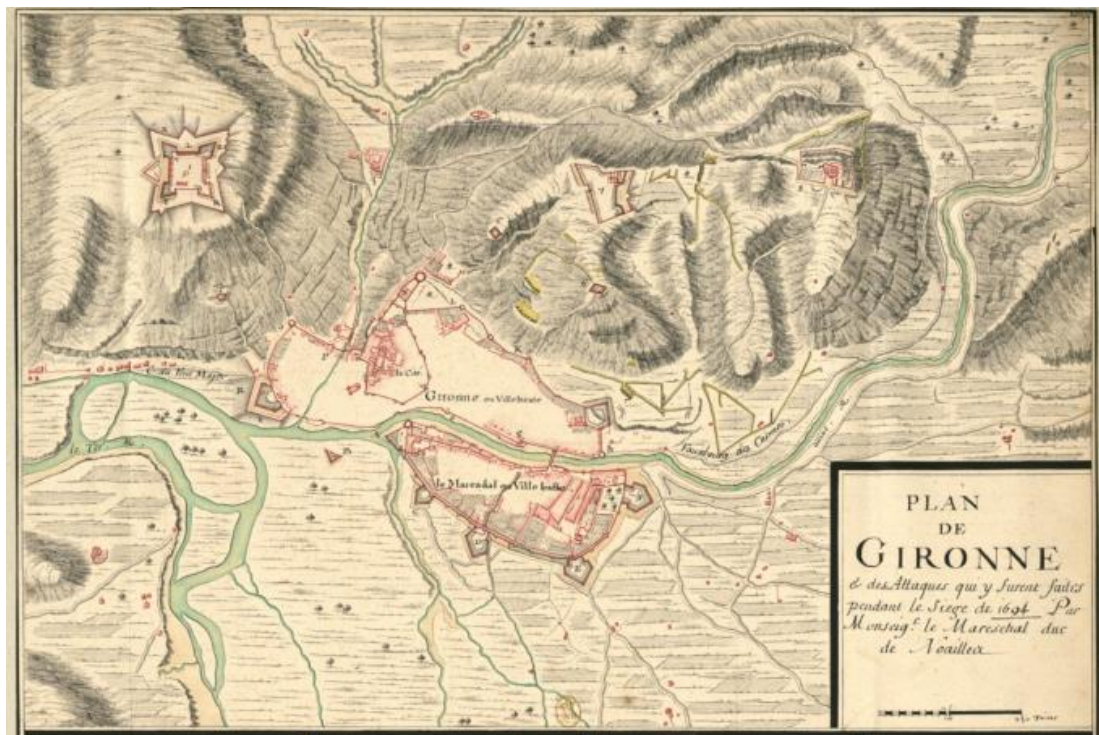
El 6 de gener de 1691 el mateix Ambrosi Borsano firmà una *Relación* en la qual detallava l'estat de les places catalanes, però aquest cop tan sols informà de les que protegien la frontera.¹⁷ A diferència de les altres places, a Girona hi dedicà molta atenció, suposem que, per un cantó, per la gran importància que tenia llavors dins el sistema defensiu hispànic, però, per l'altre, per les moltes mancances que encara tenia. Les mitges llunes del Carme, Sant Francesc, Santa Clara, Governador i Santa Creu no estaven acabades mentre que la de Sant Agustí encara era de feixina. La muralla del Mercadal tampoc estava completament terraplenada, a pesar dels esforços que feren la municipalitat des de 1685, que s'encarregà del tram que va des del baluard del Governador fins al de Sant Francesc, i el Capítol a partir de 1687, i que li encomanaren el pany comprès entre els baluards de Sant Agustí fins al del Governador. Desconeixem si la lluneta de Bournonville ja estava construïda perquè mai és mencionada. En canvi, sí que tenim la primera referència de la torre de Sant Joan, simplement per dir que tampoc està acabada. El fort de Montjuïc tampoc està acabat perquè li falten, entre altres parts, aixecar els baluards situats en el sud de la fortalesa per cobrir-se d'un hipotètic atac procedent del fort del Conestable. Finalment, de la muntanya de les Pedreres, tant el fort del Conestable com els fortins del Capítol i de la Ciutat els hi falta la vall, tot i que el que manté més mancances és el primer perquè, fins i tot, s'ha de construir una cisterna més gran perquè la que hi havia llavors no era útil. El Calvari, en la muntanya de la O, també li mancaven obres perquè estigués a punt. En definitiva, Girona afrontà les primeres campanyes de la guerra dels Nou Anys amb un sistema defensiu sense estar del tot acabat o, pitjor encara, com en el cas de la mitja lluna de Sant Agustí, que mantenia l'estructura de feixina.

¹⁷ BORSANO, Ambrosi (1691): *Relación de lo que necesita para poner en menor defensa las Plazas Fronteras*. Extret de: M.A.MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 287-289.

5.6.1.- El setge de 1694

A diferència dels setges de 1653 i 1684, l'atac principal no es dirigí contra el Mercadal, sinó en la muntanya de les Pedreres, cosa que provocà el col·lapse del sistema defensiu de la plaça. Tal com hem anat defensant fins ara, cada cop que existia el perill de setge, tot i que les fonts no ho diuen, el convent dels Caputxins, situat en l'extrem sud de la citada muntanya era militaritzat i, suposem, que mínimament fortificat amb feixina. Doncs bé, en aquest setge fou l'objectiu principal de l'artilleria francesa perquè fou situada enfront d'ell, en el cim de la muntanya anomenada Montilivi. De fet, entre aquesta i les Pedreres hi havia uns escassos centenars de metres de separació, just per encabir el curs del riu Onyar i la carretera que menava cap a Sant Feliu de Guíxols. Un cop els francesos prengueren el convent dels Caputxins, la resta de fortificacions caigueren i, de retruc, la rendició de Girona sense la necessitat d'un assalt que, fos quin fos el resultat, hauria significat un brutal vessament de sang.

Mapa núm. 9. Girona el 1694

Font: BNF. P144496 [Vb-141-Fol].

Deixant de banda el resultat de setge de 1694, l'estructura defensiva que llavors hi havia no semblava, almenys aparentment, que el resultat del citat setge fos el desastre

(pels defensors evidentment) perquè en la muntanya de les Pedreres s'havia creat l'estructura defensiva triangular ja insinuada feia vint anys. En aquest sentit, la base d'aquest triangle equilàter imaginari serien la torre Gironella i el baluard del Carme i el vèrtex superior seria el fort del Conestable. Entre aquestes fortificacions hi havia el reforç dels fortins del Capítol, en l'extrem superior en connexió entre la citada torre i el Conestable, i, al seu torn, el de la Ciutat, entre el Carme i el Conestable. A més, aquest darrer ja no era un cub, sinó que un fort irregular, comparable al fort de Montjuïc, ja que, fins llavors, en realitat, havia estat més aviat un fortí, quasi similar als del Capítol i de la Ciutat. Per un altre cantó, comptava amb el reforç de la fortificació del convent dels Caputxins que, no essent una fortificació reglada, res feia pensar que podria ser fàcilment desallotjada i, al mateix temps, servís com a plataforma per atacar, i prendre, el fort del Conestable.

En la muralla del Mercadal, trobem ja les cinc mitges llunes construïdes (baluards, pels enginyers francesos), com també la lluneta de Bournonville. Sabem, però, que en alguns trams de la muralla encara no estava completament terraplenada perquè les obres acabaren durant el període que la ciutat estigué ocupada per les tropes franceses. També observem acabat el baluard de la Verge Maria (a partir d'ara conegut amb el nom de Sant Alexandre) i la torre de Sant Joan. Per últim, en el fort de Montjuïc, s'hi afegí una mitja lluna en el sector nord, precisament per donar-li major protecció, enfront uns perillous barrancs que hi havia uns centenars de metres més enllà. Tanmateix, en forces mapes també n'hi apareix una altra, en el sector oest, que no correspon en aquest període, sinó que s'edificà trenta anys més tard, precisament com una de les conseqüències del setge que patí aquest fort durant l'hivern de 1710 i 1711.¹⁸

5.6.2.- L'ocupació francesa (1694-1697)

No ens consta que els enginyers francesos fessin cap actuació de millora del recinte defensiu de Girona, però sí que arranjaren les parts afectades pel setge de 1694 i s'acabaren algunes obres ja començades com el terraplè de la muralla del Mercadal. L'explicació rau en el fet que, de facto, la ciutat tornà a ser la frontera militar entre les dues potències enfrontades, però aquest cop com l'avantguarda de l'exèrcit francès.

¹⁸ M. GUITART: "El castell de Montjuïc: Una breu introducció a la seva història (segles XVII-XIX)". *AIEG*, LXII. 2021. En premsa.

Amb tot, es feren plans, com el del següent mapa, per millorar-ne l'eficàcia defensiva en cas de rebre un atac procedent de l'exèrcit hispànic.¹⁹

Mapa núm. 10. Projecte de fortificació de Girona el 1696

Font: VVAA: *Girona ciutat (XVII-XX)*, p. 68-69.

A grans trets, les principals millores afectaven els dos punts elevats que dominaven Girona: La Barrufa i Les Pedreres. En la primera muntanya es projectà construir un fortí en el cantó nord del fort de Montjuïc per protegir-lo dels barrancs que hi havia en aquell sector. No obstant això, la mitja lluna del cantó nord, construïda poc abans del setge de 1694, ja representava un important pas per protegir el fort, però la fortificació projectada li proporcionaria major solidesa perquè permetria atacar els possibles enemics abans que aquests haguessin posat els peus el cim de la muntanya. Per contra, no es projectà res en el cantó est, on hi havia una elevació que si era presa, el fort de Montjuïc no podria sostenir-se gaire temps. En la muntanya de les Pedreres es fortificaria el convent dels Caputxins i es convertiria en una fortificació irregular de tres

¹⁹ Plan du Project de Gironne. Ministère de la Défense. S.H.A.T. Archives du Génie. Article 14-331. Château de Vincennes. Extret de: VVAA: *Girona ciutat...*, p. 68 i 69. En aquesta obra hi ha un altre plànol en les pàgines 70 i 71, datat el 1696, però considerem errònia la cronologia perquè ja hi ha dibuixats els forts dels Caputxins i del de la Reina Anna, cosa que indicaria que, com a mínim, seria de 1708/9.

baluards, dos a banda nord i un en el sud. La darrera millora semblaria que seria l'acabament del terraplè de la muralla del Mercadal, cosa que efectivament s'acomplí el 1695.

5.7.- La guerra de Successió Espanyola (1705-1714)

El setge de 1694 havia mostrat les febleses de la plaça gironina si un enemic podia posar els peus en el cim de la muntanya de les Pedreres i, conseqüentment, calia decidir què fer en aquell paratge. Malauradament, i a diferència d'altres àrees de la ciutat, no s'ha conservat gaire informació del procés de fortificació ni qui pagà les obres. Avui dia, tan sols podem suggerir que primer es feu el fort de la Reina Anna i entorn d'un any més tard el dels Caputxins.

Mapa núm. 11. Mapa del recinte fortificat de Girona el 1710

Font : BNF. Département Cartes et plans, GE D-16230

Això no obstant, el resultat fou fenomenal perquè, des de llavors, mai més cap atac es dirigí contra aquella estructura defensiva tan profunda. El fort dels Caputxins estava format per dues unitats separades, una de les quals com a missió suportar un atac procedent de Montilivi. Per tant, per més mal que li pogués fer una bateria situada en aquesta muntanya, la part principal del fort dels Caputxins restaria intacte o patiria lleus danys. Però, a més, el petit fortí de la Reina Anna, situat entre aquest i el fort del

Conestable, a part de ser la següent peça en la línia defensiva, en el cas hipotètic que fos assaltat el fort dels Caputxins, proporcionava seguretat en el trasllat de provisions de boca i de guerra, i de soldats, en cas de setge. Finalment, no ens consta que es fes cap gran actuació en les tres fortificacions que ja existien. En definitiva, els enginyers foren plenament conscients de la importància de la muntanya de les Pedreres per sostenir la plaça gironina, ja que aquesta, com en les anteriors guerres, fou la punta de llança del sistema defensiu austriacista.

5.7.1.- El setge de l'hivern de 1710/1

El duc de Noailles entengué ràpidament que ja no podria prendre Girona per les Pedreres, com havia fet el seu pare quinze anys abans, i optà per expugnar-la des de la muntanya de la Barrufa. Tanmateix, ell tenia a favor que els enginyers francesos eren coneixedors de les limitacions del fort de Montjuïc, car havien estat els amos de la plaça gironina durant tres llargs anys en les darreries de la guerra dels Nou Anys.

Mapa núm. 12. Girona durant el setge de 1710-1711

Font: BNF. Département Cartes et plans, GE D-16459

El gran punt feble era que en el cantó oest no hi havia cap reforç, a manera de mitja lluna per exemple, deixant molt vulnerables els dos baluards d'aquell sector de qualsevol atac que provingués de la petita elevació que hi havia enfront d'ells. Les mancances observades durant el setge no s'arranjaren immediatament, sinó que calgué esperar més de deu anys perquè es construís un baluard en el cantó nord-est, un cop finalitzada la guerra contra la Quàdruple Aliança (1718-1720). Finalment, durant la guerra contra la Convenció, o Guerra Gran, (1793-1795) es construïren tres torres al voltant de Montjuïc (Sant Narcís, Sant Lluís i Sant Daniel).²⁰ Quan la torre de Sant Joan fou destruïda accidentalment (1809), se'n construí una altra, la torre Suchet, el 1812, en el marc de la guerra del Francès (1808-1814), per assegurar una comunicació fluida entre Girona i el fort de Montjuïc.²¹

²⁰ M. GUITART: "El castell..." . En premsa.

²¹ J. PRAT i J. PERICOT: *La muralla de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona. 2008, p. 91-92.

CAPÍTOL 6: LA FORTIFICACIÓ DURANT LA GUERRA DELS SEGADORS

6.1.- El punt d'inici (1637-1639)

L'antecedent més remot del procés que conduí a Girona a convertir-se en una autèntica plaça forta, amb la missió implícita d'aturar les invasions franceses, fou el fracassat setge de Leucata. Quan França respongué a l'agressió espanyola aixecant un potent exèrcit es temé que la barrera que representaven Salses i Perpinyà fos sobrepassada. A més, tampoc es descartava que els francesos, alternativament o simultàniament, optessin per donar un cop de mà en qualsevol població costanera, especialment contra Roses. Davant d'aquest panorama, tant el Rei com el virrei sol·licitaren que Girona es fortifiqués perquè ells no tenien suficients cabals per portar-ho a terme, ja que, com a mínim, es requerien 300.000 lliures.¹ No obstant això, la percepció de perill que s'experimentava des de Girona no devia ser la mateixa perquè a finals de febrer de 1638 s'aprovà concedir l'ús privatiu d'una torre propera al portal de Figarola, i d'un mur trencat, a un corder.² Per un altre cantó, les reiterades demandes de fortificació foren respostes amb el tancament dels portals per evitar que una ràtzia francesa acabés saquejant Girona, però, també, per controlar el frau dels pagaments de drets de l'entrada del vi.³

Podem dividir les obres efectuades durant la guerra dels Segadors en dues grans parts, establint la línia divisòria en el canvi de fidelitat executat l'octubre de 1652. El primer període estaria caracteritzat per una posada a punt del sistema defensiu que ja existia, tot i que també hi ha constància que s'havien projectat noves defenses, però que no arribaren a construir-se. Un cop Girona retornà a l'obediència de Felip IV esdevingué una plaça fronterera, puix que Perpinyà, i Roses, romangueren sota sobirania francesa. La primera conseqüència del canvi de fidelitat fou esdevenir un dels objectius principals de l'ofensiva francesa de 1653. La novetat, però, fou la fortificació, amb feixina, de la muntanya de les Pedreres durant els primers dies del setge i, també, la construcció de dos baluards de pedra en la muralla del Mercadal, un cop els francesos foren expulsats de Girona. En termes generals, els darrers anys de la guerra dels Segadors (1653-1659) foren els inicis, modestos, de la modernització de les estructures defensives de Girona.

¹ AMGi. MA. 1637. *Concilium Generale*. 5 de juny, f. 52-55v. *Concilium Generale*. 9 de juny, f. 56-58.

² AMGi. MA. 1637. *Concessió...* 25 de febrero, f. 22v-23.

³ AMGi. MA. 1637. *Concilium Generale*. 12 d'octubre, f. 114-120. *Ordinatio per tancar los portals*. 1 de desembre, f. 158v.

6.2.- La primera etapa (1640-1652)

Girona es trobà als inicis de la guerra amb unes fortificacions obsoletes en mantenir la seva fesomia medieval, car no havien estat reformades segons els cànons de la traça italiana. Bàsicament, la ciutat comptava com a principal recurs defensiu unes muralles amb torres, sent la principal peculiaritat l'existència de dos recintes murats, un a cada cantó del riu l'Onyar. Destacarem que l'estat de conservació era deplorable per manca de manteniment, però cal situar-ho dins del context defensiu de l'època, en haver-hi en primera línia el fort de Salses i la ciutat fortificada de Perpinyà, que llavors era la segona ciutat de Catalunya. A més, feia molts anys que Girona no se sentia amenaçada, cosa que ocasionà una evident manca de manteniment de la muralla. Tanmateix, la pretesa seguretat s'esfondrà amb els fets de 1640, especialment amb les amenaces dels terços espanyols de prendre-la i l'estat de setge que fou sotmesa per les partides de pagesos. És en aquest ambient d'inseguretat que, a mitjans de maig d'aquell any, es prengué la mesura de tapiar tots els portals que es consideressin necessaris per assegurar la ciutat.⁴ Però les millores defensives no s'aturaren aquí perquè una de les conclusions de la Junta de Guerra del 3 de juny de 1640 fou *"que las torras de las murallas de la p[rese]nt ciutat son de ningun servey, y en cas de una desdicha serà[n] mes danyosas que profitosas per no esser terraplenades"*. Dintre de les actuacions a fer, el terraplenament de la torre del Carme fou una prioritat, però sense descuidar altres parts, com la muralla

"que apenas se pot passar per ellas, estant com estan ab marlets son de ningun servey per poderhi estar soldats ni jugar ab las armas y attes també que en moltes parts de ellas son spalladas y enderrocades".

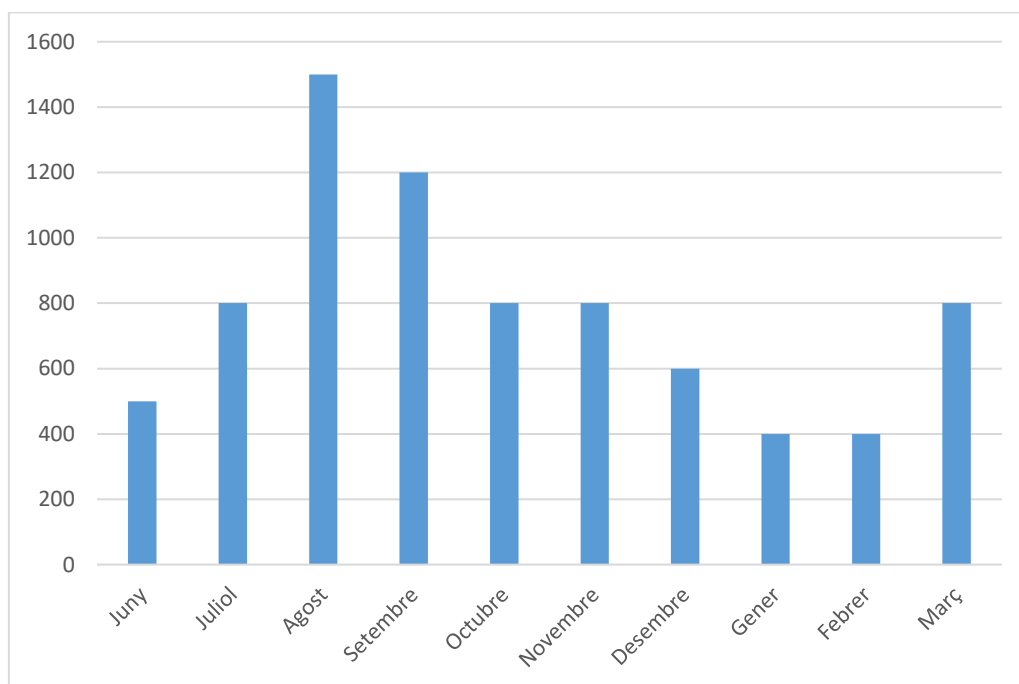
Com que es preveia que arranjar tota la muralla, i les torres, s'allargaria en el temps, i d'aquest no n'hi havia gaire perquè sempre persistia la possibilitat que en qualsevol moment aparegués l'enemic, s'optà per tenir a punt feixina en aprovisionar cinc-centes cistelles de vímec o de vergues d'aloc. Un aspecte important a ressaltar és que en aquesta Junta de Guerra aparegueren com a responsables de les fortificacions en Bernat March i Jalpi, i en Rafel Camps mentre que els responsables de l'adquisició de la feixina ho foren en Jeroni de Real i en Jaume de Cartellà.⁵ De seguida les obres començaren i la

⁴ AMGi. MA. 1640. *Adiunctio Guerra*. 16 de maig, f. 38v-40.

⁵ AMGi. MA. 1640. *Adiunctio Guerra*. 3 de juny, f. 58v-60.

millor prova fou que pocs dies més tard es pagaren les primeres 300 lliures per les despeses de les obres “que son fetas, y ques van fent per la custodia, y guarda de la ciutat”.⁶ Tanmateix, desconeixem la totalitat de les obres que es feren realment, però, almenys, sabem que la xifra total pagada ascendí a 7.800 lliures durant el període de major efervescència constructiva, que fou del juny de 1640 a març de 1641.⁷

Figura núm. 3. Imports pagats per arranjar la muralla (1640-1641)

Font: AMGi. Manual d'Acords (1640-1641). Elaboració pròpia.

Els pagaments o reclamacions que es feren molt posteriorment, alguns fins tres anys més tard, ens proporcionen més dades perquè la gran majoria es refereixen a pedres, calç (amarada o sense amadar), teules (fins a mil sis-centes) i rajols.⁸ Més interessant és la reclamació que feu Josep Albert per les pedres que li agafaren del seu hort, i de la caseta que li tiraren a terra, i que ell calculà que foren entre 300 i 400 carretades per reparar un pany de la muralla que estava fet malbé. Un cas similar el patí en Josep Castanyer que li enderrocaren unes parets de l'horta i li agafaren les pedres i terra per terraplenar un tros de muralla i arranjar una torre, per encabir-hi artilleria, que estava

⁶ AMGi. MA. 1640. *Ordinatio...* 13 de juny, f. 81-81v.

⁷ AMGi. MA. 1640. *Ordinatio...*, f. 82, 98v, 101, 103v, 110v, 132, 142, 148, 157v, 158, 166v, 173v, 192v, 200v, 208, 209, 217, 218v, 226, 233v, 253, 265v, 293 i 296. MA. 1641. *Ordinatio...*, f. 16v, 76v, 92 i 103v.

⁸ AMGi. MA. 1641. *Alia Ordinatio...* 16 de setembre, f. 184-184v.

al costat del monestir de Sant Francesc de Paula. Malgrat tot no consta que es fes res a favor dels demandants.⁹ També tenim la certesa que s'arranjà alguna part de la muralla més pròxima a la torre Gironella, però per l'import pagat, 50 lliures, considerem que seria una obra menor.¹⁰ Per tant, intuïm que l'estat de la muralla i de les torres en els inicis de la guerra dels Segadors era absolutament deplorable, amb part d'elles caigudes per la manca de manteniment, i que les quasi vuit mil lliures gastades hauries servit sobretot per tenir un recinte emmurallat en condicions, sense cap modernització. Respecte al terraplenament poca cosa s'hauria fet perquè fou un necessitat que ressorgí de forma recurrent durant tot el període estudiat, especialment en els moments de màxim perill per la seguretat de la plaça gironina, com quan l'exèrcit enemic estava relativament a prop.

Fins ara, les disposicions preses estaven més motivades per la complicada situació del moment que no per una veritable reflexió de les necessitats de la ciutat per optimitzar el seu complex defensiu. Tampoc ajudava les preocupacions dels jurats i dels consellers de la Junta de Guerra que tenien en aquells moments perquè si a finals de juliol de 1640 el temor d'una vinguda dels terços espanyols s'havia diluït molt, la revolta pagesa continuava ben viva, provant en diferents ocasions de realitzar algun cop de mà. Un exemple serien els incidents ocorreguts la nit del 22 de juliol, quan uns desconeguts cremaren les portes del portal de Sant Pere de Galligants. L'endemà es reuní una Junta de Guerra que aprovà la continuació de les obres de fortificació "*ab ple poder de gastar tot lo que convinga*" i tapiar el mencionat portal, fins a nou avís. Les mesures extremes, i impopulars per les molèsties que ocasionaven, de tapiar portals foren ampliades en ordenar que també es tapiessin les portes i finestres baixes de la part de la muralla que mira fora de la ciutat, tant si eren dels rius Onyar o Ter, en particular des dels portals d'en Bernardí fins al de la Verge Maria. També es prengueren mesures per tenir una bona reserva de feixina.¹¹ Tanmateix, les instruccions emeses fins llavors havien estat

⁹ AMGi. MA. 1644. *Concilium Generale*. 1 de gener, f. 1-6v. *Concilium Generale*. 15 de gener, f. 17-20.

¹⁰ AMGi. MA. 1641. *Ordinatio...* 23 de febrer, f. 85v-86.

¹¹ AMGi. MA. 1640, *Adiunctio Guerra*. 23 de juliol, f. 127-128. En aquesta Junta aparegué un tercer responsable de les fortificacions, en Jaume Andreu Vasellas. Més endavant, però, es produïren canvis, ja que tan sols es mantingué en Rafel Camps i entrà en Jeroni Fàbrega. Suposem que en Bernat March i Jalpi deixà el lloc perquè fou enviat a Barcelona com a síndic, però, per contra, desconeixem els motius perquè no continuà en Jaume Andreu Vasellas. *Carta dels jurats als diputats*. 7 de setembre, f. 199v-200. *Adiunctio Guerra*. 1 d'agost, f. 133-133v.

encaminades en posar a punt l'estructura defensiva existent, però, tot i no conservar les reflexions, suposem que també es parlaria en les Juntes de Guerra de disposar d'alguna "persona intelligent, y practica en materia de fortificacions" que les millorés per tenir-les a punt "en cas que per lo frances, o, per altres enemichs fossem invadits".¹² En aquest sentit es feren gestions directament amb el Capítol de Tarragona, i des de Barcelona mitjançant l'abat de Sant Pere Galligants, Gispert Amat, per intentar que Joan Batista Bertran, hospitaler i canonge de Tarragona, vingués a Girona a posar les defenses a punt perquè era "un home en esta materia eminentíssim". Els jurats gironins demanaren almenys que visités la ciutat i els donés algunes instruccions per com fortificar-la.¹³ No hi ha cap evidència que en Joan Batista Bertran vingués a Girona, encara que no descartem que oferís alguna orientació general de com millorar la seva defensa. La recerca d'un expert en fortificacions es capgirà després que la Monarquia Francesa passés d'enemic a sobirà. Així, aprofitant que la municipalitat gironina socorregué l'exèrcit francès en els moments crítics previs a la batalla de Montjuïc, els jurats sol·licitaren la vinguda de "dos cabos y dos inginiers [francesos] per disponer les fortificacions y demes coses sien necessaries per a fortificacio de la p[rese]nt ciutat" el 27 de gener de 1641. La resposta a aquesta demanda es materialitzà al cap d'un mes amb el nomenament del *mossur* Joan de Regardela tinent coronel de la ciutat, situant-se jeràrquicament sols per sota del jurat en cap, que era el coronel de la ciutat. En conseqüència, la Junta de Guerra del 21 de febrer ordenà als comissaris de les fortificacions, que li consultessin tot el referent en temes de fortificació i de defensa. Per aquesta tasca Joan de Regardela cobraria 24 rals diaris, però en realitat la quantitat seria superior perquè el 19 de març percebé 200 lliures pel temps que havia servit a la ciutat, que prou feines havia arribat al mes.¹⁴ Amb aquestes dades tan migrades ens podem preguntar què aportà a la ciutat? Intuïm que suggerí un plantejament de la fortificació de Girona, que era el que buscaven els jurats gironins quan intentaren portar, sense èxit,

¹² AMGi. MA. 1640, *Carta dels jurats de Girona al Capítol de l'església de Tarragona*. 8 d'agost, f. 143. *Carta dels jurats de Girona a Gispert Amat i Desbosh*. 8 d'agost, f. 146v-147.

¹³ A. JORDÀ: *Església i poder a la Catalunya del segle XVII: La Seu de Tarragona*. Diputació de Tarragona. 1993, p. 108. En Joan Batista, hospitaler, aconsellà als consols de Tarragona com defensar la ciutat de les tropes del marquès de Los Vélez a finals de 1640.

¹⁴ AMGi. MA, 1641, *Adiunctio Guerra*. 27 de gener, f. 59. Els comissaris de fortificacions eren en Jeroni del Real i en Llorens Font. *Adiunctio Guerra*. 21 de febrer, f. 84v-85. A finals d'agost els jurats gironins reberen una carta de Joan de Regardela firmant com a governador de Palamós. *Carta de Joan de Regardela als jurats gironins*. Palamós. 30 d'agost, f. 170.

en Joan Batista Bertran mesos abans. Mig any més tard de la marxa de Joan de Regardela els jurats gironins sol·licitaren al Sr. d'Argenson, governador de l'exèrcit francès a Catalunya, que enviés un *mossur* perquè s'havien de construir dos fortins, per assegurar la zona de les Pedreres, i el necessitaven per traçar-les. També, però, aquesta persona hauria d'encarregar-se d'estudiar quines millores s'havien de fer en les muralles i torres de Girona.¹⁵ Per tant, l'estudi de Joan de Regardela seria el primer que plantejava la defensa de la ciutat des d'un punt de vista modern i introduïa conceptes com la defensa en profunditat en projectar fortificacions exteriors a les muralles. Tanmateix, no s'executà res perquè les fortificacions de feixina de les Pedreres són posteriors, concretament del setge de 1653. Per un altre cantó, tenim una sèrie de proves que ens indiquen la finalització del frenesí constructiu iniciat feia nou mesos endarrere, puix que el perill s'allunyà de Girona, però, també, perquè la ciutat estava sotmesa a una gran sagnia econòmica per haver d'enviar companyies d'infanteria a la vegueria davant el perill espanyol, sense comptar amb les dues que estaven a Tarragona. En aquest sentit, tenim que la Junta de Guerra de 19 de març aprovà aturar totes les obres, excepte els preus fets i unes garites, fins a Pasqua. Segurament, l'avançat estat en què es trobaven aquestes darreres aconsellaren acabar-les, tal com ens informa el pagament efectuat aquell dia.¹⁶ Però, la prova més eloqüent que un setge a Girona era cosa del passat, fou el lloguer de la torre Gironella, que era un dels punts forts del sistema defensiu, a l'adroguer Pere Camos l'11 de juny de 1641.¹⁷

Les instruccions emeses que calia terraplenar torres i la muralla es repeteixen en el temps, per la qual cosa ens permeten donar la idea com devia anar el curs de les obres. Si, com hem vist anteriorment, les primeres a terraplenar eren les del Carme, en el febrer de 1641 es pagaren 50 lliures per arranjar la muralla de la torre Gironella.¹⁸ Un any més tard, i després d'un avís que l'exèrcit espanyol volia enviar reforços al Rosselló, la Junta de Guerra de l'1 de febrer de 1642 decidí revisar de nou el recinte murat, especialment les torres del Carme i les que van de Sant Francesc de Paula fins al portal de Santa Clara.

¹⁵ AMGi. MA, 1641, *Adiunctio Guerra*. 16 d'octubre, f. 195v-196. *Carta dels Srs. Jurats enviada al Sr. d'Argenson*. 17 d'octubre, f. 197. *Altra carta enviada...* 17 d'octubre, f. 197v.

¹⁶ AMGi. MA. 1641. *Adiunctio Guerra*. 19 de març, f. 103. *Ordinatio...* 19 de març, f. 103v. Es pagaren 120 lliures en concepte de "*pagar los preus fets de las obras fetes y ques van acabant en les muralles de la Ciutat*".

¹⁷ AMGi. MA. 1641. *Arrendamentum turris Gironella*. 11 de juny, f. 137-137v.

¹⁸ AMGi. MA. 1641. *Ordinatio...* 23 de febrer, f. 85v-86.

Per comprovar quines parts del cinturó defensiu estaven malmeses o s'havien de terraplenar, la Junta manà que es fes una volta pels carrers, tal com havien fet els anys passats.¹⁹ L'obra més destacada es produí en la torre del Carme pressupostada per 70 lliures i arranjada mig any més tard pel mestre de cases de Girona Joan Ros. Pels pagaments efectuats coneixem que l'obra s'inicià a principis d'octubre i finalitzà a finals de desembre i s'aprofità per terraplenar-la. Però les despeses no acabaren aquí perquè es pagaren 6 lliures i 15 sous per unes portes.²⁰ També a l'octubre del mateix any Pere Ferrer, calceter de Girona, percebé 40 lliures i 2 diners pels materials utilitzats per arranjar les torres situades entre els portals de Santa Clara i de Sant Francesc de Paula.²¹ El mateix pagador liquidà el 28 de desembre d'aquell any les reformes dels portals de l'Àngel, que ascendiren 58 lliures, 7 sous i 8 diners, i de Santa Clara que pujà 16 lliures i 19 sous.²²

La llunyania dels principals teatres bèl·lics (Tarragona, Lleida i Barcelona) feu que Girona no mantingués el projecte d'actualitzar el sistema defensiu amb el terraplenament de muralles i torres, i la construcció dels fortins projectats. També perjudicà, i molt, les enormes tensions de tresoreria que patí Girona, molt visibles a partir de mitjans de la dècada dels quaranta (en gran manera atribuïdes per haver d'enviar companyies d'infanteria en els diversos fronts de guerra). La catàstrofe humana i econòmica de la pesta de 1650 també contribuí a aturar qualsevol projecte d'envergadura i la millora del sistema defensiu no fou ni de bon tros una de les prioritats dels jurats de Girona. No obstant això, a mesura que el setge espanyol a Barcelona progressava, observem que es prengueren petites mesures com l'arranjament del reixat del portal de Verge Maria a finals de juny de 1652 o el suggeriment que els feu el mestre de camp Josep Galceran de Pinos sobre les deficiències de les fustes dels portals de la

¹⁹ AMGi. MA. 1642. *Adiunctio Belli*. 1 de febrer, f. 25-26.

²⁰ AMGi. MA. 1642. *Ordinatio...* 7 d'octubre, f. 287-287v. El segon pagament es produí el 4 de desembre i rebé 25 lliures: *Ordinatio...*, f. 312v-313, i el tercer el 20 de desembre, que fou de 20 lliures: *Ordinatio...*, f. 335v-336.

²¹ AMGi. MA. 1642. *Ordinatio...* 11 d'octubre, f. 291.

²² AMGi. MA. 1642. *Ordinatio...* 28 de desembre, f. 348-349. Respecte del portal de l'Àngel coneixem el detall de les despeses: 22 lliures, 7 sous i 8 diners a Josep Castanyer, ferrer de Girona, pels ferros; 13 lliures i 8 sous al mestre Brossa, fuster, "*per las mans de ditas portas*" i per últim 7 lliures al mestra de cases Francesc Brossa "*per las mans de fer los forats per los golfos de ditas portas, y per fer la teulada sobre dit portal, y lo demes per un forrallat, unas claus y altres pertrets que han entrat en altras portas y tauladas*". A part també es pagaren pel mateix portal 12 lliures a un serrador per la fusta necessària.

ciutat tres mesos més tard.²³ Ara bé, les instruccions s'acceleraren des del moment que els espanyols posaren setge Mataró perquè es preveia que cauria. El 21 de setembre la Junta de Guerra ordenà que les finestres baixes que donaven a l'exterior de la ciutat s'havien de tancar amb pedra i calç o, alternativament, posar-hi una reixa. Respecte als portals, el de la Blanqueria i el de la Barca foren tapiats mentre que els del pont de Sant Agustí, Figarola, el del rec Monar i el de Sant Pere, de moment, només calia reconèixer l'estat dels rastells. Finalment, i per assegurar que es complirien les instruccions emeses per la Junta de Guerra nomenaren quatre comissaris.²⁴ Pocs dies més tard, el 30 de setembre, s'aprovà tapiar els portals Nou i de Santa Clara, però deixaven la porta oberta que també ho fessin amb els altres, segons el criteri dels jurats i dels comissaris de guerra. També s'ordenà fer dos rastells nous i, per pagar tantes despeses, el clavari major girà tres-centes lliures a Joan Riuau, que era el pagador de les obres, tot i que la xifra de despesa fou més alta perquè a mitjans octubre el pagador rebé mil lliures més.²⁵ Tanmateix, Girona no estava preparada per suportar un setge ni tampoc hi havia una guarnició que pressionés en sentit contrari. Per això, tan bon punt que el marquès de Mortara es presentà davant els murs gironins, els jurats i el Capítol no tingueren més remei que acceptar l'acord que els oferia el representant del Monarca Catòlic.

6.3.- La darrera etapa de la guerra (1653-1659)

6.3.1.- Les obres prèvies al setge francès de 1653

Després que Girona retornés a la fidelitat de Felip IV, aquesta esdevingué la plaça més pròxima a la frontera militar, situada en l'Empordà, entre les Monarquies dels Habsburg i dels Borbons. Mentre que els francesos retenien totes les places dels Pirineus enllà i també Roses, amb el seu estratègic port, els espanyols, per contra, hi oposaven Girona i a Barcelona, i tots els ports marítims de Palamós cap al sud.²⁶ La consistència

²³ AMGi. MA. 1652. *Ordinatio...* 21 de juny, f. 246v-247. El desglossament de la reparació del portal de la Verge Maria és el següent: Pels treballs de dos fusters (Pau Marxer i Narcís Presas), 20 lliures. El serraller Nicolau Bonet 7 lliures i 4 sous pels panys. Finalment, el ferrer Francesc Julià, 10 lliures i 13 sous per uns golfos i els claus necessaris. *Concilium Generale*. 17 de setembre, f. 329-330v.

²⁴ AMGi. MA. 1652. *Adiunctio Guerra*. 21 de setembre, f. 335-335v. Els comissaris foren en Frederic Desvalls i Pol, Joan Pau Perpinyà, Jaume Carreras i Andreu Sala.

²⁵ AMGi. MA. 1652. *Adiunctio Guerra*. 30 de setembre, f. 349v-350. *Ordinatio...* 30 de setembre, f. 350v-351. *Ordinatio...* 17 d'octubre, f. 369v.

²⁶ A. ESPINO: *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte, 1652-1714*. Edaf. 2014, p. 32-35

defensiva del bloc hispànic fou posat a prova durant l'ofensiva francesa de 1653. El marquès de Las Serras rebé l'encàrrec de posar a punt el sistema defensiu gironí perquè pogués resistir l'embat francès i que els jurats gironins saludaren afirmant que *"nosaltres assoles no podiam prendre resolusio"*. En certa manera, era la culminació d'un procés iniciat el 1640 amb la pretensió que vingués Joan Batista Bertran, continuat per Joan de Regardela i la demanda, aparentment no atesa, d'un enginyer al Sr. D'Argenson. Així, el marquès de Las Serras estudià les fortificacions existents a Girona i l'entorn més proper que eren, bàsicament, les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres. El resultat fou un informe que detallava els mitjans més adequats per millorar la defensa de Girona enfront d'un més que previsible atac francès. Referent a les fortificacions destacà que s'havien de terraplenar les torres i reduir-ne l'alçada d'una que estava molt pròxima a la torre Gironella, arreglar el camí de ronda de la muralla perquè s'hi pogués transitar amb seguretat, baixar els parapets perquè en ser massa alts dificultaven l'acció de la infanteria, tapiar els portals que no fossin imprescindibles i ajustar les portes i els rastells dels portals que restaven oberts. En general, les instruccions del marquès de Las Serras eren molt assumibles pels jurats gironins i, òbviament, agradà molt que considerés que la plaça *"se podia molt ben defensar"*.²⁷ Tan sols dos dies més tard ja s'emeteren les primeres ordres per rebaixar els parapets de les muralles i continuar terraplenant les torres, en especial les del Mercadal, que ja estan començades. Una hipòtesi força plausible seria que el terraplenament començà poc abans de l'arribada de les tropes del marquès de Mortara a Girona i aquest el continuaria fins a final d'any. A favor tenim que els imports pagats pels arranjaments que es feren llavors eren molt alts si tan sols eren les obres que consten en el manual d'acords, però, a més, a finals de 1652 el clavari pagà 460 lliures *"per fortifications de la ciutat"*.²⁸

Posteriorment, es construïren dues fortificacions. La primera situada en l'embocador del riu Galligants fins al portal de la Verge Maria, que podria ser el precedent del baluard de Sant Pere o de Sant Alexandre. L'altra fortificació es projectà inicialment com una mitja lluna en la muntanya de les Pedreres, sobre el convent del Carme, però en parlarem extensament més endavant perquè és el precedent del fort de la ciutat.²⁹ Així

²⁷ AMGi. MA. 1653. *Concilium Generale*. 6 de juny, f. 172v-176. *Concilium Generale*. 7 de juny, f. 176-178v.

²⁸ AMGi. MA. 1652. *Ordinatio...* 20 de desembre, f. 427-427v. MA. 1653, *Adiunctio Belli*. 9 de juny, f. 180-180v.

²⁹ AMGi. MA. 1653. *Adiunctio Belli*. 14 de juny. f. 181.

mateix, en la zona de Santa Eugènia i fins al riu Güell s'excavaren unes trinxeres per protegir a la cavalleria.³⁰ Per ajudar a construir les obres projectades arribaren sis-cents soldats i una trentena llarga d'oficials, i, també, el compromís que la Reial Hisenda pagaria la meitat del cost d'elles.³¹ Tot plegat la despesa ascendí 600 lliures i els indicis suggereixen que aquestes obres serien de feixina perquè si el material hagués estat la pedra, el cost hauria estat molt més elevat. El mateix podem dir de la durada de les obres que hauria estat força superior, puix que segons les relacions de pagaments, aquestes es donaren per finalitzades el 4 de juliol. Tanmateix, les despeses ascendiren molt més, car a principis de juliol els jurats afirmaven haver gastat més de 1.500 lliures perquè calia afegir-hi el cost d'instal·lar baranes de fusta en les muralles, posar els reixats en les portes que restarien sense tapiar, fer aparellar portals... sense comptar que encara faltaven per pagar calç, pedres, fustes...³²

6.3.2.- La destrucció d'edificis previs al setge de 1653

A part de la fortificació, o millora d'aquesta, una altra tasca que efectuaren els comandaments militars espanyols fou la de determinar quins edificis de fora de la muralla, perjudicaven la defensa de la plaça. Els casos més coneguts són el convent de Santa Clara i l'hospital de Santa Caterina, però n'hi hagué tants que els jurats gironins ordenaren que una comissió els identificqués i en fes una valoració econòmica.

Abans d'iniciar qualsevol anàlisi de les dades, cal fer esment que hi ha importants mancances i només com a tall d'exemple esmentarem els casos de l'hospital de Santa Caterina i el convent del Carme. La raó principal és que les seves destruccions es feren després que hagués actuat la comissió i per això no hi són en la relació. Per un altre cantó, cal entendre que les dades ofertes són una valoració econòmica dels edificis a mitjans de juliol de 1653, però això no vol dir que necessàriament foren tots destruïts. El cas més evident és l'hospital de Sant Llàtzer, que un cop fou aixecat el setge continuà funcionant. No obstant això, és obvi que patí alguna afectació durant el setge. Per un

³⁰ J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La Crònica de Jeroni del Real (1626-1683)*. Vol. II. Ajuntament de Girona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1994, p. 334.

³¹ AMGi. MA. 1653. *Concilium Generale*. 16 de juny, f. 183v-185v.

³² AMGi. MA. 1653. *Adiunctio Guerra*. 9 de juliol, f. 225v-226. Possiblement s'aprovà si no tot, part d'ell, en la junta d'aquest dia perquè la xifra ascendí a les 500 lliures.

altre cantó, primer ens centrarem en les edificacions de major valor per, després, fer una aproximació, des d'un punt de vista estratègic, el perquè d'aquestes destruccions.

La primera dada que destaca és l'elevat valor global del conjunt d'edificis afectats, car aquest s'establí en les 116.915 lliures, amb la següent distribució:³³

Taula núm. 1. **Valoració econòmica dels edificis afectats pel setge de 1653**

Categoria	Nº edificis	Import	Percentatge
Religiosos	4	23.645	20,23%
Cases	160	78.295	66,97%
Hospital	1	5.325	4,55%
Molins	7	9.650	8,25%
TOTAL	172	116.915	100,00%

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653). Elaboració pròpia.

Dins de la categoria d'edificis religiosos, que quasi representà una quarta part de la valoració, la dada econòmica que més destaca és el convent de Santa Clara, que fou valorat en 16.000 lliures. En segon lloc, la capella de la Mare de Déu del Pilar, que es valorà en 4.000 lliures. La Capella de la Puríssima Sang, que estava adjacent en el convent del Carme, se li assignà una valoració de 2.000 lliures. En última posició amb 1.620 lliures la capella de la Nostra Senyora del Montserrat, que estava molt a prop del convent de Santa Clara. Les 5.325 lliures dins de la categoria d'hospitals són pel de Sant Llàtzer, que ja s'ha comentat anteriorment. La gran majoria dels molins eren propietat de la mateixa ciutat. Dintre d'aquest apartat destacarem les 9.000 lliures dels anomenats "molins nous" fariners.³⁴ Per últim, la categoria "cases", recordem que representa el 66,97% del total del valor, és molt àmplia atès que hi entra una multitud d'edificacions com poden ser forns, cases amb porxo o sense, però, per evitar que fos massa tendencios l'anàlisi, s'ha reduït a edificacions en les quals habitava població. En

³³ AMGi. MA. 1653. *Relatio estimationis Domorum*. 12 de setembre, f. 289v-294v. Els integrants de la comissió foren els fusters Joan Batista Mas i Pere Mercer, els mestres de cases Joan Lletget i Pere Fullada i, en cas de discòrdia, Miquel Lliura, notari reial de Girona. També els acompanyaren alguns "honrrats proments" de Girona. Els treballs es feren entre el 15 i el 17 de juliol, pocs dies després que hagués començat el setge francès a Girona. Totes les dades d'aquest apartat provenen d'aquesta relació.

³⁴ J. BUSQUETS, J: *La Catalunya...*, p. 342. Un cop començat el setge, la guarnició intentà fer servir els molins nous igualment, però els francesos, per evitar-ho, els dispararen des d'un canó. Davant d'aquesta situació, els comandants militars espanyols optaren per cremar-los per evitar que fossin utilitzats per l'enemic.

total, hi ha 160 construccions dins d'aquesta categoria i, curiosament, les de major i menor valor estan situades en el mateix entorn: en el Pla de Girona. Així, la denominada torre d'en Sunyer, amb 3.500 lliures, i la casa que rep el nom "d'en Colomer", propietat de la família Real, amb 80 lliures, són els extrems. El valor mitjà d'una propietat estava situat en les 489 lliures mentre que la valoració econòmica que més es repeteix és la de 300 lliures en dotze cops.

Tanmateix, pels nostres objectius ens és més interessant conèixer la ubicació de les edificacions atès que ens permetran comprendre millor la fisonomia de la Girona prèvia al setge de 1653. A continuació hi ha una taula amb el detall de les dades distribuïdes per zones:

Taula núm. 2. **Valoració econòmica de les cases afectades pel setge de 1653**

Zona	Nº cases	Percentatge	Import	Percentatge
Pedret	95	59,30%	54.919	51,14%
Pla de Girona	25	14,53%	38.445	32,89%
Carrer del Carme	16	11,63%	8.684	7,43%
Font del Rei	5	2,91%	3.325	2,84%
Entorn Torre Gironella	11	6,40%	2.857	2,44%
Entorn monestir Caputxins	6	3,49%	2.015	1,72%
Montjuïc	3	1,74%	1.800	1,54%
TOTAL	161	100,00%	112.045	100,00%

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653). Elaboració pròpia.

En primer lloc, advertim que les zones són molt àmplies per evitar sobrecarregar de dades, puix que l'objectiu és destacar quines han estat les zones més afectades per les destruccions. A priori, les eleccions són les més intuïtives, car afectaren les dues vies "naturals" d'accés a la ciutat: Per Pedret (via Pont Major) i el Mercadal. El conjunt de les dues zones representen el 75% de les construccions i quasi el 85% del valor econòmic dels edificis. Els motius són obvis perquè en aquestes àrees hi trobem, per un cantó, la majoria de les activitats gremials, però també hi havia les *torres*, i altres finques, que posseïen els estaments privilegiats. Així mateix, també hi haguera edificacions d'elevada valoració econòmica com el convent de Santa Clara, l'hospital de Sant Llàtzer, els

molins...³⁵ L'altra possible via d'accés, mitjançant el carrer del Carme, també es veié afectada, però les seves construccions, en general tenien unes valoracions econòmiques sensiblement menors a les que fins ara s'ha estudiat. Un altre punt a comentar, no tant pel valor econòmic, sinó més aviat per la quantitat d'edificacions que es veieren afectades, és l'entorn de la torre Gironella. Per a un general audaç, un atac per aquest punt podria ser una opció factible i per evitar qualsevol ensurt, s'optà per la via més efectiva que era la d'eliminar qualsevol obstacle. Podem afegir que entre la torre Gironella i la zona dels Caputxins, o sigui, la muntanya de les Pedreres, fou una àrea de disputa, especialment violenta en els primers moments del setge, però, per la seva magnífica posició estratègica, l'alt comandant espanyol feu construir tres fortins i fortificaren el convent dels Caputxins. Com a darrer apunt, resulta molt simptomàtic que a Montjuïc també es fessin demolir una sèrie de cases quan no hi hagué cap guarnició espanyola durant el setge. Segurament, i com a tall d'hipòtesi, els *cabos* espanyols ja eren conscients de la importància defensiva que representava la muntanya de la Barrufa per protegir Girona, però, pel motiu que sigui, no es feu res, o no hi hagué prou temps per construir-hi alguna fortificació. Tampoc els francesos prengueren la decisió de fortificar-la, possiblement per la poca capacitat d'efectuar sortides que tenia la guarnició espanyola de Girona.

6.3.3.- La destrucció d'edificacions durant el setge de 1653

Durant el setge es produïren una sèrie de destruccions d'edificis per causes diverses. Entre les quals, en primer lloc, les que feren els mateixos soldats de la guarnició en les cases que utilitzaren com a allotjament. A continuació, hi hauria els efectes de l'artilleria francesa, però és de difícil quantificació perquè les dades que disposem són escasses i no gaire específiques. En el manual d'acords no hi ha cap dada referent els danys que ocasionaren els bombardejos francesos en edificis de Girona, excepte evidentment els que afectà la muralla. Tan sols hi consta una cita en la crònica de Jeroni del Real en la qual ens informa que el 26 de juliol, a partir de les quatre de la tarda, l'artilleria francesa començà a disparar i unes quantes bales impactaren en cases de Girona, però els danys

³⁵ J. BUSQUETS, J: *La Catalunya...*, p. 337. Jeroni del Real també ens confirma que les cases i torres del pla de Girona foren de les més afectades per les instruccions del comandament espanyol de fer destruir qualsevol edificació susceptible de perjudicar la defensa de Girona. També parla de la destrucció, parcial, del convent de Santa Clara i "*las casas de Montserrat y las de cerca las murallas y torres del pla*".

foren d'escassa importància.³⁶ Tanmateix, ens costa creure que dels més de 360 tirs que efectuaren els canons francesos el 3 d'agost contra la muralla, tots anessin directament contra l'objectiu sense que cap es desviés contra algun altre lloc. Potser, i com a tall d'hipòtesi, segurament els trets que es desviaren anaren contra les hortes que hi havia pels voltants. Precisament, per pal·liar les conseqüències d'aquest bombardeig, que anava encaminat a l'obertura d'una bretxa en la muralla perquè la infanteria francesa pogués entrar a Girona en un assalt, es produí la destrucció d'edificis més important durant el setge. Les intencions franceses es manifestaren clarament a partir del 31 de juliol. Per contrarestar-ho, el baró de Sabach prengué la decisió de fer destruir les cases que perjudicàssin la capacitat ofensiva de la cavalleria. A més, la runa de les cases serví per ajudar a crear una línia de defensa, o travessera, on podria posar la infanteria, armada amb armes blanques i de foc. Uns metres més endarrere hi hauria la cavalleria que actuaria si fes falta. Malauradament, no tenim constància del nombre de cases que foren destruïdes, però, podem suposar que foren poques perquè, en cas contrari, hi hauria alguna valoració en el manual d'acords. Una altra dada que ens reforça l'argument que serien poques les cases afectades és que en la mateixa crònica de Jeroni del Real ens afirma "[el baró de Sabach] *féu despenyar de part de dintre las casas y parets per poder córrer la cavalleria per las hortes y formar-hi esquadrons per defensar eixos puestos*". Per tant, seria una àrea on predominaven les hortes³⁷.

6.3.4.- L'arquitectura de la futura plaça militar

Amb aquest títol volem suggerir que el setge de 1653 marcà el camí cap a on es dirigiria Girona dintre d'unes dècades: l'autèntica plaça forta que tancava la frontera per l'Empordà. Per aconseguir-ho, en primer lloc, havia d'adaptar la seva fisonomia mitjançant el reforç i la construcció d'unes noves fortificacions per dotar-la d'una força que llavors no tenia. Tanmateix, el camí fou llarg, però els primers passos els trobem en el mencionat setge. De fet, no hauria de ser estrany que fos llavors, ni abans, ni tampoc, després, atès que el setge de 1653 fou el primer fet d'armes modern de la història de Girona. Fins llavors havia viscut a redós de les fortificacions de Salses i de Perpinyà, pel cantó nord, i de Barcelona, pel cantó sud. Els aprenentatges del setge havien estat

³⁶ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 337.

³⁷ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 343-345.

múltiples, però es podien resumir en els dos següents: Calia fortificar les alçades més pròximes del nucli urbà de la ciutat (les muntanyes de les Pedreres i de la Barrufa) i terraplenar la muralla del Mercadal.

Figura núm. 4. Muralla del Mercadal

Font: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet. Autor: Valentí Fargnoli. Procedència: INSPAI.
La visió d'una muralla relativament alta i solament defensada per torres (rodones o quadrades) produí en el comandament francès la falsa sensació que Girona era una plaça fàcil de conquerir.

Mentre que dominar els punts elevats eren fonamentals per garantir la conservació de la plaça, el reforç del pla de Girona anava encaminat a protegir l'àrea més exposada de tot el recinte fortificat. Per això, les primeres actuacions constructives anaren encaminades a cobrir precisament aquests punts. Ara bé, un corol·lari del procés de fortificació fou que gran part de les muralles del marge dret del riu Onyar, a grans trets de la torre Gironella fins a la torre del Carme, no foren objecte de grans actuacions, excepte obres de manteniment o de reparació. Així, no tenia sentit gastar grans sumes de diners en un recinte que quedava completament dominat per la muntanya de les Pedreres.

6.3.5.- Reparació de la bretxa

Un cop els francesos marxaren de Girona calia reparar, amb caràcter d'urgència, les destrosses que havien fet per posar a la ciutat a punt, car hi havia el perill que podrien venir de nou en qualsevol moment.³⁸ El 25 d'octubre de 1653 es firmà el preu fet per arranjar la bretxa que hi havia a la muralla, entorn del monestir de Sant Francesc de Paula, sent els constructors en Pere Teixidor i Joan Falcó, i el preu acordat fou el de 18 rals per cana construïda. També s'havia d'integrar el portal de Cugusach amb la muralla i una alternativa seria que unes lligades de pedra hagin d'entrar almenys dos pams dintre del mencionat portal. En el cas que hi hagués alguna paret defectuosa, aquesta s'hauria de tirar a terra i tornar-la a edificar.³⁹ Abans de tot, però, el mestre de cases gironí Narcís Oliveras havia netejat les pedres de terra i de calç, deixant a punt el tros de muralla malmès perquè es pogués reconstruir sense gaires entrebancs.⁴⁰ A partir dels pagaments fets podem deduir que la reconstrucció de la bretxa s'allargà uns dos mesos perquè l'obra estava finalitzada a finals d'any amb un cost total de 271 lliures i 8 rals.⁴¹

6.3.6.- El terraplenament de la muralla

Un dels principals aprenentatges del recent setge era que les muralles eren molt sensibles a l'efecte de l'artilleria, atès que amb un sol dia de bombardeig havien aconseguit obrir una bretxa suficientment gran per poder penetrar la infanteria dins de Girona. Per això, una de les prioritats era terraplenar la muralla tot i que des de 1640 ja s'aprovaren instruccions en aquest sentit, però les obres sols afectaven sectors molt determinats de l'estructura defensiva, com la torre del Carme per exemple. A mitjans d'abril de 1654, el governador sol·licità que algunes torres fossin terraplenades proposant que les tasques constructives fossin assumides pels mateixos habitants de la ciutat. Per facilitar la feina, aquest es comprometé a deixar les pales que fessin falta i, a cada carrer, hi hauria un o dos *cabos* per assessorar-los.⁴² No ens consta quin tram de la

³⁸ AMGi. MA. 1653. *Concilium Generale*. 2 d'octubre, f. 318-320.

³⁹ AMGi. MA. 1653. *Preu fet de la obra de la bretxa*. 25 d'octubre, f. 339v-340v.

⁴⁰ AMGi. MA. 1653. *Ordinatio...* 27 d'octubre, f. 343v. El cost d'aquesta operació ascendí a 34 lliures.

⁴¹ AMGi. MA. 1653. *Alia Ordinatio...* 31 de desembre, f. 414v-415v. Tot i que en el preu fet s'acordà abonar en tres terminis, en realitat en foren quatre, però tots s'efectuaren el mateix dia: 77, 50, 30 i 66 lliures. A aquests cal afegir-hi també 40 lliures per portar la calç fins a la bretxa i 8 lliures i 8 rals per arranjar els carros que portaven la calç.

⁴² AMGi. MA. 1654. *Concilium Generale*. 15 d'abril, f. 98v-101v. *Adjunctio Belli*. 15 d'abril, f. 101v-102.

muralla es terraplenà, tot i que intuïm que fou algun del Mercadal, car era l'àrea més exposada. Les obres començaren de seguida i a bon ritme d'acord amb la carta que escrigueren els jurats al virrei Joan Josep d'Àustria.⁴³ Per contra, no coneixem quan aquestes acabaren, però fou abans de mitjans de juliol perquè llavors, de nou, el governador sol·licità, sense èxit, que la municipalitat terraplenés la torre de Santa Eulàlia.⁴⁴ Per contra, sí que s'arranjaren dues torres que estaven molt a prop de la font de Sant Narcís. L'abast de les obres que s'hi feren no els coneixem, però intuïm que eren de poca consideració atès que amb 25 lliures es pagaren aquestes obres i, a més, es construï una tronera en un tram de la muralla que estava a tocar el convent de Sant Francesc de Paula.⁴⁵ Per tant, el que restà de la guerra dels Segadors tampoc es feu gran cosa i es postergà per més endavant terraplenar les muralles i els murs. Entenem que a part del cost econòmic, que era molt important, també hi influí l'absència del perill d'un nou setge perquè les campanyes militars que restaren fins a concloure la guerra, excepte la de 1654, deixà Girona de banda.

6.3.7.- Les obres menors

El governador proposà peder el portal de l'Areny pel seu lamentable estat de conservació, però la junta de Guerra del 20 de març de 1654 proposà l'alternativa d'arreglar la porta a partir de les bigues del convent de Santa Clara.⁴⁶ Cal entendre que el governador ho acceptà perquè en el preu fet s'especificà que la fusta l'aportaria ell i la tasca del fuster Jacint Català era la de tallar-la. La porta havia de fer dos pams de gruix.⁴⁷ A finals d'any i per ordre dels jurats es construï el rastell que donava seguretat

⁴³ AMGi. MA. 1654. *Carta escrita a Sa Alteza*. 27 d'abril, f. 122-123. Cal suposar que aquestes ganes d'allotjar la tropa i de terraplenar la muralla sense protestar es degué a l'intent de salvar de la demolició de l'hospital de Santa Caterina que llavors ja se sabia del seu funest destí.

⁴⁴ AMGi. MA. 1654. *Adjunctio Belli*. 17 de juliol, f. 237v-238. En aquesta junta de guerra es decidí que una comissió formada per Bernat Valencas, Jaume Carreras i Francesc Puget havien de comprovar si era obligació de la ciutat terraplenar aquesta torre i el cost que això representaria. *Adjunctio Belli*. 22 de juliol, f. 245-245v. Es decidí que "*attes la falta de gent [que] hi ha en esta ciutat que per ara no es possible el poder-ho fer*"

⁴⁵ AMGi. MA. 1654. *Ordinatio...* 17 d'agost, f. 277-277v.

⁴⁶ AMGi. MA. 1654, *Adjunctio Belli*. 20 de març, f. 70-70v. Sota l'argument que no circularia l'aire, en realitat s'amagava la por de no perdre el control d'una de les dues portes que guardaven les tropes de la municipalitat de Girona.

⁴⁷ AMGi. MA. 1654. *Preu fet del Portal de l'Areny*. 27 d'abril, f. 124-124v.

el portal.⁴⁸ Malauradament, dos anys més tard, el rastell gran es feu malbé a causa d'una riuada del riu Onyar i s'acordà que s'havia d'arranjar de seguida.⁴⁹ Pocs dies més tard ja estigué enllestida la reparació.⁵⁰ La mateixa situació es repetí a la tardor de 1657 i els membres ordenaren arranjar-lo de seguida.⁵¹ Entre el mig d'aquestes destrosses, es construï una garita, situada sobre el porxo del cos de guàrdia.⁵²

El governador Pablo de Parada volgué que la ciutat construís uns rastells per evitar que l'enemic pogués penetrar dins del recinte emmurallat pel riu Galligants.⁵³ A diferència dels rastells del portal de l'Areny, aquests havien de ser de ferro, cosa que aprofitaren les reixes del recentment demolit hospital de Santa Caterina.⁵⁴ El cost final fou de seixanta lliures, la quantitat que prèviament ja s'havia acordat que seria el màxim que es pagaria per l'obra. A part del rastell, s'aprofità per fer una estacada per fortificar la zona.⁵⁵ Durant l'octubre de 1657 una inundació malmeté el rastell, però, no s'arranjà

⁴⁸ AMGi. MA. 1654, *Ordinatio...* 14 de novembre, f. 361-361v. El fuster de Girona Narcís Presas i Busquets cobrà 14 lliures per fer el rastell. D'aquestes, 8 eren per pagar els jornals de tots els mestres que havien treballat en el reixat. Les restants eren per pagar els deu jornals que es necessitaren per fer les portes dels rastells.

⁴⁹ AMGi. MA. 1656. *Adjunctio Belli*. 24 de gener, f. 25v-26. L'única condició que es posà per arranjar el portal fou que es donaria l'obra qui demanés menys per fer-ho.

⁵⁰ AMGi. MA. 1656. *Ordinatio...* 28 de gener, f. 29. La reparació se l'emportà el fuster que ja l'havia construït, en Jacint Català, per 6 lliures i 6 sous. D'aquest import pagat, 6 sous era per netejar el cos de guàrdia que tenien les companyies de Girona en aquell portal. A part, calgué pagar 2 lliures i 12 sous al manyà Pere Anes per arreglar el pany del rastell.

⁵¹ AMGi. MA. 1657. *Adjunctio Belli*. 18 d'octubre, f. 194v-195v. El 27 d'octubre es firmà un preu fet entre la *universitat* de Girona i el fuster Josep Brossa i el mestre de cases Esteve Sanmarti, que no s'ha conservat en el manual d'acords, segons el qual aquests dos darrers es comprometien d'arranjar els rastells de fusta fets malbé del portal de l'Areny a canvi de 80 lliures. MA. 1657. *Ordinatio...* 22 de novembre (encara que no es veu bé la data, però ha de ser entorn la que s'ha citat), f. 205v-206. Es paguen les primeres 40 lliures. MA. 1657. *Ordinatio...* 14 de desembre, f. 224v. Es paguen les darreres 15 lliures. Faltarien 25 per completar les 80 lliures. Entenem que no hi hagué cap problema i per això es pagaren tots els imports atès que les darreres línies ens diu: "*los quals restillos ja estan acabats de fer com dits Brossa y Sanmarti havien promès de fer*". Per contra, hi ha moltes pàgines del manual d'acords que no es poden llegir perquè s'han esborrat les lletres. Per això, el més probable és que es pagaren les 25 lliures, però no n'ha quedat constància perquè s'ha esborrat el pagament.

⁵² AMGi. MA. 1655. *Ordinatio...* 5 d'octubre, f. 204v. El cost de construir dues garites, aquesta sobre el cos de guàrdia del portal de l'Areny i una altra sobre la torre del Llamp fou de 14 lliures i 16 sous. El constructor fou el mestre de cases Esteve Sanmarti. El preu fet acordat ascendí a 12 lliures. 2 lliures i 10 sous costà la calç feta servir per construir les garites. Finalment, es pagà també 6 sous al fuster Busquets.

⁵³ AMGi. MA. 1654. *Adjunctio Belli*. 17 de juliol, f. 237v-238.

⁵⁴ AMGi. MA. 1654. *Adjunctio Belli*. 22 de juliol, f. 245-245v. Per fer servir les reixes de l'hospital de Santa Caterina, s'acordà demanar permís als administradors del mencionat hospital amb la promesa que es pagarien quan fes falta. També es posà de manifest que, com a molt, pagarien 60 lliures pels reixats.

⁵⁵ AMGi. MA. 1654. *Ordinatio...* 4 de setembre, f. 290-290v. De les 60 lliures pagades, 40 foren pel preu fet que acordà la ciutat i el ferrer Francesc Julià per fer el rastell de ferro. Les restants 20 lliures foren per pagar al mestre de cases Salig i al fuster Ribas, i a deu homes més, per paredar el rastell, i també per aixecar una estacada.

de seguida, a diferència del de l'Areny que també es malmeté en la mateixa inundació i sí que fou posat de nou en plena operativitat. El virrei, marquès de Mortara, hi intervingué atesa la sensibilitat del punt afectat i que podria condicionar la defensa de la plaça si la debilitat era coneguda per l'enemic.⁵⁶ Tot i això, la solució encara es demorà uns quants mesos, car a primers de novembre de 1658 encara s'hi treballava. Les obres consistiren a construir tres rastells, un de ferro i dos de fusta.⁵⁷

Respecte a la torre del Carme, l'agost de 1654 s'acordà aixecar un cobert per protegir als soldats que havien de fer guàrdies de les inclemències meteorològiques. Les millores continuaren l'any següent en condicionar els espais que ocupaven els soldats dins de la torre. Es va refer tot l'habitable "*per poder en ella estar comodament los soldats del tertio de la present ciutat en dita Torra de guarda en las nits*". Posteriorment es construïren unes finestres i una porta.⁵⁸

⁵⁶ AMGi. MA. 1657. *Concilium Generale*. 21 de desembre, f. 230v-239v.

⁵⁷ AMGi. MA. 1658. *Adjunctio Belli*. 11 de març, f. 48v-49. La cronologia dels treballs la podem seguir a partir dels pagaments que es feren: *Ordinatio...* 16 d'abril, f. 66. El ferrer Sebastià Garriga va tornar a fer el rastell de ferro per 17 lliures i 10 sous. *Ordinatio...* 17 d'abril, f. 66v. El mestre de cases Esteve Sanmarti cobrà 60 lliures per assentar un rastell de ferro i dos de roure i 13 lliures més per posar a punt els fonaments on hauria d'anar el rastell. *Ordinatio...* 8 d'agost, f. 109v. El mencionat Esteve Sanmarti cobrà 50 lliures més per arranjar el rastell més exterior que hi havia. *Ordinatio...* 7 de novembre, f. 142v. L'Esteve cobrà 25 lliures per fer uns arranjaments en els rastells del Galligants que no han estat especificats.

⁵⁸ AMGi. MA. 1654. *Adjunctio Belli*. 7 d'agost, f. 269-269v. *Ordinatio...* 26 d'agost, f. 284-285v. El mestre de cases Esteve Sanmarti s'encarregà de l'obra i percebé 10 lliures, materials inclosos. MA. 1655. *Adjunctio Belli*. 12 d'octubre, f. 208-208v. *Ordinatio...* 27 d'octubre, f. 216. El mestre de cases fou l'Esteve Sanmarti i rebé per la feina 25 lliures i 19 sous. *Ordinatio...* 9 de novembre, f. 221-221v.

**CAPÍTOL 7: LA PRETENSÍO D'ALLUNYAR LA FRONTERA MILITAR
(1660-1672)**

En el Consell General de l'11 de juny de 1661 es constatà de forma clara quin podria ser el futur de Girona si no es feia res per evitar-ho, tot i haver-se signat la pau entre les monarquies espanyola i francesa l'any anterior. El prior del monestir del Carme demanà a les autoritats municipals que els indiquessin un lloc per aixecar el nou monestir, atès que l'anterior havia quedat molt malmès després de la darrera guerra. Ara bé, la part més interessant ve quan es diu explícitament en la súplica que no volen arranjar l'antiga fàbrica del monestir perquè

“vuy resta la present ciutat en frontera de França y que és molt contingent que altre occasio per les mateixes causes, que Déu no ho permeta, se tornaria ha espatllar si se redificava en el mateix lloc.”¹

Girona era la frontera amb França, ja que no hi havia cap altra població de certa importància capaç de sostenir una guarnició suficientment forta per aturar una invasió. A més, i tenint en compte la bel·licositat del país veí, es podia preveure que en un moment o altre hi hauria una altra guerra. Per Girona, el Tractat dels Pirineus significà principalment la pèrdua del confort de sentir-se protegida, en cas de conflicte, pel fet que les places de Salses i Perpinyà canviaren de mans. Però també patir els rigors de la guerra de primera mà i no tan sols quan hi hagués una declaració formal de conflicte, sinó abans, en el sentit que, en els decennis següents, Girona fou obligada a canviar la fisonomia per transformar-se en una plaça militar. Però, a més, cal afegir almenys dues conseqüències més. La primera, l'existència d'un governador militar, que, de fet, retallava la sobirania dels jurats. La segona, i última, fou la necessitat d'allotjar una guarnició no tan sols en època de guerra, sinó també durant els curts períodes de pau. Això no obstant, la construcció de la nova frontera no fou un procés lineal i estructurat, com tampoc ho fou la fortificació de Girona, sinó que es desenvolupà a cop d'impulsos i, la majoria de vegades, amb el pas canviat respecte els esdeveniments bèl·lics.

7.1.- El donatiu per fortificar la frontera

Dos anys justos després de l'episodi del prior del monestir del Carme, Gabriel de Llupià, governador de Catalunya, vingué a Girona per exposar que el virrei, el marquès

¹ AMGi. MA. 1661. *Consilium Generale*. 11 de juny, f. 131v-135v.

de Castel Rodrigo, seguint instruccions del Rei, venia a posar ordre a les fortificacions de la frontera, però molt especialment les de Girona car era “*la primera y mas cerca de les terres del Regne de França*”. Davant la manca de caudals per assumir la construcció de tantes fortificacions, perquè estava immers en la guerra de Portugal, el Rei demanà a les poblacions catalanes que hi contribuïessin de forma voluntària.² Per fer-ho més assumible, l’ajuda es pagaria en tres anys, però, també assenyalà que Girona hauria de servir en proporció al que havia aportat Barcelona. El Consell General no prengué cap resolució sinó que ho remeté a la Junta de la Setzena perquè ho deliberés més profundament.³ Aquesta acordà que la gravetat de l’assumpte recomanava enviar una ambaixada a Gabriel de Llupià per exposar-li que Girona havia quedat exhausta a conseqüència de la darrera guerra i que li era impossible contribuir en les fortificacions.⁴ Tanmateix, un cop els ambaixadors retornaren, els jurats per “*donar gust a sa Magestat*” prestaren “*graciosament*” 4.830 lliures fins a les primeres corts que se celebressin. Aquest import es pagaria en tres anys, a raó de 1.600 lliures anuals i es farien efectives en dues pagues iguals, una cada sis mesos.⁵ Tot seguit, el virrei indicà que el tresorer Pere de Muntaner era la persona que rebria els imports acordats pel Consell General del 13 de juny.⁶ La primera paga, de 800 lliures, es produí el 28 de novembre de 1663.⁷ El segon pagament també es demorà i el virrei els advertí del retard atès que el termini vencia el 15 d’abril i es necessitaven aquests diners per “*ajudar a los gastos de las fortificaciones que se estan haziendo en las fronteras*”.⁸ La resposta dels jurats es feu

² M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la Guerra de Successió*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2013, p. 24. La idea era construir a Puigcerdà, que era la gran prioritat de la Monarquia Hispànica, una fortificació molt potent composta per cinc baluards, una tenalla i una mitja lluna. En el cantó de la frontera empordanesa, llavors es decidí construir un fort de planta pentagonal a Cabanes, però no es feu res.

³ AMGi. MA. 1663. *Concilium Generale*. 11 de juny, f. 100v-104v.

⁴ AMGi. MA. 1663. *Adjunctio de la setsena*. 12 de juny, f. 104v-105. Els quatre membres nomenats per fer una ambaixada a Gabriel Llupià foren en Francesc Burgues, Jeroni del Real, Francesc Vinyoles i Antoni Ribot.

⁵ AMGi. MA. 1663. *Alia Adjunctio de la setsena*. 12 de juny, f. 105-105v.

⁶ AMGi. MA. 1663. *Concilium Generale*. 27 de novembre, f. 198-200. L’expedient es remeté a la Junta de la Taula, que es reuní immediatament.

⁷ AMGi. MA. 1663. *Adjunctio Tabula*. 27 de novembre, f. 200. Seguint les instruccions del virrei, per facilitar el pagament, aquest havia ordenat que es gressin les 800 lliures a Pere Muntaner. L’endemà es feu el pagament. *Ordinatio pro clavario majore*. 28 de novembre, f. 200v. Gràcies a aquest pagament, sabem que en Pere Muntaner estava domiciliat a Barcelona i que el pagament es devia haver fet el 31 d’octubre, però calgué que el virrei ho recordés amb una carta que envià el 23 de novembre. Un cop fet el pagament, es notificà al virrei. *Carta a Sa Excelencia*. 29 de novembre, f. 200v.

⁸ AMGi. MA. 1664. *Carta de Sa Exa*. 23 d’abril, f. 110-110v. M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 31. Per construir les fortificacions el virrei quasi depenia exclusivament del donatiu de les poblacions catalanes. Això explicaria la seva insistència.

mitjançant un memorial on li exposaven l'estat de les finances de Girona que estaven hipotecades per les pensions dels censalistes que no podien pagar.⁹ A més, enviaren en Francesc de Bas a Barcelona a finals d'abril perquè fes gestions directament per alleugerir la càrrega financera posant sobre la taula el darrer *accident* com fou l'enderrocament de la muralla per la sortida de mare del riu Ter.¹⁰ Finalment, el 8 de juliol, amb quasi tres mesos de demora, es pagaren les 800 lliures de la part corresponent del donatiu promès al Rei per ajudar a fortificar la frontera.¹¹ En canvi, tot i pagar dos mesos més tard, no ens consta que en el tercer pagament hi hagués alguna queixa per part del virrei.¹² Molt probablement, hi tindria a veure, i molt, els esforços que feia la ciutat per reconstruir el tram de muralla malmesa (*supra*). La tònica de la demora continuà, però la situació era diferent perquè el retard en el pagament podria aturar les obres de fortificació que es feien a Puigcerdà. Per aquest motiu, el virrei sol·licità als jurats gironins que fessin el pagament amb "*la puntualidad con que V. S. acude á quanto es del servicio de su Magd. no da lugar á mucha solicitud*".¹³ Curiosament, al cap de molts pocs dies, es pagaren les 800 lliures atès que consideraren "*que primer es el Servey de Sa Magestat*" tot i tenir moltes dificultats.¹⁴ En realitat, suposem que es pagà ràpidament perquè els jurats gironins esperaven l'ajuda del virrei en l'afer dels dos censalistes que no havien acceptat la concòrdia i que havien demandat a la municipalitat. L'ajuda arribà, però no del virrei, sinó del Rei mateix atès que ordenà que els dos censalistes s'integressin dins de la concòrdia perquè Girona "*va pagando con toda puntualidad lo que ofreció para el gasto de las fortificaciones de la frontera*".¹⁵ De fet, la qüestió dels demandants continuà i esdevingué un gran problema en els anys

⁹ AMGi. MA. 1664. *Memorial donat a Sa Exa.* [Sense data, però podem datar-lo entorn de finals d'abril o bé primers de maig], f. 113-113v.

¹⁰ AMGi. MA. 1664. *Adjunctio Tabula.* 5 de maig, f. 113v-114. Tot i l'estat crític en què es trobaven les finances municipals, s'havia aconseguit fer el pagament que corresponia, però simplement per "*per donar gust al Sr. Regent*".

¹¹ AMGi. MA. 1664. *Alia Ordinatio...* 8 de juliol, f. 157.

¹² AMGi. MA. 1664. *Ordinatio...* 30 de desembre, f. 252-252v.

¹³ AMGi. MA. 1665. *Carta de Sa Excelencia.* Barcelona. 24 de maig, f. 98v.

¹⁴ AMGi. MA. 1665. *Carta a Sa Excelencia.* 28 de maig, f. 99-99v. L'acord per pagar es prengué en la Junta de la taula del dia anterior. *Adjunctio Tabula.* 27 de maig, f. 98v-99. El pagament es feu el 30 de maig. *Ordinatio pro clavarío majore.* 30 de maig, f. 100. Com en altres cops, el tresorer era en Pere Muntaner, que estava domiciliat a Barcelona.

¹⁵ AMGi. MA. 1665. *Copia de una carta enviada per Sa Magestat al Sr. Virrei.* Buen Retiro. 10 de juliol, f. 142. Els censalistes eren en Lluís Claresvall i Pau Ferrer.

centrals de la dècada dels seixanta. A pesar d'això, el mateix dia que vencia el cinquè pagament del donatiu, el virrei el reclamà als jurats, tot recordant que

“importa tanto el servicio de su Magestat y a la conservacion de este Principado adelantar todo lo possible las fortificaciones de Puigcerdan y acomodar las de Rossas y Comprodon.”

La missiva acabava que s'havien d'enviar les 800 lliures *“sin ninguna dilacion”*.¹⁶ La resposta dels jurats fou immediata, però no el pagament perquè, tal com li manifestaren, es gastaven molts diners en arranjar el pany de la muralla de la plaça de Sant Feliu destruït.¹⁷ Finalment, el pagament es feu abans que acabés l'any, amb la idea de congraciarse amb el poder reial i així tenir més força a l'hora de negociar amb els censalistes demandants.¹⁸ Pel darrer pagament calgué que, un cop més, el virrei ho demanés perquè llavors la demora ja s'enfilava al mes.¹⁹

7.2.- L'aiguat de 1663 i la reconstrucció del pany de muralla de Sant Feliu

Un fet gens insòlit en la història de Girona, com foren les periòdiques inundacions, pertorbà el futur més immediat i ocupà l'atenció dels jurats durant força temps. El 13 de desembre de 1663 hi hagué un gran aiguat que ocasionà l'enfonsament d'un tram de la muralla de la plaça de Sant Feliu.²⁰ Així, a primers de 1664 ens trobem que la

¹⁶ AMGi. MA. 1665. *Die X Novembris MDCLXV Admodum...*, f. 209v. El virrei Vicente Gonzaga remeté la carta el 30 d'octubre, però els jurats la reberen el 10 de novembre via el veguer, en Jaume Guitart.

¹⁷ AMGi. MA. 1665. *Carta a Sa Excelencia*. 11 de novembre, f. 209v-210. En un cantó de la carta hi ha el següent escrit: *“Lo que non es possible ara de present poder complir”*. Per tant, quan es contestà al virrei els jurats ja eren coneixedors que no podrien efectuar el pagament en els següents dies.

¹⁸ AMGi. MA. 1665. *Copia d'un memorial que Geronim Francoli agent desta Ciutat dona a la Reyna Señora Nostra*. [Sense data, però el podríem datar entorn del mes de novembre], f. 212-212v. La idea de la demanda d'ajuda a la Reina ve corroborat en les darreres línies del memorial: *“Suplica sea V. Mgd. Servida demandar que la Ciudad no sea molestada con exequciones a instancia de sus acreedores y que se obliguen a los pocos que rehusan firmar dicha concordia a que se ajusten como los demas.”* El pagament del donatiu s'efectuà el 5 de desembre. *Ordinacio pro clavario majore*, f. 216v-217. Aquest cop, el retard fou escassament superior al mes, ja que, tal com es reconeix en el mateix moment de pagar el donatiu, aquest s'havia d'haver produït el 31 d'octubre.

¹⁹ AMGi. MA. 1665. *Adjunctio Tabula*. 29 de maig, f. 100v-101. En aquesta Junta es posà sobre la taula la demanda del virrei que es fes el pagament immediatament, cosa que es realitzà el 5 de juny. *Ordinacio pro clavario majore*, f. 103-103v. El retard fou superior als dos mesos perquè es reconeixia que aquest s'havia d'haver produït el 30 d'abril.

²⁰ AMGi. MA. 1663. *Memoria de com se enderroca un tros de muralla en la Plassa de S. Feliu per causa del Aigat*. 13 de desembre, f. 207v. La catàstrofe es produí entorn de les 11 de la nit i, a part de destruir part de la muralla, també afectà quinze cases, des de la casa de Josep Font i Lorens, que estava en la placeta

municipalitat tenia un compromís de deixar al Rei 4.830 lliures per millorar les fortificacions de la frontera, però a la mateixa ciutat se li havia enderrocat part de la muralla, que llavors continuava sent el principal element defensiu en què comptava. Les gestions per aconseguir que els imports del donatiu revertissin per pagar la reparació en la muralla s'iniciaren immediatament, però l'únic que ho podia autoritzar era el Rei, encara que també demanaren la intercessió del virrei en aquest afer.²¹ El 10 de gener de 1664 escrigueren una carta al Rei on narraven que l'aiguat havia tirat a terra més de 70 canes catalanes de muralla. Com que el donatiu era per millorar les fortificacions de les poblacions frontereres i Girona "*es la primera de la frontera y resta avuy tan oberta*" li demanaven que autoritzés que aquest servís per pagar la reparació, ja que també calia arranjar la resclosa i es preveia que el muntant final seria inassolible per a les arques de la *universitat* de Girona.²² Abans d'arranjar la muralla es buscà una solució per evitar que aquest aiguat es tornés a repetir, però les xifres espantaven: la resclosa havia de fer més de cent vuitanta canes de llarg i caldrien més de cent trenta cavalls, que cadascun faria entre quaranta i cinquanta pams...²³ No sembla que aconseguissin despertar les simpaties del Rei perquè a mitjans de febrer del mateix any redactaren un memorial dirigit de nou al Rei on reiteraven que Girona era la principal plaça fronterera i que a causa de l'aiguat tenien part de la muralla per terra. Pels jurats gironins era obvi que els diners del donatiu per les fortificacions de la frontera que ells aportaven, com també els que proporcionaven altres universitats catalanes pel mateix concepte, havien de revertir a Girona.²⁴ Així i tot, començaren les reparacions i la primera tasca fou evitar que el riu Ter tornés a sortir de mare i ocasionés destrosses.²⁵ En la inspecció de les cases que formaven part de la denominada muralla del riu entre els portals de la Verge Maria i de

dels calderers, fins a la casa de Rafael Vidal, mercader. Durant molt de temps restaren buides. L'aiguat es produí perquè s'ajuntaren les aigües dels rius Ter i Onyar.

²¹ AMGi. MA. 1664. *Adjunctio molendinorum*. 8 de gener, f. 15v-16.

²² AMGi. MA. 1664. *Carta a Sa Magt*. 10 de gener, f. 25-25v. En aquesta carta parlen de setze cases que foren destruïdes, però en la memòria del dia dels fets foren quinze. Però, a més, ara també mencionen que n'hi ha moltes més que perillen i com ocorregué: "*lo riu Ter que passa cerca de esta Ciutat vingue tant copios que rompent lo alveo se encamina ab furia extraordinaria debes la muralla y cavant los fonaments la feu caurer.*"

²³ AMGi. MA. 1664. *Concilium Generale*. 25 de gener, f. 45-49v. La discussió per arranjar la resclosa continuà en l'*Adjunctio molendinorum*. 7 de febrer, f. 55-55v.

²⁴ AMGi. MA. 1664, *Minuta del Memorial se ha de presentar a Sa Magt. Deu lo gde*. [Sense data, però podem datar-la a mitjans de febrer], f. 73v-76v.

²⁵ Els acords o ajusts els trobem en les següents pàgines: AMGi. MA. 1664. 20 de març, f. 97-100.

l'Areny, es comprovà que n'hi havia moltes que resultaren afectades, així com l'estratègica torre del Carme.²⁶

Figura núm. 5. La muralla del riu Onyar

Font: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet. Autor: Valentí Fargnoli (1902-1940). INSPA

Tanmateix, el temps corria en contra dels interessos de Girona i calgué prendre les primeres mesures per reconstruir el pany de la muralla malmesa.²⁷ El 8 de juliol s'ordenà als propietaris de les cases que formaven part de la muralla del riu, i que havien quedat afectades per la riuada, que tenien deu dies per arranjar els desperfectes. Si no atenien el mandat, la sanció seria una multa de tres lliures i la reconstrucció se n'ocuparia la municipalitat, però el propietari n'hauria d'assumir el cost.²⁸ Un mes més tard s'iniciaren

²⁶ AMGi. MA. 1664. *Adjunctio molendinorum*. 19 d'abril, f. 107v-108. Els comissaris per realitzar la inspecció foren: Frederic Desvall, Narcís Casadevall, Josep Güell i Francesc Puget. *Adjunctio molendinorum*. 2 de maig, f. 110v-111. La inspecció es produí el 25 d'abril.

²⁷ AMGi. MA. 1664. *Concilium Generale*. 27 de juny, f. 122-127. En el quart punt es tractà de nou la problemàtica de les cases destruïdes per l'aiguat, i que formaven part de la muralla, així com de la torre del Carme que també resultà malmesa. Tot i reconèixer la importància de la seva reconstrucció, s'acordà que la seva resolució es debatiria en una altra junta de Molins.

²⁸ AMGi. MA. 1664. *Mandatum contra ...* 8 de juliol, f. 159-160. Els propietaris afectats de la plaça de les Cols foren: Victoria Casas (vídua de Joan Casas, adroguer) i Francesc Puget (cirurgià). Els propietaris afectats del carrer Ballesteries foren: Caterina Vidal (vídua de Rafael Vidal, mercader), Antoni Busquets (manyà) i Joan Valls (paraire). I, el propietari afectat de la plaça de Sant Feliu fou: Bonaventura Payrachs (pintor).

els preparatius per reconstruir la muralla, encara que abans es demanà als mestres de cases que exposessin quantes canes de paret caldria fer, quant de fonament s'hauria de construir, quins materials es requeririen i, sobretot, quina quantitat d'aquests caldria disposar-ne.²⁹ Suposem que la por dels jurats era que el cost de la reconstrucció seria molt elevat i les finances municipals no permetien una gran despesa. La firma d'una taba per quatre mil quarteres de calç és un indicatiu de la magnitud de l'obra.³⁰ Però, això no era tot, car si en feia falta més, l'adjudicatari es comprometia a proporcionar-ne més, respectant el preu inicialment acordat.³¹ La primera entrega, de mil quarteres, es faria al cap d'un mes d'haver-se firmat l'acord i les restants, mil cada mes, dipositant-les "*en los forns del carrer de Pedret*".³² Tot seguit es firmà una altra taba, aquesta per reconstruir el pany de la muralla malmesa, adjudicant-se l'obra als mestres de cases gironins Esteve Sanmartí, Joan Sisterna i Pere Teixidor, que es comprometeren a tenir, com a mínim, deu paletes i els manobres que fessin falta. A més, en un màxim de vuit dies després d'haver firmat l'acord, els adjudicataris havien de netejar la zona on havia caigut la muralla per, a continuació, aprofundir els fonaments, excepte si es trobava sobre roca ferma. En cas contrari, la profunditat dels fonaments seria de 4 pams sota l'aigua i posarien

"dos restos de bons pals de vern o roura en los fonaments de dita muralla en tot alli hont se haura de carregar sobre la arena los quals pals estaran entrecreuats y cerca lo hu de l'altre un palm poch mes o, manco, y hagen de deixar llochs per les clavegueres".

Tanmateix, els jurats es reservaren el dret de visitar l'obra un cop oberts els fonaments per si calgués canviar qualsevol de les tasques planificades. Si no hi havia cap canvi, l'amplada de la paret, des del peu de fonament fins a 2 canes i 6 pams d'alçada, havia de ser de 12 pams, i, a partir d'aquí, es reduïa a 9 pams, havent de lligar pels dos cantons amb la vella. A criteri dels mestres de cases adjudicataris, s'havien de fer quatre lligades per cada cantó, però cada una havia de fer almenys 10 pams de llargada i

²⁹ AMGi. MA. 1664. *Adjunctio molendinorum*. 11 d'agost, f. 166-167v.

³⁰ Segons el diccionari Alcover-Moll, una quartera a Girona equivalia a 72,32 litres.

³¹ AMGi. MA. 1664. *Adjunctio molendinorum*. 7 de setembre, f. 179v-180. En aquesta Junta s'aprovaren els preus màxims que es pagaria en la reconstrucció de la muralla. En el cas de la quartera de calç, aquest seria de 20 diners. Per un altre cantó, per cada cana edificada, es pagaria 2 lliures, 9 sous i 6 diners.

³² AMGi. MA. 1664. *En nom de Ntre...* 7 de setembre, f. 180-182.

l'acabat final de la muralla consistiria a remolinar els dos cantons amb calç. També s'havien de comprometre a arranjar qualsevol desperfecte que s'observés durant un any i un dia després que fos acabada la paret. Per últim, un cop reconstruïda la muralla s'havia de fer una estacada davant d'ella. La fusta només podria ser roure o vern i la llargada de les estagues s'estipulà en 10 pams, deixant, com a molt, un pam entre cada estaca. Els jurats es reservaren el dret d'aturar l'obra si el fred era excessiu, sense que els adjudicataris tinguessin dret a una compensació econòmica. El preu establert per cana fou de 2 lliures, 9 sous i 6 diners.³³ La reconstrucció començà immediatament, tal com ho testimonien els pagaments que s'efectuaren, essent el primer el 20 de setembre. Fins a final d'any es pagaren 962 lliures, 19 sous i 10 diners per reconstruir la muralla.³⁴ D'aquest import caldria afegir-hi encara 48 lliures més en concepte de les 1.619 estagues que es clavaren.³⁵ El 30 de setembre es feu una visura per comprovar l'estat de l'obra, puix que ja s'havia netejat tota la zona i es podia veure perfectament la base dels fonaments. El principal acord que s'arribà fou que els fonaments havien de fer vint pams i per evitar qualsevol error se senyalà amb almangra.³⁶ El 4 de novembre els fonaments ja feien divuit pams de profunditat.³⁷ La fita dels 20 pams arribà quinze dies més tard.³⁸ A partir d'aquesta data, i exceptuant els pagaments, no tenim més notícies sobre la muralla fins a mitjans d'agost de 1665. Llavors s'acordà gastar fins a 250 lliures per obres en la muralla. De fet, no calia fer-hi gran cosa, però havien sobrat mil quarteres de calç, part d'elles dipositades en el mig del riu Onyar. Per un cantó hi havia la por que

³³ AMGi. MA. 1664. *Assiento y preu fet de la rehedifficacio de la muralla*. 7 de setembre, f. 182-185. Per formalitzar l'acord, el secretari, Francesc Vinyoles, cobrà 10 lliures i el corredor, 5 lliures. Els obligats a pagar-ho foren els adjudicataris.

³⁴ AMGi. MA. 1664. *Ordinatio...* 20 de setembre, f. 192-192v. 70 lliures. *Ordinatio pro clavarío majore*. 27 de setembre, f. 192v-193. 40 lliures. *Ordinatio...* 2 d'octubre, f. 196v. 83 lliures, 6 sous i 4 diners. *Ordinatio...* 4 d'octubre, f. 198. 50 lliures. *Ordinatio...* 11 d'octubre, f. 198v-199. 50 lliures. *Ordinatio...* 17 d'octubre, f. 201v-202. 60 lliures. *Ordinatio...* 23 d'octubre, f. 203. 124 lliures. *Ordinatio...* 25 d'octubre, f. 203v. 104 lliures. *Ordinatio...* 1 de novembre, f. 205v. 20 lliures. *Ordinatio...* 8 de novembre, f. 209. 60 lliures. *Ordinatio...* 12 de novembre, f. 210v. 65 lliures. *Ordinatio...* 22 de novembre, f. 211v-212. 60 lliures. *Ordinatio...* 30 de novembre, f. 215v. 50 lliures. *Ordinatio...* 6 de desembre, f. 226v-227. 55 lliures. *Alia Ordinatio...* 9 de desembre, f. 227. 41 lliures, 13 sous i 6 diners. *Ordinatio...* 20 de desembre, f. 238v-239. 30 lliures.

³⁵ AMGi. MA. 1664. *Ordinatio...* 14 d'octubre, f. 200v-201. El proveïdor de les estagues fou el pagès de Tialà Miquel Monràs. Cada unitat costà 15 diners.

³⁶ Segons el diccionari Alcover-Moll, l'almangra és una mescla natural d'alúmina i terra amb òxid vermell de ferro. AMGi. MA. 1664. *Visura feta de la escombra feta en part dels fonaments de la muralla se ha de fabricar en la plassa de St. Feliu*. 30 de setembre, f. 193-193v.

³⁷ AMGi. MA. 1664. *Visura feta de un tros de la muralla*. 4 de novembre, f. 206v.

³⁸ AMGi. MA. 1664. *Visura feta en un tros de la escombra del fonament de la muralla de la plassa de St. Feliu*. 20 de novembre, f. 211v.

si venia una riuada, es perdria, però, per l'altre, cada dia que passava la quantitat de calç era menor perquè objecte de petits robatoris.³⁹ Quan els treballadors ja estaven finalitzant l'obra, el virrei Vicente Gonzaga els advertí “*que aquella parte de la muralla se llevante al igual de la demas*” perquè “*se ha buuelto a llevar nomas de asta dos canas dejandose en ese estado*”. Gràcies a aquesta missiva coneixem que l'alçada de la muralla reconstruïda en aquell moment no era molt important perquè els propietaris de les cases afectades demanaven permís per poder obrir finestres o terrats en el primer pis, tal com ho tenien abans.⁴⁰ Els jurats contestaren al virrei usant el vell argumentari de sempre: Demanaven que els imports del donatiu per a les fortificacions de la frontera es quedessin a Girona per ajudar a pagar les despeses de la reedificació de la muralla “*per ésser frontera*”. Però, a part de reconstruir la muralla també havien de gastar-se molts diners en “*girar lo Riu [Ter]*”. La situació econòmica que dibuixaren els jurats era dantesca, car, a manca d'altres recursos, per pagar els actes fúnebres del Rei Felip IV, s'havia utilitzat la partida destinada al donatiu per fortificacions de la frontera.⁴¹ Finalment, l'11 de gener de 1666 s'executà el darrer pagament de la reconstrucció de la muralla i llavors es pogué fer balanç del seu cost. Com que s'havien construït 780 canes i mitja de paret i en el preu fet es valorà cada cana en 2 lliures, 9 sous i 6 diners, el cost

³⁹ AMGi. MA. 1665. *Adjunctio molendinorum*. 19 d'agost, f. 157. A part de les 250 lliures, en Pere Teixidor, l'Esteve Sanmartí i en Joan Sisterna, els mestres de cases, també foren retribuïts amb 25 quarteres de blat. Seguint els pagaments podem veure l'evolució de l'arranjament de la muralla. *Ordinatio...* 10 d'octubre, f. 202: 50 lliures. *Alia Ordinatio...* 17 d'octubre, f. 203: 30 lliures. *Ordinatio...* 31 d'octubre, f. 208v: 30 lliures. *Alia Ordinatio...* 7 de novembre, f. 208v-209: 60 lliures. *Ordinatio...* 14 de novembre, f. 210: 40 lliures. *Ordinatio...* 19 de novembre, f. 211v: 66 lliures, 13 sous i 6 diners. A part, també es pagaren a Joan Rafael Pages, esparter, 6 lliures, 13 sous i 4 diners en concepte de compensar-li la diferència d'haver venut 800 quarteres de calç, per la reconstrucció de la muralla, a 20 diners quan li corresponien 22 diners. *Ordinatio...* 21 de novembre, f. 212: 40 lliures. *Ordinatio...* 28 de novembre, f. 213v: 40 lliures. *Ordinatio...* 5 de desembre, f. 217: 40 lliures. En total, es gastaren 403 lliures, 6 sous i 10 diners que evidentment quasi doblava el que inicialment s'havia pressupostat. Tanmateix, en l'*Ordinatio* del 17 d'octubre ja es mencionà que el pressupostat era de 350 lliures, i no de 250, però ho atribueix erròniament l'acord en un Consell General del 19 d'agost. En aquesta data solament se celebrà una Junta de Molins i s'acordà gastar sols 250 lliures.

⁴⁰ AMGi. MA. 1665. *Concilium Generale*. 24 d'octubre, f. 204-206v. Els propietaris que presentaren una súplica per col·locar finestres en el tram de la muralla foren els següents: El doctor en medicina Rafael Fuster, que tenia dues cases en la plaça de Sant Feliu, en Josep Morato, corder, i Josep Carres, fuster, tenien cada un una casa en la plaça de Sant Feliu. Per últim, en Bonaventura Payrals, com a tutor de la propietària Maria Vilanova. Encara que la resolució definitiva la prendria una pròxima Junta de Molins, en el Consell General es proposà que s'autoritzés sempre que a continuació es possessin en les finestres unes reixes de ferro.

⁴¹ AMGi. MA. 1665. *Carta a Sa Excelencia*. 24 d'octubre, f. 206v-207. El cost de les despeses per la mort de Felip IV ascendiren a la xifra de 904 lliures, 17 sous i 7 diners. *Ordinatio...* 6 de desembre, f. 217v

total ascendí a 1.931 lliures, 14 sous i 9 diners.⁴² A partir de la polèmica amb una persona que volgué reconstruir la casa, coneixem que l'entrega de l'obra fou al llarg de l'abril de 1666.⁴³

7.3.- La guerra de Devolució (1667-1668): Girona com a plaça forta

La junta de guerra del 24 de maig de 1667 acordà tapiar tots els portals excepte els de l'Areny, d'en Vila i el de la Verge Maria per estar previnguts d'alguna acció francesa per sorprendre Girona. Altres mesures que prengueren foren la d'arranjar els rastells del portal de l'Areny.⁴⁴ Tanmateix, segons el parer dels jurats gironins, la "*principal guarda i defensa d'aquesta ciutat i [de] quasi tot Catalunya*" anava més lligada a què les places de Roses, Palamós, Cadaqués, Castellfollit de la Roca i Camprodon estiguessin ben proveïdes d'homes i de pertrets de guerra car, en cas d'invasió, poguessin resistir a l'enemic.⁴⁵ La resposta de Gabriel de Llupià els contradigué en afirmar que "*entrant [l'enemic] en aqueixa ciutat [Girona] tindria totes les places que V. S. me diu i sostenint-se aqueixa, que és la plaça d'armes, se sostindran totes*". Per tant, calia paredar i terraplenar els portals, arranjar les portes i rastells i, novetat, tenir el terç de la municipalitat alçat.⁴⁶ La darrera carta de Gabriel de Llupià no deixava cap dubte que la intenció era transformar Girona en una plaça d'armes i aquest afer generava molta inquietud als jurats perquè implicava moltes despeses en fortificacions. Llavors, l'economia municipal estava arruïnada, ja que totes les imposicions anaven destinades a satisfer l'acord recentment aconseguit amb els censalistes. L'alternativa que

⁴² AMGi. MA. 1666. *Ordinatio*... 11 de gener, f. 29-29v. Només restaren uns petits detalls per donar-la definitivament per acabada i per això la ciutat retingué als mestres de cases 50 lliures. D'aquestes, 20 eren per calç que havia faltat en la fàbrica de la muralla i les restants 30 per acabar d'arrebossar la paret atès que el fred ho havia impedit fins llavors.

⁴³ AMGi. MA. 1666. *Adjunctio molendinorum*. 24 de maig, f. 99v-100. Els comissaris nomenats per estudiar si la súplica de Rafael Fuster foren: Frederic Desvalls (militar), Narcís Casadavall (ciudadà de la mà major), Josep Farrer (mercader) i Antoni Ribot (ciudadà de la mà menor). La conclusió fou que no hauria d'haver-hi cap problema, però es traslladà la resolució definitiva al Consell General. *Concilium Generale*. 27 d'agost, f. 122-125v. *Relatio*. 29 de setembre, f. 130v-131. En Josep Regi i en Hug Guinard, els mestres de cases, que inspeccionaren el pany de muralla arribaren a la conclusió que "*no es de conveniencia en ninguna manera ques fabriquen sobre dita muralla las casas que estan junt a dita muralla ans be seria molt perjudicial el fabricarse sobre dita muralla porque lo pes de las paredes y tauladas de ditas casas causarían que dita muralla essent de nou fabricada faria moviment*".

⁴⁴ AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Belli*. 24 de maig, f. 192-193.

⁴⁵ AMGi. MA. 1667. *Carta al Señor Governador de Cataluña*. 9 de juny, f. 201v-202.

⁴⁶ AMGi. MA. 1667. *Concilium Generale*. 14 de juny, f. 212v-215.

demanaven des de Girona era que aquestes noves fortificacions que calia aixecar “y lo demas [que] convinga en lo Real Servei de Sa Mag[esta]t” no fossin pagades únicament amb diners de la mateixa universitat.⁴⁷ Gabriel de Llupià discrepava l’orientació que prenién els jurats gironins perquè terraplenar els portals era “materia que amb un dia de festa se pot aconseguir facilment”. Afegia que ser una plaça d’armes no volia dir “que V.S. haze de fortificar ni haze de gastar” i després aclaria què volia dir en concloure que “sols es lo assegurar aqueixa ciutat y si la veuen previnguda los fara mudar los intents, que sabem de cert [que] los tenen”. Malgrat això, en cas de necessitat la Reina enviaria “las assistencias necessarias”.⁴⁸ Per tant, la voluntat era que Girona no gastés en fortificacions, però la realitat s’imposava i, de moment, es terraplenaven els portals a costa de la universitat de Girona.⁴⁹ En la Junta de Guerra del 10 de juliol s’aprovà que els treballs de terraplenament dels cinc portals s’acceleressin posant a les persones que calguessin per fer-ho possible. La mateixa Regent sol·licità que el terraplenament dels portals s’agilitzés.⁵⁰ Tanta pressió produí l’efecte desitjat perquè el 21 de juliol els jurats confirmaren a Gabriel de Llupià que acabaven de terraplenar els cinc portals acordats. El cost ascendí a 60 lliures: 30 lliures per terraplenar-los i 30 més per tapiar-los.⁵¹

7.3.1.- Obres de manteniment

Les obres que es feren a Girona durant el període que estigué vigent l’estat de guerra entre les Monarquies espanyola i francesa no implicaren cap actualització del sistema defensiu sinó que bàsicament s’actuà per millorar la confortabilitat de la guarnició o l’arranjament d’alguns elements. El resultat fou que l’estructura general de la ciutat romangué intacte i continuà essent les muralles, ja del tot obsoletes, el principal argument defensiu que ofería en cas d’un atac francès. La primera obra documentada

⁴⁷ AMGi. MA. 1667. *Carta al Señor Governador de Cataluña*. 15 de juny, f. 219.

⁴⁸ AMGi. MA. 1667. *Carta rebuda del Sr. Governador junt ab tres copias de cartes de la Reyna*, f. 222v-223.

⁴⁹ AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Belli*. 22 de juny, f. 225v

⁵⁰ AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 237-237v. *Carta rebuda del Señor Governador de Cataluña*. 13 de juliol, f. 254v-255.

⁵¹ AMGi. MA. 1667. *Carta al Sr. Governador de Cataluña*. 21 de juliol, f. 259v-260v. *Ordinatio...* 19 de juliol, f. 256v. El mestre de cases fou l’Esteve Sanmartí i es paredaren els següents portals: del Carme, Santa Clara, Figarola, de la Barca, Sant Pere i dels Àngels. Tots aquests portals també foren terraplenats excepte el de Sant Pere.

és el rastell petit del portal de la plaça de les Cols, que es feu de fusta.⁵² A la torre del Carme també s'ha documentat que, durant dos dies, es va fer un petit arranjamet. Des d'aquesta obra tenim constància que la torre era un dels llocs on hi havia guarnició durant les nits.⁵³ A finals de l'estiu de 1667 es construí una garita en el baluard del portal de la plaça de les Cols.⁵⁴ Molt pocs dies després es feren noves actuacions en els punts ja citats anteriorment: en la torre del Carme i en el cos de guàrdia de la plaça de les Cols.⁵⁵ A mitjans d'octubre tocà fer un petit arranjamet en el cos de guàrdia del portal d'en Vila.⁵⁶ Mesos més tard s'aprovà adobar els portals de l'Areny, d'en Vila i de la Verge Maria, especialment els dos darrers, per "*estar [els portals] algunes parts [e]spatllats.*"⁵⁷ Tanmateix, només consta el pagament d'una petita reforma en la caseta que fan guàrdia els soldats en el portal d'en Vila, que, bàsicament, consistí a arranjar dues portes, una finestra i la millora de la confortabilitat interior del local.⁵⁸

7.3.2.- La pròrroga del subsidi

Un cop declarada la guerra, tots els recursos de la Monarquia espanyola es destinaren a defensar Flandes, que era l'objectiu principal dels atacs francesos, si bé també era fonamental acabar les obres de fortificació començades en la frontera catalana. D'aquestes, la que es considerava prioritària era la fortificació de Puigcerdà, encara que també eren crucials Roses, Palamós... La manca de recursos ocasionà que Gabriel de Llupià, el governador de Catalunya, vingués a Girona per demanar que es prorrogués el donatiu concedit el 1663. El Consell General de Girona autoritzà la pròrroga "*attesa las causes tant justificadas*" i es comprometé a pagar 4.800 lliures en tres anys.⁵⁹ Immediatament després de concloure el Consell General es reuní la Junta de la Taula

⁵² AMGi. MA. 1667. *Ordinatio*... 23 de juliol, f. 270-270v. El fuster fou en Pere Joan Bosch i costà 10 lliures. Dintre d'aquest preu també hi ha inclosa una escala ubicada en el cos de guàrdia, que estava al costat del portal.

⁵³ AMGi. MA. 1667. *Ordinatio*... 19 d'agost, f. 301v-302. El mestre de cases fou l'Esteve Sanmartí i l'arranjament costà 4 lliures i 19 sous.

⁵⁴ AMGi. MA. 1667. *Ordinatio*... 3 de setembre, f. 304-304v. El mestre de cases fou l'Esteve Sanmartí i construí la garita costà 9 lliures.

⁵⁵ AMGi. MA. 1667. *Ordinatio*... 14 de setembre, f. 304v. Es pagaren 25 lliures, 7 sous i 6 diners al fuster Pere Joan Bosch.

⁵⁶ AMGi. MA. 1667. *Ordinatio*... 11 d'octubre, f. 325v. Es pagà 1 lliura al mestre de cases Narcís Oliveres.

⁵⁷ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 4 de febrer, f. 55-56.

⁵⁸ AMGi. MA. 1668. *Ordinatio*... 24 de març, f. 92-92v. Es pagà al fuster Pere Joan Bosch 8 lliures i al mestre de cases Francisco Rojas, 3 lliures i 3 sous.

⁵⁹ AMGi. MA. 1667. *Concilium Generale*. 17 de setembre, f. 306v-311v. Tal com s'havia efectuat anteriorment, els pagaments serien de 800 lliures cada sis mesos.

per debatre com pagar el primer termini del donatiu a conseqüència de la delicada situació econòmica de la ciutat. Del juliol fins llavors, la ciutat havia pagat més de 800 lliures entre alçar el terç i altres despeses per millorar les fortificacions i els quarters. Però, encara, calia afegir-hi, que s'havia de complir amb les concòrdies dels creditors perquè "*sens dubte exequitaran*" si no complien amb els terminis.⁶⁰ Posteriorment, s'incorporà el pagament d'un dret de maridatge. A part, sorgiren dubtes de si caldria pagar el donatiu en el cas que els francesos envaïssin per l'Empordà o si a Girona s'instal·lava un governador militar i aquest posava taverna o qualsevol altra botiga que danyés els privilegis de la municipalitat. Com que a Girona no hi havia prou efectiu per pagar el primer termini del donatiu, sol·licitaren si part d'ell es podria fer amb una partida de farina, que tenien reservada en els molins pels creditors. Eren tantes les qüestions que es nomenà una comissió perquè les exposés a Gabriel de Llupià, aprofitant que encara estava a Girona.⁶¹ Del conjunt de demandes, el governador de Catalunya es comprometé a evitar que els censalistes poguessin executar a la ciutat de Girona si aquesta no podia atendre els terminis perquè havia de pagar el donatiu promès. També acceptà que si entrava un exèrcit enemic a l'Empordà o bé si es nomenava un governador militar a Girona i aquest posava una taverna, tampoc haguessin de pagar el donatiu. Per contra, no ens consta cap resolució referent al possible pagament parcial del primer termini amb la farina.⁶² El virrei, duc d'Osuna, fou informat de l'acord, puix que els jurats gironins tenien por que els censalistes, un cop no rebessin el cobrament acordat segons la concòrdia, els demandarien i per això cercaven la seva protecció.⁶³ Al cap d'un mes arribà la primera demanda contra la municipalitat per no complir amb el pagament del censal.⁶⁴ Quasi immediatament demanaren la intercessió del Virrei, car la voluntat de Girona era la de pagar els deutes, però la situació financera de la ciutat era complicada per la gran quantitat de despeses extraordinàries

⁶⁰ AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Tabula*. 17 de setembre, f. 311v-312.

⁶¹ AMGi. MA. 1667. *Alia Adjunctio Tabula*. 18 de setembre, f. 312v-313. Els comissaris foren Simon Miquel, Federich Desvall, Francisco Vinyoles i Antoni Ribot.

⁶² AMGi. MA. 1667. *Concilium Generale*. 19 de setembre, f. 313-315. *Adjunctio tabula*. 19 de setembre, f. 315-315v. Els jurats gironins enviaren una carta a la Reina regent per informar-la que havien concedit la pròrroga del préstec. *Carta a la Reina Señora N[ost]ra*. 19 de setembre, f. 315v-316.

⁶³ AMGi. MA. 1667. *Carta al Señor Virrei*. 19 de setembre, f. 316v-317.

⁶⁴ AMGi. MA. 1667. *Carta rebuda del Dr. Aleny, jutge de la Reial Audiencia*. Barcelona. 26 d'octubre, f. 331v-332. El censalista que reclamava eren els hereus d'un cavaller de Barcelona, en Pau Ferran. L'execució era per dos censals que estaven valorats en 3.305 lliures 17 sous i 6 diners. La pensió del censal era de 400 lliures anuals.

que havien hagut de fer front recentment. Òbviament, tots els contratemps econòmics provenien de la necessitat d'aixecar el terç de la ciutat, de pagar despeses per arranjar fortificacions i, molt especialment, el pagament del donatiu compromès.⁶⁵ Com que tan sols tenien deu dies per respondre, els jurats optaren, en comptes d'esperar la resposta del Virrei, de posar-se en contacte amb el jutge de la Reial Audiència per sol·licitar-li que el censalista que havia interposat una demanda firmés la concòrdia.⁶⁶ L'estratègia degué funcionar perquè no consta cap embargament, ni cap pagament als hereus d'en Pau Ferran ni tampoc un altre requeriment d'aquest estil. Tanmateix, els problemes no s'acabaren aquí perquè el mestre de camp Granollachs, del terç de Barcelona, trencà una de les condicions, que havien posat els jurats gironins quan concediren el préstec, en obrir taverna, fleca i carnisseria pels seus soldats.⁶⁷ Òbviament, els jurats gironins consideraren que aquests establiments lesionaven els drets de la ciutat, advertint immediatament a Gabriel de Llupià que, si no es tancaven els establiments oberts, ells no pagarien el donatiu, tal com havien estipulat quan fou aprovat.⁶⁸ La pressió també l'exerciren al virrei en informar-lo dels problemes que els generava el mestre de camp Granollachs.⁶⁹ I l'amenaça es transformà en un impagament perquè no es van transferir les 800 lliures el 30 de novembre, que era la data de venciment del primer termini, ja que ningú havia fet res per resoldre la retallada dels privilegis.⁷⁰ El virrei, duc d'Osuna, el reclamà a finals de desembre *"por no haver otros Medios con que acudir a estas obras [de fortificació]."*⁷¹ La resposta des de Girona fou molt contundent: No es pagaria fins que no es tanquessin les botigues, atès que

"se disminuyen les imposicions com se experimenta ab la taverna novament ha posada lo Mestre de Camp Granollachs sense voler pagar drets del vi [que] entra

⁶⁵ AMGi. MA. 1667. *Carta a Sa Exa.* 9 de novembre, f. 333-334.

⁶⁶ AMGi. MA. 1667. *Carta al Dr. Joseph Aleny.* 9 de novembre, f. 334-335. Una carta similar s'envia a Francesc Bernat de Pons, abat de Besalú, i Cancellier. *Carta al Señor Cancellor.* 9 de novembre, f. 335-336.

⁶⁷ AMGi. MA. 1667. *Promanada.* 17 d'octubre, f. 325v-326.

⁶⁸ AMGi. MA. 1667. *Carta al Señor Governador de Cataluña.* 23 de novembre, f. 345v-346.

⁶⁹ AMGi. MA. 1667. *Minuta de un Memorial que dit Sebastià de Portules y Bresco, Agent ha de donar a Sa Exa.* (Sense data, però pel context seria del 23 de novembre), f. 344-345v.

⁷⁰ AMGi. MA. 1667. *Carta rebuda del Señor Governador de Cataluña.* Barcelona. 3 de desembre, f. 361v-362. Gabriel de Llupià simplement es limita a donar-se per informat que a Girona hi havia un problema amb el mestre de camp Granollachs per unes botigues atès que els jurats gironins també havien sol·licitat empara al Virrei.

⁷¹ AMGi. MA. 1667. *Carta rebuda de Sa Exa.* Barcelona. 23 de desembre, f. 377-377v.

per dita taverna ni per sa casa que es cantitat considerable [que van] contra la disposicio dels Reals Privilegis concedits a esta Ciutat”.

Un cop es tanqués la taverna, es podrien tornar a cobrar les imposicions i llavors es podria pagar el donatiu promès.⁷² El virrei quedà sorprès car no veia lògic que es deixés de pagar el primer venciment del donatiu, que tant es necessitava per les obres que es feien en la frontera en temps de guerra, per una taverna que havia posat un mestre de camp. El ple del Consell General del 17 de gener de 1668 acordà que la Junta de la Taula busqués una solució.⁷³ Quan la Junta es reuní es posà sobre la taula la gravetat de l'estafa: Des del 13 de juliol de l'any anterior, el mestre de camp Granollachs havia fet entrar, sense pagar drets d'entrada, 41 botes i mitja per a la taverna i 25 botes i mitja més per a casa seva. Tanmateix, el que culpí més fou l'acte de força que protagonitzà el dia anterior el sergent major del terç de Barcelona, en aturar-lo els portalers perquè intentava entrar dues botes sense pagar els corresponents drets d'entrada, i ràpidament es presentà un ajudant del terç amb tres soldats i aconseguí entrar el vi amb violència dins de Girona. Per contra, l'estafa no tan sols era pròpia de Granollachs sinó que també el comissari Bellonart feia entrar vi sense autorització. Tot i això, la Junta de la Taula proposà que en termini màxim de vint dies es pagués el venciment del donatiu endarrerit.⁷⁴ Òbviament, el Consell General aprovà la resolució de la Junta, executant-se el primer pagament el 28 de febrer.⁷⁵ No sabem si la decisió finalment presa fou influïda pel fet que, el dia que s'efectuava el pagament, arribà el virrei, duc d'Osuna, a Girona i s'aprofità per tractar amb ell de temes de capital importància, com el pa de munició als membres del terç de Girona o bé de la trepitjada de drets que havia ocasionat l'afer del vi del mestre de camp Granollachs.⁷⁶ Resulta lògic pensar que la receptivitat del virrei seria, a priori, més positiva si sabia que ja havia cobrat el primer venciment. Amb tot, el temps passà de pressa i pocs mesos més tard es reclamà el segon

⁷² AMGi. MA. 1667. *Alia Adjunctio Tabula*. 29 de desembre, f. 380v. *Carta a Sa Exa*. 30 de desembre, f. 381v-382v.

⁷³ AMGi. MA. 1668. *Concilium Generale*. 17 de gener, f. 31v-37.

⁷⁴ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio tabula*. 25 de gener, f. 44-45.

⁷⁵ AMGi. MA. 1668. *Concilium Generale*. 25 de gener, f. 45-47v. *Adjunctio tabula*. 28 de febrer, f. 72-72v. S'ordenà el pagament. *Ordinatio...* 28 de febrer, f. 72v-73. Es pagaren 800 lliures a Pedro de Muntaner.

⁷⁶ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 18 de febrer, f. 66-66v. Es notifica que aviat arribarà el virrei i com que hi ha uns temes cabdals per tractar es nomena una comissió per preparar-los. Els membres d'aquesta són: Joan Batlle, Simon Miquel, Francesc Nasples i Benet Torrent. *Entrada del Sr. Duch de Ossuna Virrey y Capita General*. 28 de febrer, f. 73-76.

termini per “no haver de parar el trabajo de las fortificaciones de las plazas y principalmente en Palamos”.⁷⁷ Els jurats gironins justificaren la demora en què primer havien de cobrar “dels deutors pera que poguessem pagar las vuytcentas lliures de la segona paga del donatiu”.⁷⁸ El tercer pagament es produí el 19 de desembre, sense que consti cap reclamació del virrei cosa que ens indica que es degué pagar dins el termini i en la forma escaient.⁷⁹ La quarta paga, a diferència de l’anterior, es demorà de nou i el virrei els recordà “el exemplo de V.S. alentara mucho a las universidades dese distrito para que vayan acudiendo con lo que ha ofrecido para ayudar a los gastos de las fortificaciones destas fronteras”.⁸⁰ La Junta de la Taula reunida el 21 de juny reconegué que certament el pagament anava endarrerit, car aquest es devia haver produït feia més d’un mes.⁸¹ Tanmateix, els jurats argumentaren que l’origen de la demora procedia del fet d’haver pagat la part que corresponia als censalistes, però l’endemà s’efectuà el pagament.⁸² El següent venciment també es demorà, però, aquest cop, simplement calgué una comunicació del virrei perquè els jurats ordenessin el pagament, sense fer constar els motius que ocasionaren l’endarreriment.⁸³ Una situació similar es donà en el sisè i darrer termini de pagament del donatiu voluntari perquè el virrei els degué recordar que les “plazas de la frontera se ofrecen algunos reparos que no admiten dilacion”, però, també, reconegué que els endarreriments eren un fet habitual en les altres poblacions i per això confiava que ells el paguessin amb puntualitat per fer unes obres molt necessàries abans que arribés l’hivern i ho aturés tot. La municipalitat pagà quasi immediatament a la demanda del virrei, reconeixent, això sí, que si s’havien endarrerit no era perquè ells no volguessin pagar sinó perquè abans havien satisfet als censalistes i, a més, es toparen amb problemes amb el rec Monar.⁸⁴

⁷⁷ AMGi. MA. 1668. *Carta rebuda de Sa Exa.* Barcelona. 9 de juny, f. 156v.

⁷⁸ AMGi. MA. 1668. *Carta a Sa Exa.* 21 de juny, f. 162v-163. Aquest cop no ens consta que s’hagi pagat, però dies més tard el mateix virrei envià una carta agraint el pagament. Per tant, entenem que fou un oblit no posar el corresponent pagament en el manual d’acords. *Carta rebuda de Sa Exa.* Barcelona. 24 de juny, f. 165.

⁷⁹ AMGi. MA. 1668. *Ordinatio...* 19 de desembre, f. 299v-300.

⁸⁰ AMGi. MA. 1669. *Carta rebuda de Sa Exa.* Barcelona. 14 de juny, f. 128.

⁸¹ AMGi. MA. 1669. *Adjunctio tabula.* 21 de juny, f. 128v.

⁸² AMGi. MA. 1669. *Carta escrita a Sa Exa.* 21 de juny, f. 129. *Ordinatio...* 22 de juny, f. 129v-130.

⁸³ AMGi. MA. 1669. *Carta de Sa Exa. rebuda als 26 dels corrents mes y any.* Barcelona. 20 de novembre, f. 217-217v. *Adjunctio tabula.* 26 de novembre, f. 217v-218. *Ordinatio...* 26 de novembre, f. 218-218v.

⁸⁴ AMGi. MA. 1670. *Carta rebuda de Sa Exa.* Barcelona. 29 de juliol, f. 171v-172. *Adjunctio tabula.* 7 d’agost, f. 172-172v. *Polissa feta en virtut de dita Deliberacio.* 7 d’agost, f. 172v-173. *Resposta a Sa Exa.* 7 d’agost, f. 173.

7.3.3.- A l'espera d'una nova guerra (1668-1672)

Les notícies sobre la pau arribaren a principis de juliol de 1668, però no es desparedaren els portals fins dos mesos més tard. Molt probablement aquesta ordre es donà després de múltiples queixes dels ciutadans, atès que amb tan sols tres portals oberts a Girona, la circulació dins d'ella era complicada, a part de generar problemes d'higiene pública. Això sí, les despeses d'obertura dels portals les hagueren d'assumir els mateixos veïns, com també la petita reforma que s'executà en el portal del pont de la Barca, puix que tan sols es volia que hi circulessin persones a peu.⁸⁵ No obstant això, l'acumulació de tropes que feien els francesos en el Rosselló, oficialment per reprimir els Angelets, obligà al virrei, duc d'Osuna, a recomanar als jurats que només deixessin oberts sols els tres portals habituals en situacions de perill.⁸⁶ Ara bé, no consta enlloc que els jurats prenguessin alguna mesura per tapiar els portals afectats. Per tant, i com a hipòtesi, tan sols es tancaren la resta de portals amb les portes de fusta sense fer-hi cap obra per assegurar l'accés. Al cap d'un mes arribà un terç alemany per reforçar la seguretat i assumí la vigilància dels portals de Santa Maria i de Sant Cristòfol mentre que els d'en Vila i el de l'Areny fou responsabilitat del terç gironí. A mitjans d'abril arribà l'esperada ordre en la qual s'indicava "*ques lleven les guardes y se obren tots los portals*".⁸⁷ A finals d'agost, després de l'intent fracassat de posar un governador militar a Girona, la Junta de Guerra acordà conservar "*les fortificacions fetes per los oficials de guerra*" i que ningú fes malbé els "*fortins ni de las estacadas delles ni dels portals*".⁸⁸ La cita és molt interessant perquè dona a entendre que s'han construït fortificacions recentment, però el dubte és on, ja que fins llavors no teníem cap informació. A partir d'una queixa de Gabriel de Llupià sabem que el que posteriorment fou denominat baluard del Governador, en el Mercadal, ja estava construït abans del 1670, concretament durant l'estada del mestre de camp Granollachs, o sigui entre el 1667 i el

⁸⁵ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 168-168v. Es rep la notícia que s'ha firmat la pau. *Carta rebuda de Sa Exa*. Barcelona. 15 de juliol, f. 180-180v. El virrei confirma les paus, però no dóna cap instrucció de com actuar a partir de llavors. *Adjunctio Belli*. 3 de setembre, f. 214-214v. S'obren els portals. Per gestionar-ho es nomenen quatre comissaris: Frederic Desvalls, Joan Baptista Moret, Francesc Vinyoles i Diego Puig.

⁸⁶ AMGi. MA. 1669. *A vuit de Janer a les 4 de la tarda reberen los Señors Jurats una carta de Sa Exa lo Sr. Duch de Ossuna...* Barcelona. 7 de gener, f. 30v-31. Encara que no ho indiqui la carta, els tres portals, molt probablement, són els anomenats de Santa Maria, l'Areny i el d'en Vila.

⁸⁷ AMGi. MA. 1669. *Adjunctio Belli*. 12 d'abril, f. 90-90v.

⁸⁸ AMGi. MA. 1669. *Adjunctio Belli*. 30 d'agost, f. 180v-181.

1668. A principis de 1670 els jurats reberen una protesta perquè s'havia sembrat davant "la mitja lluna que esta davant del portal del Rech Monar". A més, intuïm que la construcció era de feixina perquè també ordenà l'arranjament de qualsevol fortificació que es fes malbé pel concepte que fos, inclús pel temps. Però, a més, exigia que complissin l'acord fet amb el virrei en el qual ells construïren una paret entre el rec Monar i el fortí per protegir aquest darrer de qualsevol inundació. Finalment, els amenaçà que si persistia la desobediència, enviaria un regiment d'alemanys de guarnició perquè s'ocupessin d'aquestes tasques, cosa que motivà els jurats gironins prometre que farien els arranjaments que corresponguessin.⁸⁹ No sabem exactament quan acabaren les obres en el mencionat fortí, però sí que encara es treballava a mitjans de maig.⁹⁰ A part, el mestre de camp Granollachs també construï el fortí, o baluard, de les Serracines de feixina, que es feia malbé cada cop que hi havia una vinguda d'aigua pel Galligants. Aquest, consistia en uns rastells de ferro mòbils protegit per una empallissada.⁹¹

Per aquelles dates, la situació es complicà en el Conflent, per la ja mencionada revolta dels Angelets, i davant l'arribada d'un important contingent de tropes franceses en aquella zona, Gabriel de Llupià ordenà que de nou es tanquessin tots els portals, excepte els tres habituals, en previsió d'una ràtzia contra qualsevol altra zona. A més, exigia una revisió dels rastells i portals que hi havia a Girona per detectar si hi havia algun de defectuós i fer-lo arreglar immediatament. Per aquest efecte, la Junta de Guerra nomenà quatre comissaris que, amb l'ajudant de la ciutat, recorregueren tot Girona per comprovar-ne l'estat. El tancament dels portals estigué en vigor fins a finals de juliol. Les despeses es reduïren a 8 sous per uns petits arranjaments en el portal de Figuerola i, sobretot, 13 lliures i 6 sous per posar vint estagues per reparar el baluard de Sant Francesc.⁹²

⁸⁹ AMGi. MA. 1670. *Adjunctio Belli*. 11 de febrer, f. 61. *Concilium Generale*. 22 de febrer, f. 75v-79.

⁹⁰ AMGi. MA. 1670. *Adjunctio Belli*. 12 de maig, f. 125. *Carta a Sa Exa*. 14 de maig, f. 125-125v.

⁹¹ AMGi. MA. 1673. *Adjunctio Belli*. 17 de juliol, f. 183v-184.

⁹² AMGi. MA. 1670. *Adjunctio Belli*. 8 de maig, f. 119-120. Els comissaris foren els següents: Frederic Dezvall i Pol, Joan Batista Moret, Rafel Monras i Benet Andreu. L'ajudant de la ciutat fou nomenat el mateix dia i recaigué a Bernat Carreras. *Carta al Sr. Governador...* 8 de maig, f. 120-120v. *Adjunctio Belli*. 9 de maig, f. 120-120v. *Ordinatio...* 24 de maig, f. 136v. Es pagaren 10 lliures a Pere Martí Francès per vint estagues. *Ordinatio...* 31 de maig, f. 138-138v. Es pagaren 3 lliures i 14 sous al fuster Pere Joan Ferrer per cinc jornals i mig d'ell i d'un ajudant per col·locar les estagues mencionades. També calgueren dos jornals de manobre per posar-les per 14 sous. En Pere Joan Ferrer també s'ocupà d'arranjar el portal de Figarola.

Les següents obres les trobem ja el 1672, el darrer any d'aquest període d'impàs, en les quals el mestre de cases Narcís Oliveres cobrà 7 lliures i 13 sous per uns petits arranjaments en la muralla, entre la torre Gironella i la Mercè, i en el teulat de la casa del portal de la Verge Maria que cobra els drets la municipalitat. Per últim, a principis de novembre s'alçà un petit tram de la muralla entorn del portal d'en Vila.⁹³

Adjunctio Belli. 29 de juliol, f. 1169v-170. A part de fer obrir tots els portals, s'eliminà la figura de l'ajudant de la ciutat.

⁹³ AMGi. MA. 1672. *Ordinatio...* 20 d'agost, f.137. *Ordinatio...* 5 de novembre, f. 178.

CAPÍTOL 8: LA GUERRA D'HOLANDA (1673-1679)

8.1.- La darrera ofensiva per construir un fort a l'Empordà

A mitjans de juny de 1673 els jurats gironins reberen una missiva del virrei, duc de Sessa, en la qual els informava de la imminència del trencament de les paus entre Espanya i França. La nova guerra implicà l'arribada d'un governador, de guarnició i una posada a punt de l'entramat defensiu. De fet, ja no es resolía sols arrançant algun pany de la muralla, sinó que es plantejà una fortificació molt més complexa en notificar que enviava "*medios con que se fortifique lo mas promptamente que se pueda el fuerte que llaman del Condestable y Monjuique*".¹ Òbviament, una altra mesura era comprovar que els portals i rastells tanquessin bé. De seguida, els jurats gironins s'adonaren que havien de fer alguna cosa ràpidament, ans contrari, Girona es transformaria en una plaça d'armes. La solució fou suggerir que s'havia de construir una fortificació en algun punt de l'Empordà, sense indicar, en un primer moment, un emplaçament, però, això sí, recordaren que els francesos quedaren immobilitzats catorze dies assetjant Castelló d'Empúries el 1653, poc abans que arribessin a Girona, i que foren vitals per assegurar la resistència. A més, afegiren que quan arribà la pau el 1660, els oficials de l'exèrcit eren de l'opinió de fortificar a la frontera per protegir l'Empordà. També tragueren a la palestra l'aspecte econòmic: Si Girona era fortificada, perdria població i, conseqüentment, no podria assumir les despeses que generaven les pensions i l'amortització dels censals. La proposta no tan sols s'envià al virrei, sinó que també actuà a la Cort espanyola un síndic, en Jeroni Francolí.² A mitjans de setembre, i aprofitant el canvi de virrei, ara n'era el duc de Leganés, la Junta de Guerra acordà pressionar amb un síndic a Barcelona, escollint per aquesta tasca el ciutadà honrat, i capità d'una de les companyies del terç de Girona, Rafel Masdeu. Les instruccions que rebé l'ambaixador gironí eren treure el governador i la guarnició, però també en recuperar la vella idea de construir una fortificació a Figueres, o entorn d'ella, perquè tenia una bona situació estratègica i estava situada a dues llegües de Roses i cinc de Girona. Al mateix temps,

¹ AMGi. MA. 1673. *Carta rebuda del Exmo. Sr. Virrey*. Barcelona. 20 de juny, f. 165-165v.

² AMGi. MA. 1673. *Carta al Sr. Don Pedro de Aragon*. 6 de juliol, f. 170-170v. *Carta al Eminentíssim Sr. Don Pasqual de Aragon*. 6 de juliol, f. 170v-171. *Carta al Sr. Bisbe*. 6 de juliol, f. 171-171v. *Carta al Vicecanceller*. 6 de juliol, f. 171v. *Carta al Exmo. Sr. Virrey*. 10 de juliol, f. 174-174v. *Memorial presentat al Rei*. [Sense data però és de finals de juliol], f. 190-190v. *Ordinatio...* 17 d'octubre, f. 252-252v. Es pagaren a Rafel Masdeu 96 lliures i 10 sous per les despeses que tingué ell, i un criat seu, per anar a Barcelona i presentar el memorial al virrei.

havia de mostrar al virrei “*la incapacitat del terreno de esta Ciutat [Girona] que no es possible fortificarse segons lo comun sentit de ingenyers son estat a si y han mirat dit terreno*”. Com en altres ocasions, l’argumentari de pes era l’econòmic, ja que una plaça militar perdia població, que era la base de la riquesa de Girona i, a continuació, no tindria capacitat per fer front les obligacions que li vinguessin, des de les pensions dels censals fins als arranjaments de les muralles per les periòdiques inundacions.³ La resposta del virrei fou positiva i proposà parlar-ne quan hi anés. L’ocasió es presentà poques setmanes més tard quan ell es dirigí a Roses per inspeccionar-la i aprofità per aturar-se a Girona. El virrei els donà la raó, però hi havia el problema que la Reial Hisenda no tenia suficients fons per construir una fortificació a l’Empordà, concretament a Peralada, i sol·licità que Girona, i altres poblacions, haurien d’assumir part de les despeses que ocasionaria. Després d’escoltar la resolució favorable de la Junta de Guerra que tan sols posava el límit el que “*las forsas abastaran*”, fou aprovat en el Consell General del 13 d’octubre. El virrei no li agradà una proposta genèrica i demanà al jurat en cap que indiqués quina quantitat oferien per construir el fort. Finalment, l’oferta en ferm fou la següent: 4.800 lliures a pagar en tres anys. Els pagaments serien de 400 lliures trimestrals i aquests començarien tan bon punt les obres comencessin. Això sí, establiren dues contrapartides, atès que no hi podria haver ni guarnició ni tampoc els censalistes els podrien reclamar cap importa la ciutat, mentre la municipalitat pagués el donatiu. El virrei no volgué donar cap resposta de l’oferta de Girona fins que ho consultés amb la Reina.⁴ Finalment, s’aprovà la proposta gironina de construir una fortalesa a Peralada principis de 1674, però llavors el virrei sol·licità que el pagament s’efectués en tres terminis, essent el primer immediatament i els dos restants cada quatre mesos, per evitar que l’obra s’aturés i ho aprofitessin els francesos per destruir-la, ja que anaven acumulant tropes en el Rosselló. Malgrat tot, la conclusió del Consell General de 13 de març no compartí el criteri del virrei pel fet que Girona suportava moltes despeses d’ençà que hi havia un governador militar instal·lat en la ciutat, haver de procurar quarters pels soldats que venien a guarnir-la o, fins i tot, mantenir el terç de Girona i que, en total, ascendia a més de 4.000 lliures. Per això, s’apropià de les

³ AMGi. MA. 1673. *Adjunctio Belli*. 13 de setembre, f. 221-223v.

⁴ AMGi. MA. 1673. *Concilium Generale*. 12 d’octubre, f. 242-244v. *Adjunctio Belli*. 12 d’octubre, f. 244v-245. *Concilium Generale*. 13 d’octubre, f. 245-247. *Concilium Generale*. 13 d’octubre, f. 247v-249. *Adjunctio Belli*. 13 d’octubre, f. 249-251. *Resposta de dita carta de Sa Exa*. Barcelona. 16 d’octubre, f. 251.

conclusions de la Junta de Guerra anterior al mencionat Consell en la qual recomanava pagar el donatiu voluntari igualment en tres anys, però en el primer any es faria una única paga de 1.600 lliures en iniciar-se l'obra, mentre que pels altres dos mantindrien l'oferta inicial. Per poder pagar la primera paga es veurien obligats a suspendre el pagament de les pensions als censalistes perquè ja no sabien a on recórrer per aconseguir recursos econòmics.⁵

8.2.- Les primeres instruccions

Mentre es resolía si s'aixecava una fortificació a l'Empordà, i el perill francès persistia per l'acumulació de tropes que feien en el Rosselló, el governador militar dictà les primeres instruccions destinades a millorar la capacitat defensiva de la ciutat. Respecte a les fortificacions, les quatre indicacions no representaven cap novetat del que ja s'havia assajat anteriorment. La primera ordenava que tan sols devien restar oberts els portals habituals mentre que la resta s'havien de tapiar. Un segon aspecte essencial consistia a arranjar el fortí de les serracines perquè les vingudes de les aigües l'havien fet malbé. El tercer incidia en què s'havien de tancar les finestres baixes que estaven en les muralles. Finalment, el quart, reclamava que s'havien d'eliminar totes les heures de les muralles. A més, que el trànsit en la muralla i les torres fos fluid havent d'obrir els emparedats que els particulars havien aixecat. El mateix dia es féu una crida pública en la qual s'ordenava que es tapessin totes les finestres que donaven a l'exterior de la muralla si no tenien una reixa de ferro. La pena per desobediència era una multa de 25 lliures. De les restants mesures, desconeixem si llavors es feren tapiar els portals perquè no ens consta cap despesa per aquest concepte. Possiblement, tan sols es tancaren les portes sense fer-hi cap obra. En canvi, el 8 d'agost es pagà al mestre de cases Esteve Sanmartí 7 lliures i 16 sous per la feina, cinc jornals de mestre i de manobre, i els pertrets per millorar la fluïdesa en la circulació en la muralla i torres en eliminar els paredats que havien fet els particulars. A principis d'octubre es netejà el camí de ronda de la muralla entre les torres del Carme i de Gironella.⁶ Una tímida entrada de l'exèrcit francès, que

⁵ AMGi. MA. 1674. *Concilium Generale*. 12 de març, f. 83-85. *Adjunctio Belli*. 13 de març, f. 85-86. *Concilium Generale*. 13 de març, f. 86-88v. *Carta al Exm. Señor Duc...* 13 de març, f. 88v-89v.

⁶ AMGi. MA. 1673. *Adjunctio Belli*. 17 de juliol, f. 183v-184v. *Preconium viguore dicti Deliberationis expedita*. 17 de juliol, f. 185. *Ordinatio...* 8 d'agost, f. 185. *Ordinatio...* 7 d'octubre, f. 231v. L'assaonador Buada rebé 1 lliura i 5 sous per cinc jornades de treball.

tan sols ocupà la Jonquera i l'entorn més immediat, provocà que de nou el governador ordenés tancar portals i arranjar el fortí de les serracines. D'aquesta darrera demanda, la Junta de Guerra argumentà que no era responsabilitat seva i que sempre ho havien fet els oficials del Rei, encara que al final també hi contribuïssin. Pel pagament coneixem que els portals foren tapiats immediatament.⁷ En les serracines s'aixecaren una escala i una barana; així com l'arranjament d'un tram del camí de ronda per millorar el trànsit en la muralla.⁸ Tot i que la campanya militar de l'any 1674 fou favorable a les armes espanyoles i quasi sempre es combaté en territori enemic, el governador impulsà una important tasca de revisió de tota l'estructura defensiva de Girona i ordenà múltiples arranjaments. En aquest sentit, a principis de maig el governador manà que les torres que no estiguessin terraplenades, en especial la denominada del Llamp, perquè amenaçava ruïna, s'hi havia de construir una volta grassa o, alternativament, fer un sostre de fusta de roure. La resposta de la Junta de Guerra fou enviar dos mestres de cases perquè les examinessin, per si s'havien d'adobar. Suposem que no es s'efectuà gran cosa perquè l'exigència es repetí a finals d'any, aquest cop, però, provenia del mateix virrei, ja que l'objectiu era que en totes les torres "*se puga estar y córrer com se fa per la muralla*". Per superar la resistència de la municipalitat a l'hora d'autoritzar la despesa, el virrei ordenà que la vegueria n'assumís part d'ella.⁹ A mitjans agost s'arranjà la porta i el rastell del portal de Sant Cristòfol, i es construí un petit habitacle en el portal de l'Areny per posar-hi llenya les tropes que el vigilaven.¹⁰ La darrera obra fou una petita reparació de la barana de l'escala que hi havia sobre el portal de la Verge Maria.¹¹

⁷ AMGi. MA. 1673. *Adjunctio Belli*. 6 de novembre, f. 258-258v. *Ordinatio...* 21 de novembre, f. 274v. Es pagà a Esteve Sanmartí 52 lliures i 10 sous per tapiar quinze portals, nou de grans i sis de petits a raó de 3 lliures cadascun d'ells. Les restants lliures són per pagar la calç que fou comprada als Administradors de l'Hospital de Santa Caterina. *Ordinatio...* 29 de desembre, f. 308-308v. El manyà Agustí Rodó rebé 2 lliures i 11 sous pel ferro que es necessità a les Serracines.

⁸ AMGi. MA. 1674. *Ordinatio...* 28 d'abril, f. 129v-130.

⁹ AMGi. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 9 de maig, f. 137v-138v. *Concilium Generale*. 2 de desembre, f. 309v-312v.

¹⁰ AMGi. MA. 1674. *Alia Ordinatio...* 17 d'agost, f. 215. El fuster Antoni Solivera cobrà 7 lliures per aquests treballs.

¹¹ AMGi. MA. 1674. *Ordinatio...* 1 de setembre, f. 227-227v. Qui rebé l'encàrrec fou el mestre de cases Esteve Sanmartí que necessità un jornal i mig seu i 1 jornal del fuster Josep Girona. En total, cobrà 3 lliures.

8.3.- 1675. L'any que canvià la història de Girona

La probabilitat que Girona fos l'objectiu dels invasors francesos, obligà a les autoritats municipals i militars a arranjar el sistema defensiu de la ciutat sense dilació. Mentre que les primeres s'ocuparen principalment de les muralles, portals i torres, les militars se centraren en les obres exteriors, que eren els fortins i els baluards. Donada la brevetat de temps en què comptaven, les noves construccions s'aixecaren amb feixina. D'aquest esquema general hi ha una excepció i és l'anomenat "fortí del genero" que, tot i estar situat en la muntanya de les Pedreres, se n'ocupà d'edificar-lo la municipalitat. El frenesí constructiu no s'atura un cop foragitats els francesos, sinó que aquest es perllongà en el temps fins a conduir que Girona disposés d'un sistema defensiu relativament sòlid. Des d'aquest moment podem afirmar que la història de Girona canvià de rumb i el resultat fou que es transformà per ser el gran baluard de la frontera empordanesa. Això no obstant, l'embranchida s'estroncà parcialment amb la inundació de 1678, però no l'aturà, encara que la gran victòria aconseguida el 1684 fou la confirmació de l'encert que feu oblidar ràpidament les antigues recomanacions de no fortificar Girona pel complicat entorn més proper. En aquell moment ningú reparà en les enormes deficiències que tenia com a plaça forta, però si es miren les altres alternatives reals o sigui, construir un o més forts a prop de la frontera quan no hi ha suficients recursos per mantenir dempeus les estructures ja existents, probablement fou un encert, acceptant això sí que l'Empordà seria una terra sense amo quan entrés un exèrcit francès de certa entitat perquè la contrapart espanyola, sempre inferior, tindria com a principal estratègia retrocedir fins a Girona per fer-s'hi fort. De fet, quan es trencà aquest esquema el resultat fou la funesta batalla del Ter de 1694, que conduí a què mitja Catalunya passés sota el control de Lluís XIV amb menys de dos mesos de campanya, després de desfer l'exèrcit virregnal a Verges. Aquest exèrcit era, en darrera instància, l'única força d'entitat que podia oposar el Rei Catòlic enfront de la maquinària bèl·lica francesa, i, un cop eliminat, ja no hi quedava res. En aquesta situació, els avantatges que proporcionava Girona com a plaça militar quedaven anul·lats per la manca de forces militars, però, sobretot, de moral per resistir el temps que calgués.

L'arrancada la fixem en la Junta de Guerra del 2 de maig, en la qual el virrei, duc de San German, els advertí de la concentració de tropes franceses en les proximitats de la

frontera. Tot feia pensar que ben aviat envairien Catalunya per l'Empordà i, consegüentment, els demanava que possessin Girona a punt per si l'objectiu de la invasió fos Girona. Tanmateix, ell era conscient que la tasca encomanada era superior a les forces de la municipalitat i també sol·licità ajuda al Capítol i al Bisbe. Precisament, una de les conclusions de la mencionada Junta de Guerra fou la d'escollir uns comissaris que s'haurien de reunir amb els delegats del Capítol i del Bisbe per acordar quines responsabilitats assumiria cada un d'ells.¹² Totes les parts mostraren molta predisposició en col·laborar per millorar la seva capacitat defensiva de Girona i un primer resultat fou la promesa del Capítol en contribuir amb tres-centes lliures, cosa que la municipalitat replicà aprovant les tabes per posar al dia les torres.¹³

8.3.1.- Arranjament dels portals

Una de les tasques més urgents era arranjar el portal de la Verge Maria perquè no tancava bé. En realitat, es feren noves les portes, semblants a les del portal de l'Areny, les quals eren de doble fulla, amb una portella en una d'elles. La fusta seria d'arbre blanc i la ciutat la proporcionà qui acceptés la taba, que fou el fuster Josep Brossa, cobrant per la feina 16 lliures i 10 sous. Respecte al termini d'execució, aquest s'establí en deu dies, encara que, com a mínim, la portella no fou feta fins a finals de setembre. Per ajustar-la bé i no molestés els carros quan passessin, el picapedrer Bernat Bullo efectuà unes regates en el portal. A finals de setembre també es canviaren les portes dels portals de Santa Clara i Nou.¹⁴

8.3.2.- Les torres de la muralla

La posada a punt de les torres de la muralla era una problemàtica que ja venia de lluny, però llavors ja no es podia dilatar més. Malgrat tot, resultà una tasca difícil perquè

¹² AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 2 de maig, f. 193-194v. Els comissaris escollits foren: Joan Baptista Perpinyà, Frederic Desvallés i Pol, Narcís Martorell i Josep Pi.

¹³ AMGi. MA. 1675. *Relatio feta per dits Senyors Comissaris ab dita Junta de Guerra lo die p[rese]nt tinguda elegits*. 2 de maig, f. 195v.-196. *Embaxada feta per part de dit molt ilustre Capítol a la p[rese]nt Ciutat*. 3 de maig, f. 196-196v. La bona predisposició entre les tres parts quedà palesa en la missiva que enviaren els jurats gironins al Virrei duc de San German. *Carta Scrita a Sa Exa*. 3 de maig, f. 196v.-197. *Adjunctio Belli*. 16 de maig, f. 234v.-235v.

¹⁴ AMGi. MA. 1675. *Preu fet del portal de la Verge Maria*, f. 194v.-195. *Taba per donar a preu fet lo Portal de la Verge Maria de la p[rese]nt Ciutat*. 2 de maig, f. 195-195v. *Ordinatio...* 22 de maig, f. 299. És el pagament. *Ordinatio...* 12 de juliol, f. 315v. Bernat Bulló cobrà 1 lliura i 18 sous. *Ordinatio...* 26 de setembre, f. 363-363v.

les tabes es declararen desertes, puix que ningú s'interessà per elles i calgué repartir les obres entre els diferents mestres de cases i fusters que hi havia a Girona en aquells moments. Tantes dificultats dilataven el començament de les obres, ja que tan sols a partir del 20 de maig s'executaren els primers treballs que finalitzaren a finals d'octubre o a primers de novembre. Curiosament, l'atac francès del 28 de maig no aturà les obres, sinó tot el contrari, ja que es treballà amb certa normalitat. Del conjunt d'actuacions sobresurten dues torres, les denominades del Peix i del Llamp, que concentraren el gruix del treball efectuat, encara que també es treballà alguna cosa en la torre de Santa Eulàlia. Bàsicament, la tasca que es feu fou la de posar un sostre de fusta en les torres, a part de reforçar l'estructura. El que pagà la municipalitat d'aquesta obra ascendí a 638 lliures, 13 sous i 1 diner, essent la principal despesa els salaris, però tampoc ens podem oblidar d'altres conceptes com la calç, les pedres, la sorra, els caragols de ferro... excepte la fusta, que l'aportà el governador.¹⁵

8.3.3.- Les serracines

Tot i que ja ens consta alguna actuació de manteniment efectuada al llarg de 1674, quan veritablement s'hi treballà fou durant l'agost de l'any següent perquè es construïren els fonaments i la paret.¹⁶ L'encarregat de l'obra fou el mestre de cases gironí Joan Martines que cobrà 30 lliures i 4 sous per la feina i quatre sacs de guix.¹⁷ El maig de 1676 el mestre de cases Narcís Oliveras aixecà una paret i construï unes espieres per millorar-ne la defensa amb un cost total de 24 lliures 3 sous i 6 diners.¹⁸

¹⁵ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 19 de maig, f. 239-239v. *Repartiment fet dels Mestres de Cases y fusters per treballar en las Torras de la p[rese]nt Ciutat comensa[n]t dilluns a 20 maig 1675*, f. 239v-240v. *Ordinatio...* 25 de maig, f. 251-251v. En total es pagaren 68 lliures, 1 sou i 6 diners per 768 quarteres de calç a en Marcel Jauri, picapedrer, en valorar-se cada quartera en 1 sou i 9 diners. D'aquestes, 210 foren destinades a la torre del Llamp. *Ordinatio...* 27 de maig, f. 252-252v. El cost de les cordes fou de 3 lliures i 2 sous. *Alia Ordinatio...* 7 de juny, f. 274-274v. *Memorial del que pago...* f. 275-279v. D'aquí, per les torres es pagaren 209 lliures, 3 sous i 1 diner. *Ordinatio...* 22 de juny, f. 299-299v. Es paguen 42 lliures i 6 sous per 423 quarteres de calç del forn d'en Pau Pages. *Ordinatio...* 12 de juliol, f. 316-316v. *Seguexense los Comptes...* f. 316v-322. *Ordinatio...* 29 d'agost, f. 355-355v. *Ordinatio...* 18 de novembre, f. 409.

¹⁶ Vegeu l'apartat 8.2.

¹⁷ AMGi. MA. 1675. *Ordinatio...* 8 d'octubre, f. 374-374v. Les jornades treballades foren del 5 al 27 d'agost.

¹⁸ AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 30 de maig, f. 177-177v.

8.3.4.- Hospital de Sant Llàtzer

Durant l'atac del 28 de maig l'acció principal es produí entorn del fortí de feixina que hi havia en la muntanya de la Barrufa, però també hi hagué accions secundàries, com la produïda en l'hospital de Sant Llàtzer. El resultat foren alguns desperfectes perquè les tropes espanyoles el fortificaren per protegir el Burg de Pedret, que era el camí d'accés a Girona pel cantó nord. Així, els francesos l'assaltaren pel teulat i, lògicament, fou on s'efectuaren les reparacions. Ara bé, no sembla que fossin de gran envergadura perquè les obres s'iniciaren a finals d'octubre quan feia cinc mesos de l'acció militar. Primer intervingué el fuster Bernat Massot per col·locar dos cairats i uns pals, i a continuació, el mestre de cases Pere Garau hi treballà durant set jornades per posar les dues-centes teules necessàries per cobrir el teulat.¹⁹

8.3.5.- Arranjament del camí de ronda de la muralla (1676)

Una de les debilitats detectades en l'atac francès fou que el camí de ronda de la muralla estava tallat per les edificacions aixecades, cosa que el mestre de camp general ho comunicà immediatament al jurat en cap. La Junta de Guerra del 27 de maig de 1676 aprovà arranjar-lo, però, abans, nomenà una comissió per comprovar quines obres s'haurien de fer.²⁰ L'endemà es tornà a reunir la Junta de Guerra i la deliberació resultà demolidora perquè la despesa seria molt important, tot i que, després, encara s'hi afegí una altra exigència del mestre de camp general com era la de tancar totes les finestres baixes de la denominada muralla del riu Onyar o, alternativament, posar-hi una reixa de ferro per assegurar que ningú hi pogués entrar. No obstant això, la Junta fou més restrictiva en ordenar als comissaris que fessin una inspecció a la muralla i obliguessin als propietaris que tapessin

¹⁹ AMGi. MA. 1675. *Ordinatio...* 22 d'octubre, f. 287v. En Bernat Massot cobrà 1 lliura i 8 sous pels cairats, clavar els pals i cinquanta claus. *Ordinatio...* 19 de novembre, f. 409-409v. En Pere Garau cobrà 4 lliures i 4 sous per la feina, 1 lliura per cinc sacs de guix, 16 sous pels ports de 24 càrregues de sorra i 16 sous més pels ports de les teules que provenien d'una rajoleria anomenada del Carme.

²⁰ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 27 de maig, f. 168-169v. Els comissaris foren en: Sebastià de Portules i Bresco, Ignasi Pujol, Narcís Marturell i Josep Pi.

“totas las ventanas y portas [que] son sota los balcon mes alts dessi al primer del seguent mes de juny inclusive y desfassen, o, espatllen los balcon mes baxos [que] se trobaran en dita part de Onyar altrement se tapen y desfassen, a llurs gastos”.

Tornant a la millora del camí de ronda, els comissaris aconseguiren que el mestre de camp general els proporcionés fusta, pedra i calç, i la promesa, vaga, de fer alguna gestió davant del Capítol perquè aquest també contribuís en les despeses que es generarien per aquesta obra. Gràcies a això, l'1 de juny s'autoritza l'inici de les obres per la importància que en la muralla s'hi transités bé. Preveient que el desembors seria molt importants, sol·licitaren ajuda econòmica al Capítol, però aquest s'excusà *“per estar tant ex[h]aust no podia afavorir a esta Ciutat per ditas fortificacions”*. Això no obstant, una Junta de Guerra reunida per abordar la situació creada a partir de la negativa del Capítol, concloué que aquest, conjuntament amb la Vegueria i el Bisbe, estaven obligats a assumir part del cost d'arranjar la muralla, segons la documentació que ells posseïen.²¹ Ara bé, tenim seriosos dubtes que aquestes reclamacions portessin en algun lloc, almenys a curt termini, puix que la municipalitat es veié obligada a assumir, de nou, la totalitat de la despesa, que ascendí a 250 lliures.²²

8.4.- Les institucions gironines salven les dificultats financeres de la Monarquia

La idea de fortificar Girona i convertir-la en l'escut protector de la frontera empordanesa topà amb importants dificultats financeres que, primer, alentiren les obres, i, finalment, les aturaren, si més no les que es feien en la muralla. Per evitar-ho, el virrei, marquès de Cerralbo, insistí de nou que la municipalitat proporcionés una ajuda econòmica per pagar les fortificacions optant una actitud conciliadora, deixant de banda les recriminacions. L'estratègia consistia a apel·lar a la utilitat que obtindria Girona tenir les fortificacions acabades pel fet que li donarien una major seguretat davant un previsible atac francès. Per això, el virrei proposà que fessin les obres de feixina i terra *“que son las de menor costa y echura”* mentre arribaven els esperats recursos

²¹ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 28 de maig, f. 170v-171v. *Adjunctio Belli*. 1 de juny, f. 179v-180v. Nomenaren al següents comissaris per conferenciar-se amb el Capítol: Pons de Caramany i Almar, Joan Batista Moret, Isidre Vila i Narcís Bayer. *Embaxada feta al molt H[ono]r[abl]e. Capítol*. 1 de juny, f. 180v. *Embaxada ha tornada dit molt Illustre Capítol*. 2 de juny, f. 181v. *Adjunctio Belli*. 2 de juny, f. 181v-182v.

²² AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 11 de juny, f. 189v. *Ordinatio...* 19 de juny, f. 194v.

econòmics. L'objectiu era evitar que Girona quedés “*tan expuesta como lo esta [h]oy a la voluntad de n[uest]ros enemigos por no mover un poco de tierra y faxina*”. Finalment, el Consell General acordà donar una ajuda de costa força important: Pagaria 100 rals diaris durant tres mesos a cent homes que construïssin les fortificacions. Es demanà, però, que els obrers fossin soldats de la guarnició, en lloc de treballadors gironins perquè un salari d'un ral diari no donava per alimentar a la família.²³ En la missiva que enviaren els jurats al virrei per comunicar-li la decisió ens informa de dos fets d'especial rellevància. Primerament, que en aquelles dates les obres estaven aturades, tot i no mencionar els motius podem suposar que eren econòmics perquè sinó a què venia aquesta demanda desesperada del virrei per obtenir alguna ajuda de Girona? I, per últim, la capacitat econòmica de Girona en aquells moments era molt limitada i, conseqüentment, no podria avançar els imports compromesos, sinó que els pagaria cada dia a partir dels imports que cobressin dels drets d'entrada.²⁴ La referència continuada de la feixina ens fa pensar que, potser, en un moment determinat es canvià la planificació i s'optà per abaratir el cost de fortificació de Girona amb aquest material perquè construir-ho tot amb pedra i calç hauria estat inassolible. També podem afegir una altra preocupació: La Monarquia Hispànica estava en guerra amb França i en qualsevol moment es podia presentar un exèrcit francès a Girona, sense que aquesta tingués a punt les defenses. En definitiva, els dos factors, l'econòmic i el militar, recomanaren canviar la planificació original perquè s'adaptés a les noves circumstàncies. El marquès de Cerralbo acceptà l'oferta, però l'intent de millorar-la fracassà perquè la Junta de Guerra del 14 de gener de 1676 ho tallà de sota-arrel en afirmar que feia molt més del que podia i que era el màxim que podia oferir.²⁵ El virrei, via governador militar, Guillermo Cascar, havia sol·licitat almenys que el total a pagar en tres mesos fos avançat en dos perquè els treballadors, que ja els tenia contractats, li demanaven tres sous al dia. La Junta de Guerra acordà que ells no tenien capacitat per modificar un acord del Consell General i, conseqüentment, es pagaria cada dia o, com a

²³ AMGi. MA. 1675. *Concilium Generale*. 28 de desembre, f. 452v-455

²⁴ AMGi. MA. 1675. *Carta a Sa Exa. en virtut de la deliberació de dit Concell General*. 28 de desembre, f. 455-456

²⁵ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 14 de gener, f. 32v-34. *Carta al Señor. Marques de Zerralvo, Virrei y Capità General*. 16 de gener, f. 34v-36.

molt, cada vuit dies, que fou la tònica general.²⁶ Aquest compromís li comportà a la *universitat* gironina aportar 910 lliures, ja que foren 10 lliures diàries durant noranta-un dies, des del 16 de gener fins al 15 d'abril de 1676. La persona assignada pel governador per rebre els diners que pagava la ciutat era el mateix sergent major d'ella, Joan Desvalls.²⁷ No obstant això, a mitjans de març, quan encara faltava un mes per finalitzar el compromís, el virrei sol·licità que s'allargués l'aportació en el temps perquè hi havia l'evident perill de perdre totes les obres fetes si els francesos feien llavors una ràtzia. La resolució del Consell General fou la d'allargar l'aportació durant dos mesos més, observant les mateixes condicions.²⁸ Tot i no conservar les actes, entenem que el Capítol de la Catedral seguí un procediment similar al descrit amb la municipalitat, ja que els resultats foren idèntics. Ells mantingueren la mateixa assignació econòmica durant el mateix període temporal, tres mesos inicialment i, posteriorment, també una pròrroga de dos mesos més, però amb l'excepció de la xifra de treballadors que sostindrien perquè en comptes de cent, ells sols n'era cinquanta.²⁹ Un cop s'ha descrit l'esforç que han fet dues institucions gironines per no aturar les obres de fortificació, ens podem plantejar què feien exactament? Tot i que la resposta es mourà entorn de les conjuntures, i tenint en compte les obres acabades apostem que, principalment, es dirigiren per completar el fort de Montjuïc i, amb caràcter secundari, la resta de fortificacions. I, tal com demanaven els jurats gironins, els treballadors serien soldats, concretament alemanys perquè a finals de gener arribaren cent cinquanta soldats i quatre capitans. El problema d'on reallotjar aquesta tropa, a l'Estudi General passaven molt fred, ens interessa perquè ells llocs escollits on els instal·larien es procurà que fossin a prop d'on treballaven. Així, la meitat foren portats a l'hospital de sant Llàtzer (els que treballaren en el fort de Montjuïc?) i la resta a prop del portal de Santa Clara.³⁰ Quan el primer termini, els dels tres mesos, ja havia finalitzat i s'iniciava la pròrroga de dos mesos més, el governador militar, Guillermo Cascar, demanà ajuda econòmica als jurats per "*proseguir las fortificaciones de terra [que] se fan fora a la muralla del*

²⁶ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 16 de gener, f. 36-37.

²⁷ AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 4 d'abril, f. 122-122v.

²⁸ AMGi. MA. 1676. *Concilium Generale*. 20 de març, f. 110-112. *Carta a Sa Exa*. 21 de març, f. 112-112v.

²⁹ Arxiu Capitular de Girona (ACG). Actes Capitulars (AC) 32 (1672-1678), f. 189v, f. 191, f. 201 i f. 210v. L'acord es produí el 16 de gener. La pròrroga s'aprovà el 28 de març i el pagament es féu el final de la pròrroga i, en total, ascendí a 600 lliures.

³⁰ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 29 de gener, f. 43-44.

Mercadal [perquè] no y ha diners de sa Mag[esta]t". La Junta de Guerra del 22 d'abril aprovà la mencionada ajuda per un període de dos mesos.³¹ No obstant això, ens entra el dubte de si realment era una nova ajuda, diferent de la pròrroga dels dos mesos, o, alternativament, era la mateixa ajuda amb una "altra justificació". En les actes del Capítol no hi ha rastre d'aquesta sol·licitud d'ajuda, cosa que ens estranya perquè fins ara s'ha observat un paral·lelisme d'ajudes financeres, i respecte als pagaments que efectuà la municipalitat gironina, tan sols n'hi ha dos, però vinculats a la pròrroga inicial.³² Sigui com sigui, el que si ens és interessant és que ben entrat l'any 1676 es feien obres davant de les muralles, entenem baluards, de terra i feixina. Per sort, tenim clar quines eren: Durant el govern de Guillermo Cascar es construïren tres fortins en les muralles, baluards, de terra i feixina.³³ L'aiguat del setembre de 1678 ens treu els possibles dubtes de si els baluards foren edificats inicialment de pedra i calç o de feixina. Doncs bé, en el preu fet per arranjar el rec Monar llegint el següent:

"dita paret se ha de fer en la part de tremontana del rech monar en la part es romput dit rech que es mes baix del bramador de guell y al cap del forti de terra y faxina es fet devant lo portal del rech monar y junt al vall o fosso de dit forti".³⁴

Entre els, pocs, diners que arribaven procedents de la Cort i de l'ajuda provinent de la municipalitat i del Capítol, les obres no s'aturaren, tot i que suposem que no avançaren al ritme desitjable. Tanmateix, tots aquests recursos extraordinaris posats sobre la taula s'anaren esgotant i a finals de 1676 s'entrà en un període crític: O hi havia més numerari o les obres s'aturaven. Els primers dies de 1677 el governador Domingo Pinatello, a petició del virrei, Alexandre Farnesi, visità les dues institucions que ja havien ajudat prèviament per exposar l'estat de les fortificacions i el perill que veia avenir: L'exèrcit francès era molt superior en cavalleria que l'espanyol i, per Girona, a causa de la proximitat amb la frontera la feia especialment vulnerable a una ràtzia. L'únic antídote

³¹ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 22 d'abril, f. 137-138.

³² AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 22 d'abril, f. 138. Pagament de 450 lliures al sergent major Joan Desvallés per 45 dies de treball a raó de 10 lliures al dia. *Ordinatio pro Administratore Tabula*. 4 de maig, f. 147-147v. Pagament de les restants 150 lliures al capità reformat Carlos Coroma de Burgo per 15 dies de treball a raó de 10 lliures al dia.

³³ BC. F. Bon. 5103. *Gerona ablocada por el Mariscal...*, f. 2.

³⁴ AMGi. MA. 1678. *Taba per donar a preu fet una paret del rech monar mes baix de guell*. 23 d'octubre, f. 283v-284v.

era tenir les fortificacions a punt quan comencés el període de campanya. El Consell General reunint el 7 de gener acordà prestar 200 dobles “*de dos scudos de oro cada una*”, que, al canvi en lliures, n’eren 1.100. Pocs dies més tard el Capítol li deixà cent dobles. La contrapartida fou que el governador es comprometé a retornar el préstec “*del primer dinero de Sa Mag[esta]d... que viniera en esta plaça*” amb la garantia que si tardava molt en arribar els diners, la Ciutat podria sol·licitar el reemborsament “*tomandolo por mi cuenta*”. Mentre que la municipalitat pagà les 1.100 lliures l’endemà d’haver-se aprovat, el Capítol es demorà tant que el governador els hagué d’advertir que havien de complir amb l’acord. Per tant, durant el gener de 1677 s’injectaren 1.650 lliures per continuar els treballs de fortificació. Tan sols ens consta que es retornaren 100 dobles a la municipalitat gironina al cap de cinc mesos, però no tenim constància de les altres 100 ni tampoc de les que deixà el Capítol. Amb tot, la nostra opinió és que es retornaren al llarg de l’any perquè no consta enlloc cap reclamació.³⁵

8.5.- La inundació de 1678

8.5.1.- Les primeres actuacions

La fatalitat s’alià amb Girona quan el 24 de setembre de 1678, que, per cert, era l’aniversari de la batalla que guanyà Joan Josep d’Àustria al capdavant de l’exèrcit espanyol que aixecà el setge que havia sotmès a Girona el mariscal francès Hocquincourt, un terrible aiguat ocasionà una multitud de desperfectes materials i dues víctimes humanes. Dintre de la destrucció d’estructures materials, destacarem la gran afectació que patí el baluard de l’Areny, però molt especialment en les muralles del Mercadal. D’aquestes, la relació continguda en el Consell General del 7 d’octubre és molt aclaridora quan ens informa que:

“se es enderrocat lo moli de baix y la muralla [que] es davant [de] dit moli y [de la] plassa del Mercadal y diferents trossos de muralla del pla de St. Francesch y debes lo portal den Vila... y lo baluard o parapeto era devant lo portal del Areny y tots los

³⁵ AMGi. MA. 1677. *Concilium Generale*. 7 de gener, f. 22v-25. S’acorda prestar les 200 dobles. *Copia del Recibo ha fet lo senyor Governador de 1.200 lliures*. 8 de gener, f. 37v-38. ACG. AC 32 (1672-1678). 11 de gener, f. 242. El virrei volia un donatiu voluntari. F. 242v. S’acordà prestar 100 dobles d’or. 21 de gener, f. 243. El governador exigeix el pagament del donatiu promès. 26 de gener, f. 243v. Es paguen les 100 dobles d’or.

restillos de aquell y axi mateix se es enderrocada part de la muralla del cap de mont de las ballesteries”.

Una altra estructura defensiva que patí fou el fortí de feixina anomenat Governador que “*es spallat y cavat tot lo que eran los valls de dit fortí*”.³⁶ La magnitud de la tragèdia es denota amb un primer acord de comprar 6.000 quarteres de calç, o més si feia falta, per arranjar les destrosses de l’aiguat.³⁷

El desastre natural no amagava una terrible realitat: Girona era la plaça que tancava la frontera i si tenia alguns panys de la muralla per terra, la seva capacitat defensiva quedava molt reduïda quan s’estava en guerra contra França. És en aquest context que cal emmarcar la demanda del governador militar en reedificar de nou les muralles amb caràcter urgent, però, molt especialment, el compromís del virrei de recolzar als jurats totes les demandes que fessin per aquesta finalitat. En el fons, el veritable problema era qui pagava els desperfectes de les muralles? La ciutat sola? Doncs no, la Junta de Guerra del 25 d’octubre acordà que els advocats examinessin amb cura els privilegis de la ciutat per comprovar si la vegueria, el Capítol i el Bisbe estaven obligats a pagar part de les reparacions.³⁸ La resposta de la vegueria es demorà un mes, però fou afirmativa. Tot seguit, la Junta de Guerra del 2 de desembre acordà el proveïment de suficient pedra picada, estaqués i de calç. Respecte a aquesta darrera, hauria de ser portada on calgués per als pagesos del pla de Girona perquè també gaudien de la protecció dels murs en cas de conflicte.³⁹

La reconstrucció de les muralles començà poc després de la Junta de Guerra del 2 de desembre, segons el pagament de la calç. També podem afirmar que els primers llocs on es treballà foren en els portals de l’Areny i d’en Vila.⁴⁰ Desconeixem, però, quins foren els arranjaments efectuats durant aquests primers dies en el portal de l’Areny. Suposem que foren simplement per poder-lo tornar a obrir de seguida, ja que fins llavors es feia

³⁶ AMGi. MA. 1678. *Memoria del ayguat lo vespre de Sant Dalmau*. 24 de setembre, f. 271v-272v. *Concilium Generale*. 7 d’octubre, f. 277v-280. *Visita feta per los molt illustres Señors Jurats y Comissaris de molins*. 3 d’octubre, f. 275-276.

³⁷ AMGi. MA. 1678. *Ajust fet de la cals sera menester per la present Ciutat*. 1 d’octubre, f. 274v-275.

³⁸ AMGi. MA. 1678. *Adjunctio Belli*. 25 d’octubre, f. 292v-294.

³⁹ AMGi. MA. 1678. *Adjunctio Belli*. 2 de desembre, f. 326v-327.

⁴⁰ AMGi. MA. 1678. *Ordinatio...* 17 de desembre, f. 345-345v. El treballador Onofre Salvador cobrà 27 lliures i 10 sous per amaran 1.100 quarteres de calç. *Ordinatio...* 29 de desembre, f. 384-385. Pau Pages cobrà 247 lliures, 17 sous i 6 diners per 1.983 quarteres de calç.

servir com a alternativa el portal de l'Àngel, però no agradava gaire perquè la guarnició passava molt fred. Així, unes de les primeres obres que es donaren fou la de netejar i condicionar el camí del portal de l'Areny, que fou reobert a finals de gener de 1679.⁴¹ Un parell de mesos més tard s'arranjà el porxo que també havia quedat afectat per l'aiguat.⁴² Un cop el portal de l'Areny estava operatiu, a partir de principis de febrer els indicis mostren que, en comptes de reconstruir una part i, un cop acabada, anar per una altra, optaren per actuar en diferents punts en el mateix moment. En aquest sentit, a primers de febrer es treballà en la font de Citjar, a prop del cementeri del Mercadal, en el portal d'en Vila i la part de la muralla enderrocada en el pla de Sant Francesc.⁴³ No obstant això, a mitjans de febrer, els esforços es concentraren en el tram de la muralla del pla de Sant Francesc i el portal d'en Vila.⁴⁴ Desconeixem els motius del canvi, però, a tall d'hipòtesi, podríem mencionar que segellada la pau entre els regnes d'Espanya i de França potser ja no calia treballar en tots els llocs alhora, sinó que es podria arranjar els desperfectes amb més calma. Aquest canvi permetia oxigenar en certa manera a les finances municipals. Això no impedí que igualment es fessin petites obres, com arranjar els portals petits que comunicaven el carrer Argentaria amb el de Sant Agustí.⁴⁵

És obvi que des del desembre de 1678, que és quan començà aproximadament la reconstrucció de la muralla, fins a mitjans abril de 1679, quan es replantejà com reconstruir-la, amb la complicitat del Capítol i de la vegueria, es treballà força. El problema es determinà que s'havia fet fins llavors, a part d'aspectes menors com la neteja o l'acondiciament del portal de l'Areny, per exemple. Ara bé, en la Junta de

⁴¹ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Belli*. 9 de gener, f. 30-30v. *Ajust fet ab Miquel Alau treballador per terraplenar la pujada y davant lo Portal del Areny de part de fora*. 9 de gener, f. 32v-33. La contraprestació econòmica acordada fou de 33 lliures. *Ordinatio...* 24 de gener, f. 58. Es paguen les 33 lliures. Entenem que fou entorn aquesta data que es reobrí de nou el portal de l'Areny.

⁴² AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 1 d'abril, f. 141v-142. Joan Llandier, serrador, cobrà 13 lliures i 13 sous per material de fusteria. Jaume Boxo, mestre de cases, cobrà 21 lliures, 12 sous i 6 diners per 9 jornals de paleta d'ell i 1 manobra. Pere Moleras i Geronim Xuriguera, fusters, cobraren 4 lliures i 10 sous pels treballs de fusteria que necessitaren 6 jornals i mig. Finalment, Joan Gallart, sabater, cobrà 1 lliura, 7 sous i 3 diners per material.

⁴³ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 11 de febrer, f. 75v.

⁴⁴ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 18 de febrer, f. 76v. Onofre Salvador cobrà 4 lliures i 12 sous per haver fet una estacada al costat de la muralla del cap del pla de Sant Francesc. Per fer aquesta feina es necessitaren set jornals i tingué la col·laboració d'altres treballadors. *Ordinatio...* 23 de febrer, f. 99. *Ordinatio...* 28 de febrer, f. 106v. Es paguen a Pau Pages les 508 quarteres que costaren 63 lliures i 10 sous.

⁴⁵ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 9 de març, f. 118v-119. Joan Andreu, manyà, cobrà 27 lliures i 10 sous per la ferramentia. *Ordinatio...* 11 de març, f. 119. Geronim Solivera (és en Geronim Xuriguera?) cobrà 34 lliures per la fusta i l'obra dels dos portals petits. En Joan Andreu, 2 lliures i 6 sous per un parell de baldes.

Guerra del 17 d'abril es plantejà quin camí seguir, si el de donar l'obra, o les obres, a preu fet o per cana edificada. Però, a més, tant el Capítol com la vegueria havien nomenat comissaris per tractar si havien d'assumir part de les despeses de la reconstrucció.⁴⁶ Amb tot, les obres no s'aturaren, tal com ho testimonien els pagaments de la calç que es feia servir. En aquest sentit, suposem que entre mitjans abril i primers de maig es treballà essencialment entorn els portals d'en Vila i de Sant Antoni, i en la torre de Sant Agustí.⁴⁷ Fins a finals de maig, continuaren en la torre i s'hi afegiren algunes actuacions en el portal de Sant Agustí.⁴⁸

El 15 de maig es trobaren els comissaris de les tres parts: Municipalitat, Capítol i vegueria. Dies abans, entre el 24 i el 25 d'abril, el notari Diego Puig entregà una còpia de diverses sentències reials que obligaven al Capítol, bisbe i vegueria a contribuir amb la construcció de les muralles amb l'explícit objectiu de formar un corpus que, òbviament, afavorís a la municipalitat enfront de les altres parts. La documentació usada era dels segles XIV i XV, moments que Girona estava ampliant el recinte murat. A tall de curiositat, respecte a l'aportació del bisbe, tan sols pogueren trobar una sentència (llibre verd) mentre que a la vegueria sí que n'hi havia més, però la gran majoria del mateix any, de 1390.⁴⁹ Malgrat tot, els resultats foren bastant escassos, ja que tan sols el Capítol prometé 300 lliures, justificant-se en el fet que havien gastat molts diners feia molt poc en altres obres de fortificació, i, a més, recordaven que ja havien col·laborat recentment en altres obres de la muralla. Per contra, els representants de la vegueria manifestaren que no tenien obligació de col·laborar econòmicament en la reconstrucció de les muralles. En aquesta situació, els comissaris tan sols tingueren l'opció d'anunciar que recorrerien a la intercessió del virrei perquè fes canviar d'opinió dels síndics de la Vegueria. La carta que enviaren al virrei duc de Bournonville mostrava clarament el malestar que havia creat en la municipalitat la negativa de la vegueria en col·laborar en explicitar i qualificar-ho com una "*injusta repugnància que sols per part de la batllia y*

⁴⁶ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Belli*. 17 d'abril, f. 146v-147. Un dels comissaris nomenats era en Francesc Oliveres, però morí i fou substituït pel doctor Francesc Romaguera. A més, com que en Pons Caramany i Almar no hi era, en el seu lloc es nomenà el cavaller Geronim Capmany.

⁴⁷ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 12 de maig, f. 180. Pau Pages cobrà 149 lliures, 16 sous i 8 diners per 1.240 quarteres de calç. *Ordinatio...* 13 de maig, f. 181-181v.

⁴⁸ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 20 de maig, f. 193-193v. A Pau Pages rebé 54 lliures i 15 sous per 438 quarteres de calç.

⁴⁹ AMGi. MA. 1679. *Anotacio dels Privilegis, sentencias Reals y declaracions*, f. 181v-184.

vegaria se ha fet y fa". Abans, però, els jurats recordaren, per si no quedava clar, que la reconstrucció de les muralles seria un gran servei al Rei i un benefici públic.⁵⁰ La resposta del virrei no fou en la línia que esperaven els jurats, ja que centrà el seu argumentari en una reconstrucció ràpida de les parts destruïdes per l'aiguat, abans que es pronunciés el Consell sobre quin percentatge de l'obra hauria de pagar cada actor. El raonament del virrei anava lligat a la preocupació de si es produïa una invasió francesa, volia que l'estructura defensiva ja estigués arranjada. Un altre argument que posà sobre la taula el virrei fou que en aquells moments era la millor època de l'any per construir. No obstant això, la resolució del Consell General del 5 de juny acordà que no es començaria cap obra fins que no es pronunciés el Reial Consell perquè, en cas contrari, es perjudicarien els Privilegis de la municipalitat. En aquest sentit, li demanaven que intervingués en el mencionat Reial Consell perquè agilitzessin el procés. Tanmateix, quan comunicaren l'acord del Consell General al virrei obriren la porta d'iniciar ja el procés de reconstrucció dels murs en afirmar que si l'obligació de la reconstrucció dels murs fos tan sols de la municipalitat, aquesta ja s'hauria iniciat. Per evitar que el virrei tingués alguna suspicàcia contra ells, que retruc els perjudicaria en el litigi que tenien contra la Vegueria, ordenaren a l'agent que tenien a Barcelona, el Dr. Muntaner, que "*puga de paraula representarli lo que esta Ciutat desitja [que] se effectuen estas obras*".⁵¹ Tanmateix, des de la Cort i el mateix Virrei no estaven gaire interessats que la dilació de l'obra es perllongués i donaren instruccions al governador de la plaça, Domingo Pinatello, perquè la municipalitat iniciés ja les tasques de reedificar les muralles. El governador els proposà, per salvar la problemàtica dels privilegis, que assignessin una quantitat inicial de diners per començar les obres amb l'esperança que el plet ja estigués resolt quan l'aportació inicial s'hagués acabat. Finalment, s'acordà que el dia que s'iniciés la reconstrucció dels trams fets malbé de la muralla fos el 14 de juny. En aquesta data, es trobarien els comissaris a les vuit del matí en el pla de Sant Francesc, entorn dels molins de baix i de la font de Citjar, per tractar de quan han de gastar i com

⁵⁰ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Privilegiorum*. 15 de maig, f. 184-185v. *Memorial enviat al agent de esta Ciutat en Barcelona per presentarlo a Sa Exa*. 15 de maig, f. 187-187v. *Carta al Exm. S[eny]or Duch de Bournonville*. Girona. 18 de maig, f. 190-190v. *Requisitio presentata syndicis Vicariae Gerundae*, f. 191-193. *Carta al Señor Virrey*. 8 de juny, f. 210-211. *Carta al Dr. Montaner*. 8 de juny, f. 211-211v.

⁵¹ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Belli*. 2 de juny, f. 201v-202v. *Concilium Generale*. 5 de juny, f. 206-209v.

reconstruiran la muralla.⁵² No tenim constància de si finalment els comissaris de la Vegueria assistiren a la reunió, o no, però segons Jeroni del Real, tan sols assistiren els representants de la municipalitat i del Capítol, a part del governador militar. Els fets es precipitaren a partir de llavors perquè quatre dies més tard es firmaren quatre preus fets que, de fet, significaren, ara sí, l'embranchada definitiva per reedificar els panys de la muralla destruïts pels aiguats.⁵³ El pas definitiu es donà quan la Junta de Guerra del 26 de juny aprovà transferir 500 lliures a la Taula per efectuar pagaments de les obres, ja que hi havia mestres de cases que havien demanat les bestretes dels preus fets. En la mateixa Junta de Guerra resolgué realitzar un nou preu fet, d'un altre tram de la muralla del carrer Ballesteries, situat entre una placeta i un pou, i també, d'aquest mateix carrer, comprovar l'estat de la muralla d'una casa. Per decidir què fer, es convocaren els comissaris el diumenge 2 de juliol. Així mateix, s'aprovà exigir que tots els propietaris de cases de l'anomenada muralla del riu que tinguessin els fonaments afectats, que els fessin arranjar immediatament perquè, en cas contrari, ho faria la municipalitat, però assumint ells les despeses.⁵⁴

Les 500 lliures que acordà transferir a la Taula la Junta de Guerra del 26 de juny es dipositaren el 8 de juliol "*a bon compte de la quantitat [que] expectava pagar al comú de esta Ciutat del que pujaran o costaran ditas reedificacions*", deixant molt clar que també hi havia de contribuir el Capítol, el Bisbe i la Vegueria. Per pagar les despeses, calia que les pòlisses fossin expedides pel notari i el secretari, i firmades pels jurats, encara que no calien que ho fessin tots, i d'almenys tres comissaris, essent-ne obligatòriament un de la municipalitat, un altre eclesiàstic i el darrer de la Vegueria. No ens consta que aquests darrers ho fessin perquè en cas contrari haurien reconegut l'existència d'un deute que ells creien que no els corresponia.⁵⁵

⁵² AMGi. MA. 1679. *Concilium Generale*. 10 de juny, f. 212-214v. *Adjunctio Belli*. 10 de juny, f. 214v-215v. *Adjunctio Privilegiorum*. 10 de juny, f. 215v-216v. Una de les resolucions del Consell General fou determinar si la vegueria els havia denunciat a la Cort o davant del Rei i formaren una comissió perquè investigués aquest tema. Si la informació era certa, s'havia d'aconseguir una còpia de la denúncia. Els comissaris foren: Nicolau Masdeu i Sola, Sebastia de Portulas, Rafael Vidal i Josep Pi. *Scriptura sive Protestum presentats Syndicis Viccariae et Bajuliae Foranae Gerundae*, f. 216v-218v.

⁵³ J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona. 1994. Vol. 2, p. 486.

⁵⁴ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Belli*. 26 de juny, f. 236-237. El pagament exigut pels mestres de cases com a bestreta era de 450 lliures per tres preus fets, encara que no tenim les condicions d'aquests.

⁵⁵ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 9 de juliol, f. 246v-247.

Durant la primera quinzena de juliol el Capítol pagà les 300 lliures promeses per reedificar les muralles i la Vegueria també degué prometre alguna quantitat perquè la municipalitat ordenà fer un tall. Amb tot, a primers d'agost s'acabaren les 800 lliures i havia el perill d'aturar les obres, amb el consegüent malestar del virrei. Segurament, amb l'ànim d'evitar una recriminació del duc de Bournonville, la Junta de Guerra del 9 d'agost acordà executar tots els deutes que tinguessin el bienni vençut mentre que els que deguessin el bienni actual se'ls advertiria. Amb aquestes mesures aconseguiren entrades per valor de 2.757 lliures i 18 sous, cosa que permeté no tan sols continuar les obres, sinó que també de menar-ne de noves. Per un costat, s'ordenà que les obres en el portal de l'Areny arribessin a flor de terra i, per l'altre, fer dues actuacions en el carrer Ballesteries. Una d'elles era en el tram de muralla d'una casa d'en Rafael Deulofeu, que estava en al capdavall del carrer, mentre que l'altre era la casa d'en Lluís Fuster. En aquestes actuacions també s'acordà que les obres arribessin com a mínim a flor de terra.⁵⁶

El baluard de l'Areny també resultà notablement afectat per l'aiguat. En un primer moment es feren algunes actuacions urgents, simplement perquè tornés a ser operatiu, però la realitat era que tenia els fonaments afectats. La primera fase de l'arranjament consistí a assegurar l'estructura fent que els fonaments "*se fassen per ara fins a flor de terra*" perquè llavors era l'època de l'any més indicada per executar una obra d'aquest calat.⁵⁷ El 22 d'agost, amb dos mesos de retard respecte a l'aprovació de la resolució en la Junta de Guerra, es comunicà a tots els propietaris de cases que tenien parets que es recolzaven a la muralla que tenien l'obligació de revisar els fonaments per si havien quedat afectats per l'aiguat de l'any anterior. Si era el cas, restaven obligats a fer els arranjaments que calguessin perquè, en cas contrari, se'ls imposaria una sanció de 10 lliures, i l'obra la faria la municipalitat, encara que després els hi repercutiria.⁵⁸ A part d'aquestes cases, també resultà afectada la placeta de Sant Agustí, especialment el mur

⁵⁶ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Tabula*. 9 d'agost, f. 282-282v. *Concilium Generale*. 26 d'agost, f. 293-296v.

⁵⁷ AMGi. MA. 1679. *Adjunctio Belli*. 9 de juliol, f. 244v-246.

⁵⁸ AMGi. MA. 1679. *Manaments fets per deliberació de la Junta de Guerra tinguda a vint y sis [de] juny proppassat...* 22 d'agost, f. 292-292v. Els propietaris afectats foren els següents: Agustí Vinyas (adroguer), Victòria Casas (vídua), Cristòfol Alenya (cirurgià), F. Trellas (passamaner), Vicent Cormari (baster), Joan Baptista Marcer (fuster), Francesc Bonacasa (sabater), Josep Espanya (causídics), Rafael Ferrer (calderer), Gerard Diuenge (sastre) i Joan Casamor (albadiner).

de la muralla on hi havia el monestir de Santa Clara i el seu hort, del quarter anomenat de Vilanova i la boca del rec del molí d'en Martinet.⁵⁹

8.5.2.- La reconstrucció

La reconstrucció de les muralles no fou una tasca senzilla que tan sols s'encarregarien els professionals de la matèria, bàsicament mestres de cases i fusters. Tot el contrari, perquè hi havia una infraestructura relativament complexa que arribà a la coacció quan calgué per complaure el virrei, duc de Bournonville, el principal interessat en què les muralles tornessin al seu estat original. El procés començà pels preus fets, atorgats a partir de mitjans de juny de 1679, però això no vol dir que durant gairebé nou mesos, no es fes res. Tot el contrari, la neteja, bàsicament de fang i de pedres soltes, i el condicionament d'urgència dels principals punts d'accés, en especial el portal de l'Areny, són les principals fites d'aquest període tan ampli. Nogensmenys important fou la tasca de comprovar el veritable estat de la plaça gironina, que tan sols es podia fer un cop aquesta estigués neta d'escombraries.

El 18 de juny es firmaren tres preus fets. El primer lot consistia en dos trams de muralla de l'anomenat pla de Sant Francesc. El primer tram era un pany de la plaça d'en Vila del Mercadal mentre que el segon era el cap del pla de Sant Francesc. El preu de la cana construïda fou d'1 lliura i 12 sous, essent el valor més baix dels tres d'aquell dia. En total es construïren 101 canes i el cost total fou de 161 lliures i 12 sous. La societat que aconseguí el treball la formaven els mestres de cases Pere Garau, Jaume Boxo, Esteve Sanmartí, Joan Gibert menor i Pere Esteve. El segon preu fet també l'assoliren la societat anterior i consistí a refer un pany de muralla entorn de la font de Citjar. Aquest cop, el preu de la cana construïda ascendí a 2 lliures i 8 sous, i hagueren de construir 170 canes, rebent per aquest treball 408 lliures.⁶⁰

⁵⁹ AMGi. MA. 1679. *Ademes dels predits se han de reparar los fonaments següents de la part de la muralla del Mercadal*. 22 d'agost, f. 292v.

⁶⁰ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio pro Administratore Tabula*. 9 de juliol, f. 247v-248. Les bestretes de les dues obres ascendiren a 100 lliures cadascuna. *Ordinatio pro Administratore Tabula*. 29 de juliol, f. 272-272v. Tornaren a cobrar 100 lliures per cada obra. *Ordinatio pro Administratore Tabula*. 11 de setembre, f. 310-311. Cobraren 169 lliures i 12 sous. Finalment, en el pany del capdevall de Sant Francesc, es construïren 48 canes que costaren 76 lliures i 12 sous, i entorn de la plaça d'en Vila, s'edificaren 53 canes que implicà un cost de 84 lliures i 16 sous.

Finalment, el tercer preu fet, i el més important, tant en volum de feina com de quantia econòmica, l'aconseguí el mestre de cases de Joan Lavall, perquè es construïren 831 canes i 2 pams d'un pany de muralla caigut entorn del molí de baix, que començava en la casa d'en Citjar i arribava fins a la casa d'en Moner i Carol, passant per sobre les voltes dels recs del molí. La remuneració consistí en 1.995 lliures perquè el preu per cana construïda era el mateix que el del segon preu fet. A partir dels pagaments efectuats per la municipalitat, podem deduir que l'obra s'allargà quasi quinze mesos.⁶¹ Tot i no tenir la certesa dels motius de la demora en la construcció d'aquest pany, sí que s'ha conservat una inspecció d'un tram de la muralla reconstruïda que no fou del gust de la comissió de mestres de cases. Aquests, detectaren dos problemes que, si no es resolien, podrien afectar a l'estabilitat del sector de la muralla. Inicialment, descobriren una sèrie d'obertures que actuaven a manera de finestres en el tram on recolzaven les cases en la muralla. El segon problema consistí que es posà massa morter i poca pedra en els fonaments. La solució implicà refer el tram, tapant les obertures i obrint de nou els fonaments, per col·locar pedres de, com a mínim, una cana de llargada. Interpretem que el cost de la reedificació se'l repartí entre el constructor, el mestre de cases Joan Lavall, i la municipalitat perquè la cana d'aquesta modificació es pagà 12 sous menys que la del preu fet, indicant-nos que les responsabilitats dels problemes detectats també se les repartiren entre les dues parts.⁶²

Mentrestant, i a part de les despeses dels preus fets, també n'hi havia d'altres, de menors, però igualment necessàries com una reixa que s'instal·laria en el tram de muralla que s'estava reedificant entorn de la font de Citjar per donar claror al molí d'en Martinet o dues creueres de ferro per protegir uns forats de la muralla que servien per escórrer l'aigua de pluja i que es feren en el pany dels molins de baix.⁶³

⁶¹ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 9 de juliol, f. 247-247v. La bestreta fou de 250 lliures. *Ordinatio...* 29 de juliol, f. 271v-272. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 11 de setembre, f. 310. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 16 de setembre, f. 314. Pagament de 325 lliures. *Ordinatio...* 27 de novembre, f. 360. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 30 de desembre, f. 420. Pagament de 290 lliures. MA. 1680. *Ordinatio...* 6 d'abril, f. 118v. Pagament de 100 lliures. *Ordinatio...* 8 de juny, f. 209. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 14 d'octubre, f. 323-323v. Pagament de 130 lliures.

⁶² AMGi. MA. 1680. *Relatio expertoris magisteri domus Gerundae*. 17 de març, f. 102-103. Els mestres de cases encarregats pels jurats per examinar l'obra foren Narcís Oliveres i Pere Alavall. *Ordinatio...* 14 d'octubre, f. 323v-324. L'arranjament consistí en construir de nou 16 canes i 3 pams de paret. En total, el cost de l'obra ascendí a 29 lliures, 9 sous i 6 diners.

⁶³ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 29 de juliol, f. 274-274v. El manyà Joan Andreu cobrà 13 lliures i 13 sous per la ferramenta per la muralla. *Ordinatio...* 5 d'agost, f. 279v-280. Joan Andreu cobrà 4 lliures, 5 sous i 4 diners per les creueres.

A finals de juliol es firmà un quart preu fet, adjudicat a la societat formada pels mestres de cases Pere Garau, Jaume Boxo, Esteve Sanmartí, Joan Gibert menor i Pere Esteve, que consistí en dos trams de la muralla construïda en el carrer Ballesteries. El primer tram estava situat en el fons del carrer en una placeta, entorn de la casa de l'apotecari Rafael Deulofeu, mentre que el segon tram el nucli se situava en la casa del fuster Bartomeu Lluy. El cost per cana s'establí en 1 lliura, 13 sous i 6 diners. L'obra finalitzà a finals de març de l'any següent amb un cost total de 1.031 lliures i 16 sous i la construcció de 616 canes.⁶⁴

8.6.- El terraplenament de les muralles (1680-1684)

En el Consell General del 9 de març es discutí la proposta del governador de fer terraplenar la muralla del Mercadal, ja que resultaria *“de conveniencia y embelliment y defensa de esta Ciutat”*. També afegí que creia que es trobaria un *“expedient porque a esta Ciutat no si redunde nou gasto”* que, òbviament, seria un gran servei al Rei Carles II i un gran benefici per a la defensa de Girona. La resolució del Consell General fou la d'enviar l'expedient a la Junta de Guerra amb *“ple poder de disposarho com mes sera convenient sens que redunde nou gasto a esta Ciutat conforme esta propositat”*. Uns quinze dies més tard es reuní la Junta de Guerra per buscar quines opcions hi havia per complir amb les instruccions emanades pel Consell General i la més simple fou la de suprimir tres soldats dels quinze que llavors hi havia per vigilar els portals de l'Areny i d'en Vila, estalviant-se 216 lliures cada any. A continuació ordenaren fer una taba en la qual buscaven algú que amb una carreta, o un carriot, traginés la terra, del lloc que li diguessin, fins a la muralla on s'hauria de dipositar. El preu màxim que pagarien seria el de les 216 lliures anteriors i s'hauria de treballar tot l'any, excepte les festes de precepte. La taba no tingué èxit i l'única opció fou l'oferta dels administradors de l'hospital de Santa Caterina que llogaven el seu carretó per 219 lliures anuals. Com que no hi havia

⁶⁴ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 11 de setembre, f. 311. Pagament de la bestreta de 250 lliures. *Ordinatio...* 16 de setembre, f. 314-314v. Pagament de 175 lliures. *Ordinatio...* 6 d'octubre, f. 331-331v. Pagament de 265 lliures. *Ordinatio...* 21 d'octubre, f. 338v-339. Pagament de 100 lliures. *Ordinatio...* 4 de novembre, f. 345v-346. Pagament de 100 lliures. *Ordinatio...* 23 de desembre, f. 392v-393. Pagament de 41 lliures i 16 sous. MA. 1680. *Ordinatio...* 5 d'abril, f. 117v-118. Pagament de 100 lliures. De les 616 canes construïdes, 258 correspongueren en el sector de Rafael Deulofeu i les restants 358 canes en el de Bartomeu Lluy.

alternativa, la proposició fou acceptada i entrà en vigor l'1 d'abril de 1680.⁶⁵ Segons l'acord, el pagament es faria cada tres mesos, el primer dia de gener, abril, juliol i octubre, i per avançat, però la realitat fou que mai es complí, encara que no consten enlloc reclamacions. Normalment, l'endarreriment era de dos períodes, però el punt culminant fou l'any 1681 en què no es produí cap pagament, ja que el 24 de gener de 1682 tan sols es pagà els venciments de l'1 d'octubre de 1680 fins al de l'1 de juliol de 1681. El trencament de la pau alterà la rutina perquè governador sol·licità que la municipalitat incrementés la tropa per vigilar els portals. Així, en la Junta de Guerra del 17 de febrer de 1684 aprovà, entre altres mesures, trencar l'acord, encara que es treballà quasi un mes més, fins al 14 de març. Recapitulant les tasques fetes, desconeixem la quantitat de terra i de pedra transportades ni quines parts de la muralla del Mercadal foren objecte de terraplenament, però tenint en compte que posteriorment calgué destinar importants sumes de diners per aquesta mateixa tasca, suposem que no es treballà molt. Sí que sabem, però, és que la municipalitat pagà 921 lliures i 8 sous pels quasi quatre anys de feina.⁶⁶

⁶⁵ AMGi. MA. 1680. *Concilium Generale*. 9 de març, f. 89v-94v. *Adjunctio Belli*. 22 de març, f. 108-109. El càlcul que feren per arribar a les 216 lliures fou molt simple: Cada soldat cobrava 4 sous al dia, en ser-ne tres les places que eliminarien, l'estalvi diari seria de 12 sous, que multiplicat per 360 donava les 216 lliures citades. *Adjunctio Belli*. 1 d'abril, f. 115-115v. La diferència de tres lliures prové de considerar l'any de 360 dies, 216 lliures, o 365 dies, 219 lliures. Nota. 1 d'abril, f. 149-149v. Hi ha la reducció de 15 a 12 soldats.

⁶⁶ AMGi. MA. 1680. *Ordinatio...* 27 de juliol, f. 264-264v. Es paguen 109 lliures i 10 sous que corresponen els venciments 1 d'abril i 1 de juliol. MA. 1682. *Ordinatio...* 24 de gener, f. 40v-41. Es paguen 219 lliures pels venciments 1 d'octubre de 1680 i 1 de gener, 1 d'abril i 1 de juliol de 1681. *Ordinatio...* 4 d'abril, f. 135v-136. Es paguen 164 lliures i 5 sous pels venciments 1 d'octubre de 1681, i 1 de gener i 1 d'abril de 1682. *Ordinatio...* 4 de desembre, f. 510-510v. Pagament de 109 lliures i 10 sous pels venciments 1 de juliol i 1 d'octubre de 1682. MA. 1683 (2a part). *Ordinatio...* 30 d'agost, f. 85v-86. Es paguen 109 lliures i 10 sous pels venciments 1 de gener i 1 d'abril. MA. 1684. *Adjunctio Belli*. 17 de febrer, f. 123-124v. *Ordinatio...* 21 de març, f. 184-184v. Es paguen 209 lliures i 13 sous per 11 mesos i 14 dies de treball, des de l'1 d'abril de 1683 fins al 14 de març de 1684.

CAPÍTOL 9: LES CONSEQÜÈNCIES DE LA GUERRA DE LUXEMBURG (1684-1693)

9.1.- La reparació de les bretxes

Un cop els francesos foren expulsats de Girona, l'obra més urgent a executar, i que no es podia demorar, era la de reparar les dues bretxes. Ara bé, el virrei, duc de Bourbonville, alertà que la qualitat de la muralla del Mercadal era pèssima i l'única solució possible era "*renobar y mejorar dicha muralla de manera que no se lebante tan alto com era sino [que] se terraplene de altura combeniente y se ponga un parapeto*". Poc abans de celebrar el Consell General, el general d'artilleria, i antic governador de Girona, Domingo Pinatelli pressionà als jurats perquè ordenessin immediatament l'arranjament de les destrosses que havien fet els francesos en la muralla. En la reunió sorgí que el cost de la reparació seria molt elevat i que, segons els privilegis, havien de contribuir-hi el Capítol i la vegueria, però Vicenç Ferrater, jutge del Reial Consell, que també hi era present, els contestà que aquests darrers, en aquells moments, no era possible convocar-la perquè part d'ella encara estava ocupada pels francesos. La solució que els oferí fou que, de moment, ells efectuessin els pagaments a manera de bestreta, amb el compromís que tant ell com el virrei farien pagar sense dilacions a la vegueria la part que li correspongués. Intuïm que les promeses ofertes no foren ben rebudes perquè la resolució del Consell General solament inclogué arranjar la muralla on els francesos havien obert les bretxes:

"en la mateixa conformitat estave antes y en lo demes del Contingut en la Proposio en raho de millorar y terraplenar la muralla per lo estat present se dexe de fer aguardant quant la Ciutat tinga comoditats y medis majors per dita fabrica".¹

En la Junta de Guerra de l'11 de juny donaren el preu fet a l'oferta que presentaren conjuntament en Pere Garau, Jaume Boxo, Jaume Buria i Pere Esteve, valorant la cana en 1 lliura i 19 sous. Les obres començaren pocs dies més tard i es perllongaren entorn de dos mesos, ja que es construïren 247 canes i 119 pams de paret. El cost global de la reconstrucció de la muralla, que també compregueren treballs menors que no estaven inclosos en el preu fet, ascendí en 715 lliures, 10 sous i 2 diners.²

¹ AMGi. MA. 1684. *Concilium Generale*. 5 de juny, f. 430-432v.

² AMGi. MA. 1684. *Ordinatio*... 17 de juny, f. 467v-468. Es pagaren les primeres 100 lliures, cosa que ens dona entendre que la data d'inici de l'obra seria entorn aquella data. *Ordinatio*... 7 d'agost, f. 610v-612v. Hi ha un resum del cost de l'obra i també el pagament de la calç. Per les canes construïdes, es pagaren

9.2.- La modernització de la muralla del Mercadal

9.2.1.- El terraplenament de la muralla del Mercadal

Malgrat tot, el virrei, duc de Bournonville no n'estava gaire satisfet de com havia quedat l'obra i per resoldre-ho envià a l'enginyer major de l'exèrcit per forçar que es treballés més. La principal queixa radicava que s'havien de millorar les cortines que connectaven els baluards del Governador, de Sant Francesc i de Santa Clara perquè l'objectiu declarat era que es terraplenés tota la muralla del Mercadal. Una altra demanda era que s'hi pogués posar tres peces d'artilleria en la cortina que connectava els baluards. Finalment, també requeria la construcció d'un parapet al capdamunt de la muralla a prova de projectils d'artilleria. La municipalitat el respongué desmentint part de les mancances detectades en la muralla anteriorment perquè les bretxes feia temps que estaven arranjades i, segons els jurats, aquesta havia guanyat solidesa. Això no obstant, reconegueren que mancava fer el parapet, però no per negligència, sinó perquè se'ls havia insinuat que s'havia de fer amb feixina. Si no hagués estat per aquest rumor, també estaria construït. Això sí, tot seguit li exposaren que la municipalitat es trobava sense recursos econòmics per afrontar sola terraplenar les muralles, però, a més, consideraven que també l'havien d'ajudar el Capítol i la vegueria. Per això, acabaren demanant-li que els forcés a pagar els que els hi pertoca. El virrei arribà a Girona el 22 de setembre i en comprovar que les seves instruccions no s'havien seguit fil per randa es disgustà molt. L'emprenyada fou major quan els síndics de la municipalitat insistiren en el fet que ja no tenien més caudals ni tampoc n'havien rebut de la vegueria ni del Capítol. Llavors, ple de fúria, els contestà que *"si esta Ciutat no volia fer dit terraple ques vengues las murallas que ja trobaria qui las compraria y altres paraules ques podia molt be escusar las quals se han ditas tambe en la present Junta"*.³ Supposem que la polèmica no anà més enllà, bàsicament per dos motius. En primer lloc, perquè l'alçada de l'any en què es trobaven era difícil realitzar segons quines obres, bàsicament per motius meteorològics. El darrer, potser tant o més important que el primer, el canvi de virrei,

482 lliures, 17 sous i 2 diners. La calç que es requerí costà 166 lliures, 18 sous. Per arranjar altres desperfectes en la muralla, causats per l'artilleria francesa, calgueren deu jornades de feina d'un mestre i d'un treballador amb un cost total d'11 lliures i 7 sous. *Alia pro dicto...* 19 d'agost, f. 639-639v. Fra Francesc Mata, del convent del Carme, cobrà 50 lliures i 8 sous per les pedres.

³ AMGi. MA. 1684. *Concilium Generale*. 1 de setembre, f. 674v-680v. *Carta a S. Exa*. 2 de setembre, f. 685v-686. *Adjunctio Belli*. 23 de setembre, f. 708-709.

ja que fou nomenat en aquest càrrec el marquès de Leganés en lloc del duc de Bournonville. Precisament, una de les primeres comunicacions que reberen del marquès de Leganés anava dirigida a impulsar l'anhelat terraplè de la muralla del Mercadal, però amb uns termes completament diferents de l'anterior virrei. El Consell d'Aragó li havia preguntat com estava *"la ruina que hicieron en esa Plaza las baterias del Enemigo quando la sitio en el año pasado"*. I ell els havia contestat que a Girona ja s'estava fent feina, però, llavors dirigint-se ja als jurats gironins, els ordenà que *"se ejecute luego por lo mucho que importa"*. La resposta de la municipalitat no tardar a arribar i girà entorn del mateix argumentari de sempre: La vegueria i el Capítol estaven obligats a contribuir pels Reials Privilegis que tenia Girona i, per això, demanaven al virrei que fes pressió perquè així es complís. Però, amb tot, ells ja havien fet reparar la bretxa assumint-ne, de moment, totes les despeses. A més, segons ells, tan sols faltaven construir els parapets que, si no foren edificats, fou perquè els enginyers exigiren que fossin de terra. En aquest cas, l'única solució possible era executar-ho un cop construït el terraplè.⁴ Malgrat tot, la resistència de la municipalitat s'esquerdà a partir de primers de maig quan s'acordà que *"se comense de posar ma a dita obra"*. Desconeixem si el canvi d'actitud provingué perquè la vegueria havia pagat cent cinquanta lliures de les més de sis-cents que devia. La Junta de Guerra del 2 de maig de 1685 acordà que el jurat en cap es reunís amb el governador per tractar sobre el terraplenament de la muralla del Mercadal. Desconeixem si l'acord pres llavors d'arranjar la torre del Llamp fou un acte de bona voluntat, per refer la relació entre la municipalitat gironina i les autoritats militars, que semblaven que estaven força refredades per les negatives de la municipalitat de continuar amb la fortificació de la plaça, si tan sols eren ells els que pagaven les obres. Possiblement, la trobada es produí el mateix dia, enmig d'una gran cordialitat entre les parts, acordant-se que la prioritat era arranjar l'entorn del portal del rec Monar. La reforma es materialitzà en dues actuacions. La primera seria la construcció d'una paret en el corral que la municipalitat gironina tenia allí, mentre que la segona era aixecar una volta sobre el rec Monar. La Junta de Guerra aprovà immediatament donar

⁴ AMGi. MA. 1685. *Adjunctio Belli*. 20 de febrer, f. 181v-182v. *Resposta a Sa. Exa.* 22 de febrero, f. 187v-188.

els preus fets d'aquestes dues obres.⁵ En realitat, les obres es dividiren en quatre fases, tres preus fets per la contraparet i un, el darrer, per les voltes. Entenem que els dos primers preus fets foren adjudicats a la mateixa persona, un alferes alemany de nom desconegut, però qui feia d'intermediari en el pagament entre el militar i la municipalitat fou en Francesc Çanou. En el primer, l'alferes almenys es comprometé en netejar l'entorn on s'havien obert les bretxes, perquè continuava ple de pedres i de terra, per 22 lliures. Les pedres s'havien de portar en el corral que s'aixecaria la paret mentre que la terra serviria per al terraplè. El segon preu fet era per construir el fonament de la contramuralla que es faria molt a prop del portal del rec Monar. Tot i desconèixer les canes que es construïren, suposem que no en foren moltes perquè el cost tan sols ascendí en 14 lliures, 3 sous i 6 diners. Posteriorment, s'adjudicà el tercer preu fet, i darrer, d'aquest sector, al mestre de cases de Girona Joan Daumas, i que versà sobre la construcció de la paret de la contramuralla en el mencionat corral, a raó de 9 rals la cana. L'alçada de la paret s'establí fins al camí de ronda de la muralla, però cada sis pams d'alçada, aquesta en reduiria un d'amplada. S'exigia que l'acabat exterior de la paret fos un arrebossat de calç mentre que l'interior havia de ser ben esquerdejada. Respecte als materials, primer hauria de fer servir tota la pedra que hi hauria en el corral, la gran majoria procedent de l'enrunament que havien fet els francesos l'any anterior, i si en faltava, la municipalitat ja li proporcionaria. Finalment, la calç l'hauria d'anar a buscar en una bassa del portal d'en Vila. Així, la construcció de la paret s'allargà a tot estirar dos mesos i es construïren 198,5 canes. Per conèixer el veritable cost de la construcció de la paret, i la neteja de pedres de l'entorn, caldria afegir-hi els pagaments fets per la calç i les pedres emprades, cosa que, el desembors final ascendí en 348 lliures 9 sous i 6 diners.⁶ Prou feines acabada i pagada la paret del corral, el virrei exigí la continuació dels treballs de fortificació. Els jurats gironins el respongueren detallant les obres efectuades fins llavors i la que volien emprendre ben aviat, que era la construcció de la volta sobre

⁵ AMGi. MA. 1685. *Concilium Generale*. 1 de maig, f. 312-319v. *Adjunctio Belli*. 2 de maig, f. 325v-326. *Adjunctio Belli*. 2 de maig, f. 327-327v. Els comissaris nomentas per fer la taba foren els següents: Josep Pujades, Sebastià de Portules i Bresco, Rafel Vidal, Cristofol Alenya.

⁶ AMGi. MA. 1685. *Preu fet de fer una paret per contramuralla ço es lo devant del corral de las Carnicerias desta Ciutat*. 13 de maig, f. 347v-349. *Ordinatio...* 17 de maig, f. 353-353v. *Ordinatio...* 19 de juliol, f. 356. *Ordinatio...* 19 de juliol, f. 387-387v. *Ordinatio...* 19 de juliol, f. 469-469v. Per les canes construïdes, es pagaren 179 lliures, per la calç, 85 lliures 6 sous i 8 diners i, per últim, les pedres, pujaren a 47 lliures 19 sous i 4 diners.

el rec Monar. Posteriorment, emprendrien el terraplenament de la muralla, segons l'acord que havien arribat el jurat en cap i el governador el 2 de maig passat. Això sí, aprofitaren la missiva per deixar ben clar que totes les despeses les havia sufragat la municipalitat gironina, sense rebre cap aportació econòmica ni del Capítol ni de la vegueria.⁷ Amb tot, la pressió del virrei donà els seus fruits perquè una setmana més tard es firmà el quart preu fet. A diferència dels anteriors, aquest consistia a aixecar unes voltes i unes parets en el portal del rec Monar i se l'adjudicà la societat que formaren en Jaume Boxo, Jaume Buria i Pere Esteve el 19 d'agost en demanar sols 1 lliura 19 sous i 6 diners per cada cana. En realitat, era una continuació de les anteriors obres perquè la construcció connectava la paret construïda fins a una altra que ja existia en el rec Monar. Els fonaments havien de fer 8 pams de gruix, 8 més de profunditat i 26 pams d'alçada des de la flor de terra, però, a mesura que la paret agafava alçada, el gruix d'aquesta havia de disminuir. La volta havia de fer 45 pams de llargada, 4 de gruix i 15 d'amplada. Era fonamental que tant les parets com la volta s'havien de construir amb pedra d'esquerda nova i la resta dels materials tan sols podien ser sorra i calç, atès que no es permetia posar cap pedra rodona. A part, es requeria que, com a mínim, havien de treballar tres persones a l'obra. Desconeixem el veritable cost de l'obra perquè sols s'han conservat dos pagaments de la mateixa i que, en total, ascendiren a 110 lliures. Ara bé, com a mínim, aquesta costà 174 lliures i 7 sous perquè també cal afegir-hi les 510 quarteres de calç consumides.⁸

Tanmateix, el mestre de camp general, Joan de la Carrera, manifestà el seu malestar per l'aturada en la construcció de la contramuralla cosa que respongueren, sorpresos, els jurats que no era cosa seva, ja que tan sols havien de construir la paret en el corral, que ja estava acabada, i terraplenar-la, que llavors ja ho portaven a terme. Fins i tot anaren més enllà en manifestar que la contramuralla era responsabilitat de cada veí i no de la municipalitat. Joan de la Carrera els replicà en considerar que era injust que els propietaris haguessin d'assumir aquesta despesa, quan ja aportaven la terra sense cap contraprestació. La idea del virrei, usant el mestre de camp general com a intermediari,

⁷ AMGi. MA. 1685. *Adjunctio Belli*. 14 d'agost, f. 507-507v. Carta a Sa. Exa. 14 d'agost, f. 508.

⁸ AMGi. MA. 1685. *Preu fet per fer unas voltas y parets en lo Portal del Rech monar*. 19 d'agost, f. 509-511. *Alia pro dicto Administratore*. 1 de setembre, f. 523v-524. Es pagaren 60 lliures. *Ordinatio...* 5 de setembre, f. 525v. És el pagament de la calç. *Alia pro dicto Administratore*. 15 de setembre, f. 543. Es pagaren 50 lliures.

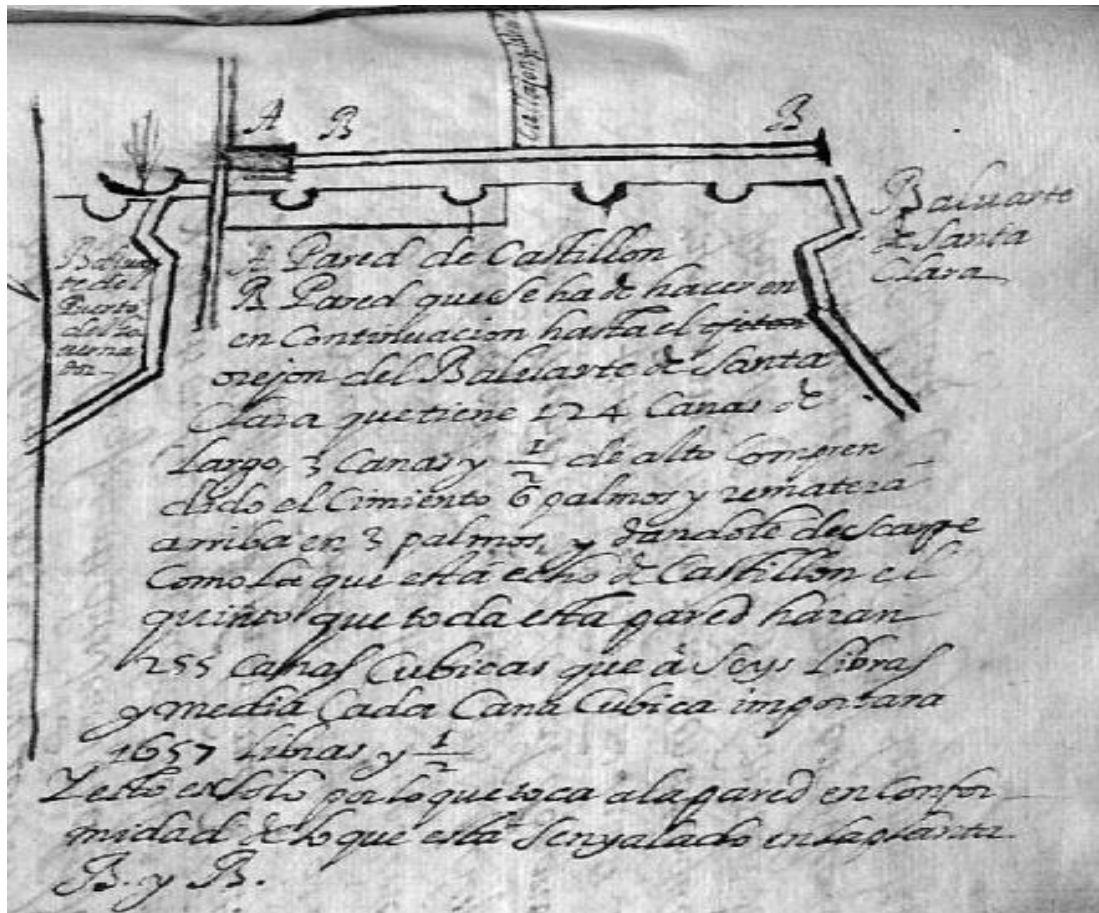
era que Girona assumís la construcció de la contramuralla des del portal del rec Monar fins al baluard de Santa Clara. Segons els jurats, era una obra que valdria entorn de 5.000 escuts, mentre que pel mestre de camp general tan sols 1.657,5 lliures, segons el croquis que aportà. La contrarèplica gironina tornà a insistir en el vell argumentari que la ciutat no tenia capacitat econòmica per portar-ho a terme ni tampoc rebia ajuda del Capítol ni de la vegueria. Tanmateix, reconegueren la importància de fortificar correctament el Mercadal, i per això ells executarien l'obra, a condició de rebaixar part del gruix d'aquesta per fer-la més assumible econòmicament. A més, exigiren que el virrei ordenés a la vegueria i al Capítol que hi col·laboressin econòmicament. A la pressió s'hi afegí el governador, Carlos de Sucre, quan informà el jurat en cap que el virrei disposava de 40.000 lliures per continuar la contramuralla d'on la deixarien ells, o sigui, del baluard de Santa Clara al de Sant Francesc. Finalment, la Junta de Guerra del 13 de febrer acordà fer la contramuralla i terraplè sol·licitat pel mestre de camp general. Però, a més, cosa sorprenent, també acordaren que, en un espai de deu anys, es comprometien a fer la contramuralla que quedava pendent en el sector del Mercadal, que era des del portal de Figarola, en la mitja lluna de Sant Agustí, fins al portal del rec Monar, que era el punt de partida del tram que farien ara. A canvi, sol·licitaven que el Capítol no pogués tenir durant aquest període taula de neu o glaç. Menys d'una setmana més tard, el virrei contestà aplaudint la decisió presa i assegurant que quan arribessin "*medios de la Corte no se perdera tiempo en tratar de hazer la parte que toca á Su M[a]g[esta]*". Tot seguit els comissaris encarregats prepararen la taba.⁹

El preu fet l'aconseguien la societat formada pels mestres de cases gironins Jaume Mir (pare), Jaume Mir (fill) i en Guillem Capmany per 1 lliura 7 sous i 6 diners la cana. La contraparet projectada començava on prèviament la municipalitat l'havia acabat en el corral que hi havia molt a prop del portal del rec Monar i s'allargava fins al portal de Santa Clara. La primera tasca fou obrir el fonament on indiquessin els enginyers, que tindria una amplada de 6 pams i 1 cana de profunditat. Era imperatiu que no es podria

⁹ AMGi. MA. 1686. *Vinguda del Exm. Señor Mestre de Camp General...* 20 de gener, f. 114-115v. La reunió es produí l'endemà. *Carta al Señor Jurat Prats*. 23 de gener, f. 122-122v. *Adjunctio Belli*. 28 de gener, f. 127v-128v. *Adjunctio Belli*. 12 de febrer, f. 151-151v. *Concilium Generale*. 13 de febrer, f. 152-155v. *Adjunctio Belli*. 13 de febrer, f. 156-157. *Segueixse la dita Carta escrita á Sa Exa*. 14 de febrer, f. 157-158. *Adjunctio Belli*. 20 de febrer, f. 187-188. Per fer la taba es nomenaren els següents comissaris: Narcís de Burgues, Joan Vilar, Francesc Çanou i Josep Giberta.

paredar fins que aquest no hagués estat revisat pels representants de la municipalitat. L'alçada de la paret seria de 3,5 canes amb els fonaments inclosos, però podria pujar més si calia.

Figura núm. 6. Esquema de la contramuralla

Font: Manual d'Acords. Any 1686.

Segons el croquis presentat pel mestre de camp general a finals de gener, els fonaments haurien de tenir una profunditat de 6 pams i l'acabat de dalt de la paret seria de 3 pams. Ara bé, totes aquestes dimensions estarien dins de les 3,5 canes d'alçada pactades inicialment. A mesura que la paret guanyés alçada, l'amplada s'aniria rebaixant fins que el punt més alt tan sols mesurés 3 pams. Respecte a l'acabat, la part exterior es revestiria amb calç. Com era habitual en aquestes obres, la calç l'aportava la municipalitat, però les pedres era un cas lleugerament diferent perquè primer haurien d'utilitzar les que ja hi havia en el portal de Santa Clara i sols després les haurien d'anar a buscar on volguessin els adjudicataris, però assumint-ne ells totes les despeses. En

aquest cas, s'admetia que la meitat fossin còdols, però l'altre havia de ser pedra d'esquerda. Un requeriment fonamental era que, com a mínim, en l'obra sempre hi havia de treballar quatre persones. Per últim, la terra que sorgís de l'excavació dels fonaments s'havia de fer servir per a terraplenar.¹⁰ L'obra començà entre finals de febrer i primers de març i finalitzà a finals de juny o, no més tard, els primers dies de juliol de 1686, i, en total, la municipalitat gironina desemborsà 1.535 lliures 16 sous i 1 diner pel conjunt de l'obra.¹¹

9.2.2.- El terraplenament de la contramuralla

Les instruccions per terraplenar les muralles, o les torres, es promulgaren des dels inicis de la guerra dels Segadors, però la realitat fou que tot i les ingents quantitats de diners invertits en aquesta tasca, no s'avançà molt. I l'explicació és molt simple: Com es podia fer un terraplè adequat si abans no es construïa el mur que hauria de contenir la terra? Per tant, primer s'havia de construir aquest mur, l'anomenada contramuralla, i després s'hi posaria terra entre aquest i la muralla. Per això, el mot terraplenar significa emplenar de terra un lloc, en aquest cas, l'espai construït entre la muralla i la contramuralla. De fet, la solidesa de la muralla depenia del terraplè, car els efectes de l'artilleria contra un mur construït tan sols amb pedra eren catastròfics. A Girona, en els setges de 1653 i 1684, la manca de terraplè explicaria perfectament la facilitat amb què l'artilleria francesa aconseguí obrir una bretxa, ja que un impacte directe d'un projectil contra una estructura de pedra provocava que aquesta s'esquerdés i, finalment, caigués a terra. Per tant, una bateria de canons que tinguessin una cadència de foc continuada obria bretxa amb relativa facilitat. En el 1653, quatre canons sols necessitaren dotze hores per disparar uns tres-cents seixanta trets per obrir una bretxa de sis canes,

¹⁰ AMGi. MA. 1686. *Adjunctio Belli*. 26 de febrer, f. 197-197v. *Preu fet per fer la contraparet per lo terraple...* 26 de febrer, f. 198-200.

¹¹ AMGi. MA. 1686. *Ordinatio...* 5 de juliol. És la recapitulació de l'obra, indicant que es feren pagaments parcials el 6 de març (és la bestreta i foren 100 lliures), 23 de març, 6 d'abril, 27 d'abril, 14 de maig i 28 de maig. En cada un d'ells els pagaments foren de 150 lliures. El 5 de juliol s'executà el darrer pagament que ascendí a 326 lliures i 3 sous. Per la calç s'efectuaren tres pagaments, que incloïen també els ports i el sou del quarter mestre, en Josep Giberta: *Ordinatio...* 12 de març, f. 212-212v. Es pagaren 81 lliures i 17 sous per 705 quarteres. *Ordinatio...* 28 de març, f. 227-227v. Es pagaren 107 lliures i 6 sous. *Ordinatio...* 9 d'abril, f. 240v-241. Es paguen 30 lliures en concepte de bestreta. *Ordinatio...* 20 d'abril, f. 256-256v. Es paguen 135 lliures i 7 sous per 1.407 quarteres. A tall de resum, les canes construïdes ascendiren a 1.176 lliures mentre que la calç utilitzada pujà fins a 354 lliures i 3 sous. Finalment, es pagaren 5 lliures i 10 sous al fuster gironí Pere Mercer per haver mesurat la paret de la muralla.

suficients per intentar l'assalt. L'altre problema era que la runa de la muralla cegava la vall, si existia, i, a més, creava una espècie d'escala artificial que facilitava les operacions d'assalt per part dels assetjadors.¹² Així, el terraplè no era una tasca més, sinó que era essencial per edificar una plaça forta que pogués resistir amb èxit l'embat de qualsevol enemic. Tanmateix, la feina no era senzilla perquè un dels requisits fonamentals era disposar d'enormes quantitats de terra. A Girona s'aprofità el material sobrant que sorgí de la construcció de les valls de la muralla del Mercadal per abaratir-ne el cost de terraplenar, ja que no calia anar-los a buscar molt lluny. A més, es reforçà encara més la força de la plaça per comptar d'un nou element defensiu, la vall. Intuïm que els treballs de terraplenament començaren a finals d'agost de 1685, tot i que desconeixem si la trobada amb l'enginyer militar (possiblement fou l'Ambrosi Borsano) el 25 d'agost influí. En un primer moment la municipalitat optà per fer els treballs mitjançant el pagament directe de l'obra construïda, en comptes d'utilitzar el preu fet. Pels pagaments intuïm que les obres es perllongaren fins a quasi tot l'octubre amb una despesa de 100 lliures tan sols el 1685 entre els jornals i el lloguer de cavalcadures.¹³ Tanmateix, poc després les obres s'aturaren molt probablement per motius climatològics, encara que no descartem que aquests foren l'excusa per fer-ho, puix que el mestre de camp general de l'exèrcit de Catalunya, manifestà el seu enuig per la lentitud del terraplenament de la muralla del Mercadal. Les advertències no alteraren gaire els plans, segurament motivats perquè encara no estava construïda tota la contramuralla, essencial per contenir la terra. Per això, tan sols es pagaren 93 lliures i 9 diners pels treballs fets fins al 24 de febrer.¹⁴ No obstant això, després es produí una aturada en sec perquè les següents referències es troben en el darrer trimestre d'aquell any. Suposem que la construcció de la contramuralla obligà a concentrar tots els esforços en aquesta empresa i deixar per més tard el terraplenament. Un cop aquestes es reprengueren, s'optà per donar l'obra a preu fet. El 16 d'octubre de 1686 es firmà el preu fet per la construcció de la vall entre els baluards del rec Monar, o del Governador, i de Santa

¹² AMGi. MA. 1653. *Entrada del Sereníssim...* 24 de setembre, f. 303-305.

¹³ AMGi. MA. 1685. *Ordinatio...* 1 de setembre, f. 523v. Es pagaren 30 lliures. *Ordinatio...* 1 de setembre, f. 543-543v. Es pagaren 30 lliures. *Alia pro dicto Administratore.* 25 d'octubre, f. 567. Es pagaren 40 lliures.

¹⁴ AMGi. MA. 1686. *Ordinatio...* 25 de gener, f. 123v-124. Es paguen 40 lliures. *Ordinatio...* 7 de febrer, f. 145v-146. Pagament de 50 lliures. *Ordinatio...* 5 de març, f. 206v. Es paguen les restants 3 lliures i 4 sous. Tots els pagaments els realitzà el jurat Narcís Martorell.

Clara. Malauradament, aquesta informació s'ha obtingut a partir d'una carta que els jurats enviaren al virrei, però no tenim a l'abast el contracte que es signà. Per contra, hem localitzat una sèrie de pagaments que ens permeten reconstruir parcialment el procés de terraplenar. Així, el 7 de desembre, el capità del regiment alemany Francisco Paradis rebé 243 lliures 15 sous i 2 diners per 340 canes cúbiques i 358 pams:

“de fonament fet en la moralla del Mercadal de esta Ciutat envers la part des del portal del Rech Monar fins a la punta del Baluart del Portal de Santa Clara y posar la terra de dit fonament en lo terraple es entre dita muralla y contraparet de aquella”.

Quasi dues setmanes més tard, el traginer gironí Ramon Espluga cobrà 81 lliures per un concepte similar al del capità Francisco Paradis. Però, els pagaments no s'aturaren aquí perquè fins al 12 d'abril de 1687 se'n feren en intervals de dues o tres setmanes. Podem deduir que Ramon Espluga substituï al capità alemany a l'hora de fer la feina o, alternativament, formaren una societat i es repartiren les responsabilitats. No obstant això, els dos cobraren 16 sous per cana cúbica moguda.¹⁵ El cost total del terraplè fou de 588 lliures 15 sous i 11 diners.¹⁶

9.2.3.- Els problemes amb la contramuralla

Entorn de mig any després d'haver entregat la contramuralla, part d'aquesta, concretament la situada a prop l'hort d'en Vilanova, s'enfondrà. Ràpidament es formà una comissió de mestres de cases amb l'objectiu que emetés un informe en el qual detallés els errors comesos quan es construï la contramuralla. El primer d'ells en testificar, Narcís Oliveras, repartí les responsabilitats en afirmar que els motius perquè la paret caigués fou la manca de pedra d'esquerda perquè s'havia fet servir durant la construcció tan sols la pedra que hi havia més a l'abast, en contradicció de la taba. Però,

¹⁵ AMGi. MA. 1686. *Ordinatio*... 7 de desembre, f. 500-501. *Ordinatio*... 19 de desembre, f. 526v.

¹⁶ A part de les despeses indicades en aquest apartat, també caldria afegir-hi una gratificació de 8 lliures al teixidor de lli gironí Ramon Garau per les tasques que feu en aquesta obra. AMGi. MA. 1686. *Adjunctio Belli*. 19 de desembre, f. 533-533v. *Ordinatio*... 23 de desembre, f. 553. MA. 1687. *Ordinatio*... 8 de febrer, f. 85. *Ordinatio*... 8 de febrer, f. 86v-87. Desconeixem si fou un error que el mateix dia es pagués dos cops, 11 lliures cada vegada, a la mateixa persona per idèntic concepte. *Ordinatio*... 20 de febrer, f. 95v. *Ordinatio*... 11 de març, f. 127v. Es paguen 22 lliures en cada un dels dos darrers dies. *Ordinatio*... 22 de març, f. 154v-155. Ramon Espluga cobrà 35 lliures. *Ordinatio*... 29 de març, f. 171v-172. El pagament fou de 40 lliures. *Ordinatio*... 12 d'abril, f. 186v. El darrer pagament fou un altre cop 22 lliures.

també, considerà que la paret, des del fonament, havia de tenir un major gruix perquè suportés el terraplè, cosa que significava que el plantejament era ja erroni. El següent mestre fou Jaume Boxo, que posà l'accent en *"no haver seguit la escarpera conforme los tros de paret primer sa fet per lo terraple de dita moralla en un dels corrals de las carnicerias desta Ciutat"*. Respecte als materials, afirmà que no hi havia suficient pedra d'esquerda, però la que posaren era bona. Finalment, considerà que era obligació dels mestres de cases d'haver avisat que el gruix de la paret no era l'adequat. El tercer, i darrer, mestre de cases fou Llorenç Santmartí que considerà que els problemes provenien essencialment d'una mala fonamentació, però també manifestà que no havia trobat ni rastre de pedra d'esquerda. Amb tots aquests informes, la Junta de Guerra acordà requerir als mestres de cases que emprengueren l'obra que l'arrangessin perquè el dany era culpa d'ells. En cas que s'hi neguessin se'ls portaria davant de la Justícia.¹⁷ Tanmateix, i per motius desconeguts es demanà una altra opinió a dos mestres de cases de fora de Girona, concretament en Francesc Pujol de Sant Pere Pescador i en Joan Ranter de La Bisbal d'Empordà. Si bé els informes dels mestres de cases gironins hi havia un cert to d'indulgència, aquest darrer fou especialment demolidor. Per començar, en Francesc i en Joan afirmaren que la paret havia estat:

"mal treballada per los mestres [que l']han feta aquella que no li han donat lo talus ben seguit que en lo peu hont te de fer la forsa fa una gran panxa y que las pedras estan totas falsificadas en dita paret que judica se devian posar a cops de bayarts porque la una est de traves y la altre de costat y las de la cara sense haverhi cap que lligue be".

Respecte al morter, aquest era *"massa gros y paredat massa dur"*, mentre que *"es poch carregada [de pedra] de esquerdas conforme hi tenia de haver y la poca mateixa [pedra] esquerdas [que] hi es esta posada de molt mala manera"*. La conclusió de tot plegat era que la paret no s'ensorrà *"per falta de gruxa"* perquè si hagués estat construïda *"segons demana lo art era bastant gruxuda per sustentar lo terraple ha de tenir"*. Però, a més, advertien *"que dita paret perilla molt de caure en plovent el no donantli lo degut remey"*. El resultat d'aquests darrers testimonis tan demolidors fou

¹⁷ AMGi. MA. 1687. *Relationes super movimiento...* 11 de març, f. 127v-130. *Adjunctio Belli*. 11 de març, f. 130-130v.

l'ordre l'empresonament que donà la Junta de Guerra del 21 de març contra els tres mestres de cases que havien agafat el preu fet.¹⁸ Desconeixem si entraren realment els tres a la presó, tot i que la nostra intuïció és que tan sols n'entrà un, en Jaume Mir, fill. Aquest, sol·licità la sortida de la presó a canvi d'oferir-se per arranjar tots els desperfectes observats en la contramuralla, demanant, això sí, el material i els manobres perquè ell treballaria sense demanar cap sou. Quan la Junta de Guerra examinà la demanda de Jaume Mir, recordà que els mestres d'obres s'obligaven amb garanties suficients i per això resolien que el traurien de la presó, però que tan sols li donarien el material que necessités a peu d'obra.¹⁹ Suposem que la resolució de la Junta de Guerra era inviable econòmicament cosa que perllongà l'empresonament d'en Jaume Mir. Posteriorment, Guillem Campany, un dels tres mestres de cases que havia agafat l'obra, sol·licità de nou la seva posada en llibertat, reiterant l'oferta inicial de treballar els mestres gratuïtament, però assumint la municipalitat les despeses dels manobres i dels materials necessaris. Tanmateix, el que ens és més interessant de la súplica rau en el fet que, possiblement, ja llavors es treballava en la reedificació de la contramuralla i una de les primeres mesures fou, a part de netejar la zona enrunada, demolir altres parts que havien resultat afectades també, però que encara es mantenien dempeus. Finalment, la Junta de Guerra acordà treure en Jaume Mir de la presó a canvi que els tres mestres treballessin sense cobrar a reedificar la contramuralla. A més, la municipalitat pagaria a tres manobres i a un mestre de cases "*practich pera que mene dita obra*" reiterant que tothom que treballés en aquella obra havien d'estar sota les ordres d'aquest mestre de cases.²⁰ Tot i la reiterada ordre de sortida de la presó d'en Jaume Mir, aquest s'hi estigués almenys fins al 7 d'abril atès que els tres mestres de cases "*no trobaven fermansas pera que se obligassen en lo que era estat deliberat per la present Junta a quatre del corrent*". Per això, fins que no havien ofert prestar caució i obligar-se a treballar ells o amb el mateix nombre de paletes, no alliberaren en Jaume Mir. Per assegurar-se que complirien amb la paraula donada, els exigiren l'entrega d'unes joies d'or i de plata com a penyora i solament es retornarien un cop ho aprovés

¹⁸ AMGi. MA. 1687. *Relatio...* 16 de març, f. 144-145. *Adjunctio Belli*. 21 de març, f. 151-151v. *Ordinatio...* 22 de març, f. 152v-153. El quarter mestre pagà entre els cinc mestres de cases 9 lliures en total per donar el seu testimoni sobre les causes de la caiguada de la paret.

¹⁹ AMGi. MA. 1687. *Adjunctio Belli*. 26 de març, f. 164-164v.

²⁰ AMGi. MA. 1687. *Adjunctio Belli*. 4 d'abril, f. 175v-176v.

la Junta de Guerra.²¹ Desconeixem què ocorregué perquè les obres s'iniciessin tant tard, car el primer pagament és del 17 de maig quasi mes i mig després de la darrera resolució de la Junta de Guerra.²² Llavors, també es nomenà al mestre de cases Pere Garau com el responsable que tots els que treballaven a l'obra l'havien d'obeir. Quinze dies més tard s'aprovà augmentar el gruix per millorar l'estabilitat de la paret. La modificació treballà a favor dels mestres encausats, puix que ho aprofitaren per manifestar a la Junta de Guerra que *“per poderse lligar dita paret sen haze tingut de espatllar un gran tros y donar major gruxa de la que no tenia antes”* i, consegüentment, sol·licitaven que se'ls tragués l'obligació de continuar amb l'obra i el retorn de les joies que havien dipositat com a fiança. I, efectivament, la resolució fou favorable als seus interessos perquè valoraren que feia molts dies que treballaven en la reconstrucció de la paret i, així mateix, se'ls retornà les fiances dipositades.²³ Fins al 28 de setembre la municipalitat pagà directament, via quarter mestre, els treballs fets fins llavors i entre jornals, calç i altres materials la xifra s'enfilà a les 418 lliures i 19 sous. A partir del consum de la calç podem suggerir la hipòtesi que al principi la principal tasca era la de netejar la zona de la terra i pedres caigudes i, cap al final, sí que hi hauria molta més construcció per tornar a aixecar la contramuralla.²⁴ Però, en aquella data la Junta de Guerra donà a preu fet les tasques d'arranjar la part pendent destruïda. En un primer moment sortí vencedor Jaume Mir, fill, perquè sols demanà 1 lliura 7 sous i 11 diners, però *“no dona plena satisfaccio a esta Ciutat ab dita contraparet feya ell y altres y que no donant bastantas fermansas podria a esta Ciutat redundarli algun dany”* i seguidament la donaren a en Jaume Boxo i en Jaume Buria, que demanaven un diner més per cana. Els constructors foren *“obligats a fer la paret spellada y [la que] se ha de spatllar en la en la paret de la contramuralla feta”* cosa que ens fa pensar que si es donà el preu fet fou perquè l'estat de la paret era pitjor del que es creia fins llavors, ja que encara s'havia de tirar part d'ella a terra després de més de mig any d'arranjaments. Aquesta nova fase implicà la

²¹ AMGi. MA. 1687. *Adjunctio Belli*. 7 d'abril, f. 182-183.

²² AMGi. MA. 1687. *Ordinatio*... 17 de maig, f. 225-225v. En aquesta data es pagaren 40 lliures.

²³ AMGi. MA. 1687. *Adjunctio Belli*. 5 de juny, f. 250-250v. *Adjunctio Belli*. 27 de juny, f. 273-274v. En Pere Garau rebé en total 47 lliures pels dies que treballà en l'obra: *Alia pro dicto*... 15 de novembre, f. 447. *Ordinatio*... 22 de novembre, f. 477-477v.

²⁴ AMGi. MA. 1687. *Ordinatio*... 17 de maig, f. 225-225v. *Alia pro dicto*... 31 de maig, f. 247-247v. *Ordinatio*... 12 de juny, f. 259v. *Ordinatio*... 14 de juny, f. 263. *Ordinatio*... 19 de juny, f. 263v. *Ordinatio*... 28 de juny, f. 275-275v. *Ordinatio*... 8 de juliol, f. 292-292v. *Ordinatio*... 29 de juliol, f. 310v. *Ordinatio*... 27 de setembre, f. 380v.

construcció de 129 canes i 153 pams amb un cost de 181 lliures 14 sous i 3 diners.²⁵ Les obres no s'aturaren aquí perquè la mateixa societat s'adjudicà l'arranjament d'unes parets i voltes a prop del portal del rec Monar per 50 lliures, la construcció d'un accés, terraplenar-lo i empedrar-lo amb un cost de 111 lliures 8 sous i 3 diners. Finalment, i per tres lliures també construïren una capelleta, dedicada a la Verge Maria, sobre la volta del portal del rec Monar quan abans estava davant d'ell.²⁶ Ara bé, aquestes despeses no foren les úniques perquè encara s'hi hauria d'afegir 60 lliures i 5 sous per 525 quarteres de calç.²⁷

9.2.4.- La vall del tram entre el portal del rec Monar fins al baluard de Santa Clara

Mentre es terraplenava el tram del portal del rec Monar fins al baluard de Santa Clara en la muralla del Mercadal, s'obria la vall perquè s'aprofitava la terra que en sorgia per posar-la en el terraplè. Així, s'evitaven despeses perquè no s'hauria d'anar molt lluny per obtenir la principal matèria primera, que era la terra. Si el preu fet de la contramuralla es feu a finals de setembre, el primer pagament del terraplenament els trobem el 22 de novembre, cosa que ens fa pensar, tal com apuntàvem més amunt amb la necessitat de calç, que tot l'octubre es dedicà a retirar pedra i terra, per després reconstruir les parts fetes malbé de la contramuralla. Poc després, començaria el terraplè pròpiament dit utilitzant la terra de la vall. Com a mínim treballaren dos grups. El primer, i amb un major nombre de treballadors, encapçalat per en Joan Pujol, s'ocupà de treure la terra per obrir la vall i portar-la en la muralla per fer el terraplè. En total, mogueren 145 canes, 414 pams i 1 quart a raó de 16 sous la cana. Per tant, el total que perceberen fou de 116 lliures 12 sous i 10 diners. Un segon grup, format per tan sols dos homes, es dedicaven a picar el terra del terraplè per donar-li consistència, cobrant per aquesta feina 17 lliures 5 sous i 2 diners.²⁸ Deduïm que les obres s'aturaren durant els mesos més freds per motius climatològics o per replantejar-la perquè quan es reprengueren s'introduí un important canvi. Desconeixem si es firmà algun preu fet,

²⁵ AMGi. MA. 1687. *Ordinatio*... 11 d'octubre, f. 418v. *Ordinatio*... 25 d'octubre, f. 433-433v. *Ordinatio*... 22 de novembre, f. 477v. *Ordinatio*... 3 de desembre, f. 500-500v.

²⁶ AMGi. MA. 1687. *Ordinatio*... 25 d'octubre, f. 433-433v. *Ordinatio*... 12 de novembre, f. 449-449v. *Ordinatio*... 22 de novembre, f. 477-477v. *Ordinatio*... 20 de desembre, f. 546v-547.

²⁷ AMGi. MA. 1687. *Ordinatio*... 16 d'octubre, f. 421.

²⁸ AMGi. MA. 1687. *Ordinatio*... 22 de novembre, f. 447v. *Ordinatio*... 26 de novembre, f. 483. *Ordinatio*... 13 de desembre, f. 525v-526. *Ordinatio*... 30 de desembre, f. 563v-564.

però el més probable és que hi hagué alguna oferta, o un oferiment, de fer la mateixa obra però per un preu més baix. Mentre que fins desembre hi havia dos grups, ara sols n'hi haurà un de dirigit pel sergent major Front, del terç del baró de Beck. Aquest, es comprometé a acabar la vall i terraplenar el tram de la muralla per 16 sous la cana. Dins d'aquest preu hi anava inclòs la tasca de picar la terra per donar-li robustesa a l'obra. El més probable és que es treballés solament l'abril de 1688 i es mogueren 86 canes de terra per 68 lliures i 16 sous.²⁹

9.2.5.- La continuació de la contramuralla

El punt de partida de la continuació de la contramuralla estaria en la Junta de Guerra de 13 de febrer de 1686 quan aquesta oferí al virrei la construcció de tota la contramuralla a canvi que el Capítol no pogués tenir Taula de glaç els pròxims deu anys. Però, la realitat n'era una altra perquè els membres del Capítol, a part de no acceptar cap augment en el preu del glaç, ho evitaven amb una Taula pròpia i, al mateix moment, ocasionava pèrdues a la municipalitat perquè venia a laics productes com carn, pa i glaç, que ho tenien vetat.³⁰ Tanmateix, de la continuació de la contramuralla no tenim més notícies fins al Consell General del 30 d'agost de 1693 en el qual el virrei, el duc de Medinasidonia, instà als jurats gironins que:

“esta Ciutat continuás la contraparet, terraple y Parapeto de la muralla des del Portal de Santa Clara fins el convent de Sant Francisco de Paula per esser cosa tant convenient per la fortificació de esta Plaça”.

La resposta d'aquests fou simple: Que la vegueria els devia molts diners i que si els cobrava llavors es podria emprendre l'obra perquè en aquells moments la municipalitat no tenia els suficients recursos econòmics per embarcar-se en una operació d'aquella envergadura. No obstant això, el panorama canvià radicalment un cop es produí l'acord entre la municipalitat gironina i la vegueria. Molt pocs dies més tard s'autoritzà la confecció de la taba i que el corredor de coll fes les corresponents crides. L'11 de febrer de 1694 es firmà el preu fet establint el cost de la cana a 1 lliura 3 sous i 10 diners la cana. La societat adjudicatària estava integrada per en Francesc Miralles, pagès de la

²⁹ AMGi. MA. 1688. *Ordinatio...* 6 d'abril, f. 205-205v. *Alia pro dicto...* 13 d'abril, f. 222v-223. *Ordinatio...* 22 d'abril, f. 233v-234.

³⁰ AMGi. MA. 1686. *Adjunctio Belli*. 13 de febrer, f. 156-157. *Carta à Sa. Exa.* 28 de febrero, f. 203v-204.

parròquia de Sant Daniel, i els mestres d'obres de Girona Francesc Font i Joan Badena. Bàsicament, la seva tasca seria la de continuar la contramuralla que tindria "*los matexos fonament y escarpa [que] te dita contraparet, donant lo mateix terreno pera poder fabricar lo Parapeto*". Com a particularitat, s'haurien de construir dues davallades per pujar i baixar fàcilment l'artilleria, una en el portal de Santa Clara i l'altre en el portal de Santa Magdalena, a prop del convent de Sant Francesc de Paula.³¹ També haurien de fer dues voltes grasses. La primera, situada davant del portal de Santa Clara i tindria com a alçada màxima la del portal, però amb la prevenció que tanquessin bé les portes. L'altra, situada en el costat de l'anterior, s'hi construiria l'allotjament pel cos de guàrdia, amb xemeneia, dues finestres i una porta.³² Tot i que les obres començaren de seguida, el primer pagament de 200 lliures s'efectuà el 16 de febrer al cap d'una setmana d'haver-se firmat el preu fet, aquestes tan sols es donaren per finalitzades quan Girona estava sota el domini de les tropes de Lluís XIV, un cop es rendí el 29 de juny de 1694. Tal com ens informa en el darrer pagament, "*el preu fet no se es pogut continuar mes del que se ha fabricat antes del siti que importa dites mil sinch centes sexanta sinch canes [i] vint palms*". Avui dia desconeixem què quedà pendent per construir i quan s'acabà. Per contra, de la part construïda tenim molta informació, cosa que ens permet afirmar que el més probable és que quedés relativament poc per construir perquè en total es pagaren 2.411 lliures 2 sous i 3 diners. D'aquest muntant, 1.864 lliures i 19 sous correspon al cost de 1.565 canes i 20 pams construïdes i les restants 546 lliures 3 sous i 3 diners a les 5.249 quarteres de calç que la municipalitat comprà per l'obra. A partir dels pagaments, observem que el gruix de l'obra s'efectuà en tres mesos, des de mitjans de febrer fins a mitjans de maig. Posteriorment, trobem tres pagaments més, dos efectuats el desembre de 1694 i el darrer el 12 de febrer de l'any següent, però la municipalitat no efectuà cap compra de calç.³³ Per això, pensem que, en realitat, foren pagaments de canes ja construïdes, segurament de finals de maig o de principis de juny,

³¹ Segons el diccionari Alcover Moll, una davallada era un "*camí o un altre lloc inclinat, per on es davalla*".

³² AMGi. MA. 1693. *Concilium Generale*. 30 d'agost, f. 472v-477. MA. 1694. *Adjunctio Belli*. 5 de gener, f. 17-18v. *Preu fet donat per part de la Ciutat y de la Vegueria i Batllia forana de Gerona*. 11 de febrer, f. 65-67v.

³³ AMGi. MA. 1694 (17447). *Ordinatio*... 16 de febrer, f. 69v. *Ordinatio*... 20 de febrer, f. 78-78v. *Ordinatio*... 4 de març, f. 98v. *Ordinatio*... 20 de març, f. 116v. *Ordinatio*... 17 d'abril, f. 151. *Ordinatio*... 11 de maig, f. 184v-185. *Ordinatio*... 22 de maig, f. 193v-194. MA. 1694 (17448). *Ordinatio*... 15 de desembre, f. 256v-257. *Ordinatio*... 29 de desembre, f. 304v-305. MA. 1695. *Ordinatio*... 12 de febrer, f. 112v-113. D'aquesta sèrie de pagaments, trobem a faltar el que es produí el 3 d'abril de 1694.

quan Girona estava a punt de ser assetjada. Un cop caigué, el desordre econòmic posterior causat pel pagament de la indemnització a les tropes franceses imposat repercutí en la incapacitat d'atendre el pagament de les canes construïdes. Quan es normalitzà mínimament la situació, s'efectuaren els pagaments pendents i es donà per acabada la construcció de la contraparet.

Això no obstant, tenim una detallada informació de les canes efectuades perquè s'ha conservat el canat que s'executà abans de donar per acabada l'obra. En conjunt, i tal demanava la taba, hi ha tres grans elements diferents: la davallada, contraparets i les voltes grasses.

Figura núm. 7. Fragment del canat de la contramuralla del Mercadal

*Compa de las Canas de y azeb de trobar en la Contramuralla que franceses font y fa
Companys matex de las an fabricades des del portal de Sta Clara enuers Sta franciscana
Pauha cana de 8 pams en quadros y 3 pams gruixa que Costa de 192 semi illos*

1	po. en la de baixada senca dit portal de trobar una paret que te 216 pams de llarch y 18 pams y mig de alt per igual y 4 pams de gruixa que fan 15984 pams y la escarpa de dita paret te 106 pams de llarch per igual y 19 pams y mig alt per igual y 3 pams y mig gruixa per igual que fan 6993 pams y tot junt fan 22977 pams fan cent de setant nou canas cent vint y nou pams sensillos del que 192 fan cana de	1 19 ca	1 29 pa
2	en altra paret en la talba part de baixada de las mateixas mada	1 19 ca	1 29 pa
3	en altra paret te 106 pams de llarch 25 pams y mig de alt y 6 pa y mig gruixa per igual fan 17569 pams fan	9 1 ca	9 7 pa
4	en altra tros de paret te 71 pams de llarch 27 pams de alt y de gruixa 6 pams y que fan 5231 pa fan	2 7 ca	4 5 pa
5	en lo fonament de dita paret la mateixa Margarita 8 pams de alt y de gruixa 9 pams fan onia canas cent y vint pams	1 1 ca	1 20 pa
6	en altra tros de paret te 43 pams de llarch 27 pams de alt y de gruixa lo mateix fan 7546 pa fan 39 canas 58 pams	3 9 ca	5 8 pa
7	en lo fonament te 43 pams llarch 8 pams alt 9 pams gruixa fa	1 6 ca	2 4 pa
8	en altra tros de paret te 396 pams de llarch alçada 27 pams y gruixa lo mateix que las dos dalt ditas que fan 66825 pams fan tres centas setanta vint canas nou pams	3 4 8 ca	9 pa
9	en fonament de dita paret te la mateixa Margarita 8 pams alt y de gruixa 9 pams fa 198 canas y mitja	1 4 8 ca	9 6 pa

Font: AMGi. Manual d'Acords. Any 1695.

El primer d'ells, o sigui la davallada, se'n construïren dues d'idèntiques, una a cada portal. Alhora també tenien dues parts diferenciades: La paret de 216 pams de llarg, 18,5 d'alçada i 4 de gruix i l'escarpa, que tot i ser la meitat de llarga de l'anterior, mantenia la mateixa alçada, però amb un gruix mig pam menor. A continuació hi hauria

la contramuralla pròpiament dita que se'n construïren catorze panys de diferents mides. Una possible distinció era si ens consta fonament i, en el cas que la resposta fos afirmativa, si aquest, en el canat, era agrupat amb les dimensions de la paret o se'l tractava a part. Així, hi ha tres parets que, aparentment, no ens consta que hi hagués fonament. Ens sembla força estrany, però una possible explicació rau en el fet que possiblement aquest formés part de construccions d'anteriors campanyes o que s'aprofités el fonament d'alguna estructura preexistent. De les parets amb fonaments, tot canat a part, observem que aquests darrers són idèntics en la profunditat, 8 pams, i el gruix, 9 pams. De les quatre parets d'aquest grup, tres tenen una llargada situada entre els 31 i 44 pams, mentre que una és la més llarga de totes les canades, amb 396 pams. A més, hi ha set parets més que foren canades amb els fonaments. Per tant, si considerem que les dimensions dels fonaments fou idèntic en totes les parets, tenim que l'alçada d'aquest grup de parets és de la meitat de les altres, oscil·lant entre els 8 i 12 pams. Respecte al gruix de les parets, sembla obvi que les que tenen fonaments són més primes, 6,25 pams, mentre que les altres versen entre els 8 i 9 pams, excepte una que es dispara fins als 10,5 pams. Finalment, respecte a les dues voltes grasses sol·licitades, una mesura 41,5 pams de llarg per 21,5 d'amplada i 9,5 de gruix. L'altra és sensiblement més gran, especialment d'amplada i de gruix perquè les mides eren: 43 pams de llarg, 36 pams d'amplada i 14 pams de gruix.³⁴

9.2.6.- El terraplenament del nou tram de contramuralla

Un cop iniciada la construcció del nou tram de la contramuralla, el governador els instà a terraplenar:

“la muralla que munta des del Portal de Santa Clara la qual se es feta de pedra y cals junt ab la demes contraparet de muralla [que] se va continuant fins al convent de Sant Francisco de Paula”.

³⁴ AMGi. MA. 1695. *Compta de las canas de paret [que] se trova en la contramuralla que Francesh Font y sos companys...*, f. 112bis-112vbis. No hi ha cap data, però suposem que es feu entre el desembre de 1694 i el febrer de 1695 perquè el darrer pagament era del 12 de febrer del darrer any i menciona els pagaments efectuats el desembre de l'any anterior. Desconeixem l'autor, però tot seguit es pagaren al quarter mestre Pere Blanch 18 lliures per les despeses que ha tingut en controlar l'obra. Potser el canat ho feu en Pere Blanch. *Alia...* 12 de febrero, f. 113v.

La Junta de Guerra reunida l'11 de maig, a part d'aprovar el terraplenament, també ordenà que es fessin unes voltes en diferents parts de la contramuralla perquè servissin per resguardar a les tropes així com emmagatzemar armes i municions. Per les voltes, s'acordà que s'encarregarien de construir-les els mateixos adjudicataris que havien rebut l'encàrrec d'aixecar la contramuralla.³⁵ Una setmana més tard s'atorgà el preu fet del terraplenament d'un tram de la contramuralla, l'anomenat *davallada* del portal de Santa Clara. L'equip format per en Pere Blanch i els mestres de cases gironins Joan Alezma i Llorens Martí es comprometeren a "*terraplenar la devallada y part de la muralla que puja y devalla de la muralla junt al Portal de Santa Clara*". Els adjudicataris podien treure la terra necessària de diferents espais com en les hortes que hi havia tocant a la muralla fins a la plaça de l'hospital o de la que sorgís de la construcció de les voltes. A part, també se'ls autoritzà agafar-ne de la molta que hi havia a prop del portal de Santa Clara fins a igualar el terra amb el paviment del mencionat portal. El termini establert en la taba per executar l'obra fou de tan sols vuit dies, cosa que s'acomplí perquè el pagament de les 110 lliures pactades s'abonà el 29 de maig.³⁶

9.3.- Les altres obres

El gener de 1687 es produí un desbordament del riu Ter que afectà el portal de Figarola, gran part del baluard de Sant Agustí, però sobretot on provocà destrosses fou el pany de la muralla de la plaça de Sant Feliu i del baluard de Santa Creu.³⁷ Malgrat que la prioritat de la municipalitat era aixecar la contramuralla en el Mercadal, quedaven moltes àrees de Girona sense cobrir igual de prioritàries. Al seu torn, el virrei, marquès de Leganés, també era conscient de les debilitats de la plaça, en explicitar als jurats gironins, l'abril d'aquell any, les prioritats, que eren "*revestir la media luna de tierra, proseguir el [fuerte d]el Condestable y [el] fuerte de el Carmen*". Per això, insistia que la municipalitat gironina continués la contramuralla fins al baluard de Sant Francesc. Pel seu cantó, enviava a l'enginyer Ambrosio Borsano perquè volia "*emplear en Gerona lo*

³⁵ AMGi. MA. 1694 (17447). *Adjunctio Belli*. 11 de maig, f. 181-181v.

³⁶ AMGi. MA. 1694 (17447). *Preu fet per terraplenar la Pujada de la muralla del Portal de Santa Clara*. 18 de maig, f. 187v-189v. *Ordinatio...* 29 de maig, f. 205v.

³⁷ AMGi. MA. 1687. *Visita al alveo del Riu de Ter y Resclosa Real*. 5 de febrero, f. 81v-82. *Carta a S. Exa*. 12 de març, f. 135-136.

que ubiere de caudal de su Mag[es]tad".³⁸ No obstant això, una de les primeres realitzacions que ordenà Ambrosio Borsano fou construir una vall entre el portal de Figarola i el baluard de Santa Creu. Tanmateix, l'obra suscità una gran oposició de la municipalitat atès que hi havia un enorme perill perquè era una àrea fàcilment inundable, ja que confluïa els rius Güell amb el Ter. La por era que, en cas d'inundació, l'obra provoqués una alteració del curs dels dos rius, ocasionant danys a la mitja lluna de Santa Creu, al pany de la muralla de la plaça de Sant Feliu i de Ballesteries, i el portal de Figarola. Per evitar-ho, els jurats recorregueren a totes les instàncies que tenien a l'abast: Virrei, mestre de camp general i el governador militar.³⁹ Les respostes no trigaren a arribar i mentre el virrei es comprometé a estudiar a fons el tema amb l'enginyer major, qui es prengué l'assumpte més seriosament fou el general de cavalleria Domingo Pinatelli, que havia estat governador militar a Girona. Pinatelli manifestà que s'havia reunit amb Ambrosio Borsano i aquest li havia assegurat que la vall no provocaria cap dany, però recomanà que on primer s'havia de treballar:

"haya de ser entre la media luna del Governador y la media una de la Cruz pues lo que toca á San Agustin no tiene el riesgo de las Baterias que dicha parte entre las dos medias lunas sitadas".

Uns dies més tard també contestà el mestre de camp general i oferí una explicació tècnica dels avantatges de tenir una vall davant de la muralla *"se aseguran los accidentes del Rio pues por la concavidad pues en caso de algunas ha venidas tomara su curso mas fasilme"*. Això sí, recomanava revestir de pedra les dues mitges llunes de terra (suposem que parlava de les mitges llunes de Santa Creu i de Sant Agustí) i, també, que es construïssin més enfora.⁴⁰

³⁸ AMGi. MA. 1687. *Carta Rebuda de S. Exa.* Barcelona. 2 d'abril, f. 178v-179.

³⁹ AMGi. MA. 1687. *Adjunctio Belli.* 21 de maig, f. 227v-228. *Carta à Sa. Exa.* 24 de maig, f. 228-229. *Carta al Señor General de la Cavalleria.* 24 de maig, f. 229-229v. *Carta al Señor Mestre de Camp General.* 24 de maig, f. 229-230.

⁴⁰ AMGi. MA. 1687. *Carta rebuda de Sa. Exa.* Barcelona. 25 de maig, f. 235v. *Carta rebuda del Señor General de la Cavalleria.* Barcelona. 25 de maig, f. 235v-236. *Carta del Senyor Mestre de Camp General.* Barcelona. 1 de juny, f. 247v.

9.4.- El donatiu de 1688

El virrei, el comte de Melgar, manifestà als jurats gironins que el *“R[eal] Erario se ha consumido en la Guerra de Africa en defensa de N[uestr]a Sagrada Religion cuya causa ha embarazado tan principalmente las assistencias que su Mag[esta]d dezeara emplear para resguardo desse Principado”*. Per afegir tot seguit que *“en esta Cuyuntura Manifieste su gran zelo haziendo algun servicio a su Mag[esta]d”*. Sense dissoldre el Consell General, es convocà la Junta de la Taula per estudiar quines opcions tenia la municipalitat per satisfer la demanda del virrei. Tanmateix, la situació econòmica que travessava llavors Girona era complicada perquè:

“haventse mirat ab tota atencio no haveri diner algu en lo Erari desta Ciutat antes be esser esta Ciutat debitora á dita taula per las quantitats considerables y inescusables que se han gastades ab lo ultim siti, vingudas de rius, conservacio del Regiment per las guardas, construccions de quartels per la guarnicio, gastos de plets inescusables, lo quant esta carregada y atrassada de pencions de censals, altres carrechs y obligaciones forçosas per satisfacio de las quals en gran part no abasta la renda annual de la Ciutat”.

No obstant això, s'acordà igualment oferir un donatiu de 4.000 lliures pagadores de la següent forma: 2.000 lliures mitjançant 1.000 quarteres de blat dels molins de la ciutat, 1.000 lliures el 1689 i les restants el 1690. Davant la por que l'oferta gironina es considerés escassa, els jurats asseguraren que *“esta Ciutat se trobe exhausta, atrassada y son Erari del tot aniquilat y debitora a la taula per differentes quantitats”*, però, això sí, reiterant que *“si esta Ciutat hagues tingut medis haurie fet la demostracio que sa obligacio y innata fidelitat se precisa fer”*. La resposta del virrei de l'ofertament gironí complagué els jurats gironins en afirmar que la municipalitat havia obtingut *“el luzimiento y satisfacion que merece por sus continuados servicios y por el que ahora executa”*, però afegí una frase que posteriorment portarà polèmica, ja que pel virrei el donatiu era *“de mil quarteras de trigo y dos mil libras para subvencion de las necesidades*

del Exercito". Immediatament després, els jurats gironins enviaren una missiva al Rei per deixar clar que el donatiu era "*gracios y voluntari*".⁴¹

Molt pocs dies més tard, el virrei reclamà les mil quarteres per fer el pa de munició necessari per sostenir a la guarnició que hi havia llavors a Girona. En aquest sentit, ordenà que les donessin al "*tenedor de bastimientos*" que era en Lucas Mielgo. Un cop aprovada per la Junta de la Taula l'entrega s'executà l'11 de desembre.⁴²

A mitjans de març de 1689, els jurats gironins escrigueren al virrei per sol·licitar-li que les mil lliures que havien de pagar aquell any del donatiu promès es destinessin al pont de pedra que volia construir la comunitat agustiniana i que connectaria els dos cantons de la ciutat, cosa que milloraria la defensa de la plaça perquè la comunicació entre els dos cantons seria molt més fluida. No ens consta que es respongués la petició, però pels esdeveniments futurs sabem que, el més probable, és que ni es plantegés destinar aquestes lliures en un pont quan s'estava a punt d'entrar en guerra contra França i Girona, com altres places, els hi faltava de tot per estar a punt. La pèrdua de Camprodon era l'exemple del que podria ocórrer si no es prenen les adequades prevencions que consistien, bàsicament, a millorar les fortificacions i destinar-hi un competent nombre de soldats.⁴³ En el cas gironí, el virrei envià el mestre de camp general amb la missió de reconèixer l'estat de la plaça i ordenar les millores que fessin falta. Domingo Pinatelli

"demana à dits molt Illustres Señors Jurats seria de una deffensa de per esta Plaça que las dos mil lliuras Barcelonesas que restan á pagarse del Donatiu se feu a Sa Mag[esta]t (Deu lo g[uard]e) se aplicassen per la construccio de la contraparet y terraple de la Muralla des del Portal de Santa Clara fins al Convent de Sant Francisco de Paula".

A més, sol·licità que les obres comencessin aviat perquè a l'hivern s'haurien d'aturar i així es farien a poc a poc i a la municipalitat li seria més assequible assumir el cost que representaria. La resposta del jurat en cap fou evasiva perquè manifestà que "*esta Ciutat estave sens medis alguns*", però, posteriorment, afegí que la sol·licitud seria portada al

⁴¹ AMGi. MA. 1688. *Concilium Generale*. 25 de noviembre, f. 543v-557. *Carta á Sa Exa*. 25 de novembre, f. 557-558. *Carta á Sa Mag[esta]t*. 30 de novembre, f. 574v-575.

⁴² AMGi. MA. 1688. *Carta rebuda de Sa Exa*. Barcelona. 6 de desembre, f. 582-582v. *Adjunctio tabula*. 11 de desembre, f. 586. *Ordinatio...* 11 de desembre, f. 586v.

⁴³ AMGi. MA. 1689. *Carta á Sa Exa*. 24 de març, f. 167v-168.

Consell General perquè ho deliberés. L'endemà es reuní el citat Consell i aprovà la demanda del Mestre de Camp General, cosa que li fou notificada a ell i al virrei. El virrei, el duc de Villahermosa, s'alegrà molt de la resolució del Consell General, però demanà que les obres comencessin ja perquè calia posar *"essa Plaça en buena defensa"*.⁴⁴ Tanmateix, les obres no es portaren a terme ni tampoc consta que es fes res per iniciar-les, com que la Junta de Guerra es reunís per redactar la corresponent taba o que es fessin crides per donar el preu fet. Per contra, el 25 de novembre es pagaren 1.000 lliures al governador, Carlos de Sucre, per sostenir a la cavalleria que hi havia a Girona, en mancar-li palla i gra.⁴⁵ L'embolic s'accentuà quan el virrei sol·licità que les 2.000 lliures restants del donatiu quan, en realitat, n'eren tan sols 1.000 perquè la diferència ja l'havien entregat al governador, les abonessin immediatament al mercader gironí Antoni Crosas que actuava com a administrador dels hospitals militars de Roses, Palamós i de Girona. A més, afegí, que en les altres places del Principat, quan oferien assistència als cavalls, també s'inclouia a la tropa. Finalment, ordenà al governador que restituís les 1.000 lliures als jurats perquè aquests poguessin pagar a Antoni Crosas. El to emprat pel virrei respecte a l'afer de les mil lliures no agradà als jurats gironins i li replicaren punt per punt. En primer lloc li feren saber que el pagament al governador havia implicat *"la suspensio de no pagar las pencions als Acrehedors en atenció de la urgència de la materia"*. Per tant, la transferència *"que se havia fet al Governador no era estat de diners de la Ciutat propis sinó prestats a la Ciutat"*. A continuació afegiren que:

"si be no duptam que les altres Ciutats hauran contribuït en lo del Real Servey, pero esta Ciutat no sols en esta ocasion pero y continuament esta gastant excessivas quantitats, ja en fabricas de quartels y casa com y també en la paga de la guarnicio dels Portals del Areny y den Vila havent casi tot est any y particularment lo die de avuy posada doblada guarnicio sens las excessivas quantitats que ha gastat en differents sitis".

⁴⁴ AMGi. MA. 1689. *Carta de Sa Exa*. Barcelona. 29 de maig, f. 281. Tenim dubtes qui era el mestre de camp general quan els jurats l'anaren a visitar perquè qui els rebé fou en Joan de la Carrera i Pueyo, mentre que quan els tornà la visita, el 6 de juny, qui anà fou en Domingo Pinatelli, precisament recentment nomenat mestre de camp general, i antic governador de Girona. *Visita feta al Señor Mestre de Camp General*. 30 de maig, f. 283-283v. *Visita tornada per lo Señor Mestre de Camp General*. 6 de juny, f. 301v-302v. *Concilium Generale*. 7 de juny, f. 303v-306. *Carta á Sa Exa*. 9 de juny, f. 310-311. *Carta al Señor Mestre de Camp G[eneral]*. 9 de juny, f. 311-311v. *Carta de Sa Exa*. Barcelona. 12 de juny, f. 320v-321.

⁴⁵ AMGi. MA. 1689. *Ordinatio...* 25 de novembre, f. 684v. *Carta à Sa Exa*. 25 de novembre, f. 689-689v.

Això sí, *“sols ab lo alivio de esserse conservada baix lo domini de Sa Mag[esta]t”*. Consegüentment, acabaren la missiva sol·licitant que es replantegés la destinació de les 2.000 lliures perquè ells es comprometien a iniciar l’obra tan bon punt poguessin. Seguidament enviaren altres cartes per fer pressió, una al mestre de camp general i una altra a Francesc de Prats i Cudina, un donzell gironí que estava a Barcelona en aquells moments. De les dues, ens interessa especialment la darrera perquè ens explica realment la destinació de les mil lliures: Aquestes, encara no estaven gastades o tan sols s’havien gastat algunes lliures perquè la palla per la cavalleria l’havien aportat uns particulars. En aquell moment crític, el governador no tan sols sol·licità ajuda a la municipalitat, sinó també al Capítol i al Bisbe. Mentre que el primer prometé ajuda, però no aportà res, el segon tan sols allotjà una dotzena de cavalls uns quants dies perquè després marxaren i els malalts els remeté cap al quarter que mantenia la municipalitat:

“del que se veu que las ofertas del Bisbe y Capítol no son sino aparents quant las nostras son Reals y es cosa molt sensible que Sa Ex[cel·lència] ab sa Carta fasse comuns nostres serveys ab los de las demes Ciutats quant los nostres tenen de continuats lo que los altres tenen de raras”.

Òbviament, tot això calia dir-li al virrei de la manera més delicada possible.⁴⁶ Pocs dies més tard, el virrei els contestà amb un altre to, molt més amigable que, a pesar de tot, s’havien de destinar les 2.000 lliures a sostenir els hospitals militars en comptes de la contramuralla *“pues si se serrassen negandoles este alivio causaria tal horror y desconsuelo que en poco tiempo se desharia el Exercito”*. Tanmateix, el marquès de San Vicente sí que els prometé que tan bon punt arribés una remesa de diners procedent de la Cort, aniria destinada a les fortificacions de Girona. Davant d’aquestes respostes, el Consell General no pogué fer una altra cosa que aprovar destinar les dues mil lliures als hospitals militars en comptes de la contramuralla. Tanmateix, l’Antoni Crosas proposà una alternativa que evitaria agreujar la crisi financera que patia la municipalitat: Les dues mil lliures quedaven com a garantia de les carns que ell agafaria de la carnisseria per l’hospital militar fins al Divendres Sant i llavors es passarien comptes. El Consell General

⁴⁶ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 3 de desembre, f. 714v-716v. *Carta à Sa. Exa.* 3 de desembre, f. 716v-717v. *Carta al Señor Mestre de Camp G[eneral]*. 4 de desembre, f. 718v-719. *Carta a Francesc de Prats i Cudina*. 4 de desembre, f. 719-720.

aprovà la proposta, encara que desconeixem perquè es tardà quasi una setmana a comunicar al virrei, i al mestre de camp general, la resolució quan el procediment habitual era fer-ho el mateix dia o, a tot estirar, l'endemà. En tot cas, les missives tenien data del 14 i 15 de desembre i, curiosament, la primera a enviar era al mestre de camp general Domingo Pinatello, indicant-li que les dues mil lliures “*se pagaran a dit [Antoni] Crosas restant-nos la confiança de V[ostra] Ex[el·lència] en que medie acabarse la contramuralla [que] falta per la qual estava aplicada dita quantitat*”. De fet, l'escepticisme dels jurats l'expressaren a Francesc Cudina quan afirmaren que “*encara que se nos escriu que dels primers medis hi hage del Rey nostre Señor (Deu lo g[uard]e) se farà la contramuralla sera com Deu sera servit*”. La resposta d'aquest no deixà cap dubte de la situació desesperada en què es trobava l'exèrcit de Catalunya car “*no havien trobat medi perque las dos mil lliuras se dexassen de dar a [Antoni] Crosas per no saber de ahont remplasar a [Antoni] Crosas perque no deixas de assistir als Hospitals*”.⁴⁷

Tal com s'havia acordat, en la Setmana Santa de 1690 es passà comptes i la municipalitat pagà a Antoni Crosas 1.006 lliures 12 sous i 11 diners perquè la diferència s'ho havia agafat en espècie, en carn, per proveir als hospitals militars. Amb aquest pagament es donà per complert el donatiu ofert al Rei dos anys enrere.⁴⁸

9.5.- L'ampit de la muralla

Un cop reparada la bretxa que obriren els francesos el 1684 els jurats eren partidaris de construir també l'ampit, però el governador preferí que aquest es fes amb feixina, segurament amb l'ànim de destinar els recursos econòmics a obres molt més essencials.⁴⁹ Tanmateix, no es construï res fins uns quants anys més endavant, ja en els inicis de la guerra dels Nou Anys, quan en la Junta de Guerra de l'1 de maig de 1689, s'aprovà visitar al governador perquè “*se fassen los parapetos de terra y tambe se adoben los demes parapetos de la muralla gastantse lo que convinga per dit effecte*”. Qui negocià la construcció de l'ampit no fou el governador, sinó el mestre de camp

⁴⁷ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 9 de desembre, f. 733-735. *Concilium Generale*. 9 de desembre, f. 735v-738. *Carta al Señor Mestre de Camp G[eneral]*. 14 de desembre, f. 754-754v. *Carta à Sa. Exa*. 15 de desembre, f. 755-755v. *Carta a Francesc de Prats i Cudina*. 15 de desembre, f. 755v-756v. *Carta rebuda del Sr. Francesc de Prats i Cudina*. Barcelona. 17 de desembre, f. 760-762v.

⁴⁸ AMGi. MA. 1690. *Ordinatio...* 4 de març, f. 133.

⁴⁹ AMGi. MA. 1684. *Carta à S. Exa*. 2 de setembre, f. 685v-686.

general, Joan de la Carrera i Pueyo, i no s'arribà cap acord, car aquest volia que es construís amb tàpia mentre que la municipalitat tan sols ofería retornar-lo al seu estat original, que era amb pedra i calç. El virrei, el duc de Villahermosa, es posicionà a favor de la municipalitat gironina en afirmar que:

“hara de su parte quanto quepa en lo possible porque esta obra se perfecone pues siendo tan notoria su importancia devo creher que V.S. continuara en ella el celo que acostumbra en quanto se offrece del Servicio de su Mag[esta]d sin que se entienda por ningun caso que esta demostracion se obligue a V.S. a mas de lo que pudiese segun sus fuerças”.

Suposem que el canvi de mestre de camp general, de Joan de la Carrera a Domingo Pinatelli, millorà la relació entre aquest càrrec i la municipalitat gironina, com també els objectius inicials dels exèrcits francesos que deixaven de banda la frontera empordanesa, ocasionà que la millora de l'ampit es deixés per més endavant.⁵⁰ La relativa tranquil·litat es trencà a principis de 1691 quan corregué el rumor que els francesos s'havien marcat com a objectiu de la campanya d'aquell any prendre Girona. Per millorar la defensa de la plaça, la Junta de Guerra del 29 de maig tractà sobre l'estat lamentable dels ampits que en el cas que fos assetjada *“no hi haurie persona [que] pogues estar a la muralla”*. Ara bé, la municipalitat tampoc volia gastar molts diners en l'obra i es dirigí al governador per si podien trobar alguna solució. Desconeixem si el Carlos de Sucre ho consultà al mestre de camp general o si aquest ja hi era a Girona, però el fet és que aquest darrer fou el que proposà que el millor era, abans de fer l'ampit, continuar la contramuralla des del baluard de Santa Clara fins al de Sant Francesc. En tot cas, si l'ampit s'havia de construir, el millor era fer-ho amb pedra i calç. No obstant això, el perill passà i les prioritats foren unes altres.⁵¹

Paradoxalment, el primer ampit construït no fou el de la muralla del Mercadal, la que, en teoria, era la zona més exposada, si més no en funció de les recents experiències (setges de 1653 i 1684), sinó en un pany de la muralla de Santa Llúcia. En aquest cas, el governador havia instat unes quantes vegades a la municipalitat que aixequessin unes

⁵⁰ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 7 de maig, f. 259-260. *Carta à Sa. Exa.* 2 de juny, f. 296-297. *Carta de Sa Exa.* Barcelona. 5 de juny, f. 305v-306.

⁵¹ AMGi. MA. 1691. *Adjunctio Belli*. 29 de maig, f. 264-265. *Adjunctio Belli*. 4 de juny, f. 271v-272v.

baranes de pedra per assegurar aquell sector, cosa que la Junta de Guerra del 2 de març ho autoritzà. Joan Oliveres, mestre de cases gironí, aconseguí l'obra que consistia "en fer una paret per parapeto" amb un preu fet de 50 lliures, treballant-hi entorn de vint dies.⁵²

Pocs mesos més tard, quan les notícies indicaven que ben aviat entrarien els francesos per l'Empordà i no se sabia quines intencions portaven, en la deliberació de la Junta de Guerra del 9 de maig es discutí que el "Parapeto de la Muralla del Mercadal esta de tant mala qualitat [que] seria be donane providencia ab temps per acomodarse los Parapetos". Es conclugué que s'hauria de parlar amb el governador per veure quin era el millor sistema per arranjar-los. Com ja havia ocorregut l'any 1684 el governador no donà molta importància en el fet que els ampits no estiguessin en condicions perquè considerava que amb poc esforç econòmic i alguns dies de treball, entenem mitjançant feixina, es podria tenir l'obra enllestida. Aquesta resposta no agradà gaire als membres de la Junta de Guerra perquè ells volien una obra duradora i no una cosa provisional. Per aquelles dates, vingué a Girona el governador general de les Armes del Reial Exèrcit i els jurats ho aprofitaren per tractar-ho amb ell. El resultat fou força enigmàtic perquè agraià l'oferta de l'ampit, però la resolució d'aquest tema ja els hi comunicaria en Carlos de Sucre. El governador demanà que l'acabessin i, també, que perfeccionessin el denominat fortí de la Ciutat, en la muntanya de les Pedreres, o, alternativament, algun baluard de la muralla del Mercadal, que llavors s'estaven edificant. Òbviament, escollir entre una fortificació que ells aixecaren el 1675 i les altres obres d'oficials del Rei, escolliren la primera amb el benentès que abans d'iniciar la reforma hauria d'aprovar el cost de la mateixa la Junta de Guerra.⁵³

Abans de començar l'obra de l'ampit, sorgí la polèmica, en part ja vista amb l'actitud del governador des del 1684, de si construir-lo de pressa, o sigui amb feixina, o més a

⁵² AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 2 de març, f. 130. *Ordinatio*... 7 de març, f. 141v-142. Pagament de 25 lliures. *Ordinatio*... 31 de març, f. 162-162v. Pagament de les restants 25 lliures del preu fet. A part, també cobrà 20 lliures 12 sous i 11 diners per 134 quarteres.

⁵³ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 9 de maig, f. 234-234v. *Adjunctio Belli*. 18 de maig, f. 244-245v. Els integrants de l'ambaixada foren: Josep Moret, Josep Grato de Raset i Trullas, Miquel Mercader i Cristòfol Alenya. *Segueixse dita embaxada*. 18 de maig, f. 245v. Convocaren els representants de la municipalitat a les 4 de la tarda. *Concilium Generale*. 20 de maig, f. 250v-256. *Adjunctio Belli*. 18 de maig, f. 256v-257v. Entenem que la data d'aquesta Junta de Guerra és errònia perquè és impossible que se celebrés el 18 de maig quan els temes els havia tractat el Consell General del 20 de maig. A part, en el Manual d'Acords, la pàgina anterior correspon el 20 de maig i la posterior l'endemà.

poc a poc perquè fos una obra que durés molt de temps. Aquest cop, el problema radicava que els francesos estaven ben a prop i no es tenia la certesa de quin seria el següent moviment. Davant d'aquesta situació, la Junta de Guerra reunida el 4 de juny optà per construir una obra duradora, però, advertint els perills, també autoritzà anar a fer feixina per si era necessària utilitzar-la perquè els francesos tornessin a atacar Girona. Un cop escollit com es construiria l'ampit, es plantejà que si la voluntat era fer-lo durador, el material havia de ser d'argila, però, a més, tampoc es podria treure la terra del Pla de Sant Francesc ni de l'entorn de Sant Agustí. Tots aquests requeriments es recollirien en la corresponent taba que llavors s'estava preparant. Dos dies més tard es firmà el preu fet per construir l'ampit de la muralla del Mercadal, des dels portals del rec Monar fins al de Figarola. Els adjudicataris foren la societat formada pels mestres de cases gironins Francesc Font, Josep Hospital i Joan Badena, i demanaren 2 lliures i 5 sous la cana, tant de tàpia com de paret. Respecte a la feina a fer, en primer lloc, si calia, s'hauria de reduir l'alçada de l'actual ampit o refer les parts malmeses tenint en compte que l'alçada correcta era quatre pams i mig. Posteriorment, a una distància de dotze pams de l'ampit, a la muralla, es construiria una paret de pedra i calç que tindria un gruix de sis pams i un fonament de tres pams; això sí, abans de començar-lo s'haurien de posar unes pedres grans com a base de la paret que es construiria posteriorment. Un cop aquesta paret hagués pujat dos pams sobre el pla de la muralla, es construiria la banqueta amb llambordes. Posteriorment, es pujaria set pams i mig més utilitzant solament pedra esquerdada amb la prohibició absoluta que hi hagués còdols. Per tancar el buit entre la paret construïda i l'ampit vell s'hauria de tapiar amb terra argilosa, que es trauria del fossat del baluard del Portal del Carme. Amb tot, abans de col·locar la terra, neta de pedres, es mullaria perquè lligués millor. A més, en la superfície de la tàpia hi hauria mig pam de gruix de calç, sorra i restes d'obra cuita ben trencada.

Cal suposar que la por que en qualsevol moment es presentés l'exèrcit francès obligà a prendre tres mesures per accelerar la construcció de l'ampit. La primera, era l'obligació d'iniciar l'obra l'endemà de la firma de la taba. A continuació, feren agafar el compromís als constructors que, com a mínim, cada dia s'edificarien cinc canes de paret. Per últim,

es donava una bestreta de cent lliures, però no tornarien a cobrar ni cinc fins que no haguessin construït canes per valor de cent lliures.⁵⁴

Pocs dies més tard de firmar-se la taba s'efectuà el pagament de les 100 lliures de bestreta, cosa que ens indica que l'obra començà immediatament. La por que els francesos es decidissin per atacar a Girona sempre estigué present i la prova més palpable són les múltiples adquisicions de feixina que s'usaria en el cas que no s'hagués acabat a temps. La construcció es perllongà entorn de tres mesos i mig, ja que el darrer pagament es produí el 22 de setembre. Al final, es construïren 343 canes d'ampit amb un cost total de 776 lliures 1 sou i 3 diners perquè, a part de l'obra pròpiament dita, que ascendí 546 lliures i 14 sous, també cal afegir-hi el que pagà la municipalitat de calç, 229 lliures 7 sous i 3 diners per 2.219 quarteres. També es pagaren 34 lliures més per haver construït l'ampit a les set torres que hi havia entre els portals del rec Monar i de Figarola. Desconeixem quan es prengué aquesta decisió, però, al capdavant, era del tot lògica perquè les torres formaven part de la primera línia de defensa i a l'hora el cost fou insignificant respecte la utilitat que podria tenir en cas de setge.⁵⁵

9.5.1.- La continuació de l'ampit i l'arranjament de la contramuralla malmesa

Molt pocs dies després d'haver acabat de construir l'ampit des del portal de Figarola fins al del rec Monar, s'acordà l'ampliació de l'obra fins al portal de Santa Clara amb els mateixos constructors i preu de l'anterior preu fet perquè:

“se veu notoriament que los mestres de casas que havien empres lo dit Preu fet de dit Parapeto ja fet han tinguda molta perdua en dit preu fet y que offereixen fer lo restant de dit Parapeto a raho [de] dos lliuras sinch sous per cana”.

Una de les condicions que imposà la municipalitat fou la de tenir acabada l'obra a tot tardar a finals de març de 1694. En la mateixa Junta de Guerra també s'aprovà arranjar un sector de la contramuralla situat entorn el portal de Santa Clara. De fet, ja era una

⁵⁴ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 4 de juny, f. 289v-290v. *Preu fet pera fer un tros de Parapeto de la muralla del Marcadal*. 6 de juny, f. 293-296.

⁵⁵ AMGi. MA. 1693. *Ordinatio*... 9 de juny, f. 301v. Pagament de 100 lliures de bestreta. Els altres pagaments es produïren: *Alia Ordinatio*... 26 de juny, f. 342v-343. *Alia Ordinatio*... 7 de juliol, f. 370. *Alia Ordinatio*... 28 de juliol, f. 399-399v. *Ordinatio*... 17 d'agost, f. 446v. *Ordinatio*... 22 de setembre, f. 520v-521. Per la calç: *Ordinatio*... 13 de juny, f. 309v-310. *Alia Ordinatio*... 30 de juny, f. 353-353v. *Ordinatio*... 1 d'agost, f. 402-402v. *Ordinatio*... 5 de setembre, f. 491-491v.

situació coneguda de feia anys, però quan es discutí anteriorment, el 1689, es concloué *“que quant hi hage ocasio de poderse fer dit tros de contraparet se torne fer”*. El moment arribà quatre anys més tard quan els francesos amenaçaren d’assetjar alguna població de la frontera i es temia que aquesta fos Girona. Els mestres gironins que ja s’encarregaren de construir l’ampit també aconseguiren l’obra de la contramuralla perquè sols demanaren 1 lliura i 6 sous la cana. La taba deixava molt clar que hi havia el compromís de tenir enllestida l’obra el febrer de l’any següent. Les obligacions dels constructors eren demolir tot el tram afectat i tornar a construir la paret *“llicantla ab la demes paret ab la gruixa y demes conformitat está contingut en la taba del preu fet de altre tros de dita contraparet”* del 6 d’octubre de 1687.⁵⁶ De fet, les dues tasques s’agruparen en el mateix preu fet i s’observa una clara voluntat d’aprofitar el període hivernal, quan habitualment s’aturaven les campanyes militars, per tenir enllestides unes obres considerades estratègiques per la pervivència de Girona com a plaça de la Monarquia Hispànica. Observada la relació de pagaments fa la falsa sensació que els treballs s’acabaren a mitjans de 1694, poc abans del setge francès a Girona, però la realitat n’era una altra perquè tenim evidències forces clares que aquestes es donaren per acabada a finals de 1693. La primera és el consum de calç, ja que el pagament de les partides per aquestes obres s’aturen el 29 de desembre. Però la que ens proporciona una major clarividència de quan s’acabà és en els pagaments que la municipalitat efectuà el 24 de desembre a en Pere Blanch, quarter mestre, i a Pere Marcer, fuster de Girona. El primer rebé 22 lliures per haver actuat de sobreestant

“dels Parapetos [que] ha fet fer esta Ciutat a preu fet en la muralla del Marcadal des del Portal de Figarola fins al de Santa Clara que ha durat des del mes de Juny fins lo die present”.

En canvi, en Pere Marcer cobrà 1 lliura *“per lo treball de haver canat y fer lo compte del tros de contraparet de muralla [que] se ha fet en lo Portal de Santa Clara”*.⁵⁷ Arribats en aquest punt desconeixem perquè el darrer pagament s’efectuà quasi sis mesos més tard de canar els treballs efectuats, ja que, per exemple, no ens consta que existís cap

⁵⁶ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 7 de maig, f. 259-260. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 27 de setembre, f. 542v-543. *Preu fet per fer un tros de Parapeto y un tros de contraparet de la muralla del Mercadal*. 7 d’octubre, f. 556-558.

⁵⁷ AMGi. MA. 1693. *Alia Ordinatio...* 24 de desembre, f. 708v-709.

problema. La construcció consistí en un fonament de 200 pams de llargada per 8 de profunditat i 9 de gruix. A continuació s'aixecaren tres parets. La primera, de 60 pams de llargada, 28 d'alçada i 6,25 de gruix. La segona, de 140 de llargada, 31 d'alçada i amb el mateix gruix de l'anterior. Finalment, la darrera, i més llarga, de 308 pams, però molt menys alta, 2 pams, i estreta, amb 3 pams. Com a recapitulació, es construïren 422 canes i 14 pams, de les quals, 280 canes i 13 pams corresponen a l'arranjament de la contraparet i les restants 142 canes i 1 pam a la construcció de l'ampit. La municipalitat pagà per les dues obres un total de 801 lliures 12 sous i 3 diners. Dins d'aquest import hi havia incloses les 841 quarteres de calç que es necessitaren i que ascendiren a 81 lliures 10 sous i 9 diners.⁵⁸

9.6.- La reforma de les serracines (1691)

A instàncies del governador, la Junta de Guerra del 14 d'agost aprovà arranjar "*un casalot que es en las falsas*" per poder-hi situar una esquadra de soldats que vigilés l'entorn de les serracines. Moltes vegades aquest espai era l'escollit pels soldats que volien desertar, cosa que obligà a modificar l'estructura. Per evitar-ho, si es posava al dia, seria quasi impossible fugir per aquell paratge. Al mateix temps, també sol·licità que es millorés el tram de la muralla situat entorn el campanar del monestir de Sant Pere Galligants perquè estava tan malmès que no era transitable. El preu fet es firmà quasi un mes més tard, adjudicant l'obra als mestres de cases gironins Bartomeu Contillo i Llätzer Carreras per 80 lliures. En primer lloc, s'arranjà l'anomenat casalot, que era una casa molt antiga gens confortable. Així, s'aixecà una paret perquè tingués la mateixa alçada amb la del cantó del Galligants. La municipalitat li proporcionà la porta ja feta, cosa que ells tan sols l'hagueren de col·locar. També calgué arreglar el sostre a partir de cinc cimels, tantes llates com fessin falta i teules. Finalment, haurien de construir una xemeneia. Al davant de l'edifici, i similar al portal de l'Areny, farien un cobert de fusta

⁵⁸ AMGi. MA. 1693. Malauradament, en tota la sèrie de pagaments mai hi hagué el desglossament entre els treballs efectuats per construir els parapets dels d'arranjar la contramuralla. *Ordinatio*... 10 d'octubre, f. 559. Es pagaren les primeres 100 lliures. Per tant, suposem que la data d'inici de l'obra seria llavors. *Alia Ordinatio*... 13 d'octubre, f. 566. *Alia Ordinatio*... 24 d'octubre, f. 579v-580. *Ordinatio*... 7 de novembre, f. 605-605v. *Ordinatio*... 26 de novembre, f. 633. *Ordinatio*... 10 de desembre, f. 671-671v. *Ordinatio*... 24 de desembre, f. 710v. MA. 1694. *Compta de las canas que se an trobat...*, f. 232bis-232vbis. *Ordinatio*... 12 de juny, f. 233-233v.

de nou pams i mig d'amplada. Per últim, haurien d'aixecar la paret de les Serracinas "*la que es a la part de ponent que ve a servir de barana*". Hauria de tenir més de quatre pams d'alçada per igualar amb la paret on hi ha un sentinella. Per millorar la comunicació de la muralla es construiria un passadís de fusta a partir de dues terçanes de fusta de roure de pam i mig cada cantó. Les potes serien d'un quart de gruix i els cairats d'un pam d'alçada i dos pams i quart de gruix.⁵⁹

⁵⁹ AMGi. MA. 1691. *Adjunctio Belli*. 14 d'agost, f. 372v-373v.

CAPÍTOL 10: LES FORTIFICACIONS EXTERIORS

Quan parlem de fortificacions exteriors ens referim a les que es construïren en les muntanyes de la Barrufa, en el cantó nord, en les Pedreres, cantó est, i de la O, mirant la vall de Sant Daniel, de Girona. El control d'aquestes elevacions eren vitals per la defensa de la plaça gironina, ja que si bé des de la Barrufa, o Montjuïc, es descobria gran part del nucli antic, en el cas de les Pedreres era completament diferent perquè dominava tota la plaça. Precisament, els setges que patí Girona i que reeixiren foren els que es dirigiren contra aquestes elevacions. Això justifica plenament que dediquem un capítol específic, i diferenciat, dins de l'apartat de les fortificacions.

Les primeres construccions defensives en la muntanya de les Pedreres les datem amb total seguretat en els actes inicials del setge de 1653. Per contra, en la muntanya de la Barrufa hem d'esperar tres anys més per trobar les primeres evidències de l'existència d'una fortificació. Amb tot, els veritables inicis, o sigui, la construcció de les primeres estructures de pedra, són de mitjans de la dècada dels setanta. Si bé des de la guerra dels Segadors la fortificació en la muntanya de les Pedreres s'havia desenvolupat amb major celeritat, qui li prengué el relleu fou la muntanya de la Barrufa, puix que entorn de 1677 el cos principal del fort de Sant Narcís, o de Montjuïc, ja estava alçat.¹ Per contra, en les Pedreres tan sols hi havia un fort inacabat (el Conestable) i dos fortins (Capítol i Ciutat). El desequilibri fou radicalment alterat amb la desfeta de 1694, ja que revelà amb tota cruïsa la veritable importància de la muntanya de les Pedreres per garantir una eficaç defensa. Així, no ens ha d'estranyar gens que el següent cicle constructiu, entre el 1706 i el 1708, implicà una remodelació de tal calibre que conduí a la construcció d'un formidable complex defensiu (forts dels Caputxins i de la Reina Anna) que convertí aquell espai en quasi inexpugnable i que sobrevisqué fins a la fi de la guerra del Francès (1808-1814). Per contra, en la Barrufa mai s'aconseguí teixir una veritable trama defensiva, en gran part per la profusió d'accidents geogràfics que contenia, i

¹ Tradicionalment s'ha defensat que el fort de Montjuïc es construí a mitjans del segle XVII, però el 1675 ja estava acabat: J. PLA CARGOL: "El castillo gerundense de Montjuich." *Castillos de España: Asociación Española de Amigos de los Castillos*. 58. 1967, p. 313-327. J. FABRE: *Girona entre 4 rius*. Ajuntament de Girona. 1986. D. IGLÉSIAS: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins. 2003. J. PRATS i J. PERICOT: *La muralla de Girona*. Ajuntament de Girona. 2008. En canvi, M. GUITART: "El castell de Montjuïc". *Revista de Girona*. 291. 2015, p. 34-36 i M. GUITART: "El castell de Montjuïc: Una breu introducció a la seva història (segles XVII-XIX)". *AIEG*. LXII. 2021, p. 427-452 (En premsa). En els dos darrers articles es defensà una construcció més tardana de l'obra de pedra perquè vingué precedida d'almenys dues d'anteriors de feixina i terra.

resultà ser el veritable punt feble de la plaça gironina. Tot i ser una ironia del destí, l'estructura més feble, el castell de Montjuïc, ha resultat ser quasi l'única estructura que avui dia, amb l'excepció de les muralles del cantó septentrional, ha restat dempeus. No obstant això, si la ciutadella projectada el 1655, s'hagués construït, possiblement la trama defensiva hauria resultat completament diferent i això justifica que comencem per aquest punt.

10.1.- La pretensió de construir una ciutadella a Girona (1655)

La fesomia militar de la Girona de finals de la guerra dels Segadors era la d'una plaça que estava en construcció, però amb la notable absència d'una ciutadella. Una fortalesa d'aquest estil resultava fonamental atès que era el darrer reducte on la guarnició es podria tancar si la ciutat era pressa per tropes enemigues. Per un altre cantó, també serviria per assegurar la fidelitat d'una ciutat que feia menys de tres anys que havia retornat als dominis del rei espanyol. Aquests plans, però, topaven de ple amb l'orografia dels entorns de Girona.² Dintre de les múltiples alternatives que hi havia, l'alt comandament s'optà per construir:

*“la fortificacion a la mitad de la ciudad que está de la otra parte del rio en forma de ciudadela para que se pudiese defender con menos gente en caso de apartarse el ejercito de su defensa”.*³

O dit d'una altra manera: Caldria demolir part de les cases de dins de Girona per aixecar la fortalesa. Lògicament, una decisió tan dràstica era producte del setge de 1653, car per evitar que caigués Girona s'havia tancat un exèrcit dins d'ella, deixant a la resta de Catalunya sense més defenses que les guarnicions de les fortificacions i les milícies de les poblacions. El més raonable era que la ciutat fos encomanada a una guarnició, que forçosament havia de ser reduïda per poder disposar d'un exèrcit de maniobra amb llibertat de moviments. Tanmateix, el problema radicava on s'ubicava la ciutadella, a part de l'aspecte pressupostari. En aquest sentit el marquès de Sierra proposà que la

² AGM. Llig. 1861. Any 1655: *Parecer del marqués de Mortara sobre la fortificación de las plazas de Gerona y Vique.*

³ AGM. Llig. 1861. Any 1655: *Consulta de la Junta de Guerra de 20 de noviembre de 1655 sobre la fortificación de las plazas de Gerona y Vique.*

ciudadella es construís “de lo mes alt de la Muntanya se entra per la muralla de la ciutat y conclou dins de sí”. Si finalment es tirava endavant aquest projecte, caldria demolir les esglésies de Sant Pere de Galligants, Sant Nicolau, Santa Eulàlia, Sant Martí Saçosta i el convent de sant Domènec. També resultaria afectat el burg de Sant Pere, en el qual es perdrien més de dues-centes cases “de las mes habitades de la Ciutat”. No obstant això, els jurats entenien la situació politicomilitar del moment, en part perquè també n’eren perjudicats, i per això proposaren al Rei “que la fortificatio, si es possible, se exequite per fora de las murallas o, ab menos dany del comu y particulars y no de la manera esta delineat per dit marques Serra”.⁴ La següent mesura de pressió que feren els jurats gironins fou la d’enviar un memorial al Rei per posar sobre la taula els inconvenients que hi havia per construir la ciudadella que s’havia projectat. Segons ells, implicaria un empobriment de la ciutat en perdre una part molt important de la població per la destrucció d’unes set-centes cases. Aquesta xifra s’explica a partir del recompte de les que es destruïren abans, durant el setge, i les més de dues-centes que s’haurien de tirar a terra per aixecar la ciudadella. La pèrdua de la població tindria una altra implicació, aquesta d’índole estratègica: Girona perdria capacitat militar i conseqüentment minvaria l’ajuda que podria oferir al Reial Exèrcit, tal com havia ocorregut d’ençà que retornà als seus dominis. Però, a més, afegiren dues raons més, una de caràcter purament econòmic, en afirmar que el cost de la construcció de la ciudadella seria excessiu per a les arques del Rei perquè superaria el milió de rals. La segona era de caràcter comparatiu pel fet que Tarragona i Barcelona no tenien ciudadella i eren ciutats fortes amb tan sols les muralles. La conclusió de l’argumentari dels jurats era que “la mayor fuerza, à comun opinion de los mas expertos soldados, que es la de la sangre”.⁵ La pressió exercida obtingué els seus fruits perquè poc temps després el Rei ordenà al nou virrei, el marquès de Mortara, que en atenció:

⁴ AMGi. MA. 1656, *Carta a Sa Magt.* 6 de febrer, f. 39-39v.

⁵ AMGi. MA. 1656, *Carta escrita al Señor Geronim Francolí.* 7 de febrer, f. 40v-41. Quan s’escrigué la carta es cometé un error en afirmar que eren quatre els temples afectats per la construcció de la ciudadella. En el mateix manual d’acords hi ha la xifra de quatre ratllada i, al cim, hi ha el número cinc, però en el memorial definitiu, el que es presentà al Rei, i que està a les pàgines 58v-59 la xifra és el quatre. També, en el memorial presentat al Rei es parla del cost de la construcció de la ciudadella en un milió, que, en realitat els jurats gironins no donaren cap xifra del cost de la construcció de la ciudadella, però no diu la moneda. Per això, s’ha entès que era *un milió de rals* perquè era la unitat de l’època en tot el referent a la construcció de fortificacions.

*“[a] lo que representa [Girona] y tiene merecido en mi servicio por el efecto com el que se ha mostrado y lo continua, me ha parecido encargarnos que en estas atencions dispongays en la materia lo que juzgareis ser de mi servicio, beneficio de la ciudad y lo mas conveniente a la seguridad y deffensa della”.*⁶

Per tant, es cancel·lava el projecte de construir una ciutadella, segons el disseny que havia fet el marquès de Sierra. Intuïm, però, que raons de caràcter econòmic i la complexa situació militar, producte de la incapacitat hispànica de fer-se fort en l'Empordà, perquè no aconseguí prendre Roses, recomanaren aparcar aquest projecte.

10.2.- La darrera etapa de la Guerra dels Segadors (1653-1659)

Tal com ja hem vist en el primer capítol, les primeres construccions de la muntanya de les Pedreres són el resultat d'haver de defensar Girona del setge de 1653. Així, i resumint, s'aixecaren unes fortificacions de feixina (Conestable, Quatre Màrtirs i Ciutat) i es fortificà el convent del Calvari. L'abandonament del projecte de construir una ciutadella, no significà que Girona ja estigués suficientment fortificada, sinó tot el contrari, i molt especialment en el cantó nord, en la muntanya de la Barrufa. De fet, no descartem que, almenys des de 1655, s'hi allotgés en aquell paratge alguna tropa com a resposta a la inseguretat que provocaven les accions dels miquelets francesos, especialment amb el segrest de persones. De fet, la primera evidència la trobem a mitjans d'agost de 1656, quan el general de cavalleria Diego Cavallero refusà assistir a un Te Deum a la catedral de Girona, en honor a la victòria que havia obtingut Joan Josep d'Àustria a Valenciennes el 16 de juliol, perquè *“estava de partida a veurer la cavalleria que tenia aquarterada en lo pla de Montjuich”*.⁷ Al cap d'un mes arribà el virrei, marquès de Mortara, per conduir les operacions contra els francesos, que estaven a l'Empordà, i arreplegà totes les tropes que hi havia a Girona, cosa que obligà al terç de Girona haver de guarnir totes les fortificacions que hi havia en la plaça mentre no arribaven els terços de Barcelona i de la Diputació. És en aquest context que trobem la primera evidència explícita del fortí de Montjuïc, ja que una companyia del terç gironí guarní aquest fortí i

⁶ AMGi. MA. 1656. *Copia de una carta de Sa Magt. enviada al marquès de Olias y Mortara*. 21 d'abril. Aranjuez, f. 70-70v.

⁷ AMGi. MA. 1656. *Memoria*. 15 d'agost, f. 169v-170.

un altre que hi havia en el riu Galligants durant deu dies. Finalment, el 26 de setembre “se entrega lo portal de nostra Sra y forti de Montjuich als tercios de la Diputacio y Ciutat de Barcelona”.⁸ Des del moment que tenim constància de la seva existència, la següent pregunta és des de quan estava aixecat el fortí en la muntanya de la Barrufa? Ara com ara no podem respondre amb total certesa, però sí que podem assegurar que fou posterior al setge de 1653, cosa que implica que el rang temporal es mouria entre finals de setembre de 1653 i el setembre de 1656. Per tant, és dins d’aquests tres anys de marge que es construï el fortí. Gràcies a la polèmica entre el superintendent general de fortificacions de Catalunya, marquès de Buscayolo, i l’enginyer de l’exèrcit de Catalunya, Jerónimo Rynaldi, coneixem que el fortí primigeni s’edificà on posteriorment es construï l’actual fort. Precisament, i segons el marquès de Buscayolo, el duc de San German, ordenà construir un baluard sobre les ruïnes d’aquella construcció. Malauradament, no ens indica el moment que fou construït, però sí que fou delineat per Ventura Tarragona, el superintendent general de fortificacions de llavors, i per l’enginyer Alexandre de Ruzafa.⁹

10.3.- El període d’impàs (1660-1675)

Un cop acabada la guerra dels Segadors començà un llarg període de temps sense tenir gaires notícies sobre els fortins que s’havien construït en les muntanyes de les Pedreres i de la Barrufa. Per sort, sí que coneixem el moment inicial, que seria l’entrega que feu el governador militar, Joan del Castillo, el juny de 1660, en la qual es mencionaven tan sols els fortins del Calvari i del Conestable, i, indirectament, Quatre Màrtirs i Sant Narcís, en citar “*del Condestable y llurs fortins*”. Així, la següent pregunta a fer-nos seria què ocorregué amb el fortí que ens falta, o sigui, el que aixecaren en la muntanya de la Barrufa? Doncs, el més probable és que els mateixos militars, abans de lliurar les fortificacions a la municipalitat, el desmuntessin o fos destruït, per accident o per causes fortuïtes. Avui dia tan sols podem afirmar que es reconstruí pocs dies abans que els francesos ataquessin Girona el 28 de maig de 1675. Malgrat tot, res no contradiu

⁸ AMGi. MA. 1656. *Memoria*. 26 de setembre, f. 180v-181.

⁹ BUZ. M. BUSCAYOLO: *Memorial al Rey Nuestro Señor en el qual se desvanecen las objeciones y falsas relaciones que se han publicado en libelo contra el Fuerte de San Narcis de Girona y los Servicios del marques de Buscayolo*. Z-BU, G-74-64 (16), f. 6. M. GUITART: “*El Castell...*”, p. 34.

que s'aixequés alguna estructura en aquella muntanya durant la guerra de Devolució, si més no per tenir arrecerat algun esquadró de cavalleria, que era l'arma més probable que hi fos estacionada. Tornant als fortins de la muntanya de les Pedreres, les instruccions del virrei, marquès de Mortara, eren molt explícites en ordenar que tinguessin "*cuidado en que no se deshagan por ahora*". Per complir-les, els jurats feren unes crides a la ciutat perquè ningú les pogués tocar, però en una nit els monjos caputxins s'emportaren la meitat de l'empallissada. La municipalitat respongué enviant a una persona per preguntar-li al prior qui ho havia autoritzat i ell els contestà que fou el tinent general Raimundo Oquili. Immediatament, li demanaren que les retornés, però els caputxins no ho feren, indignant als jurats perquè si en comptes d'un religiós ho hagués fet un laic, ells ja l'hi haurien obligat a reparar, però, en aquest cas, sol·licitaren empara al virrei. No ens consta que aquest respongués la petició dels jurats gironins ni tampoc que s'arrangés llavors l'empallissada.¹⁰

Fins a principis de la guerra d'Holanda no tenim més notícies, cosa que ens sobta perquè l'entrega de claus de les fortificacions que feu el capità Pedro la Marca el 1668 no surt el fort del Conestable relacionat, ni cap de les altres dues fortificacions que hi havia en la muntanya de les Pedreres. En canvi, en la muntanya de la O, el Calvari sí que conservà la seva doble condició, religiosa i militar. No dubtem que el fort del Conestable estigués alçat, tal com veurem a continuació, però que no fos relacionat en l'entrega de claus ens genera certa confusió perquè el terç de Barcelona, mentre estigué de guarnició a Girona, aprofundí en la fortificació de la plaça i és impensable que no haguessin fet algun arranjament en una de les principals fortificacions que hi havia llavors. Una pista interessant la trobem en un memorial que presentaren els jurats gironins al virrei, duc de San German, el 21 de maig de 1675 en el qual la municipalitat es queixava que ell havia ordenat que "*tots los habitants en la fortificatio de un dels fortins son serca los murs desta ciutat derruhits aportant en aquell faxina y terra per posarlo en bona forma*" sense que, a canvi, rebessin el pa de munició per sostenir-se.¹¹ Òbviament, entre l'entrega de les claus de 1668 i el memorial hi ha set anys de diferència, però, amb tot, podria explicar per què no apareixia cap fortificació en la muntanya de les Pedreres.

¹⁰ AMGi. MA. 1660. *Concilium Generale*. 18 de juny, f. 111-114. *Carta a Sa Excellentia*. 25 de juliol, f. 145v-146.

¹¹ AMGi. MA. 1675. *Memorial fet...* 21 de juny, f. 242-242v.

Tanmateix, el 1673 el virrei, duc de Sessa, notificà als jurats gironins que enviava “*medios con que se fortifique lo mas promptamente que se pueda el fuerte que llaman del Condestable y Monjuique*”.¹² Aparentment, les dues cites semblen contradictòries i més tenint en compte l'ordre en què estan escrites: El 1673 semblaria que hi ha almenys un fortí, el del Conestable, i el 1675 se'ns parla de fortins derruïts, però tan sols podem deduir que un d'ells era el que, inicialment, es conegué com a Sant Narcís. Malgrat tot, podem suposar una situació intermèdia. A mitjans de juliol de 1673 el governador, Joan Batista de Mata, trameté unes instruccions als jurats per millorar la defensa de Girona. Doncs bé, el lògic seria que ell, pel seu cantó, ordenés a les tropes reials que possessin almenys en defensa el fort del Conestable. El dubte estaria si farien alguna cosa, o no, en les altres dues fortificacions. Si la resposta és afirmativa, per un motiu desconegut, aquestes no estarien en condicions el 1675 i per això caldria fer-hi una actuació urgent poc abans que arribessin els francesos. Malgrat tot, el més probable, és que no s'alcessin les antigues fortificacions anomenades Quatre Màrtirs i Sant Narcís i que tan sols es treballà, amb feixina, en el fort del Conestable. I, recuperant de nou la cita de 1673, podem afirmar sense equivocar-nos que no hi havia cap fortificació en la muntanya de la Barrufa o Montjuïc. Molt probablement, la conquesta de Bellaguarda (1674), que tancava el Pertús, la principal porta d'entrada de l'Empordà, frenà momentàniament la fortificació de Girona perquè s'havia aconseguit, finalment, el gran objectiu de tenir la frontera segellada amb una potent fortificació i s'havien de destinar tots els recursos cap a ella per millorar-la. Malgrat tot, l'acció de Schomberg de l'any següent trastocà els pressupòsits existents i obligà a replantejar de nou què fer a Girona.¹³

10.4.- La primera onada constructiva (1675-1677)

Les conseqüències de la campanya de Schomberg de 1675, no tant per les destrosses materials, sinó per les implicacions estratègiques que en derivaren, obligà als responsables militars espanyols replantejar de nou quin paper havia de jugar Girona en la defensa de la frontera. La resposta la trobem a partir de mitjans de 1675 amb la

¹² AMGi. MA. 1673. *Carta rebuda del Exmo. Sr. Virrey*. Barcelona. 20 de juny, f. 165-165v.

¹³ M. GUITART: “*El Castell...*”, p. 433-435 (En premsa).

construcció de fortificacions de pedra en les muntanyes de les Pedreres i de la Barrufa. En altres paraules, Girona s'estava convertint en l'autèntica plaça forta que protegiria la frontera del cantó empordanès. De fet, la ciutat ja feia implícitament aquesta funció, molt visible després d'haver resistit heroicament el setge de 1653, provocant, això sí, que la morfologia de la ciutat canviés a marxes forçades, en multiplicar-se les fortificacions. De retruc, també seria la plataforma logística on l'exèrcit hispànic es reagruparia quan executés qualsevol acció, tant si era defensiva com ofensiva. Tanmateix, el resultat final d'aquesta primera gran onada constructiva no donà com a resultat la plaça forta gironina que coneixem, sinó que encara deixà importants punts a millorar, com foren, per exemple, els baluards de la muralla del Mercadal i en aprofundir les defenses de les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres. La durada d'aquest període fou d'aproximadament de dos anys, que és l'espai temporal que es necessita per tenir acabat el fort de Montjuïc, ja que la construcció de la resta de fortificacions no es completà llavors perquè mai es resolgué el veritable maldecap dels comandaments militars que fou el finançament de les obres. Per un altre cantó, que es decidís acabar el fort de la muntanya de la Barrufa en detriment del de les Pedreres fou el resultat d'una lluita entre el governador de Girona, Guillermo Cascar, i el marquès de Buscayolo. Mentre que el primer defensava que l'espai fonamental a protegir era el fort del Conestable, el segon creia que era el fort de Montjuïc perquè les recents experiències, setges de 1653 i 1675, així ho demostraven. Tot plegat resultà que quan es produí novament un altre setge, el de 1684, el cos principal del fort de Sant Narcís de Montjuïc estava acabat, però el del fort del Conestable no, puix que estava a mig construir i s'usà feixina per tancar el cantó que mirava les Gavarres (supra).

10.4.1.- Els acords contractuals

Segons Jeroni de Real, el 4 de juny de 1675 s'acordà la construcció de quatre fortificacions en les dues muntanyes que condicionaven més la defensa de Girona. Així, en la muntanya de les Pedreres s'aixecaren els fortins del Capítol i de la Ciutat, i el fort del Conestable; mentre que en la muntanya de la Barrufa sols se'n projectà un, el fort de Montjuïc.¹⁴ Les intencions es convertiren en fets en firmar-se l'11 de juny les

¹⁴ J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona. 1994. Vol. 2, p. 456.

obligacions que adquiria el contractant en acceptar l'encàrrec perquè la construcció d'aquestes fortificacions es projectà com un bloc unitari. Segons l'acord, tan sols es presentà una oferta per agafar les obres, la que capitanejava el mestre de cases de Barcelona Francesc Puig i que s'obligà a realitzar l'excavació de les valls i els treballs de construcció dels fortins, que s'iniciarien quan rebés una bestreta de 1.500 lliures. A partir d'aquell moment, li taxarien l'obra cada quinze dies per determinar la quantitat a pagar, adquirint, però, el compromís de construir almenys deu canes diàries els primers quinze dies i, posteriorment, l'obligació pujava a quinze. Això no impedia que, si tenia suficient calç, pogués construir-ne més. Uns dies més tard es va firmar una altra taba, molt similar a l'anterior, perquè tractava de la construcció de les mencionades fortificacions, però afegint, a part de construir les fortificacions de Montjuïc i del Conestable,

“y todas las demas fortificaciones que se huviese de hazer en esta Ciudad de Gerona tanto en la muralla como en la montanya y qualquiera puesto que se halla en esta Ciudad”.

Llavors, també precisaren les dimensions de les canes cúbiques de paret que serien de 512 pams de “*cal y canto*” i l'import que rebria per cada cana, que era de “*siete libras de ardite*”. Les dimensions i els preus variarien una mica per la cana superficial, que seria de 64 pams, i la pedra s'hauria de picar els angles i es pagarien a “*ocho libras de ardite*” la cana. En el procés d'excavació, que tant comprenia l'excavació de terra com la mateixa penya, la cana cúbica també seria de 512 pams i per cada una d'elles l'empresari rebria 25 rals. El Rei proporcionaria la pólvora, si es requeria l'ús d'explosius, per remoure el terra. En tot cas, però, la terra i pedra resultants de l'excavació s'hauria de dipositar en el terraplè i en el glacis de la fortificació.¹⁵

Els inicis de la construcció de les quatre fortificacions es produí entre finals de juny i primers de juliol de 1675, encara que evolucionaren en velocitats diferents per la manca de recursos econòmics de la Monarquia Hispànica. En realitat, els imports pagats per la municipalitat i el capítol gironins no es destinaren als fortins que realment costejaven, sinó al conjunt d'obres, en especial als forts de Montjuïc i el del Conestable. Així, és molt

¹⁵ AHG. Girona 04 (GI-04). Dídac Puig. Sig. 657. *Ajuste de los baluartes del Condestable y Monjuyque*. 11 de juny de 1675.

sospitós que la bestreta per iniciar les fortificacions fos de 1.500 lliures i, precisament, la que se sol·licità a la *universitat* fos del mateix import. A part d'aquesta, pagada el 21 de juny (supra), el 9 de juliol el governador, a instàncies del virrei, sol·licità un avançament de mil lliures per evitar que al no

“haver arribat [el] diner [que] havia de arribar a sa Exa per la continuatio y procecutio de la fabrica dels forts [que] se estan fabricant per la defensa de la p[rese]nt Ciutat se ha de parar dita fabrica”.

La resposta de la municipalitat gironina no pogué ser més dramàtica en aprovar el nou avançament sol·licitat, però acordant que 500 lliures es dipositarien immediatament i les restants al llarg de la setmana següent perquè ja no hi havia més diners a la Taula.¹⁶ La manca de numerari per continuar les construccions obligà de nou al virrei sol·licitar ajuda econòmica a la municipalitat a principis d'agost, exigint ara les restants 1.500 lliures. Aquesta, al seu torn, envià una ambaixada per negociar amb el virrei la retirada de la companyia que tenia a Roses per alleugerir les finances. Aquest, acceptà que, si els francesos no feien cap acció ofensiva, la faria retirar, però, igualment, la municipalitat havia d'avançar la quantitat que havia demanat. La Junta de Guerra aprovà pagar les últimes 1.500 lliures del preu fet, però imposà la mateixa condicionalitat en els venciments dels pagaments.¹⁷ Tanmateix, la *universitat* no complí els terminis, i Francesc Puig reclamà directament a la municipalitat les 1.000 lliures que restaven. En la Junta de la Guerra del 12 d'agost prometeren que rebria 500 lliures dintre de cinc dies.¹⁸ Tan bon punt les cobrà, reclamà les darreres 500 que faltaven, però aquest cop, la Junta de Guerra no fou tan complaent i li recordà que, segons l'acord firmat, les quantitats pagades inicialment després se les deduiria, com també la calç que havia adquirit de la municipalitat. Per arranjar-ho, Francesc Puig es comprometé en

¹⁶ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 9 de juliol, f. 313v-314v. Pels pagaments: *Ordinatio...* 11 de juliol, f. 314v-315. *Ordinatio...* 20 de juliol, f. 331v-332.

¹⁷ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 1 d'agost, f. 335v-337. Els comissaris foren en Francesc Burgues, en Frederic Desvall i Pol, en Francesc Nasples i en Cristòfol Alenya. *Ordinatio...* 3 d'agost. 338-339v. Es paguen 500 lliures.

¹⁸ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 12 d'agost, f. 343-344. Pel pagament: *Ordinatio...* 17 d'agost. 348v.

retornar 58 lliures i 12 sous per les obres que havia pagat prèviament la municipalitat i 99 lliures més per 495 quarteres de calç amarada a raó de quatre sous la quartera.¹⁹

Tot i haver completat el pagament de la part que li corresponia a la municipalitat a finals d'agost, el fortí no estava acabat a principis de desembre quan el nou virrei, el marquès de Cerralbo, visità Girona. La seva conclusió sobre l'estat de la plaça gironina no podia ser més demolidor en ordenar que els fortins que "*son fets en las muntanyas desta Ciutat se acabassen porque del modo que havia vist [com] estan son mes danyosos que profitosos*". En altres paraules, el que hi havia construït fins ara era més útil pels francesos que no pas per defensar Girona i, per arranjar-ho, primer s'havia de transformar el fortí de la muntanya de la Barrufa en un fort regular de quatre baluards i fer el mateix amb el Conestable. El resultat no sols seria útil al Rei, sinó, principalment a Girona perquè estaria més salvaguardada. En base aquest argumentari, el marquès de Cerralbo sol·licità col·laboració econòmica als ambaixadors dels jurats gironins per acabar-les. La resposta d'aquests fou nítida en afirmar que ja havien col·laborat amb quatre mil lliures feia uns mesos i, afegiren, que la situació econòmica de la ciutat no era l'adequada per gastar més en fortificacions. La rèplica del virrei fou més contundent perquè no acceptà cap argument dels presentats, però suavitzà la posició, en demanar que reconsideressin l'opinió per, afirmar a continuació, que Girona faria un (altre) gran servei al Rei. L'endemà, quan encara no s'havia reunit el Consell General per discutir aquest tema, el virrei envià una carta als jurats per reiterar el que havia dit als ambaixadors i recalcar especialment que la construcció de les fortificacions era "*uno de los grandes Servicios a su Magt. que ha [h]echo siempre*". El Consell General no es deixà intimidar i afirmà que la construcció de fortificacions en altres places ho assumia el Reial Patrimoni, conjuntament amb altres poblacions del Principat. I, tal com havien defensat els ambaixadors gironins, la municipalitat ja havia contribuït amb quatre mil lliures quan fou requerida per aquest motiu, feia menys de mig any. Tot seguit, els jurats demanaren al virrei que "*se caben y perfeccionen tant los forts com las medias lunas y altres*" que es construïen a Girona. Finalment, la municipalitat cedí a les pretensions del virrei, un cop aquest els reconegué l'esforç fet fins llavors, però també els advertí dels perills que corrien si no s'aprofitava l'hivern per millorar les fortificacions. Davant d'aquest dilema,

¹⁹ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 21 d'agost, f. 350-351. Pel pagament: *Ordinatio...* 22 d'agost. 351v-352v.

s'aprovà una ajuda econòmica per sostenir cent treballadors durant tres mesos a raó d'un ral diari cadascun. Posteriorment, aquesta ajuda fou prorrogada.²⁰ La gran dificultat, però, és establir quina part d'aquesta ajuda es destinà a les fortificacions i quina altra als baluards de terra i feixina de la muralla del Mercadal. Per l'estat de les obres, semblaria que el gran beneficiat fou el fort de Montjuïc que aconseguí acabar l'estructura principal mentre que la resta d'obres restaren força inconcluses. Malauradament per a la municipalitat gironina, l'aiguat de 1678 capgirà les prioritats, en gran part pels copiosos danys que patiren les muralles. Per tant, si la construcció dels baluards de Montjuïc i del Conestable, entre el juny i desembre de 1675, s'executaren en paral·lel, la continuació en un fort de quatre baluards ja diferí perquè es prioritzà el de Montjuïc. Per això, des d'aquest moment l'exposició els tracta separadament, però també hi ha una raó documental, atès que del fort de Montjuïc tenim més dades, especialment dels inicis, cosa que ens permet fer un relat molt més exhaustiu.

10.5.- La muntanya de les Pedreres

En la muntanya de les Pedreres es construïren inicialment tres fortificacions: El fort del Conestable i els fortins del Capítol i de la Ciutat. Com ja hem vist anteriorment, totes les fortificacions tingueren un precedent de feixina durant la guerra dels Segadors, que es transformaren en "*cal y canto*" a partir de 1675, tot i que no es donaren per acabats fins a la dècada dels noranta, poc abans de començar el setge de 1694. Precisament, que les accions militars es concentrassin en aquest punt feu possible observar les enormes mancances existents, però la duresa de la postguerra, amb una llarga ocupació militar francesa de tres anys, i el canvi de dinastia regnant, dels Habsburg als Borbons, determinà que, inicialment, Girona perdés el seu rol de plaça fronterera durant un breu període de temps. Tanmateix, amb la guerra de Successió, Girona es convertí de nou en l'avantguarda de Catalunya per la frontera empordanesa i calgué arranjar-la per evitar que tornés a caure. Així, entre el 1706 i el 1708 es fortificà de nou les Pedreres amb la millora del fort del Conestable i l'aixecament del fortí de la Reina Anna, primer, i, finalment, el dels Caputxins. La potència del sistema creat en aquesta muralla determinà

²⁰ AMGi. MA. 1675. *Concilium Generale*. 10 de desembre, f. 422v-426. *Segueix la Carta feta a Sa Exa. en virtut de la deliberació de dit Concell General*. 13 de desembre, f. 426-427. *Concilium Generale*. 28 de desembre, f. 452v-455.

que mai més pogués ser presa per aquell cantó, ni en la terrible guerra del Francès (1808-1814).

10.5.1- El Conestable

El primer fort del Conestable s'aixecà el juliol de 1653 per protegir la muntanya de les Pedreres, per ser un lloc clau per la defensa de Girona, en un espai conegut com la Canonge. Adoptà el nom de Conestable perquè un dels generals que dirigí la defensa del setge d'aquell any era Ignacio Fernández de Velasco, Conestable de Castella. Com els altres fortins, també s'edificà amb terra i feixina perquè no donà temps a construir-hi una fortificació més robusta de pedra.²¹ En la relació d'entrega de fortificacions de 1660 se'ns menciona el fort del Conestable, però no en la del 1668. Costa creure que fos destruït, puix que el 1673 es preveia que es transformaria en una fortificació de pedra. Ara bé, hem d'esperar encara dos anys més, un cop foragitat l'exèrcit francès del duc de Schomberg, perquè realment s'executés la conversió. En el juny de 1675 es firmaren els contractes per iniciar les obres, però, la primera construcció de pedra no fou un fort, sinó un baluard. A finals d'any, el nou virrei, el marquès de Cerralbo, impulsà la conversió de l'estructura primigènia en un fort de quatre baluards, en un procés molt similar a la veïna fortificació de la muntanya de la Barrufa (infra). Els indicis ens fan pensar qui feu el disseny dels dos baluards originals fou el mateix enginyer, Ambrosi Borsano, perquè seguiren processos similars. Fou llavors que es produí una petita polèmica entre el superintendent general de les fortificacions de Catalunya, el marquès de Buscayolo, i el governador de Girona, Guillermo Cascar, perquè el primer defensava que la prioritat era el fort de Montjuïc mentre que el segon considerava que la muntanya principal a cobrir era les Pedreres i, conseqüentment, el que s'havia de tancar era el Conestable.²² Òbviament, si la Reial Hisenda hagués tingut una major capacitat econòmica, hauria estat un debat estèril perquè s'haurien construït els dos simultàniament, però no era aquesta la situació i la conseqüència fou que el fort del Conestable no s'acabà de tancar completament fins poc abans del setge de 1684. De fet, part de les obres s'executaren gràcies a l'aportació econòmica del Capítol catedralici, ja que sols el 1683 aportà 5.000 lliures. Prou feina havia acabat de pagar aquest muntant, es comprometé a donar-ne

²¹ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 336.

²² RAH. J. RINALDI: *Respuesta al manifiesto del Marqués de Buscayolo...*, M-RAH, 9/3760 (19), f. 67.

3.000 lliures més en tres anys, però, la realitat en fou una altra, car abans que acabés el 1684 ja les havien lliurat.²³ Quan el marquès de Bellefont assetjà Girona, “*los alemanes cerraron la obra nueva del Condestable con faxina a toda defensa*” perquè estava “*imperfecto en la obra nueva, que cae del monte*”, tot i l’esforç econòmic esmerçat fins llavors.²⁴ Suposem que la feixina serví per donar major consistència a la paret que mirava cap a la Vall de Sant Daniel, ja que el terreny abrupte permeté deixar aquesta part pel final, puix el pronunciat desnivell oferia una protecció natural. Per un altre cantó, ens mostra clarament que des de finals de 1675 fins ben bé el 1683 poca cosa s’hi feu i tan sols amb el suport econòmic del Capítol s’avançà en l’obra.

L’informe que presentà Ambrosi Borsano el gener de 1685 confirmà que no estava acabat, tot i ser “*la llave de esta plaza*”.²⁵ A principis de 1691 el mateix Borsano reconeixia que ja estava tancat, però no en òptimes condicions perquè s’havia de millorar la vall, el terraplè, parapets i el camí cobert que mirava el monestir dels Caputxins. A part, li faltava un quarter i magatzem, i construir una nova cisterna perquè si era atacat, la que hi havia no seria suficient per a la guarnició.²⁶

El setge de 1694 demostrà que els vaticinis de Guillermo Cascar i d’Ambrosi Borsano eren els correctes perquè la pèrdua del control de la muntanya de les Pedreres implicà la rendició de Girona. El fort del Conestable jugà un paper essencial atès que una columna sortí des d’aquest punt amb l’objectiu de desallotjar els francesos que ocupaven el monestir dels Caputxins. El fracàs de l’operació implicà que el Conestable fou el darrer baluard abans que hagués de capitular Girona, però les desmoralitzades tropes que el guarnien confongueren una retirada parcial amb un abandonament de la fortificació quan les trinxeres enemigues encara estaven lluny d’amençar-lo. Des del moment que els francesos foren amos del Conestable sols era qüestió de dies, si abans

²³ ACG. *Actes Capitulars 34 (1681-1683)*, f. 177v. *Actes Capitulars 35 (1684-1685)*, f. 51.

²⁴ BN. F. Bon. 5103. *Gerona ablocada por el Mariscal Marques de Bellafont G[enera]l de las Armas Francesas en el Principado de Cataluña en el Mes de Mayo 1684*, f. 3.

²⁵ *Discurso general hecho por el maestro de campo don Ambrosio Borsano*. Barcelona. 30 de gener de 1685. Extret de: M.A.MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la Guerra de Successió*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona, 2013, p. 209.

²⁶ *Relación de lo que se necesita para poner en mejor defensa las Plazas Fronteras de la Manguardia, que son Gerona...* Extret de: M.A.MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la Guerra de Successió*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona, 2013, p. 288-289.

no es rebia una potent ajuda exterior, que Girona hagués de rendir-se, com així finalment ocorregué.²⁷

Mapa núm. 13. Plànol del fort del Conestable el 1685

Font: AGM. Lligall 2682. Autor: Ambrosi Borsano.
El baluard inicial de 1675 està assenyalat amb la lletra "A".

No ens consta que durant la guerra de Successió Espanyola es fessin obres de certa importància, a part d'arranjar els desperfectes de l'anterior setge perquè el problema no era el fort, sinó, primerament, l'espai que hi havia entre el Conestable i el convent dels Caputxins, per un cantó, i, per l'altre, la mencionada construcció religiosa, puix que no eren adequats per un tipus de guerra de setge que incrementava a passos agegantats la potència de foc amb un major nombre de peces d'artilleria i de calibre.

10.5.2.- El fort de la Reina Anna

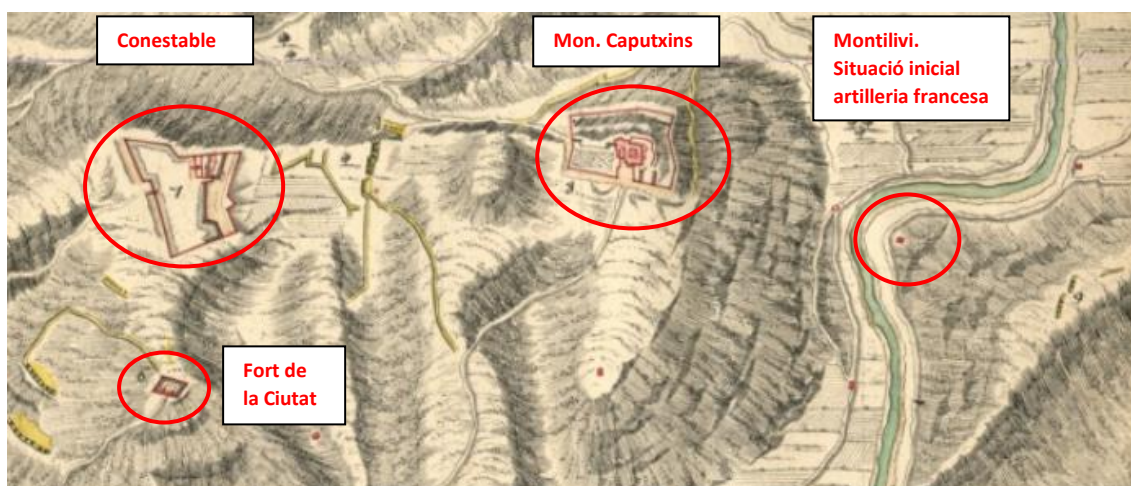
Tradicionalment, s'ha sostingut que la construcció del fort de la Reina Anna es produí en el mateix moment que els forts del Conestable i els fortins de la Ciutat i del Capítol.²⁸

²⁷ Vegeu 3.4.2.

²⁸ Vegeu la bibliografia de la nota núm. 1 d'aquest capítol, ja que és idèntica.

Tanmateix, si acceptem aquesta hipòtesi, ens trobem amb un problema: En el setge de 1694 l'atac principal es produí en la muntanya de les Pedreres quan els francesos s'apoderaren del convent dels Caputxins. Seguidament, després de rebutjar un intent espanyol de recuperar-lo, iniciaren els treballs per assetjar el fort del Conestable sense que hi hagués cap més fortificació que els dificultés el treball, tal com es pot veure en un dels mapes que es dibuixaren per aquest setge.

Mapa núm. 14. Detall de la muntanya de les Pedreres durant el setge de 1694

Font: BNF. P144496 [Vb-141-Fol].

És molt difícil creure que la fortificació la construïssin els francesos durant els tres anys que restà ocupada Girona (1694-1697), com també que s'aixequés poc després que la ciutat retornés sota la sobirania espanyola. Tampoc tindria sentit construir-la en el breu període previ a l'esclat de la guerra de Successió en què governaren a Espanya i a França la mateixa família reial. Per tant, ens queda tan sols considerar que s'edificà en el transcurs de la citada guerra, però quan? Per sort, tenim algunes dades clares: En el setge que sotmeté el duc de Noailles entre el desembre de 1710 i el gener de 1711 ja estava construïda, tal com podem comprovar en qualsevol mapa de l'època:

Mapa núm. 15. Detall de la muntanya de les Pedreres durant el setge de 1710

Font: BNF. Département Cartes et plans, GE D-16459

Així, sols ens queda determinar quan es construí. Possiblement s'executà a partir de la segona meitat de 1706 perquè, un cop l'exèrcit borbònic fracassà l'intent de prendre Barcelona l'abril d'aquell any, el rei Carles envià a Girona el coronel Lluís Petit, enginyer major de l'exèrcit austriacista, amb l'encàrrec de posar les fortificacions de Girona a punt. La Cort no tan sols els notificà l'arribada d'aquell militar, sinó que els sol·licità que tinguessin a punt pedres, feixines, estaques i qualsevol altre material que necessités. De fet, el coronel acompanyà al general de batalla Stanhope, ja que els dos servien en l'exèrcit anglès de la Reina Anna d'Anglaterra, quan anà a Girona per comprovar l'estat de les fortificacions. Pocs dies més tard, la Cort reiterà les instruccions de fortificar la plaça, car els francesos estaven a Verges, amb el compromís de remetre diners per aquesta finalitat. Per contra, sol·licitaren que la coronela formés part de la mà d'obra, per accelerar-ne la construcció, amb l'única contraprestació del pa de munició. Malgrat tantes peticions, no ens consta que al llarg d'aquell any la municipalitat proporcionés cap material, ni recursos humans, per la construcció de les fortificacions. Un altre aspecte interessant a ressaltar és que fins a mitjans de maig de 1707 el contingent principal de soldats de la guarnició, així com el governador militar, eren anglesos, i, àdhuc, sol·licitaren unes fustes per construir un entarimat en la plaça de les Cols per

celebrar l'aniversari de la Reina Anna amb unes "*invencions de foch*".²⁹ Tot plegat ens fa pensar, sense majors proves que tot aquest conjunt d'indicis ja descrits que, almenys, el fort de la Reina Anna fou una construcció dissenyada per Lluís Petit i que rebé aquest nom no per una princesa espanyola, sinó per la reina anglesa. Desconeixem quan aquest enginyer marxà de Girona, però sí que tenim constància que a finals de novembre d'aquell any encara hi era. Ara bé, a part d'aquest, hi havia un altre enginyer holandès i que el manual d'acords el titula com "*lo Enginyer de esta Plaça*" i que habitava en una casa de la plaça del Mercadal. Un altre aspecte que ens movem en el món de les conjuntures és quan fou acabada la fortificació, però suposem que fou al llarg de 1707 perquè el 3 de febrer d'aquest any els jurats es queixaren de l'endarreriment en la construcció de les fortificacions, mentre que les següents notícies ja es refereixen al convent dels Caputxins. Com sempre que hi havia queixes, el virrei respongué que tan aviat que pogués enviaria les oportunes assistències.³⁰ Tradicionalment s'ha sostingut que la funció del fort de la Reina Anna era el d'assegurar les comunicacions entre els forts dels Caputxins i del Conestable, i no ho negarem, ja que amb un simple cop d'ull en qualsevol mapa on hi hagi les tres fortificacions dibuixades serà suficient per comprovar-ho. Ara bé, el que més ens interessa no és la funció que adquirí posteriorment, sinó la que se li hauria encomanat inicialment. Tot i que ens movem dins del món de l'especulació, sobta molt que es construís un baluard davant de la fortificació principal, que era una tenalla, si l'objectiu tan sols fos el de controlar el camí. Per això, ens fa pensar que, en realitat, inicialment el fortí de la Reina Anna era una construcció destinada a protegir el fort del Conestable, en el cas que un exèrcit enemic ocupés un altre cop el monestir dels Caputxins. Així, possiblement, la primera idea era mantenir el convent i tan sols cobrir el camí cap al fort del Conestable amb una fortificació. Ara bé, què motivà el canvi? Un canvi d'enginyer o l'arribada d'una nova remesa de diners? Ho desconeixem, però tampoc ens seria estrany considerar que ja inicialment es va

²⁹ AMGi. MA. 1706. *Carta rebuda de S. Magt.* Barcelona. 27 de maig, f. 275v. *Carta rebuda de S. Magt.* Barcelona. 31 de maig, f. 279. *Visita feta al Sr. General de batalla Esthanope.* 4 de juny, f. 280-281. *Concilium Generale.* 4 de juny, f. 281-286. MA. 1707. *Adjunctio belli.* 14 de febrer, f. 101-102. El coronel Lewis Petit era l'enginyer que havia dirigit la defensa de Barcelona en el fallit setge borbònic de 1706. C. M. W. WHITWORTH PORTER: *History of the Corps of Royal Engineers.* Vol. I. Londres, 1889, p. 110-138.

³⁰ AMGi. MA. 1706, f. 287v. *Adjunctio belli.* 26 de novembre, f. 458v-459. El governador havia demanat una franquesa per una càrrega de vi que, en teoria, anava destinada cap a ell, però, en realitat, el veritable destinatari era l'enginyer major. MA. 1707. *Carta á S. Exa.* 3 de febrer, f. 90v-91. *Carta rebuda de S. Exa.* Barcelona. 6 de febrer, f. 91v.

preveure la construcció de la fortificació dels Caputxins. La manca de recursos econòmics obligà, o recomanà, aixecar-ne una altra més petita, amb l'objectiu que donés un suport efectiu al fort del Conestable en l'hipotètic cas que fos atacat. De fet, una explicació d'aquest estil ens lliga més amb la tipologia de fortificació aixecada, cos principal amb l'afegit d'un baluard avançat, que no pas considerar que havia de controlar el camí, ja que, en aquest cas, un simple cub, similar als fortins de la Ciutat i del Capítol, hauria estat suficient per aconseguir-ho i amb el consegüent estalvi de temps i diners.

10.5.3.- El fort dels Caputxins

En les pàgines precedents ja hem comentat com el monestir dels Caputxins, situat en l'extrem més allunyat de Girona de la muntanya de les Pedreres, era ocupat per una guarnició militar quan hi havia el perill de setge. Aquesta, amb el concurs de les guarnicions del fort del Conestable i dels fortins de la Ciutat i del Capítol asseguraven el control de la muntanya de les Pedreres. Tanmateix, el setge de 1694 ensorrà aquesta estratègia quan el duc de Noailles ordenà que el pes de l'atac es dirigís precisament contra el convent dels Caputxins, a partir de la instal·lació d'una bateria d'artilleria en el cim de Montilivi, una muntanya situada a l'altre cantó del riu Onyar. Llavors, el comandament espanyol s'adonà que el convent passà de ser la punta de llança del sistema defensiu de la plaça a ser la porta d'entrada dels invasors francesos. Quan es decidí fortificar la muntanya, en primer lloc calia resoldre com defensar-la del cim de Montilivi. Desconeixem si durant el debat, si és que n'hi hagué, s'optà algun cop per fortificar aquesta darrera, però suposem que es descartaria per raons de caràcter estratègic. De fet, si era pres, es convertiria en una perfecta plataforma per atacar de nou els Caputxins. Així, que la solució s'havia de trobar dins de la mateixa muntanya de les Pedreres i s'optà per aixecar un *hornabec* davant de la fortificació principal, que era un cos irregular rematat per quatre baluards, amb la claríssima missió de suportar el càstig que li pogués venir de Montilivi. Per tant, si un exèrcit enemic optava per repetir l'acció de 1694, es trobaria amb la sorpresa que el cos principal del fort dels Caputxins restaria intacte, puix que la comunicació entre les dues estructures es mantenia per un pont llevadís. Tot i no tenir una absoluta certesa, bàsicament perquè no hem trobat un document que ens ho digui, primer es construï el fort de la Reina Anna i posteriorment

el dels Caputxins. Els inicis de la construcció del fort es podrien datar a mitjans de 1707, ja que les primeres notícies provenen d'una carta que envià el prior caputxí Benet de Camprodon als jurats gironins el 22 de maig de 1707. En aquesta sol·licitava empara davant les notícies, confirmades pel governador gironí, que es tiraria a terra el convent per construir-hi una fortificació en el seu lloc. La resposta de la Junta de Guerra que es reuní per discutir aquesta demanda fou molt nítida:

“attes lo quant es de conveniencia, y per la conservacio de esta Plaça lo fortificarse lo terreno ahont es construit en esta Ciutat lo monestir dels Caputxins y per consegut no poderho impedir esta Ciutat”.³¹

No tenim una evidència clara quan començà, ni tampoc quan finalitzà, la construcció del fort dels Caputxins, però, per contra, sí que tenim una sèrie d'informacions indirectes que ens permeten acotar el rang en què ens movem. Suposem que les obres s'iniciarien immediatament, però, en tot cas, a finals de desembre segur que s'hi estava treballant perquè la municipalitat deixà 534 quarteres de calç per *“la fabrica que per fortificacio de esta Plaça se esta fabricant en la Montanya anomenada dels Caputxins”*.³² El marquès de Quincy ens confirma que en el 1707 *“ils (els austriacistes) ferent augmenter les fortifications de Gironne”*.³³ Respecte a l'acabament de l'obra, la dada més recent es refereix a principis de setembre de 1709 quan el duc de Noailles efectuà una operació militar per desallotjar la cavalleria que estava estacionada en els entorn de Girona. Mentre es desenvolupava l'acció, el duc de Noailles aprofità la jornada per reconèixer la plaça, ja que tenia la intenció d'assetjar-la en un futur no molt llunyà *“malgré les nouvelles fortifications que les ennemis avoient faites”*.³⁴ El mateix Quincy, quan explicava el setge de 1710/1, feu una breu descripció de la plaça gironina i detallà que *“depuis que les ennemis s'en étoient rendus maîtres en 1705, ils avoient augmenté toutes les fortifications; entre'autres d'un Fort nommé de la Reine Anne”*.³⁵ Vicente Bacallar ens precisa que *“Peterbourgh pasó á Girona, y después de fortificada, y hecho*

³¹ AMGi. MA. 1707. *Adjunctio belli*. 25 de maig, f. 210v-212.

³² AMGi. MA. 1707. *Alia pro dicto*. 22 de desembre, f. 439-439v.

³³ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire du regne de Louis le Grand, Roy de France*. Vol. 5. París. 1726, p. 393.

³⁴ A. MILLOR : *Nouvelle collection des Memoirs pour servir a l'histoire de France*. T. 10. *Memoirs politiques et Militaires*, p. 220.

³⁵ Marquis de QUINCY: *Histoire militaire...*, Vol. 6, p. 457-458.

un nuevo baluarte (al qual puso por nombre la Reyna Ana)".³⁶ Tanmateix, tot i que les dades indirectes en donen a entendre que es construïren almenys dos forts (ja que sempre que es parla de noves fortificacions, mai en singular), per trobar una cita individualitzada del fort dels Caputxins ens haurem d'esperar a la visita que efectuà el rei Carles III d'Habsburg a Girona el gener de 1710. L'endemà d'haver arribat "*saliò à visitar los Fuertes, de los Capuchinos, Reyna Ana y Condestable*".³⁷ Per tant, la cronologia més probable de construcció del fort dels Caputxins fou que s'inicià a mitjans de 1707 i finalitzà al llarg de 1708 o, a tot estirar, durant els primers mesos de 1709 perquè ja estaria operatiu durant l'estiu d'aquell any.

10.5.4.- El fortí del Capítol

Poques dades tenim del fortí denominat del Capítol que, tot i tenir una posició excel·lent, no tingué l'atenció necessària, ja que entre aquesta fortificació i el Calvari, en el cas que haguessin tingut algunes peces d'artilleria, haurien pogut cobrir el cantó est del fort de Montjuïc, que fou el punt on rebé el principal atac durant el setge de 1710/1. La història del fortí del Capítol corre força paral·lela a la del fortí de la Ciutat, puix que els dos foren aixecats amb feixina durant els primers compassos del setge de 1653. En l'entrega de 1660 fou citat, però no la de 1668, encara que segurament restà part de l'estructura dempeus. El 1675, un cop els francesos es retiraren de Girona, amb un recorregut similar al fortí de la Ciutat, també rebé instruccions el Capítol, que era qui tenia la responsabilitat econòmica d'aixecar-lo, de transformar la fortificació de feixina en una altra de pedra. Com la resta de fortificacions que es projectaren el juny de 1675, el constructor fou el mestre de cases Francesc Puig i en el cas concret del fortí del Capítol, el cost de l'obra s'enfilà fins a les 3.000 lliures. Tal com hem defensat anteriorment, la construcció dels fortins del Capítol i de la Ciutat, sense negar-los-hi el seu indubtable valor militar, foren principalment útils perquè proporcionaren recursos econòmics per aixecar els dos forts principals, el de Montjuïc i el del Conestable. En qüestió de poc més d'un mes s'efectuaren tres pagaments fins a saldar la quantitat

³⁶ V. BACALLAR: *Comentarios de la guerra de España*. 1725, p. 180. En el *Resumen histórico del arma de ingenieros en general*. Imprenta Nacional. 1846, p. 65 "[Los ingleses fueron responsables de la construcción] de un nuevo baluarte que tituló de la Reina Anna, debiéndose despues á los mismos ingleses varias obras exteriores que ya tenia aquella plaza cuando la sitió el Duque de Noailles"

³⁷ BN. F. Bon. 3023. *Diario del viatge del Rey nuestro Señor que executó para Gerona*. Barcelona: Rafael Figuerò. 1710, f. 2v.

pressupostada, però l'obra no avançà. Desconeixem si s'efectuà alguna obra en el fortí durant el període que el Capítol, com la municipalitat, pagà dos sous a cinquanta treballadors durant quatre mesos, del febrer al maig de 1676.³⁸ Segons l'informe de l'enginyer Ambrosi Borsano, tant aquesta fortificació com la de la Ciutat, a principis de 1685 encara no estaven acabades. Possiblement s'hi efectuà alguna cosa, però el 1691 encara els hi faltava la vall i el parapet.³⁹ Tot i que no s'han conservat les actes capitulars del període 1691-1693, suposem que s'efectuaren les obres, ja que observem un enorme paral·lelisme entre les fortificacions del Capítol i de la Ciutat.

10.5.5.- El fortí de la Ciutat

El precedent més llunyà del fortí de la Ciutat fou el denominat Sant Narcís, construït de pressa i corrents amb feixina el juliol de 1653 en els inicis del setge francès dirigit pel mariscal Hocquincourt. Els indicis que conservem sols ens permeten insinuar que la construcció no perdurà en el temps i tan sols es conservà el record d'aquest per les obres caigudes que devien estar visibles (infra). La seva recuperació provingué d'una instrucció del virrei, duc de San German, en ordenar als jurats que acaparessin feixina i terra, cosa que la Junta de Guerra del 19 de maig ho aprovà, però, al mateix temps mencionà "*la disposicio de fer lo fortí [que] toca fer a la Ciutat*".⁴⁰ De seguida començaren les obres, però desconeixem si el 22 de maig ja estava alçat el fortí de feixina, però, en tot cas, el virrei, duc de San German, ordenà als jurats que aquest fos de pedra i calç, en comptes de feixina, i també els obligà que l'alçada fos de 10 o 12 pams. El canvi de materials per a la construcció no agradà als jurats pel seu elevat cost, però, alhora, reconeixien que era el millor per a la defensa de la ciutat. Tanmateix, la solució proposada des de Girona fou que construïren el fortí en el mateix ritme que es feien les altres obres, en especial el que també tenia encomanat el Capítol de la Catedral.⁴¹ La construcció començà el 24 de maig, després d'assolir-se un acord entre el jurat en cap i el governador respecte el repartiment de les despeses: La ciutat aportà el cost dels mestres de cases i de la calç mentre que l'exèrcit li correspongué la sorra, l'aigua i el cost dels terrelloners. L'endemà

³⁸ ACG. *Actes Capitulars* 32 (1672-1678), f. 161v, 189v, 191, 201v i 210.

³⁹ M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 209 i 289.

⁴⁰ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 19 de maig, f. 239-239v.

⁴¹ AMGi. MA. 1675. *Memoria del que se ha entregat per dit forti*. 5 de juny, f. 241v-242. De la relació de material, tan sols hi ha eines (magalls, pales...) i utilitatge (caragols de ferro...). *Adjunctio Belli*. 22 de maig, f. 243-244.

es nomenà al corder Guillem Cavanyes sobrestant per la fàbrica del fortí, controlant primordialment la calç entregada i les tasques que feien els treballadors contractats, amb una retribució diària de 12 sous. En realitat una feina similar la va fer durant els dos primers dies en Jacint Boix, però desconeixem què motivar canviar de persona.⁴² Aquesta primera fase s'allargà fins al 18 de juny quan es firmà un preu fet amb l'empresari barceloní Francesc Puig. Bàsicament, els primers quatre dies tan sols treballaren mestres de cases i manobres i, després, fins a la signatura del preu fet els que portaren el pes foren essencialment picapedrers o treballadors que es dedicaven a barrinar la roca. En total, es pagaren 86 lliures i 18 sous malgrat que la xifra podria ser superior perquè hi ha partides, com la calç utilitzada o algun material de ferro necessari per barrinar roques (barrines, perpalines...) que el cost no estava individualitzat per cada obra. El problema rau en el fet que en aquell moment, la municipalitat dirigia dues obres: L'arranjament de torres i la construcció del fortí. Per això, estimem que el cost que assumí la municipalitat per la construcció d'aquesta primera fase del fortí es mogué entorn les cent lliures.⁴³ Amb tot, la Junta de Guerra tan sols reclamà 58 lliures i 12 sous que corresponien els pagaments que es feren el 7 de juny i el 21 de juny (infra). Tot i que no s'ha conservat cap diari de construcció, pels imports gastats i per la tipologia dels treballadors que hi intervingueren, suposem que en aquesta primera fase tan sols es treballà en la neteja i condicionament de l'entorn, i, possiblement també es feu algun treball d'excavació dels fonaments del fortí.

La segona fase s'inicià el 17 de juny quan el virrei, duc de San German, convocà als representants de la municipalitat per tractar sobre la construcció del fortí i "*aliviar a la Ciutat en lo que po[d]ria*" i els proposà canviar el sistema de construcció perquè, a part que el cost seria major, s'evitarien "*les inquietuts [que] havia de suportar ab los oficials y demes gent qui treballarian en dit fortí*". A continuació afegí que si optaven pel sistema que els oferia, l'obra s'havia pressupostat amb 4.743 lliures, però ells tan sols n'haurien d'aportar 4.000 perquè la diferència l'assumiria el Rei. Els representants gironins

⁴² AMGi. MA. 1675. *Fabrica del fortí dit del Genero en la muntanya devant de lo Portal Nou*. 23 de maig, f. 244v.-245. *Ordinatio...* 25 de maig, f. 251v-252. En Jacint cobrà 10 sous per controlar la calç que arribava a l'obra i que ascendí a 62 quarteres de calç. *Ordinatio...* 25 de maig, f. 251-251v.

⁴³ AMGi. MA. 1675. *Item dit Señor Çanou ha pagat...* 7 de juny, f. 279v-280. *Ordinatio...* 25 de juny, f. 304-305. *Memorial del que pago...* 12 de juliol, f. 321-321v. Guillem Cavanyes cobrà 15 lliures per vint-i-cinc dies de feina.

sol·licitaren que els imports ja gastats en la construcció del fortí fossin part de la quantitat que haurien de pagar i, també, que poguessin posar l'escut de Girona. El virrei acceptà les dues proposicions i la municipalitat acordà pagar el fortí segons la seva proposta.⁴⁴

Per sort, ens ha quedat un registre del desglossament del cost del fortí: L'excavació del fortí es calculà en 291 canes, amb un cost de 727 lliures, mentre que la paret i el parapet pujaria a 385 canes amb un cost de 2.695 lliures. Per lligar-ho tot, caldrien 55 canes de pedra picada, que valdrien 440 lliures, i 3.556 quarteres de calç que ascendirien 631 lliures. Per últim, els acabaments (porta, pont llevadís, quarter...) s'emportarien 250 lliures. L'empresari que agafaria l'obra era en Francesc Puig, qui assumia la construcció de les fortificacions reials en les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres, que eren els forts de Montjuïc i el del Conestable, i per iniciar-la, primer cobraria una bestreta de 1.500 lliures. Pels següents pagaments, primer es mesuraria el que havia construït i tan sols es pagaria la meitat d'aquest, deixant pel final la regularització entre el pagat i el que faltaria. Per evitar qualsevol demora el pagament s'efectuà el 21 de juny.⁴⁵ No obstant això, els problemes financers de la Monarquia obligà a la municipalitat fer pagaments sense tenir en compte les canes construïdes, tal com s'havia firmat en l'acord. A principis d'agost una comissió de la Junta de Guerra exposà el seu desacord al virrei de continuar pagant el *"que resta devent esta Ciutat del ajust del fortí per no ser aquell molt avançant segons lo ajust te fet y haver ja rebut dos mil y sinch centes lliures."* El virrei tallà ràpidament qualsevol oposició al concloure *"que la fabrica del fortí no se podia sobreseure y que esta Ciutat devia pagar"* (infra). Possiblement, una de les conseqüències de pagar una obra que no estava encara construïda, fou que l'ampit no es construï, ja que fou una de les obres destacades de la reforma dels anys noranta.

En el Consell General del 18 de maig de 1693 s'informà que, a part d'arranjar l'ampit de la muralla del Mercadal, el governador els proposà que ajudessin a les obres que es feien a Girona. Concretament, les alternatives eren:

"acabar de perfeccionar per estar en la deguda defensa lo baluart que esta Ciutat feu en lo any mil sis cents setanta sinch prop del fort del Condestable o be en ajudar

⁴⁴ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 17 de juny, f. 294v-295v.

⁴⁵ AMGi. MA. 1675. *Relacion de lo que importa el fuerte que se aze por cuenta de la Ciudad de Gerona*, f. 295v-296v. *Ordinatio...* 21 de juny, f. 298-298v.

al gasto de les obras exteriors fetes en les quals se estan actualment perfeccionant y terraplenant”.

Com es podia esperar, la Junta de Guerra encarregada per discutir què fer, escollí posar “*en deguda forma y defensa lo dit fort [que] feu esta Ciutat en la forma [que] sie mes convenient gastantse lo que convinga per dit effecte*”.⁴⁶ A final de mes es firmà el preu fet, aconseguint l’obra el mestre d’obres gironí Joan Alesma i Esperança que per 210 lliures, pagadores en tres terminis, es posaria a punt el fortí de la Ciutat abans del 13 de juny d’aquell any. Les obres a fer era, en primer lloc, la construcció de l’ampit que tindria les següents dimensions: La cara que mira cap al fortí del Capítol seria de 44 pams de llarg, 236 pams la del Conestable i, finalment, 132 la dels Caputxins. En canvi, el gruix seria de 12 pams en tots els cantons, excepte en l’angle que mira el monestir dels Caputxins que seria més gran i es construiria a manera de mitja lluna. L’ampit es revestiria amb una paret de dos pams de gruix, encara que aquests estan inclosos dins dels 12 ja mencionats. En segon lloc, també es construiria una banqueta a peu de paret de 2 pams de gruix i 5 d’alçada. Finalment, s’aixecaria una paret de tres pams i mig de gruix (tot i no dir-ho, suposem que l’alçada seria de 5 pams, com la banqueta), i formada per dues cares, una que mirés el monestir dels Caputxins i després giraria per protegir-se del Conestable. La distància que hi hauria entre la paret i el fortí de la Ciutat seria de 22 pams. La taba exigia que s’havia de terraplenar la paret. Desconeixem si el mestre d’obres aconseguí acabar l’obra en el termini pactat, però intuïm que no perquè si se seguí la pauta de pagaments establerta en el preu fet, la meitat de l’obra seria entorn el 16 de juny, ja fora de termini i la finalització a principis de juliol. Això no obstant, no ens consta cap penalització per haver requerit el doble de temps pactat, cosa que ens indica que possiblement el termini no era gaire realista en funció de la feina a fer. A part del preu pactat, es pagaren 75 lliures i 18 sous per les 750 quarteres de calç necessàries resultant que el costat total de la reforma del fortí de la Ciutat ascendí a 285 lliures i 18 sous.⁴⁷ Dels treballs podem extreure que, per un cantó, no es construï cap ampit en la

⁴⁶ AMGi. MA. 1693. *Concilium Generale*. 18 de maig, f. 250v-256. La data del Consell General escrita en el Manual d’Acords, 20 de maig, és errònia perquè actes anteriors i posteriors són d’abans d’aquesta data. A més, en la Junta de Guerra que discutí la resolució del Consell General explicità que els dos es feren el mateix dia, el 18 de maig. *Adjunctio Belli*. 18 de maig, f. 256v-257v.

⁴⁷ AMGi. MA. 1693. *Preu fet de perfeccionar lo Fort feu la Ciutat prop lo de Condestable*. 30 de maig, f. 270-271v. Els tres pagaments del Preu fet, de 70 lliures cadascun, s’executaren en els següents dies: *Alia...* 2

cara que mirava cap a la ciutat. De fet, era una cosa lògica perquè si la fortificació queia en mans de l'enemic, els hi seria més difícil defensar-se dels atacs procedents de la ciutat. Però, segurament el que és més important, és el reforç de l'ampit en el costat que mirava cap al monestir dels Caputxins i, òbviament, la construcció de la paret que actuaria com una mena de fortificació avançada. Suposem que ja llavors s'intuïa que, si mai es produïa un atac en aquella muntanya, vindria per aquell cantó, com així succeí l'any següent.

10.6.- La muntanya de la Barrufa

10.6.1.- El fort de Montjuïc.

Avui dia sembla que està força clar que, almenys, hi hagué dues construccions prèvies de feixina abans que es construís la fortificació de pedra. La primera, construïda en una data indeterminada entre el 1653, però posterior al setge francès, i el 1656, que és quan tenim les primeres evidències escrites de l'existència d'un fortí. Tanmateix, en la relació de 1660 no surt citat, cosa que ens fa pensar que llavors ja no era operatiu. Per tornar a trobar una altra fortificació en la muntanya de la Barrufa hem d'esperar l'atac francès del maig de 1675 i, precisament, gran part de les operacions militars es desenvoluparen contra aquell fortí. Amb tot, no descartem que sense tenir una existència clara d'un fortí, no s'establís un contingent de tropa, especialment de cavalleria, perquè era un espai molt estratègic per dominar l'entorn, així com per ubicar-hi tropes quan n'hi havia un excés a Girona. Ara bé, què més sabem dels fortins citats? Fins ara, només podem dir que els dos foren construïts amb feixina. En realitat, tan sols tenim una clara constància que s'utilitzà aquest material en el segon, però que no sortís citat el 1660 ni tampoc que s'hagi conservat qualsevol evidència d'aquell, ens obliga a pensar que també es construï amb feixina. Altrament, podríem especular que, en realitat, hauria estat un campament fortificat i se li atribuï, amb certa generositat, la categoria de fortí. Finalment, i encara en el terreny de les suposicions, la ubicació d'aquest primer fortí hauria estat en un lloc que aproximadament seria el mateix on s'aixecà vint anys més tard el de pedra perquè les tropes de cavalleria estaven aquarterades en el "*pla de Montjuïc*" (infra). Tornant

de juny, f. 278. *Ordinatio*... 16 de juny, f. 320-320v. *Alia*... 4 de juliol, f. 361v-362. Pagament de la calç: *Ordinatio*... 13 de juny, f. 309v-310.

ara amb el fortí que afrontà les investides del duc de Schomberg en el maig de 1675, segons Roig i Jalpi aquest *“se reduzia à una circumvalacion de tierra y faxina sin otra defensa porque no diò lugar la inopinada venida del Francès sobre esta Ciudad para mas”*. Mentre que pels jurats gironins, el fortí *“sols [era] de fexina y terra imperfet”*. Les dues cites ens donen entendre que no estaria acabat perquè els francesos arribaren ràpidament a Girona i un element defensiu que li mancava era una vall. Possiblement la incertesa de les veritables intencions del duc de Schomberg, si dirigir-se contra Girona o devastar l’Empordà, demorà la presa de la decisió de construir el fortí. Una altra dada que coneixem és la dimensió de la fortificació perquè s’hi allotjaren entorn de tres-cents homes, que seria d’una capacitat similar als fortins que es construïren davant de la muralla del Mercadal poc abans del setge de 1684. Per tant, insinuem que segurament hi hauria una mesura estàndard a l’hora de construir fortins de feixina, cosa que possibilitaria que s’aixequessin aquestes edificacions amb molt poc temps. Un altre aspecte interessant és conèixer la ubicació d’aquest fortí i, de retruc, on es produí l’acció militar, car cap font ens ho indica clarament, però, per contra, tenim certes pistes que ens permeten aventurar una hipòtesi. La primera la trobem en la carta que enviaren els jurats gironins als consellers de Barcelona i quan parlaven de la fortificació que hi havia a Montjuïc, literalment digueren *“un fortí fet de fexina y terra en la muntanya de Barufa que es molt serca de las murallas”*. Òbviament, aquesta cita sola no ens diu gran cosa, però ens complementa amb la informació que trobem en la carta que trameteren a la Reina regent perquè ens precisa una mica més la ubicació del fortí al mencionar que *“lo valor dels qui estaven comandats en dit forti fou molt, y de ditas murallas se ajudavan disparant també de aquelles”*. Major detall obtenim en la Gazette de France d’aquell any en explicar que el duc de Schomberg:

“découvert que les Ennemis occupayent de l’autre costé de la ville, le Fort de Monjoüic, sur une Montagne de mesme nom (...) qui estoit défendu par le canon de la Place, & soustenu de leur Cavalerie, placée aux environ du Fort”.

Un cop presa la fortificació, el comandant francès hagué de *“donna ordre (...) de faire retirer les Troupes, à cause que le canon de Gironne faisoit grand feu de ce costé-là”*. Per tant, el fortí estava en un punt on almenys l’artilleria, i possiblement la infanteria, situada en les muralles de Girona li donaren suport quan fou atacat per les tropes

franceses. A més, els entorns del fortí havien de ser relativament planers perquè també actuaren dos esquadrons de la cavalleria espanyola, que resultaren destruïts i sols alguns membres se salvaren per la protecció que els oferí el foc amic de la muralla de Girona que, insistim de nou, havia d'estar relativament a prop. Així mateix, en el relat de l'acció militar, el Manual d'Acords de la *universitat* de Girona deixà clar que part dels soldats que el guarnien “[e]scaparen saltant de dit fortí”. La veritat és que la batalla del 28 de maig de 1675 recorda molt a la que es produí els primers dies de 1711, en el marc del setge que el duc de Noailles sotmeté Girona en plena guerra de Successió espanyola, entorn de la torre de Sant Joan. Quan aquesta ja estava ensorrada, sols es mantenia perquè entorn d'ella hi havia miquelets i des de la ciutat també ajudaren en la seva defensa. Doncs, amb totes les cauteles i partint de la base que estem davant d'una hipòtesi, podríem suposar que aquest fortí és el que trobem assenyalat en el mapa de Lorenzo Possi com a “*fortino falto de Terra*”. Diversos factors ens ajuden a sostenir aquesta hipòtesi, entre els quals, que era una fortificació que no teníem coneixement que existís, ni abans ni després d'aquella data. El principal, però, és la posició, ja que era fàcil que des de la muralla pogués rebre suport efectiu. Si realment es pogués provar que s'establí en el punt mencionat, l'objectiu d'aquesta fortificació no hauria estat la de mantenir la muntanya de la Barrufa sota el poder hispànic sinó el de protegir el portal de la Verge Maria, donant, al mateix temps, suport a la zona fortificada del burg de Pedret (hospital de Sant Llätzer). La distància entre aquesta fortificació de feixina i la muralla és relativament escassa, i fa pendent, cosa que ajudà als soldats espanyols fer-se escàpol, en direcció a la ciutat, poc abans de rendir-se als francesos. El mateix podem dir de la cavalleria, que pogué refugiar-se a prop de la muralla quan foren sobrepassats en el tercer i definitiu assalt. Tal com recomanà Roig i Jalpi, “*hubiera [que haber] estado algo mas avanzado*”.⁴⁸

10.6.1.1.- La construcció

La data fundacional, per dir-ho d'alguna manera, del fort que encara es pot contemplar en el cim de la muntanya de Montjuïc fou l'11 de juny de 1675, un cop

⁴⁸ AMGi. MA. 1675. *Advertencia*. 28 de maig, f. 253v-254v. *Carta escrita a la Reyna*. 6 de juny, f. 269v-270v. *Carta escrita als Molt H. Senyors Concellers de Barcelona*. 6 de juny, f. 270v-271v. MA. 1710. *Altre [carta] al Sr. Marques de Rialp*. 4 de gener, f. 13v-14. BNF. *Gazette*. 1675. Núm. 63, p. 452-454. J. G. ROIG I JALPI: *Resumen historial...*, p. 112-114. Vegeu 10. 6. 2.

foragitats els francesos de Girona, es firmaren unes tabes entre Ambrosi Borsano, l'enginyer militar, i Francesc Puig, el constructor. Tal com ja hem avançat, inicialment es construï un baluard, el que està situat en el cantó nord-est i que s'anomenà llavors San German.⁴⁹ Abans que el virrei duc de San German fos destituït, el 4 de novembre de 1675, la fortificació ja era una realitat, però, abans de finals d'aquell mateix any, es decidí transformar-la en una altra molt més potent en dissenyar un cub regular rematat amb quatre baluards. Per agilitzar la construcció de la fortificació l'empresari firmà una altra taba l'11 de febrer de 1676 amb Josep Juli, també mestre de cases de Barcelona, perquè aquest darrer fes el baluard anomenat d'Osorio.⁵⁰ A partir d'aquest document tenim constància que els restants baluards i panys de paret serien responsabilitat d'en Francesc Puig. La primera fase de construcció finalitzà amb la taba signada el 9 de març de 1676 en la qual es construïa un terraplè per ordre del virrei marquès de Cerralbo. Una segona etapa constructiva es produí en un moment indeterminat, però abans de 1694, amb l'específica finalitat de millorar la capacitat defensiva del cantó nord. Tal com ja s'ha exposat anteriorment, l'errònia ubicació perjudicava la defensa del fort enfront d'un exèrcit que usés els barrancs que hi havia aquell cantó per protegir-se. Dintre de les alternatives, que bàsicament consistien a construir una fortificació avançada o en una mitja lluna davant del cos principal del fort, s'optà per la segona. L'encert de la construcció es demostrà quan fou assetjada (tant en la guerra de Successió Espanyola com en la guerra del Francès), ja que prendre-la fou extraordinàriament difícil pels atacants. Sobta, però, que no es fes res en el cantó est que estava clarament dominat per una petita elevació, del tot suficient perquè un exèrcit enemic pogués emprar-la en benefici propi. Suggerim la hipòtesi, ja avançada anteriorment, que si no es construï, fou, a part dels crònics problemes de finançament, en què s'optà defensar aquella debilitat a partir dels fortins del Calvari i del Capítol. No seria forassenyat pensar que el reforçament de la muntanya de les Pedreres absorbí totes les energies cap aquell cantó i s'abandonà, o es descuidà, la millora del sistema defensiu en la muntanya de la Barrufa. De fet, en el setge de 1710/1, els atacants construïren unes defenses davant d'on instal·laren l'artilleria perquè observaren amb preocupació com els austriacistes

⁴⁹ AHG. Girona 04 (GI-04). Dídac Puig. Sig. 657. *Ajuste de los baluartes del Condestable y Monjuque*. 11 de juny de 1675.

⁵⁰ AHG. GI-04. Dídac Puig. Sig. 659. *Capitulació entre Francesc Puig i Josep Juli*. 11 de febrer de 1676.

arranjaven el fort del Calvari per situar-hi uns canons i batre'ls pel darrere. Tanmateix, les operacions per rendir el fort avançaren més ràpidament que el procés d'instal·lar una bateria en el Calvari.⁵¹

10.6.1.2.- La polèmica

Una visita rutinària de l'enginyer Gerónimo Rinaldi a Girona desencadenà una greu polèmica entre aquest i el dissenyador de la fortificació, el marquès de Buscayolo, al denunciar el primer els gravíssims errors detectats, no tan sols de construcció sinó de disseny *“que fue preciso mandar que no se continuara el trabaxo de la Forma que lo dexò dispuesto el Marquès”*. Gràcies a la publicació d'uns memorials podem resseguir la polèmica així com ens proporciona llum a diversos aspectes que haurien quedat oblidats. El primer memorial el publicà el marquès de Buscayolo per defensar-se, ja que *“se han condenado las fortificaciones de Girona”*. Llavors, Jerónimo Rinaldi en redactà un per posar de manifest que el marquès de Buscayolo *“procura con razones erroneas, y aparentes [para] salvar las faltas de dicho fuerte”*. La rèplica del marquès de Buscayolo no es feu esperar i redactar un altre memorial dirigit al Rei (Carles II) *“en el qual se desvanecen las objeciones y faltas relaciones que se han publicado en un libelo anonimo”*. El darrer escrit consultat és de Rinaldi el qual *“buelve a ratificar los errores que han sucedido en el Fuerte de San Narcis de Gerona obra del marques de Buscayolo y responde a la replica publicada del dicho marques”*. Un altre aspecte interessant és la datació de la polèmica que, de retruc, ens confirma quan s'aixecà el cos principal del fort de Montjuïc. En els tres primers memorials no ens consta cap data mentre que el darrer sí que n'hi ha una i és el 1677. Ara bé, tot i no tenir una data d'inici exacte, aquesta la podem deduir fàcilment perquè en el primer memorial, el del marquès de Buscayolo, ens diu exactament que *“por orden del Príncipe de Parma, Virrey, y Capitan General del Exercito”*. Per consegüent, aquest primer document es redactà durant el curt virregnat del mencionat príncep, puix durà menys d'un any, de l'agost de 1676 a mitjans juny de 1677. Així, i a grans trets, la polèmica es desenvolupà entre la segona meitat de 1676 i

⁵¹ J. BRUGADA: “Una crònica del setge de Girona de l'any 1710”. *AIEG*. 49. 2008, p. 33

el 1677.⁵² El primer escull era la ubicació de la fortificació perquè mentre el marquès de Buscayolo defensava:

“que no le quedò otra eleccion que proseguir y perfeccionarlos y valiendose de dicho baluarte de Monjuyc, continuar un fuerte regular (...) de todo lo que tuvo orden del Marques de Cerralvo, con el parecer de los Generales y otros oficiales mayores del Exercito”.

O, dit en altres paraules, que el nou fort aprofità el baluard construït pel virrei, duc de San German, sense qüestionar si la ubicació era la correcta. Ara bé, Rinaldi considerava tot el contrari, ja que el fort s’havia d’haver construït uns cinc-cents peus més al nord per dominar uns barrancs on podia refugiar-se una tropa enemiga. Tanmateix, una solució que proposà per arranjar aquesta debilitat, car mai es plantejà demolí el fort per tornar-lo a reedificar, fou la construcció d’un *“puesto enterrado”* en el punt on s’havia d’haver construït el camí cobert, si s’hagués ubicat correctament la fortificació. Llavors es preguntà si aquest fortí tingués la capacitat d’aturar, o almenys molestar, l’enemic, què hauria ocorregut si el fort principal s’hagués construït en el lloc adequat? L’argumentació continuà en considerar que la infanteria situada en el camí de ronda es podria refugiar fàcilment en el fort quan la potència de l’enemic els sobrepassés. En canvi, si romanien en el fortí recomanat, la retirada esdevindria perillosa perquè l’enemic la podria tallar, ocasionant una fatalitat. Per això, la restricció que havia formulat el marquès de Buscayolo respecte al manteniment del baluard no era tal i l’única opció era demolir-lo perquè era producte d’una urgència. A més, formulà una altra problemàtica: El terreny on s’aixecà el fort era lleugerament inclinat, cosa que provocava que quedés dominat per l’artilleria dels forts veïns del Conestable, del Capítol i de la Ciutat. La solució que suggerí era aixecar una torre sobre la cisterna i construir un blindatge que creués tota la fortificació. El marquès de Buscayolo reconegué que la idea del *“lloc enterrat”* era del marquès de Bournonville, ja que aquest volia construir una *“herradura de caballo”*. Tanmateix, ell hi estava en contra perquè fàcilment es podria

⁵² RAH. Marquès de BUSCAYOLO: *Señor. El marques de Buscayolo, Superintendente General de las Fortificaciones de Cataluña...*, f. 63-64. J. RINALDI: *Respuesta al manifiesto del marques de Buscayolo...*, f. 65-71. J. RINALDI: *Memorial al Rey Nuestro Señor del Maestro de campo...*, 1677, f. 72-77. Barcelona: Raphael Figueró. BUZ: Marquès de BUSCAYOLO: *Memorial al Rey nuestro Señor...* Pels treballs que efectuà el marquès de Buscayolo a Galícia, abans de venir a Catalunya: J. R. SARALUCE, J. R (1986): *“Poliorcética gallega: Arquitectura para la guerra.”* A: UDC. *Boletín Académico*, 5, p. 10-18.

perdre, però el més greu era que obriria les trinxeres (“ataques”) a l’enemic, cosa que li facilitaria les tasques d’assetjar la fortificació principal o, inclús, la ciutat.

La delineació del fort també fou motiu de discòrdia perquè Rinaldi acusà el marquès de Buscayolo de no conèixer les principals figures geomètriques, ja que volia “*traçar un fuerte cuadrado*”, però la realitat en fou una altra perquè “*señalò un fuerte que es una Trapezia con cortinas, traveses y todos los demás miembros desiguales*”. La resposta del marquès de Buscayolo, enfront d’aquesta acusació tan greu, fou la d’ignorar-ho en afirmar que les dades de Rinaldi corresponia a una “*figura delineada à bulto*”. En aquest punt, Rinaldi mostrà la seva estranyesa perquè negava les mides i el perfil que havia deixat als constructors, que les custodiava el quarter mestre general Borsan. Una altra recriminació fou la de confondre dues figures geomètriques fonamentals, com eren el trapezi i el romboide, ja que el marquès considerava que si el través s’allargava 14 peus, la figura geomètrica que sorgiria era un trapezi quan, tal com assenyala Rinaldi, era un romboide. Llavors, continuà amb les incongruències de mesuraments, car trobà que, des del sòcol al cordó, hi ha d’haver 15 peus, però ell mesurant havia trobat diferents mesures, que oscil·laven entre el 14,5 als 24 peus. L’escarpament havia de ser de 3 peus, calculat sobre una alçada de 15 peus, però enlloc es tingué en compte les diferències observades anteriorment. Segons Rinaldi, “*el Marques ha confundido sus medidas para poder ajustar los calculos à lo que el quiere defender sin razon*”. Ara bé, ell mateix cometé també un error en assenyalar que l’alçada de la vall era de 15 peus en lloc dels 16 reals, però, a diferència del marquès, aquest no l’afectà al càlcul perquè “*fue este error de la estampa, y descuydo de quien acudiò su medida*”.

Els informes de l’enginyer Rinaldi també detallaren les greus mancances en la construcció, ja que la base era un sòcol, a manera de fonamentació, d’entre 5 i 8 peus d’alçada i que recordava, com el mateix Buscayolo afirmava, el moll de Gènova. La realitat era que no s’entenia perquè el més apropiat era iniciar la construcció sobre la roca quan es podia, i en la muntanya de la Barrufa era possible. Per tant, deixant de banda la dubtosa utilitat d’aquesta estructura, el veritable problema eren les enormes sumes de diners que “*se han gastado inutilmente, no sè si para cubrir el peñasco, ò otra cosa*”. A part, la construcció del sòcol s’executà malament perquè, per un cantó, aquest sobresortí 5 peus mentre que per l’altre, l’excés en fou de 2. Tanmateix, on Rinaldi s’esgarrià fou en el gravíssim estat en què es trobava la vall. Bàsicament, aquesta era

més alta, 15 peus, però, al mateix temps, més estreta, 30 peus en compte de 50. La conjunció de tantes errades generava espais on la infanteria enemiga es podia refugiar dins de la vall sense possibilitat que els defensors la molestessin, ja que no podien

“descubrir la contraescarpa del fosso, y la linia visual, dà mas alto del parapeto de la estrada cubierta 4 y 6 pies, y mucho mas alta da el declive del parapeto de las frentes de los valuartes.”

Si no s'efectuava cap modificació en aquest sentit, en el cas d'un atac, els defensors sols podrien efectuar trets en vertical, de gran risc per qui ho efectués, per treure'ls d'aquell espai de la vall protegit. També mostrà que el terraplè havia de ser d'almenys 20 pies i no de tan sols de 3, que eren els que hi havia llavors, si es volia posar artilleria. Segons sembla, la idea del marquès de Buscayolo era que tan sols es col·loqués artilleria en els baluards, però no en la cortina, cosa que Rinaldi contestà que hi hauria *“paraje que solo de alguna parte de las cortinas se pueda descubrir, y no de los Baluartes”*. El parapet del camí de ronda, que havia de tenir una alçada de 5 peus, però n'era un de menor, tot i que Buscayolo encara volia deixar-ho en tan sols 3 peus d'alçada. Rinaldi, en to irònic, es preguntà si els usuaris del parapet eren *“pigmeos ò enanos que por los demas fuera como estar en un Campo raso”*. A part, l'escàs gruix d'aquest provocava que si un soldat *“se arrijava, avia de caer con un pedaço de parapeto a cuestras, en el fosso tan admirable”*. El marquès de Buscayolo es defensà de tantes acusacions apel·lant a la irregularitat del terreny. Per igualar-ho establí que

“el zoccolo es el mismo Orizonte, y nivel regulado de la campaña; y que todo lo inferior es profundidad: y que se ha hecho para igualar la desigualdad de las peñas, y terreno, y reducirle à linea recta.”

A part, tampoc estava molt d'acord que la principal utilitat del camí de ronda fos per evitar els cops de mà que podia efectuar l'enemic, puix que una bona empallissada era suficient per evitar-ho, així com l'establiment de garites. Però, encara anà més enllà Rinaldi quan concloué que el fort no estava situat a la frontera, sinó a unes 14 llegües d'ella, cosa que evitava precisament els atacs per sorpresa. La polèmica també afectà el matemàtic Bernat Josep Saragossà, més conegut com a Padre Zaragoza, quan examinà el plànol del fort de Sant Narcís, un cop la polèmica arribà a les altes instàncies, per

determinar la viabilitat del camí de ronda. De fet, un cop aquesta es feu pública, una mesura que prengué el marquès de Buscayolo fou enviar la planta del fort a tothom que hi estigués interessat en ella... àdhuc a l'enemic, als francesos. Rinaldi, davant d'aquest fet, no li donà més importància en afirmar irònicament que

“poco importa que el Marquès haya embiado à Francia, y à otras partes la Planta del Fuerte, porque lo ha pintado tan tremendo, con tanta defensa, y tanta robustez, que ya tiembla la Francia en oyr nombrar el Fuerte de San Narcis”.

En canvi, ell tan sols ho envià “à los mas graves Mynistros de V. Magestad”. Un altre punt de fricció fou la utilitat militar del primer i el segon través. Mentre que el marquès de Buscayolo era un ferm partidari del segon través, en part perquè ell es donà el mèrit d'haver-lo introduït. A grans trets, el marquès considerava que era un error que en una fortificació s'hi introduïssin elements com l'orelló, la falsabraga, casamates... car la defensa principal l'efectuaven els mosqueters i se'ls deixava menys camp de visió, a part d'estalviar molts costos quan es construïa una fortificació. Tanmateix, no era una opinió compartida per tothom i un dels primers detractors fou el duc de Bournonville, el futur virrei, i que llavors ocupava el càrrec de mestre de camp general de l'exèrcit de Catalunya, que preferia allargar el primer través perquè el segon no s'aprofitaria del tot. Des d'un punt de vista tècnic, Rinaldi demostrà que la pretesa utilitat del segon través quedava anul·lada perquè quedava absorbit pel gruix del parapet. Ara bé, ell no estava en contra del segon través, ja que els defensava en fortificacions més grans, especialment les que tenien estructures poligonals obtuses, però no en els forts petits i quadrats, com era el de Sant Narcís de Girona.

Un darrer apartat de la polèmica versà en atacs personals, especialment dur fou Jerónimo Rinaldi atès que qüestionà gran part de la biografia del marquès de Buscayolo. Començà per qüestionar-li que es trobés enquadrat en l'exèrcit espanyol que fou derrotat en la batalla de Villaviciosa el 1665, per arribar a acusar-lo d'apropiar-se el títol d'enginyer, després d'haver enganyat al Rei amb un opuscle en el qual s'atribuïa el mèrit d'haver inventat el segon través. Quan el duc de Bournonville valorà el fort de Sant Narcís

“mandò al Marques que hiziera una tal operaci3n, respondi3 luego que 3l no era Ingeniero, y verdaderamente que entonces habl3 de veras, porque absolutamente no lo es, y nunca lo ha sido, aunque le diessen el titulo.”

Respecte al que s’havia de fer per minimitzar els danys perquè, no es podia canviar de lloc, Rinaldi ho tenia clar, ja que calia eliminar:

“el camino de Rondas, y formar los parapetos en modo que pueden servir, y el terreplen tenga mayor capacidad, con remediar el fosso, aunque no de pueda yà ensanchar, por no derribar una parte del parapeto, yà hecho de la estrada encubierta.”

L3gicament, el marqu3s de Buscayolo no compartí aquesta imatge de la fortificaci3 que projectà i mencionà que *“aviendo ido el Principe de Parma a reconocer el fuerte de San Narcis, alab3, y juntamente todos, y entre otros el Duque de Bornonvila, la eleccion del sitio, la fabrica, y su robustez.*

10.6.1.3.- Conseqüències de la polèmica

La realitat és que desconeixem com acabà la polèmica entre el marqu3s de Buscayolo i Jer3nimo Rinaldi. Amb tot, sí que podem fer-ne una valoraci3 a partir del coneixement que tenim dels fets bèl·lics que ocorregueren posteriorment. En primer lloc, i fonamental, és que mai es va demolir el fort per ubicar-lo en un espai molt més adient, similar el que proposava Jer3nimo Rinaldi. De fet, la seva proposta de reforçar el cant3 nord amb un “puesto enterrado” s’arranjà relativament aviat perquè es construí una mitja lluna en aquell cant3 precisament per donar-li major capacitat defensiva en el cas que patís un atac procedent d’aquell cant3. Dubtem respecte a la cronologia d’aquesta fortificaci3 perquè, tot i que ja estava dempeus quan Girona fou assaltada el 1694, no hi ha tanta certesa que així ho fos en el setge que aconseguí aixecà deu anys abans. En realitat, haurem d’esperar més de cent anys perquè s’alcés una fortificaci3, tal com l’havia projectat Rinaldi en el context de la guerra contra la Convenci3 Francesa o Guerra Gran (1793-1795). Tanmateix, el que ningú reparà fou una altra vulnerabilitat prou potent perquè al cap de trenta anys, durant la guerra de Successi3 Espanyola, fou el lloc escollit pel duc de Noailles per iniciar l’atac contra el fort de Sant Narcís. Aquest es trobava en el cant3 dret de la fortificaci3, entre els baluards de San German i Sant Narcís,

i era en forma de petita elevació, o padastro. L'espai era ideal per iniciar les operacions de setge, o sigui, la construcció de trinxeres, amb la total seguretat que no podrien rebre cap càstig en aquell moment crític. Malgrat tot, els defensors sí que tenien una opció realment factible per destruir aquella amenaça perquè comptaven amb el fort del Calvari que estava situat en una posició ideal per batre aquella posició. Malauradament, quan el desembre de 1710 les tropes borbòniques estaven assetjant el fort de Sant Narcís, el Calvari encara no tenia cap peça d'artilleria instal·lada. No obstant això, no ens estranyaria gens que aquella debilitat fos ignorada precisament perquè haurien estat un blanc perfecte pels artillers de la fortificació de la muntanya de la O.

10.6.1.4.- Els noms de la fortificació

No ens consta enlloc que el primer fortí de feixina, el que localitzarem l'any 1656, rebés un nom específic, mentre que el que es construï el 1675 sí que rebé un nom. Segons Narcís Feliu, s'anomenà *Gruful* o de *Monjuich*, mentre que Jeroni del Real l'anomena "*fortí del Puig de Barufa*", que era el nom de la muntanya on se situava la mencionada fortalesa. La Gazette de France utilitzà un nom similar a aquest darrer al citar-lo com "*le Fort de Monjoüic*".⁵³ Una de les conseqüències, positives, de la polèmica fou que hem pogut reconstruir els diferents noms que adoptà la fortificació de pedra, ja que, especialment en el principi, els canvià sense que coneixem els motius, tot i que podem intuir-los. La primera construcció, un baluard, rebé el nom de San German, que fou el virrei que n'ordenà la construcció. Al cap d'un any, quan el solitari baluard es transformà en un fort, aquest rebé el nom de San Juan de Cerralbo, suposem en honor al virrei que donà instruccions perquè es fes el fort, que fou el marquès de Cerralbo. Ara bé, desconeixem els motius perquè molt poc després, quan esclatà la polèmica entre l'enginyer Jeronimo Rinaldi i el superintendent de fortificacions, el marquès de Buscayolo, la fortificació ja es coneixia com a Sant Narcís. No hi ha cap dubte que el canvi de nom obeí a la creixent onada d'estendre la devoció del sant gironí; i fets com el recent fracàs francès davant dels murs de Girona hi ajudaren molt o, com afirmà Jeroni del Real,

⁵³ J. BUSQUETS: *La Catalunya...*, p. 452. BNF. *Gazette*. 1675, f. 452. N. FELIU DE LA PEÑA: *Anales de Cataluña*. III. Llib. XXI, cap. IV, p. 367.

“fou cosa maravallosa y prodigiosa que, vent-se victoriós, no acometés a la Ciutat que, com hi havia poca gent, no.s podia donar gran cuydado. Piament se pot crèurer que nostra patró sant Narcís intersedí devant la Magestat Divina, com a bon pastor, per sas ovellas”.

Pel seu cantó, els baluards també s’individualitzaren amb un nom. Així, el baluard original, el del cantó NE, mantingué el nom de San German, el del cantó SE, rebé el nom d’Osorio, mentre que el del SO, el de Pacheco. Finalment, el baluard del NO, el primer nom fou el de Buscayolo, però poc temps després, durant la polèmica s’estava en el trànsit de canvi de nom perquè els memorials el citaven com a *“olim Buscayolo”*, es conegué com a Sant Narcís. Desconeixem si tanta referència a Sant Narcís també hi tingué a veure alguna cosa amb el fet que tant la municipalitat, com el Capítol, contribuí econòmicament en l’edificació d’aquesta fortalesa.

10.6.2.- La torre de Sant Joan

La construcció de la torre de Sant Joan es degué a la necessitat d’assegurar la comunicació entre el fort de Montjuïc i la ciutat, ja que la relativa llunyania d’aquell ho feia quasi impracticable en el cas que fos assetjat. Tanmateix, en aixecar-la en lloc tan escorat del cantó sud-oest de la muntanya de la Barrufa també se li afegí la funció de controlar el barri de Pedret i, consegüentment, l’accés al Pont Major, que era la porta nord de Girona. Aquesta decisió no resultà intranscendent, puix que ens permet datar-la amb certa precisió, ja que, malauradament, les escasses dades que posseïm no ens ho aclareixen. La primera menció del fortí, o millor, de la necessitat d’una fortificació en aquell cantó correspon a la làmina del mapa de Girona que efectuà Pozzi. La figura número 5 correspondria al projecte de torre, la que posteriorment es denominaria de Sant Joan. Ara bé, una cosa era el projecte, datat el 1677, i una altra cosa la realitat, puix que en el reconeixement que efectuà el virrei, duc de Bournonville, en el 1681, encara no s’havia aixecat l’estructura, però considerava convenient que es construís. Un dels moments dramàtics pels defensors espanyols en els primers compassos del setge de 1684 fou comprovar que els francesos baixaven pels contorns de la muntanya de la Barrufa per superar la resistència que se’ls feia des de l’hospital de Sant Llätzer. L’única sortida, si no volien quedar rodejats, era una precipitada retirada que implicà haver-se de tancar dins dels murs de Girona.

Mapa núm. 16. Detall del mapa de Lorenzo Pozzi amb la torre de Sant Joan

Font: Museo Galileo

Afegim que tampoc trobem cap menció de l'existència d'una fortificació en aquell punt en qualsevol de les múltiples relacions que s'han conservat referent aquell setge ni en el Manual d'Acords d'aquell any ni tampoc en *Discurso general...* d'Ambrosi Borsano. Per tant, un dels aprenentatges d'aquell setge fou la construcció d'una fortificació que donés suport a les tropes que es trobessin en el burg de Pedret. Així, podríem datar la construcció de la torre entre el 1684, posterior al setge, i el 1694, que ja ens consta com a construïda. Ara bé, els indicis ens assenyalen que fou més entrat a la dècada dels noranta que no la dels vuitanta el moment en què s'edificà perquè segons Ambrosi Borsano, en el 1691, encara estava a mig construir.⁵⁴ Formalment, la torre, o *redoute* segons els francesos, de Sant Joan, era un cub sense fossat perquè no li calia per a la

⁵⁴ AGM. CA. Lligall 2928. *Relación de la visita hecha en las plazas de Camprodon, Castelfollit, Cadaques y Gerona por el Señor Duque de Bourbonville en el mes de setiembre de 1681*. CA. Lligall 2927. *Relación dada por Ambrosio Borsano...* CA. Lligall 2610. *Relación del encuentro tenido el 13 de Mayo de 1684 con los franceses cerca de Gerona*. BC. F. Bon. 5103. *Gerona ablocada Relación de lo que necesita...* a: M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 288.

seva posició. Allotjava una guarnició relativament reduïda, d'entorn els 25 homes, i disposava d'uns quants canons.

10.7.- La muntanya de la O

10.7.1.- El calvari

La situació estratègica de la muntanya de la O, o del Calvari, recomanà que l'ermita anomenada del Mont-Calvari, o Calvari, fos fortificada el 1653, poc abans del setge d'aquell any. La importància d'aquesta posició radicava en dos motius principalment. En primer lloc, perquè descobria la vall de Sant Daniel i tancava l'accés de les Gavarres, però, en segon lloc, perquè cobria els forts de la muntanya de les Pedreres, en especial el Conestable i el del Capítol. El seu gran avantatge era la facilitat amb què es podia defensar, ja que el cantó més exposat, el que donava la vall de Sant Daniel, tenia un pendent molt abrupte, que dificultava les tasques de setge. Per contra, l'accés des de Girona era relativament senzill i segur, gràcies al suport de les fortificacions de les Pedreres.

A més, que la fortificació ocupés la totalitat de la muntanya impedia que l'enemic tingués algun lloc on cobrir-se per iniciar l'atac. La prova més evident del seu bon funcionament fou que mai rebé cap atac i tan sols ens consta que durant el desembre de 1710, els borbònics efectuaren obres de protecció a les trinxeres que obrien per expugnar el fort de Montjuïc com a rèplica dels treballs que efectuaven els austriacistes per col·locar artilleria en el fort del Calvari.⁵⁵

Figura núm. 8. Altimetria de la muntanya de la O

Font: Ajuntament de Girona.

⁵⁵ Vegeu 4.2.5.

Respecte a les construccions efectuades per reforçar l'estructura existent, suposem que seguiren un procés similar a les de la muntanya de les Pedreres. Mentre que en l'entrega de 1660 no se'ns diu gran cosa perquè tan sols en la cita, però com a fortí i no com a ermita. Per això, podríem pensar que el temple ja no tindria funcions religioses a finals de la dècada dels cinquanta, però, la realitat n'era una altra perquè vuit anys més tard, quan el capità Pedro la Marca també entregà les claus als jurats de les fortificacions, la informació és molt més explícita. Concretament, se'ns diu que *“la hermita de Monticalvari que es fora a la Ciutat en vista dels Caputxins vells esta rodada de un forti de feixina mig alsat”*. Així, almenys fins als anys vuitanta d'aquell segle conservà la doble funcionalitat, religiosa i militar, perquè Roig i Jalpi ens informa que *“se ha fortificado y presidiado muy bien, quedando dentro la Capilla, y casa del Hermitaño”*. Desconeixem en quin moment, si és que mai es produí, les funcions militars expulsaren les religioses en aquell indret, però, en tot cas, la fortificació no estigué acabada fins poc abans del setge de 1694. Tant en el *Discurso*, de 1685, com la *Relación*, de 1691, d'Ambrosi Borsano ens deixa ben clar que encara li faltaven obres perquè estigués perfeccionat, però no explica què faltava, tot i que en la segona sí que ens destaca l'excel·lent situació estratègica en dominar la vall de Sant Daniel. A tall de conclusió, sols podem afirmar que possiblement fins a mitjans de la dècada dels setanta l'hermita fou militaritzada pel lloc on ocupava. Per millorar-ne la funcionalitat es reforçà amb feixina. Ara bé, en un moment determinat, possiblement a partir de 1675, com ocorregué en altres fortins, la feixina deixà pas a la pedra. Això no vol dir que llavors es fes la construcció. Ans el contrari, les contínues referències de Borsano ens fan pensar que precisament les obres no avançaven, molt probablement per motius econòmics, ja que si un fort principal com el del Conestable es tancà amb feixina poc abans del setge de 1684, hem de creure que una fortificació secundària com era el del Calvari ja estaria llest? A tot això, cal afegir un altre aspecte ja insinuat al principi: L'extrema dificultat de prendre'l cosa que possiblement motivà que no fos prioritària la seva finalització. Tant d'abandonament tingué funestes conseqüències, puix que privà a la plaça gironina d'una potent protecció d'un dels sectors més exposats d'aquesta, que era el cantó est del fort de Montjuïc. De fet, fou un problema que no resolgué llavors perquè una de les instruccions del coronel Minalli per defensar Girona del segon, i decisiu, setge de la

guerra del Francès fou la instal·lació de tres peces d'artilleria i d'un morter en aquest fort.⁵⁶

⁵⁶ AMGi. MA. 1660. *Memoria*. 3 de juliol, f. 124v-126. MA. 1668. *Entrega de las claus...* 24 de juliol, f. 189v-190. J. G. ROIG I JALPI: *Resumen historial...*, p. 397-398. *Discurso...* p. 209 a: M. A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...* Relación... p. 289 a: M. A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...* G. MINALI: *Historia militar de Gerona que comprende particularmente los dos Sitios de 1808 y 1809*. Girona: A. Figueró impresor. 1840, p. 88-89.

**CAPÍTOL 11: LA PROTECCIÓ DE LES MURALLES. ELS BALUARDS I
ELS PORTALS**

Una de les principals queixes de molts comandants espanyols era l'extrema dificultat de defensar una ciutat com Girona que tenia unes debilitats estructurals quasi insalvables. Principalment, s'havien destacat els punts elevats, les muntanyes de les Pedreres i la Barrufa, en gran part perquè les operacions militars que provocaren la caiguda de Girona partiren d'aquestes posicions. La realitat fou que, almenys fins al setge de 1694, o sigui, quasi tot el segle XVII, existí una altra preocupació, molt accentuada entre els anys setanta i vuitanta, que fou la de cobrir adequadament la muralla del Mercadal. I de raó no els hi faltava perquè, en teoria, era molt més factible expugnar Girona pel planer que no pas intentar-ho des d'un punt elevat. En el setge de 1694, per portar a terme l'assalt al convent dels Caputxins, implicà transportar l'artilleria a força de braços fins al capdamunt de la muntanya de Montilivi. Per contra, deu anys abans no es requerí tant d'esforç per instal·lar l'artilleria que baté la muralla del Mercadal. Una altra debilitat era la factura de la muralla, atès que al tenir un origen medieval, era, a grans trets, massa alta i estreta. Així, haver d'escollir entre atacar una posició alçada, més o menys fortificada, o un sector ampli de muralla antiga, no ens ha d'estranyar que tant el 1653 com el 1684 els comandaments francesos escollissin expugnar Girona pel Mercadal, com tampoc els neguits dels militars espanyols perquè aquesta es posés en deguda defensa o, en altres paraules, que estigués terraplenada i protegida per uns baluards. La funció del terraplè de la muralla era, essencialment, la de suportar l'impacte de l'artilleria enemiga, però si tenia alguns canons instal·lats, s'hi afegia l'activitat suplementària de contrabateria. El baluard era la projecció de la potència de la plaça, ja que en estar més avançat que el pany de la muralla podia danyar l'enemic, sense que aquest pogués replicar contra la muralla. Al mateix temps era un punt fort, com a fortí ens el descriuen en els manuals d'acords, clau per assegurar la supervivència de la ciutat, car, en cas d'assalt enemic, un mateix punt podia ser batut des de tres posicions diferents: Pel pany de la muralla i per les cares i flancs dels dos baluards, un a cada cantó de l'atac. L'extensió de la muralla del Mercadal obligà a construir cinc baluards i una lluneta, però aquests no foren els únics, ja que caldria afegir-hi dos més en el marge dret del riu Onyar: un en el nord, situat davant la porta de la Verge Maria, i l'altre en el sud, el denominat de la Mercè.

La informació que tenim de la construcció és relativament escassa, puix que era una construcció reial, però gràcies als informes de l'enginyer Ambrosi Borsano, de les sol·licituds puntuals d'ajuda econòmica del governador, especialment de Vicente Cascar, i d'altres notícies, com les inundacions de 1678, les relacions del setge de 1684... ens han permès reconstruir el procés de construcció dels baluards, tot i que encara resten forces llacunes documentals.

11.1.- Els baluards

11.1.1.- De la guerra dels Segadors fins la guerra de Devolució (1653-1666)

El setge francès de 1653 evidencià que la muralla del Mercadal era un dels principals punts febles de la plaça gironina, especialment entorn de l'antic portal de Santa Magdalena, que fou l'indret escollit pels comandants francesos per obrir la bretxa en la muralla. Tampoc ajudà en la defensa que per aquells paratges s'hi construïssin l'hospital de Santa Caterina i el convent de Santa Clara. Mentre que aquest darrer fou parcialment destruït poc abans que els francesos arribessin a Girona, l'hospital fou reconvertit en un fortí que actuà com una fortificació avançada fins que fou pres la nit del 30 de juliol. Un cop els francesos foren foragitats per les tropes del virrei Joan Josep d'Àustria, calgué decidir com protegir aquell cantó de la muralla perquè la por era que en qualsevol moment les tropes franceses podrien tornar a venir a Girona. Curiosament, i a diferència dels restants baluards, que es construïren més endavant, els dos primers, el material utilitzat fou la pedra i la calç en comptes de la feixina. No hi ha cap dubte que si s'usà aquest material fou perquè s'aprofitaren les runes del convent de Santa Clara i de l'hospital de Santa Caterina. De fet, Roig i Jalpi suggerí que la veritable causa del seu enderroc, així com l'hospital, fou la necessitat de pedra i no pas perquè fos perjudicial en la defensa de Girona.¹ Tanmateix, la realitat n'era una altra: Qualsevol element que estigués situat a prop de les muralles les podria perjudicar, puix que en el cas que fos pres per l'enemic li proporcionaria protecció els sapadors en l'obertura de la trinxera. Tenim constància que a mitjans de juny de 1654 l'hospital s'estava enderrocant, però el setembre d'aquell any ja se'ns cita el fort de Santa Clara. A més, i com a novetat, també

¹ J. G. ROIG Y JALPI: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la Ciudad de Gerona*. Barcelona. Jacinto Andreu. 1678, p. 393 i 395.

ens ha sortit un fort del rec Monar. Pel que sembla, entorn de sis-cents cavalls francesos s'emboscaren per sorprendre a la cavalleria espanyola, però l'acció resultà un fracàs car foren descoberts a temps i s'efectuaren "*alguns tirs de pessas dels forts de Santa Clara, del rech Monar, de la torra de Sant Agustí, casa de Cartella y Portal de Sant Cristofol*".² Per evidències posteriors, si llavors s'aixecà algun element defensiu que protegia el rec Monar el material utilitzat fou la feixina. Una possible explicació consistiria en l'existència d'alguna estructura defensiva precària davant del rec Monar perquè era un lloc complicat de cobrir en el cas d'un atac. Si això fos cert, un cop el perill hagués passat, s'hauria destruït o el mateix pas del temps l'hauria fet malbé.

L'entrega de les fortificacions que efectuà el governador Juan del Castillo als jurats gironins, a mitjans de 1660, ens genera certs dubtes, ja que no consta en la relació de fortificacions els dos baluards, però sí els portals de Santa Clara i de Sant Francesc.³ Una prova de l'existència del fortí de Sant Francesc fou el procés que afrontà el mestre de cases gironí d'origen francès, Perriz Teixidor, el qual fou acusat de robar un centenar de teules d'aquell baluard a principis de 1662.⁴ Cal anotar que durant força temps, el baluard de Sant Francesc fou conegut com a fortí de l'hospital, almenys en els manuals d'acords. Sospitem que l'origen de la denominació fou la procedència del material en què fou construït.

11.1.2.- De la guerra de Devolució a la guerra d'Holanda (1667-1672)

La guerra de Devolució fou l'únic conflicte armat de tot el segle XVII que Girona no rebé cap dany directament per part dels francesos, però, per contra, es construïren almenys dos fortins, baluards, de terra i feixina. Per un altre cantó, dubtem de si es fortificà d'alguna manera l'espai que abans ocupava el convent de la Mercè i que fou destruït durant la guerra dels Segadors. Tot i no tenir una certesa absoluta, els responsables de la fortificació foren les tropes del terç de Barcelona manat pel mestre de camp Granollach. El primer dels fortins estaria en la porta de la Verge Maria, que era una de les principals, perquè era la que estava orientada cap al nord, en direcció a

² AMGi. MA. 1654. *Carta escrita a dit Francesch Burgues*. 16 de juny, f. 189-191. *Carta escrita a Francesch Burgues*. [Entorn del 11 de setembre], f. 293-294.

³ AMGi. MA. 1660. *Memoria*. 3 de juliol, f. 124v-126.

⁴ AMGi. MA. 1662. *Ordinatio contra Perriz Teixidor*. 24 de febrer, f. 71-71v. A part d'estar-se quasi un mes tancat a la presó, hagué de pagar les despeses que generà el litigi.

França. Curiosament, al final de la guerra trobem no un, sinó dos fortins. En el cantó esquerre del portal n'hi havia un de feixina identificat com un fortí mig destruït perquè era vell. Així mateix, en el 1668 se'n construïa un de pedra en el cantó dret, identificat com una mitja lluna, però que no estava acabat quan es firmaren les paus aquell any. L'altre baluard que apareix clarament ara resguardava l'entrada del rec Monar, un dels punts més sensibles per protegir de la plaça gironina. Desconeixem si quan acabà la guerra estava acabat el baluard de feixina, però si més no sí que era operatiu, ja que estava inclòs dins de la relació de fortificacions que entregà el capità Pedro La Marca el 23 de juliol de 1667. Precisament, en aquesta entrega, tenim més informació de l'estat de les fortificacions de la que es produí set anys abans, que tan sols se citaren les que hi havia. Deixant de banda l'existència ja mencionada d'un parell de baluards que defensaven el portal de la Verge Maria, un de feixina i un altre de pedra que llavors estava en construcció, els dos baluards de pedra del Mercadal, el de l'Hospital i el de Santa Clara, tenien cadascun dos rastells i vall. En canvi, llavors no ens donà cap nom del baluard que hi havia sobre el rec Monar, possiblement perquè no estava acabat, però sí que ens informa que estava terraplenat i amb vall, però el rastell estava tancat.⁵ Gràcies a una topada entre la municipalitat i Gabriel de Llupià, el governador de Catalunya, produïda el febrer de 1670, coneixem un munt d'informació que hauria quedat amagada. No cal especular quan es construí perquè en la carta de Gabriel de Llupià diu clarament que fou el mestre de camp Granollach qui el feu aixecar. I respecte a la ubicació, la mitja lluna es construí davant del portal homònim. La darrera novetat era que els jurats havien adquirit amb el virrei duc d'Osuna el compromís d'aixecar una paret perquè l'aigua del rec Monar no danyés l'estructura de la mitja lluna. Tanmateix, la queixa del governador de Catalunya no provenia perquè encara no s'havia fet l'obra en qüestió, sinó perquè s'havia desfet la fortificació i s'havia sembrat el paratge. La indignació del virrei no era tan sols perquè havien tolerat tal destrucció, sinó que havien incomplert amb el compromís de cuidar les fortificacions, car si aquestes eren malmeses per qualsevol circumstància, inclòs el temps, la municipalitat restava obligada a arranjar-ho. Al seu torn, la municipalitat prometé tornar l'estat original de la fortificació i de construir la paret reclamada. Pels pagaments efectuats en la reparació intuïm que

⁵ AMGi. MA. 1668. *Entrega de...* 14 de juliol, f. 189-190.

l'estructura de la fortificació no fou afectada, sinó que tan sols es feu malbé l'estacada que hi havia al davant d'ella. Per això, les reparacions s'orientaren en arranjar-la.⁶

11.1.3.- De la guerra d'Holanda a la guerra de Luxemburg (1673-1684)

Els pocs més de deu anys que hi ha entre l'inici de la guerra d'Holanda amb la fi de la guerra de Luxemburg foren determinants per establir l'estructura definitiva dels baluards que reforçaren les muralles. Com ja hem vist, el fallit atac de 1675 conduí a una fortificació que quedà a mitges perquè si bé amb els fortins exteriors el material utilitzat fou la pedra, en els baluards la feixina continuà ben present fins a principis de la dècada dels noranta. Una possible explicació, i molt temptadora, és atribuir-ho tot a la manca de recursos econòmics, però també hauríem de considerar la por que, en qualsevol moment, es presentés de nou un exèrcit francès a Girona amb unes fortificacions a mig construir. Davant aquest panorama, el més sensat era tenir construïts uns baluards de feixina i no fiar-ho a unes estructures de pedra que no se sabia quan estarien acabades. Tot i no tenir una certesa absoluta, suposem que inicialment es plantejaren els baluards com unes estructures de pedra, ja que Francisco Puig fou presentat com l'empresari de les fortificacions a Girona. A més, durant el desembre de 1675 el virrei plantejà que els fortins del Conestable i el de Sant Narcís fossin transformats en forts rematats amb quatre baluards. Ara bé, les dificultats econòmiques obligaren, suposem, a canviar de plans i prioritzar quina fortificació era essencial acabar primer. Com ja sabem, la disputa la guanyà el marquès de Buscayolo, enfront del governador Guillermo Cascar, i el fort de Sant Narcís de Montjuïc rebé totes les atencions (infra). Així, tenim indicis que, com a mínim, a partir de febrer de 1676 ja s'apostava per fortificar la muralla del Mercadal, segurament amb feixina. Fou llavors quan es plantejà "*la fortificacio [que] se ha de fer fora y prop las murallas del Mercadal de la part del portal de Figarola.*" En principi, la col·laboració requerida a la municipalitat tan sols fou la d'arranjar el mencionat portal, però un mes més tard el governador, a instàncies del virrei, demanà que la municipalitat enviés una persona perquè assistís el canar de "*las obras que novament se son fetas en*

⁶ AMGi. MA. 1670. *Adjunctio Belli*. 11 de febrer, f. 61. *Concilium Generale*. 12 de febrer, f. 75v-79. *Adjunctio Belli*. 12 de maig, f. 125. *Carta a sa Exa*. 14 de maig, f. 125-125v. *Ordinatio...* 24 de maig, f. 136v. Es paguen 10 lliures a Martí Pere Frances per 20 estaques. *Ordinatio...* 31 de maig, f. 138-138v. Es paguen 2 lliures i 12 sous al fuster Joan Bosch per la feina d'ell i d'un fadrí durant cinc jornades i mitja per col·locar les estaques davant del fortí,

los fortins de terra y fora a las murallas de la present Ciutat". Òbviament, significava que la municipalitat pagaria una part d'elles i per això envià a la persona que ho solia fer, en Pere Mercer.⁷ En aquest punt cal recordar que la municipalitat contribuïa econòmicament amb les obres de fortificació des del gener d'aquell any (infra). Tanmateix, la captura del terç de Barcelona a Figueres i la manca de diners provocà que hi hagués el perill d'aturar la construcció dels baluards de feixina, cosa que obligà a la municipalitat haver de prorrogar durant un mes i mig més l'ajuda de costa que oferí amb la finalitat d'acabar-les i que eren 10 lliures al dia. Ara bé, la responsabilitat de la municipalitat no acabà aquí perquè també s'ocupà d'anar a buscar la feixina necessària i de portar-la al peu de l'obra. Desconeixem quan s'acabaren les obres, però, com a mínim, fins a finals de maig s'hi treballà.⁸ Poques notícies més tenim fins a l'aiguat del setembre de 1678, de les quals, la més destacada és la instrucció aprovada el 24 d'abril de 1677 per arranjar el camí que passava a prop del baluard de Sant Agustí, puix que en pocs dies no es podria passar en cavall. La reforma implicà la construcció d'una paret amb l'objectiu de preservar el camí de la força de l'aigua de la vall amb un cost total de 34 lliures i 16 sous. Segons el preu fet, la paret s'havia de fer en tan sols un mes, però la realitat en fou una altra perquè l'obra finalitzà l'abril de l'any següent. El més probable és que l'incompliment fou degut a la meteorologia, ja que no ens consta cap penalització.⁹

Malauradament, el 24 de setembre de 1678 es produí un important aiguat que afectà els baluards de feixina del Mercadal, especialment el del rec Monar, que llavors ja mutà el nom perquè fou conegut com "*lo fortí feu fer lo Sr. Governador de esta plassa D. Guillermo Cascar*". El principal dany d'aquest baluard fou que la vall quasi desaparegué i ja llavors es calculà que es necessitarien almenys dues-centes estakes de vint pams cadascuna, disposades en dues files. Pocs dies més tard es donà el preu fet per arranjar

⁷ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 8 de febrer, f. 49-50. *Adjunctio Belli*. 7 de març, f. 91v-92v.

⁸ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 22 d'abril, f. 137-138. *Ordinatio...* 22 d'abril, f. 138. Pagament de 450 lliures al sergent major Joan Desvalls en concepte de l'ajuda de costa durant un mes i mig. *Repartiment fet...* 24 d'abril, f. 141v-142. *Ordinatio...* 29 de maig, f. 176v-177.

⁹ AMGi. MA. 1677. *Adjunctio Belli*. 24 d'abril, f. 159-160v. *Preu fet de una paret prop lo cami de la bassa primera dels valls*. 4 d'octubre, f. 336v-338v. Els constructors que agafaren l'obra foren els mestres de cases gironins Pere Camps i Joan Gibert, menor, per 1 lliura i 12 sous la cana. De la part tècnica, tan sols podem dir que els fonaments de la paret havien de fer 5 pams de gruix mentre que al capdamunt un mínim de tres, ja que a mesura que agafava alçada, la paret havia d'aprimar-se. *Ordinatio...* 9 d'octubre, f. 341v. Pagament de 20 lliures del preu fet. MA. 1678. *Ordinatio...* 14 de maig, f. 159-159v. Pagament de les restants 14 lliures i 16 sous.

el terraplè, paret i estacada de la vall del fortí. En l'acord contractual obligà als constructors que mentre construïen la paret, o un cop aquesta estigués construïda, hi haurien de posar terra fins a un gruix de vuit pams. Les estagues es col·locarien al davant per evitar que la terra cedís. La paret faria 9,5 canes de llargada aproximadament i el gruix variaria, entre els 6 pams en els fonaments fins als 3 al capdamunt. A més, la paret sobresortiria quatre pams del terreny. La realitat fou que calgué fer una altra paret, ajustada mitjançant un preu fet de paraula, de tan sols 3 pams de gruix, però situada en el costat del rec Monar per protegir el camí, puix que aquest quedà finalment circumscrit entre les citades construccions per evitar que en el futur fos malmès per l'acció de l'aigua. El conjunt de les obres costaren 96 lliures i 15 sous, però s'allargaren més dels dotze dies inicialment acordats, cosa que atribuïm a la modificació que es feu a mitja construcció.¹⁰

Amb la guerra d'Holanda finalitzada, però tenint molt present que ben aviat hi hauria una altra guerra, el comandament espanyol optà per acabar el baluard de Sant Pere, o de Sant Alexandre, que protegia el portal de la Verge Maria. Si bé l'obra s'ocupà completament l'exèrcit, i ens consta que fou acabada el 1683, l'any anterior, els veïns del baluard que s'estava construint estaven amoïnats davant la possibilitat que es produïssin inundacions, ja que es tapaven les tres escorrenties que llavors existien per evacuar l'aigua pluvial. La solució fou construir, a expenses de la municipalitat, una claveguera.¹¹

Per conèixer quins baluards disposava Girona, hem d'esperar fins al setge que patí el maig de 1684. Llavors comptava amb els dos baluards de pedra, aixecats entre el 1654 i 1655, anomenats Hospital (tot i que després es conegué com a Sant Francesc, també rebé el nom de Juan del Castillo, que fou qui n'ordenà la construcció) i Santa Clara. A continuació n'hi havia tres més de feixina que, per ordre, eren el del Governador Cascar (amb el temps es perdé l'explícita identificació amb el difunt governador), Santa Creu i

¹⁰ AMGi. MA. 1678. *Visita feta per los molt illustres Señors Jurats y Comissaris dels molins en lo alveo de Ter.* 3 d'octubre, f. 275-276. *Ajust fet per la paret y terraple ab estacada se ha de fer junt al rech monar fora y aprop lo portal de dit rech monar.* 13 d'octubre, f. 283-284v. L'obra se l'adjudicà la societat formada pels mestres de cases gironins Jaume Boxo, Pere Garau i Pere Esteve a raó de 3 lliures la cana. El termini d'execució s'estipulà en dotze dies. *Ordinatio...* 22 d'octubre, f. 290v-291. Pagament de 25 lliures. *Ordinatio...* 27 d'octubre, f. 297-297v. Pagament de 30 lliures. *Ordinatio...* 19 de novembre, f. 316. Pagament de 12 lliures i 10 sous pel preu fet i de 29 lliures i 5 sous més per l'ajust verbal.

¹¹ AMGi. MA. 1682. *Adjunctio Belli.* 20 d'octubre, f. 450v-451v.

de Sant Agustí. Aquest darrer, situat davant del monestir homònim, era el baluard que tancava la muralla del Mercadal pel nord, mentre que en el sud hi havia el de l'Hospital. Dels cinc baluards, el més petit era el de la Santa Creu. Per acabar de protegir Girona el sector de la plaça de Sant Feliu s'aixeca un baluard, també de feixina, situat entre els rius Onyar i Ter, i allunya't uns centenars de metres de la muralla. Rebé el nom "d'Entre aigües" i seria el precedent de la lluneta de Bournonville. Si saltem de cantó del riu Onyar, ara en el marge dret, en l'extrem nord hi hauria el baluard de Sant Pere o Sant Alexandre, de pedra i que fou acabat l'any anterior. Tanmateix, en el cantó sud, en la porta de la Mercè, estava protegida per un altre baluard, del mateix nom, que estava fabricat de feixina. L'aturada del marquès de Bellefont a Bàscara per reagrupar l'exèrcit resultà fonamental per evitar que caigués Girona, atès que aquells dies foren aprofitats per arranjar totes les fortificacions. Així, en els baluards de pedra s'hi afegiren uns parapets de feixina, mentre que els de feixina, que estaven força malmesos, s'hagueren de tornar a posar en defensa. El pes del treball el suportà l'exèrcit, però, dintre d'ell, cal destacar la perícia dels dos regiments d'alemanys que hi havia de guarnició a Girona, el del baró de Beck i el del tinent coronel Cristòfol Hess.¹² Els motius de l'estat d'abandonament de les fortificacions de feixina cal buscar-les bàsicament en l'aiguat de 1678, però, sobretot, l'abandonament per manca d'utilitat, perquè ja no hi havia guerra. Podem dir sense por d'equivocar-nos que a principis de maig de 1684 els baluards de feixina eren inservibles i sols la demora en l'arribada dels francesos donà una oportunitat a Girona perquè resistís el setge. L'encert no podia ser major, ja que els combats es produïren precisament en els sectors on havien estat objecte de millora.

11.1.4.- De la fi de la guerra de Luxemburg a la guerra dels Nou Anys (1684-1694)

Els deu anys que van de la fi de la guerra de Luxemburg al setge, i caiguda, de Girona, en el marc de la guerra dels Nou Anys, foren decisius, atès que les mitges llunes de feixina es transformaren en baluards de pedra. Tanmateix, els treballs no començaren immediatament, ja que les instruccions per encamisar amb pedra s'instruïren el 1690. Tot i començar tard, les obres avançaren un ritme molt lent, ja que, per exemple, el juliol de 1691 els jurats gironins afirmaren de la mitja lluna de la Santa Creu "*la qual poch ha*

¹² BC. F.Bon. 5103. *Gerona ablocada...1684*, f. 2-3.

se es fabricada".¹³ De fet, la construcció d'aquesta fortificació n'era responsable el Capítol catedralici, i per aquelles dates li faltava quasi de tot: Obrir la vall, acabar el terraplè, construir els parapets i el camí de ronda. Ara bé, la situació no era millor en les altres fortificacions perquè a principis de 1691 la mitja lluna de Sant Agustí encara era completament de feixina. Pel que sembla, un dels problemes que hi havia era que en estar delimitada pels rius Onyar i Güell, afectava de ple l'estructura. La solució proposada, i entenem que costosa, era la de desviar lleugerament el curs del riu Güell. On semblava que els treballs estaven més avançats eren en els dos baluards que ja estaven construïts des de feia quasi quaranta anys, els de Sant Francesc, ara conegut com a *baluarte de Castilla*, i el de Santa Clara, sota el nom de *baluarte de Parada*. Tot i això, encara els faltava completar la vall, el terraplè i el camí de ronda. La municipalitat gironina pagà el 1694 una contraescarpa en el portal homònim (infra). Una situació un xic diferent es trobava el baluard del Governador, ara rebatejat com el *baluarte del huerto del Gobernador*, ja que a part de faltar-li la vall, terraplè i camí de ronda, a més, li mancaven els travessos, els parapets i dues voltes, una que comunicava la fortificació amb la muralla i l'altre amb la sortida. Si saltem de marge del riu Onyar, el baluard del Carme, li faltava de tot: Terraplè, parapet, vall i camí de ronda. A diferència de les altres fortificacions, la del Carme era clau perquè estava situada en un extrem on era extraordinàriament difícil construir una travessera en el cas que fos assaltada Girona per aquell sector.¹⁴ Per contra, no tenim notícies de la denominada lluneta de Bournonville, cosa que ens indicaria que a principis de la dècada dels noranta ja estaria construïda. Finalment, respecte al baluard de Sant Alexandre, o de Sant Pere, entre el 1693 i el 1694 es construï un pont llevadís.¹⁵

¹³ AMGi. MA. 1691. *Carta al Señor Regent*. 9 de juliol, f. 330v-331. Per aquelles dates la municipalitat gironina havia aixecat una companyia per enviar-la a Roses, però mentre estava pendent de rebre les ordres per sortir, els soldats es dedicaren a terraplenar el baluard de Santa Creu.

¹⁴ A. BORSANO (1685): "*Discurso general...*" BN (ms. 2371). A: M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la guerra de Successió*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2013, p. 207-209. A. BORSANO (sd): *Discurso general hecho por el maestro de campo don Antonio Borsano*. BNE. Ms. 18.054. Borsano, A (1691): "*Relación de lo...*". A: M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 287-289.

¹⁵ Vegeu apartat 11.2.3.

Figura núm. 9. El baluard del Governador al barri del Mercadal de Girona

Font: Fons i col·lecció Emili Massana i Burcet. Autor: Fototipia Thomas (1900-1910). Procedència: INSPAÍ.

Tot i no tenir una confirmació clara, suposem que tots els baluards estaven construïts quan els francesos assetjaren de nou Girona el juny de 1694. La nostra suposició es basa principalment en tres fets. En primer lloc, perquè els jurats gironins no es queixaren mai de la falta d'obres en la muralla del Mercadal en el mencionat setge. L'absència de notícies d'aquell cantó és evidència prou forta per indicar-nos que ja haurien d'estar acabats els treballs dels baluards, puix que es considerava el Mercadal com l'indret més probable d'un nou setge. En segon lloc, poc abans de la invasió francesa que culminà amb la conquesta de Roses, la Junta de Guerra es reuní el 18 de maig de 1693 per decidir quines obres emprendrien després que el governador de la plaça els hagués demanat ajuda. L'alternativa, a part del parapet, era perfeccionar el fort de la Ciutat, que fou l'obra escollida, o "*ajudar en lo gasto de las mitjas llunas [que] se estan actualment perfeccionant*".¹⁶ Les obres en els baluards continuaren ben entrada la tardor, ja que s'acordà engrandir el llit del riu Ter que passava "*devant del baluart que novament se esta fabricant de pedra en lo Portal de Figarolas*".¹⁷ Per tant, suposem que, almenys, el

¹⁶ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 18 de maig, f. 256v-257v.

¹⁷ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 31 d'octubre, f. 590-590v.

1693 es treballà intensament en la construcció dels baluards de la muralla. Finalment, les accions militars del setge ens confirmen que un dels baluards que més endarrerit estava el 1691, el del Carme, ja estava operatiu. Així, el dia abans que es rendís, enmig d'una terrible confusió, s'escampà el rumor que la guarnició havia abandonat aquell baluard, quan, en realitat, havien sortit fora a defensar-lo des del camí cobert. Precisament, l'advertència llançada anys abans per l'enginyer Ambrosi Borsano, que perdut el baluard s'hauria de rendir Girona es complí perfectament quan els francesos s'aproparen tant en el baluard del Carme que podien minar-lo i fer-lo saltar pels aires.¹⁸

11.2.- Els portals

Un portal és, en essència, una obertura en un clos. Per definició, implica una debilitat en qualsevol fortificació perquè era el lloc natural d'accés a ella. En realitat, però, s'articularen una multitud d'elements defensius per mitigar-la, encara que mai s'arribés a aconseguir-ho totalment. El cas més extrem era tapiar el portal, que era un recurs fàcil i molt efectiu en un moment determinat com podia ser un setge. Però, òbviament, no sempre s'acudia a tal extrem, sinó que amb un bon planejament s'aconseguia un nivell raonable de seguretat, tenint el portal obert. Dintre de l'àmplia nòmina de solucions, les més comunes foren, a part d'establir-hi una vigilància permanent, la construcció d'un baluard o, almenys, d'una o dues torres, l'existència d'un pont llevadís... Amb tot, la importància del portal no era tan sols pel seu component militar, sinó que anà molt més enllà, ja que era fonamental per no estroncar les relacions comercials, i humanes, entre el lloc fortificat i l'entorn. En aquest sentit, les múltiples reivindicacions de la municipalitat gironina que els portals romanguessin oberts per no perjudicar els intercanvis comercials així ho testimonien. Alhora, el portal era també un espai amb certa significació religiosa atesa l'existència d'una imatge, normalment una marededeu, a l'entrada o en un espai molt proper a manera de petit santuari. Però, a més, també era un lloc per reivindicar o potenciar la imatge de qui l'havia construït mitjançant

¹⁸ AMGi. MA. 1694 (17447). *Nota sobre lo haverse tingut de retirar los molt illustres Señors Jurats en la Ciutat Vella*. 28 de juny, f. 320-320v.

l'establiment de plaques o escuts ben visibles.¹⁹ Ens podríem estendre més si parléssim des d'un punt de vista artístic o antropològic sobre la pertinença d'un grup o altre...

Figura núm. 10. Portal de Santa Clara (muralla del Mercadal)

Font: Fons de la Diputació de Girona. Autor: Valentí Fagnoli. Procedència: INSPA. El portal de Santa Clara estava protegit, entre d'altres elements, per una torre rodona.

Tanmateix, en el nostre cas, el que més interessa és el que havíem apuntat inicialment que eren les implicacions militars del que en teoria es considerava el punt més feble de tot recinte defensiu. La primera idea a retenir, però, és que durant el període estudiat mai es produí cap presa de Girona a partir d'un assalt o alguna acció de sorpresa en un portal. Això ens permet afirmar que aquests compliren amb la seva funció defensiva més immediata que era la d'impedir l'entrada d'elements contraris al poder establert. Tanmateix, es degué a dos grans fets. Un primer, ja apuntat, fou el de tapiar tots els portals, excepte el de Sant Cristòfol i Verge Maria a l'exterior i, el de l'Areny i d'en Vila, dins de la ciutat, des del moment que es considerava imminent un atac contra Girona. La conseqüència més directe era la reducció d'accessos vulnerables

¹⁹ AMGi. MA. 1693. *Ordinatio*... 14 de febrer, f. 113v. El quarter mestre pagà una reforma en un altar dedicat a la Verge Maria en el portal homònim. Aquesta, que consistí a construir novament la balustrada i el pedrís per 7 lliures i 6 sous i dedicant-hi sis jornals un mestre de cases i un manobre. També es pagaren 6 lliures i 8 sous més per pintar la balustrada i pedrís amb les armes de Girona.

cosa que facilitava la defensa i al mateix temps impedia els cops de mà. Per contra, si el tancament de la gran majoria dels portals es mantenia amb el temps, els perjudicis eren evidents, a part dels ja apuntats com l'avituallament, n'hi havia d'altres com els d'higiene i el possible desencadenament de brots epidèmics, que també es consideraven llavors. El segon gran fet, i fonamental, és la fortificació dels accessos de Girona, cosa que ens ocuparem més a bastament en aquest capítol, però ara volíem oferir unes primeres notes de caràcter general. Per començar, a partir de l'atac francès de 1675, s'observa un clar procés de construcció, en alguns casos hauríem de parlar més aviat d'intencions, d'entrades més robustes atesa la creixent importància defensiva que adquiria Girona. Tal com ja hem comentat anteriorment, les dinàmiques iniciades a mitjans de la dècada dels setanta s'acceleraren després del cop que representà haver aixecat un setge, el de 1684, quan el més probable era la caiguda de la ciutat. Els portals dels baluards de Sant Pere (el de la Verge Maria) i el de l'Areny n'eren uns bons exemples, però també podríem incloure-hi les reformes dels portals de rec Monar, Sant Cristòfol...

La nostra exposició individualitzada se centrarà a partir de 1675 que és quan els portals foren objecte d'una atenció molt més específica perquè llavors ja quedava força clar que Girona era una de les principals places per defensar la frontera. Fins aquella data, les obres efectuades estaven orientades a reparar desperfectes que no pas millorar la consistència defensiva de la plaça gironina. Per aquest motiu, els arranjaments efectuats abans de 1675 els trobarem relacionats en els corresponents apartats de fortificació (infra). Per últim, sols mencionar que la construcció del baluard de l'Areny ho relacionem en l'apartat corresponent dels portals perquè al capdavant era magnificar el poder de la municipalitat, atès el seu escàs valor militar.

11.2.1.- El portal de l'Areny

Una de les primeres obres que dotaren al portal de l'Areny de major consistència defensiva es realitzà el 1676 en construir-se una garita en el terrat d'una casa que estava al cantó del mencionat portal.²⁰ A l'any següent es dugueren a terme dues actuacions més de certa envergadura atès el cost de cadascuna. La primera, firmada el 19 de

²⁰ AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 13 de març, f. 97-97v. El cost total fou de 43 lliures 7 sous i 7 diners.

setembre, consistí a reconstruir la teulada que protegia la capelleta i els dos balcons que hi havia en el portal amb un cost total de 165 lliures. De les múltiples instruccions que rebé el mestre de cases Jaume Boxó fou la que les teules havien de ser “*vistoses [i per això] hagen de esser envernissades una de vert y altres de groch*”.²¹ Desconeixem si l’obra s’acabà o no perquè tan sols s’ha conservat el primer pagament que, per cert, ens indica que l’obra es demorà força perquè es portà a terme dos mesos més tard d’haver-se firmat el preu fet.²²

La segona obra era l’empedrament del portal de l’Areny, començant tres canes més enllà del primer rastell fins al capdamunt de la plaça de les Cols i girant cap al carrer Abeuradors on hauria de lligar amb un altre empedrat ja fet llavors. Per evitar acumulació d’aigua, s’havia de construir l’empedrat amb un xic de pendent entorn la casa de l’adroguer Forest, perquè allí hi havia una claveguera, i en el portal de l’Areny per facilitar-ne la sortida cap al riu Onyar. La taba feu una menció especial la disposició de les pedres en el portal i més concretament en el rastell, ja que implicava que si es feia malament no tancaria correctament, compromentent la defensa d’aquell entorn. Per començar, es demanava una base, situada sobre el fonament del portal, de llosa o llamborda d’una amplada mínima de dos pams. No obstant això, les pedres col·locades exactament sota els rastells havien de mesurar pel cap baix la mateixa amplada que els reixats i s’havien de posar ben planes. Per contra, en el mig del portal es demanava que hi hagués una pedra ben dreta. El preu fet s’estipulà en 170 lliures.²³ L’obra es veié entorpidida per l’acumulació de fang que es produí a primers de 1678, molt probablement per un desbordament del riu Onyar, cosa que obligà a fer-hi algunes modificacions que provocaren un increment del cost de quasi vint lliures més. Entre les millores introduïdes, destacarem que l’amplada de l’empedrat passà dels 18 pams als 26, així com s’alçà l’empedrat situat en el porxo on es feien les guàrdies. Desconeixem si els rastells es feren malbé a causa del fang o bé necessitaven algun arranjament, però el fet

²¹ AMGi. MA. 1677. *Preu fet de fer nova la taulada y dos balcons son sobre lo Portal del Areny*. 19 de setembre, f. 326-327.

²² AMGi. MA. 1677. *Ordinatio...* 20 de novembre, f. 367-367v. Pagament de 55 lliures.

²³ AMGi. MA. 1677. *Preu fet per empedrar la entrada y exida del Portal del Areny y restillos y cap de la plassa de les Cols fins a la Volta del carrer del Abeurador*. 28 de novembre, f. 371-372v. El preu fet l’agafà la societat formada pels mestres de cases Jaume Boxó, Marçal Salichs i Pere Garau.

és que a mitjans de febrer es canvià part de la fusta i del ferro que els componien.²⁴ Per aquelles dates s'aprovà millorar l'estança dels capitans en el portal quan estaven de guàrdia, en treure la carnisseria que allí hi havia i donar-la als oficials, prèvia reforma.²⁵ A principis de maig, es també s'arranjà el cobert on feia guàrdia la tropa.²⁶

Les destrosses que ocasionà l'aiguat del 24 de setembre de 1678 foren tan importants que obligà a tancar-lo i utilitzar provisionalment el portal de l'Àngel. Tanmateix, aquest darrer, com que no estava gens preparat per allotjar-hi una guàrdia, quan arribà l'hivern i es manifestà amb tota la cruïsa el fred, a partir de finals de desembre i primers de gener de 1679, es prengué la resolució d'arranjar els dos portals. Respecte al portal de l'Areny, s'acordà que el treballador Miquel Alau netejaria l'accés perquè tornés a ser transitable, adobaria l'empedrat malmès i també construiria un petit terraplè davant del portal. El cost de totes aquestes obres ascendiria a trenta-tres lliures. La neteja no fou una operació senzilla, ja que, a tall d'exemple, sols la terra acumulada en el lloc de guàrdia de la tropa en portal de l'Areny requerí la compra de dotze cistelles d'espart per treure-la.²⁷ Posteriorment, s'arranjà tant la caseta com el porxo perquè havien patit danys considerables amb un cost de 46 lliures i 9 sous.²⁸

11.2.1.1.- El baluard de l'Areny

El baluard de l'Areny, tot i no estar situat en la primeria línia de defensa, tenia una importància cabdal, almenys pels jurats gironins, perquè era un dels dos punts on, amb caràcter permanent, hi havia situat un cos de vigilància del terç gironí. Per això, no ha d'estranyar que el portal de l'Areny fos objecte de contínues obres fins a transformar-lo en un baluard integrat dins el conjunt defensiu de Girona. De fet, mai tingué cap paper

²⁴ AMGi. Pel pagament de l'empedrat del portal de l'Areny (preu fet i la millora introduïda): MA. 1677. *Ordinatio...* 7 de desembre, f. 384v-385. Pagament de 56 lliures, 13 sous i 4 diners. MA. 1678. *Ordinatio...* 25 de gener, f. 56-56v. Pagament de 56 lliures, 13 sous i 4 diners. *Ordinatio...* 26 de febrer, f. 56-56v. Pagament de 70 lliures. *Adiuntio Belli*. 21 de gener, f. 53-53v. Per l'arranjament dels reixats del portal de l'Areny: MA. 1678. *Ordinatio...* 15 de febrer, f. 70-70v. Pagament de 8 lliures, 6 sous i 6 diners al fuster Pere Molera i 7 lliures i 13 sous més al ferrer Josep Castanyer.

²⁵ AMGi. MA. 1678. *Concilium Generale*. 26 de febrer, f. 72v-79v. *Adjunctio Tallis Carnium*. 29 de març, f. 101v-102v. *Ordinatio...* 20 d'abril, f. 126v. La reforma l'executà en Jaume Boxo i costà 16 lliures i 4 sous.

²⁶ AMGi. MA. 1678. *Ordinatio...* 7 de maig, f. 144v-145v. Es pagà a Jaume Boxo 12 lliures i 7 sous per la reforma que comportà sis jornals de feina, entre ell i un manobre, per haver de posar cent teules.

²⁷ AMGi. MA. 1679. *Ajust fet ab Miquel Alau treballador per terraplenar la pujada y devant lo Portal del Areny de part de fora*. 9 de gener, f. 32v-33. *Ordinatio...* 24 de gener. A part de les 33 lliures pagades a en Miquel Alau, també es pagaren 2 lliures i 8 sous per les cistelles d'espart.

²⁸ AMGi. MA. 1679. *Ordinatio...* 1 d'abril, f. 141v-142.

bèl·lic, però això no li treu protagonisme perquè la història hauria estat completament diferent si, per exemple, l'assalt francès de 1684, un cop oberta bretxa a la muralla, hagués sobrepassat la travessera aixecada a correccuita, la segona línia de defensa, en el cas hipotètic que el comandament espanyol hagués optat per una resistència numantina, hauria estat el riu Onyar amb el baluard de l'Areny com el principal punt fortificat de la denominada muralla del riu. Ara bé, desconeixem si la construcció d'aquesta fortificació provingué d'una reflexió estratègica per millorar la defensa de la plaça de Girona o, per contra, s'aprofità la destrucció que causà l'aiguat de 1678 per aixecar una nova estructura molt més robusta i que alhora dignifiqués les tasques de vigilància del terç gironí.

En la Junta de Guerra del 7 de juliol de 1679 s'acordà construir els fonaments del baluard fins a flor de terra perquè llavors era el moment més adequat per aquesta obra des d'un punt de vista climatològic, però el preu fet es demorà fins al 10 de setembre. De fet, per a la construcció del baluard se'n feren tres preus fets successius, essent el primer el que tractava sobre l'edificació dels fonaments i l'adjudicatari fou el mestre de cases Joan Lavall a raó d'1 lliura 11 sous i 6 diners. Les canes construïdes foren 569 i, per tant, havia d'haver cobrat 896 lliures, 3 sous i 6 diners, però, en realitat, en cobrà 15 lliures de menys perquè havia fet un enllosat de pedra picada a l'entrada del portal nou que, posteriorment, es cregué que no calia.²⁹ En la Junta de Guerra del 16 d'octubre s'aprovà continuar la construcció del baluard, un cop els fonaments estaven a flor de terra, per evitar que es fessin malbé, sense concretar encara, però, l'alçada i l'amplada de l'estructura. Tanmateix, a semblança de la muralla del Mercadal el baluard es remataria amb un parapet al capdamunt de la muralla, mentre que en el cantó que donava el riu Onyar s'hi construiria una garita i una escala de pedra per accedir-hi. Per últim, a l'entrada, en una pedra gran, s'esculpirien les armes de la municipalitat.³⁰ Els plans quedaren trastocats per la reclamació que efectuà l'adroguer Jaume Forest, que tenia una casa enganxada a la muralla i a sobre del portal posseïa un passadís que conduïa a una torre petita i a una sortida que menava a una mena de baluard que

²⁹ AMGi. MA. 1679. *Adiuntio Belli*. 7 de juliol, f.244v-245v. *Ordinatio...* 10 d'octubre, f. 330v-331. Pagament de 500 lliures. *Ordinatio...* 21 d'octubre, f. 338v. Pagament de 100 lliures. *Ordinatio...* 4 de novembre, f. 345v. Pagament de 100 lliures. MA. 1680. *Ordinatio...* 11 de març, f. 97v-98. Pagament de 181 lliures, 3 sous i 6 diners.

³⁰ AMGi. MA. 1679. *Adiuntio Belli*. 16 d'octubre, f.335-335v.

sobresortia de la muralla cinc o sis canes. Però, l'aiguat de 1678 s'ho emportà tot i, a més, li ocuparen la casa mentre el cos de guàrdia no tenia enlloc on resguardar-se de les inclemències meteorològiques. Per això, en Jaume Forest proposà a la municipalitat que reconstruís el baluard, reservant-se la servitud d'aquell, oferint a canvi la cessió de la torreta, que serviria d'allotjament per a la tropa, i el passadís que estava sobre el portal. També exigí que mai més li ocupessin la casa els soldats del terç gironí. Finalment, l'acord es tancà a principis de 1680 recollint part de les reivindicacions d'en Jaume Forest, ja que aquest cedia la torreta i el passadís, però la municipalitat hauria de construir una escala per accedir-hi. La que ja hi havia es reservava per a l'ús particular d'en Jaume Forest, tot i que sí que se l'autoritzava que usés el passadís per accedir a un altar de la seva propietat situat sobre el portal de l'Areny. Per contra, ell renunciava a qualsevol indemnització que li correspongués per l'ocupació de casa seva efectuada per les tropes gironines d'ençà que l'aiguat de 1678 s'havia endut el cos de guàrdia. Respecte al baluard a construir, tindria unes dimensions similars al que ja hi havia, dividit en dues habitacions amb un parell de finestres cadascuna. També s'acordà com es repartiria el cost de tornar a aixecar el baluard, puix que la municipalitat s'ocuparia de construir tres parets: La que mira el riu Onyar, la situada sobre el pont de pedra de Sant Francesc i la del portal de l'Areny. Pel seu cantó, en Jaume Forest assumiria el cost del teulat. Per últim, l'allotjament de la tropa s'ubicaria en la torreta.³¹

Un cop desencallada la problemàtica jurídica sobre la propietat de l'entorn del portal, la construcció del baluard de l'Areny pròpiament dit es materialitzà a partir del preu fet del 17 de gener de 1680, continuant l'obra que havia fet Joan Lavall, però, aquest cop, l'encarregat fou en Francesc Puig, el mateix empresari que construïa les fortificacions reials, rebent, a canvi, 2 lliures, 15 sous i 6 diners per cana construïda, tant si la paret era de pedra picada com no. A partir dels pagaments efectuats per aquesta obra, podem assegurar que s'inicià poc després de firmar-se el preu fet, però una Junta de Guerra, reunida el 15 de juliol d'aquell any, ordenà aturar la construcció perquè la vegueria no volia contribuir en la reconstrucció de l'estructura defensiva. Fins llavors s'havien pagat 550 lliures a en Francesc Puig per les canes construïdes, tot i que també s'havien fet altres obres menors, com posar terra en la muralla que es reconstruïa entorn el baluard

³¹ AMGi. MA. 1679. *Adiuntio Belli*. 20 d'octubre, f.337-338. *Adiuntio Belli*. 24 de novembre, f.358v-359. MA. 1680. *Concordia feta entre esta Ciutat y Jaume Forest, adroguer de Gerona*. 4 de gener, f. 24-26v.

de l'Areny.³² A partir d'un pagament de calç tenim constància que el baluard encara no estava construït a mitjans de 1682, dos anys més tard d'haver-se aturat les obres. Més encara, a finals de 1683 el virrei, duc de Bournonville, requerí l'acabament de l'estructura, però els jurats ho desestimaren perquè la vegueria, a pesar d'haver perdut el plet, continuava sense pagar la seva part. El virrei reiterà la necessitat d'acabar el baluard perquè s'estava en guerra contra França un altre cop, però la municipalitat sempre ho rebutjà adduint raons econòmiques, ja que, per un cantó, la vegueria encara no havia pagat la part que devia de les obres fetes en les muralles, però, per l'altre, no hi havia diners i la prioritat era construir quarters.³³ La insistència s'aturà durant mig any perquè llavors la prioritat era arranjar en el termini més breu possible la bretxa oberta, però tan bon punt la urgència fou resolta i la vegueria començà a pagar, el governador, Carlos de Sucre, sol·licità de nou que s'acabés la construcció del baluard. Tanmateix, la Junta de Guerra del 26 de març de 1685 fou rotunda en afirmar que fins que no fos compensada de totes les despeses assumides a compte de la vegueria, de la inundació de 1678 i la reparació de la bretxa de l'any anterior, no autoritzaria reiniciar de nou l'obra del baluard. Ara bé, alguna cosa canvià quan l'endemà una altra Junta de Guerra autoritzà la compra de 560 quarteres de calç per l'obra del baluard de l'Areny. De fet, 360 quarteres ja les havien comprat abans que la Junta ho corroborés.³⁴ Suposem que alguna cosa devia veure que Carlos de Sucre els instés "*tots los dies á esta Ciurat perq[ue] se acabe de perfeccionar lo baluart del portal del Areny*". No obstant això, la municipalitat es topà amb un problema inesperat, un cop havia decidit engegar de nou l'obra: La mort de l'empresari Francesc Puig, que era qui havia obtingut el preu fet el 1680. A més, aquest havia cobrat 50 dobles de més, cosa que requeria executar les fermances per recuperar aquest import. El fiador d'en Francesc Puig en el preu fet era en Francesc Beneges, un botiguer de teles de Girona, però qui tirà endavant l'obra fou

³² AMGi. MA. 1680. *Ordinatio...* 30 de gener, f. 60v. Bestreta de 150 lliures. *Ordinatio...* 16 d'abril, f. 148v-149. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 26 d'agost, f. 278v. Pagament d'altres 200 lliures. *Adiuntio Belli*. 15 de juliol, f. 254v-255. Es pagaren 5 lliures al treballador gironí Geronim Forminga per les despeses de posar terra en la muralla. *Ordinatio...* 20 d'abril, f. 148v-149.

³³ AMGi. MA. 1680. *Alia Ordinatio...* 10 de juny, f. 239-239v. MA. 1682. *Alia Ordinatio...* 10 de juny, f. 239-239v. MA. 1683. *Carta á Sa. Exa.* 16 de desembre, f. 225-226. MA. 1684. *Adiuntio Belli*. 12 de gener, f. 54v-55v. *Concilium Generale*. 22 de febrer, f. 131-137v. *Carta á Sa. Exa.* 24 de febrer, f. 141v-142.

³⁴ AMGi. MA. 1685. *Adiuntio Belli*. 26 de març, f. 250v-251. *Adiuntio Belli*. 27 de març, f. 252-252v. *Ordinatio...* 27 de març, f. 253. Per 360 quarteres de calç es pagà 55 lliures que incloïa la matèria primera, el port, l'amarat, la feina del quarter mestre i del veguer per avisar els pagesos del Pla de Girona.

el seu fill també anomenat Francesc amb l'ajuda, o suport, de l'Esteve Andreu, un altre botiguer de teles. Tanmateix, hi ha un important decalatge entre els pagaments efectuats mentre es construïa l'obra, el darrer fou el 22 de novembre de 1685, i el canat final, efectuat el 8 de novembre de 1686. Entre l'un i l'altre hi ha un any de diferència, cosa que no ens lliga gaire amb l'actuació més habitual en aquests casos, que era la de pagar en funció de l'estat de l'obra. Una possible explicació la podríem trobar en la resolució de la Junta de Guerra de l'11 d'agost de 1685 en la qual s'aprovà una bestreta perquè es pogués anar pagant els treballadors que ja prestaven els seus serveis en l'obra. Així, podríem considerar que els tres pagaments efectuats durant l'any 1685, en realitat, serien una bestreta per ajudar a l'empresari a acabar l'obra i de passada evitar-se que el governador els recordes contínuament que el baluard encara estava mig construït.³⁵ Amb el darrer pagament, de 100 lliures, efectuat el 17 de desembre de 1686 podem fer un balanç del cost de la construcció del baluard de l'Areny. Per començar, en Francesc Puig el 1680 cobrà 550 lliures i en Francesc Beneges, entre el 1685 i el 1686, 450 lliures per 373 canes i 67 pams d'obra. Però, a aquestes xifres cal sumar-hi la calç, 88 lliures i 9 sous, cosa que el muntant ascendí a 1.088 lliures i 9 sous, i si, a més, tenim en compte el que ja es pagà en concepte de fonamentació, que foren 881 lliures 3 sous i 6 diners, el cost total de la construcció del baluard de l'Areny fou de 1.969 lliures 12 sous i 6 diners. Simplement a tall comparatiu, la municipalitat pagà 4.000 lliures pel fort de la Ciutat el 1675 (infra).³⁶

11.2.1.2.- El cos de guàrdia

Mentre es resolvia la finalització del baluard, el 26 de febrer de 1681 es firmà el preu fet de la construcció del cos de guàrdia entre la municipalitat i el mestre de cases gironí Joan Lavall per 599 lliures. El cos de guàrdia se situà en el cantó esquerre del portal de l'Areny, recolzant les parets en la part de les muralles anomenades "velles", que eren les que havien aguantat la inundació de dos anys enrere (en contraposició de les

³⁵ AMGi. MA. 1685. *Adiuntio Belli*. 11 d'agost, f. 501v-502. *Ordinatio...* 11 d'agost, f. 502. Pagament de 100 lliures. *Ordinatio...* 17 d'octubre, f. 555v. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 22 de novembre, f. 585v. Pagament de 50 lliures. MA. 1686. *Ordinatio...* 26 de novembre, f. 481. Es paguen al fuster gironí Pere Mercer 5 lliures i 10 sous per canar el baluard de l'Areny.

³⁶ AMGi. MA. 1685. *Ordinatio...* 19 d'octubre, f. 558-558v. Pagament de 33 lliures i 9 sous per 200 quarteres de calç. MA. 1686. *Alia Ordinatio...* 17 de desembre, f. 523v-524. Pagament de les 100 lliures que faltaven. Vegeu l'apartat 10.6.1.

muralles “noves” que llavors s’acabaven d’edificar perquè havien caigut durant el mencionat aiguat). S’establí que el fonament tindria una amplada de quatre pams fins a flor de terra i, quan s’aixequés la paret, aquesta es reduiria a tres, excepte la paret mitgera que mantindria el gruix original. L’estança seria un rectangle de seixanta-vuit pams de llarg per vint d’amplada, dividint-la en dues parts no per la meitat sinó als quaranta-vuit pams de llarg. L’alçada total de l’habitable, mesurat des de la flor de terra, se situaria en els quaranta pams perquè es preveïé un pis superior. Entre la planta baixa i la superior es comunicaria amb una escala de caragol. A l’estança inferior, hi hauria dues finestres protegides amb una reixa cadascuna, una xemeneia, un taulat perquè els soldats poguessin descansar de nit i una espècie de taquilles, formades per cairats col·locats cada cinc pams per dos d’alçada, on cada home podria guardar roba i armes. El paviment de les habitacions inferiors era un empedrat de llamborda, mentre que a la primera planta, el terra estaria format per cairats de pi enrajolats, però entre ells hi hauria una capa de dos centímetres de guix. El primer pis es construiria entorn els vint-i-un pams d’alçada i s’obriren tres finestres. Per últim, el sostre seria similar al del primer pis, format per cairats de pi. En el preu s’inclouïa també el cost de les finestres i portes, així com l’obligació d’utilitzar tots els materials possibles de l’antiga estructura que encara es mantenia dempeus. L’obra es donà per acabada a finals de juny, però suposem que patí algun retard per la mort d’en Joan Lavall perquè a mitjans abril ja s’havia construït més de la meitat del preu fet.³⁷ Mentre es construïa el nou cos de guàrdia calgué arranjar amb una biga grossa de pi, de quaranta-cinc pams de llarg, el porxo construït en el cantó dret del portal de l’Areny per arrecerar els soldats de les inclemències climatològiques.³⁸ En la Junta de Guerra del 13 d’agost ordenà retirar la guàrdia que ocupava part de la casa d’en Jaume Forest perquè llavors ja tenien el cos de guàrdia operatiu, però també exigir-li que iniciés la construcció de la seva part, que eren els dos sostres del baluard. Per evitar qualsevol problema en el futur, es faria mesurar tot el baluard amb la prohibició de fer-hi qualsevol obra que afeblís l’estructura com,

³⁷ AMGi. MA. 1681. *Preu fet per fer los aposentos del Cuerpo de guardia principal del portal del Areny*. 26 de febrer, f. 132-136. *Ordinatio...* 19 d’abril, f. 186-186v. Pagament de 200 lliures. *Ordinatio...* 28 de juny, f. 241-241v. Pagament de les darreres 199 lliures “*al hereu o Hereus de Joan Lavall*”. També ens indica que el 29 de març li havien pagat 200 lliures, però aquesta sortida no la trobem en el manual d’acords.

³⁸ AMGi. MA. 1681. *Ordinatio...* 15 de març, f. 149v. El serrador Joan Llander cobrà per la biga 5 lliures i 4 sous.

per exemple, obrir noves finestres. Gràcies a aquest acte, sabem que llavors encara no s'havia reconstruït tota la muralla de l'entorn del portal de l'Areny derruïda per l'aiguat o, almenys, no havia arribat a l'alçada desitjada.³⁹

11.2.1.3.- La construcció dels nous rastells

El governador demanà a principis de maig de 1682 que en el portal de l'Areny, i el d'en Vila, hi tornessin a haver els rastells que ja existien abans de la inundació de 1678. La Junta de Guerra del 5 de maig ho aprovà, amb certes resistències per la delicada situació econòmica en què es trobava la municipalitat, però sol·licità que la fusta l'aportés el governador. El decalatge temporal entre l'aprovació de l'obra i la construcció del rastell vingué motivat per la disputa de qui pagava la fusta perquè tradicionalment ho solia fer el governador, però, en aquest cas, qui assumí la despesa fou la municipalitat perquè aquell es justificà que necessitava tota la fusta pels forts que s'aixecaven llavors davant dels murs de Girona. Tot i que la manca de fusta quedà resolta a mitjans de l'estiu, pel que sembla, no es construí res fins ben entrada la tardor. Desconeixem si el retard fou motivat per l'entrega, a principis de novembre, de 25 cairats de roure per construir les portes del rastell i, pocs dies més tard, de tota la ferramenta. Quan finalment l'equip dirigit pel fuster Josep Brossa el construí, calgué desfer-lo i tornar-lo a edificar perquè es toparen amb una claveguera que provocava que no encaixés bé el reixat. L'obra es rematà amb una estacada composta per vint-i-una peces de roure de vint pams de llargada a finals d'any. Si tenim en compte totes les despeses, el cost de la construcció del rastell en el portal de l'Areny ascendí a 110 lliures i 6 diners.⁴⁰

³⁹ AMGi. MA. 1681. *Adiuntio Belli*. 13 d'agost, f. 287-288v. *Visorium Factum del vacuo es dins lo baluard...*, f. 294-294v.

⁴⁰ AMGi. MA. 1682. *Adiuntio Belli*. 5 de maig, f. 183-183v. *Adiuntio Belli*. 8 de juny, f. 234v-235v. *Als Pagesos del Pla de Gerona*. 26 d'agost, f. 376v-377. *Ordinatio...* 7 d'agost, f. 342. Primer pagament del preu fet de 38 lliures: 16 lliures i 10 sous. *Ordinatio...* 17 de setembre, f. 402-402v. Segon pagament: 16 lliures i 10 sous. *Ordinatio...* 16 d'octubre, f. 436v-437. Tercer i darrer pagament: 5 lliures. També pagaren a en Joan Llandier 3 lliures per les dues bigues i al veguer Narcís Lladó 1 lliura i 7 sous per anar a avisar els pagesos que anessin a buscar la fusta. *Ordinatio...* 7 de novembre, f. 483v. Es paguen a Joan Llandier 13 lliures per 25 cairats de roure. *Alia Ordinatio...* 14 de novembre, f. 493. Es pagà el manyà Pere Feliu 25 lliures i 8 sous pels ferros necessaris per construir el reixat. *Ordinatio...* 26 de novembre, f. 502-502v. Es paguen 19 lliures i 16 sous pels jornals de fusteria per construir el reixat. *Ordinatio...* 30 de desembre, f. 577v. Es paguen 9 lliures 9 sous i 6 diners a Joan Llandier per 21 estagues a raó de 9 sous i 6 diners cadascuna.

11.2.1.4.- L'escut de Girona en el baluard de l'Areny

En el preu fet atorgat a en Francesc Puig ja hi havia una clàusula en la qual l'obligava a fer un escut, però, posteriorment, la municipalitat se'n desdigué. En aquest punt desconeixem si fou perquè durant l'interim entre l'aturada de les obres i la represa, amb la consegüent mort de l'empresari, trastocà la idea original o, per contra, s'optà per crear una autèntica d'obra art per embellir l'entrada del baluard. En tot cas, les 36 lliures i 10 sous previstos en el preu fet de 1680 no foren pagats a Francesc Beneges car no havia executat l'obra. Per contra, el 20 de novembre de 1685 la municipalitat firmà un preu fet amb l'escultor Antoni Barnoya perquè aquest esculpís les armes de Girona.

Figura núm. 11. Escut construït per Antoni Bernoya

Font: Ajuntament de Girona

Segons l'acord contractual en les armes de Girona hi haurà d'haver una corona amb dos lleons, dos àngels, un cordó "y los demes requisits conforme y de la manera estan pintadas en lo modello de pregami que per dit efecte se ha fet." A canvi, la municipalitat prometé pagar-li 13 dobles d'or mitjançant dos pagaments d'idèntic import, a la meitat i a l'entrega de l'obra.⁴¹ La durada de l'obra fou d'entorn dels tres mesos perquè el primer pagament es produí el 25 de gener de 1686, i el segon el 21 de febrer. Al final, el cost de l'obra fou de 71 lliures i 14 sous perquè posteriorment s'ajustà que s'entorxaria

⁴¹ AMGi. MA. 1685. *Preu fet de fer las Armas de esta Ciudad en lo Baluart en lo Portal del Areny*. 20 de novembre, f. 584v-585v.

un cordó entorn de les Armes de Girona.⁴² Avui dia, aquest escut el podem contemplar en la sala de plens de l'Ajuntament de Girona.

11.2.1.5.- Les obres menors del portal de l'Areny

El maig de 1689 s'executà una petita obra de manteniment perquè algunes pedres no deixaven tancar bé el portal i calgué repicar-les.⁴³ Dos mesos més tard, la despesa fou major importància perquè es construï un passadís que connectava el portal amb la garita que hi havia en el baluard i per evitar caigudes també es preveïé una barana de fusta amb un cost de 43 lliures i 14 sous.⁴⁴ Les reformes continuaren i a mitjans de setembre es projectà una porta que connectés el cos de guàrdia amb el local que abans havia estat una carnisseria i que després utilitzaren els capitans com a estança mentre el cos de guàrdia estava malmès per les riuades. També s'aprofità per construir-hi una xemeneia. L'adjudicatari del preu fet fou en Narcís Oliveras per 11 lliures i 12 sous.⁴⁵

A principis de març de 1692 calgué arranjar el teulat del cos de guàrdia i de la torre, cosa que es requeriren tres-centes teules, un sac i mig de guix, sorra i calç. La part d'obra s'ocupà en Narcís Oliveras que treballà durant deu jornades, ell i un manobre, per enllestir-ho, mentre que l'apartat de fusteria se n'ocupà l'Esteve Brossa, que sols treballà cinc dies per adobar el teulat. El cost s'enfilà fins a les 26 lliures i 12 sous, inclosos els materials i la mà d'obra.⁴⁶ Un any més tard, s'empedrà de nou el portal i també s'arranjà una claveguera que hi havia allí ben a prop.⁴⁷

⁴² AMGi. MA. 1686. *Alia ...* 25 de gener, f. 124. Pagament de 35 lliures i 15 sous que equivalien a dobles i mitja d'or. *Alia ...* 21 de febrer, f. 190v. Pagament de les darreres 35 lliures i 15 sous del preu fet i, a més, de 4 lliures i 4 sous pel cordó entorxat.

⁴³ AMGi. MA. 1689. *Alia ...* 28 de maig, f. 279v. Es pagà a Jaume Buria, mestre de cases gironí, 2 lliures i 4 sous per la reforma.

⁴⁴ AMGi. MA. 1689. *Ordinatio...* 9 de juliol, f. 361-361v. Narcís Oliveras, mestre de cases gironí, cobrà 20 lliures i 11 sous per la feina de col·locar les peces. Esteve Brossa, fuster gironí, cobrà 11 lliures i 11 sous per la feina de construir la barana i els ferros que necessità, i el serrador gironí Joan Cestuà, cobrà 11 lliures i 12 sous pels divuit cairats necessaris per construir la barana.

⁴⁵ AMGi. MA. 1689. *Alia ...* 18 de setembre, f. 533.

⁴⁶ AMGi. MA. 1692. *Ordinatio...* 8 de març, f. 195-195v. En Narcís Oliveras cobrà 15 lliures i 18 sous mentre que l'Esteve Brossa, 10 lliures i 14 sous.

⁴⁷ AMGi. MA. 1693. *Ordinatio...* 13 d'octubre, f. 565v. Per la feina, en Narcís Oliveras cobrà 9 lliures i 18 sous.

11.2.1.6.- La reforma de 1694

La destrossa produïda en la batalla del Ter, el 27 de maig, no deixà cap dubte que la potència de l'exèrcit francès era molt superior a l'espanyola, però, també, que Girona seria la següent plaça a ser assetjada pels francesos, si aquests volien prendre Barcelona, un cop hagués caigut Palamós. Durant aquest impàs Ambrosi Borsano, l'enginyer major de l'exèrcit, suposà que els francesos repetirien l'experiència de 1684 i assetjarien Girona pel Mercadal. Tanmateix, a diferència de les anteriors experiències, es preveia que l'assalt tindria èxit i caldria abandonar el Mercadal i concentrar la defensa en el marge dret del riu Onyar. Per aquest motiu ordenà una reforma del portal de l'Areny que, bàsicament, consistí a fortificar l'accés mitjançant una empallissada i dos grans rastells. La Junta de Guerra del 9 de juny autoritzà que es fes la reforma proposada per Ambrosi Borsano. Tot i la urgència de l'obra, el preu fet es donà quasi deu dies més tard al grup de mestres de cases gironins format per Francesc Vicens, Joan Mas, Martí Vinyals, Narcís Pou i Josep Hospital per 106 lliures i amb el compromís de tenir l'obra acabada en vuit dies. La primera tasca era aixecar una paret fora del baluard de l'Areny de 6,5 pams d'alçada i 4 d'ample per contenir totes les estaques. A continuació, s'havia de construir una banqueta de pedra en la part nova del baluard de 2 pams d'alçada i 4 d'amplada. Finalment, s'havia de construir una barana, de 5 pams d'alçada i 2 d'ample, a continuació de la que ja hi havia de fusta, fins a la muralla vella del cantó esquerre del baluard. Com que era urgent l'obra s'explicità en el preu fet que havien de treballar un mínim de sis paletes permanentment en l'obra. No obstant això, desconexim si s'aconseguí acabar l'encàrrec perquè tan sols ens consta un sol pagament, de 44 lliures, efectuat el 26 de juny, tres dies abans que Girona caigués sota el poder de les tropes de Lluís XIV.⁴⁸

11.2.2.- Portal d'en Vila

El portal d'en Vila estava ubicat en un punt molt sensible perquè quan anava més gros del compte el riu Onyar, aquest restava afectat, especialment el pas. Una de les solucions que es trobà fou la de construir una estacada davant del portal perquè actués com una barrera. Tanmateix, el problema radicava que era una obra que s'havia

⁴⁸ AMGi. MA. 1694 (1ª part). *Adjuntio Belli*. 9 de juny, f. 229-230. *Preu fet de certas obras de mestre de casas en lo Portal del Areny desta Ciutat*. 17 de juny, f. 242-243v. *Ordinatio...* 26 de juny, f. 315v-316.

d'arranjar contínuament perquè era relativament fràgil. Doncs bé, el 24 de març de 1678 es pagà 11 lliures i 7 sous a Francesc Vallori, i a altres treballadors, perquè "*han plantat estacas davant de [l']altre estacada [que] era devant lo portal den Vila*".⁴⁹ Un mes més tard reforçaren el rastell del portal amb dos cairats grossos, un de roure i l'altre de pi, amb un cost de 4 lliures i 3 sous. L'obra l'executà el fuster Bernat Massot amb un ajudant.⁵⁰ Pel seu cantó, el ferrer Josep Castanyer proporcionà les femelles, golfos i claus necessaris per a l'arranjament.⁵¹ A principis del maig de 1682 el governador ordenà la construcció d'uns rastells. El procés constructiu fou simultani al del portal de l'Areny (infra). Sis anys més tard, l'escala que pujava per sobre del portal es feu malbé i Narcís Oliveras l'arranjà. Sabem que la mencionada escala era de pedra perquè aquest fou el material que s'utilitzà en la reparació.⁵² No obstant això, segurament la reforma més important d'aquest portal fou la construcció d'una garita i d'una comuna aprovades en la Junta de Guerra del 15 de juny de 1691. D'aquesta obra desconexim què s'hi feu exactament perquè el preu fet fou verbal i sols tenim constància que es pactà l'obra per 38 lliures i 10 sous. A part, coneixem que l'adjudicatari fou el mestre de cases Joan Oliveras que tan sols hi treballà durant la segona meitat de l'octubre.⁵³

11.2.3.- Portal de la Verge Maria

Una queixa del governador, Guillem Cascar, sobre l'estat de la porta del portal de la Verge Maria conduí que la Junta de Guerra del 21 d'abril de 1676 ordenés la construcció d'unes portes noves després que el primer es comprometés a donar-los-hi la fusta necessària. Com que era una porta que sempre havia de restar oberta, s'optà, com ja s'havia fet en altres portals, construir-hi una petita portella per deixar aquesta oberta i no la principal. Pel que sembla, es produí algun canvi en la planificació que desconexim

⁴⁹ AMGi. MA. 1678. *Ordinatio*... 24 de març, f. 98v.

⁵⁰ AMGi. MA. 1678. *Ordinatio*... 26 d'abril, f. 134v-135.

⁵¹ AMGi. MA. 1678. *Ordinatio*... 11 d'agost, f. 249.

⁵² AMGi. MA. 1688. *Ordinatio*... 29 d'abril, f. 241. Desconexim el cost d'aquesta obra perquè Narcís Oliveras cobrà 8 lliures i 6 sous per diferents arranjaments sense detallar el cost de cada un.

⁵³ AMGi. MA. 1691. *Adjuntio Belli*. 15 de juny, f. 283v-284v. *Ordinatio*... 18 d'octubre, f. 529-529v. Pagament de 22 lliures. *Ordinatio*... 27 d'octubre, f. 540v-541. Pagament de les restants 16 lliures i 10 sous.

perquè la municipalitat tan sols costejà la recerca de fusta i el transport de les portes, ja fetes, des del Pallol amb un cost global d'11 lliures.⁵⁴

11.2.3.1.- La claveguera

Els fonaments del baluard que es construïa a tocar del portal de la Verge Maria, a vegades conegut com a Sant Pere i d'altres com a Sant Alexandre, taparien els tres forats oberts a la muralla on l'aigua pluvial s'escorria. Resultava obvi que si no s'hi feia res, quan plugués s'inundarien els barris propers al portal, especialment els carrers de Santa Llúcia i de la Rosa. Els veïns alarmats protestaren a la municipalitat i aquesta, en la Junta de Guerra del 20 d'octubre de 1682, acordà construir una claveguera que passés per sota del baluard. Tan sols tres dies més tard es firmà el preu fet entre la municipalitat i els mestres de cases gironins Jaume Boxo i Pere Garau per 175 lliures. Segons la taba, la llargada de la claveguera s'establí entorn de les 45 canes, sense, però, delimitar una xifra exacta, perquè s'escorreria en el riu Galligants. S'hi construiria una contraparet de dos pams de fondària i, a sobre, una volta grassa de punt rodó amb un gruix que oscil·lava entre els 2 o 3 pams. Cada tres canes s'hi deixaria un forat que estaria tapat amb una llamborda gran i que tan sols s'obriria quan plugués. Es preveïé un doble tancament, idèntic en la part exterior com interior, i que consistia a posar quatre pedres grans i una reixa de ferro per evitar que ningú pogués accedir-hi. A més, els mestres de cases estaven obligats a construir un pendent, establert des dels tres pams del terra per facilitar l'evacuació de l'aigua. Finalment, el paviment de la claveguera consistiria en un empedrat de pedra sorrenca, excepte els ponts on hauria de caure l'aigua que, obligatòriament, seria una llamborda ben gruixuda. Quan portaven aproximadament la meitat de l'obra, o sigui un cop els adjudicataris havien rebut els dos primers pagaments dels tres que es componia el preu fet, sorgí una incidència que obligà a canviar part del plantejament inicial, ocasionant un sobrecost de 65 lliures. Així, el governador exigí que la claveguera s'havia d'allunyar de la muralla i que el paviment de l'obra fos de pedra i calç amb una profunditat de 6 pams en alguns llocs i en d'altres, 4. També s'amplià el

⁵⁴ AMGi. MA. 1676. *Adjuntio Belli*. 21 d'abril, f. 133v-134v. *Ordinatio*... 30 d'abril, f. 144-144v. *Ordinatio*... 5 de maig, f. 147-147v.

gruix de la contraparet, que passà de 2 a 4 pams. Total, que l'obra s'acabà a finals de 1682 i finalment costà 240 lliures.⁵⁵

11.2.3.2.- El pont llevadís

Un dels elements defensius que costejà la municipalitat en el portal de la Verge Maria fou el pont llevadís que el governador ordenà construir en l'estiu de 1693. En realitat, era una reivindicació de l'autoritat militar força vella atesa l'expressió "*no podent dilatarse mes*" que trobem en la Junta de Guerra que aprovà la seva construcció i que hauríem de recular deu anys endarrere per trobar el precedent més llunyà.⁵⁶ Així en el Consell General del 10 de desembre de 1683 ja es discutí la instrucció del virrei de llavors, el duc de Bournonville, que s'havia de construir un pont llevadís. L'acord consistí a enviar-ho en una Junta de Guerra perquè ho resolgués. Tanmateix, aquesta no tractà l'assumpte fins que el governador, Domingo Pinatelli, forçà una reunió en enviar un dels seus ajudants per concertar amb els jurats l'arranjament del camí que menava cap al portal de la Verge Maria a causa d'unes "*aygües*" (desconeixem si fou una inundació) i tragué el tema del pont llevadís. Els comissaris gironins advertiren "*los pochis medis te esta Ciutat*" i sols adquiriren el compromís "*adobar lo dit camí*" amb la menor despesa possible. La pressió que exercí el governador es redoblà una setmana més tard en afirmar que era una ordre del Virrei. Per contra, la Junta de Guerra del 17 de febrer tan sols consentí que es reunissin els jurats amb els comissaris d'obra davant del portal de la Verge Maria per fer una estimació del cost que tindria si es feia el pont sol·licitat i, després, reportar-ho a ella perquè prengués una decisió al respecte. Desconeixem si finalment es produí la citada reunió, però, tot i això, no produí cap resultat perquè les prioritats foren unes altres. Si, inicialment, aquestes eren acabar el baluard de l'Areny, posteriorment amb el setge francès, la reclamació constant de fer un pont llevadís en el portal de la Verge Maria quedà en l'aire. A més, cal afegir, que el canvi de governador

⁵⁵ AMGI. MA. 1682. *Adjuntio Belli*. 20 d'octubre, f. 450v-451v. *Preu fet de una clavaguera se ha de fer ab punt rodo junt y fora de la muralla del portal de la Verge Maria*. 23 d'octubre, f. 457v-460. *Ordinatio...* 31 d'octubre, f. 464v-465. Primer pagament del preu fet: 56 lliures 6 sous i 8 diners. *Ordinatio...* 14 de novembre, f. 494. Segon pagament del preu fet: 56 lliures 6 sous i 8 diners. *Ordinatio...* 28 de novembre, f. 494. Tercer pagament del preu fet: 56 lliures 6 sous i 8 diners. *Ordinatio...* 24 de desembre, f. 549. Pagament del sobrecost: 65 lliures.

⁵⁶ AMGI. MA. 1693. *Adjuntio Belli*. 11 d'agost, f. 433v-434.

segurament també ajudà perquè dos mesos més tard hagué d'afrontar el setge francès ja mencionat.⁵⁷

Doncs bé, quasi deu anys més tard es posà fil a l'agulla en la construcció del pont llevadís. Tanmateix, la complexitat de l'obra recomanà fer quatre preus fets diferents, separant el que era estrictament l'obra dels mestres de cases de la ferramenta i la fusta necessàries per a la construcció del mencionat pont llevadís. El darrer preu fet versava sobre la construcció de tres edificacions que s'hagueren de destruir per encabir el pont llevadís en el portal. Respecte al primer, l'aconseguien un grup de mestres de cases integrat per en Jaume Boxo, Pere Garau, Joan Alesma, Llorens Martí i Pere Bet per 495 lliures. Les obres a fer eren les següents: Des de la porta fins a una distància de 20,5 pams havia de construir-se una vall. En aquest punt també s'hauria de construir una paret a l'escarpa. Els fonaments d'aquesta tindrien un gruix de 6 pams, però així que guanyés alçada aniria reduint el gruix fins que en el punt més elevat, en la llinda de la porta, seria de 5 pams. La llargada d'aquesta seria de 42 pams. A més, caldria construir un graó d'1,5 pams de profunditat i 15 de llarg per asseure la porta. En els extrems s'hi col·locaria una argolla de ferro per passar els forrellats perquè així estaria ferm quan estigués ajaguda. La paret de la contraescarpa ja estava començada i tan sols restava acabar-la. La terra que sortís de l'excavació de la vall primer s'havia d'utilitzar per omplir l'espai que hi havia entre les parets construïdes i el terreny. Després, havia de servir per donar forma el camí de ronda deixant-la a l'exterior d'aquest. A part, també haurien de construir una barana de 3 pams de gruix i 3,5 d'alçada a manera de banqueteta. Amb el preu fet, els mestres també es comprometien a col·locar tota la ferramenta per moure la porta i treure totes les pedres que llavors hi havia en la vall i posar-les a peu d'obra. Finalment, el termini per tenir enllestits els treballs era finals de febrer del pròxim any.

La quantitat de ferro que es necessitava per construir el pont llevadís era tan elevada que per evitar ensurts econòmics es donà a preu fet. En aquest sentit es recalçà que totes les peces havien de tenir el mateix cost perquè la municipalitat donà la taba qui oferís el preu més baix per lliura de ferro "*de bona qualitat*". El grup de ferrers que aconseguiren l'adjudicació eren en Rafel Ribot, Joan Ballo i en Salvador Julia perquè sols

⁵⁷ AMGi. MA. 1683. *Concilium Generale*. 10 de desembre, f. 206-211. MA. 1684. *Adjuntio Belli*. 3 de febrer, f. 93-93v. *Adjuntio Belli*. 17 de febrer, f. 123-124v.

demanaren 1 sou i 9 diners la lliura de ferro. Entre les peces necessàries hi havia planxes, cadenes lligades, clavilles, forrellats, claus... com també hi estava inclòs la mà d'obra.⁵⁸

Del preu fet de la fusta, firmat el 31 de gener de 1694, tenim poques dades perquè no hem pogut localitzar la taba, però, a grans trets, Josep Carreres, fuster de Girona, aconseguí l'adjudicació de proporcionar tota "*la fusta tocant a son ofici de fuster y necessaria per la fabrica del Pont llevadis [que] se esta fent en lo Portal de la Verge Maria*". El preu pactat fou de 40 lliures.⁵⁹

Finalment, el quart i darrer preu fet, s'ocupà de reconstruir tres casetes que calgué tirar a terra per aixecar el pont llevadís i que eren el cos de guàrdia del rastell, el lloc on la municipalitat recaptava els drets d'entrada i el de les *semmaneras* de l'Hospital de Santa Caterina. Les tres edificacions eren idèntiques de dimensions, ja que es plantejaren com un quadrat perfecte de 24 pams cada costat i 16 d'alçada. La coberta era de fusta composta per dos cimals i llates. Les parets eren de 3 pams de gruix excepte les mitgeres que sols feien 2,5 pams i en la taba els hi feien "*embrocarar totas las parets de la part de dins y rebatudes de la part de fora a pedra vista*". En aquesta tan sols mencionava que s'havien de construir dues xemeneies, una en el cost de guàrdia i l'altra on es recaptaven els drets d'entrada. El paviment també era diferent en funció d'on es feia: En el cos de guàrdia es construiria amb llambordes mentre que les dues altres edificacions el material escollit seria l'enrajolament amb cairons lliços. No podia faltar la comuna, o secreta, amb el corresponent pou "*y asiento de fusta*". També s'explicità que es podria aprofitar qualsevol material dels antics edificis a condició que estiguessin en bon estat. Un cas particular foren els tancaments, ja que aquests sí que havien de procedir dels antics edificis. Finalment, aixecaren un porxo davant de l'edifici on es recaptaven els drets. Els mestres de cases que obtingueren l'adjudicació foren en Jaume Boxo i en Llorens Martí per 200 lliures i amb el compromís de tenir-les acabades abans

⁵⁸ AMGi. MA. 1693. *Preu fet per fer las obras tocants a mestras de casas per la fabrica del pont llevadis del Portal de la Verge Maria*. 18 d'octubre, f. 572v-576. Tot i que el preu fet senyalà que s'acordà l'obra per 496 lliures, tant en els tres pagaments com el total rebut fou una lliura menys. Per tant, suposem que l'error el féu el copista al traslladar la quantitat en el manual d'acords i el preu veritable pactat fou de 495 lliures. *Preu fet per fer la ferramenta per la fabrica del pont llevadis [que] se ha de fer en lo Portal de la Verge Maria*. 18 d'octubre, f. 576-577v.

⁵⁹ AMGi. MA. 1694. *Preu fet per lo fustament del Pont llevadis del Portal de la Verge Maria*. 31 de gener, f. 55v-56v.

que finalitzés el gener de 1694, cosa que volia dir que tan sols tenien un mes i mig per construir-les perquè el preu fet se signà el 17 de desembre.⁶⁰

A partir dels pagaments, podem fer un esbós del procés i del seu cost. La construcció del cos principal s'acomplí en termini i forma i no consta que hi hagués gaires problemes.⁶¹ Desconeixem quin fou el grau d'afectació el fet que s'haguessin d'adaptar les portes del portal perquè les dels ponts llevadissos eren quadrades i l'anterior era rodona. En tot cas, si n'hi hagué, perquè no hem trobat enlloc un pagament d'una despesa relacionada amb aquest concepte, fou menor, puix que la deliberació de la Junta de Guerra fou "*que se acomode dit Portal en la conformitat [que] deu estar, gastantse lo que convinga per dit effecte*".⁶² Sí que ens consta, però, una desviació en el termini de finalització de la construcció dels tres edificis que calgué destruir per aixecar el pont llevadís, ja que el preu fet marcava finals de gener de 1694 com a termini i el darrer pagament s'efectuà quasi un mes i mig més tard. Amb tot, no hi hagué cap penalització ni ens consta cap preocupació al respecte. Per això, ens permet concloure que el més probable és que ja es devia acceptar des del primer moment que no seria possible complir amb el termini fixa't.⁶³ Entre les dues obres requeriren 1.308 quarteres de calç, de les quals 1.008 correspongueren a la construcció del pont llevadís i les restants 300 quarteres a les tres cases, amb un cost global de 114 lliures i 9 sous. Com que tota la calç provingué del forn d'en Miralles de Pedret no calgué pagar cap import per ports d'aquesta.⁶⁴ Segons els nostres càlculs, es requeriren 1.600 kg de ferro atès que es pagaren 350 lliures per aquest concepte.⁶⁵ Respecte a la fusta, es pagaren 5 lliures més del que s'havia pactat inicialment en el preu fet perquè també li

⁶⁰ AMGi. MA. 1693. *Preu fet de fer tres aposentos y altres obras en lo Portal de Verge Maria*. 17 de desembre, f. 687v-689v.

⁶¹ AMGi. MA. 1693. *Ordinatio*... 7 de novembre, f. 606v-607. *Ordinatio*... 10 de desembre, f. 671-672. MA. 1694. *Ordinatio*... 13 de març, f. 111v-112.

⁶² AMGi. MA. 1694. *Adjuntio Belli*. 20 de març, f. 116v-117v.

⁶³ Es feren tres pagaments idèntics de 66 lliures 13 sous i 4 diners cadascun d'ells. AMGi. MA. 1693. *Alia*... 24 de desembre, f. 711-711v. MA. 1694. *Ordinatio*... 16 de gener, f. 38-38v. Tot i que no hi ha els imports del pagament perquè la pàgina en blanc, l'encapçalament és idèntic als altres dos pagaments. A més, entre el primer pagament i el tercer, i darrer, no hi ha cap més pagament per aquest concepte i, finalment, en el tercer pagament hi ha la nota que confirma que és el tercer pagament. Per això, deduïm que en aquesta data es produí el segon pagament. *Ordinatio*... 13 de març, f. 111v-112.

⁶⁴ AMGi. MA. 1693. *Alia*... 24 d'octubre, f. 579v-580. *Ordinatio*... 29 de desembre, f. 740v-741v. MA. 1694. *Ordinatio*... 6 de març, f. 102. *Alia*... 27 de març, f. 128-128v. *Alia*... 29 d'abril, f. 169v-170.

⁶⁵ AMGi. MA. 1694. *Ordinatio*... 21 de gener, f. 45v-46. *Ordinatio*... 9 de febrer, f. 62v-63. *Alia*... 6 d'abril, f. 136v-137. *Ordinatio*... 15 de maig, f. 186v-187.

encomanaren posar les clavilles i les xavetes.⁶⁶ Tanmateix, per conèixer el veritable cost de la construcció del pont llevadís en el portal de la Verge Maria encara ens falta anotar quatre obres menors que s'executaren durant aquest període. A finals de novembre de 1693 es pagaren 2 lliures i 10 sous per una paret que es construï per evitar que no es pogués baixar per la muralla del portal de la Verge Maria des de la casa del blanquer Francesc Anzell.⁶⁷ El 9 de febrer de 1694, en Pere Blanch, quarter mestre de Girona, pagà 16 lliures i 10 sous per una biga molt gran destinada al pont llevadís.⁶⁸ Tanmateix, gran part de la fusta que es necessità per aquesta construcció la proporcionaren entre el governador i el mestre de camp general. Així, al cap de dos dies, el mateix quarter mestre pagà 14 lliures 19 sous i 6 diners "*á molts diferents Alemanys*" les tasques de traslladar unes estagues de l'hospital dels capellans al portal de la Verge Maria durant cinc jornades.⁶⁹ Una situació completament diferent fou la construcció d'una paret sobre la d'una altra més antiga que "*mira a la part del sol ixent del Pont llevadís*". Tot i que es menciona un preu fet i una taba, aquests no els hem trobat, encara que sí que tenim constància que se n'ocupà un grup de mestres de cases gironins integrat per en Jaume Boxo, Pere Garau, Llorens Martí i Pere Bet. Aquests s'adjudicaren la construcció per 200 lliures i ens consta que a principis d'abril ja estava aixecada.⁷⁰ Per tot plegat, el cost global de la construcció del pont llevadís fou de 1.438 lliures 8 sous i 6 diners.

11.2.4.- Portal del rec Monar

En la Junta de Guerra del 30 d'octubre de 1686 acordà construir unes noves portes "*per esser molt derruydas*" les que hi havia llavors. Tanmateix, sorprèn que si l'estat d'aquelles era tan lamentable, es necessitessin més de quatre mesos per tenir-les col·locades. Molt probablement, les moltes despeses que generava la contramuralla, però sobretot la consciència que durant el període hivernal no solia haver-hi campanyes militars, provocà un cert relaxament a l'hora d'executar la renovació de les portes. Finalment, a principis de març de l'any següent les portes ja estaven instal·lades. Per fer-ho, calgué el concurs del fuster Esteve Brossa que, per 28 lliures, construï les portes amb

⁶⁶ AMGi. MA. 1694. *Alia...* 9 de febrer, f. 63-63v. *Alia...* 19 de maig, f. 192.

⁶⁷ AMGi. MA. 1693. *Alia...* 28 de novembre, f. 635v-636.

⁶⁸ AMGi. MA. 1694. *Alia...* 9 de febrer, f. 63-63v.

⁶⁹ AMGi. MA. 1694. *Ordinatio...* 11 de febrer, f. 64v.

⁷⁰ AMGi. MA. 1694. *Adjuntio Belli*. 17 de febrer, f. 72v-73. *Ordinatio...* 10 d'abril, f. 144.

la matèria primera, ports i jornal inclosos en el preu. El manyà Josep Castanyer aportà, entre altres, peces de ferro com golfos i femelles, dos-cents claus de vuitanta-sis lliures de pes amb un cost global de 14 lliures i 12 sous. Finalment, el mestre de cases Narcís Oliveres s'ocupà de col·locar-les en el portal sense conèixer quina fou la seva despesa perquè cobrà 6 lliures i 16 sous, entre les quals també incloïa jornals fets en quarters. Per tant, el cost global de la renovació de les portes s'apropà a les 45 lliures.⁷¹ Dos anys més tard es feu una actuació menor en el rastell del portal del rec Monar, però tan sols intervingué un altre cop el fuster Esteve Brossa.⁷²

11.2.5.- Portal de la Barca

Les notícies sobre aquest portal són escasses i sempre es refereixen a l'arranjament de la fusta o del pany de portal, com ocorregué el 1689 quan la municipalitat pagà al manyà Joan Privat 2 lliures i 6 sous pels ferros necessaris per arranjar el mencionat portal a raó d'1 sou la lliura de pes.⁷³ L'excepció es produí quan aquest portal assumí les funcions d'entrada principal pel camí de França perquè el de la Verge Maria estava tancat per la construcció del pont llevadís. En conseqüència, la guàrdia es traslladà en aquest portal i calgué habilitar-li un espai. El cost de la reforma tan sols ascendí a 15 lliures 13 sous i 1 diner perquè es feu servir quasi tot el material de les restes de la casa que tenien les *semmaneras* de l'Hospital de Santa Caterina. Tanmateix, la casa que ocuparen era del fuster Jaume Giralt i semblaria que s'executà sense el seu consentiment perquè aquest expressà el seu "*notable enfado*" en la Junta de Guerra del 29 de desembre de 1693. La solució fou la promesa de pagar-li mitja anyada de lloguer.⁷⁴

11.2.6.- Portal de Figarola

A principis de febrer de 1676 el governador de Girona notificà al jurat en cap que volia construir un baluard molt a prop del portal de Figarola, cosa que obligà la

⁷¹ AMGi. MA. 1686. *Adjuntio Belli*. 30 d'octubre, f. 446-446v. MA. 1687. *Ordinatio...* 13 de març, f. 140v-141.

⁷² AMGi. MA. 1689. *Ordinatio...* 8 d'octubre, f. 580-580v. El cost de l'arranjament no el coneixem perquè aquest dia l'Esteve Brossa cobrà 5 lliures i 10 sous per diferents feines, entre elles aquest arranjament.

⁷³ AMGi. MA. 1689. *Ordinatio...* 5 de febrer, f. 70v-71. Dintre de l'import pagat també s'hi inclogué un pany i una clau del portal de la placeta de Sant Feliu.

⁷⁴ AMGi. MA. 1693. *Ordinatio...* 22 de desembre, f. 706-706v. *Adjuntio Belli*. 29 de desembre, f. 730-730v. No ens consta que es fes el pagament de la mitja anyada, però tampoc hi ha cap més reclamació d'en Jaume Giralt per aquest motiu.

municipalitat a obrir-lo. Tanmateix, en ser la fusta tan vella no hi hagué més remei que bastir una porta nova, en part, gràcies a l'ajut del governador perquè els hi proporcionà la matèria primera necessària. Per un altre cantó, per reduir costos la municipalitat ordenà que s'aprofités el ferro del portal vell, tot i que prèviament la municipalitat s'ocuparia que estigués en condicions. A part, l'autoritat militar també volia una casa ben enganxada en el portal per situar-hi una tropa de soldats per controlar el portal. La sort fou que n'hi havia una que complia amb tots els requeriments. Com que es necessitava tenir fabricada la porta, es donà el mateix dia el preu fet d'aquesta. L'adjudicatari, en Josep Brossa, construiria la porta per 14 lliures; en canvi, la municipalitat s'ocuparia dels ports, un cop la porta estigués feta, fins al portal. Finalment, aquesta costà més, concretament 44 lliures i 12 sous perquè, a part del fuster, calgué serrar les fustes, traslladar-la un cop feta fins al portal i col·locar-la.⁷⁵

11.2.7.- Portal de Sant Antoni

D'aquest portal no ens consta cap actuació d'importància durant tot el període, excepte que es tapiava quan hi havia el rumor d'un setge imminent. Tanmateix, el que sí que ens interessa destacar és que hi havia una bassa a on s'amarava la calç que la municipalitat comprava per les múltiples obres que es feren durant les darreres dècades del segle XVII. En aquest sentit, un bon exemple són les dues-centes quarteres de calç que es compraren a mitjans d'abril de 1685.⁷⁶

11.2.8.- Portal de l'Àngel

El portal de l'Àngel estava molt a prop del portal de l'Areny i per això quan aquest darrer quedava inutilitzat, l'alternativa preferent era el de l'Àngel. Curiosament, en el 1678 ocorregué dos cops. La primera vegada fou a principis de l'any quan s'empedrà el portal de l'Areny i lògicament restà tancat mentre durà l'obra. Tanmateix, quan es volgué utilitzar el portal de l'Àngel es produí l'anècdota que no s'obrí la porta perquè "*lo pany vell no ha pogut servir y la clau no se era trobada*". Tot plegat s'arreglà amb el canvi

⁷⁵ AMGi. MA. 1676. *Adjuntio Belli*. 8 de febrer, f. 49-50. *Preu fet de dit Portal de Figarolas*. 8 de febrer, f. 50. *Ordinatio...* 15 de febrer, f. 52-53. *Ordinatio...* 4 de març, f. 86-86v. *Ordinatio...* 13 de març, f. 97-97v.

⁷⁶ AMGi. MA. 1685. *Ordinatio...* 17 d'abril, f. 288v-289.

de pany i de clau.⁷⁷ Més greu fou, però, la inutilització del portal de l'Areny a causa de l'aiguat del 24 de setembre d'aquell any perquè aquest restà uns quants mesos tancat, cosa que provocà que un altre cop s'obris el portal de l'Àngel. Ara bé, no era un portal adequat per estar-s'hi molt de temps i menys a l'hivern perquè no hi havia un lloc on els guardes es poguessin resguardar de les inclemències meteorològiques, especialment del fred intens. En aquest sentit, la Junta de Guerra del 9 de gener acordà tan sols accelerar l'arranjament del portal de l'Areny com a solució sense que s'aprovés cap partida per millorar les condicions d'on estaven llavors. Desconeixem quan els guardes retornaren al portal de l'Areny, però intuïm que fou a finals de gener perquè fins llavors es feren pagaments d'obres relacionades amb el condicionament d'aquest portal (infra). Tanmateix, en el pagament del gener de la llenya que es donava als soldats per suportar millor el fred consta que és en el portal de l'Areny, cosa que sabem que és un error en part perquè, com a mínim, gran part d'aquest mes estigueren en el portal de l'Àngel.⁷⁸ Així mateix, també restà afectat pel citat temporal de 1678, cosa que obligà a pagar 15 lliures a Salvi Amat perquè tragués la sorra i pedres acumulades entorn del portal i a les cases dels particulars. Tot i això, i tenint en compte que es pagà a mitjans de febrer de 1680, suposem que la problemàtica fou molt menor a la d'altres llocs perquè durant uns mesos, entre finals de setembre de 1678 i de gener de 1679 fou el principal punt d'accés en el marge dret del riu Onyar des del Mercadal.⁷⁹

⁷⁷ AMGi. MA. 1678. *Ordinatio...* 25 de gener, f. 56. Es pagà 1 lliura i 10 sous al manyà de Girona Agustí Rodó

⁷⁸ AMGi. MA. 1679. *Adjuntio Belli*. 9 de gener, f. 30-30v. *Ordinatio...* 1 d'abril, f. 141v.

⁷⁹ AMGi. MA. 1680. *Ordinatio...* 15 de febrer, f. 68v.

TERCERA PART: LA GUERRA A GIRONA

CAPÍTOL 12: LA FORTIFICACIÓ AMB FEIXINA. UNA INTRODUCCIÓ

La lectura de qualsevol tractat sobre fortificació de l'època moderna ens pot donar la (falsa) idea que totes les obres es construïen amb pedra i calç. Tanmateix, la realitat n'era una altra perquè determinades circumstàncies, i no sempre foren d'ordre econòmic, obligaven a utilitzar altres materials, entre ells la feixina i la terra, amb uns resultats acceptables, però, a més, s'observa que hi havia una arrelada tradició en fer-los servir, per què, sinó com podríem explicar que el 1676 el mateix governador, i el virrei, demanessin suport econòmic per aquestes construccions quan, en teoria, eren unes construccions precàries?¹ A més, la col·laboració entre la municipalitat i les autoritats militars era més estreta quan hi havia una obra de feixina que no pas si aquesta era de *cal y canto*. En aquestes darreres, el virrei sols es preocupava que Girona pagués, o avancés, unes determinades sumes de diners, que solien ser molt altes, però poca cosa més perquè la construcció se n'ocupava un mestre de cases que la rebia en forma de preu fet. Tanmateix, quan parlem de la feixina, la complexitat era molt superior perquè, en primer lloc, s'havia d'organitzar, si no tota població, un percentatge molt important d'ella, per anar al bosc a recollir les branques. Posteriorment, aquestes s'havien de portar a dins de Girona i, finalment, s'usaven en el punt on calia fortificar. Doncs bé, la Junta de Guerra s'ocupava de les dues primeres fases i tan sols la tercera era una tasca pròpiament competència de les autoritats militars, encara que, a vegades, amb el suport de les autoritats locals.

12.1.- La fortificació amb feixina i terra. Què és i per què servia?

La feixina era un feix de llenya format per quatre o cinc branques. Segons Cristobal de Rojas, el gruix de cada branca seria de quatre dits junts i mitja pica de llargada. També hi havia l'opció de fer-ne més gruixuda, entorn d'un braç, i més llarga, similar a una pica. Cent anys més tard, Fernàndez Medrano recomanà que el gruix de cada branca oscil·lés entre mitja i una polzada i la llargada de set a nou peus, però si aquesta havia de servir per obres de setge, i no de defensa, el rang de la llargada seria menor i versaria entre els cinc i set peus.² Fos quina fos les dimensions de la feixina, el que sí que s'havia de fer

¹ Vegeu l'apartat 8.4.

² Segons el diccionari Alcover Moll, una polzada seria la dotzena part d'un peu o 23 mm, i el peu seria la mesura lineal equivalent a 26 cm a Barcelona. D.MORADELL: *Preludis militars*. Barcelona. 1640, p.19: La

era lligar-la per diferents punts, dos com a molt, segons Alonso de Cepeda, o per quatre o cinc, segons Fernández Medrano. En teoria, cada feix de feixina el podria portar una sola persona i es calculava que per construir una fortificació calien entre 3.000 i 4.000 feixos de feixines. Respecte a quin tipus d'arbres eren els millors per fer la feixina, Alonso de Cepeda recomanà oms i sobretot pollancre, però si havia de donar consistència al terraplè de la muralla, els més adequats eren els salzes. Fins i tot creia important tenir una petita plantació dels dos primers tipus d'arbres dins de la plaça per disposar d'una reserva de fusta, que resultaria molt útil en el cas de patir un setge. Això no obstant, tant o més valuós que les branques dels arbres era la terra perquè, recordem de nou, que la feixina anava lligada amb aquesta per construir una estructura compacta. Normalment, la terra que es feia servir era la que s'extreia del fossat que protegia la fortificació, però, si es podia escollir, Fernández Medrano recomanava l'argila, la terra negra i la que es trobava en espais humits com pantans, per exemple. Aquesta darrera era molt interessant perquè era molt greixosa i s'enganxava amb facilitat. A més, un cop seca quedava molt dura i semblava una pedra. A Girona normalment la terra que es feia servir era la que hi havia a prop, provinent de les valls perquè era el sistema més econòmic.³ Respecte a la pedra, Diego González de Medina Barba observà que els grans blocs de pedra tenien el problema que

“qualquiera bala que de en una dellas, siendo tan grandes, atruena lo demas qualquier movimiento suyo y quando cae haze una gran ruyna, y no se pueden desviar de donde caen, haziendo escalera para mejor subir.”

Cristobal de Rojas encara afegí que *“aunque no condeno la piedra de todo punto, porque es muy buena para su tiempo, mas el ladrillo es el mejor para la fortificacion”*. Un cop tenim els materials, sols quedava la construcció de la fortificació de feixina, que era un procés relativament senzill, però calia cert entrenament. La construcció d'aquestes se n'ocupaven els militars, i, almenys a Girona, els grans encarregats a fer-ho eren els soldats alemanys. A grans trets, el mètode constructiu consistia a combinar llets de feixina amb terra fins a aixecar una estructura sòlida. La precaució fonamental

llargada d'una pica és de 27 pams. Segons el diccionari Alcover Moll, un pam ordinari equivalia en el Principat a 194 mm.

³ Vegeu l'apartat 9.2.

consistia a evitar que les branques sobresortissin per no convertir-les en unes improvisades escales que facilitessin l'assalt de la fortificació per part de l'enemic.⁴

A Girona, els usos de la feixina en el període estudiat foren bàsicament quatre:

- Construcció de noves fortificacions. Dintre d'aquesta categoria podem distingir entre les fortificacions noves afegides a una estructura ja existent (els baluards de la muralla del Mercadal, per exemple) i els recintes independents (els primers fortins de la muntanya de la Barrufa serien un bon exemple).
- La finalització d'estructures ja iniciades amb pedra i calç. Habitualment es produïa quan no hi havia suficient capacitat econòmica per acabar l'obra i es temia un atac en qualsevol moment o, alternativament, quan una obra de pedra era iniciada i a mitja construcció es presentava un exèrcit enemic. Entre d'altres, aquesta situació es visqué en el fort del Conestable durant el setge de 1684, ja que calgué tancar-lo amb feixina tot i que ja tenia ben avançada l'estructura de pedra. En aquest grup també hi inclourem les actualitzacions d'estructures ja existents, com convents per exemple, per dotar-les de major força i utilitzar-les com a improvisades fortificacions, normalment situades en punts exposats o sensibles.
- La construcció de travesseres, o *cortaduras*, un cop hi havia una bretxa oberta i es temia que en qualsevol moment hi hauria un assalt. En el setge de 1684 es construí una travessera que no la pogueren franquejar els francesos.
- La reparació urgent dels efectes dels bombardejos dels francesos contra alguna estructura defensiva, com la muralla del Mercadal en el setge de 1653.

És evident que l'exèrcit assaltant, en el nostre cas és bàsicament el francès, també usà la feixina a Girona per construir fortificacions, però les seves actuacions entrarien en qualsevol de les categories que ja s'han anunciat. No ens consta, per exemple, que els francesos fessin servir la feixina per cegar les valls en cap dels atacs que efectuaren contra Girona.

⁴ S. FERNÁNDEZ DE MEDRANO: *El arquitecto perfecto en el arte militar*. 1700, p. 193-194. C. ROJAS: *Teoria y practica de fortificacion*. 1598, p. 51-53, 89-90 i 189-190. A. de CEPEDA: *Epitome de la fortificacion moderna*. 1669, p. 43, 57 i 124. D. GONZÁLEZ DE MEDINA BARBA: *Examen de fortificacion*. 1599, p. 131.

Tot plegat ens fa pensar que l'èxit en l'ús de la feixina fou degut a motius purament econòmics que es podrien resumir en què no hi hagué suficients recursos per dotar Girona amb les fortificacions adequades als reptes que li havien assignat. En aquest sentit, el dilema era, deixar la plaça amb unes fortificacions medievals, cosa que les feia obsoletes davant de la moderna artilleria, o, actualitzar-les amb estructures provisionals que ben projectades ocasionarien més d'un maldecap als comandants francesos quan intentaren expugnar Girona. Això no obstant, des del moment que la ciutat fou escollida com *l'avant mural* de Catalunya, pel cantó de l'Empordà, moltes fortificacions de feixina es transformaren en forts de pedra. Per citar-ne simplement unes quantes, els forts de Montjuïc i del Conestable serien uns molt bons exemples d'aquest procés. Tot i no haver-hi una data que ens estableixi quan s'inicià aquest canvi, sí que observem que el procés agafà embranzida a partir de mitjans de 1675, un cop els francesos foren foragitats de les contrades gironines. Per tant, el període comprès entre 1653 i el 1676 foren els anys en què s'utilitzà massivament la feixina, però, amb el benentès que aquesta mai desaparegué del tot i els baluards de la muralla del Mercadal serien una bona mostra del que pretenem explicar, atès que durant el setge de 1684 encara n'hi havia que eren construïts amb aquest material. Fins i tot, durant la guerra de Successió es plantejà un cordó defensiu entre el Pont Major i el fort de Montjuïc construït amb feixos d'arbres i terra.

12.2.- La literatura militar

El punt de partida del nostre relat sobre la feixina l'iniciarem amb l'estudi dels escrits que plasmaren experts en la delineació i construcció de fortificacions. Per no allargar-nos excessivament hem establert dues limitacions. La primera és que les obres fossin del segle XVII o dates molt pròximes a aquell. En aquest sentit, l'obra més antiga serà la *Teoría y práctica de fortificación* de Cristóbal de Rojas de 1598 i l'acabarem amb una obra de 1705 titulada *Escuela militar de fortificación ofensiva y defensiva* de Josep Cassini. La segona restricció versa sobre l'origen dels autors perquè sols s'han escollit aquells que foren un referent o, almenys, tinguts en compte en el cantó hispànic. L'explicació rau en el fet que la gran majoria dels enginyers que projectaren fortificacions a Girona pertanyien a aquesta escola. Malgrat tot, durant la guerra de

Successió Espanyola es trencà aquest esquema, ja que els forts de la Reina Anna i del Conestable no tenen una autoria molt clara i molt possiblement són d'influència anglesa, almenys en el primer la certesa és quasi absoluta.

La primera pregunta que hauríem de respondre és perquè es preferia obres de *cal y canto* abans que la feixina si aquesta darrera era molt més ràpida de fabricar i econòmica que la primera. La resposta ens la proporciona Vicente Mut en assegurar

*“que en distancia de 200 passos andantes, la bala del cañon no penetra tres pies geométricos de aquella piedra que dixe en el núm. 4 [pedra sorrenca]. En la Muralla vieja de buen ladrillo, o tufo dura no penetra más de 4 pies. En fábrica de casamuros y terreno nunca trabaxado, ni movido entra un balazo casi cinco pies. En tierra gruesa y viscosa casi 6. En tierra que tengo echo asiento de mucho tiempo, casi 8. Y en las obras momentaneas nuevamente levantadas de feixina y tierra tiene bien aprisionada, no penetra una bala de cañon diez pies”.*⁵

En definitiva, no hi havia comparació possible de resistència a un impacte directe de projectil entre una estructura de pedra respecte a una altra de feixina. Una altra variable a tenir en compte era el cost i qui ens ho exemplifica millor fou l'enginyer Sebastián Fernández de Medrano amb el cost d'un baluard, ja que si és

*“proporcionado de cal y canto, costará de 20. à 25.000 florines, y con sus muralla de tierra de 28. à 33.000, y terraplenado llegarà, (y a veces passará) de 40.000. Si es de tierra sola costará de 7. à 8.000 florines, si ha de ser vacio; pero terraplenado alrededor de 12.000”.*⁶

La diferència de cost entre els diferents tipus d'acabats dels baluards era abismal: Un de pedra ascendia tant com cinc dels més senzills. Així, podem preveure quin tipus de baluard s'escollí quan els problemes econòmics foren una constant al llarg del període estudiat a Girona. Aquests foren tan greus que condicionaren el procés de fortificació perquè no permeté crear un sistema defensiu unitari, sinó que, en realitat, fou el resultat de cobrir el punt feble que es detectava després de cada fet d'armes. Els dos baluards inicials de la muralla del Mercadal (Sant Francesc i Santa Clara) s'aixecaren on

⁵ V. MUT: *Arquitectura Militar*. 1664, p. 98.

⁶ S. FERNÁNDEZ DE MEDRANO: *El arquitecto...*, p. 198-199. La referència dels florins es deu al fet que l'obra es publicà a Brussel·les.

els francesos obriren la bretxa en el setge de 1653, per exemple. Una tercera variable, i fonamental, era el temps que es disposava per aixecar la fortificació perquè, continuant amb l'enginyer Medrano, si l'obra s'allargava molt, tot i

“siendo tiempo de paz darà lugar el enemigo para acabarla; porque si es pujante podrá à medio hazer, apoderarse de ella, razon porque nunca quando se và à fortificar un recinto viejo, se ha de abrir por muchas partes, y por las que fuese sea con gran recelo”.⁷

L'avantatge que tenia Girona per ser plaça forta era la impossibilitat que fos presa per sorpresa per la distància que hi havia entre aquesta amb la frontera. De totes maneres, la por que es presentés en pocs dies un exèrcit francès, o els seus miquelets, sempre existí i això ajudaria a explicar per què en molts moments s'escollí la tercera manera de fortificar, segons definició de Vicente Mut, i que era utilitzar terra i feixina *“que sirve mas en particular para obras promptas y momentaneas”*. En aquesta situació es trobaren els primers fortins de la muntanya de les Pedreres durant el setge francès de 1653, de la muntanya de la Barrufa (atac francès de 1675) i els baluards del Mercadal que reberen un important impuls després de la desfeta del terç de Barcelona que guarnia Figueres el 1676. Ara bé, també recomanava que *“la materia de las Fortificaciones ha de ser la mejor diere el País”*.⁸ Un molt bon exemple ens el proporciona Cristobal de Rojas quan explicava que després de batre un terraplè amb feixina durant dos dies, aquestes semblaven un *“frente de esquadron caladas las picas”*. Abans d'assaltar la posició, calgué tallar les feixines, ocasionant considerables pèrdues humanes entre les files de les tropes assetjants, car era una operació extremadament arriscada. En canvi, en el cas que el terraplè hagués estat ple solament amb terra, només hauria calgut batre'l un sol dia abans d'assaltar la fortificació. Seixanta anys més tard, Ivan Santans defensà un argument similar al considerar que

“aunque den mil valazos en una parte, derivar cada vez un poco de tierra, dexando la fagina enlaçada, que para quitarla para dar asalto, es muy dificultoso, y cuesta gente”.⁹

⁷ S. FERNÁNDEZ DE MEDRANO: *El arquitecto...*, p. 183.

⁸ V. MUT: *Arquitectura Militar*, p. 93-97.

⁹ C. ROJAS: *Teoria y...*, p. 50-51. I. SANTANS: *Tratado de fortificación militar*. 1664, p. 89.

Tornant al principi, si la feixina tenia tantes virtuts, com és que no s'utilitzà en més ocasions? Respondre aquesta pregunta és complexa i primer caldria considerar que en les construccions de feixina s'hi afegia terra per fer-la més sòlida. Medrano aconsellava que les millors construccions defensives eren les que tan sols empraven terra *“porque embazando en ellas las balas, no hazen brecha con tanta facilidad como en la piedra, que desencajada una se lleva otra tras si, y à veces un gran pedazo de la Muralla”*. Tanmateix, aquestes construccions tenien dos grans problemes. El primer, era anava lligat a la fragilitat davant de les inclemències climatològiques, especialment de la pluja i de la neu, ocasionant que pocs anys després d'haver-se construït calia fer-hi important obres de manteniment. El segon, versava sobre l'alçada i l'estabilitat, que aquesta darrera era menor a mesura que la primera pujava. Per això, es revestiren de pedra en forma de rajol.¹⁰ En la cita de Fernández Medrano tenim l'explicació del que ocorregué durant el setge de 1653 perquè la muralla del Mercadal era de la baixa edat mitjana. En aquella època les necessitats defensives anaven més lligades a tenir unes estructures altes, per dificultar un assalt directe, perquè llavors no es coneixia el poder destructor de l'artilleria. Per resoldre aquest problema, els comandants espanyols recordaven de forma periòdica la urgència de tenir les muralles terraplenades o, en altres paraules, posar un reforç de terra per amortir l'impacte dels projectils. En aquest sentit hi havia la polèmica de si el terraplè era millor fer-lo solament amb terra ben xafada o, alternativament, utilitzar-la també amb la feixina.

12.3.- L'organització de la recollida de la feixina

El procés de recollida de feixina involucrava gran part de la ciutat cosa que implicava un important nivell de coordinació i, en certa manera, de coacció perquè s'hi detectaren certes resistències que foren ràpidament sufocades sense gaires contemplacions. El gruix de la documentació la trobem entre els anys 1675, quan es fortificaren les muntanyes de les Pedreres i de la Barrufa, i el 1676, quan s'aixecaren els baluards de les muralles, especialment en el Mercadal. Tanmateix, trobem igualment valuoses referències documentals els anys 1693, com a reserva per si arribava abans

¹⁰ S. FERNÁNDEZ DE MEDRANO: *El arquitecto...*, p. 184-185.

l'exèrcit francès que s'acabés la construcció del parapet, i 1709, per la construcció d'una travessera que connectés el Pont Major i el fort de Montjuïc. El procediment s'iniciava a partir de la resolució d'una Junta de Guerra, per la construcció del fortí de "genero", tot i que, a vegades, com el 1676, motivada per la demanda del governador, ja que volia reforçar la muralla del Mercadal amb baluards de feixina. El primer pas era dividir població de Girona en sis sectors en funció del lloc on vivien, a saber:

- Sector I: Carrer de la presó, plaça de l'Oli, carrer Ciutadans, plaça del Vi i carrer Albereda fins al portal del Carme i carrer Nou.
- Sector II: Des dels Quatre Cantons fins al carrer Argentaria, plaça de les Cols, les Voltes dels esparters i carrers de l'Abeurador, dels Mercaders, de la Cort i Ferreries Velles.
- Sector III: El carrer de la Força i la força vella, carrer de les Ballesteries i la plaça de Sant Feliu.
- Sector IV: Els carrers de la Barca, de Sant Narcís, del Llop i el burg de Sant Pere.
- Sector V: El Mercadal.

Cal anotar que el concepte "sector" és nostre i sols s'utilitza per facilitar la comprensió del procediment fet servir llavors per organitzar la recollida de feixina. Per un altre cantó, la divisió feta és una manera indirecta d'indicar-nos la densitat de la població que tenia Girona en el tercer quart del segle XVII. El gruix principal de la població la trobem concentrada en el cantó dret del riu Onyar i, dins d'aquí, de la plaça de les Cols en direcció nord, cap al burg de Sant Pere. Per contra, en el Mercadal la densitat de població era més baixa tot i que l'espai ocupat podia ser tan gran com l'altre cantó del riu Onyar.

El 1675 sols es treballaren vuit jornades, del 20 al 27 de maig, i es començà pel sector I, i així successivament. En canvi, el 1676, l'ordre s'invertí i s'inicià pel número V, per continuar després amb el IV i així successivament. En els dos anys es treballà cada dia inclosos els diumenges. El que si varià d'un any a l'altre, fou les hores en què es treballà cada jornada. Mentre que el 1675 tan sols en foren dues, cosa lògica perquè es volia feixina per construir un únic fortí, el 1676 la cosa canvià perquè afectà la jornada sencera, ja que l'objectiu era proveir d'aquest material els baluards que s'havien d'aixecar a les muralles del Mercadal. A grans trets, el procediment de convocatòria era

el següent: La nit anterior es feia una crida per informar les tasques que s'executarien l'endemà. Qui se n'ocupà de fer-ho, almenys en el juny de 1675, fou el corredor de coll Antoni Geli.¹¹ Llavors, el matí, se solia començar a les cinc de la matinada, hi anava el tambor per convocar a la gent. Com a mínim, cada dia hi anava amb el grup convocat un responsable, que solia ser membre de la Junta de Guerra o era un jurat. Ara bé, en almenys dues jornades de l'any 1675 la convocatòria del treball es feu a la tarda, de tres a cinc. Per un altre cantó, els pagesos del pla de Girona tenien com a tasca encomanada anar-hi amb bous i carretes per transportar la feixina. En els dos anys estudiats observem diferències en quant qui inicià el procediment de fer feixina. Mentre que en el 1675 sembla que fou una cosa de la Junta de Guerra perquè havia de construir un fortí de feixina amb el menor cost possible, a l'any següent qui ho demanà fou el governador, ja que volia construir uns baluards en el Mercadal, però qui ho convocà fou, com l'any anterior, la Junta de Guerra.

Un dels aspectes més interessants seria conèixer quantes persones foren mobilitzades cada dia per fer la recollida de feixina. Doncs bé, tot i no tenir cap registre directe, sí que ens ha quedat és la demanda de pa de munició pels que participaren en la jornada de treball de 1675. El virrei oferí fins a dues-centes cinquanta unitats, cosa que ens permet suposar que aquesta fou la xifra de persones que treballaren cada dia. Per tant, en el supòsit que ningú repetís, que entenem que no perquè la població era cridada en funció d'on vivien, i que a cada persona tan sols li correspongués un sol pa de munició, parlaríem d'entorn de mil dues-centes cinquanta persones. La xifra era sensiblement superior a la que podia mobilitzar el terç d'infanteria per aquelles dates, que era de 914 (supra). Com que no tenim més dades, no podem aventurar cap hipòtesi que expliqués per què hi ha una diferència tan important, ja que en nombre absolut és de 336 persones o, cosa que és equivalent, un 36,76% dels efectius màxims mobilitzables.¹²

¹¹ AMGi. MA. 1675. *Ordinatio...* 25 de juny, f. 304.

¹² AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 18 de maig, f. 239-239v. *Repartiment fet per anar tots los habitants...* 18 de maig, f. 241-241v. Els comissaris foren els següents: Sector I: Jeroni Vallgornera, Francesc Oliveres, misser Colomer, misser Pujol, Jaume Llunell i Josep de Ros. Sector II: El Dr. Campmany, Francesc Nesples, Narcís Bofill i Misser Compte. Sector III: misser Guitart, Rafael Deulofeu, Josep Pi i Benet Andreu. Sector IV: Dr. Rovira, Joan Montaner, Joan Vives, Pere Clara i Joan Llach. Sector V: Pons de Caramany, Dr. Salvador Badia, Isidre Figueres i Josep Castanyer. *Memorial fet per p[rese]ntar lo Jurat en Cap y Coronel...* 21 de maig, f. 242-242v. *Ordinatio...* 6 de juny, f. 269v. De les 9 lliures que cobrà en Diego Clara per la seva feina

La capacitat organitzativa de la municipalitat gironina no s'aturà aquí perquè encara anà més enllà en poder fer tota la feina d'una setmana en un sol dia. Així, la Junta de Guerra del 21 de maig de 1676 autoritzà la demanda de mil feixines, per fortificar el convent dels caputxins vells, que havia fet el mestre de camp general. Per posar-ho en pràctica ordenà que el 23 de maig, a les cinc del matí tots els homes, a partir dels catorze anys i inclosos els membres del terç gironí, havien de presentar-se a la plaça del Vi perquè volien complir el requeriment amb una única jornada. Per donar-hi més rellevància, els responsables foren dos dels jurats.¹³

Respecte a la feina que feien les persones mobilitzades, pensem que la seva tasca era essencialment recollir les feixines ja tallades, portar-les en els carretons, que eren dels pagesos, i després deixar-les en els peus de les muralles del Mercadal, en l'any 1676, o en la muntanya de les Pedreres l'any anterior. Dubtem que ells les tallessin dels arbres seleccionats perquè la municipalitat pagà a persones per fer aquesta feina, cosa que entenem comprensible perquè no tothom hauria de saber com es feia. En aquest sentit, en l'any 1676 coneixem que el cap de colla, per dir-ne un nom, era un treballador anomenat Joan Deulonder i precisament s'ocupava d'aquesta tasca. Com era costum en aquests casos, la municipalitat encarregava a una persona perquè fes un control de les tasques i dels pagaments. En aquest cas, qui se n'ocupà fou el sastre Joan Masdevall. També ens interessa conèixer el lloc on es treia la feixina i aquest era principalment en la llera del riu Ter i en una devesa que hi hauria per allí a prop.¹⁴

Tanmateix, aviat es produïren els problemes i es traduïren en una resistència en anar a buscar la feixina. No ens consta que n'hi hagués el 1675, però sí que foren notables les de l'any següent. El cas més greu ocorregué el 23 de maig de 1676 i el protagonitzà l'esparter Onofre Peres que insultà i pegà al Doctor en lleis Jeroni Fontdevila. Immediatament, els jurats acordaren enviar el batlle perquè el tanqués a la presó fins a nova ordre. Aquesta es demorà molt i el 3 de juny l'Onofre sol·licità la seva sortida al·legant que hi havia anat voluntàriament un cop conegué la resolució dels jurats, però

de tambor, 3 lliures i 2 sous foren pels treballs extres, essent un d'ells anar a fer feixina. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 23 d'abril, f. 140-141. *Repartiment fet per dits molt...* 24 d'abril, f. 141v-142. En aquest cas, no consta el nom de cap responsable de la jornada de feina.

¹³ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 21 de maig, f. 163v-164.

¹⁴ AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 27 de maig, f. 167v-168. En aquest dia es pagaren 2 lliures i 1 sou per tallar feixina. *Ordinatio...* 29 de maig, f. 176v-177. Es pagaren 6 lliures i 4 sous.

que d'això ja feia molts dies. Al final, es resolgué que sortís, però, abans, havia de pagar totes les despeses que havia generat la causa.¹⁵

Possiblement, l'origen de tots els problemes els trobem en la durada i la duresa de la feina a fer, i, també, perquè no hi havia cap recompensa per anar-hi. Tal com hem dit abans, el tambor era una peça bàsica per anar a fer feixina, i gràcies a això sabem que la resolució aprovada per la Junta de Guerra el 23 d'abril de 1676 tindria una durada de dos mesos i que la convocatòria d'anar tota la població major de catorze anys el 23 de maig era un treball afegit. Si, a més, hi sumem les tasques de vigilància que havien d'assumir els integrants del terç gironí durant les nits, al final es produí una deserció massiva en deixar d'anar a fer feixines i, també, vigilar les nits. El cabreig del mestre de camp general en observar el relaxament que hi havia en la població gironina fou monumental i proposà que *"esta ciutat devie ferne alguna demostracio a lo menos exequitant alguns de aquells pues no havien obehit a la crida per esta ciutat feta"*. La municipalitat intentà apaivagar-lo manifestant que les crides es feien molt tard i, consegüentment, la gent no anava a la convocatòria. La demostració que el mestre de camp general els exigí consistí a multar amb vint-i-cinc sous cada cop que no s'assistís a la convocatòria que es fes des de la crida. La quantia imposada com a multa era molt elevat perquè si ho comparem amb els salaris que es pagaven llavors, a saber un mestre era d'entre 10 i 12 sous el dia mentre que un treballador cobrava entorn de 7 sous el jornal, implicava que no sortia a compte saltar-se la convocatòria perquè la sanció equivalia a més de dos dies de jornal per un mestre i el doble si era un treballador. Tot seguit, s'aprovà modificar l'hora de la crida perquè s'efectués abans per assegurar que tothom la sentís i, molt important, es reduí la convocatòria en obligar tan sols una persona de cada casa, i no com era llavors que obligava a tothom major de catorze anys. Suposem que no anà més enllà els problemes perquè al cap de molt pocs dies complí el termini de dos mesos per anar a recollir feixina.¹⁶

Una quinzena llarga d'anys més tard, concretament el 1693, s'aprovà la fabricació feixina per reforçar els murs de la muralla, ja que hi havia el perill que l'exèrcit francès

¹⁵ AMGi. MA. 1676. *Ordinacio capture contra Onofrivim Peres*. 23 de maig, f. 167-167v. *Suplicatio presentada...* 3 de juny, f. 182v-183.

¹⁶ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 27 de maig, f. 168-169. S'aprovà donar un ral més a cada tambor durant dos mesos perquè a part de tocar quan entren i surten les companyies, també ho havien de fer amb la feixina. *Adjunctio Belli*. 11 de juny, f. 188v-189v.

es presentés a Girona sense haver-se pogut acabar el parapet de la muralla del Mercadal. A diferència de les experiències dels anys setanta, aquest cop tot el procediment fou conduït per professionals sense la necessitat d'haver d'intervenir habitants de Girona que fossin forçats a recollir feixina. En aquest sentit, tota la recollida de feixina, almenys se'n feu dues entre el juny i l'agost d'aquell any, es realitzà a Palol d'Onyar, la primera en l'heretat d'Emmanuel Dezvalls i, en la segona, en un tros de bosc propietat de Joan Mascord. Mentre el segon cobrà 1 lliura per haver-li agafat feixina, en el primer no ens consta cap contraprestació monetària en aquest sentit. Sí que ens interessa és que el 16 de juny es pagaren 36 lliures per 3.000 feixos de cap de bruc, arboç i alzina. Per transportar tota la feixina calgueren dotze jornals. Dos mesos més tard, es recolliren 3.950 feixos, però el cost de transport fou molt superior perquè en el juny tan sols es pagaren 6 lliures, a raó de 10 sous el jornal, dos mesos més tard, el port es calculà en 1 lliura i 16 sous cada cent feixos, cosa que implicà que finalment s'haguessin de pagar 71 lliures i 2 sous per aquest concepte. Pensem que s'anà dos cops a recollir feixina perquè les que es recolliren en el juny se les quedà el governador. Era la resposta al fet que la construcció de les fortificacions exteriors no avançaven el ritme que calia amb el consegüent perill de deixar-les obertes si els francesos es presentaven llavors a Girona. Per això, un cop emmagatzemades dins l'hospital Santa Caterina, el governador les sol·licità obligant a la municipalitat de tornar a fer feixina si volia tenir-ne de reserva.¹⁷

12.4.- La recollida de feixina durant un setge

Tot i que gran part del procediment és similar al descrit anteriorment, és obvi considerar que no seria exactament el mateix anar a recollir la feixina quan l'enemic era lluny de Girona que quan aquest ja havia bloquejat la ciutat. La principal referència és el setge de 1653 i la primera diferència que observem era la periodicitat, ja que afectava tant a les persones com en la recollida. Així, una persona de cada casa havia d'anar dos cops cada dia, matí i tarda, a recollir feixina, sense cap distinció del sector on es vivia. Amb tot, la ciutat també es dividí en vuit sectors i en cada un d'ells es nomenaren dos comissaris per controlar que es complís l'obligació imposada. En cas contrari, la sanció

¹⁷ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 4 de juny, f. 289v-290v. *Ordinatio...* 16 de juny, f. 320v-321. *Adjunctio Belli*. 21 de juliol, f. 389v-390. *Alia Ordinatio...* 22 d'agost, f. 457v.

era de deu sous per cada cop que no s'hi assistís en la recollida, excepte que aquell dia toqués servir en les companyies. Ara bé, la realitat en fou una altra perquè els habitants anaven "*molt tibis y fluxos en materia de anar a faxina y per conseguint nos podran alcanzar minima part del que se haura [de] menester*". A més, les multes no solucionaren res i per això es resolgué anotar qui podia anar i després distribuir-les per hores. Molt probablement, la solució no provingué del cantó dels defensors, sinó dels francesos perquè aquests, pocs dies més tard, optaren per suspendre els atacs, tan costosos en homes, i procurar rendir Girona per esgotament i manca de vitualles. Malauradament, desconeixem quin lloc anaren a recollir les feixines, però intuïm que no pogué ser més enllà de les Pedreres perquè, en altres experiències d'aquest setge com l'intent d'usar els molins de Pedret, ràpidament les tropes franceses es mobilitzaren per evitar-ho. Per un altre cantó, tampoc descartem que es tallessin tots els arbres del Mercadal i, fins i tot, s'utilitzés la fusta de les cases que es feren malbé dins de la ciutat.¹⁸

12.5.- Les construccions de feixina a Girona

Per redactar aquest apartat seguirem la proposta de categorització de les construccions de feixina a Girona que proposarem en l'inici del capítol i que són: Noves construccions, tancament de construccions ja iniciades de pedra, les denominades travesseres, o *cortaduras*, i la reparació urgent de les bretxes a les muralles o en altres zones.

12.5.1.- Les noves construccions

Deixant de banda plantejaments que mai arribaren a realitzar-se, les primeres construccions de feixina s'edificaren en el marc del setge que patí Girona entre el juliol i el setembre de 1653. La municipalitat gironina s'ocupà de la construcció de dos fortins, un per protegir l'entrada a la ciutat del riu Galligants, en el sector del monestir de Sant Pere, i, l'altre, en la muntanya de les Pedreres, molt a prop del portal Nou, en un lloc

¹⁸ AMGi. 1653. *Adjunctio Belli*. 2 d'agost, f. 251-251v. Els sectors foren: El burg de Sant Pere, del portal d'en Bernardí fins els Galligants, Des de la casa de l'adroguer Camos fins el portal d'en Bernardí (compresos el carrer Cort i la plaça de l'Oli), els carrers Ferreries Velles, Ciutadans i Abeuradors, la Volta dels Esparters i la plaça del Vi, els carrers Nou i del Forn, el Mercadal de dalt i, finalment, el Mercadal de baix. *Preconium*, f. 251v. *Adjunctio Belli*. 3 d'agost, f. 251v-252. *Concilium Generale*. 5 d'agost, f. 253v-255.

conegut com del botxí. A més, el Capítol també n'aixecà un altre, anomenat els Quatre Màrtirs, i al seu torn, l'exèrcit amb el conegut com a Conestable. En la muntanya de la Barrufa tenim documentat el primer fortí el 1656, però no descartem que fos un xic anterior, entre aquesta data i el 1654, però no el 1660 cosa que ens fa pensar que fou destruït o inutilitzat pel motiu que fos. Entre el 1667 i el 1668, s'aixecà també el fortí del rec Monar en la muralla del Mercadal, posteriorment conegut com a baluard del Governador. En el cantó esquerre del portal de la Verge ens apareix un fortí de feixina fet malbé per ser força antic el 1668. Ara bé, no ens consta que els fortins Quatre Màrtirs, de la Ciutat i el que estava en la muntanya de Montjuïc estiguessin operatius, cosa que reduiria l'ús de la feixina en tres estructures: Conestable, rec Monar i Calvari (infra).¹⁹ Pocs dies abans que el duc de Schomberg arribés a Girona, la municipalitat, així com el Capítol, reberen l'encàrrec de tornar a aixecar els fortins de la Ciutat i Quatre màrtirs, respectivament, fent servir com a material la feixina. L'exèrcit es tornà a ocupar del Conestable, que continuava dempeus encara que no descartem que es fes alguna millora. Tanmateix, l'obra fonamental, perquè fou la diana de l'atac francès, va ser el fort de la muntanya de Montjuïc. Un cop es retirà l'exèrcit francès, les fortificacions de feixina de les muntanyes de les Pedreres i de Montjuïc mutaren en pedra. Pel que sembla, llavors s'efectuà una reforma en el fortí del rec Monar utilitzant la feixina com a material. Per tant, cap al 1680 tan sols restà a Girona fortificacions de feixina en la muralla. Ara bé, quatre anys més tard, les circumstàncies canviaren radicalment quan entrà un nou exèrcit francès, sota les ordres del marquès de Bellefond, amb clares intencions d'assetjar Girona. Llavors, per reforçar la plaça, es tornà a emprar la feixina com a material escollit per aixecar tres noves fortificacions, dues en la muralla del Mercadal (mitges llunes de Santa Creu i de Sant Agustí) i una altra avançada, el fortí "d'entre aigües", situat en la desembocadura de riu Onyar en el Ter. Tots els fortins de la muralla del Mercadal, així com el "d'entre aigües", foren reconvertits en pedra entre finals de la dècada dels vuitanta i els primers anys dels noranta.

En la guerra de Successió tenim constància d'almenys la construcció d'un fort de feixina el 1708 per defensar el punt més fàcil per salvar el riu Ter. Les dades d'aquesta fortificació són escasses, ja que tan sols tenim referències pel marquès de Quincy.

¹⁹ Vegeu els apartats 5.1, 5.2, 5.3 i 5.4.

Recordem que les primeres operacions militars del setge de 1684 foren forçar el pas del Ter quan es creia infranquejable, atès el volum de cabal, després de forces dies de pluja. Per tant, considerem absolutament creïble la informació aportada per l'historiador francès i, fins i tot, ens fa especular amb la idea que possiblement es construïren fortificacions de feixina que no ens consten perquè no es produïren operacions militars d'importància en el seu radi d'acció. Tornant al fort, aquest tenia forma d'estrella, però no detalla res més el marquès de Quincy. Tot i no tenir cap indicació concreta d'on estava, tenint en compte l'episodi del 1684, suposem que es construï en algun punt entre la muntanya del Congost i el Pont Major. Més enllà era impossible perquè el duc de Noailles havia col·locat guarnicions a Medinyà i a Sant Julià de Ramis.²⁰

12.5.2.- Reparacions i actualitzacions d'estructures ja existents

Un punt crític de qualsevol defensa era l'arranjament de les bretxes, ja que hi havia la possibilitat que si aquesta restava oberta, l'enemic podria intentar en qualsevol moment un atac reglat o, alternativament, un cop de mà. Un altre problema pels defensors era que mentre hi hagués una bretxa, aquell punt tan vulnerable s'havia de defensar amb un contingent superior de l'habitual, i normalment amb les millors tropes disponibles, havent-les de treure d'altres llocs. Si això és cert en qualsevol recinte militar, a Girona encara es complicava més perquè en haver-hi tantes fortificacions, calia sempre un important contingent de tropes i si aquest s'havia de concentrar bàsicament en un punt, per defensar la bretxa, implicava que l'enemic se li obrien múltiples opcions per atacar, moltes d'elles amb grans opcions d'èxit. El resultat era que la viabilitat de la defensa de la plaça quedava seriosament compromesa fins que no s'hagués tancat la bretxa. Per això resultava essencial que una de les tasques a executar abans que la plaça quedés bloquejada per l'enemic era tenir una bona provisió de feixina en els magatzems. Ara bé, tot i tenir els materials, tancar una bretxa no era una tasca gens fàcil, ja que, com ocorregué el 1653, es requeriren uns quants dies per tenir-la enllestida. A part de la feixina i terra, segons Jeroni del Real també es necessitaren "*bótas y canats y caixas*

²⁰ Marquis de QUINCY: *Histoire Militaire du regne de Louis le Grand, Roy de France*. Paris. 1726. Vol. 6, p. 95.

plenas de pedra y terra". Si ens hem de creure el testimoni del cronista gironí, el resultat fou excel·lent, car el pedaç resultà més fort que la mateixa muralla.²¹

En el setge de 1684 no ens consta que s'efectués cap obra en els panys de la muralla afectats pel bombardeig, car segurament es confià amb la fortalesa de la travessera i, també, perquè de seguida els francesos s'allunyaren de Girona. En la resta de setges tampoc tenim dades que ens permetin assegurar que s'usés la fagina per arranjar els trams malmesos de les muralles. Possiblement, l'explicació rau en l'extraordinària velocitat en què s'executaren les operacions militars, així com que s'escollissin objectius molt individualitzats que dificultaren de sobre manera les tasques de reparació dels panys afectats. Així, en el 1694 en poques hores caigué el monestir dels Caputxins mentre que en la resta de fortificacions foren preses abans que l'artilleria actués amb tota la força. En el setge de 1710/1 podríem establir una relació similar, atès que el fort de Montjuïc caigué abans que fos enrunat mentre que la torre de Sant Joan restà tan malmesa que fou impossible fer-hi cap obra. En l'assalt final, tenint en compte el terreny i el bombardeig constant, optaren per construir una barricada uns centenars de metres més enllà com a mesura defensiva desesperada. Per contra, en el bloqueig austriacista de 1712, sí que tenim una escassa referència a l'ús de pedres soltes per arranjar les bretxes del fort de Montjuïc.²²

Ja des del primer moment que s'usà la feixina, en el setge de 1653, una de les finalitats d'aquesta fou la d'actualitzar estructures que millorar-ne la capacitat defensiva. El primer exemple conegut fou el convent del Calvari, però no descartem que també s'hi fes alguna millora en l'hospital vell de Santa Caterina, que actuà d'improvisat fortí avançat, i en el monestir dels Caputxins, que sense tenir una constància clara del seu ús militar, no dubtem que tingué un rol important en la defensa de Girona en el citat setge. En tots els casos, la feixina simplement s'utilitzà per donar major solidesa en algun sector de l'estructura que es creia que no estava degudament defensat. Ara bé, on s'emprà més la feixina per actualitzar estructures fou en els ampits de la muralla, especialment la del sector del Mercadal, que fins a la dècada dels noranta eren d'aquest material. Àdhuc els baluards de Santa Clara i de Sant Francesc, que s'aixecaren a mitjans

²¹ J. BUSQUETS: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real*. Publicacions Abadia de Montserrat. Barcelona. 1994. Vol. 2, p. 345.

²² BNF. R.P. AMBROISE: *Relation de ce qui s'est passé de plus remarquable dans le blocus de Gironne (1712-1713)*, f. 41.

de la dècada dels cinquanta, no tenien ampits en el 1684 i calgué fer-ne uns d'urgència de feixina.

12.5.3.- Les travesseres

La travessera era una barricada construïda bàsicament amb pedres, fusta, terra o qualsevol altre material que n'hi hagués amb abundància. A Girona, en el període estudiat se'n construïren dos dins d'ella, una en el Mercadal, el 1684, i una altra en la plaça de Sant Pere (1711). Mentre que la primera aconseguí aturar els francesos, en la segona, l'empenta dels borbònics fou molt superior a la força de la defensa construïda. A més, en dominar la muntanya de la Barrufa, els borbònics podien bombardejar més enllà de la travessera, cosa que encara debilità més la defensa de la plaça. També ens consta l'existència d'una altra, però no per defensar Girona, sinó per connectar el Pont Major amb el fort de Montjuïc (1709). Amb tot, no descartem l'existència d'altres que efectivament foren construïdes, però que no ens ha quedat cap registre documental o, si més no, no l'hem vist.

12.5.3.1.- Setge de 1684

L'artilleria francesa aconseguí obrir dues bretxes entre les mitges llunes del Governador i de Santa Clara, tot i que el veritable perill era que les mateixes pedres de la muralla havien cegat la vall, facilitant les tasques d'assalt perquè permetia que els soldats no haguessin de portar feixina al cim, precisament per cegar-la, ni escales. Davant d'aquesta situació, els assaltants havien de córrer tan de pressa com els fos possible fins a la bretxa per evitar ser blanc dels trets dels defensors. A més, en la bretxa més petita, que afectà un pany de la muralla sense terraplenar, l'estat en què quedà també permetia l'accés a la ciutat amb la cavalleria. La resposta espanyola fou la construcció d'una travessera dins de la ciutat que actués com una segona muralla per defensar-se amb més garanties del més que previsible assalt francès. Segons sembla, la decisió es prengué ben bé els inicis del bombardeig perquè la muralla no era terraplenada i es dubtava de la seva solidesa. A més, un problema afegit era que no es podia usar l'artilleria com a contrabateria. Els constructors foren els integrants del regiment alemany aquarterat en el fort del Conestable que requeriren tres dies en construir-la. Per tant, les tasques començaren el 21 a la tarda o el 22 de maig ben d'hora.

La duresa de l'obra, tant per la durada com pel treball feixuc, determinà que diverses institucions, com la municipalitat, el bisbe o el Capítol els hi subministressin vi *claret* com a refrec o directament menjar perquè feia temps que no rebien la paga i el principal aliment era el pa de munició. La primera tasca fou la d'aconseguir material que bàsicament foren les pedres de les tanques de les hortes que hi havia en aquell cantó així com les restes de cases que tiraren a terra. A partir de les pedres amb la conjunció de feixos de feixina, terra i fusta construïren la travessera i les altres obres defensives. Segons les fonts, aquest comprenia les dues bretxes i les aïllava de la resta de la ciutat en construir-se tres parets, dos cantons i un front, en forma de recipient. A cada cantó s'hi col·locà una bateria i en el front dos, en cada una d'ella constava de dos canons. Si la guarnició hagués tingut una xifra adequada de soldats, s'hi podrien haver allotjat uns 2.000 soldats, però aquest no fou el cas i calgué treure'n de les mitges llunes que, de retruc, les debilità. Malgrat tot, les millors tropes foren situades en aquest lloc perquè on es decidiria la sort del setge: En el front els regiments d'alemanys del baró de Beck i del tinent coronel Cristòfol d'Hes i, en els cantons, els comandants Tomàs d'Arias, Enrique Noroña, Antoni Serrano entre d'altres amb part dels seus terços. La cavalleria se situà en els laterals amb l'espasa en la mà per si la travessera era superada, car era el darrer recurs abans que Girona fos saquejada.²³ Segons Quincy, que fa la millor descripció del que es trobaren els seus compatriotes quan assaltaren les bretxes, el primer obstacle era una vall mig plena d'aigua, ja que aquesta els arribava fins a la cintura, llavors havien de pujar la bretxa i, de cop, es trobaven amb una altra vall més estreta, de tan sols una pica francesa de llargada, que la podien saltar. Posteriorment, un cop superat el segon obstacle, es topaven amb una bona pila de taulons de fusta que marcaven el camí. Tanmateix, entre que una columna empenyia a l'altra, i la urgència d'imprimir molta velocitat, per exposar-se menys dels tiradors de les muralles, molts

²³ AMGi. MA. 1684. *Adjunctio Belli*. 22 de maig, f. 369v-370. BC. F. Bon. 2490: *Relacion sucinta de lo sucedido en esta ciudad de Gerona, y sus fronteras. En Mayo de 1684 por ocasion de la entrada del Exercito Enemigo de Francia gobernada por el Mariscal de Bellafont*, f. 6. F. Bon. 2488: *Relacion del asedio puso el Francès sobre la Ciudad de Gerona, y del assalto diò sobre la misma Ciudad à 24 de Mayo de 1684*, f. 3. F. Bon. 7674. *Diario puntual y veridico de todo lo sucedido en el Principado de Cataluña, desde el dia 12 de Mayo, en que arribò el Exercito de Francia à Puente Mayor hasta el dia 30 de dicho; en el qual levantò el Sitio de la Nobilissima Ciudad de Girona. Quarta noticia*, f. 174. F. Bon. 5103. *Gerona ablocada por el Mariscal Marques de Bellafont G[enera]l de las Armas Francesas en el Principado de Cataluña en el Mes de Mayo 1684*, f. 294-294v. F. Bon. 14.873. *Relacion verdadera, escrita por la Ciudad de Gerona, à esta de Barcelona, dandole noticia del asedio le puso el Francès, y los assaltos que le diò à 24 de Mayo deste año 1684*, f. 4-5.

soldats francesos quedaren atrapats en una teranyina de punxes de ferros, que era el que hi havia en els mencionats taulons. Total, que llavors sí que foren, literalment, els assaltants convertits en carn de canó, aquest cop carregats amb bales de fusell, i la destrossa fou completa.²⁴

12.5.3.2.- La travessera que unia el Pont Major amb el fort de Montjuïc

El 1709 es construí una travessera amb una finalitat completament diferent de la que tradicionalment se li ha donat, ja que unia el Pont Major amb el fort de Montjuïc. La por que Girona patís un setge motivà la construcció d'aquesta estructura per, suposem, protegir la cavalleria que llavors estava aquarterada a Campdorà. En realitat, l'única cosa que feu la municipalitat fou la de pagar el cost de l'estructura, que es xifrà en 200 lliures, car la construcció se n'ocuparen els soldats austriacistes. Ara bé, dubtem que la travessera fos acabada o, si arribà a ser-ho, la seva viabilitat perquè tant la ràtzia del duc de Noailles pocs dies abans, com el setge de l'any següent no surt citada l'obra com una estructura defensiva. De fet, en la mencionada operació del 2 de setembre, la infanteria francesa se situà entre Campdorà i Pont Major, per recolzar a la seva cavalleria, i no surt mai la travessera, cosa que ens estranya perquè almenys hi hagué quinze dies entre l'aprovació i la vinguda de l'enemic. En tot cas, i com a hipòtesis, podríem arribar a considerar el fet que llavors s'estava construït la improvisada fortificació, però els francesos la malmeteren de tal manera que s'abandonà o, per contra, s'observà la seva poca funcionalitat en cas d'un atac de certa entitat. Fos com fos, ja no n'hem sentit a parlar més d'aquesta fortificació ni d'una de similar, tot i que la muntanya de la Barrufa es revelaria com el principal punt feble de la plaça gironina.²⁵ Una hipòtesi contrària a l'exposada seria que veritablement es construí una part d'ella, o tota, però la que pervisqué en el temps una fortificació aixecada per defensar el pas del Pont Major. En aquest sentit el 16 d'octubre de 1712 els austriacistes

“atacaron con resolución la Puente mayor por dos partes; pero como nuestras fortificaciones, sobre no estar acabadas, eran de tierra y fagina, y tan baxas, que no podían apenas servirnos de defensa alguna.”

²⁴ Marquis de QUINCY: *Histoire Militaire...*, p. 51-52.

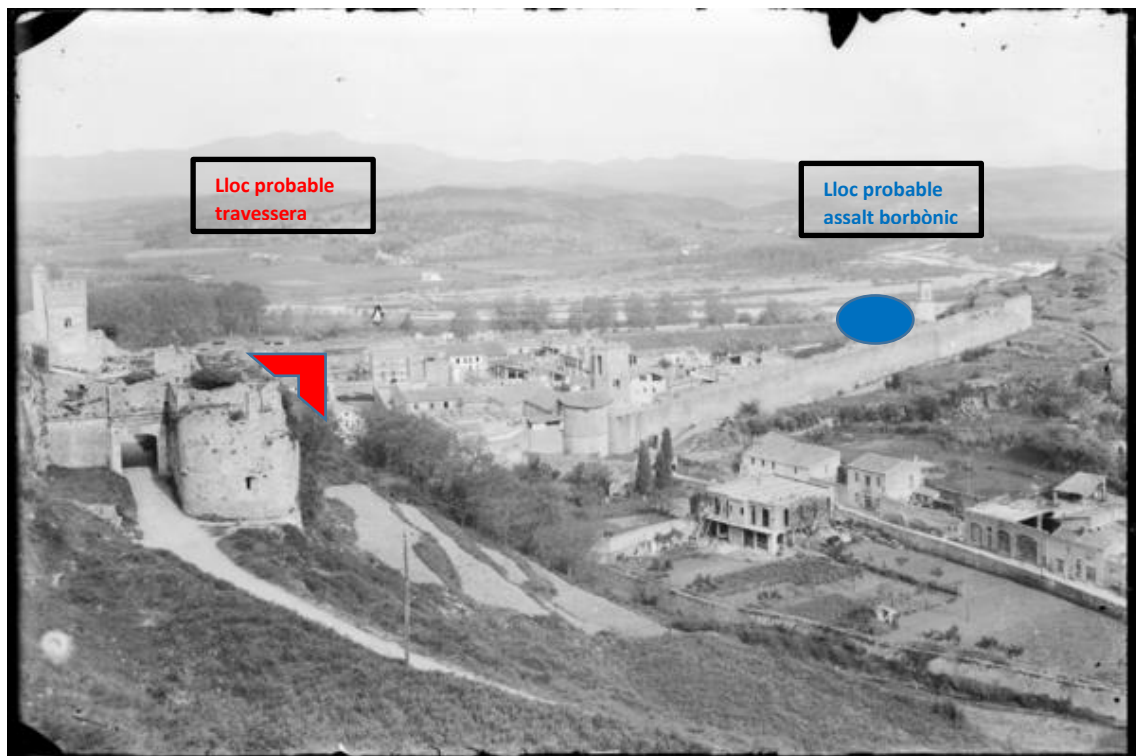
²⁵ AMGi. MA. 1709. *Adjunctio Belli*. 8 d'agost, f. 388v-389. *Concilium Generale*. 18 d'agost, f. 430-434. *Vinguda del Enemich davant de esta Ciutat*. 2 de setembre, f. 456-457.

Malauradament, avui dia no podem confirmar si la fortificació de feixina del Pont Major del 1712 formava part de l'aixecada, o projectada, el 1709.²⁶

12.5.3.3.- El setge de 1710/1

Un cop el fort de Montjuïc caigué i tan sols la defensa del sector nord es podia confiar en la torre de Sant Joan, el comandament austriacista compregué que havia d'improvisar una nova línia defensiva si no volien que fossin sobrepassats en qualsevol moment. De fet, el primer problema que es trobaren els defensors fou el terreny, ja que els atacants estaven situats en un punt més alt. Segurament aquesta circumstància fou la que determinà que la travessera es projectés força més endarrere del que hauria estat desitjable. Ara bé, per evitar que les cases servissin com a improvisades fortificacions, el general Tattenbach ordenà que es tiressin a terra.

Figura núm. 12. El burg de Sant Pere

Font: Fons Valentí Farnoli. Autor: Valentí Farnoli (1911-1926). Procedència: INSPAI
En la imatge s'observa el pendent del burg de Sant Pere i els llocs més probables de l'assalt borbònic i de situació de la travessera.

²⁶ BC. F. Bon. 7794. *Relacion diaria de lo sucedido dentro de la Plaza de Gerona, durante el bloqueo que la pusieron los Enemigos en 28 de Abril de 1712 y se levantò en 3 de Enero de 1713*, f. 9.

Per executar l'ordre, la Junta de Guerra reunida el 31 de desembre feu una crida indicant que tothom que visqués entre els portals de Sobreportes i de la Verge Maria, i les escales de Sant Feliu, tragués tots els objectes mobles perquè les cases serien demolides. Desconeixem quants habitatges foren enrunats i si hi hagué resistència, ja que les dades són escasses. De fet, fins pocs dies abans de l'assalt final no hi ha cap més referència, cosa que, per un altre cantó, fou lògic perquè les operacions del setge resultaren entorpidides per les fortes pluges que es produïren a principis de gener. Per això, cal esperar fins al 18 de gener per tenir una nova informació dels treballs de creació d'una nova línia de defensa. Aquell dia, el comandant ordenà que es descobrissin els teulats del portal de Sobreportes i de l'abadia de Sant Feliu. Per un altre cantó, en la descripció que ens donà el marquès de Quincy de les operacions militars de l'assalt final, ens indica que els dos contendents quedaren separats per un riu. En aquest punt podem especular que la línia defensiva s'aixecà aprofitant el riu Galligants, que llavors devia anar relativament ple amb el suport d'una sèrie de llocs fortificats que serien el monestir de Sant Pere, l'abadia de Sant Feliu i el portal de Sobreportes. Els materials usats serien les runes de les cases. Per tant, els francesos aconseguiren ocupar gran part del burg de Sant Pere, atrapant part de la guarnició que estava estacionada en el baluard de la Verge Maria, essent el principal punt de fricció la plaça de Sant Pere. Tot i resistir dos assalts, la posició no era gaire segura perquè estava a l'abast de l'artilleria francesa. Així, tan sols era qüestió de temps que la nova línia de defensa fos sobrepassada i, de retruc, un saqueig de terribles conseqüències per a Girona i els seus habitants. Per consegüent, la rendició abans que les tropes franceses es reorganitzessin per continuar l'ofensiva era l'única opció viable, puix que el terreny no era propici per crear una segona línia defensiva, atès que era una de les zones més densament poblades de la ciutat.²⁷

12.5.4.- L'ús de les feixines per part dels francesos

Les tropes franceses també utilitzaren la feixina per fortificar els seus campaments o per protegir l'artilleria. De fet, si pels defensors els hi era útil per protegir els punts febles del sistema defensiu, pels atacants, o sigui, els francesos, encara ho era més perquè

²⁷ AMGi. MA. 1710. *Adjunctio Belli*. 31 de desembre, f. 603-604. *Seguitur Preconium*. 31 de desembre, f. 604-604v. MA. 1711. *Adjunctio Belli*. 18 de gener, f. 43-43v. Marquis de QUINCY: *Histoire Militaire...*, Vol. III, p. 65 i Vol. VI, p.461.

precisament, excepte alguna estructura que restes dempeus, no hi havia res que els protegís del foc de l'artilleria o de la mosqueteria procedent de la muralla o de qualsevol altra fortificació. Malauradament, desconeixem el procediment, però, intuïtivament podem deduir que seria similar al que hem vist en el cantó dels defensors. Així, mentre unes tropes bloquejaven els accessos, altres, anirien pels entorns a buscar el material necessari que, bàsicament, seria massa arbòria. Com a mínim en els setges de 1694 i el de l'hivern de 1710 a 1711 utilitzaren la feixina a gran escala, ja que un dels problemes que es toparen quan obriren la trinxera per expugnar les fortificacions gironines fou que el terreny era massa rocós, cosa que impossibilitava excavar amb rapidesa. La solució fou l'ús de cistells plens de terra i pedra reforçats amb feixina. Lògicament, aquestes operacions endarreriren el setge i segons Quincy, en el de 1694 es xifrà en un dia extra. Un procediment similar s'usaria per construir una barrera que protegís als soldats i a l'artilleria del possible foc que provingués del fortí del Calvari. A part de la trinxera, també trobem feixina en la fortificació dels campaments, ja que eren els punts clau des d'on es controlava l'accés a Girona. Si en el setge de 1653, els francesos aprofitaren gran part de les estructures que havien aixecat els defensors els dies previs al setge, en el de finals de 1710 s'aixecà tota l'estructura del no-res. Mentre que en aquells dos setges la guarnició no efectuà cap sortida, en el de 1684 n'executà una, apoderant-se durant una estona les trinxeres més avançades, encara que la rèplica francesa fou contundent i rebutjà els intrusos.²⁸

²⁸ J. BRUGADA, Josep (2008): "Una crònica del setge de Girona de l'any 1710". *AIEG*. XLIX. 2008, p. 28-33.

CAPÍTOL 13: CONDICIONANTS DE LA GUERRA A GIRONA

13.1.- El debat estratègic

13.1.1.- La importància de la geografia

La idea que fos la capital gironina la plaça forta que protegís la frontera a l'Empordà fou sempre un motiu de discòrdia entre l'alt comandament espanyol. Hi havia un corrent que defensava la fortificació de Girona, però, simultàniament, n'hi havia un altre, molt més nombrosa, que hi estava radicalment en contra. Simplement, a tall d'exemple, citarem que mentre en el 1654 Joan Josep considerava la fortificació de Girona com a imprescindible per defensar Catalunya, l'any següent el marquès de Mortara opinava el contrari perquè era impossible fortificar-la. Cal recordar que els dos militars coneixien de primera mà Girona, atès que el primer fou el comandant de l'exèrcit que l'alliberà del setge de 1653 mentre que el marquès de Mortara dirigí l'operatiu que aconseguí, l'octubre de 1652, que els dirigents gironins canviessin de bàndol.¹ El curiós del cas és que els arguments per defensar una opció o una altra eren en els fons els mateixos o almenys coincidien força. Destacarem dues idees que generà el debat estratègic, que es perllongà quasi una centúria fins que es construí la fortalesa de Sant Ferran a Figueres, entorn de la segona meitat del segle XVIII. En primer lloc, la complexa geografia que hi ha als voltants de Girona i les seves implicacions militars a l'hora d'establir una adequada defensa. Així, cal considerar quatre rius (l'Onyar, el Güell, el Galligants i el Ter), un sistema muntanyós constituït per les muntanyes de les Pedreres, la Barrufa, Montilivi i, finalment, la plana en el Mercadal. Una mica més allunyada hi ha la muntanya del Puig d'en Roca, que a pesar de situar-se relativament lluny de Girona sempre ha jugat un cert paper des d'un punt de vista bèl·lic, encara que es visibilitzà més en la guerra del Francès.

13.1.1.1.- El sistema muntanyós

Les estructures muntanyoses i les seves implicacions en la defensa de Girona foren l'objecte principal dels debats entre els comandaments militars. I començarem aquest repàs amb la muntanya fonamental per mantenir Girona sota l'obediència del Rei Catòlic: Les Pedreres. No ens ha d'estranyar gens que fou en aquest punt on es produí el primer fet d'armes "modern" de la història de Girona durant el fallit setge francès de 1653.² I, consegüentment, es fortificà amb tres estructures de feixina: Conestable,

¹ AGM. Siglo XVII. 1ª Sección. Fortificación. Tomo XVII. Lligalls 1846 i 1861.

² Vegeu l'apartat 2.3.1.

Capítol (o Quatre Màrtirs) i Ciutat (o Sant Narcís). Però, posteriorment, es va fortificar exhaustivament, especialment durant la guerra de Successió Espanyola, a partir dels aprenentatges que s'extragueren del setge de 1694. Al costat de les Pedreres, i a tocar de la vall de Sant Daniel, hi ha la muntanya de la O, que estava coronada pel monestir del Calvari, posteriorment reconvertit en un fort. La particularitat d'aquesta muntanya era que el possible accés per part dels enemics era molt vertical i abrupte, mentre que pels defensors gironins els era ben fàcil assistir-la. A més, en cas que fos pres el fort del Calvari, se'l podia batre des de les fortificacions de les Pedreres, sense danyar en excés l'estructura defensiva gironina. La muntanya de la Barrufa, o vulgarment coneguda com a Montjuïc, generava molts problemes des d'un punt de vista defensiu, ja que té una part, la que mira cap a Girona que està deprimida (el cantó sud), mentre que en el cantó nord hi ha dos profunds barrancs que vigilen l'accés del Pont Major i de la Vall de Sant Daniel, respectivament. En el cantó est hi havia una petita elevació, un *padastro* com deien llavors, que facilitava enormement la tasca dels assetjadors, ja que els salvaguardava de l'artilleria del fort de Montjuïc. Per contra, en el sector oest s'acabaren els problemes quan es construï la torre de Sant Joan en barrar qualsevol accés. Finalment, el Puig d'en Roca no estigué mai fortificat, però sí que serví de refugi, per a les tropes amigues o enemigues, però molt especialment pels francesos en situar-hi artilleria contra Girona.³

El gran problema fou que la muntanya de la Barrufa estava separada de la resta de fortificacions. Tot i que, aparentment, la torre de Sant Joan, tenia com a finalitat donar escalf al fort de Montjuïc, la realitat n'era una altra. Per situació, estava més pensada que defensés el burg de Pedret i el portal de la Verge Maria. En canvi, li era impossible ajudar al fort perquè estava situada en un extrem de la muntanya de la Barrufa i a menor alçada d'aquell. Part de la solució hauria estat construir alguna fortificació per assegurar el control de la muntanya, cosa que s'executà durant el segle XVIII i principis del XIX.⁴ Però no estem parlant d'això perquè igualment quedava desarticulat el sistema

³ Vegeu el mapa núm. 10 i l'apartat 4.2.5.

⁴ M. GUITART: "El castell de Montjuïc: Una breu introducció a la seva història (segles XVII-XIX)". *AIEG*. LXII. 2021, p. 427-452 (En premsa).

defensiu, puix que no es podia construir una potent fortificació en la pendent, o en els peus, de la muntanya de la Barrufa.

Mapa núm. 17. Detall del mapa "Gironne" de Bertau (1711)

Font : BNF. Département Cartes et plans, GE D-16459.

El fortí del Calvari, marcat de color vermell, podia cobrir perfectament la vall de Sant Daniel.

La solució més eficient hauria estat que el fort del Calvari se l'hagués dotat d'artilleria perquè pogués actuar en l'hipotètic cas que un enemic ataqués les fortificacions de les muntanyes de la Barrufa o de les Pedreres. Per tant, en aquesta situació, el primer pas per assetjar la plaça gironina hauria consistit a expugnar el fort del Calvari. No hi ha cap dubte que l'operació d'aproximació i assalt hauria comportat enormes perjudicis, puix que s'hauria de situar un exèrcit en la falda de les Gavarres, exposat al càstig artillers procedent dels forts de les Pedreres, i d'algun hipotètic fortí que es construís en la Barrufa. Així, el cost en homes, material i temps hauria estat brutal, possiblement inaccessible pels mitjans de l'època. Sols ens consta que s'intentà fer alguna cosa d'aquest estil el desembre de 1710, però no s'arribà a temps de tenir construïdes les plataformes per l'artilleria, car abans s'abandonà el fort de Montjuïc. Considerem que la veritable importància del fortí del Calvari no era la de ser simplement un apèndix de la defensa, sinó que hauria d'haver estat el nexa que hauria donat sentit que Girona hagués estat una autèntica plaça militar. Malauradament, desconeixem quins foren els veritables motius perquè no es portés a terme una visió més integral del funcionament de la plaça gironina, però intuïm que anaren més lligats a la manca de recursos econòmics, cosa que obligava tan sols a construir les obres més peremptòries. Però, a més, també tindria molt a veure, i segurament fou el principal motiu, que cap

comandament militar considerà seriosament que Girona fos la veritable plaça que guarnia la frontera. La gran majoria la consideraven com aquell punt necessari per defensar la frontera, però que no podia portar el pes, tant per la distància amb aquesta, com per la peculiar orografia que condicionava la seva defensa. La prova més evident del que diem és que quan la Monarquia Hispànica disposà dels recursos econòmics, construï una fortificació a Figueres.

Si la complexitat geogràfica és ben present en l'entorn més pròxim de Girona, encara ho és més si ho mirem des d'una perspectiva més global. Tal com observem en el següent mapa, Girona estava en el centre d'un dels camins més factibles per accedir a la península Ibèrica.

Mapa núm. 18. La geografia física de la frontera entre Espanya i França

Font: Google maps

De fet, tan sols n'hi havia dos de transitables amb comoditat per a grans exèrcits: A Fuenterrabía (cantó basc) i l'Empordà.⁵ Un cop superats els Pirineus hi havia la plana empordanesa que queda abruptament bloquejada per les Gavarres, en el cantó sud-est, i la Serralada Transversal, a l'oest. El resultat és un petit pas que desemboca en la plana de la Selva. Precisament, per controlar aquest coll d'ampolla naixé Girona en el segle I aC.⁶ Durant els segles XVII, XVIII i XIX França "abusà" dels avantatges d'utilitzar aquest camí, puix que si aconseguia el domini marítim, podia portar l'artilleria, i les vitualles de

⁵ Certament que hi ha molts altres camins i, per només citar-ne un en la frontera catalana, també hi hauria la Cerdanya, essent l'obstacle a superar Puigcerdà. Ara bé, nosaltres, aquí, el que volem ressaltar són els camins factibles per transitar-hi un exèrcit compost per uns quants milers d'homes d'infanteria o cavalleria, i amb un tren d'artilleria. En aquesta situació, les opcions es redueixen dràsticament.

⁶ L. PALAHÍ: "Gerunda. L'urbanisme i l'organització. Algunes reflexions sobre unes quantes certes i moltes intuïcions". *Parva Gerunda*. Ajuntament de Girona. 2012, p. 72-75.

boca i de guerra, fins a l'Escala, o més enllà, mentre que si, per contra, no el tenia, podia igualment avituallar les tropes utilitzant la ruta terrestre, per l'Empordà. En aquest sentit, la geografia determinà que Girona es convertís en un baluard en lloc d'un obrador.

13.1.1.2.- La xarxa hidrogràfica

La xarxa hidrogràfica estava formada pels quatre rius mencionats i l'anomenat rec Monar, que abastia d'aigua a Girona. El Galligants fa entrar les aigües dins de Girona pel burg de Sant Pere i desemboca en el riu Onyar. Aquest darrer, que és alhora un afluent del Ter, travessa de Sud a Nord Girona originant, des d'un punt de vista defensiu, una ciutat amb dos recintes murats, un a cada cantó del riu. El riu Güell no entrava dins de Girona, però quedava molt a prop i era un afluent del riu Ter. Per últim, aquest darrer riu era el principal i recollia, directament o via Onyar, les aigües dels tres rius anteriorment mencionats. Així, la defensa de Girona quedava condicionada per la complexa xarxa hidrogràfica que ocasionava més d'un maldecap amb les periòdiques inundacions que malmetien les estructures defensives. D'aquestes, i només a tall d'exemple, recordar els aiguats de 1678 a conseqüència dels quals, una part del tram murat del Mercadal anà per terra i ocasionà més d'un maldecap als jurats gironins per reconstruir-lo.⁷ Tanmateix, a vegades, com ocorregué durant el setge de l'hivern de 1710 a 1711, els aiguats del pla de Girona afectaren de ple als assetjadors, donant vanes esperances d'un possible aixecament del setge per la impossibilitat de poder executar qualsevol maniobra militar els francesos. A desgrat dels defensors, el bon temps s'imposà i, finalment, només endarrerí la caiguda de Girona.⁸

13.1.2.- Les alternatives

L'esfondrament del poder francès a Catalunya, entre el setembre i octubre de 1652, ocasionà que la frontera militar entre França i Espanya pugés uns cent kilòmetres més amunt. De fet, estava en un punt indeterminat de l'Empordà car, al final, els francesos aconseguiren retenir Roses i els punts forts de l'actual Catalunya del Nord. Per contra,

⁷ El clàssic sobre les inundacions a Girona és: J. CHÍA: *Inundaciones en Gerona*. Girona: Imp. y Lib. Paciano Torres, 1861. Més recentment: A. RIBAS: *Les inundacions a Girona*. Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins. 2007.

⁸ Vegeu 4.2.5.

els espanyols tenien com a plaça forta Girona i una sèrie de punts precàriament defensats, com eren Castelló d'Empúries, Palamós, Figueres, Bàscara... La situació bèl·lica no feu cap tomb després del fallit setge francès de 1653, ja que l'exèrcit espanyol vencedor a Girona fou desfet a Bordils poc després, aturant l'ofensiva. Des de llavors i fins ben bé les darreres etapes de la llarga guerra entre les dues potències, l'*Armée* francesa entrava a Catalunya, no tant per conquerir territori, sinó per mantenir la iniciativa militar, enfront d'un exèrcit espanyol situat a la defensiva i confiat en la solidesa dels murs de Girona, com a darrer recurs defensiu. És en aquest context quan, des de l'alt comandament militar espanyol –a Barcelona i a Madrid- s'inicià un debat per valorar les alternatives que hi havia per tancar la frontera, un cop assumit que Perpinyà i Salses passarien a ser possessió dels francesos i que els Pirineus serien la nova frontera entre França i Espanya. Com és obvi, un dels grans interrogants era si Girona podria ser la plaça, en singular, que tanqués la frontera. L'elecció de Girona com la plaça d'armes principal per defensar la frontera empordanesa ha estat, de llarg, polèmic simplement perquè no era el lloc més idoni. Tanmateix, la decisió o, potser millor, la no decisió d'establir-ne una de més adequada durant la segona meitat del segle XVII, conduí paradoxalment que *de facto* Girona fos la principal fortificació per tancar la frontera fins a la construcció del castell de Sant Ferran a Figueres a mitjans del segle XVIII. Per això, si Girona queia, quedava oberta la porta per atacar a Barcelona i, de retruc, obtenir el control de Catalunya, objectiu més o menys declarat per les tropes franceses.

Ara bé, per analitzar correctament el procés ho podem fer a partir de cinc grans factors, com són la disponibilitat pressupostària, l'elecció del lloc on construir la fortificació, el termini d'execució de l'obra, la capacitat militar espanyola del moment i dels canvis de fidelitat en cas que fos perduda Girona. És obvi que n'hi ha més, alguns dels quals conjunturals, però aquest foren els que més influïren en l'alt comandament militar espanyol. A part, també caldria afegir els avantatges i els inconvenients que tenia Girona perquè fos la principal plaça d'armes per acabar de comprendre els motius que al final pesaren per fer aquesta tria. Cal dir, però, que mai agradà que ho fos i per això, finalment, es determinà construir el castell de Sant Ferran. Tanmateix, la història és força tossuda i Girona recuperà el protagonisme de plaça militar durant la guerra contra la Convenció (1793-1795) i molt especialment durant la guerra del Francès (1808-1814).

Una plaça d'armes és un concepte més ampli que el d'una fortificació perquè aquest darrer podia només implicar una construcció militar per defensar un punt concret. Una plaça d'armes és una fortificació molt gran, normalment que pogués allotjar uns quants milers d'homes, situada en un punt estratègic, però no necessàriament era per protegir un lloc en concret, sinó que podia ser un punt d'avituallament o de concentració de tropes. Un altre requeriment era l'existència d'una guarnició, la xifra de la qual solia variar si s'estava en guerra o no, i la figura del governador, que era el màxim responsable militar de la plaça. El governador i la guarnició solien implicar problemes, ja que per exemple per allotjar els soldats calia construir quarters, encara que en les primeres etapes solien utilitzar cases de particulars, quasi sempre buides. Per un altre cantó, l'existència d'un governador conduïa a un cert retall de la sobirania dels governants locals, especialment visible en temps de guerra. En aquest sentit, els principals avantatges de Girona eren que estava relativament a prop de la frontera, però prou allunyada per evitar que fos presa per sorpresa, i per això era útil el seu emplaçament tant si es volia fer una companya ofensiva com defensiva. A més, tenia la capacitat d'allotjar un exèrcit d'entre 3.000 i 5.000 homes, estava ben comunicada per mar i per terra, i l'entorn era fèrtil, indicatiu clar que l'avituallament no seria un problema. Per contra, per defensar-la convenientment, era necessari que comptés amb uns quants milers de soldats que representava, de retruc, deixar l'exèrcit virregnal sense tropes per executar altres operacions militars. Un altre inconvenient era que estava relativament allunyada de la frontera, deixant sense cobrir tot l'Empordà.

13.1.2.1.- La disponibilitat pressupostària

Possiblement la manca de capacitat econòmica de la Monarquia Hispànica fou la veritable causa perquè es decidís per apostar per Girona com a principal referent defensiu, encara que no fou l'únic. Les queixes de la manca de pressupost per part dels alts comandants de l'exèrcit espanyol foren una tònica recurrent durant al llarg de la segona meitat del segle XVII, començant per la màxima autoritat, el virrei. Moltes vegades calia escollir entre tenir un exèrcit d'uns 5.000 o 6.000 homes o bé unes bones fortificacions, però sense una tropa que les defenses.⁹ Òbviament, si aquest era el dilema, l'elecció era fàcil, car es preferia tenir uns quants milers d'homes disponibles a

⁹ AGM. Llig. 1850. Any 1654

l'inici de la campanya per poder fer front a les investides dels francesos, tancant-los, si feia falta, dins de Girona com a darrer recurs defensiu. La persistent manca de caudals condicionà fins i tot la construcció o reparació d'antigues fortificacions, puix que hi havia el perill que si no s'aconseguien acabar a temps, els francesos les podrien prendre i després destruir-les o, encara pitjor, aprofitar-se'n d'elles. Per això, projectes com la construcció d'una fortalesa a l'Empordà no prosperaren si no es preveien la finalització, per no malbaratar recursos econòmics. Així, per posar una xifra, el cost aproximat de fer una fortificació a Peralada ascendia uns 300.000 ducats.¹⁰ Una alternativa més econòmica fou la proposta del marquès de Buscayolo que consistia a aprofitar l'estructura del convent de les monges benedictines que hi havia a Vilabertran. Lògicament, la despesa queia en picat, ja que es va pressupostar en uns 100.000 rals de vuit.¹¹ Amb tot, Alejandro de Farnese no creia que construir un fort amb sis baluards, cortines, fossat, contraescarpa, mitges llunes i almenys dues portes es pogués aixecar per menys de 300.000 rals de vuit, encara que s'aprofités l'estructura d'un convent.¹² Un altre element que impedia la construcció de noves fortificacions era el manteniment o millora de les ja existents. A part de construir un nou fort a la frontera de l'Empordà i un altre a Puigcerdà, calia mantenir les construccions fetes a Roses, Girona, Cadaqués, Palamós... Tot això implicava uns recursos econòmics que llavors la Monarquia Hispànica no tenia. Només per les obres que calia fer l'any 1682 es necessitaven 2.250.000 rals.¹³ Com s'afirmà en el Consell de Guerra en el 1683 la demanda que

“se fortifique y pongan en defensa las plazas antiguas y aun en que se fortifiquen otras; es preciso considerar la imposibilidad de hacer alguna de nuevo cuando no hay un real ni para proseguir los reparos de las que hoy tenemos”.¹⁴

¹⁰ AGM. Llig. 2828. Any 1690

¹¹ AGM. Llig. 2376. Any 1676

¹² AGM. Llig. 2375. Any 1676

¹³ M.A. MARTÍ i A. ESPINO: Catalunya abans de la Guerra de Successió. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2013, p. 118

¹⁴ AGM: Llig. 2613. Any 1683

13.1.2.2.- L'elecció del lloc per construir la nova fortificació

Una altra característica determinant fou la manca d'unanimitat entre l'alt comandament espanyol a l'hora d'escollir l'emplaçament de la nova fortificació. Al llarg del segle XVII es defensaren diferents llocs, però tots compartien les mateixes característiques: Proximitat en la frontera perquè la finalitat bàsica era que la tanqués, de Figueres (per obtenir els materials per construir la fortificació) i de Roses (per rebre ajuda per mar en cas que fos atacada o bé per avituallar-la). Tancar la frontera implicava que la població escollida havia d'estar situada en un punt on recollís els quatre principals camins que podien optar els francesos si decidien entrar per L'Empordà: Pertús (Bellaguarda), Banyuls, la Massana i Requesens. Tants condicionants reduïren les opcions, ja que tan sols les complien Figueres, Hostalnou, Cabanes, Peralada i Vilabertran.

A principis de 1660, el marquès de Mortara proposà construir un fort a Figueres per allotjar-hi uns 200 homes. Tanmateix, aquell mateix any Baltasar de Rojas oferí una altra alternativa molt més elaborada. En primer lloc, calia construir un fort a tan sols mitja llegua de Bellaguarda, en un lloc denominat *Horno de vidrio*, i, a continuació, fortificar Hostalnou, ja que, a part de situar-se a dues llegues de Bellaguarda, tenia l'avantatge suplementari de la protecció que li proporcionava el riu Muga. Entre aquestes dues fortificacions i Roses, la frontera quedaria tancada i no caldria el concurs de Girona per fer-ho. També calia fortificar Cadaqués, Empúries i Palamós com a bases per si calgués enviar tropes a l'Empordà ràpidament.¹⁵ El 1664 el virrei Vicente Gonzaga també suggerí Figueres, però sense construir una ciutadella, a diferència de la proposta del marquès de Mortara feta quatre anys abans. Per completar la defensa també s'havien de millorar les defenses de Cadaqués i de Palamós i, important, demolir les fortificacions de Castelló d'Empúries per evitar que l'enemic s'apoderés d'elles.¹⁶ El virrei, duc de Sessa, recomanà Cabanes com la ubicació el 1670 perfecta perquè l'enclavament escollit estaria protegit per dos rius. Per un altre cantó, també es podria recolzar fàcilment amb Roses.¹⁷ No obstant això, dos anys més tard es canvià radicalment el lloc, ja que fins llavors s'havia apostat per un punt de l'Empordà, ara l'eix defensiu es traslladà a Girona perquè "*es la*

¹⁵ AGM: Llig. 1956. Any 1660

¹⁶ AGM: Llig. 2054. Any 1664

¹⁷ AGM: Llig. 2220. Any 1670

principal plaza de armas que vuestra majestad tiene en la frontera por hallarse en el centro de todas las demás plazas". Com que està rodejada per terreny muntanyós el més indicat era posar la màxima atenció en fortificar el recinte anomenat el Conestable. Per contra, en cas de necessitat, i per defensar-la, es podria quedar una quantitat important de l'exèrcit.¹⁸ Aquest informe va ser probablement la primera constatació palpable d'una realitat geoestratègica, fruit de la impotència per construir una fortificació a prop de la frontera, tal sí que tenien els francesos. Un any més tard, un altre informe, emès pel virrei el duc de San German, contradigué que Girona fos la plaça que calia tenir per defensar la frontera pel fet que tenia una complexa orografia que implicaria haver de construir cinc forts. A pesar de la forta despesa econòmica, no hi hauria cap seguretat que la plaça fos defensable i, finalment, s'hauria de tancar un exèrcit per oferir-li la protecció que li calia. Per contra, Peralada ofería una sèrie d'avantatges que la feien com el lloc idoni per construir un fort: tenia aigua en abundància, no tenia muntanyes en el voltant, tots els camins que venien de França conflüen en aquesta població i, per últim, Roses estava a tan sols dues llegendes.¹⁹ Ara bé, en el 1674 el plantejament tàctic de la guerra canvià i el duc de San German projectà una ofensiva dins del Rosselló que conduí a la captura de Bellaguarda. Immediatament després, fou arranjada i guarnida per un miler d'homes de contrastada qualitat. Malauradament, la resposta francesa evidencià el fracàs del projecte d'avançar la fortificació a la mateixa frontera. El mariscal Schomberg entrà a Catalunya l'any següent, bloquejà Bellaguarda i es dirigí contra Girona per executar un breu atac que fracassà. Posteriorment, sí que es dirigí contra Bellaguarda per assetjar-la. En qüestió d'unes dues setmanes la fortificació retornà a la sobirania francesa.²⁰ Amb aquesta operació militar quedà clar que tancant només el Pertús no s'aturarien les ofensives franceses perquè hi havia camins alternatius per fer entrar les tropes a Catalunya. A finals de 1676 el marquès de Buscayolo proposà construir la fortalesa a Vilabertran i no a Peralada com fins llavors s'havia defensat. Considerava que si bé la situació de Peralada era més elevada i conseqüentment més saludable perquè evitava l'estancament d'aigües quan plovia, però perdia potència defensiva en estar més allunyada del camí reial i, alhora,

¹⁸ AGM: Llig. 2267. Any 1672

¹⁹ AGM: Llig. 2287 i 2301. Any 1673

²⁰ M.A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 58 i ss.

era més difícil construir un fort regular. Per contra, Vilabertran estava en el camí reial i no tenia cap muntanya en l'entorn que la pogués perjudicar en la defensa. Respecte a la salubritat de les aigües, el marquès de Buscayolo ho relativitzava perquè deia que era un fet que ocorria en tot l'Empordà, però que es mitigava molt per la tramuntana, el vent del nord.²¹ El 1679 el duc de Bournonville apostà per fortificar Girona perquè era l'única població a prop de la frontera amb capacitat per allotjar un petit exèrcit que no pogués enfrontar-se amb el francès. Per contra, considerava que fortificar Peralada o Vilabertran no era fonamental, atès que no podien tancar correctament la frontera.²² Arguments similars es defensaren l'any 1683 amb l'afegit que Girona donava força al cordó defensiu format per Camprodon, Castellfollit de la Roca, Cadaqués, Roses i Palamós perquè quedava en el centre d'elles. Per contra, també hi hagué el lament que amb els diners gastats en arranjar part d'aquestes fortificacions es podria haver fet una a Peralada que realment sí que hauria pogut resultar decisiva per aturar les embranzides franceses.²³ Encara l'any 1690 es dubtava si calia fortificar Peralada perquè restava ben present l'experiència de 1675 quan s'aconseguí apoderar-se de Bellguarda, però, així i tot, l'*Armée* fou capaç d'arribar fins a Girona i atacar-la. Per un altre cantó, "*en la elección y construcción de la [fortificación] de Peralada [hay] inconvenientes e imposibilidades no fáciles de vencer*". A part, hi havia l'opinió que seria millor destinar els diners abans a Puigcerdà que a Peralada o, fins i tot, "*mientras haya tropas con que obrar*" no construir res.²⁴

13.1.2.3.- El termini de construcció de la nova fortificació

El termini de la construcció d'una fortificació anava lligat a una sèrie de factors, entre els quals hi havia la capacitat econòmica, proximitat dels materials constructius, facilitat per obtenir mà d'obra... I, finalment, el tipus de fortificació. Com que havia de ser un fort fronterer, amb capacitat per allotjar-hi infanteria i cavalleria, havia de tenir unes dimensions importants i aquí radicava el problema. Si la fortificació era gran, calia un cert temps en la construcció, cosa que no hi havia en el segle XVII, ja que sols es disposaven dels mesos d'hivern, els únics útils. Un cop comencés el període de

²¹ AGM: Llig. 2376. Any 1676

²² AGM: Llig. 2444. Any 1679

²³ AGM: Llig. 2613. Any 1683

²⁴ AGM: Llig. 2828. Any 1690

campanya hi havia el perill que les tropes franceses destruïssin o, en el pitjor dels casos, que arrepleguessin la fortificació i se la fessin seva. El termini més breu previst per construir una plaça en l'Empordà fou la de la proposta del marquès de Buscayolo de reaprofitar el convent de Vilabertran. Segons ell, el cos pentagonal estaria fet quan el període de campanyes comencés de nou, entre el març i l'abril.²⁵ Tanmateix, aquesta previsió tan optimista no era compartida per Alejandro Farnese per dos motius. El primer, era que llavors ja eren a finals de novembre i encara no havien començat les obres. Amb tant de retard era impossible tenir-lo enllestit abans que comencés el període de campanya. El segon, i potser el més important, era que la construcció de la fortificació projectada, i encara que s'aprofités el convent, s'allargaria entorn d'un any. O dit d'una altra manera, la construcció estaria sotmesa a almenys els perills de tota una campanya.²⁶

13.1.2.4.- Necessitat de tropes per protegir l'obra i els obrers

En realitat, és una conseqüència del termini de construcció. Si es feia una fortificació a la frontera, calia que a prop hi hagués un potent exèrcit que evités que una ràtzia destruís les obres fetes i conseqüentment tirés per terra la inversió econòmica feta fins llavors. Aquesta por paralizà molts projectes perquè l'alt comandament espanyol observava amb resignació que les seves tropes sempre estaven en inferioritat respecte a les franceses. Possiblement, l'únic moment factible durant la segona meitat del segle XVII, fou quan el duc de San German aconseguí portar la guerra en les terres del Rosselló. Però totes les energies econòmiques es destinaren a la reconstrucció i millora de Bellaguarda. Que el mariscal Schomberg aconseguís entrar a l'Empordà i dirigir-se contra Girona el 1675 sense que la pèrdua de Bellaguarda l'afectés, indica clarament el fracàs de la decisió d'haver confiat la defensa de la frontera en una única fortificació pròxima a ella. Es podia pensar que les tropes tan sols serien necessàries per protegir les obres durant el període de campanya, bàsicament, del març fins a l'octubre, però la realitat no era aquesta. Hi havia el perill que la guarnició d'alguna plaça fronterera efectués una ràtzia durant l'hivern per destruir o almenys entorpir els treballs. I això passava perquè els francesos tenien diverses fortificacions molt pròximes a la frontera.²⁷ A més, hi havia

²⁵ AGM: Llig. 2376. Any 1676

²⁶ AGM: Llig. 2375. Any 1676

²⁷ AGM: Llig. 2828. Any 1690

la dificultat d'anticipar els moviments de les tropes enemigues pel fet que hi havia molts camins per entrar a Catalunya. En aquest punt és bo recordar l'experiència de la campanya de 1709, quan el duc de Noailles ordenà que l'artilleria utilitzés el Pertús, però la infanteria i la cavalleria travessaren la frontera per camins gens habituals, amb la intenció de sorprendre els campaments avançats austriacistes.²⁸

13.1.2.5.- La canviant fidelitat de l'entorn de Girona

Una de les grans pors dels comandants espanyols, especialment visible durant els darrers anys de la guerra dels Segadors, era que si es perdia Girona podria comportar el canvi de fidelitat de tota la vegueria. Així mateix, les tropes franceses també tindrien el camí lliure fins a Barcelona pel fet que Hostalric no era llavors un obstacle de gran envergadura. Per un altre cantó, si les tropes espanyoles desembarquessin a Palamós per reconquerir Girona o Hostalric els seria impossible progressar, ja que l'entorn no els seria propici. Tanmateix, aquest no era l'únic problema. També valoraren que part de la noblesa que vivia a Barcelona es veuria abocada a donar obediència al Rei francès perquè perdria les seves terres i òbviament no tindria medis per subsistir. Un cas similar ocorreria amb els beneficiats eclesiàstics. Per últim, es dislocaria el comerç, ja que Catalunya quedaria partida en dues sobiraniaes i provocaria una nova crisi econòmica. Per això, consideraren que no calia gastar els escassos recursos econòmics per aixecar una nova fortificació, car tancant un exèrcit dins de Girona la frontera quedava prou protegida. Des d'un punt de vista polític, si els francesos es feien amb Girona, podien crear una audiència, nomenar oficials, fer insaculacions... o sigui crear un partit favorable als ells.²⁹ En aquest sentit anticiparen quaranta anys el que finalment ocorregué, ja que quan el duc de Noailles conquerí Girona el 1694 fou nomenat virrei de Catalunya, en competència amb l'espanyol, radicat a Barcelona, durant la darrera etapa de la guerra dels Nou Anys (1694-1697).

13.1.3.- Avantatges per escollir Girona com la plaça d'armes fronterera

Resulta evident que si Girona fou l'escollida per tancar la frontera de l'Empordà, era perquè complia amb algunes de les principals característiques que s'exigia a qualsevol

²⁸ Vegeu apartat 4.2.4.

²⁹ AGM (Fons Aparici): Llig. 1250 i 1850. Any 1654

plaça amb aquesta finalitat. Malgrat tot, interpretem que l'elecció fou més per la incapacitat de la Hisenda Reial de construir un veritable cordó defensiu que no pas per les virtuts de Girona com a baluard de la frontera. El curiós del cas és que la ciutat no aconseguí treure's del cim la finalitat amb la qual fou dissenyada i que no és altra que la de controlar la Via Augusta. De fet, aquesta travessava la població romana primigènia en l'actual carrer de la Força, dins de l'anomenada Força Vella.³⁰ Durant l'edat mitjana amb l'atac francès de 1285 i la guerra civil catalana (1462-1472) tornà a posar sobre la taula la seva excel·lent situació estratègica i la dificultat en prendre-la.³¹ Per això, el primer avantatge de Girona era la confluència dels camins cap a ella, ja que a partir d'aquí hi havia via directa cap a Barcelona. El segon punt serà la complicada xarxa fluvial que condicionà la fisonomia i, de retruc, la seva defensa, com també on atacar-la. Finalment, exposarem que un dels condicionants, positius, fou la seva relativa riquesa, tant econòmica com humana. Mentre que la primera permetia sufragar part del cost de la fortificació, la segona assegurava un mínim de força de combat, molt útil en moments complicats com foren els setges. Curiosament, un cop construït el fort de Sant Ferran a Figueres, a partir de la segona meitat del segle XVIII, semblava que Girona hauria perdut la funció de sentinella de la frontera, però les desfetes de la guerra Gran i especialment la guerra del Francès, tornà a recuperar el vell paper de clau de regne, com si els anys no haguessin transcorregut des de l'època romana.

13.1.3.1.- Tots els camins conflueixen a Girona

El primer i, possiblement, un dels més importants era l'avantatge estratègic que comportava que les principals rutes, i les més factibles, confluïen a Girona. En aquest sentit, el camí més habitual per superar l'obstacle que representava els Pirineus, passava pel Pertús, resseguint l'antiga Via Augusta, conduïa a la Jonquera i desembocava a Figueres. Tanmateix, aquest no fou l'únic camí que utilitzaren els francesos per entrar a l'Empordà, ja que els Pirineus representaren un formidable escull per l'artilleria, però no per la infanteria ni la cavalleria. La conseqüència més rellevant fou que cap població situada relativament a prop de la frontera, com foren Figueres, Vilabertran, Peralada... no satisfieien a l'alt comandament espanyol perquè no aconseguien segellar

³⁰ Nolla, Josep M. (2005): Al voltant.. p. 75.

³¹ Nolla, Josep M. (2014): La defensa... p. 59-71.

hermèticament la frontera. De fet, el problema radicava en la no alineació dels mitjans disponibles (construir tan sols una fortificació) amb els objectius (assegurar la frontera). Possiblement, una solució era projectar més d'una fortificació, en el cas que ens ocupa entre dues i tres, més el suport de Roses, com a base naval d'importància, hauria tancat la frontera. Girona, en aquest cas, hauria estat una plaça de rereguarda, com sempre havia sigut, amb l'objectiu de donar suport a les tropes situades a la frontera i com a punt d'encontre dels exèrcits que anaven a lluitar. Evidentment, imaginar aquesta situació era una autèntica quimera per una Monarquia que patia una crònica falta de recursos econòmics i la cara més visible era la incapacitat de pagar puntualment les soldades. Per contra, sí que ocorregué fou que s'aprofità que el principal camí quedava escanyat, per la situació de les Gavarres i de Rocacorba, i que menava cap a Girona per aixecar de nou una plaça fronterera. En un sentit molt estricte Girona recuperà les seves primigènies funcions, d'època romana, i que eren les de controlar el pas.

Un altre avantatge era la distància que hi havia entre la frontera i Girona i xifrada entorn de les deu llegües, cosa que impedia que fos presa mitjançant una acció llampec. Amb tot, la relativa proximitat amb la frontera feia que des de Girona s'estigués molt a l'aguait dels moviments francesos en el Rosselló.

Taula núm. 3. **Termini en dies de l'arribada de l'exèrcit francès a Girona**

Any setge	Data entrada	Data arribada	Núm. Dies
1653	19/06/1653	12/07/1653	23
1675	09/05/1675	27/05/1675	18
1684	01/05/1684	12/05/1684	11
1694	17/05/1694	19/06/1694	33
1706	09/02/1706	26/06/1706	17
1710	25/11/1710	15/12/1710	20
Mitjana			20,33

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1710). Elaboració pròpia.

Els temors augmentaven des del primer moment que *l'Armée* penetrava per l'Empordà, bàsicament perquè s'apoderava de les principals poblacions (amb l'excepció de Roses) amb una gran facilitat per la manca d'un potent exèrcit espanyol que li fes el contrapès. És en aquest punt que a Girona s'iniciaven els preparatius per si era assetjada que, òbviament, aquests s'acceleraven i s'aprofundien en funció del resultat de les

accions bèl·liques. Una bona referència és comprovar els dies que tardava l'exèrcit francès a arribar a Girona d'ençà que travessava la frontera.³² Per tant, difícilment es podria prendre una plaça per sorpresa si, com a mínim, es requerien onze dies per arribar fins ella, que és el que necessità el mariscal Bellefond per arribar fins a Girona el 1684, tot i que la mitjana era de vint dies. Però, si anem més enllà, i considerem com a termini inicial des del moment que es tenien les primeres notícies sobre una possible invasió fins que arribaven les tropes franceses davant els murs de Girona, el nombre de dies s'enfilava fins als quaranta.³³

Taula núm. 4. **Termini en dies entre les primeres notícies i l'arribada a Girona**

Any setge	Data primeres notícies	Data arribada	Núm. Dies
1653	13/05/1653	12/07/1653	60
1675	02/05/1675	27/05/1675	25
1684	26/04/1684	12/05/1684	16
1694	21/03/1694	19/06/1694	90
1706	09/02/1706	26/06/1706	17
1710	10/11/1710	15/12/1710	35
Mitjana			40,50

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1710). Elaboració pròpia.

La principal ruta de penetració de l'exèrcit francès a l'Empordà fou el coll de Pertús perquè era una via molt ample en la qual permetia transportar l'artilleria i els pertrets de guerra i de boca necessaris per a la campanya. Ara bé, en funció de les circumstàncies militars, també s'usaren camins alternatius, encara que dificultaren el trànsit de les tropes. D'aquests, els principals serien els colls de Portell, de Banyuls (Schomberg el 1675) o, fins i tot, per camins que eren quasi corriols per l'entorn de Requesens (duc de Noailles el 1709).³⁴ Un cop superats els Pirineus, les tropes franceses ocupaven en qüestió d'hores la Jonquera i Figueres, i tot l'entorn d'ambdues poblacions. En aquest punt, la invasió podia prendre dos camins. Per un cantó, el que podríem anomenar de l'interior, que era el que menava de Figueres a Girona passant per Bàscara i Medinyà.

³² AMGi. MA. 1653, f. 193-193v i f. 231. 1675, f. 244 i f. 252v. 1684, f. 257 i f. 314. 1694, f. 192v i f. 256. 1706, f. 89 i f. 124v. 1710, f. 485v i f. 543.

³³ AMGi. MA. 1653, f. 139. 1675, f. 193. 1684, f. 240. 1694, f. 119. 1706, f. 89. 1710, f. 451v.

³⁴ Vegeu els apartats 3.2.2. i 4.2.4.

Per l'altre, que seria el marítim, aniria per Castelló, Torroella de Montgrí i des d'aquí avançaria cap a Girona passant per Sant Jordi Desvalls i Cervià de Ter. Tot i que els exploradors francesos podien arribar l'entorn de Girona en qüestió de pocs dies, moure l'artilleria i les provisions ocasionava que haguessin de fer aturades en les poblacions citades per reagrupar l'exèrcit. Normalment, un cop el campament s'aixecava, es quedava un destacament francès per protegir la rereguarda, evitant que la comunicació amb el Rosselló quedés tallada per l'acció dels miquelets espanyols.

Era evident que si es volia controlar Catalunya, el veritable objectiu era Barcelona i no pas Girona, però era imprescindible posseir aquesta darrera plaça si es volia expugnar la capital catalana amb seguretat. Al llarg de quasi la centúria d'anys estudiats en la present tesi, ens consta tan sols una única vegada que s'intentà conquerir Barcelona sense abans haver pres Girona, quan l'exèrcit provenia de França. En realitat, la campanya de 1706 fou diferent de les anteriors, i posteriors, perquè el comandament borbònic considerà que era fonamental arribar tan aviat com fos possible a la capital catalana, ja que l'objectiu era prendre-la abans que arribessin els reforços austriacistes per via marítima. Això explicaria que un cop les tropes del duc de Noailles foren aturades a l'entrada de Girona, no insistissin de nou, sinó que optaren per agafar el camí marítim i dirigir-se ràpidament cap a Barcelona, per reunir-se amb la resta de l'exèrcit borbònic. Les conseqüències de la decisió foren importants perquè, per un cantó, la guarnició anglesa de Girona anà ràpidament cap a Barcelona i guarní el fort de Montjuïc, epicentre dels combats. Però, a més, amb la desfeta borbònica, hagueren de recular fins a la frontera francesa perquè no tenien una rereguarda protegida, puix que tan sols controlaven Roses (infra).³⁵ Per tant, controlar Girona no significava ser tan sols amo de la meitat de Catalunya, sinó que també tenir una adequada base per iniciar atacs cap al cor del domini espanyol.

13.1.3.2.- La xarxa fluvial

La xarxa fluvial, i molt especialment el riu Ter, també afavorí, en certa manera, la defensa de Girona. Per començar, l'accés més factible per atacar Girona, venint del nord, requeria superar el riu Ter, essent el pas natural el Pont Major, un pont construït expressament per aquesta finalitat. Tot i que en alguns moments es plantejà destruir-lo

³⁵ Vegeu l'apartat 4.2.1.

per impedir la progressió enemiga, la realitat s'imposà perquè una cosa era perjudicar l'avanç, que era el que feia el riu Ter, i una altra cosa era impedir-lo. Aquesta darrera circumstància tan sols es donava quan aquest anava molt ple, bàsicament en la primavera i la tardor, però, tal com ocorregué el 1684, per poc que baixés el cabal, conjuntament amb unes tropes decidides en salvar-lo, tot i els riscos, no era un obstacle insalvable (infra).³⁶ Ara bé, la gran majoria dels atacs que patí Girona es produïren quan el riu Ter portava poca aigua perquè el període de major pluviositat ja havia passat. Un altre riu que també condicionà la defensa fou l'Onyar, ja que tot i partir Girona en dues meitats, suposem que la fortificació del baluard de l'Areny, en el marge dret, significava l'existència d'un pla, o almenys una idea, de crear una segona línia de defensa si el Mercadal fos pres. Tenim dubtes de si s'aprofità el pas del riu Galligants, que llavors anava ple d'aigua per les recents pluges, en la construcció d'una travessera el 1711 per defensar el burg de Sant Pere, quan les tropes borbòniques atacaren el sector de la muralla del portal de la Verge Maria. Les fonts no deixen clar on se situà l'estructura defensiva, si al capdavall de la plaça o uns quants metres més enllà (infra).³⁷ No deixarem de citar que el rec Monar abastí d'aigua la vall de les muralles del Mercadal.

13.1.3.3.- La població i la riquesa econòmica

No hi ha cap dubte que Girona era l'indret amb més població i riquesa econòmica de tota la vegueria de Girona i de més enllà. De fet, ocupà les primeres posicions durant el segle XVII, i part del següent, si el nostre marc és Catalunya.³⁸ El binomi població i riquesa, en termes militars del segle XVII, implicava una certa capacitat de defensar-se, amb un terç propi, però també capacitat econòmica per pagar part del cost de la construcció d'un complex defensiu a l'altura dels esdeveniments. Àdhuc podem anar més enllà en considerar que la riquesa econòmica gironina, tant la provinent de la municipalitat, com del Capítol, contribuí decisivament en la fortificació de la futura plaça. A grans trets, aquestes dues institucions assumiren la despesa de terraplenar la muralla del Mercadal, la construcció del baluard de l'Areny i de part del de la Verge Maria, els fortins del Capítol i de la Ciutat i de part del fort del Conestable, sense comptar

³⁶ Vegeu l'apartat 3.3.2.

³⁷ Vegeu l'apartat 4.2.5.

³⁸ F. MIRALPEIX i X. TORRES: *Girona Moderna (segles XVI-XVIII). De l'obrador al baluard*. Ajuntament de Girona. 2015, p. 17.

les múltiples despeses per arranjar muralles, torres i portals, així com la de proporcionar quarters als terços que s'allotjaren amb caràcter permanent, guarnició, o conjuntural. Per més important que fossin totes aquestes aportacions econòmiques, que ho foren i no ho neguem, possiblement on marcà la distinció fou la capacitat gironina d'ajudar econòmicament en darrera instància a les autoritats militars quan, en determinats moments, es quedaren sense recursos econòmics per continuar les obres. En aquest punt podem recordar els inicis de la construcció dels forts de Montjuïc i del Conestable en el 1675 o la seva continuació en els anys 1676 i 1677, en els diversos donatius... (infra).³⁹ Per cloure aquest epígraf, aportarem una sèrie de dades que mostren l'aportació econòmica que efectuaren les principals institucions gironines en uns moments molt concrets. Segons el Capítol, tan sols el 1682 es gastà 132.000 rals, o 6.600 lliures al canvi en fortificacions, mentre que la municipalitat afirmà que entre 1673 i 1693 gastà més de 150.000 lliures pel mateix concepte.⁴⁰ I, respecte a la població, tan sols per indicar una xifra, el 1705, els gremis i confraries afirmaren que comptaven amb 890 nombres.⁴¹ A part, hauríem de comptar els estaments privilegiats i els eclesiàstics, mostrant-nos que Girona podia arribar a aixecar un terç de més d'un miler de soldats.

13.1.4.- Inconvenients per escollir Girona com la plaça d'armes fronterera

Quasi sempre s'han destacat més els inconvenients que les virtuts de Girona com a plaça militar, i amb raó. Intentarem en aquest apartat sintetitzar en solament tres punts els principals inconvenients, segons el nostre criteri, que patí Girona perquè pogués ser una plaça d'armes completament eficient. Aquest són el domini de l'entorn més immediat (les muntanyes), l'excessiva distància amb la frontera i la relativa llunyania amb la costa. De fet, eren tres aspectes que poca cosa s'hi podia fer, ja que, a part de disposar una major quantitat de recursos econòmics per construir un complex defensiu adequat, i consegüentment es minimitzaria l'efecte perjudicial de les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres, els altres dos són fruit de la decisió d'escollir Girona per aquesta funció militar.

³⁹ Vegeu l'apartat 8.4.

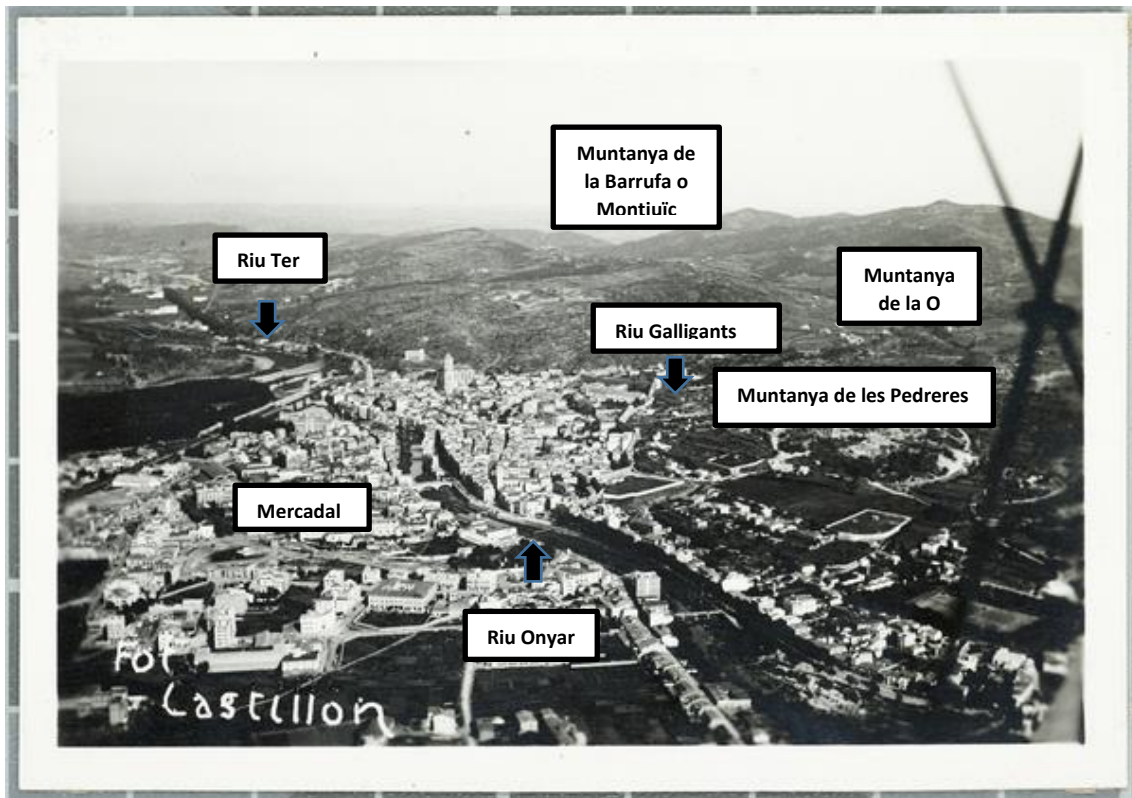
⁴⁰ F. MIRALPEIX: "Aproximació a l'art i l'arquitectura a Girona en el context de la Guerra de Successió i la Nova Planta". *La Guerra de Successió i la Nova Planta*. Cicles de conferències Girona a l'abast, XIII, p. 100. AMGi. MA. 1692. *Adjunctio Belli*. 18 de maig, f. 244v-245.

⁴¹ AMGi. 1705. *Memoria...* 13 d'agost, f. 277-286.

13.1.4.1.- Ciutat dominada per muntanyes

En el principi d'aquest capítol s'ha detallat el conjunt de muntanyes que tenien implicacions en la defensa de la plaça gironina. Molts comandants opinaren que tanta complexitat orogràfica implicava que no era possible considerar-la una plaça militar i menys la que tanqués la frontera. De fet, i en un sentit estricte, tan sols n'eren dos les que afectaven realment la defensa de Girona: la Barrufa i les Pedreres. D'aquestes, la segona era encara més fonamental que la primera, ja que descobria completament Girona mentre que en la Barrufa tan sols els burgs de Pedret i de Sant Pere. Per un altre cantó, les muntanyes tan sols causaren problemes a partir de la darrera dècada del segle XVII perquè els anteriors setges, a excepció del de l'any 1675, sempre intentaren expugnar Girona des del Mercadal que, a priori, semblava el punt més factible, ja que les muralles estaven sense terraplenar i el terreny era ideal per construir-hi trinxeres, a diferència dels punts elevats. Des d'aquest punt de vista, el problema real no eren les muntanyes, sinó la quantitat de tropa necessària per defensar-la, car si es volia afrontar un setge amb garanties, s'havien de tancar entorn dels tres a quatre mil homes. Disposar de tanta tropa en un espai tan reduït generava molts problemes perquè s'havien d'allotjar, alimentar..., però, també, deixava la resta de Catalunya sense un exèrcit de maniobra, tal com podem observar en les diferents experiències militars del període estudiat (infra). No obstant això, també podem pensar que el veritable problema que afrontà la Monarquia Hispànica fou el de no tenir capacitat per posar sobre el terreny un exèrcit competent, de similar força al francès, i al mateix temps, tenir guarnides les principals places. Com que sempre la xifra de soldats se situà per sota de les veritables necessitats, resultà que els comandants espanyols no es podien permetre deixar immobilitzats uns quants milers d'homes a Girona, puix que implicava deixar desguarnides altres poblacions, especialment la capital catalana.

Figura núm. 13. Vista aèria de Girona

Font: Fons i col·lecció d'Emili Massanes i Burcet. Autor: Carles Castillon (1930-1970). Procedència: INSPAÍ.

En aquesta imatge es pot comprovar perfectament com la geografia condiciona la defensa, i l'atac, de la plaça gironina. No s'observa nítidament el riu Güell.

13.1.4.2.- Massa distància de la frontera

Fa unes pàgines que anunciàvem que un dels avantatges de Girona era que restava prou allunyada de la frontera per evitar que l'*Armée* pogués executar un cop de mà, com si ocorregué amb Figueres, com per exemple. Altrament, implicava deixar tot l'Empordà sense protecció. En realitat, sí que hi havia guarnicions a diferents poblacions, a destacar la de Roses, però quan l'exèrcit francès travessava la frontera ho feia amb tal força que el més sensat era retirar les guarnicions a lloc segur, que solia ser Girona. Abandonar l'Empordà significava permetre que els francesos poguessin alimentar el seu exèrcit a casa de l'enemic, però també hi treien contribucions econòmiques. Tanmateix, el gran problema era que minava la moral d'una part de la població perquè se sentia indefensa. En la multitud de cartes que enviaren els jurats gironins al virrei podem resseguir les múltiples correrries que efectuaren els francesos durant tot aquest període, ja que no hi havia cap força que la pogués aturar. Moltíssimes vegades la guarnició gironina, més o

menys reforçada, en la majoria d'ocasions per tropes que s'havien retirat de l'Empordà, no s'atrevia d'abandonar la protecció de l'artilleria situada en les muralles gironines, puix que era conscient que era inferior, especialment en nombre de soldats desplegats. Al seu torn, els comandants francesos tampoc s'atrevien a arribar fins a Girona i solien aturar la progressió a Bàscara, pel cantó nord, i entorn de Verges, per l'est. Això no volia dir que columnes d'exploradors sí que hi arribessin, però no buscaven un enfrontament directe. Ara bé, que atuessin la progressió cap a Girona no implicava que després anessin cap a altres zones, com Banyoles o Olot, quasi sempre per saquejar el territori, ja que, repetim, l'objectiu principal era fer recaure el pes del sosteniment del seu exèrcit en el territori enemic. Poquíssimes vegades es produïen xocs directes entre els exèrcits espanyol i francès, i quan es produïen, a excepció de la batalla del Ter (1694), les xifres d'homes enfrontats eren modestes, car el pes la solien portar tropes d'avantguarda i no el gros de l'exèrcit de cada bàndol. Tota aquesta problemàtica ja se'n fou plenament conscient des de 1654 o 1655, quan es comprovà que consolidar els terrenys recuperats més amunt de Girona era quasi impossible.

13.1.4.3.- Girona era una plaça allunyada de la costa

Un aspecte important, però possiblement de menor importància en comparació els altres dos, era que Girona no estava a prop de la costa. Si era atacada, tan sols podria rebre ajuda per via terrestre, després d'un penós viatge. El millor exemple el trobem en les operacions per alliberar Girona del setge que el mariscal Hocquincourt imposà a Girona el 1653. Les tropes espanyoles sortiren de Barcelona cap a Blanes per via marítima el 15 de setembre, per després continuar el trajecte per terra fins al 23 de setembre. El mateix podem dir respecte als invasors: El 1710 duc de Noailles feu enviar l'artilleria a l'Escala també per mar, però llavors transportar-la des d'aquell port fins a Girona fou tota una odissea pel mal estat del terreny, després de molts dies de pluja. Fins aquí podríem considerar que tant beneficiava com perjudicava la relativa llunyania d'un port, però si observem fets contemporanis, arribem a la conclusió que possiblement la perjudicà relativament, especialment durant la guerra de Successió Espanyola. Tot i que durant les darreres etapes de la guerra dels Segadors no hi hagué un clar dominador de l'espai marítim, sí que s'observa que la tendència era que a poc a poc el poder francès s'imposés a l'hispanic, tot i rebre ajuda dels aliats, especialment els

holandesos. Dins d'aquest ordre de coses, la conquesta de Barcelona de 1697 seria l'exponent de la superioritat francesa. Tanmateix, durant la guerra de Successió Espanyola, l'armada aliada, bàsicament britànica, sí que s'imposà i pel que respecte a Girona, un fet ens ho mostra clarament. Durant la primavera de 1710, el duc de Noailles ja intentà conquerir Girona, però els aliats respongueren enviant l'armada contra Sète, cosa que l'obligà a recular per protegir la França metropolitana (infra).⁴² Dintre de l'especulació, podríem considerar que si Girona hagués tingut un port, o relativament a prop d'ell, es podria haver evitat la desfeta de 1711. Per un altre cantó, resulta evident que era més fàcil d'avituallar o introduir reforços en places com Palamós o Roses. El problema per aquestes era que estaven massa escorades cap a la costa i no podien tancar les rutes interiors. Girona, per contra, aconseguia taponar qualsevol penetració provinent de l'Empordà i, amb tot, estava relativament pròxima a quatre ports: Roses, Palamós, Sant Feliu de Guíxols i Blanes.

13.2.- L'art de la guerra

Intentar traçar les principals línies del període estudiat de l'anomenat art de la guerra és força feixuc perquè el rang temporal es força dilatat (quasi tres quarts de segle), els actors canviaren, però, sobretot, les dinàmiques oscil·laren durant el temps. A grans trets, podem dir que si durant la guerra dels Segadors, hi havia una quasi igualtat entre els contendents, aquesta es trenca sobretot a partir de la guerra d'Holanda i molt especialment des dels anys 1675-1677. Posteriorment, la preponderància francesa fou ascendent, tot i l'entrebanc que els hi suposà la desfeta de 1684, i es notà sobretot a partir de la guerra dels Nou Anys. Durant la guerra de Successió les forces austriacistes aguantaren els embats francesos àdhuc el darrer moment, ja que cal recordar que durant la primavera de 1710 el duc de Noailles intentà envair l'Empordà, però hagué de recular per defensar Sète de l'atac que efectuava la flota aliada. Tanmateix, cal aclarir que l'anàlisi sempre quedarà en certa manera emmascarat pel que podríem definir si el front era prioritari, o no. Possiblement, fins a la guerra de Luxemburg, la frontera empordanesa adquirí més aviat un caràcter secundari mentre que tan sols en la guerra dels Nou Anys es convertí en un dels fronts principals de guerra, molt visible amb la

⁴² Vegeu els apartats 2.3.1 i 4.2.5.

conquesta de Roses el 1693 i les campanyes dels anys següents. Durant la guerra de Successió, la frontera de l'Empordà tornà el seu caràcter residual, encara que en determinats moments, com la campanya de 1706 o la de l'hivern de 1710/1 agafà una major volada pels esdeveniments que ocorregueren.

Un problema afegit és identificar clarament els contendents perquè si fins a finals del segle XVII veiem absolutament clar dos bàndols, espanyols i francesos, durant la guerra de Successió no ho fou tant. Per sort, un dels dos contendents no alterà, que fou el francès mentre que les forces del pretendent austriacistes foren més heterogènies, cosa que representà una major riquesa en el planteig defensiu. Malgrat tots els condicionants indicats, la vella tàctica hispànica de recular fins a Girona resistí el temps i àdhuc anà més enllà.

13.2.1.- La invasió

Quan es produïa una invasió, la primera regla, per dir-ho alguna manera, era que l'exèrcit espanyol, o defensor si ens ho mirem des de l'òptica de la guerra de Successió, restava en posició defensiva, ja que habitualment era inferior en quantitat, i moltes també en qualitat, d'homes que podia oposar al seu contrincant francès. Això no volia dir que s'abandonés el territori, sinó que simplement, des d'un punt de vista tàctic, en comptes de ser sobrepassat, buscava un lloc més favorable per la defensa de la frontera. Tan sols el brevíssim període que les forces espanyoles retingueren la fortalesa de Bellaguarda (1674-1675) es pogué plantejar una altra opció defensiva. No obstant això, la pretesa seguretat saltà pels aires amb l'acció del mariscal Schomberg que, tot i no controlar Bellaguarda, aconseguí igualment arribar a Girona. Fracassats els intents de construir una fortalesa que tanqués la frontera (poblacions com Figueres, Vilabertran, Peralada foren les principals candidates a allotjar-la), l'alternativa fou establir una sèrie de guarnicions entorn de la frontera, la més forta a Figueres a excepció de la de Roses, més per controlar el territori que no pas per assegurar-lo. Així, cada cop que es produïa una invasió, tot i donar-se alguna escaramussa d'escassa transcendència militar en algun punt proper de la frontera bàsicament protagonitzat per miquelets, els comandants militars espanyols retiraven les tropes almenys fins a Bàscara, evitant en tot moment l'enfrontament directe. Normalment, es deixava algun esquadró de cavalleria per controlar els moviments dels francesos mentre que la infanteria, suposem que per la

lentitud de moviment, es dirigia cap a Girona. No ens consta que la guarnició espanyola de Roses inquietes gaire les rutes de subministrament dels francesos. El camí més habitual d'invasió era el Pertús perquè era el més apte pel trànsit de tota mena de carruatges, ja que a part de la infanteria i la cavalleria, els francesos solien portar un tren d'artilleria i d'altres bagatges. Així, un cop els invasors dominaven Figueres bàsicament tenien dues opcions: Dirigir-se a Bàscara per progressar fins a Girona o continuar cap a la costa, en direcció a Castelló d'Empúries, Torroella de Montgrí... per endinsar-se cap a Verges, la Bisbal, Cervià... En cap dels setges del període estudiat, les tropes franceses es dirigiren contra Girona directament un cop penetraren l'Empordà. Aquest fet, certament sorprenent, afavorí a la capital gironina de sortir-ne victoriosa, puix que donà temps que arribessin reforços o efectuar obres d'urgència per reforçar els punts febles d'aquell moment. En aquest sentit el setge de 1684 n'és un clar exemple. Podríem especular en els motius, però tampoc tindria molt de sentit, car fou una situació que es visqué en tots els setges, tant els que Girona aconseguí resistir com els que finalment capitulà. Amb tot, sí que hi hauria certes causes "objectives," com un excés de confiança en els comandants francesos (1653), esperar els bagatges (1684), decidir si atacar Girona o Barcelona (1694)...

Un cop les tropes franceses posaven el peu a Catalunya, començava una gradual retirada cap a Girona de les forces espanyoles, ja que els enfrontaments eren rars, com el que podríem anomenar "sorpreses" o encontres més o menys fortuïts. Així, tan sols trobaríem dos episodis que podríem anomenar com a traumàtics, com foren la captura de les guarnicions de Figueres dels anys 1676 i 1709. Deixant de banda aquests, que, per un altre cantó, si aprofundim en cadascun d'ells, observariem certes ineficiències que conduïren al desastre, sols ens quedaria un xoc, la denominada batalla del Ter o de Verges (maig de 1694), que mostrà amb tota la cruesa possible el que no s'havia de fer: Presentar batalla en camp obert contra un exèrcit francès superior en la xifra de soldats, d'artilleria... i sobretot en qualitat dels seus efectius. El resultat és prou conegut, puix que trencà la línia defensiva llargament establerta durant dècades en capitular Girona a finals de juny d'aquell any.

Tornant a la retirada de les tropes espanyoles, o austriacistes durant la guerra de Successió, quan es produïa una invasió francesa, ja que amagava una trampa. És cert que els francesos eren els amos de l'Empordà, i de més enllà si optaven per dirigir-se a

Banyoles, Besalú o a Olot, però també ho era que les disperses tropes espanyoles en diferents guarnicions es concentraven en un únic punt on s'aconseguia minimitzar l'avantatge numèric francès. Òbviament, parlem de Girona i del seu peculiar entorn constituït per una sèrie de cims i de rius que complicaven les operacions destinades a bloquejar-la. Si una guarnició ordinària en temps de guerra justejava el miler d'efectius, excloent-hi expressament el terç de la municipalitat i les companyies que podien mobilitzar els eclesiàstics, amb reforços procedents d'altres presidis la xifra solia doblar-se o triplicar-se, tot i les dificultats en allotjar, i alimentar la cavalleria, que solia provocar que part d'ella fos retirada, com ocorregué el 1684 per exemple. Així, les forces defensores es retiraven simplement per escollir quin seria el terreny on s'establiria la batalla, cosa que de fet ja era un primer, i cabdal, avantatge. Ara bé, què passava si els comandants francesos no es movien de la seva zona de confort, o sigui, no es dirigien cap a Girona i restaven vagant per l'Empordà? Doncs no gran cosa perquè les forces espanyoles simplement controlaven els moviments de les forces enemigues sense buscar un encontre directe, excepte els indicats anteriorment. Aquest punt és més important del que semblaria a priori perquè si considerem tot el període estudiat (de 1635 a 1714) tan sols Girona rebé atacs de consideració els anys 1653, 1675, 1684, 1694, 1706, 1708, 1709, 1710/1 (durant el setge) i 1712. Podríem allargar lleugerament la llista d'anys si obrim el ventall d'amenaques amb els anys 1654, 1655, 1676, 1695 i 1705 en incloure-hi no tan sols assalts directes, sinó també bloquejos o intents seriosos d'atac, que es podien materialitzar en qualsevol moment. En la primera llista hi ha deu anys mentre que si afegim la segona, aquesta augmenta amb cinc més. Dit d'una altra manera, menys del 20% del període estudiat Girona estigué realment amenaçada, però cada any que hi hagué guerra oberta, l'Empordà quedà abandonat a la seva sort amb els corresponents perjudicis pels seus naturals i perquè no dir-ho, també a la Corona. Pels habitants de la zona, havia de ser terrible que a l'hivern haguessin de suportar unes tropes que els abandonarien tan bon punt els francesos travessessin la frontera. Llavors, els nous senyors exigiren tota classe de contribucions, tant econòmiques com materials o fins i tot efectuar lleves. Castellví ens ha deixat multitud de mostres del que estem parlant. Ara bé, tot i l'enorme sofriment, el que ens importa ara destacar era el cercle maliciós que s'establí com a regla general: Els generals francesos eren plenament conscients que els espanyols no els plantarien cara des de la línia de la frontera, sinó

que recularen fins a Girona. Lògicament, ells eren amos de l'Empordà i podrien alimentar el seu exèrcit a l'Empordà, alleugerint el sud de França d'aquesta feixuga tasca. Per tant, Catalunya alimentava dos exèrcits alhora: El francès concentrat a l'Empordà i l'espanyol de Girona en avall. Des d'aquest prisma, l'enfrontament directe no convenia a ningú perquè s'arriscava a perdre-ho tot en un esdeveniment difícil de controlar. Així, l'equilibri s'arribava quan les forces defensores reculaven mentre les atacants avançaven, però sense mai arribar a l'enfrontament armat. Per tant, fer el pas d'assaltar Girona havia de venir acompanyat per una sèrie de motius, o raons, profundes. En aquest sentit, i tan sols analitzant els enfrontaments armats, el setge de 1653 vingué motivat per l'ansia de recuperar el terreny perdut pel sector franco-català. L'atac de 1675 es donà perquè els francesos buscaven destruir l'exèrcit virregnal per tenir les mans lliures a l'hora de recuperar la fortalesa de Bellaguarda. En canvi, segons sembla, l'any 1684, el marquès de Bellefond ja s'adonà que Girona estava molt reforçada, però el sentit d'honor l'obligà a prendre una decisió que des d'un punt de vista racional no era la més adequada. El setge de 1694 és la gran excepció perquè l'assalt es produí després de la victòria obtinguda a Verges que desfeu l'exèrcit virregnal. Finalment, en el setge de 1710/1 s'ajuntaren circumstàncies politicomilitars (debilitat del sector austriacista) amb personals (calia prendre una ciutat abans d'obtenir el grau de mariscal de l'exèrcit francès).

13.2.2.- La plaça gironina

El camí més habitual per arribar a Girona era seguir l'antiga Via Augusta, cosa que conduïa que el primer obstacle a superar fos el riu Ter. El pas natural d'aquest riu era fer-ho a partir de l'anomenat Pont Major que era un pont situat a un kilòmetre i escaig del nucli urbà de Girona. En principi no era un obstacle formidable, tot i que en el 1675 l'alt comandament espanyol volia demolir-lo per perjudicar la progressió francesa. Finalment, la voladura no s'executà perquè no tenia molt de sentit, puix tampoc hauria impedit el pas dels francesos perquè el riu no solia anar ple. Solament en el 1684 sí que fou una autèntica barrera, ja que els darrers dies havia plogut molt. Amb tot, el marquès de Bellefond ordenà que fos travessat per assaltar les posicions espanyoles situades a l'altre cantó de la riba. Les instruccions es portaren a terme de nit i, encara que se saldaren amb un rotund èxit, el cost en vides humanes fou alt perquè uns quants

centenars de soldats francesos es negaren. Cal dir, però, que hi hagué moments que no ens consta que es defensés, com en els anys 1653, 1694 i 1710. Per contra, el 1706 fou suficient que l'accés al pont fos bloquejat amb unes bigues i que el defensés inicialment un regiment italià perquè l'assalt francès fracassés. En canvi, durant el bloqueig de 1712, les forces borbòniques no pogueren mantenir sota control el Pont Major tot i comptar amb un fortí de feixina.

Un cop superat el primer obstacle, si seguia el camí directe cap a Girona, els francesos es topaven amb una segona línia defensiva que girava entorn de l'hospital de Sant Llàtzer, que estava reforçat amb un rastell i feixina. Els combats més durs es produïren durant els setges de 1675 i 1684 mentre que en la resta no ens consta cap operació d'importància en aquest sector. Cal dir, però, que en el 1684 les forces franceses aprengueren de l'error que cometeren nou anys abans i, un cop foren aturats en l'hospital, pujaren per la muntanya de la Barrufa, que el dominava, per tallar la guarnició allí situada. Precisament en un d'aquests combats fou quan la vida del virrei, el duc de Bournonville, perillà, ja que confluïren una sèrie de factors com l'absència de llum perquè era de nit, els espais eren reduïts, una gran confusió per on provenia l'atac... L'aprenentatge més important fou que per controlar el burg de Pedret s'havia de construir una fortificació per tallar de soca-arrel la temptació de prendre aquell suburbi de Girona mitjançant un rodeig en la muntanya de la Barrufa. Una utilitat complementària fou la d'assegurar el camí entre el fort de Montjuïc i la ciutat, especialment quan el primer fos atacat. La fortificació establerta fou la torre de Sant Joan, que complí amb les expectatives perquè els borbònics tan sols aconseguiren dominar Pedret quan resultà engrunada per l'intens bombardeig que fou sotmesa a principis de 1711.

Un cop superats els obstacles inicials que, a tall de conclusió eren el Pont Major i l'hospital de Sant Llàtzer, els francesos ja podien desplaçar-se en l'anomenat Pla de Girona i que tan sols estava defensada el 1653 per un pany de muralla d'origen baix medieval del burg anomenat Mercadal. A conseqüència d'aquell setge, es construïren dos baluards de pedra, anomenats de Sant Francesc i de Santa Clara, en l'extrem sud d'aquella muralla. Durant la guerra de Devolució, l'accés del rec Monar es defensà amb un baluard de feixina anomenat del Governador. En el setge de 1684, l'estructura ja era més completa perquè a part dels tres baluards citats, n'hi trobem dos més, també de

feixina, en el sector nord del Mercadal i, novetat, una mitja lluna de feixina situada més enllà del recinte murat. Aparentment, la muralla del Mercadal era el punt més feble del recinte gironí perquè era un sector molt ampli amb múltiples objectius atacables i alguns d'ells sols foren precàriament millorats amb feixina durant molts anys, però la història ens ho contradia expressament, puix que els dos únics assalts que s'han documentat, els de 1653 i 1684, fracassaren estrepitosament. Per contra, els francesos trobaren l'èxit assetjant Girona per les dues elevacions que la dominaven, tot i que les circumstàncies foren diferents en cadascuna d'elles. En el 1694, l'artilleria s'ubicà en una muntanya denominada Montilivi i que està enfront de les Pedreres i baté el convent dels Caputxins, que era la defensa més avançada d'aquell sector. Probablement, la violència del bombardeig conduí que fos abandonat per les forces que el guarnien i el fracàs en l'operació de reconquesta conduí a l'ensorrament de la moral de les tropes espanyoles, ja de per si força baix després dels recents desastres a Verges i a Palamós. Un comportament similar observem en la guarnició del fort de Montjuïc en el desembre de 1710 que en quedar-se sense capacitat de respondre a l'artilleria francesa, abandonà la fortificació, obrint el camí a la conquesta francesa de Girona, que s'allargà quasi un mes tan sols per les adverses condicions climatològiques.

13.2.3.- El setge

El setge fou l'operació militar més representativa de les que es produïren a Girona, ja que aquesta actuà d'autèntic baluard en la frontera empordanesa. De fet, fou reconeguda com l'*avantmural* de Catalunya. La realitat fou molt més complexa perquè dins del mot "setge" amaga una multitud de fets bèl·lics que sovint solen passar força desapercebuts. Una de les primeres tasques que executava l'exèrcit invasor un cop arribava a Girona era aïllar-la de l'exterior. Certament, no era una tasca fàcil per la complicada orografia, especialment en el cantó que mirava les Gavarres, impedir qualsevol comunicació amb l'exterior, especialment amb Barcelona. Del setge de 1710 coneixem a la perfecció les operacions que efectuaren els francesos per bloquejar Girona. Els borbònics arribaren a Girona el 15 de desembre i tres dies més tard ja havien establert un rigorós bloqueig. Girona estava completament circumval·lada el 22 de desembre, després que els francesos construïssin tres grans quarters. El primer, que era el quarter general, estava situat a Palau Çacosta i controlava fins a Salt. El segon, ubicat

a Palol d'Onyar i abastava fins a la muntanya de Rafart (Celrà) i el tercer, establert a Campdorà, i controlava Sarrià, Pont Major i Domeny.⁴³ A diferència del setge de 1653 i 1684, el sector de la muralla del Mercadal quasi no hi havia francesos per controlar els moviments. De fet, tampoc feia falta perquè en la plaça gironina sols hi havia dues portes sense estar tapiades que eren les del portal de la Verge Maria i de Sant Cristofol, i cap d'elles donava en aquell sector. Per tant, episodis com la sortida quasi cinematogràfica del marquès de Sierra de Girona a finals de juliol de 1653 per informar el virrei, Joan Josep d'Àustria, que la plaça no aguantaria molt de temps, són rars, per no dir únics. La demanda d'ajuda anava lligada a la durada del setge, que excepte els de 1653 i el de l'hivern de 1710/1 no posaren a prova la capacitat de resistència de la plaça. El bloqueig de 1712 fou un fet bèl·lic diferent perquè la durada temporal fou molt dilatada (vuit mesos i cinc dies), encara que els trets distintius foren que la guarnició mantingué molt de temps la capacitat d'efectuar sortides per avituallar-se, com també els intents de l'exterior per introduir-hi vitualles. Possiblement, tan sols hauríem de considerar-lo pròpiament un setge des de finals de novembre o principis de desembre de 1712.

Taula núm. 5. **Durada dels setges**

Any setge	Data inici	Data fi	Núm. Dies
1653	12/07/1653	24/09/1653	74
1675	27/05/1675	28/05/1675	1
1684	12/05/1684	02/06/1684	21
1694	19/06/1694	29/06/1694	10
1710/1	15/12/1710	23/01/1711	39

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1711). Elaboració pròpia.

Malgrat tot, observem que la durada no era cap element definitori, atès que el que es perllongà més en el temps, el de 1653, la plaça gironina aconseguí aguantar les investides franceses. Per contra, en un dels més curts, el de 1694, significà que per primer cop en més de dos-cents anys, o sigui, des de la guerra civil catalana (segle XV), que Girona capitulà davant les forces d'una potència enemiga. Curiosament, la plaça gironina tant caigué a l'estiu (1694) com a l'hivern (dels anys 1710 i 1711), cosa que

⁴³ AMGi. 1710. *Carta a S. Magt.* 18 de desembre, f. 555-555v. *Carta als Diputats.* 22 de desembre, f. 571-571v. J. BRUGADA: "Una crònica...", pàgs. 28 i 29.

l'estacionalitat tampoc fou un element definitori a l'hora de predir si la plaça podria resistir un setge o no.

El següent pas que efectuava l'exèrcit francès era estudiar quin era el lloc més adequat per assetjar-la. I les respostes foren múltiples, però, curiosament, les que tingueren més èxit foren les que a priori semblaven més inaccessibles, com l'assalt del convent dels Caputxins (1694) i el fort de Montjuïc (1710). Un aspecte interessant a ressaltar és l'increment constant de potència de foc de l'artilleria francesa. Mentre que el 1653 es comptabilitzaren 365 projectils, la xifra augmentà quasi exponencialment el 1684 amb més de 2.000, dels quals almenys 500 es dirigiren contra la ciutat. Malauradament, no ens consta cap recompte pels setges de 1694 i 1710, un clar indicatiu que el nombre de projectils caiguts fou molt elevat. No tenim cap dubte que gran part de l'èxit de l'exèrcit francès en els setges de 1694 i 1710 el podríem atribuir als efectes devastadors que provocà en la moral de la guarnició, i de la població gironina, el desplegament d'un tren d'artilleria sense precedents. Si en els setges de 1653 i 1684 l'artilleria se centrà bàsicament en destruir la muralla, en els de 1694 i 1710 els objectius foren molt més amplis. Mostres del que parlem les trobem en els manuals d'acords de 1694, com el fet que els jurats hagueren de canviar de lloc de reunions i buscar el refugi *"en los aposentos de las voltas grassas de la casa de Agullana les quals se havian fetas carregar ab cairats y terra per resistir a las bombas"* el 28 de juny. Més gràfics ho foren a principis de 1711 quan asseguraren que era *"inexplicable lo foch que entre morters, artilleries y magranas reals llansa dins de esta Ciutat cuya caseria esta la meytat derribada."* En el quadre que segueix podem comprovar com veritablement l'exèrcit francès incrementà la potència de foc a partir de trens d'artilleria cada cop més amplis.⁴⁴

Taula núm. 6. **Nombre de peces d'artilleria**

Anys	Canons	Morters	Observacions
1653	4	0	Altres fonts indiquen 3 canons.
1684	11	0	6 de campanya i 5 de setge
1694	16	4	
1710	25	4	

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1711). Elaboració pròpia.

⁴⁴ BC. F. Bon. 2.490. *Relacion sucinta...* f. 5. AMGi. MA. 1694 (17447). *Nota sobre lo haverse tingut de retirar...* 28 de juny, f. 320-320v. MA. 1711. *Carta als Diputats.* 7 de gener, f. 25-26.

Podem especular que un dels motius perquè Girona no fos assetjada el 1675 fou que el duc de Schomberg no disposava de peces d'artilleria, o no les suficients. El mateix podem dir del fracàs austriacista en el bloqueig de Girona el 1712, especialment els mesos de novembre i de desembre d'aquell any. Àdhuc, un dels errors, i potser dels més obvis, de la fortificació de la plaça gironina, encara que la historiografia no l'ha destacat prou, fou que els diferents forts no estaven convenientment artillats. La nostra atenció se centra en el fort del Calvari, que tot i situar-se en un lloc clau per la defensa de Girona, la manca d'artilleria no permeté explotar el seu potencial. Així, qualsevol atac que rebés el cantó nord-est del fort de Montjuïc, que fou el lloc escollit en el setge de 1710, rebria el càstig de l'artilleria del Calvari. Alhora, també podria defensar els forts del Conestable i del Capítol, i del monestir militaritzat dels Caputxins, si l'atac es dirigia contra les Pedreres (setge de 1694). Al seu torn, el Conestable i el Capítol podrien defensar el Calvari, si l'objectiu dels francesos hagués estat desarticlar l'eix defensiu.

La darrera fase de qualsevol setge era l'assalt, que era el moment on se solien produir el nombre més gran de baixes. A Girona trobem totes les situacions possibles: Rendir-se abans que l'assalt es produís (1694), resistir l'assalt o assalts (1653 i 1684), rendir-se un cop les tropes franceses havien aconseguit fer-se forts dins de la plaça (1710) o no produir-se l'assalt (1675 i 1712). Anteriorment, ja hem efectuat alguna especulació sobre els motius perquè fracassaren els intents de prendre Girona el 1675 i 1712 i per això no insistirem més. Tampoc parlarem gaire més sobre les operacions de 1694, simplement perquè les forces franceses eren els amos de la muntanya que predomina sobre Girona i era evident que la resistència era una autèntica quimera, per no dir un suïcidi. Tanmateix, sí que ens aturarem un moment, per buscar les diferències entre els assalts de 1684 (els de l'agost de 1653 tenim poca informació en aquest sentit, tot i que considerem que fou molt similar el que es produí trenta anys més tard) amb el de 1710. En el 1684 l'artilleria obrí una bretxa en la muralla del Mercadal prou gran per assaltar Girona. Mentre que una part de l'exèrcit francès atacà les mitges llunes del Governador, Santa Creu i Santa Clara, una altra part es dirigí contra la bretxa. Centrem-nos ara en la disposició de les tropes que assaltaren la bretxa:

“La primera hilera era de hombres armados con petos, y espaldares, o celada con rodela, y espada en mano. La segunda, era de hombres que llevaban achas de cortar en las manos. Y la tercera, de granaderos, y luego le seguian los demas.”

En total, uns 5.000 soldats. Ara bé, durant l'assalt del 23 de gener de 1710 el protagonisme se l'emportaren els granaders, seguits per més de 2.000 fusellers. Per tant, en poc més de vint anys, almenys a Girona, s'ha comprovat un canvi de concepció tàctica a l'hora d'assaltar una plaça fortificada. No obstant això, no cal cometre l'error de pensar que en el 1684 s'usaren sobretot armes blanques, sinó tot el contrari, ja que les armes de foc foren les que predominaren. Llavors, tan sols les primeres unitats s'armaren, i es protegiren, amb peces de ferro. Simplement cal recordar una dada: Els soldats espanyols que defensaven els baluards de feixina solament pogueren efectuar un únic tret mentre que els dos d'obra, només pogueren recarregar un cop, abans d'agafar les armes blanques per defensar la posició.⁴⁵

13.2.4.- La batalla

Precisem que entenem com a batalla la topada de dues unitats militars en un espai més o menys obert, per distingir de qualsevol operació de setge. Lògicament, és una divisió un pèl artificial, però que vol reflectir la riquesa de recursos militars emprats entorn de la plaça gironina. Seguint el nostre criteri, localitzem vuit fets bèl·lics que els podem enquadrar dins el concepte definit com a batalles. Possiblement, podríem afegir-hi alguna altra operació militar més, si consideréssim les accions militars que es desenvoluparen durant el bloqueig austriacista, però igualment tampoc canviarien gaire les nostres reflexions. Una anàlisi superficial conclouria que el resultat de la batalla no condicionava la sort de la plaça gironina, ja que sols una derrota, la de 1694, la condemnà irremeiablement mentre que les altres (1675, 1684 i 1709) no tingueren grans repercussions en el resultat final. La veritat és que, en primer lloc, cal considerar la naturalesa de la batalla, o sigui, si aquesta buscava un resultat concloent o, per contra, era una operació més, possiblement amb ànim de desgastar l'adversari.

⁴⁵ BC. F. Bon. 2.490. *Relacion sucinta...* f. 8.

Taula núm. 7. **Batalles entorn de Girona (1653-1709)**

Guerra	Data batalla	Motiu	Resultat
Segadors	12/07/1653	Intent francès d'apoderar-se de les Pedreres	Victòria
Segadors	24/09/1653	Alliberar Girona del setge francès	Victòria
Holanda	28/05/1675	Assalt francès al fortí i a l'hospital de Sant Llàtzer	Derrota
Luxemburg	12/05/1684	Travessar riu Ter	Derrota
Nou Anys	24/06/1694	Reconquerir el convent dels Caputxins	Derrota
Successió	26/02/1706	Intent borbònic de superar el Pont Major	Victòria
Successió	28/05/1708	Repel·lir agressió borbònica	Victòria
Successió	02/09/1709	Assalt per sorpresa contra la cavalleria	Derrota

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1709). Elaboració pròpia.

Nota: El resultat és des de l'òptica del defensor.

La derrota de 1675 no anà a més simplement perquè les forces franceses es retiraren per causes desconegudes, tot i que s'insinuà que foren les fortes pèrdues que patiren per assaltar unes fortificacions exteriors. En canvi, la de 1684, no acabà en un desastre perquè els francesos fracassaren en l'assalt final. Finalment, el 1709, la derrota austriacista simplement fou una acció magistral del duc de Noailles que, cal dir-ho també, li podria haver sortit molt malament si el general Frankemberg hagués escoltat els advertiments dels sentinelles. Podem dir exactament el mateix amb les victòries que no foren gaire útils pel resultat final de la guerra. En aquest apartat hi trobem les dues que es produïren durant la guerra de Successió: 1706 i 1708. Mentre que la primera permeté conservar cinc anys més Girona sota l'òrbita austriacista, la segona fou un clar exemple de com repel·lir una agressió contra una plaça quan comptava amb suficients forces. De tot plegat, tan sols ens queden les dues victòries de la guerra dels Segadors. Creiem que no ens equivocarem gaire si afirmem que pogueren canviar el curs dels esdeveniments, almenys en el curt i possiblement el mitjà termini. Mentre que la primera assegurà el domini espanyol de la plaça, la segona l'aixecà del setge francès. Ens podríem preguntar què hauria passat si Girona hagués sucumbit durant el setge? L'exèrcit espanyol hauria tingut suficient força per recuperar de nou la plaça gironina? Intuïm que hauria estat una empresa formidable, per no dir titànica. Àdhuc, què hauria ocorregut si durant les negociacions pel Tractat dels Pirineus Girona hagués estat sota òrbita francesa?

Deixant de banda especulacions, sí que ens interessa mostrar uns breus perfils de les batalles que es produïren entorn de Girona. En primer lloc, la xifra de combatents no era molt elevada, ja que, com a molt, parlem d'uns 5.000 homes per bàndol, tot i que eren xifres respectables. Moltes vegades hi havia una gran desproporció entre les forces combatents: El 1675 els francesos assaltaren amb 4.000 homes el fortí de feixina de Montjuïc que estava defensat per uns pocs centenars de soldats i un parell d'esquadrons de cavalleria. També trobem batalles on les xifres prou feines arribaren el miler de combatents, com la del 12 de juliol de 1653 en la que els francesos enviaren un miler d'infants i un centenar llarg de cavalls per apoderar-se de la muntanya de les Pedreres. Menys soldats combateren en la fallida reconquesta del convent dels Caputxins, puix que sortiren mig miler d'espanyols mentre que els defensors haurien de ser unes poques dotzenes de soldats. Un segon aspecte que ens interessa ressaltar és la mobilitat, ja que sense ella no s'explica ni la batalla de Sant Dalmau (24 de setembre de 1653), ni la batalla del riu Ter (12 de maig de 1684) o l'operació sorpresa del duc de Noailles el setembre de 1709. En aquestes operacions, la cavalleria, però també la infanteria, jugaren un paper clau. Per contra, l'artilleria prou feines hi intervingué, en part, perquè podia alentir els moviments ofensius, però també perquè es lluità en espais reduïts. Una altra característica era que no sempre l'exèrcit defensor tenia les de guanyar, tot i decidir on es desenvoluparia la batalla. En aquest sentit, 24 de setembre de 1653, les tropes espanyoles es posaren en marxa a la matinada i aconseguiren dominar les fortificacions franceses perquè no foren socorregudes. Segurament els comandaments francesos pensaren que era una trampa i que l'atac principal provindria d'un altre lloc. Òbviament, quan s'adonaren de l'error, fou massa tard i sols pogueren efectuar una retirada relativament ordenada. Ja hem parlat a bastament sobre l'especial disposició de l'entorn (muntanyes, planers, rius...) i no ens resulta gens estrany que condicionés el desenvolupament de qualsevol batalla. El terreny perjudicà el duc de Noailles el 1708, però el beneficià dos anys més tard quan la presència d'una petita elevació facilità l'obertura de la trinxera per assaltar el fort de Montjuïc. Una situació similar es trobà el seu pare el 1694: El punt feble de la plaça gironina era no tenir cobert un atac procedent de la muntanya de Montilivi. En canvi, els intents borbònics per entrar provisions a Girona per les Gavarres acabaren en un desastre perquè els austriacistes coneixien el terreny i podien preparar emboscades amb facilitat. Una altra característica que

condicionà el desenvolupament d'una batalla era la qualitat de les tropes. No hi ha cap mena de dubte de la veterania de les forces, tant espanyoles com franceses, que lluitaren el 1684, per la tipologia de les operacions militars que emprengueren, com travessar el riu Ter, i superar la defensa espanyola en el burg de Pedret, o la resistència numantina de la guarnició quan sols estava protegida per una precària fortificació a l'assalt francès. Per contra, el fracàs borbònic de 1706 ens dona a entendre que les forces que llavors conduïa el duc de Noailles no eren d'una gran qualitat mentre que els defensors sí que comptaven amb tropes experimentades. En efecte, el governador gironí, Milord Donegal, al capdavant de les forces angleses, que estaven presents a Girona en l'acció de Pont Major, defensaren aferrissadament el fort de Montjuïc, a Barcelona, quan les forces borbòniques l'assaltaren poques setmanes més tard.

Figura núm. 14. El pla de Girona inundat

Font: Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet. Autor: Valentí Fagnoli (1932). Procedència: INSPA. Una imatge similar trobaríem els primers dies de gener de 1711 en ple setge borbònic. En primer terme, la torre de Sant Joan que dominava el burg de Pedret.

La meteorologia també condicionà les operacions militars, car en el maig de 1684 havia plogut tant que el comandament espanyol pensà erròniament que era impossible travessar el riu Ter. La pluja també endarrerí l'arribada de l'artilleria en el camp borbònic a mitjans de desembre de 1710. Pocs dies més tard plugué tant que quasi obligà a

l'exèrcit assetjador haver de sol·licitar la rendició. En canvi, el vent, amb l'ajuda d'una operació de diversió dels assaltants, impedí a la guarnició espanyola sentir que obrien la trinxera als francesos el 1684. El vent també impedí escoltar, a principis de 1713, els 36 trets d'artilleria que el duc de Berwick efectuà a Verges per advertir a la guarnició de Girona que l'alliberament estava a tocar.

Acabarem recordant que tot i la importància de la batalla, l'element definidor de la història militar a Girona fou el setge. En aquest sentit, la batalla s'integrà a ell, tant per ofegar-la (juliol de 1653, 1684...) o com per aixecar-lo (setembre de 1653, 1694...). Ara bé, tan sols es produí una única operació, el citat contraatac fracassat de 1694, que fou realment decisiu per la sort de la plaça gironina.

13.2.5.- L'avituellament de la ciutat assetjada

Quan hi havia indicis raonables que Girona podia ser assetjada, la maquinària municipal es posava en marxa per assegurar el correcte proveïment d'aliments, ja que sols hi havia una cosa segura: En cas de setge, ningú sabia quant podria durar. En aquest sentit, no resulta gens estrany que una de les primeres preocupacions dels integrants de la Junta de Guerra fos assegurar un correcte avituellament de cereal, la base de l'alimentació de llavors. El procediment variava en funció del moment en què es produïa l'amenaça, ja que si en el setge de 1653 el problema radicava que el cereal encara estava en el camp, en el de l'hivern de 1710 a 1711 ja estava collit i tan sols s'havia de moldre. Tornant en l'any 1653, una dificultat afegida fou el comportament de les tropes espanyoles que provocaren una desbandada de pagesos, deixant els camps sense que ningú els segués. La municipalitat assumí les tasques de recol·lecció, davant el trist panorama que es perdés la collita per no fer-hi res. La feina fou ingent perquè contractaren soldats de la guarnició per segar els camps, demanaren carruatges de l'exèrcit per transportar el cereal... Per coordinar totes les tasques es crearen dues comissions, una per la recollida i l'altra pel transport i emmagatzematge dels cereals. Paral·lelament, s'efectuà una recerca del blat que ja hi havia dins de Girona, tant si era de titularitat pública com privada. En el cas dels habitants gironins, tan sols se'ls deixà provisions fins a l'agost mentre que la resta fou confiscat. Un cop el cereal estava en els magatzems calia moldre'l per transformar-lo en farina, però el treball s'endevinava complicat si l'enemic bloquejava la séquia Monar, que era l'origen de l'aigua que movia

els molins hidràulics gironins. La solució era moldre ràpidament tot el cereal possible, és el cas de 1710, o construir molins de sang, també anomenats *atahonas*, per usar-los des del moment que els francesos bloqueguessin la ciutat. Durant el setge de 1653, la municipalitat gironina n'ordenà la construcció d'uns quants d'aquests instruments, situant els dos primers en els Estudis Generals. En el 1678 es considerà adequat construir els molins de sang el moment que els francesos travessessin el riu Fluvià. A més, es desmuntà la maquinària dels molins que estaven a fora dels murs, suposem per minimitzar danys, però també per aprofitar les peces per construir els molins de sang.

Un aspecte fonamental era determinar quina era la quantitat adequada de quarteres de cereal per sostenir un setge amb garanties. De fet, no hi havia una regulació de la quantitat ideal, ja que moltes vegades s'intentava arrebregar tot el que es pogués. L'única referència explícita sobre una quantitat mínima la trobem en una carta que enviaren els jurats gironins al virrei el 4 de febrer 1700. En aquesta informaren que fins llavors havien entrat 7.500 quarteres de cereals a Girona, sense comptar les dels eclesiàstics que tenien unes xifres similars, de les quals tenien reservades 800 per si hi havia algun conflicte. Ara bé, la realitat fou que oscil·là en temps, tot i que, en termes generals, es considerava adequat emmagatzemar entre 600 i 700 quarteres. Precisament, en el setge de 1653 es pensà que aquella era la quantitat adequada per aguantar un parell de mesos. El setge de 1684 fou el que s'acaparà menys, puix que tan sols n'hi havia 300 en el pallol, possiblement l'explicació s'ha de buscar en el fet que el gra encara era verd per segar. Per contra, en el 1694 foren 600 les quarteres que hi havia en el magatzem mentre que en el 1709 se'n parlà de tenir-ne 500. Cal dir, però, que en el 1694, poc abans de la desastrosa batalla a Verges, la municipalitat gironina vengué força cereal perquè estava a punt d'entrar la nova collita i es creia que es faria malbé el que hi havia en el pallol.⁴⁶

Una mesura destinada a un ràpid avituallament era la franquesa dels drets d'entrada del cereal durant el període de perill. Tanmateix, era un arbitri perillós perquè un cop a

⁴⁶ AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 23 de juny, f. 199v-201. *Alia Adjunctio Belli*. 24 de juny, f. 201-203. *Adjunctio Belli*. 4 de juliol, f. 217v-219v. *Adjunctio Belli*. 26 de juliol, f. 242-242v. *Adjunctio Belli*. 10 d'agost, f. 258-259. El fuster Narcís Xiquella construí els dos primers molins de sang a raó de 60 lliures cadascun. MA. 1678. *Adjunctio Belli*. 14 de juny, f. 199-199v. MA. 1684. *Adjunctio Belli*. 15 de maig, f. 332v-334. MA. 1694 (17447). *Adjunctio Botiga*. 25 de maig, f. 199v-200. *Adjunctio Belli*. 29 de maig, f. 208-208v. MA. 1700. *Carta al virrei, Jordi de Darmstadt*. 4 de febrero, f. 97v-98. MA. 1709. *Adjunctio Belli*. 18 d'agost, f. 429v-430. 1710. *Adjunctio Belli*. 19 de desembre, f. 556v-557.

dins, es podria vendre a Girona sense pagar els corresponents drets, provocant un perjudici en les finances de la municipalitat. Per evitar-ho, s'anotava en un quadern qui ho entrava i la quantitat. Quan el perill havia passat, es comprovava la quantitat que sortia i tan sols pagaria el corresponent dret si finalment el cereal s'havia venut dins dels límits municipals. Aquest sistema de control no era específic al gra, sinó que també s'usava en altres mercaderies, però molt especialment en el vi per ser objecte de molts fraus.⁴⁷ A vegades, les precaucions no servien per res perquè finalment els francesos no s'apropaven a Girona i en el pallol hi havia un munt de farina que si no es prenia cap decisió, s'hauria de llançar. En el 1693, la municipalitat tenia emmagatzemades 800 quarteres i el 27 de juny acordà vendre'n 25 tres dies a la setmana a raó de 12 sous l'arrova. A principis de setembre encara quedaven 400 quarteres que s'hagueren de vendre a correuita, sense imposar un preu, perquè la por era que es faria malbé dintre de pocs dies.⁴⁸

El recompte de les provisions que tenien els habitants de Girona fou un altre procediment establert per la municipalitat per acaparar provisions. Mentre que en el 1653 s'efectuà a partir de la segona setmana de setembre, quan el setge ja durava dos mesos i la manca de queviures en moltes famílies ocasionava autèntics estralls, en el 1709, davant la por d'un possible setge, s'executà abans. Ara bé, en el del 1653 se centrà sols en el blat, en el 1709 la recerca fou molt més àmplia, cosa que ens ha permès conèixer que en una casa gironina s'hi trobava habitualment faves, arròs, oli, fesols, cigrons, encara que el producte més repetit era la cansalada. Cal dir, però, que moltes persones manifestaren que no tenien res (entenem que no tenien gran quantitat emmagatzemada).⁴⁹

La provisió de carn tenia un procediment completament diferent del que hem vist respecte del cereal perquè la municipalitat arrendava el servei a una persona, que es comprometia a proporcionar 200 ovelles, 500 moltons i 200 anyells a l'any. Amb el temps s'inclogué una clàusula en la taba, anomenada pacte de guerra, segons la qual, l'arrendador podia renunciar el servei de provisió de carn sempre que l'exèrcit enemic

⁴⁷ AMGi. MA. 1705. *Adjunctio Tabula*. 1 de setembre, f. 312-312v.

⁴⁸ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Botiga*. 27 de juny, f. 345-345v. *Adjunctio Botiga*. 4 de setembre, f. 489-489v.

⁴⁹ AMGi. MA. 1709. *Llista feta de las vitualles [que] tenen los habitants de la present Ciutat*. 13 d'agost, f. 408v-420v.

se situés a quatre o menys llegües de Girona. Doncs bé, en el 1693, l'arrendador, el mercader Esteve Andreu, volgué renunciar al·legant precisament l'escassa distància de l'exèrcit francès, però la Junta de les Carns no li acceptà perquè el campament enemic estava a Sant Pere Pescador, que eren unes cinc llegües de Girona. Seguidament, l'amenaçaren d'executar les garanties que havia donat si persistia en l'actitud. Malgrat tot, el conflicte no anà a més perquè les dues parts es reuniren per aclarir el conflicte: Mentre que l'arrendador defensava que podia renunciar perquè els francesos tenien una guarnició a Sant Mori, a tres llegües de Girona, la municipalitat defensava que el contracte especificava que l'important era on estava l'exèrcit format i en aquells moments era a Sant Pere Pescador. També tragueren el precedent de 1689 que l'exèrcit francès estava a Santa Leocàdia d'Àlguema i l'arrendador no renuncià tot i estar a menys de quatre llegües. Finalment, s'acordà que en determinats productes hi hauria dos preus de tall, en funció de la distància que es trobés l'exèrcit enemic.

Taula núm. 8. **Preu del tall de la carn (1693)**

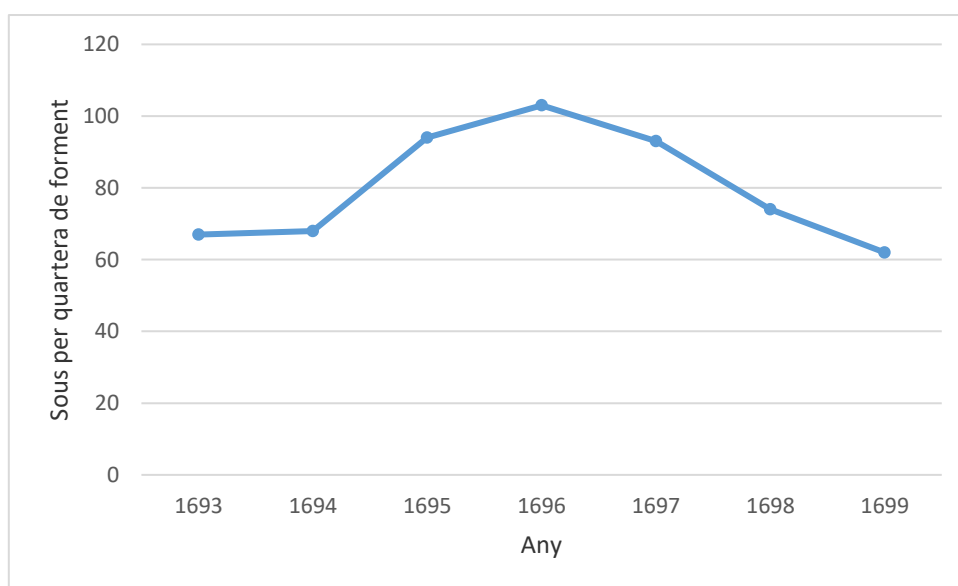
Preu d'una lliura de carn	Enemic més lluny de 4 llegües	Enemic més a prop de 4 llegües
Moltó, anyell i vedella	4 sous	4 sous 3 diners
Ovella i crestat	2 sous i 8 diners	2 sous i 9 diners
Bou	2 sous i 6 diners	2 sous i 6 diners
Porc	3 sous	3 sous

Font: AMGi. Manual d'Acords (1693). Elaboració pròpia.

A part, també es va preveure que si un hipotètic enemic tallés la comunicació amb Barcelona o amb Aragó, setge i pesta, l'arrendador podia renunciar a la provisió. Com ja havia ocorregut en altres ocasions, la retirada de l'enemic, alleugerí els problemes, però no els resolgué. Aquest, de nou, explotà amb virulència quan la municipalitat preparà el nou contracte de provisió de carns, per l'any 1694, i especificà expressament que l'arrendador sols podria renunciar si un exèrcit enemic creuava la Costa Roja o el Congost, o sigui, a sols una llegua de Girona. Davant d'aquestes condicions tan exigents, cap persona agafà el tall i la municipalitat es veié obligada a prorrogar successivament

el contracte en vigor.⁵⁰ Quan l'exèrcit francès estava assetjant Palamós, l'arrendador volgué renunciar el proveïment de la carn, però la municipalitat no li acceptà. Malgrat tot, i possiblement per evitar quedar-se sense carn, a finals de maig de 1694 la Junta de Guerra aprovà comprar 50 bous. Observem una situació similar el 1710, encara que llavors la quantitat desitjada era el doble. A més, ja s'havia previngut l'arrendador de les carns que fes una provisió extra d'anyells i moltons.⁵¹

Figura núm. 15. Evolució del preu de la quartera de forment (1693-1699)

Font: AMGi. Manual d'Acords (1693-1699). Elaboració pròpia.

Un altre fenomen típic d'un setge, o un bloqueig de certa durada, fou l'increment de preus dels aliments bàsics, com el vi o el pa. Són famosos els exemples que un gat costava 25 rals, o 6 rals la rata, en la Girona de finals de 1712 quan era més intens el bloqueig austriacista. Tanmateix, el que més ens interessa és observar l'evolució dels preus, ja que ens pot donar pistes de la durada del període inflacionari i de les conseqüències associades com de revoltes o un acusat malestar. En aquest sentit, tenim

⁵⁰ AMGi. 1693. *Adjunctio carniūm*. 3 de juliol, f. 359v-360v. *Adjunctio carniūm*. 4 de juliol, f. 362-362v. *Requisitio pro parte Arrendatorio Carniceriarum*. 6 de juliol, f. 364v-368. *Apocha Arrendatorium de les Carnicerias*. 6 de juliol, f. 368-368v. *Adjunctio carniūm*. 8 de juliol, f. 370v-371v. *Concordia ab lo Arrendatori de les Carnicerias sobre lo continuar lo Arrendament del Tall de les Carns*. 8 de juliol, f. 371v-375. *Adjunctio carniūm*. 19 de novembre, f. 621-621v. *Adjunctio carniūm*. 21 de desembre, f. 701v-702. *Adjunctio carniūm*. 28 de desembre, f. 719v-721.

⁵¹ AMGi. 1694 (17447). *Adjunctium carniūm*. 29 de maig, f. 207v-208. *Adjunctio Belli*. 29 de maig, f. 208-208v.

força ben documentat l'evolució del preu de la quartera de forment (que determinava el cost del pa) del període que va del 1693 al 1699.

No hi ha cap mena de dubte que l'evolució militar provocà una important alça dels preus dels cereals, ja que la pujada es produí un cop Girona fou capturada per les tropes franceses el 1694. Lògicament, hi hauria molts factors que provocaren l'espiral inflacionista, puix que caldria considerar des dels camps que no se segaren (la batalla del Ter fou el maig i els setges de Palamós i de Girona el juny), les devastacions (i pillatges) de les tropes franceses (i espanyoles?), el sosteniment d'una considerable guarnició (que calia alimentar), la desarticulació del comerç entre Girona i el seu entorn... sense tenir en compte els factors propis d'una economia de l'antic règim, com una alteració climàtica podia provocar una veritable catàstrofe. Recordant els fets dels anys 1694-1698, després d'una fulgurant ofensiva francesa el 1694, en el 1695 el front s'estancà o, àdhuc, s'observà un cert retrocés francès. Des de la perspectiva dels preus dels cereals, no ens estranya gens com en el 1695 hi hagué cert malestar dins de Girona i les autoritats franceses dubtaren de la fidelitat dels seus habitants. No obstant això, amb l'allunyament de la guerra i sobretot la fi d'ella ocasionaren una caiguda espectacular dels preus, situant-se per sota dels nivells observats el 1693. Malauradament, tenim poques dades fiables de la crisi alimentària que provocà el bloqueig austriacista el 1712, però pel poc que sabem, la transcendència fou molt notable. Ens consta que el novembre d'aquell any, el cost de la quartera es limità a 200 sous que, si ho comparem amb el punt més elevat del període 1693-1699, significà doblar-lo. L'alça fou tant per un cost molt elevat de la matèria primera (150 sous) com de la despesa extra que implicà l'ús dels molins de sang (50 sous). Així, si el 1693 amb 1 ral es podien comprar 2 lliures i 2 unces de cereal, el 1712 la xifra baixà a 9 unces. En comparació, el pic del bloqueig austriacista a Girona, amb un ral sols es podia adquirir un 34,62% del cereal que s'hauria obtingut vint anys abans. Òbviament, parlem del mercat legal perquè en el mercat negre segurament els preus estarien molt més disparats.⁵²

⁵² AMGi. 1709. *Certificatòria...* 25 de febrero, f. 150v-152v. MA. 1710. *Certificatòria pro...* 12 de maig, f. 238-238v. MA. 1712. *Deliberacio cerca lo augmentar lo preu del Pa.* 16 de novembre, f. 202v-203. BC. F. Bon. 7794. *Relacion diaria...* f. 16-17

13.2.6.- Girona i Puigcerdà: Dues places frontereres catalanes amb destins diferents

La construcció d'una plaça forta en el cantó empordanès de la frontera no fou l'única preocupació defensiva dels monarques espanyols. De fet, dintre de les prioritats, abans era preferible dotar convenientment de recursos Flandes, on veritablement es jugava la supervivència la Monarquia hispànica. Precisament, durant molts decennis la geopolítica internacional es basà a evitar que França s'engrandís excessivament a costa d'una delmada Espanya. I els governants espanyols eren plenament conscients que solament mantenint Flandes els garantiria l'ajuda necessària de les potències europees en la secular lluita contra la renovada monarquia borbònica francesa. Aquest patró es compleix força bé durant les guerres de Devolució (1667-1668) i d'Holanda (1673-1678).⁵³ Tot i que el canvi ja es força perceptible a partir de 1675, no fou fins a la guerra de Luxemburg (1683-1684) que la maquinària bèl·lica francesa devastà a plaer les contrades catalanes. En realitat, però, mai havia abandonat el projecte d'avançar la frontera i, àdhuc, reincorporar de nou Catalunya. En aquest punt és quan trobem divergències entre el que ocorregué entre la Cerdanya i l'Empordà o, dit d'altra manera, entre Puigcerdà i Girona. A grans trets, els francesos demoliren dos cops les defenses de la plaça de Puigcerdà durant el període considerat (el 1657 i el 1678), essent el més greu el darrer, puix que implicà no tan sols les muralles, sinó també totes les estructures modernes: set bastions, dos revellins i dos forts (un dels quals força complex amb comptar tres bastions).⁵⁴ Tanmateix, la peça que desequilibrà el taulell fou la construcció de la fortificació de Mont-Lluís dins de la Cerdanya francesa, car mentre que els gals tallaven de soca-arrel qualsevol intent de penetració hispànic a França, alhora, la fortalesa esdevingué una plataforma ideal per atacar el territori ceretà i més enllà inclús.⁵⁵ La contrapart en la frontera de l'Empordà fou el fort de Bellaguarda que, un cop el recuperaren els francesos el 1675, fou remodelat fins a convertir-lo en quasi inexpugnable, si més no pels mitjans que llavors disposava la monarquia espanyola a

⁵³ D. MAFFI: "Las guerras de los Austrias". VVAA: *Historia Militar...*, Vol II. *Escenario Europeo*. Madrid: Ministerio de Defensa. 2013, p. 99-103. Per conèixer les dificultats de defensar les múltiples fronteres durant el regnat de Carles II, cal consultar: A. ESPINO: *Fronteras de la monarquía. Guerra y decadencia en tiempos de Carlos II*. Lleida: Editorial Milenio. 2019.

⁵⁴ A. ESPINO: *La Cerdaña en armas. Conflicto e identidad en la frontera catalana, 1637-1714*. Lleida: Editorial Milenio. 2017, p. 74-75 i 230-231.

⁵⁵ A. ESPINO: *La Cerdaña...*, p. 233.

Catalunya. Tanmateix, quins motius expliquen per què Puigcerdà sempre fou arrasada un cop les tropes franceses retornaren la plaça als espanyols mentre que Girona no patí la mateixa sort? Per respondre aquesta pregunta tan sols considerarem la segona meitat del segle XVII, ja que fou el període de confrontació directa entre les monarquies espanyola i francesa. Cal partir, però, d'una dada que aparentment era incongruent: les dues places foren ocupades per les tropes franceses durant el període considerat. Mentre que la capital ceretana ho fou en dues ocasions (entre el 1654-1657 i el 1678), a Girona tan sols ho aconseguiren un únic cop (entre el 1694 i el 1697). Tanmateix, seguidament apareix la gran divergència pel fet que els francesos destruïren les fortificacions de Puigcerdà sempre que es retiraren, però a Girona no se'n demolí cap.⁵⁶ Aparentment, no tenia molt de sentit aquesta manera de procedir, tot i que possiblement la causa l'hauríem de buscar en les possibilitats que oferia cada plaça. L'excel·lent situació de Puigcerdà, ben a prop de la frontera, la tancava convenientment o, àdhuc, permetia amenaçar de forma efectiva el territori francès. Una de les reflexions que feren els estrategs de Lluís XIV fou que qui construís una fortificació en la Cerdanya dominaria set lligues de llarg i dos d'ample, que era l'àrea d'influència de Puigcerdà quan estava fortificada. Anys més tard, Ambrosi Borsano corroborà la capacitat que adquirí el fort de Mont-Lluís, ja que a part d'obligar vassalls espanyols a contribuir a França, la frontera restà oberta i les tropes franceses podien arribar fins a Vic o Lleida.⁵⁷ Per contra, Girona no tenia tanta capacitat ofensiva per estar relativament allunyada d'ella. A més, no existia cap més fortificació de certa importància a prop de la frontera, cosa que la deixava ben oberta per les contínues penetracions franceses. Tal com ja hem dit, aquesta política permeté que les forces gal·les s'alimentessin en territori català sense quasi cap cost per manca d'oposició efectiva. Una possible hipòtesi per no destruir les fortificacions de Girona era evitar donar peu a un nou plantejament defensiu per part de la monarquia espanyola que conduís a la construcció d'una fortificació més propera de la frontera, com per exemple a Figueres. Llavors sí que hauria estat catastròfic pels

⁵⁶ És cert que llavors no es demolí res, però posteriorment, durant la retirada de la guerra del Francès (1808-1814) sí que es produí una sistemàtica destrucció del complex sistema defensiu gironí amb la notable excepció de les muralles. D. IGLÉSÍAS: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Girona: Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins. 2003, p.95.

⁵⁷ A. ESPINO: *La Cerdaña...*, p. 243-244 i 251. M. A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans de la Guerra de Successió*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers. 2013, p. 226-227.

interessos francesos, especialment si les noves províncies recentment adquirides amb el tractat dels Pirineus, la posteriorment denominada com a Catalunya del Nord, no tingués l'adequada protecció perquè existiria la possibilitat real que sorgís una cinquena columna favorable a la reincorporació a la Corona espanyola si aquesta penetrava el Rosselló.⁵⁸ Els mateixos fets això ho demostraren com les revoltes dels angelets o els intents d'obrir les portes de Vilafranca del Conflent el 1674 en plena ofensiva del virrei espanyol en terres del Rosselló, que implicà la captura de Bellaguarda i avançar momentàniament la frontera fins al riu Tec.⁵⁹ Malgrat tot, l'absència de recursos econòmics i la revolta de Sardenya implicà la reducció d'efectius en l'exèrcit espanyol a Catalunya, cosa que obligà al virrei situar-se a la defensiva. Poc després, amb dues campanyes desequilibrà per sempre més la relació de poders a banda i banda de la frontera en reconquerir Bellaguarda (1675) i conquerir Puigcerdà (1678).⁶⁰ Si a la primera fou àmpliament millorada, la segona fou absolutament destruïda, impedint que pogués exercir en el futur qualsevol funció militar, excepte que la monarquia Espanyola destinés una ingent quantitat de recursos econòmics que llavors no disposava. El resultat de la guerra d'Holanda fou deixar la frontera catalana, tant pel pas de l'Empordà com el de la Cerdanya, oberts per les armes franceses i sols mesures, que certament podríem denominar pal·liatives, com fortificar Girona, Bellver, la Seu d'Urgell... impedí que el desastre fos major. Podríem especular perquè si els francesos disposaven un pas obert, amb la destrucció de Puigcerdà, insistiren a forçar l'Empordà, especialment durant la guerra dels Nou Anys. Ens és irresistible no pensar en les dificultats que hi havia llavors a l'hora de moure l'artilleria per camins en mal estat que, a més, eren perjudicats per una adversa climatologia. Sols cal recordar l'odissea que implicà portar a lloc els canons en els setges de Puigcerdà de 1678 o el de Girona de 1710. Malgrat tot, mentre que el primer esgotà tot l'estoc de mules i bous de l'entorn, en el segon el concurs de l'armada, desembarcant l'artilleria a l'Escala, permeté, en certa manera, alleugerir la penalitat de la tasca.⁶¹ El resultat és que el domini marítim també fou fonamental en la

⁵⁸ A. ESPINO: *La Cerdanya...*, p. 226-227.

⁵⁹ F. X. HERNÁNDEZ: *Història Militar de Catalunya. Vol. III: La defensa de la Terra*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor. 2003, p. 140-142.

⁶⁰ A. ESPINO: *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte, 1652-1714*. Madrid: Editorial Edaf. 2014, p. 83-104.

⁶¹ A. ESPINO: *La Cerdanya...*, p. 217-220.

dura pugna entre les monarquies francesa i espanyola, especialment si es volia executar cops definitius com conquerir Barcelona. Per això, encara que els francesos controlessin Puigcerdà mentre el domini marítim correspongués als espanyols, o als aliats d'aquests, mai podrien assetjar amb certes garanties d'èxit una plaça com la capital catalana. No direm cap obvietat que el pas previ era conquerir les principals places marítimes, com Roses i Palamós, però que tan sols es podrien sostenir si també es posseïa Girona. En cas contrari, i amb l'ajut d'una flota de guerra, els francesos es veurien acorralats i haurien de repassar la frontera si no volien quedar pinçats entre les forces marítimes, el possible exèrcit de socors (que podria provenir de la mateixa flota) i la guarnició de Barcelona. De fet, una situació similar la trobem en el fallit setge borbònic de Barcelona el 1706.⁶²

Tanmateix, Puigcerdà i Girona sí que compartiren dues semblances, com foren que l'exèrcit francès les utilitzà per distreure forces i, també, per alimentar les seves tropes. Guarnir la frontera catalana fou un veritable maldecap per qualsevol virrei de la segona meitat del segle XVII. Entre les escasses tropes assignades, la manca d'una assignació pressupostària adequada, l'alt nivell de deserció i la multitud de llocs a cobrir, entre d'altres, provocava que sempre l'exèrcit del virrei espanyol fos inferior, tan quantitativament, com moltes vegades també qualitativament, a la seva contrapart francesa. El fallit setge de 1684 ens ho il·lustra perfectament: només l'excessiva aturada de nou dies a Bàscara del mariscal Bellefond salvà Girona, atès que permeté no tan sols posar a punt la ciutat, sinó, fonamentalment, l'arribada de les tropes que precisament guarnien la Cerdanya. Per tant, salvar una plaça implicava desguarnir l'altra. El mateix podríem dir del setge que patí Puigcerdà el 1678, ja que tot i la forta resistència que oferí la guarnició, la manca d'ajuda exterior obligà els comandaments militars espanyols a entregar-la.⁶³ Una diferència, subtil si es vol, interessant a remarcar fou que mentre en el cantó empordanès de la frontera tan sols es treballà a fortificar a Girona (tot i els reiterats plans per aixecar una altra plaça d'armes més a prop d'ella), resultant obvi que aquella era la frontera militar, en la Cerdanya no trobem aquesta claredat estratègica. Tan sols per citar un exemple d'un període certament significatiu, com el del 1679 a 1681, es treballà, o es planejà, a Camprodon, la Seu d'Urgell, Puigcerdà, Montellà i

⁶² Vegeu l'apartat 4.2.1

⁶³ Vegeu l'apartat 3.3.

Bellver de la Cerdanya. El problema fou que es construï poc, purament per manca de recursos econòmics, i resultà que no se n'acabà cap.⁶⁴ En la hipotètica situació que s'haguessin aixecat totes les fortificacions projectades, possiblement llavors s'hauria topat amb un altre problema: l'absència d'una dotació competent de soldats en les guarnicions hauria compromès la seva defensa. El resultat hauria estat molt previsible, car la probable pèrdua de les places conduiria a un nou debilitament de la frontera pel cantó espanyol de difícil solució. Dins d'aquesta hipòtesi, la pèrdua de Catalunya, o de gran part d'ella, hauria estat molt difícil d'evitar per part de la monarquia Espanyola, com realment ocorregué durant la guerra dels Nou Anys.⁶⁵

Malauradament, les dues zones també compartiren el trist destí de ser el lloc escollit durant moltes campanyes per sostenir les tropes franceses, evitant el desgast de les províncies recentment annexionades perquè no hi havia tropes espanyoles de suficient entitat per desallotjar-les. L'avantatge no tan sols fou militar o econòmic, sinó també polític i, fins i tot, propagandístic. Si per un cantó, els estrategs francesos evitaven problemes en el Rosselló perquè quasi no havien de sostenir tropes, ja que tenien l'exèrcit que les defensava a l'Empordà i en la Cerdanya; per l'altre, era una formidable propaganda per proclamar la potència de la monarquia borbònica, i les misèries del darrer Àustria, puix que no tenia la capacitat ni de defensar els seus territoris. S'ha considerat que era una humiliació l'exigència d'un detall als oficials francesos de la flota quan s'apostaren a Barcelona el 1693, però no ho era més que una potència enemiga ocupés una part del teu territori per allotjar, i alimentar, les seves tropes? Aquest seria el resum, trist certament, de la història militar dels darrers decennis del segle XVII en la frontera catalana.⁶⁶

⁶⁴ M. A. MARTÍ i A. ESPINO: *Catalunya abans...*, p. 101-114. Certament es pot considerar que no s'ha tingut en compte les millores en les places de Roses i Palamós, situades en el cantó empordanès de la frontera. Però, pel nostre anàlisi que se centra en les places que podien aturar una invasió francesa, les dues ciutats mai s'havia considerat que tenien aquesta capacitat, puix que la seva funció essencial era el control marítim i la ser caps de pont per enviar forces en cas d'atac en la frontera.

⁶⁵ Vegeu l'apartat 3.4.

⁶⁶ F. X. HERNÁNDEZ: *Història Militar...*, p. 146.

**CAPÍTOL 14: L'ORGANITZACIÓ MILITAR DE LA MUNICIPALITAT
GIRONINA**

La municipalitat gironina disposava d'unes forces pròpies, el terç de la municipalitat, que mobilitzava en els moments de major gravetat. Determinar el moment que s'alçava era una decisió complicada, ja que implicava trastocar l'activitat econòmica de la ciutat i, de retruc, els ingressos de la mateixa municipalitat, perquè la base de la força militar eren les confraries gironines. Tot i que el punt crític era que l'hipotètic enemic, bàsicament l'exèrcit francès, se situés menys de 6 llegües, la realitat era que moltes vegades s'esperava que s'aproximés més, o sigui, entorn les 3 llegües, ja que a Bàscara podia, i solia fer-ho, virar cap a la costa (Sant Pere Pescador...) o cap a l'interior (Banyoles, Besalú...). Normalment, no es requeria el terç sencer, sinó que l'habitual era mobilitzar una companyia i sempre que es podia, per temps i distància de l'enemic, integrada per voluntaris, encara que impliqués un cost més elevat. La instauració del governador militar a Girona, amb caràcter fix des de 1673, o sigui, els inicis de la guerra d'Holanda, conduí a una agilització dels processos de mobilització, ja que l'exèrcit espanyol sempre anava curts d'efectius. Per últim, cal aclarir que tot el que s'ha explicat aquí, i en les següents pàgines, no era un procediment únic a Girona, ni del Principat, sinó que era força comú arreu d'Europa, i cal buscar els precedents a l'època mitjana.

14.1.- La direcció de la Guerra: El Consell General i la Junta de Guerra

No hi ha cap mena de dubte que la direcció de la guerra corresponia al Consell General. Òbviament, quan ens referim a la direcció de la guerra, parlem de tots els afers relacionats amb la guerra i que la municipalitat gironina tenia alguna competència. La llista és llarguíssima perquè algunes d'elles, com els aquarteraments, fou, per dir-ho d'alguna manera, adquirida, bàsicament per estalviar-se (greus) problemes. Així, la primera era el manteniment de la muralla, tot i que els baluards que posteriorment s'afegiren no se n'ocupà específicament, ja que durant molt de temps els mencionaren com a fortins i era competència de l'exèrcit. Posteriorment, també hi hauria l'aixecament, armament i sosteniment de les companyies que mobilitzà, integrades en el terç de la municipalitat o de Girona. També hi hauríem d'incloure nomenar comandaments, entrenar soldats, comprar i mantenir en condicions les armes portàtils... Una altra competència, ja citada, fou la dels aquarteraments perquè Girona no tan sols fou una fortalesa pròxima a la frontera, sinó que també era la base

d'operacions a partir de la qual el Reial Exèrcit executava qualsevol operació. A part, era el darrer reducte, en el cas extrem que les forces franceses intentessin alterar els equilibris existents, cosa que implicava la necessitat de grans espais per allotjar les tropes que arribessin per defensar-la. Una altra tasca, i fonamental en cas de setge, era preparar la ciutat perquè pogués suportar unes quantes setmanes (o mesos) aïllada de l'exterior. Considerar que tenir plens els magatzems de cereals era suficient, era un greu error perquè primer calia transformar-lo en farina i per això feia falta moldre'l i si els francesos tallaven els accessos de l'aigua, la solució eren els molins de sang. A part, es necessitava teia per tenir llum durant la nit, reserves d'animals per la carn, proporcionar diners en efectiu a la guarnició per evitar que aquesta desertés massivament, tenir feixina a punt... No tan sols això perquè hi havia tota una sèrie de qüestions com proporcionar botes per emplenar-les d'aigua perquè els fortins exteriors no tenien acabats els pous, buscar llocs segurs on protegir-se en el cas que la ciutat fos bombardejada, tapiar portals o finestres baixes de la muralla, especialment la que mirava el riu Onyar... que acapararen l'atenció dels òrgans dirigents de la municipalitat gironina.

Tal com dèiem el principi, el Consell General era el màxim òrgan de govern en els afers bèl·lics. Si bé inicialment la composició d'aquesta era de 80 membres, la xifra es rebaixà el 1654 a 60 (6 militars i 18 membres de cada una de les tres mans: Major, mitjana i menor). Malgrat tot, el mínim d'integrants per celebrar-se era de 41 el 1653, rebaixant-se a 31 el 1677. En el cas que hi hagués un tema urgent a tractar i no hi havia suficient quòrum, es reunien els membres que hi hagués en forma de Promanada. En el 1653, el baró de Sabach sol·licità a la municipalitat gironina que fes sortir urgentment una companyia perquè hi havia francesos a Maçanet de Cabrenys. El Consell General estava cridat per a les 9 del vespre, però a les 12 de la nit encara no hi havia els suficients membres. Llavors, acollint-se amb acords dels Consells Generals del 16 i 30 de desembre de 1652, acordaren aixecar la companyia. Posteriorment, el primer Consell General que se celebrà, en aquest cas el 27 de maig, ratificà els acords assolits en la Promenada. Una diferència prou explícita de la capacitat executiva entre el Consell General i la

Promanada, era que el primer “resolia” els assumptes tractats mentre que el segon expressava un “parer.”¹

Els que ostentaven la més alta magistratura eren els anomenats jurats (del primer al quart). Amb tot, i almenys en els afers de guerra, l’opinió que prevalia era la del Consell General enfront de la que tingués el jurat primer. L’1 d’octubre de 1652, el marquès de la Fara demanà que un jurat gironí anés a Medinyà per discutir sobre uns assumptes, però el Consell General resolgué comunicar-li que “*no acostuma de anar hu dels molt H[onorable]es S[eny]ors Jurats per tractar coses de esta Ciutat axi per no tenir sa senyoria poder per resoldre coses.*” Per si no havia quedat prou clar, encara afegiren que “*si sa E[xcel·lència] es servit venir en Gerona pora venir ha hont se pora tractar lo que sa E[xcel·lència] voldra y resoldre ab lo Consell General.*” El 1657 ocorregué un fet relativament similar, ja que la Junta de Guerra acordà que els jurats sols, sense passar per una Junta de Guerra o un Consell General, no podien decidir sobre els aquarteraments.² Lògicament, podem interpretar els fets com una manera d’evitar pressions perquè l’òrgan decisor era molt ampli, però, per l’altre, també era una forma de contraposar la temptació de governar sense el concurs del Consell General. Malgrat la importància cabdal d’aquest organisme, tenia bàsicament dos problemes. El primer, ja anotat, era que costava arribar el mínim de quòrum perquè es donés el Consell per vàlid. Podem posar xifres de les reunions, ja que abans de cada sessió es tocava la campana major de la Seu per avisar, i òbviament es pagava el servei. Si agafem un any central del present estudi en període de guerra, el 1676 per exemple, es realitzaren 13 Consells Generals. En canvi, si era un any de pau, com el 1704, la quantitat disminuï fins als 7 mentre que l’any següent, amb tots els problemes que generà l’ofensiva austriacista, tan sols foren el doble, com un any de guerra. Per tant, de terme mitjà, en un any normal se’n convocava un cada vuit setmanes mentre que si s’estava en guerra, la mitjana baixa a un cada tres o quatre setmanes.³ El segon, i potser més important, era

¹ X. TORRES: “El municipi de la casa d’Àustria: Insaculació i aristocratització (segles XV-XVII)”. *El govern de la Ciutat (I): de la Gerunda romana (segle I aC) a la Girona borbònica (segle XVIII)*. Cicle “Conferències a l’Arxiu Municipal”. Ajuntament de Girona. 2011, p. 130. AMGi. MA. 1653. *Concilium sive Promanada*. 14 de maig, f. 145-147v. *Concilium Generale*. 27 de maig, f. 163v-168. MA. 1677. *Concilium Generale*. 1 de desembre, f. 373-375.

² AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 1 d’octubre, f. 351v-353. MA. 1657. *Adjunctio Belli*. 14 de desembre, f. 225.

³ AMGi. MA. 1676. *Ordinatio...* 23 de desembre, f. 447. El guarda de la Seu, en Joan Cebrià, cobrà 3 lliures i 18 sous per tocar la campana, a raó de 6 sous la sessió. MA. 1704. *Alia pro...* 20 de desembre, f. 497v. En

la manca d'especialització del Consell General, puix que tots els temes anaven cap aquesta institució. Si n'agafem un, per exemple el que se celebrà el 12 de desembre de 1691, hi hagué nou temes a tractar, des d'uns desperfectes per unes inundacions a unes cartes rebudes, i una súplica. La gran majoria foren transferits a les diferents Juntes, com de Privilegis, de Taula, de Molins...⁴ Òbviament, no en tots els Consells Generals s'hi discutiren tants expedients, ja que n'hi ha que tracten de temes quasi monogràficament, però l'habitual era que la problemàtica que es posava sobre la taula era diversa.

Per resoldre els dos problemes anteriorment esmentats, es crearen les Juntes sectorials. N'hi havia de molts tipus, però la que ens interessa a nosaltres és la de Guerra, o, com era coneguda, *Adjunctio Belli*. La composició variava lleugerament, tal com veurem observar en una selecció de les reunions que se celebraren durant el 1675, però la mitjana se situà entorn la quinzena d'assistents, cosa que la dotava d'una major flexibilitat:⁵

Taula núm. 9. **Xifra d'integrants de la Junta de Guerra de 1675**

	09/01	13/03	16/05	17/06	12/08	15/10	09/12
Jurats	4	4	4	4	4	4	4
Militar	0	2	3	1	1	2	1
Mà Major	3	2	4	2	1	2	2
Mà Mitjana	3	3	1	4	2	3	3
Mà Menor	2	3	6	4	5	4	5
TOTAL	12	14	18	15	13	15	15

Font: AMGi. Manual d'Acords (1675). Elaboració pròpia.

Tot i no ser una creació del segle XVII, sinó que ja venia de molt endarrere, ens atrevim a afirmar que foren els anys que van de les guerres dels Segadors a la de Successió Espanyola que aconseguí el desplegament institucional més gran. En certa manera, i referent els assumptes bèl·lics, la Junta de Guerra aconseguí substituir en gran

Francesc Cebrià cobrà 2 lliures i 16 sous per tocar set cops les campanes a 8 sous cada cop. MA. 1705. *Alia pro...* 24 de desembre, f. 544v. Es pagaren 6 lliures a Francesc Cebrià per 15 vegades tocar les campanes per avisar a Consell, encara que la darrera era per la sessió de l'1 de gener en la qual s'escollien els nous càrrecs.

⁴ AMGi. MA. 1691. *Concilium Generale*. 12 de desembre, f. 651-657v.

⁵ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 9 de gener, f. 50v-51v. *Adjunctio Belli*. 13 de març, f. 124v-125. *Adjunctio Belli*. 16 de maig, f. 234v-235v. *Adjunctio Belli*. 17 de juny, f. 294v-295v. *Adjunctio Belli*. 12 d'agost, f. 343-344. *Adjunctio Belli*. 15 d'octubre, f. 382v-383v. *Adjunctio Belli*. 9 de desembre, f. 419-420.

part al Consell General, però mai ignorar-lo. Inicialment, la Junta de Guerra s'ocupava exclusivament del mandat atorgat pel Consell General, però amb el pas dels anys, els coneixements adquirits permeté als consellers de guerra gestionar assumptes que anteriorment haurien requerit una aprovació del màxim òrgan de govern. Ho podem veure clarament si comparem l'enviament de la companyia a Leucata, el 1637, amb la que sortí el 1706 per enfrontar-se als francesos a Bàscara. El Consell General de l'11 d'agost de 1637 ordenà a la Junta de Guerra que discutís com respondre a la demanda de tropes del virrei amb l'expressa obligació que

“lo que deliberaran y resoldran se tinga que reportar altre vegada en Consell General pera que sobre lo deliberat y ordenat per dits Sr. Jurats y Adjunts puga dit Consell General pendre la resolucio que millor aparega convenir”.

La Junta de Guerra es reuní l'endemà i aprovà unes condicions per enviar una companyia a combatre a la frontera contra els francesos. Òbviament, aquestes foren aprovades pel Consell General que es reuní el 13 d'agost. Així mateix, nomenà a Galceran de Cartellà com a capità de la companyia i que *“las demas cosas que pogan pensarse dependescan del contingut en la p[rese]nt deliberacio sia comes y remes, com comet y remet a dits Srs. Jurats y a la Junta de la guerra...”* No tan sols això, sinó que a més afegiren que la Junta de Guerra tenia

“ple y libero poder y ab libera y general administracio llargament sens genero de limitacio alguna y ab expressa y plena facultat de poder gastar per lo compliment y exequccio de ditas cosas lo que aparega convenient”.

Les dues sentències s'usaren en un sentit ben ampli, puix que permeté que la Junta de Guerra es desenvolupés quasi com un organisme autònom. El 9 de febrer de 1706 els francesos travessaren la frontera empordanesa i ràpidament es reuní una Promanada. Dos dies més tard, un Consell General es reuní per aprovar les decisions preses fins llavors i donà llibertat a la Junta de Guerra perquè prengués les decisions que creies convenient. Aquell mateix dia se'n reuní una, però sols reiterà el suport a les autoritats austriacistes. En canvi, el 14 de febrer, n'hi hagué una altra que aprovà que

“en virtut de la commissio feta a la present Junta ab lo Concell General celebrat al onse del corrent quant al segon capitol de la proposicio de aquell: Deliberan que esta Ciutat envie una companyia de cent homes...”

A les 5 de la tarda del 14 de febrer sortí una companyia per dirigir-se a Medinyà on s'estaven reagrupant les forces austriacistes per efectuar una contraofensiva. És fonamental anotar que la demanda de tropes l'havia efectuat el governador militar aquella mateixa matinada.

La diferència entre les dues situacions és subtil, però d'enorme profunditat processal: Mentre que el 1637 el Consell General ordenà a la Junta de Guerra el que ha de fer, discutir la demanda de tropes del virrei, en el 1706 el Consell General validà la feina feta fins aquella data, o sigui la Promanada, i legitimà el que s'haurà de fer en el futur (Junta de Guerra). En un primer moment podríem pensar que la diferència està en la proximitat de l'enemic, ja que en el 1637 es lluità en territori francès mentre que el 1706 estava a poques lligües i amb l'exèrcit austriacista en retirada, però aquesta no era la situació el 9 de febrer, que ni s'aconseguí formar un Consell General tot i que l'assumpte era una nova invasió francesa.⁶ Som partidaris de pensar que els poc menys de setanta anys que van d'un fet a l'altre implicaren una enorme evolució en el tractament de la guerra: Des de la recluta obligatòria fins a tenir a punt la companyia que hauria de sortir en cas de necessitat, passant pel nomenament dels comandaments, armes, sous... foren necessaris anys de prova i error. Tot plegat, tal com defensava més amunt, generà un corpus de coneixement que permeté a la Junta de Guerra deixar de ser una prolongació, reduïda, del Consell General a transformar-se en un organisme amb capacitat resolutiva. Paradoxalment, el punt culminant de la Junta de Guerra arribà a les acaballes de tot l'entramat organitzatiu, quan el 31 de desembre de 1710, se'n reuní una precisament per discutir si l'endemà es podria efectuar l'elecció dels nous jurats *“trobantse tots los Naturals continuament ab las armas a las mans.”* Considerant la duresa del setge,

⁶ AMGi. MA. 1637. *Concilium Generale*. 11 d'agost, f. 89v-92v. *Adjunctio Belli*. 12 d'agost, f. 92v-93. *Concilium Generale*. 13 d'agost, f. 93-96. MA. 1706. *Prohomenada tinguda sobre lo haver entrat lo Enemich en lo Emporda*. 9 de febrero, f. 89-89v. *Concilium Generale*. 11 de febrer, f. 94v-97v. *Adjunctio Belli*. 11 de febrer, f. 94v-98. *Adjunctio Belli*. 14 de febrer, f. 101v-103v.

“dita Junta per dits Adjunts es estat aconsellat a dits Molt Ilustres Señors Jurats que attes lo predit y de no poderse per conseguint fer la dita extraccio en la forma acostumada, que se pot suspendre lo ferse aquella lo die de dema”.

Amb tota raó podem afirmar que la Junta de Guerra finalment havia aconseguit suplantar el Consell General, tot i que en unes circumstàncies completament adverses. La instauració del nou règim borbònic esmicolà aquella manera de governar la ciutat.⁷

No obstant això, la Junta de Guerra topava amb un sostre: Haver d’informar el Consell General, encara que fos una vegada. Trencar aquest límit hauria significat l’aparició d’una nova estructura dins la xarxa organitzativa gironina, però no fou el cas. Amb tot, no tenim cap dubte que si la conflictivitat hagués perdurat, i no s’hagués aprovat el decret de Nova Planta, possiblement s’hauria produït la substitució, com una evolució natural. De fet, no ens consta que hi hagués conflictes entre el Consell General i la Junta de Guerra. Tot el contrari, ja que els integrants d’una també ho eren de l’altre. Podem anar més enllà: Hi ha diverses situacions al llarg del període estudiat que la mateixa Junta de Guerra demanà al Consell General que resolgués el tema perquè no tenia suficient poder o que li ratifiqués l’acord. El 3 de febrer de 1652 el virrei demanà que es prorrogués el servei de la companyia, cosa *“que de asso la Junta [de Guerra] dubta [de] tenir poder per a deliberarho y encara quel tinga per ser cosa de tant [de] pes apares besen done raho al consell general.”* Ben diferent era el to de la Junta de Guerra congregada el 10 de febrer de 1693, quan es decidí comprar una casa que es venia en el portal de Figarola, per poder-hi col·locar un oficial de l’exèrcit:

“attes que es de notable conveniencia a esta Ciutat comprar la dita casa per dit efecte y no obstant que la present junta no te ple poder, pero ab la confiança se te que lo Concell General ratificara la present deliberacio”.

L’acord no tan sols afectà la compra, sinó que també imposà una quantitat màxima, 350 lliures, i, fonamental, l’operació ho executaria una tercera persona i aquesta, després ho traspassaria a la municipalitat.⁸

⁷ AMGi. MA. 1710. *Adjunctio Belli*. 31 de desembre, f. 604v-605. R. ALBERCH i J. QUER: *La Girona del set-cents. Els límits d’una transformació (1700-1792)*. Ajuntament de Girona-Diputació de Girona. 2001, p. 10-11 i 14-15.

⁸ AMGi. MA. 1654. *Adjunctio Belli*. 3 de febrer, f. 70-70v. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 10 de febrer, f. 92-92v.

14.2.- La base del poder: Persones i armes

La municipalitat de Girona, com d'altres d'arreu del Principat, aixecà unitats militars d'infanteria quan les circumstàncies bèl·liques ho requerien. No ens consta que a Girona s'organitzessin unitats de cavalleria, però sí d'artilleria entre el 1640 i el 1653. Com que a partir d'aquesta darrera data ja no trobem cap més rastre documental d'aquesta arma en els manuals d'acords, suggerim que qui se n'ocupà fou la guarnició. A part de la municipalitat, també ens consta que el Capítol, així com el Bisbe i els ordes religioses aixecaren companyies de soldats d'entre els seus membres, especialment durant els moments de major necessitat com solien ser els setges. Simplement, per tenir una idea de la seva capacitat militar, en el setge de 1694, aquests mobilitzaren dues companyies, que si la xifra de soldats era similar a la de la universitat gironina, llavors parlariem d'uns cent cinquanta homes.⁹ Tanmateix, la nostra anàlisi es limitarà a la municipalitat que fou la que suportà el pes més gran, tant organitzatiu com econòmic, de la projecció de la força militar gironina. El punt d'inici serà quantificar la població en edat militar que hi havia a Girona, i les armes que posseïa, ja que era la base del terç gironí.

14.2.1.- La població apta per agafar les armes

Quan era imminent un setge, una de les primeres tasques que executava la municipalitat era la de conèixer quina població en edat militar hi havia a Girona. El primer registre el tenim el 1637, en el context del desastre de Leucata, i el darrer el 1684, pocs dies abans del setge que fou sotmesa Girona. Entre aquestes dues dates també en trobem en els anys 1667, durant la guerra de Devolució, i el 1675, pocs dies abans de ser atacada. A més, s'han conservat els pagaments efectuats a les companyies que es mobilitzaren els anys 1653, 1684, 1694 i 1706. Per últim, de 1705 tenim la relació que enviaren els diferents pabordes de les confraries de Girona i la relació de persones nobles i ciutadans honrats aptes per agafar les armes. Podem dir doncs que tenim dues tipologies diferents de cens: La recerca de persones que habitaven Girona i les llistes de pagament de les tropes mobilitzades (normalment en un setge).¹⁰ Així, i a grans trets,

⁹ AMGi. MA. 1694. *Nota que...* 19 de juny, f. 292v-293.

¹⁰ AMGi. MA. 1637. *Memorial de les persones...* 30 de setembre, f. 120v-145v. MA. 1653. *Memorial de les persones...* 29 de juliol, f. 245v-248. MA. 1667. *Cerca feta...* 13 de juliol, f. 243-254v. MA. 1675. *Serca feta...* 6 de maig, f. 219-233v. MA. 1684. *Cerca feta...* 2 de maig, f. 265v-279v. *Memorial de les persones...* 15 de maig, f. 334v-343v (falten els fulls 339 i 339v). MA. 1694. *Llista dels socorros...* 19 de juny, f. 283-293. MA.

tenim, d'una banda, el nombre màxim de persones en edat militar que es podrien mobilitzar en cas de necessitat, i de l'altre, de les persones realment mobilitzades. El resultat final és que, amb certes precaucions, podem albirar una certa tendència demogràfica de la Girona del segle XVII fins a inicis de la guerra de Successió Espanyola. Abans, però, hem de definir qui era classificat com a persona apta per agafar una arma. El candidat era del gènere masculí, sense cap defecte físic evident (en el recompte de 1637 n'hi havia de coixos o geperuts, però se'ls admetia igualment) i l'edat anava dels quinze als seixanta anys, tot i que en aquest darrer cas, l'expressió habitual era que l'individu fos vell. De fet, creiem que les persones que ja no eren aptes per defensar la ciutat, ja no entraven en les llistes perquè tan sols trobem dos individus classificats com a tals en el 1637 mentre que en els altres reculls aquesta categoria ja no surt. Per realitzar la recerca de persones amb edat militar, la Junta de Guerra nomenava a una sèrie de comissaris perquè aquests es repartissin la tasca. En el 1637 en foren nomenats setze i treballaren en grups de quatre membres. Per contra, el 1675 la xifra es reduí a quatre, per doblar-la el 1684. Malgrat el canvi en la composició de comissaris, sempre es mantingué la paritat entre els diferents estaments. Les recerques dels anys 1637, 1675 i 1684 dividiren Girona en quatre grans zones que, a grans trets, correspondrien a: La Força vella, el burg de Sant Pere i Pedret, el marge dret del riu Onyar fins al carrer del Carme i el Mercadal. Al seu torn, cada sector es dividia en carrers, almenys els del cantó dret del riu Onyar, que era l'àrea més densament poblada. Ara bé, en el 1667, la metodologia emprada fou completament diferent, ja que la classificació es feu a partir de si es tenia, o no, arma i quina era. Malauradament, la totalitat de les dades no són homogènies, tot i que, al capdavall, sí que ens informa l'aspecte més important: Quanta població en edat militar hi havia en aquell moment. Amb els resultats obtinguts de cada recerca és quan els comparem i observem que no tots els comissaris recolliren, o traslladaren, el mateix detall d'informació. A tall d'exemple, citarem que normalment es recollia el nom i cognom del cap de la casa i l'ofici, i el nom (o, almenys, el nombre) de persones que hi vivien. Doncs bé, en un percentatge important de casos, per damunt del 10%, no s'indicava l'ofici, cosa que, òbviament, no ens permet conèixer a fons la

1705. *Entrega de ditas relacions...* 13 d'agost, f. 277v-286v. *Convocació dels nobles...* 16 d'agost, f. 289-289v. MA. 1706. *Llista dels socorros...* 14 de maig, f. 233v-243v. Si no es diu el contrari, tota dada prové dels fulls citats.

realitat socioeconòmica de Girona, però sí intuir-la perquè, amb tots els defectes esmentats, igualment tenim ben documentat un percentatge important de la població.

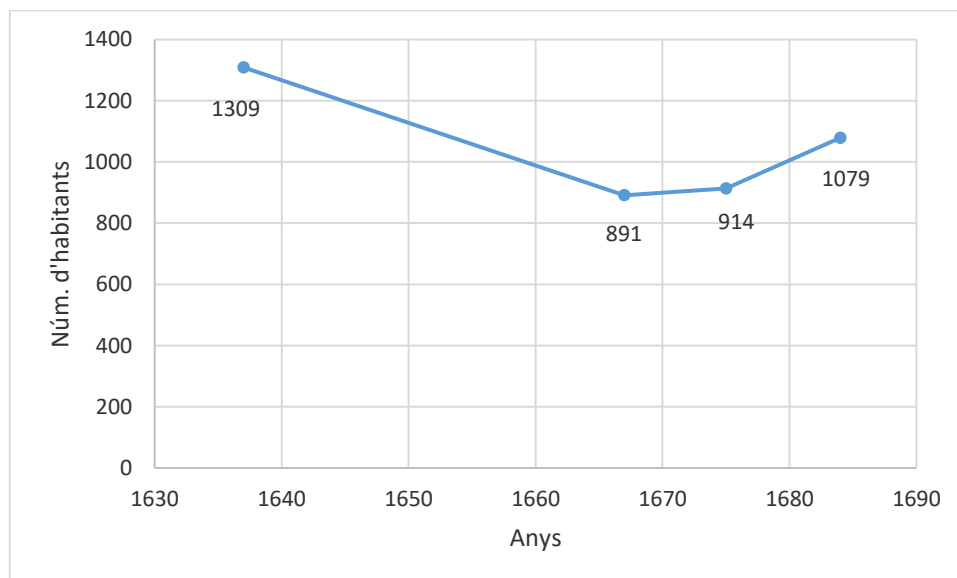
A partir de 1684 no hi hagué, o almenys no s'ha conservat cap informació en el manual d'acords, de més recerques de població, però, per sort, podem suplir gran part de la informació amb el pagament de les companyies que foren aixecades per la universitat gironina en els moments de màxim perill. Curiosament, comptem amb un any frontissa, el 1684, en haver-hi les dues informacions simultàniament (recerca de població i pagament de companyies), cosa que ens permet comparar aquestes dades amb les obtingudes el 1694 i 1706. La darrera llista de població armada que comptem és del 1705 en la qual hi ha la relació de membres de cada confraria aptes per agafar les armes. Així, si comparem les companyies aixecades el 1706 amb la població que hi havia el 1705, podem comprovar quin fou el veritable esforç guerrer que podia, o feia, Girona durant la guerra de Successió Espanyola.

La importància de la recerca de 1637 és cabdal perquè és un punt de partida situat molt pocs anys abans que esclatés la guerra dels Segadors. Si bé l'afectació a la capital gironina en els anys quaranta del segle XVII fou escassa, no podem dir el mateix amb la següent dècada. La dècada dels cinquanta foren inaugurats amb una pesta catastròfica, continuà amb la crisi de 1652 que culminà amb el col·lapse del domini francès, el setge de 1653 i la inseguretats regnat dels anys posteriors, especialment notable entre el 1654 i 1655. Tot plegat conduí a la pertorbació del comerç, l'encariment dels aprovisionaments, la misèria i mort de part de la població gironina.¹¹ Els efectes es veuran cruament amb la cerca de 1667. Posteriorment, hi hagué una certa recuperació, però mai s'aconseguí recuperar els nivells inicials. Tanmateix, la manca de recerques en els anys 1694 i molt especialment el 1705/6 ens fan ser molt cautelosos amb les dades de les companyies mobilitzades perquè potser tan sols voldria dir que Girona feia un major esforç bèl·lic per manca d'una guarnició competent. Ara bé, en el cas que això no fos així i l'esforç bèl·lic fos relativament constant en el temps (o, en altres paraules, el percentatge de tropa mobilitzada respecte al total de la població apte per agafar les armes fos similar) voldria dir que a Girona es produí un veritable creixement demogràfic

¹¹ J. CLARA: "La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651)." *Estudi General*. 2. 1982, p. 59-84.

en les darreres dècades del setge XVII i a principis del segle XVIII. A favor d'aquesta tesi hi hauria el fet que el dany real que patí Girona fins al setge de 1694 fou menor (obrir una bretxa en una muralla i poca cosa més), però, per contra, el procés de fortificació segurament actuà com a motor econòmic, especialment visible en els oficis més lligats a la construcció. El setge de 1694 i el període d'ocupació francesa (1694-1697) segurament actuà com a fre, no tan sols per les destruccions que patí sinó també perquè es trastocà l'economia en tallar, o almenys, pertorbar, els intercanvis entre Girona i el seu entorn, especialment cap al sud. Tot i les destrosses del mencionat setge, hi hagué un increment d'efectius en els recomptes de 1705/6, cosa que no lliga amb el relat que acabem de fer. És en aquest punt que desconeixem, tal com dèiem, si és simplement un reflex de les necessitats o, per contra, tot i les circumstàncies adverses la població gironina, almenys la d'edat militar, continuà incrementant-se. No obstant això, no queda cap mena de dubte que els darrers anys de la guerra de Successió Espanyola foren absolutament catastròfics per a la demografia gironina perquè el setge de l'hivern de 1710/11 fou llarg, moltes àrees resultaren danyades per les bombes franceses... A totes aquestes calamitats hauríem d'afegir-hi el bloqueig austriacista de gran part de 1712.

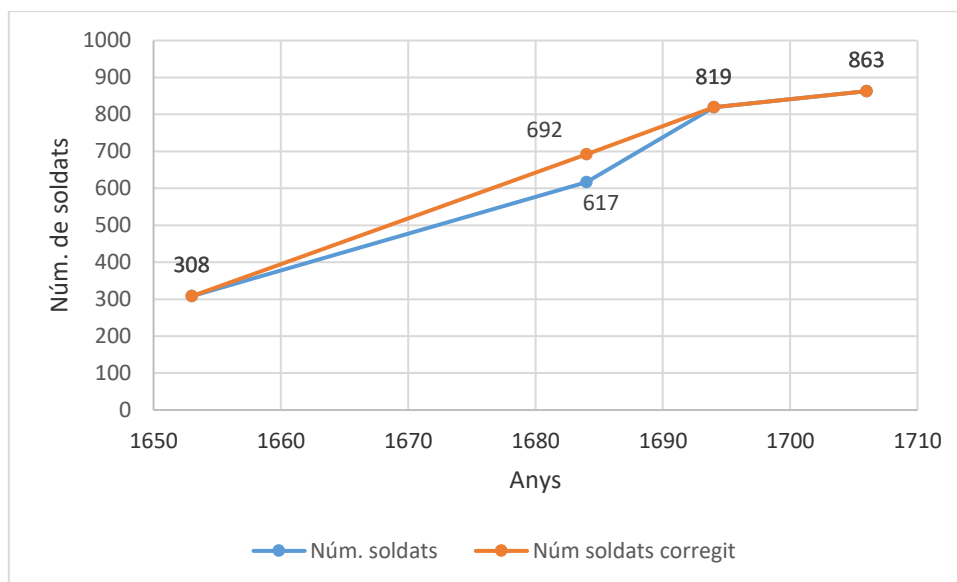
Figura núm. 16. Població apta per agafar una arma (1637-1684)

Font: AMGi. Manual d'Acords (1637-1684). Elaboració pròpia.

La primera gràfica és el total de la població apte per agafar les armes, segons les recerques fetes el 1637, 1667, 1675 i 1684. I a continuació la del pagament de les companyies mobilitzades en els anys 1653, 1684, 1694 i 1706.

Figura núm. 17. Nombre de soldats mobilitzats (1653-1706)

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1706). Elaboració pròpia.

Respecte a les dades d'aquests anys, cal fer una sèrie d'apreciacions. En primer lloc, l'escàs nombre de soldats pagats el 1653 seria el reflex, per un cantó, de les dificultats que passava Girona llavors, però, també, perquè hi havia un potent exèrcit dins dels murs de la ciutat que feia innecessari mobilitzar la totalitat de la milícia. De fet, el marquès de Sierra, en el seu informe sobre la defensa de Girona demanà tan sols cinc-cents homes de la ciutat. En canvi, en l'any 1684 el problema és que no s'ha conservat un foli, amb la numeració 339 i 339v, cosa que afecta el resultat perquè implica la reducció d'entorn de setanta-cinc soldats, que és una mitjana aproximada d'una companyia. La manca del full mencionat s'ha arranjat de la següent manera en el gràfic: La línia de color blau assenyala el nombre de soldats pagats i que consten en el manual d'acords, mentre que en la de color taronja s'hi ha afegit setanta-cinc homes més, que seria el que faltaria si totes les companyies tinguessin un nombre aproximat d'homes. Tot i això, la gràfica ens permet observar dues realitats. La primera és que, pel motiu que sigui, es parteix d'una xifra molt modesta, poc més de tres-cents homes, però uns trenta anys més tard la xifra s'ha més que doblat. El creixement és força important, però

s'estroneja, encara que no s'atura, a partir del setge de 1694. La segona és que si els efectes d'un setge d'una setmana i l'ocupació militar de tres anys implicà la quasi paralització del creixement, un cop fou presa Girona a finals de gener de 1711 després d'un sagnant setge i una dura ocupació militar, més un bloqueig de quasi nou mesos, el més lògic és suposar que entorn els anys 1711-1713 hi hagué una reducció força considerable de població en general, i d'efectius militars gironins en particular.¹²

14.3.- El reclutament

En el llarg del període estudiat, el reclutament dels soldats evolucionà des d'un sistema en què primà que aquests fossin voluntaris, que no vol dir que no s'introduïssin certs elements coercitius per afavorir l'allistament d'homes, a un altre que es mobilitzà totes les forces disponibles i, posteriorment, s'enviaven, si calia, companyies de soldats fora dels murs de Girona. El canvi de mètode es produí perquè la guerra s'apropà, ja que si el 1637 es lluità a Leucata, en territori francès, a partir de 1673, i excepte comptades ocasions, la batalla fou, si no a Girona, ben a prop d'ella. Lògicament, quan l'enemic tenia capacitat per amenaçar-la, la municipalitat mobilitzava ràpidament totes les forces possibles i precisament fou aquesta la causa que provocà el canvi de (certa) voluntarietat a obligatorietat del servei armat. Per contra, quan el front era relativament allunyat i la demanda de les tropes no era molt insistent, la municipalitat gironina optà per mètodes més populars i que primaven els incentius enfront de l'obligació. Tan sols ens consta que s'usà profusament la voluntarietat fins al setge de 1653. A partir d'aquella data, la mobilització obligatòria fou una constant en temps de guerra, arribant el seu punt àlgid en la quasi mobilització total dels efectius durant els setges que patí, especialment en els darrers del període estudiat. Malgrat tot, la realitat és que coexistiren els dos mètodes, especialment si la companyia havia de lluitar lluny de Girona, com fou el cas dels soldats enviats el 1677 i que participaren en la batalla d'Espolla.

¹² Pels efectes de la guerra de Successió: J. BOADAS: *Girona després de la Guerra de Successió*. Institut d'Estudis Gironins. 1986. VVAA: *Girona després de la guerra de Successió*. Ajuntament de Girona. 2015.

14.3.1.- El reclutament voluntari

Un cop el Consell General havia aprovat aixecar una companyia, la Junta de Guerra prenia les primeres decisions perquè fos una realitat. A vegades, com en el 1637, primer es nomenaven els oficials (capità, alferes i sergent) i després es procedia a allistar els soldats. Tanmateix, en el 1652 ocorregué el contrari, ja que fins que no hi hagué els 102 soldats escollits no es nomenaren els oficials.¹³ Així, independentment del moment, un tambor recorria Girona per anunciar que s'obria la recluta de soldats. Mentrestant, es penjava una bandera de camp de Girona en una de les finestres de la casa de la Ciutat per indicar el lloc on s'efectuava l'allistament. A part del sou, també s'introduïren una sèrie de mesures per facilitar l'allistament de la tropa. La més usual era una prima d'enrolament que solia situar-se en els 20 rals (1637, 1639 i 1651) mentre que el 1649 inicialment s'establí en 30 rals, però calgué pujar-la fins als 50 rals per animar la recluta. L'augment del salari fou un dels incentius més populars, com en el 1644 que la retribució inicial de 5 sous passà a 6, o el 1651, de 6 a 8 sous diaris.¹⁴ La gratuïtat dels exàmens per accedir al grau de mestre de l'ofici que tenia el soldat o, àdhuc, la dels estudis de grau en l'Estudi General de Girona també es contemplaven. Els incentius no s'establien de cop, sinó que primer se solia aprovar una prima d'enrolament i seguidament un tambor recorria per tot Girona explicant l'avantatge.¹⁵ En el cas que l'arbitri no funcionés, es millorava el que ja hi havia o s'aprovava un altre i es tornava a anunciar. Hem documentat almenys un cop, en el 1643, que l'allistament de soldats s'afavorí aturant les obres que es feien en el riu Ter després d'una crescuda, cosa que deixà a molts treballadors sense feina.¹⁶ Curiosament, en el 1677, quan els anteriors anys sols s'havien usat companyies formades per integrants per les confraries, es decidí aixecar-ne una sola amb voluntaris. Per tenir-la a punt ràpidament, donaren una generosa entrada, mitja dobla que al canvi eren 2 lliures i 15 sous, un salari competent, 6 sous, i el pa de

¹³ AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 6 de desembre, f. 414-416v. *Creatio o electio de capita de infanteria y de alferes de una...* 13 de desembre, f. 419v-420.

¹⁴ AMGi. MA. 1644. *Adjunctio Belli*. 4 de juny, f. 129v-130. MA. 1651. *Adjunctio Belli*. 4 d'agost, f. 312v-313.

¹⁵ AMGi. MA. 1649. *Adjunctio Belli*. 30 de setembre, f. 250-250v. *Adjunctio Belli*. 2 d'octubre, f. 251-252.

¹⁶ AMGi. MA. 1643. *Adjunctio Belli*. 30 de novembre, f. 292-292v.

municció.¹⁷ El 1706 ocorregué una situació curiosa: Un cop allistada una companyia a correcció diverses persones s'ofereiren a lluitar sols amb el pa de municció.¹⁸

14.3.2.- El reclutament obligatori

El reclutament voluntari predominà mentre el front estava lluny de Girona, tot i que la realitat és que igualment se'n produïren d'obligatoris des del primer moment de la guerra dels Segadors. Bàsicament, l'explicació rau en la urgència per disposar els efectius militar. Això no obsta perquè en les companyies que el reclutament fou voluntari també hi haguera persones que foren obligades a servir, com eren els presos, tot i que podríem argumentar el contrari, ja que el seu incentiu principal fou precisament la llibertat (condicionada al servei militar). En la companyia que serví a Leucata hi havia almenys tres soldats que eren expresidaris. Podríem pensar que a la primera oportunitat que tingueren fugirien, però no fou així perquè els tres moriren defensant la posició.¹⁹ Un cop consumat el desastre de Leucata, es reconstruí la companyia perquè es temia una forta rèplica francesa i en ella integraren forçosament a 8 persones descrites com a vicioses i vagabunds. Per evitar que fugissin, els membres del Consell de Guerra ordenaren que els tanquessin a la presó fins que sortís la unitat militar.²⁰

Hi havia dos mètodes per mobilitzar a la població gironina. El primer era mitjançant el rodolí i l'altre era enquadrar directament a tota la població masculina a partir d'una edat, que oscil·là entre els quinze anys, en els casos d'extrema gravetat com eren els setges, a divuit anys. D'aquest darrer hi tornarem quan parlem dels setges. A principis de 1652 calgué mobilitzar 120 homes i s'optà per escollir mitjançant el rodolí. En primer lloc, del total d'homes mobilitzables s'excloueren els següents: Els que tenien el privilegi militar, els insaculats del Consell, el que ja s'havien allistat voluntàriament, les viudes (en aquest cas, entenem els fills d'elles), els que eren molt pobres, els majors de seixanta anys (s'havia de demostrar l'edat amb el baptisme), els malalts i, per últim, els integrants d'oficis considerats "*de pública necessitat*" com carnissers, forners, la

¹⁷ AMGi. MA. 1677. *Adjunctio Belli*. 25 de juny, f. 207-207v.

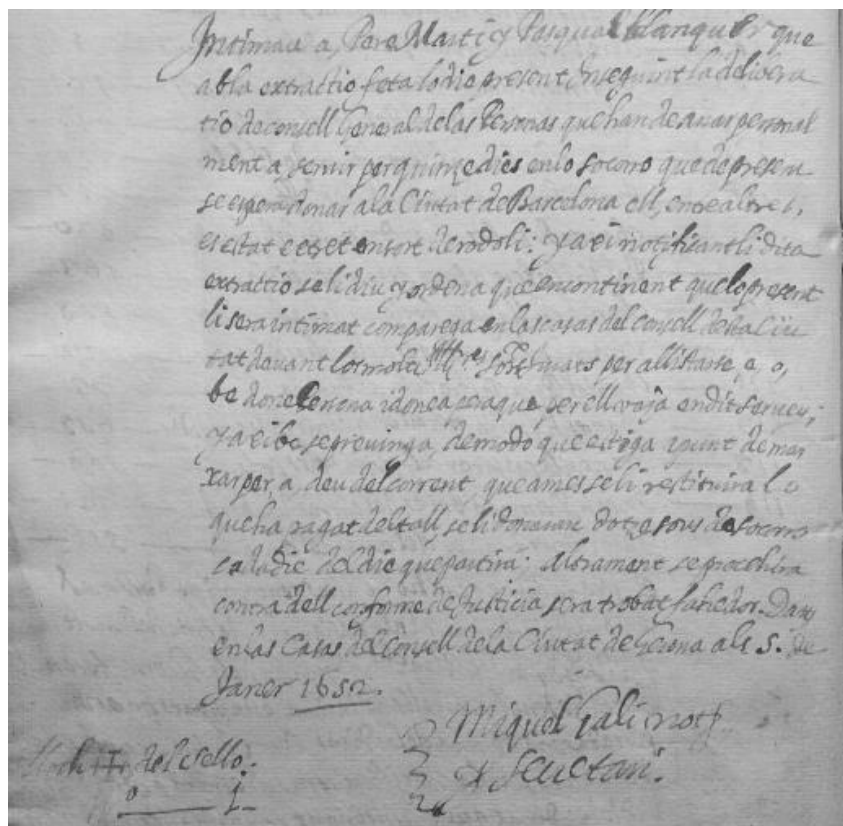
¹⁸ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 15 de febrer, f. 106v-107.

¹⁹ AMGi. MA. 1637. *Apocha de un pres*. 9 de setembre, f. 110v. S'alliberà en Joan Pages. *Apocha de dos presos*. 10 de setembre, f. 111. Els alliberats foren en Joan Tapias i en Joan Casals. MA. 1638. *Adjunctio Belli*. 7 d'abril, f. 38v-39v.

²⁰ AMGi. MA. 1637. *Adjunctio Belli*. 2 d'octubre, f. 146v-148.

trompeta i d'altres segons el criteri dels jurats i consellers de guerra. Un cop es tenia el cens definitiu, en un rodolí de paper s'anotaven els noms dels caps de casa. Es plegava i es posava una mica de cera en les puntes per evitar que s'obris dins de l'urna. Posteriorment, tots els rodolins els posaven dins d'ella, que era la mateixa que s'escollien els jurats i altres càrrecs de la municipalitat, i es remenava uns quants cops. Llavors, un minyó menor de set anys extreia tants rodolins com soldats es necessitaven (en aquest cas, 120). Un cop extret, el notari el llegia en veu alta i el secretari l'anotava en el llibre. Així, el primer extret fou el número 253 que corresponia al blanquer Pere Martí, el segon l'hortolà Bonet Fuster que tenia el número 689... Tot i desconèixer la xifra màxima d'homes mobilitzables, com a mínim sabem que n'hi havia 849 perquè aquest fou el número més alt dels que sortiren en el sorteig. El següent pas era comunicar el resultat a tots els extrets mitjançant un document anomenat "íntima" en el qual se li ordenava que es presentés a la casa del Consell per allistar-se per anar a lluitar a Barcelona durant quinze dies.

Figura núm. 18. Íntima de 1652

Font: AMGi. Manual d'Acords (1652).

Les contrapartides eren que li restituïrien el que havia pagat de tall i que cobraria 12 sous el dia. Malgrat el resultat del sorteig, restà la porta oberta evitar l'allistament perquè en la mateixa íntima s'oferia l'opció que "*done persona idonea pera que per ell vaja en dit servei*". Precisament, d'aquesta companyia, dels 78 homes que foren extrets a sorts, tan sols 15 compliren amb el resultat del sorteig (el 19,20%), puix que la resta presentà una persona enlloc seu i, àdhuc, en dos casos, el substitut tampoc hi anà perquè presentaren a un tercer.²¹ Les dades es capgiraren ostensiblement el 1674, car d'una companyia de 64 integrants sols es produïren 22 canvis, cosa que indica que el percentatge de soldats que acceptaren el resultat del sorteig pujà al 62,67%.²² Aquest sistema de sorteig tenia el problema que podia carregar excessivament a una confraria, ja que l'essència era la sort. Per evitar-ho, a finals de 1652 s'assajà un altre sistema similar a l'anterior, però l'elecció es feia dins de cada confraria, que se li assignava "*un número acomodat*" de soldats. Una operació similar es feu pels que no eren membres de cap confraria. Malgrat tot, en comptes de millorar el procediment, l'empitjorà perquè del centenar i escaig de soldats escollits tan sols se'n presentaren dos, enmig de forts retrets contra el Consell General. La percepció dels escollits era de discriminació pel fet que un assumpte d'interès general tan sols servien uns quants, però es descarta efectuar una nova extracció de soldats perquè "*es cosa tant odiosa*". Finalment, no es requerí les tropes, deixant sense resoldre quin era el millor sistema de reclutament en el cas d'una urgència. El problema es reproduí de nou a principis de maig de 1653, puix que els francesos rondaven per l'Empordà, i el baró de Sabach reclamà la companyia oferta a finals de desembre de l'any anterior. Els intents de formar Consell General fracassaren per la manca de quòrum (un sabotatge encobert?) i la Promanada, que no tenia suficient poder, sols pogué demanar als pabordes "*de la millor manera que puguen si dites confraries voldran voluntariament*" proporcionar els soldats que els corresponia segons l'extracció efectuada a finals de 1652. En cas contrari, i segons el poder del Consell General del 30 de desembre de l'any anterior, efectuarien una nova extracció de soldats. Per contra, i segurament amb ànim de reduir la conflictivitat, oferiren un salari de 6 sous

²¹ AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 5 de gener, f. 18v-23v. *Forma dels cartells*. 5 de gener, f. 23v. *Aranzel dels oficials y soldats...* 12 de gener, f. 25v-28v. *Ordinatio...* 20 de desembre, f. 428-428v. El notari Diego Puig ha cobrat 5 lliures per les íntimes que vafer.

²² AMGi. MA. 1674. *Partida de dita Comp[anyia] de Don Geronim Belloch devers Figueres*. 20 de març, f. 96v-97v.

als soldats més el pa de munició que donava el baró de Sabach. També hi havia el compromís de continuar “*fent lleva de soldats voluntaris y solters*” per substituir tots els que haguessin marxat de les confraries.

Taula núm. 10. **Xifra de soldats repartits per confraria (1652)**

Confraria/col·legi	Núm. soldats	Percentatge
Paraires	5	4,90%
Botiguers de teles	3	2,94%
Valers i passamaners	3	2,94%
Mestres de cases	4	3,92%
Hortolans	3	2,94%
Albadiners, cinters i esparters	4	3,92%
Blanquers	4	3,92%
Corders	3	2,94%
Argenters	2	1,96%
Llibreters i barreterers	3	2,94%
Elois, manyans i ferrers	9	8,82%
Brassers, aplegadors i altres no pertanyen a confraries	12	11,76%
Adroguers	2	1,96%
Apotecaris i cirurgians	2	1,96%
Flaquers	1	0,98%
Basters i matalassers	2	1,96%
Fusters	6	5,88%
Taverners	7	6,86%
Sastres	8	7,84%
Teixidors de lli i de llana	3	2,94%
Sabaters	9	8,82%
Ollers	2	1,96%
Calçaters	2	1,96%
Varis (No indiquen on pertanyen)	3	2,94%
TOTAL	102	100%

Font: AMGi. Manual d'Acords (1652). Elaboració pròpia.

Els resultats que expressaren els pabordes ens obliguen efectuar una sèrie d'apreciacions. La primera, i fonamental, era que de les confraries que hi estaven en contra, la gran majoria manifestaren que la xifra de soldats que havien d'aportar, que la trobem en la columna “Núm. soldats” del quadre anterior, era excessiva, cosa que ens indica que més que un rebuig frontal, hi havia un malestar per la quantitat d'homes. La Promanada decidí que no es faria cap extracció de membres de les confraries dels teixidors de lli i de llana, i la dels assaonadors perquè eren pobres. Al mateix temps, la dels apotecaris i cirurgians tampoc se'n feu perquè prèviament ja els havien aportat.

Finalment, hi havia un grup d'oficis que no tenien confraria, com eren els dels notaris reials (escrivans, procuradors...) i els aplegadors que també entraren en l'extracció.

Taula núm. 11. **Opinió de les confraries per fer una nova extracció de soldats**

Favor	Contra	No resposta	Nova extracció	Companyies confraries
Botiguers teles	Paraires	Sabaters	Valers i passameners	Llibreters i barreters
Argenters	Mestres cases i picapedres	Assaonadors		Matalassers i basters
Apotecaris i cirurgians	Hortolans	Adroguers		
	Albadiners i esparters	Flaquers		
	Blanquers	Ollers		
	Corders			
	Elois			
	Fusters			
	Taverners			
	Sastres			
	Teixidors lli i llana			
	Calsaters			

Font: AMGi. Manual d'Acords (1652). Elaboració pròpia.

Sols anotar que el resultat no fou definitiu perquè hi hagué algunes confraries que aportaren voluntaris mentre s'efectuava l'extracció, permetent una reducció de l'obligatorietat. Ara bé, el que ens interessa més remarcar és que el resultat de la consulta ens insinua la solució definitiva: El servei l'havien d'efectuar les companyies de les confraries, no sols una part d'ella. De fet, es considerava el mètode menys discriminatori perquè si l'objectiu era el bé comú, qui l'havia de protegir era la comunitat en el seu conjunt. Tal com digué un anònim als membres del Consell General del 16 de desembre de 1652,

“era forta cosa que un particular hagues de servir y los demes estiguessen en llurs casas, dient axibe que si lo servey anas per compte de les confrarias tots igualment concurrerian en lo servey”.

Finalment, el baró de Sabach informà els jurats que els francesos s'havien retirat, deixant sense efecte la demanda de la companyia, però no la polèmica del sistema de reclutament. En el Consell General del 27 de maig es discutí i sorgiren una multitud de

problemes, tant de procediment (com que en l'extracció es deixaren de posar en l'urna algunes persones per la pressa en tenir alçada la companyia) com de criteri, ja que en suportar el pes les confraries, obligà a servir a persones que estaven malaltes o que eren grans, mentre que deixaren fora a persones joves i aptes simplement perquè no pertanyien a cap confraria.²³ La invasió francesa que acabà amb el fracassat setge a Girona el 1653 silencià qualsevol debat, almenys que tinguem constància.

Taula núm. 12. **Repartició dels soldats de les confraries (1674)**

Confraria/col·legi	Membres	Soldats	% Membres	% Soldats
Apotecaris	7	1	1,30%	2,33%
Adroguers	9	1	1,68%	2,33%
Albadiners, cinters i esparters	23	2	4,28%	4,65%
Argenters	12	1	2,23%	2,33%
Elois	40	3	7,45%	6,98%
Botiguers i cirurgians	16	2	2,98%	4,65%
Blanquers i assaonadors	28	3	5,21%	6,98%
Corders	25	2	4,66%	4,65%
Cardadors	14	1	2,61%	2,33%
Carders	10	1	1,86%	2,33%
Fusters i teixidors llana	19	2	3,54%	4,65%
Matalassers	8	1	1,49%	2,33%
Llibreters i barreterers	15	1	2,79%	2,33%
Mestres de cases	23	2	4,28%	4,65%
Ollers i calseters	8	1	1,49%	2,33%
Hortolans	18	1,5	3,35%	3,49%
Passamaners i valers	20	2	3,72%	4,65%
Paraires	16	1	2,98%	2,33%
Pastissers i garballedors	10	1	1,86%	2,33%
Sabaters	57	4	10,61%	9,30%
Sastres	41	3	7,64%	6,98%
Teixidors de lli	16	1,5	2,98%	3,49%
Taverners	35	3	6,52%	6,98%
Treballadors	67	2	12,48%	4,65%
TOTAL	537	43		

Font: AMGi. Manual d'Acords (1674). Elaboració pròpia.

Tanmateix, el veritable moment per posar a prova la capacitat coercitiva que tenia la municipalitat arribà a principis de maig de 1674 quan el virrei sol·licità una companyia

²³ AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 5 de desembre, f. 412v-414. *Concilium Generale*. 6 de desembre, f. 414-416v. *Concilium Generale*. 16 de desembre, f. 420v-423v. *Concilium Generale*. 18 de desembre, f. 425-426. *Concilium Generale*. 30 de desembre, f. 433-435. MA. 1653. *Concilium Generale*. 13 de maig, f. 139-142v. *Concilium Sive Promenada*. 14 de maig, f. 145-148. *Convocatio de las confrarias*. 15 de maig, f. 148-149v. *Extractio...* 15 de maig, f. 149v-151v. *Nota*. 15 de maig, f. 152-152v. *Concilium Generale*. 27 de maig, f. 163v-168.

per emprendre una acció en el Rosselló. La urgència determinà que la manca de voluntaris obligaria les confraries a aportar la diferència segons el seu pes demogràfic. De la gràfica, cal explicar, en primer lloc, el soldat i mig de les confraries dels hortolans i dels teixidors de lli. Simplement, l'escrivà ho va fer així perquè interessava recalcar la xifra de membres de cada confraria. Posteriorment, les dues confraries s'integraren en la mateixa companyia i entre les dues aportarien tres soldats. La columna "% Membres" indica el percentatge de la confraria respecte al total de membres de les confraries i la columna "% Soldats" ens assenyalava el percentatge de soldats que aporta respecte al total de la companyia. Per no allargar-nos molt, observem que la xifra òptima és aportar 1 soldat cada 12 o 13 integrants de la confraria. Per tant, aquest sistema de repartiment afavoria les confraries amb més membres, ja que deixant de banda el grup "treballadors," observem, per exemple, la confraria dels sabaters que representaven el 10,61% sols aportaren el 9,30% dels soldats. En sentit contrari trobaríem els apotecaris, que eren l'1,30% i aportaren el 2,33%, quasi un 80% més del que els hi correspondria. És important recalcar que tan sols es presentaren quatre voluntaris, en gran part per la manca d'incentius, ja que tan sols hi havia un salari de 6 sous al dia. Un altre condicionant fou l'escàs termini, un sol dia, per enrolar-se, puix que l'endemà es feu l'extracció per la urgència en què havia de sortir la companyia. Per contra, la taxa de deserció fou molt baixa, del 6%, car tan sols faltaren en la mostra tres soldats. El mètode es tornà a repetir a principis de setembre quan calgué enviar 80 homes durant uns dies a Sant Pere Pescador i amb molt d'èxit perquè les confraries aportaren els homes que els corresponia segons la xifra estipulada el maig.²⁴

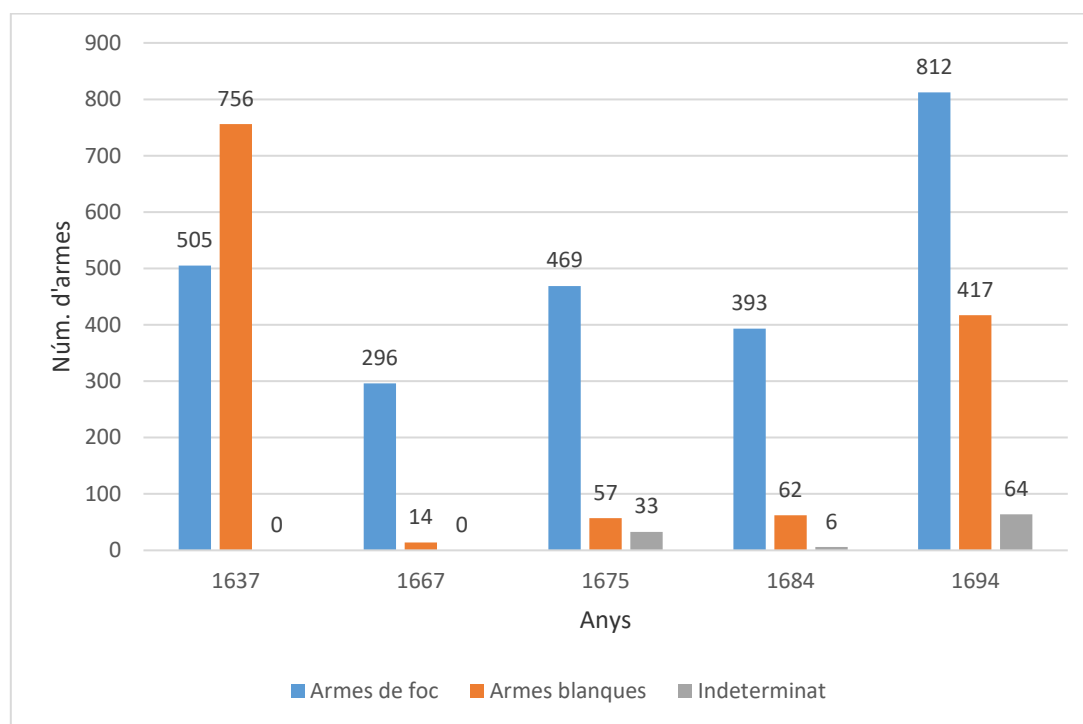
14.4.- Les armes portàtils

Les recerques dels anys 1637, 1667, 1675 i 1684, i el desarmament de 1694, també ens permeten conèixer quines armes disposaven els gironins. Les dades de 1637 i de

²⁴ AMGi. MA. 1673. *Nota que als catorse...* 14 de juliol, f. 182. *Alia Ordinatio...* 4 d'agost, f. 195v-196v. *Adjunctio Belli*. 6 de novembre, f. 258-258v. *Concilium Generale*. 8 de novembre, f. 261-263. *Adjunctio Belli*. 8 de novembre, f. 263-264. *Adjunctio Belli*. 10 de novembre, f. 264-264v. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 23 de febrer, f. 63v-64v. *Adjunctio Belli*. 19 de març, f. 95v-96. *Concilium Generale*. 3 de maig, f. 131-132. *Adjunctio Belli*. 4 de maig, f. 133v-134v. *Adjunctio Belli*. 5 de maig, f. 135v-136v. *Llista de la companya...* 10 de maig, f. 141v-142v. *Concilium Generale*. 2 de setembre, f. 232-234v.

1694 són de les més exhaustives que tenim, però mentre que l'efectuada els anys trenta del segle XVII abastà a tothom, la de 1694 s'excloué els gironins amb privilegi militar.²⁵

Figura núm. 19. Relació d'armes trobades a Girona (1637-1694)

Font: AMGi. Manual d'Acords (1637-1694). Font: MA. Elaboració pròpia.

La gràfica anterior mostra una imatge una mica distorsionada de la realitat perquè dona a entendre que hi hagué un daltabaix entre el 1637 i el 1667. En realitat, la figura correcta seria solament posar les armes útils en el combat, tant si eren blanques com de foc. Els mosquets i els arcabussos eren les armes de foc més adients en cas de guerra, en canvi, les altres, com el pedrenyal, l'escopeta, la *xispa*... eren més indicades per altres usos, com la caça o, inclús, la defensa personal. Mentre que la xifra de mosquets es mantingué en valors extremadament discrets, la importància de l'arcabús com l'arma bàsica de la infanteria gironina mantingué una tendència creixent amb el temps, encara que decaigué entre els anys 1675 i 1684. En realitat, però, fou un miratge perquè deu anys més tard assolí la xifra més alta de la sèrie. Respecte als mosquets, les baixes xifres és un clar indicati que no fou l'arma preferida pels gironins.

²⁵ AMGi. MA. 1694 (17448). *Cridas publicadas de part del Señor Mariscal Duch de Noailles sobre lo entregar los habitantes de esta Ciudad totes les Armas*. 20 d'octubre, f. 201-202. *Lo Memorial de la entrega de les Armas que en virtut de dites crides se son entregadast*. 23 d'octubre, f. 202vbis i següents.

Taula núm. 13. **Detall de les armes de foc (1637-1694)**

Arma	1637	1667	1675	1684	1694
Mosquet	4	12	12	2	16
Arcabus	73	152	345	316	569
Carrabina	27	30	42	22	70
Escopeta	93	25	34	33	56
Xispa	98	77	35	17	14
Pedrenyal	184	0	0	0	2
Fusell	0	0	0	0	6
Pistola	0	0	0	0	68
Altres	26	0	1	3	11
TOTAL	505	296	469	393	812

Font: AMGi. Manual d'Acords (1637-1694). Elaboració pròpia.

Podem suggerir la hipòtesi que des del moment que Girona requerí a tota la població en edat militar per defensar-la, l'arma ideal fou l'arcabús, puix que era més senzill usar i pesava menys. Resulta simptomàtic que la Junta de Guerra del 7 de setembre de 1657 acordés transformar una partida de bales de mosquet per a arcabús, encara que deu anys més tard, Gabriel de Llupià recomanà els mosquets per defensar la muralla.²⁶ Amb tot, també trobem fusells, o "*fusils*", en el 1709 per exemple. En aquell any s'arranjaren 80 unitats d'aquesta arma que es guardaven en l'armeria de la municipalitat gironina. Possiblement, el destí d'aquestes armes fou la de dotar material modern als components de la companyia fixa, que era la força permanent de Girona.²⁷

Tot i que l'ús de les armes blanques decaigué a mesura que avançà el segle, aquestes eren útils per aturar un assalt, en cas que s'hagués obert bretxa en la muralla. L'entrega d'aquestes per armar a les companyies d'infanteria gironina quedà reduït a la guerra dels Segadors perquè a partir de llavors l'arma bàsica fou l'arcabús. No obstant això, és evident que la població civil tenia armes blanques per a ús personal, tal com mostren els reculls dels anys 1637 i 1694. La quasi absència d'armes blanques en les recerques dels anys 1667, 1675 i 1684 no són un indicatiu que no n'hi haguera. Tot el contrari, ja que aquestes tres cerques tan sols tingueren com a objecte armes de guerra i per això sols trobem xuixos, piques i alabardes.

²⁶ AMGi. MA. 1657. *Adjunctio Belli*. 7 de setembre, f. 184-184v. MA. 1667. *Carta de Gabriel de Llupià*. 31 de juliol, f. 288v-289.

²⁷ AMGi. MA. 1709. *Ordinatio...* 19 de desembre, f. 556-556v.

Taula núm. 14. **Detall de les armes blanques (1637-1694)**

Arma	1637	1667	1675	1684	1694
Xuixo	0	6	3	1	0
Pica	8	8	41	61	0
Alabarda	24	0	13	0	6
Espasa	575	0	0	0	349
Daga	61	0	0	0	9
Altres	88	0	0	0	53
TOTAL	756	14	57	62	417

Font: AMGi. Manual d'Acords (1637-1694). Elaboració pròpia.

Ara bé, és significatiu que a finals del segle XVII quasi no trobem armes blanques d'ús militar, car és un indicatiu de la creixent potència de foc que conduí l'anomenada revolució militar.

14.5.- L'armament de les companyies gironines

No hi ha cap mena de dubte que l'armament d'una companyia condicionava la seva manera de lluitar, puix que era diferent comptar amb un terç dels soldats amb piques, que no pas la totalitat d'ells amb armes de foc. Precisament, un dels aspectes més interessants és observar com les diferents instruccions aprovades ens permeten resseguir les evolucions en l'armament de la companyia. A grans trets, podem afirmar que les companyies gironines evolucionaren, en molt pocs anys, cap a un increment de potència de foc, atès que entre la campanya de Leucata (1637) i el socors a Barcelona (1652) encara trobem soldats armats amb piques. Tanmateix, a partir de mitjans de la dècada dels quaranta es preferí que la companyia estigués íntegrament armada amb armes de foc. Podem contemplar l'evolució a partir de l'entrega d'armes que efectuà la municipalitat gironina entre el 1652 i el 1667, que és el període clau de la transició.

Taula núm. 15. **Armes que entregà la municipalitat gironina (1652-1667)**

Armes	1652	1653	1667
Mosquet	164	20	18
Arcabús	202	10	387
Xuixo	32	0	0
Pica	32	20	0
TOTAL	430	50	405

Font: AMGi. Manual d'Acords (1652-1667). Elaboració pròpia.

El quadre anterior s'ha de complementar amb les dades de la Junta de Guerra del 24 de maig de 1653, en la qual manifesta que tenen 400 mosquets, 280 arcabussos i una quantitat indeterminada de xuixos i de piques. Sembla curiós que el 1653 s'entreguessin sols 50 armes quan pocs dies més tard Girona era assetjada pels francesos, però l'explicació rau en el fet que les armes no es retornaven un cop acabava el servei. Per tant, les armes de 1652 serviren el 1653 (i molt probablement són les mateixes en el 1667). També resulta estrany que si el mosquet era millor, i la municipalitat gironina en tenia un bon nombre, no fos la primera arma a donar. A més, i una darrera aparent incongruència, a mitjans de maig de 1653 el baró de Sabach demanà als jurats gironins si li podien deixar 100... arcabussos!²⁸ Per tant, si els militars professionals preferien l'arcabús, almenys a principis de la dècada dels cinquanta, no ens ha d'estranyar gens que la municipalitat també els triés. Ara bé, els motius són absolutament desconeguts, però podríem especular que llavors ja devia quedar clar que la tasca principal, i quasi única, del terç gironí era la d'integrar-se dins de la mateixa guarnició. Lògicament, deixem de banda que cada cert temps s'enviava alguna companyia fora de Girona. Si això fos cert, la diferència entre usar un mosquet i un arcabús en cas de setge seria mínima i, a més, el segon era més fàcil d'usar, cosa que per unes tropes no professionals seria tremendament útil. Una anècdota podria resumir l'estima d'una arma o altra: En el 1667 la confraria dels sabaters retornaren 4 mosquets i al canvi reberen la mateixa quantitat en arcabussos. El mateix observem amb algun particular que rebé un mosquet i posteriorment se li canvià per un arcabús.

La primera instrucció referent a l'armament d'una companyia que trobem és la que es dictà per lluitar a Leucata. En aquesta, dels 100 homes, sols n'hi hauria una quarta part de piquers mentre que els altres emprarien una arma de foc. Ara bé, dels restants 75 soldats, 50 serien arcabussers i 25 mosqueters. La proporció es complí quan la companyia sortí cap a la frontera, atès que hi anaren 28 piquers, 25 mosqueters i 51 arcabussers.²⁹ El 12 d'agost de 1640 s'aprovà un reglament, el primer que hem trobat

²⁸ AMGi. MA. 1652. *Apochas de armas...* 30 de setembre i 1, 2, 3 i 8 d'octubre, f. 346v-349v, 351-351v i 353-354. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 24 de maig, f. 160v-162. *Apochas de armas...* 18 de juny, f. 192. MA. 1667. *Apocha*. 20-23 i 25 de juny, 27 de juliol, 2, 6, 11, 18, 22 d'agost, 17 i 30 de setembre, 4 d'octubre i 30 de desembre, f. 260v-261v, 262v-278v, 281v-284, 290, 292v-293, 299, 302-302v, 305-305v, 319bis-319bisv, 322 i 381v.

²⁹ AMGi. MA. 1637. *Entrega y comanda de la companyia*. 10 de setembre, f. 111v-114v.

del període estudiat, de com s'haurien d'armar les companyies, ja que es preveien dues situacions. Si la unitat militar tenia més de 100 homes, les piques es limitaven a 25 i els restants soldats s'armarien amb armes de foc, però respectant que hi hauria el doble d'arcabussers que de mosqueters. En canvi, si la unitat militar estava integrada per menys de 100 homes, almenys hi havia d'haver 75 armes de foc, sempre preveient que els arcabussers havien de ser el doble que els mosqueters. Fins a completar la plantilla, els soldats anaven armats amb piques, cosa que implicava que fossin menys de 25 els que manejaven aquesta arma.³⁰ La potència de foc s'incrementà amb la companyia del capità Garau Raset i Trullas, que la municipalitat gironina envià per participar en el setge de Tarragona el 1641, ja que es requerí que el centenar d'integrants fossin "*habils y suficientes per a jugar un mosquet*". Seguidament, acomiadaren els que no complien amb el requeriment. Dos mesos més tard sortí la segona companyia i també es requerí que tots els soldats portessin una arma de foc, tot i que, aquest cop, hi anaren mosqueters i arcabussers, però desconeixem la proporció d'uns respecte als altres. A finals d'agost de 1641 sortí urgentment una companyia cap a Castelló sols constituïda per mosquets i arcabussos. Tanmateix, a finals d'any s'envià una altra companyia, aquest cop el Rosselló i que, a diferència de les que havien sortit aquell any, tornava al sistema tradicional: Piques, arcabussos i mosquets.³¹ Una situació similar es visqué un any més tard, quan la municipalitat transferí al Batalló català una companyia de 50 homes, armada amb piques, mosquets i arcabussos.³² Però, el 1646 es capgirà la situació quan la companyia que sortí de campanya cap a Lleida la meitat dels efectius portaven un arcabús i els restants, un mosquet.³³ Per sort, l'aparent paradoxa ens queda resolta amb la companyia que sortí a principis de 1652. Uns mesos abans ja n'havia sortit una i aquest era el motiu perquè fos coneguda com a companyia vella, en contraposició de la que marxà després, que era la coronela. En aquell moment la municipalitat ordenà al pagador, que era el mateix per les dues companyies, que "*los soldados [que] van armats de mosquets, arcabussos y picas, terciats los de la companyia coronella y los de la*

³⁰ AMGi. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 12 d'agost, f. 150v-151v.

³¹ AMGi. MA. 1641. *Adjunctio Belli*. 20 d'abril, f. 122-123. *Adjunctio Belli*. 23 de juny, f. 147v-148v. *Carta a Josep Çacosta*. 28 d'agost, f. 168v-169. *Carta a Garau d'Alemanya i a Ramon de Farners*. 23 de novembre, f. 222v-223v.

³² AMGi. MA. 1642. *Carta al capità Garau Raset*. 2 de març, f. 59v-60v.

³³ AMGi. MA. 1646. *Adjunctio Belli*. 19 de setembre, f. 222v-224.

companyia vella tots de archabussos y mosquets". Per tant, suposem que quan s'allistava una companyia, normalment constituïda per voluntaris, i que tenia un compromís temporal important (una campanya sencera) anava armada solament amb armes de foc. En canvi, si aquesta companyia era procedent d'un allistament obligatori, canviava l'estructura en disminuir el pes de les armes de foc per introduir-hi les piques. Probablement, el darrer gran enfrontament que trobem piques fou el setge que patí Girona el 1653.³⁴

La introducció dels fusells a la companyia fixa és un dels molts senyals que mostren que a finals dels noranta i primers anys del segle XVIII es produïren rellevants canvis. A més, reforça la nostra teoria que es perllongà l'ús de l'arcabús perquè era més senzill d'usar per a soldats no professionals. Si el 1679 els militars de la companyia fixa foren armats amb arcabussos, el 1698 ja hi trobem set fusells. En el 1707 s'acordà comprar-ne una cinquantena.³⁵

14.6.- L'artilleria

Entre el 1640 i el 1653 la municipalitat gironina disposà d'un petit parc artiller. Les primeres referències són de principis de juny de 1640 quan el Consell General ordenà a la Junta de Guerra que s'ocupés urgentment d'armar a la ciutat.³⁶ Durant l'estiu d'aquell any arribaren 7 peces d'artilleria procedents de Barcelona, de les quals 2 eren de ferro, amb un cost de 767 lliures i 19 sous. No obstant això, les despeses no acabaren aquí perquè calia posar-les en el lloc i deixar-les a punt per disparar, cosa que implicà que la municipalitat pagués 2.650 lliures més fins a finals d'abril de 1641 per arranjar les torres on es col·locaria l'artilleria, especialment les que no eren terraplenades.³⁷ La municipalitat no restà satisfeta, puix que una de les instruccions que rebé el síndic que s'envià a Barcelona a principis de setembre de 1640 fou la de comprar entre 4 i 6 peces

³⁴ AMGi. MA. 1652. *Instructio del que Pau Fita pagador...* 12 de gener, f. 28v-29v.

³⁵ AMGi. MA. 1698. *Alia...* 1 de juliol, f. 353-353v. El fusell costà 1 lliura i 4 sous. *Ordinatio...* 27 de setembre, f. 492v. Cada fusell arranjat costà 18 sous. MA. 1707. *Adjunctio belli.* 14 de febrer, f. 101-102. MA. 1709. *Ordinatio...* 17 de desembre. Es compraren dos fusells per 3 lliures i 4 sous.

³⁶ AMGi. MA. 1640. *Concilium Generale.* 6 de juny, f. 62-64.

³⁷ AMGi. MA. 1640. *Ordinatio...* 7 d'agost, f. 142. *Ordinatio...* 12 d'agost, f. 157v-158. *Adjunctio Belli.* 17 d'agost, f. 158-159. *Ordinatio...* 18 d'agost, f. 164-164v. *Adjunctio Belli.* 8 de setembre, f. 200v-201. *Ordinatio...* 16 d'octubre, f. 226. *Ordinatio...* 22 de desembre, f. 293. MA. 1641. *Ordinatio...* 1 de febrer, f. 71-71v. *Ordinatio...* 27 d'abril, f. 129-129v.

d'artilleria de bronze i municions. Poc abans que acabés el mes, en Bernat Jalpi aconseguí que els hi deixessin 6 peces més, amb el benentès que s'havien de "*restituir ditas pessas en lo modo que [he]u promes*". L'arribada d'artilleria no s'aturà aquí, ja que a finals d'octubre reberen 3 peces més d'artilleria, i altres pertrets de guerra, com 50 quintars de bala. A diferència de les altres arribades d'artilleria, s'adquirí el compromís de retornar els 12 quintars de metall que pesaven. En el cas que la ciutat no en trobés, l'alternativa era demanar-los al bisbe.³⁸

Les recerques d'armes i municions s'aturaren a finals de 1640, segurament perquè llavors ja tenien un respectable tren d'artilleria de 16 canons, però, també, per l'enorme cost en instal·lar cada peça. Això no obstant, el virrei ordenà que els canons deixats per Barcelona es traslladessin a Castelló d'Empúries per contrarestar els atacs de la guarnició espanyola de Roses. La resistència de la municipalitat aconseguí reduir la xifra a 4 els canons afectats perquè els altres dos eren tan grans que costava molt de treure'ls de la torre Gironella. Dels que marxaren, almenys dos d'ells ho feren a principis de maig d'aquell any. Quatre anys més tard la municipalitat barcelonina reclamà les peces d'artilleria i llavors els jurats gironins es trobaren amb un greu compromís perquè tan sols en tenien dues. Tot i haver seguit instruccions del virrei, mai reberen un resguard que n'acredités l'entrega, malgrat les promeses de Francesc Marçal de fer-ho. La municipalitat gironina entregà les dues peces el 25 de juny de 1646 al "*cabo mestre d'artilleria*" Joan Vidal. També advertiren als cònsols de Castelló d'Empúries que sols havien d'entregar els canons perquè els encavalcaments eren de Girona, puix que els recollirien de seguida. Això sí, com que els ports de portar-los fins a Barcelona els assumí la municipalitat gironina, ens permet conèixer que a mitjans de juliol estaven a la capital catalana.³⁹

³⁸ AMGi. MA. 1640. *Instruccio per lo Sr. Bernat March y Jalpi...* 6 de setembre, f. 193v-194. *Carta a Bernat March y Jalpi*. 23 de setembre, f. 215v-216. *Carta a Bernat March y Jalpi*. 22 d'octubre, f. 231v. *Carta a Bernat March y Jalpi*. 29 d'octubre, f. 235v-236. *Carta a Bernat March y Jalpi*. 5 de novembre, f. 245v.

³⁹ AMGi. MA. 1642. *Adjunctio Belli*. 17 de febrer, f. 44-45v. *Ordinatio...* 12 de maig. El pagès del pla de Girona Joan Vinyolas cobrà 8 lliures pels ports de dues peces d'artilleria fins a Bordils. MA. 1646. *Carta als consellers de Barcelona*. 1 de maig, f. 93v-94. *Carta a Josep de Fontanella*. 1 de maig, f. 94-94v. *Apocha firmada per Joan Vidal*. 25 de juny, f. 132-132v. *Carta als consellers de Barcelona*. 25 de juny, f. 132v. *Carta als cònsols de Castelló d'Empúries*. 25 de juny, f. 133. *Ordinatio...* 17 de juliol, f. 163v. Els ports per les 4 peces de Castelló cap a Barcelona ascendiren a 112 lliures i les dues restants des de Girona, 33 lliures i 12 sous.

Per sort coneixem l'estat de l'artilleria a principis de la dècada dels cinquanta a partir d'un recompte que s'efectuà de les armes que posseïa la municipalitat gironina, ja que el panorama internacional era extraordinàriament complicat: Els espanyols estaven assetjant Barcelona i la Monarquia francesa se submergí en una profunda crisi per la Fronda. A part, també hi havia els profunds efectes de l'epidèmia de pesta de 1650. Així, en el recompte del 12 de juliol de 1651, trobem que a Girona hi havia: 8 artilleries de ferro colat, 3 més de bronze (se'ns diu que eren "xiques"), 1 pedrer situat en la torre del Carme (tot i que estava desguarnit), 2 falconets també situats en la torre del Carme i 8, o 10, mascles de ferro, que eren una espècie de bombardarda. També coneixem la munició perquè se'ns informa que hi havia 800 bales de ferro i una quantitat indeterminada de bales de pedra.⁴⁰ Deixant de banda la imprecisió dels mascles, que a tall d'hipòtesi ho podríem atribuir al fet que sols n'hi hauria 8 d'útils i 2 més per arranjat o inservibles, ens interessa conèixer la situació de les peces d'artilleria. Curiosament, tan sols se'ns explicita les situades en el cantó sud, la torre del Carme, que era el camí més probable d'una invasió espanyola. Per un altre cantó, en el 1646 hi havia dues peces en la torre Gironella, que era el punt fort per defensar-se d'un atac procedent de la muntanya de les Pedreres. Segurament, un cop foren retirades, en el seu lloc hi posaren algun canó per cobrir el buit que havien deixat. Desconeixem on es col·locaren la resta d'artilleries, però deduïm que sols podien estar en torres terraplenades. On no n'hi havia era en la muralla del Mercadal perquè l'artilleria francesa la baté el 1653 sense oposició. També ens consta 12 quintars de pólvora emmagatzemats en el Pallol i 51 més en la torre del Seminari. Per una relació coneixem quin tipus d'artilleria es disposava el 1653:⁴¹

Taula núm. 16. **L'artilleria gironina durant el setge de 1653**

Tipus artilleria	Unitats	Núm. de bales
7 lliures	1	40
6 lliures	1	90
5 lliures	3	160
4 lliures	1	700
Falconets (20 onces)	3	0
TOTAL	9	990

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653). Elaboració pròpia.

⁴⁰ AMGi. MA. 1651. *Memorial de las armas y monicions de Guerra que...* 12 de juliol, f. 292-293.

⁴¹ AMGi. MA. 1653. *Carta als síndics Francesc Burgues i Francesc Vinyoles.* 12 de juliol, f. 231b-231bv.

El maneig de l'artilleria era un procediment difícil i molt arriscat, cosa que implicava que qui ho fes havia de ser pràctic en la matèria. Davant la manca d'aquest tipus de professionals, l'1 de maig de 1640 es nomenà artiller de Girona a un natural de Perpinyà, assignant-li un sou de 26 lliures mensuals. Ara bé, no ens costa que realment ocupés el lloc perquè en una relació que enviaren el 7 de setembre d'aquell any als diputats, qui era "*comissari sol del tren de la artilleria*" era el mercader gironí Jaume Camps, tot i que en la nova relació enviada el 23 d'aquell mes ja no sortia. A finals de 1640, o principis de 1641, es contractà com a mestre artiller a Bernat Domènech que a canvi de 120 lliures anuals, es comprometia no tan sols tenir a punt l'artilleria, sinó que també a no marxar mai de Girona si no tenia permís dels jurats. Tanmateix, el 4 de setembre de 1647 renuncià el càrrec perquè volia anar a viure a Sant Feliu de Guíxols.⁴² A part del mestre artiller, almenys durant un parell d'anys també s'han localitzat quatre ajudants d'artilleria: Els cellers Antoni Batlle i Pere Malcior, el ferrer Josep Castanyer i l'oller Joan Bassa. Per aquesta feina cadascun rebia 5 lliures el mes, encara que, sense conèixer els motius, el darrer pagament s'efectuà el 2 de maig de 1643. Tenint en compte que cobraven per avançat, els ajudants serien acomiadats a finals de juliol de 1643.⁴³ No trobem cap més responsable fins al citat recompte de 1651 que tornà a sortir el mercader gironí Jaume Camps com l'encarregat d'aquests afers.⁴⁴

14.7.- Diferents nivells de mobilització

Independentment de si el reclutament era voluntari o obligatori, existiren, o millor dit, coexistiren diferents nivells de mobilització de la tropa gironina, en funció de les circumstàncies. A Girona hem trobat els següents: La companyia fixa, la companyia, el

⁴² AMGi. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 1 d'agost, f. 133-133v. *Carta als diputats*. 7 de setembre, f. 199v-200. *Memorial de las personas que la ciutat de G[irona] te ocupades per los negocis de la guerra y fortificación de aquella*. 23 de setembre, f. 216v-217. MA. 1641. *Adjunctio Belli*. 19 de juny, f. 140-141. La confusió de quan fou contractat prové que estigué nou mesos malalt sense poder exercir el càrrec, no rebent cap compensació durant aquest període. MA. 1647. *Adjunctio Belli*. 21 d'agost, f. 254v-255. *Adjunctio Belli*. 4 de setembre, f. 270v-271v. *Renuntiatio del Artiller*. 4 de setembre, f. 273v-275. *Ordinatio...* 4 de setembre, f. 275-275v. Una de les clàusules de l'acord era que cobraria 120 lliures mentre visqués. Per renunciar aquest dret, la municipalitat li pagà 300 lliures.

⁴³ AMGi. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 23 de novembre, f. 221-221v. MA. 1643. *Ordinatio...* 2 de maig, f. 92-92v.

⁴⁴ AMGi. MA. 1651. *L[']juransa y comanda de artilleries, armes y monitions feta per los Srs. Jurats a Jaume Camps mercader*. 12 de juliol, f. 292.

terç de la municipalitat i el sometent general. Assenyalem que algun d'ells podien perfectament coexistir com que la companyia fixa rebés ajuda d'alguna companyia del terç de la municipalitat, com ocorregué el 1689, quan la guarnició marxà de campanya i el pes de la vigilància de les fortificacions les assumiren les tropes gironines.

14.7.1.- La companyia fixa

A principis de 1679, un cop acabada la guerra d'Holanda, i a diferència del que ocorregué el 1660, amb la finalització de la guerra dels Segadors, a Girona hi havia fortificacions a protegir així com una guarnició permanent. Per un altre cantó, el jurat en cap tenia la clau del portal de l'Areny. Per tot plegat, es decidí mantenir part del terç de la municipalitat aixecat, però per alleugerir a la població s'acordà reduir-lo i professionalitzar-lo. Tot i que parlem del terç, en realitat agafà dos noms: Durant bona part de la dècada dels vuitanta fou conegut com el Terç de la Ciutat, a partir dels noranta adoptà el nom de Regiment d'infanteria espanyola compost de natural. Desconeixem els motius concrets del canvi de nom, però no ens estranyaria que fos una influència directa de les unitats alemanyes que guarniren Girona durant moltes dècades i que se les coneixia per regiment, tot i que també podria tenir un origen francès... El que està clar és que el nom no indicà canvis en la manera d'operar la unitat militar gironina. La composició de la companyia s'indica en la taula que ve a continuació.

Taula núm. 17. **Composició de la companyia fixa el 1679**

Graduació	Núm. Persones	Salari
Capità	3	100 lliures any
Alferes	3	30 lliures any
Sergent	3	5 sous dia
Cap d'Esquadra	2	4 sous dia
Soldats	13	4 sous dia
TOTAL	24	

Font: AMGi. Manual d'Acords (1679). Elaboració pròpia.

A part de la retribució assenyalada en el quadre, els alferes reberen un cop l'any 3 quarteres de gra i els sergents, 1 quartera i 2 quartans. Les mencionades entregues de cereals es convertiren en semestrals el 1687 pels alferes i el 1691 pels sergents per retribuir-los l'excés de feina. El capità estava assignat en el portal de l'Areny, amb el sergent, un cap d'esquadra i nou soldats mentre que l'alferes amb l'altre cap d'esquadra

i quatre soldats vigilava el portal d'en Vila. Tots els soldats estaven armats amb arcabussos. Finalment, el sergent se li permetia entrar les guàrdies dia a dia o bé fer deu dies seguits. L'elecció dels oficials s'efectuà tenint en compte l'antiguitat i que tinguessin la patent del càrrec. A part d'aquestes figures, encara en restaren dues més: Un tambor que acompanyava l'entrada de la guàrdia en el portal de l'Areny, amb un salari de 2 sous al dia, i un ajudant del terç, que s'ocuparia de pagar els soldats i sergents i també proporcionava les espelmes per la vigilància nocturna. Per totes aquestes feines percebria 7 sous al dia. Respecte als soldats i caps d'esquadra, inicialment es va preveure que cobrarien 3 sous al dia perquè es tenia confiança que rebrien el pa de munició del Rei, però com que no s'aconseguí, es donà un sou més en compensació. Els capitans i alferes cobrarien la remuneració en dues pagues idèntiques, una a Sant Joan i l'altre en Nadal; mentre que els sergents, caps d'esquadra i soldats solien rebre el salari cada quinze dies. L'escassetat dels efectius recomanà eliminar les guàrdies que efectuaven on vivia el governador i el jurat en cap. Per un altre cantó, i per millorar-los-hi la confortabilitat durant els mesos freds, se'ls proporcionava un quintar i mig diari de llenya.⁴⁵

L'any següent, i a proposta del governador, es reduí la tropa en tres efectius, de 15 a 12 homes, perquè l'estalvi del sou que representava es destinaria a pagar el carretó que es llogà a l'hospital Santa Caterina per portar la terra que es feia servir per terraplenar la muralla del Mercadal. Aquesta mesura entrà en vigor l'1 d'abril de 1680 i perdurà fins al 14 de març de 1684. Tot i la reducció d'efectius, en moments puntuals, com la breu estada a Girona de l'ambaixador francès el 1682, que venia de la Cort espanyola, la companyia augmentà amb 10 homes. La mateixa xifra fou l'escollida per reforçar la seguretat durant dos dies per unes processons el 1683.⁴⁶

Ara bé, des de principis de 1684, el virrei, duc de Bournonville, pressionà perquè la municipalitat no tan sols recuperés els 15 soldats, sinó que els dobles per reforçar la

⁴⁵ AMGi. MA. 1679. *Concilium Generale*. 18 de febrer, f. 77-84. *Adjunctio Belli*. 21 de febrer, f. 86-88. *Concilium Generale*. 22 de febrer, f. 91v-96. *Llista o aranzel...* 23 de febrer, f. 96-97. *Adjunctio Belli*. 29 de març, f. 138v-139v. *Ordinatio...* 30 de desembre, f. 392. El treballador gironí Joan Sasques cobrava 2 sous i 8 diners el quintar de llenya que proporcionava a la tropa. MA. 1687. *Adjunctio Belli*. 2 de gener, f. 16-16v. *Ordinatio...* 407v. Es pagà a l'oller Esteve Renovau 25 lliures 15 sous i 4 diners per 190 lliures d'espelma de sèu que s'entregaren durant el 1686. MA. 1691. *Adjunctio Belli*. 3 de gener, f. 20v-21v.

⁴⁶ AMGi. MA. 1680. *Adjunctio Belli*. 22 de març, f. 108-109. *Nota*. 1 d'abril, f. 149-149v. MA. 1682. *Ordinatio...* 3 de febrer. Els soldats extres cobraren 3 sous, en comptes del 4 dels que eren fixos. En canvi el 1683 la remuneració baixà en 1 sou. MA. 1683 (17435). *Ordinatio...* 31 de maig, f. 222-222v.

vigilància de Girona. Tot i dubtar de quan entraren els soldats de reforç, perquè aquests quedaren condicionats a l'entrega del pa de munició, està clar que, no més tard de principis d'abril ja hi eren. L'arribada de la pau no conduí a la retirada de la tropa extra, sinó tot el contrari perquè el virrei sols permeté que el terç de la municipalitat fos retirat a condició de mantenir els 30 soldats fixos. La decisió no fou fàcil perquè mantenir tants homes implicava una despesa mensual de 150 lliures, però el cost de tenir el terç aixecat era superior pel desgast que representava a la població gironina haver d'entrar contínuament en les guàrdies.⁴⁷ La tropa augmentà a 50 efectius transitòriament durant quatre dies per cobrir l'absència de tropes del Reial Exèrcit mentre es produïa la revolta de les Barretines en el 1688, especialment en el Vallès.⁴⁸ Malgrat tot, el veritable increment de tropa no es produí fins a finals d'abril de 1689 quan el governador els comunicà que hi havia de nou guerra contra França. Una de les primeres decisions fou el de doblar les forces de la companyia fixa. Sabem que a mitjans de juny foren enviats a guarnir el fort de Montjuïc, els portals de Sant Cristòfol i de Santa Clara, i una obertura del fort de la Mercè. Precisament, els deu homes que foren assignats al fort de Montjuïc es queixaren que amb el salari assignat, 3 sous i 6 diners, no tenien prou per viure, ja que abans de ser destinats en aquella fortalesa, anaven a dinar a casa seva. La Junta de Guerra decidí augmentar-los-hi el salari 1 sou al dia mentre estiguessin guarnint el fort de Montjuïc. El 9 d'agost es donà l'ordre de retornar en els seus llocs perquè havia arribat un contingent de tropa per guarnir Girona. Amb tot, en el fort de Montjuïc les guardes continuaren almenys fins a mitjans d'octubre. A més, s'incrementaren perquè a part dels soldats, hi trobem dos caps d'esquadres i un sergent. Suposem que després de tants serveis, la municipalitat hagué de reconèixer que necessitava 10 soldats i d'un sergent extra de manera permanent.⁴⁹

L'ocupació francesa (1694-1697) implicà la desaparició de la companyia i sols fou recuperada un cop es retiraren. Inicialment, posaren a 2 sergents, 2 caps d'esquadra, 30

⁴⁷ AMGi. MA. 1684. *Concilium Generale*. 1 de gener, f. 1-9v. *Adjunctio Belli*. 17 de febrer, f. 123-124v. *Adjunctio Belli*. 23 de febrer, f. 137v-138. *Ordinatio...* 14 de març, f. 176-176v. *Ordinatio...* 27 de març, f. 193-193v. Es paguen a 17 soldats. *Adjunctio Belli*. 5 d'agost, f. 607v-608v. *Carta al virrei, duc de Bournonville*. 10 d'agost, f. 622v-623.

⁴⁸ AMGi. MA. 1688. *Adjunctio Belli*. 9 d'abril, f. 216v-219. *Ordinatio...* 13 d'abril, f. 222v.

⁴⁹ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 29 d'abril, f. 242-243. *Ordinatio...* 30 de juny, f. 350v-351. *Adjunctio Belli*. 30 de juny, f. 348v-349. *Adjunctio Belli*. 9 d'agost, f. 436v-437. *Alia...* 15 d'octubre, f. 599v-600. MA. 1690. *Adjunctio Belli*. 30 de maig, f. 320v-321v. *Ordinatio...* 31 de maig, f. 324v-325. *Adjunctio Belli*. 12 de juny, f. 346-347.

soldats i 1 tambor per vigilar els portals de l'Areny i d'en Vila, i les palanques de Sant Agustí (pel cantó del carrer Argentaria). La retribució oscil·là entre els 5 sous dels sergents, 4 dels caps d'esquadra i 3 sous dels soldats. A part, hi havia els capitans i alferes. Els alferes i sergents recuperaren la retribució en espècie que tenien abans que la municipalitat fos ocupada pels francesos. Dos anys més tard, s'hi posà un sergent més, però no s'augmentà la retribució, i un parell de soldats més.⁵⁰ La xifra de soldats disminuí dràsticament el 1704, ja que des de mitjans de març, amb l'arribada d'un regiment alemany que s'ocupà la vigilància del portal de Sant Cristòfol, els permeté reduir els quatre homes allí assignats, però la Junta de Guerra demanà al governador poder-ne retirar més perquè la municipalitat estava molt exhausta. El prec fou escoltat perquè un parell de dies més tard en quedaven sols 12 i, a part de vigilar els portals de l'Areny i d'en Vila, també s'apostaren alguns homes en la casa del jurat en cap.⁵¹ Tanmateix, el panorama s'enfosquí el 1705 i ràpidament la Junta de Guerra del 15 de juny, a suggeriment del governador, doblà els soldats i passà a 24 homes. Posteriorment, encara augmentà més, ja que a finals d'octubre se'n pagaren 30.⁵² L'arribada de la guarnició austriacista permeté la reducció dels efectius fins als 23 soldats a principis de 1706, però durant la primavera els borbònics efectuaren una potent contraofensiva, que obligà la municipalitat a tenir en plantilla 40 homes. Observem que la variabilitat de la xifra de la companyia és un bon indicador de la percepció d'inseguretat i, també, de la manca d'una guarnició competent. Ens interessa més, però, la decisió de la Junta de Guerra del 14 de febrer, que a l'hora de constituir la companyia que combatria els borbònics, els primers a integrar-se fou el contingent que vigilava el portal de l'Areny de la companyia fixa. Seguint aquest acord, el capità Francesc Thomas i Trobat, l'alferes Narcís Font, un cap d'esquadra, 13 soldats i el tambor lluitaren al costat d'una seixantena de soldats del terç de la municipalitat amb poca fortuna perquè foren desfets i un soldat restà pres en el Rosselló.⁵³ Quan les circumstàncies bèl·liques ho permeteren, la xifra de soldats tornà a reduir-se a 30, però les reiterades marxes de la guarnició alterà la

⁵⁰ AMGi. MA. 1698. *Ordinatio*... 1 de febrero, f. 133-133v. MA. 1700. *Ordinatio*... 20 de gener, f. 81v-82v. Com que tan sols hi havia 30 pans de munició i hi havia 32 soldats, la municipalitat pagava 1 sou per dos pans de munició.

⁵¹ AMGi. MA. 1704. *Adjunctio Belli*. 13 de març, f. 160v-161. Alia... 15 de març, f. 168-168v.

⁵² AMGi. MA. 1705. *Adjunctio Belli*. 15 de juny, f. 205v-206. *Ordinatio*... 31 d'octubre, f. 425v-426.

⁵³ AMGi. MA. 1706. *Adjunctio Belli*. 14 de febrer, f. 101v-103. *Ordinatio*... 29 de gener, f. 75-75v. *Adjunctio Belli*. 30 d'abril, f. 218v-219v. *Adjunctio Belli*. 26 de maig, f. 268-268v.

voluntat de disminuir la xifra de soldats. De fet, tot el contrari perquè la Junta del 3 d'octubre de 1707 aprovà incrementar la plantilla en 50 efectius més, puix que el governador els havia encarregat la vigilància dels portals de Santa Clara, del Carme i de Sant Cristòfol. A finals d'any, els 18 homes que vigilaven les Serracines i el portal de Sant Cristòfol foren acomiadats. La resta ho serien no més tard de mitjans de maig de 1708.⁵⁴

Per donar prestigi a la companyia fixa, ja que era "*cosa molt lustrosa*" que els soldats gironins anessin ben vestits, s'acordà el 20 de juny de 1691 que se'ls uniformaria amb un barret, gambeto, mitges i corbata. Ara bé, la municipalitat tan sols bestrauria el cost, ja que del salari diari es deduirien 6 sous en concepte d'equipació.⁵⁵ La restauració de la companyia el 1698 obligà a la municipalitat haver d'encarregar una nova equipació que era força més completa que l'anterior: camisa de tela, corbata, gambeto amb botons d'estany, cordó, sabates a la francesa, barret "*y altres adornos.*"⁵⁶ Una nova entrega de roba s'efectuà el 1703, de les quals, a part de les citades anteriorment, ara ens apareixen les jupes i quatre capots pels soldats que efectuaven les guàrdies al ras.⁵⁷ Tres anys més tard calgué refer-la tota per la baixa qualitat de la roba proporcionada anteriorment. A part d'unes mitges pel tambor, destacaríem els colors predominants de la uniformitat dels gironins que, segons sembla, eren carn i el groc.⁵⁸ El setembre de 1708 s'aprovà comprar una baioneta i una bossa a cada soldat.⁵⁹

14.7.2.- La companyia

La companyia era la forma més habitual d'organitzar les unitats d'infanteria que inicialment aplegava un centenar d'homes, tot i que segons avançà el segle XVII la xifra anà disminuint fins a quasi a la meitat. En els anys quaranta del segle XVII es considerà que la proporció adequada amb Barcelona era que cada 12 soldats que enviés aquella,

⁵⁴ AMGi. MA. 1707. *Adjunctio Belli*. 3 d'octubre, f. 354-354v. Aquests soldats cobraren 4 sous de la municipalitat i el pa de munició del governador. Curiosament, cobraven més aquests soldats que els que tenien la plaça fixa en el Regiment gironí, ja que era un sou més baix. *Ordinatio...* 14 d'octubre, f. 363v-364v. *Ordinatio...* 29 de desembre, f. 457v-458. MA. 1708. *Ordinatio...* 15 de maig, f. 177v-178. En la relació de pagament de maig ja no surten els 32 soldats de reforç.

⁵⁵ AMGi. MA. 1691. *Concilium Generale*. 20 de juny, f. 291-295v. *Adjunctio Belli*. 22 de juny, f. 296v-297. *Ordinatio...* 30 d'octubre, f. 545-545v.

⁵⁶ AMGi. MA. 1698. *Adjunctio Belli*. 13 de febrer, f. 153-154. *Adjunctio Belli*. 17 de febrer, f. 168v-169. MA. 1700. *Alia...* 10 de setembre, f. 355-356.

⁵⁷ AMGi. MA. 1703. *Ordinatio...* 29 de desembre, f. 552v-553v.

⁵⁸ AMGi. MA. 1706. *Adjunctio Belli*. 28 de setembre, f. 415-415v. *Ordinatio...* 23 de desembre, f. 457. *Ordinatio...* 30 de desembre, f. 509-510.

⁵⁹ AMGi. MA. 1708. *Adjunctio Belli*. 12 de setembre, f. 305-306.

Girona n'aportaria 1.⁶⁰ El màxim responsable de la companyia era el capità, secundat per altres oficials, com l'alferes, que custodiava la bandera, i el sergent, que s'ocupava directament del govern dels soldats. Entre aquests oficials i els soldats hi havia un càrrec intermedi anomenat cap d'esquadra, que a part d'ajudar al sergent en entrenar i guiar els soldats, era el responsable d'una subdivisió de la companyia, l'esquadra.

Taula núm. 18. **Integrants de les companyies (1637-1706)**

Graduació	1637	1677	1706
Capità	1	1	1
Alferes	1	1	1
Sergent	1	1	2
Cap d'esquadres	4	4	4
Soldats	100	47	82
Tambor	2	1	1
Patges	2	1	0
Cirurgià	1	1	0
Capellà	1	0	1
TOTAL	113	57	92

Font: AMGi. Manual d'Acords (1637-1706). Elaboració pròpia.

En el quadre anterior observem la composició de tres companyies. La de 1637 fou la que lluità a Leucata, la de 1677, a Espolla i la de 1706, a Bàscara. En l'àmbit de comandament, les tres són idèntiques: Un capità, un alferes, un o dos sergents i quatre caps d'esquadra. Que la xifra de soldats que integrava una companyia disminuís mentre que la dotació de comandaments es mantenia o, com el 1706, augmentà amb un sergent més, ens dona a entendre que la professionalitat de les unitats militars gironines augmentà. Aquest fet el tenim comprovat amb la companyia de 1706: La municipalitat integrà una quinzena de soldats que vigilaven els portals en aquesta unitat militar, que eren les tropes permanents de Girona. La figura del capellà la trobem relativament pocs cops i molt concentrat en els anys trenta i quaranta del segle XVII. En canvi, que hi anés un cirurgià sí que era força habitual, en part pels incentius que donava la Junta de Guerra en el moment d'allistar-se. Solia ser tradicional donar dues places mortes al capità i una a l'alferes. Una situació similar passava amb el pa de munició, com el 1706, que els dos oficials citats en rebien dos cada dia, mentre que la resta de la companyia sols un. En el cas gironí és relativament estrany que el sergent major marxés al capdavant de les

⁶⁰ AMGi. MA. 1646. *Instrucció a Yuo d'Ornos*. 23 d'agost, f. 187-188.

tropes. El pocs cops que ocorregué, com per exemple a principis de 1652 quan fou nomenat Narcís Sampsó per governar les dues companyies que envià Girona a defensar Barcelona, també tenia dues places mortes, però li afegiren un cuiner i el seu ajudant. De fet, la figura del sergent major solia alliberar les tasques pròpiament militars del jurat en cap, especialment si sortien tropes fora dels murs de Girona.⁶¹ Per això, en els moments de perill el sergent major havia d'estar a Girona, com el 1694, que es trameté un escrit a Rafel Masdeu, que estava domiciliat a Sant Feliu de Guíxols, perquè tornés a immediatament.⁶² En tot cas, a dalt de la cúspide jeràrquica hi havia el coronel que era un càrrec associat al de jurat en cap i, lògicament, era el màxim responsable militar de totes les unitats que podia mobilitzar la municipalitat de Girona. Poques vegades sortí al capdavant de les tropes gironines, car sols es reservava en moments molt greus i un d'ells fou quan les forces espanyoles estaven a les portes de Barcelona el 1641. Curiosament, per aquelles dates també marxà el jurat segon, en Jeroni Fàbrega, cap a Castelló d'Empúries.⁶³

En tot el període estudiat no hem trobat mai la figura del tinent, però sí d'altres com la d'alferes coronel o la del tinent coronel. Així, Joan de Regardela, un mossur francès, fou nomenat tinent coronel el 1641 amb responsabilitat sobre tots els temes de defensa de la ciutat.⁶⁴ En canvi, el càrrec d'alferes coronel anà molt lligat a la companyia coronela, que es mobilitzava quan l'enemic estava molt a prop de Girona, com quan es nomenà a Joan de Batlle, fill del jurat en cap, per aquest càrrec el 1675.⁶⁵

14.7.2.1.- Els avatars de la companyia

La casuística que generava una companyia en el període estudiat permetria escriure una monografia força gruixuda. No obstant això, sí que és cert que alguns trets es repetiren força sovint, cosa que ens permet assenyalar uns brevíssims perfils del

⁶¹ AMGi. MA. 1637. *Instructio del que lo Pagador de la compañía te de fer y servir y lo que te de pagar*. [Sense data, però possiblement s'entregà el 10 de setembre], f. 115-115v. MA. 1652. *Instructio del que Pau Fita pagador...* 12 de gener, f. 28v-29v. *Carta enviada per Pere Fita, pagador de les companyies*. 8 de maig, f. 185-185v. MA. 1677. *Llista de la companyia levantada...* 17 de juliol, f. 247-249v. MA. 1706. *Llista de la compañía se ha format...* 14 de febrer, f. 103v-105v.

⁶² AMGi. MA. 1652. *Alia Adjunctio Belli*. 9 de gener, f. 25v-28v. MA. 1694 (17447). *Carta al Señor Rafel Masdeu*. 1 de març, f. 94-94v.

⁶³ AMGi. MA. 1641. *Concilium Generale*. 22 de gener, f. 28-30.

⁶⁴ AMGi. MA. 1641. *Adjunctio Belli*. 21 de febrer, f. 84v-85. *Adjunctio Belli*. 19 de març, f. 103.

⁶⁵ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 24 de maig, f. 245-246.

funcionament d'una companyia de guerra. Per evitar un relat excessivament tendenciós, hem preferit centrar l'atenció en una que fou aixecada el 1677 que considerem que es força representativa per la varietat de fets ocorreguts durant la seva existència. El punt de partida de la constitució d'una companyia era la demanda que efectuava una autoritat militar. Normalment, el governador, per indicació del virrei, o, si aquest era a Girona, com efectivament es produí el juny de 1677, el mateix virrei, el comte de Monterrey. La municipalitat, en aquest cas, el jurat en cap, solia expressar una certa resistència a la mobilització i se solia donar l'argument que sortís la guarnició, que ells, el terç gironí, ja efectuaria la corresponent vigilància. La conversa acabava quan l'autoritat militar expressava que era un servei al Rei i al mateix temps, un exemple a les altres poblacions catalanes. La demanda de soldats s'enviava al Consell General que al seu torn ho remetia a la corresponent Junta de Guerra. Com que aquesta vegada era molt urgent, la Junta de Guerra es reuní, a part, sense donar per acabat el Consell General. La proposta de la Junta de Guerra es trametia al Consell General i, a grans trets, podem dir que poquíssimes vegades, i aquest cop no fou una excepció, es rebutjava la demanda de tropes d'un virrei. Llavors, el resultat del Consell se li comunicava al virrei mitjançant una ambaixada. Ràpidament, la Junta de Guerra nomenava al capità, en Francesc de Miquel, la resta d'oficials i començava el reclutament de les tropes, en funció de si es constituiria amb voluntaris o l'allistament seria obligatori. En algunes companyies coneixem el ritme de reclutament, puix que anotaven el dia que començaven a cobrar. La situació més habitual era que els soldats ho fessin des del dia que s'enrolaven mentre que el comandament des del moment que eren nomenats. Si entre la recluta i la marxa s'allargava en el temps, els soldats entrenaven, com en el 1674 que anaren a la devesa a fer exercicis d'armes o, per contra ajudaven en les obres de fortificació, com en el 1691 que terraplenaren la mitja lluna de la Santa Creu. Desconeixem si sempre es feia, però en els anys trenta hi havia un ritual per entregar la bandera a l'alferes i un altre per la companyia al capità. Un cop la tropa estava enrolada i abans de marxar es passava una mostra, supervisada pel jurat en cap i el secretari del Consell General, per comprovar que tothom hi era, indicant què percebia cada soldat, d'on era, l'edat... El document resultant s'entregava al pagador, que normalment, era el mateix capità, tot i que en els anys trenta i quaranta era una figura independent, conjuntament amb una suma de diners, que en el 1677 foren 300 lliures, per pagar la

tropa quan estiguessin fora de Girona. Per fer la feina de pagador, el capità rebia 5 lliures extres el mes. Si s'allargava la durada del servei i al pagador li faltaven diners, des de Girona s'enviava a algú amb efectiu.

Quan es rebia l'ordre, la companyia es posava en marxa i es dirigia en el punt de trobada, que solia ser on estava acampat el Reial Exèrcit, que llavors fou a Sarrià, integrant-se en el terç de la Diputació. El 4 de juliol toparen amb gran violència els exèrcits espanyol i francès a Espolla, i de resultes del combat fou ferit com a mínim un soldat de la companyia gironina, en Joan Molins de setze anys. Desconeixem la gravetat de les ferides, però suposem que no devien ser-ho molt perquè l'endemà ja estava a Girona. Pocs dies més tard arribà malalt en Llätzer Carreres, un altre jove soldat de la mateixa edat de l'anterior, però desconeixem si fou producte de la topada o per algun altre motiu. De fet, era constant la súplica que efectuaven els jurats a les autoritats militars quan enviaven companyies amb persones casades perquè vigilessin on les posaven, per evitar baixes innecessàries. En tot cas, a la Junta de Guerra no li agradà l'actitud del capità, ja que no havia informat que hi havia ferits quan a la companyia hi havia persones casades. La reacció d'aquesta consistí a ordenar a l'ajudant del terç, en Bernat Carreras, que fes una relació de l'estat de la companyia. A més, recordaren al capità que tenia l'obligació de donar "*de quant en quant noticia a esta Ciutat de la gent de aquella [de la companyia].*" Curiosament, no tenim més notícies fins que uns deu dies més tard, un emissari comunicà que el capità i el sergent, en Narcís Baptista, estaven malalts i volien ser rellevats. La Junta de Guerra ho acceptà i escollí nou capità en la persona de Nicolau Masdeu, permetent-li que escollís el sergent que l'acompanyaria. Quatre dies més tard, marxà acompanyat amb el sergent Jeroni Alberich, amb 300 lliures per continuar pagant la companyia i amb unes cartes dels jurats, que indicaven el canvi de comandament en la companyia, dirigides al virrei, al mestre de camp general... Tanmateix, el capità Francesc de Miquel rebutjà la substitució i apel·là davant del virrei, ja que considerava que l'afectava l'honor per no haver-ho demanat. Tot i les pressions de la municipalitat gironina, el virrei optà perquè continués el càrrec de capità en Francesc de Miquel. Per tant, resultà que hi havia dos capitans per una companyia de 50 homes, cosa que era del tot inviable pel cost excessivament elevat. La solució fou demanar al virrei el retorn del capità Nicolau Masdeu. Tanmateix, com a represàlia, la Junta de Guerra ordenà que el nou pagador seria l'alferes, en Francesc Roquer.

Respecte a la companyia, sols indicar que un cop el front empordanès restà tranquil, la companyia es traslladà a Olot. L'absència d'operacions motivà que el virrei autoritzés el retorn i les tropes arribaren a Girona el 30 de setembre. Per tant, serví poc més de tres mesos i el cost fou de 1.074 lliures 3 sous i 3 diners. El darrer acte era la comprovació dels imports pagats. La Junta de Guerra nomenava a dues persones, habitualment el notari que actuava de secretari en tots els actes de la municipalitat, en el nostre cas en Diego Puig, i un síndic, el fuster Pere Mercer. La complexitat d'aquesta companyia era que hi hagué tres pagadors, els dos capitans i l'alferes. En el capità Francesc de Miquel li hagueren de pagar 71 lliures i 2 sous perquè ell n'havia avançat de més. Una situació similar es trobà l'alferes Francesc Roquer, però a ells sols 14 lliures 13 sous i 3 diners. En canvi, el capità Nicolau Masdeu, hagué de retornar 32 lliures 19 sous i 6 diners, de les quals 9 lliures provenien del salari del patge que no les podia cobrar perquè ja anava inclòs en el que ell percebia. Un darrer aspecte dels salaris, ja que aproximadament una mica més del 12% del total pagat per aquest concepte el perceberen directament les dones, mares i un pare, en compliment de les instruccions deixades per alguns soldats. No podríem cloure aquest apartat si no parlem d'un mal endèmic com era la desertió i aquesta unitat militar no restà immune. Uns deu dies després d'haver marxat de Girona, en Jaume Girola, i el seu fill Francesc, desertaren, però, almenys el pare fou capturat en el poble on vivien, a Queralbs. Seguidament, fou posat a la presó, però els jurats gironins demanaren el seu alliberament perquè "*vist que ha temps [que] es capturat y se nos es representat [que] continuara lo servey conforme tenia promes*". Respecte al càstig, consideraren que "*la preso li sera estat la pena [que] mereixia*". Segons sembla, quan el capità Masdeu anà a Olot, a part del sergent, també hi anaven aquests dos soldats.⁶⁶

⁶⁶ AMGi. MA. 1637. *Entrega de la bandera*. 10 de setembre, f. 111v. *Entrega i comanda de la companyia*. 10 de setembre, f. 111v-114v. MA. 1674. *Ordinatio...* 12 de maig, f. 145-145v. MA. 1677. *Concilium Generale*. 25 de juny, f. 204v-207. *Adjunctio Belli*. 25 de juny, f. 207-208. *Eleccio de capita...* 25 de juny, f. 208. *Llista de la companyia...* f. 208-211. *Mostra pasada...* 28 de juny, f. 208-212v. *Partida de dita companyia...* 28 de juny, f. 212v-213. *Carta al señor Don Joseph de Agullo...* 28 de juny, f. 213. *Carta al señor capita Francisco de Miquel*. 6 de juliol, f. 221v-222. *Adjunctio Belli*. 15 de juliol, f. 240-240v. *Eleccio de capita...* 15 de juliol, f. 245v. *Acceptacio feta...* 17 de juliol, f. 245v-246. *Ordinatio...* 17 de juliol, f. 246v-247. *Llista...* 17 de juliol, f. 247-249v. *Partida de dit señor capita...* 19 de juliol, f. 249v. *Adjunctio Belli*. 25 de juliol, f. 254v-255. *Memorial al virrei, comte de Monterrey*. 25 de juliol, f. 256-256v. *Adjunctio Belli*. 6 d'agost, f. 275v-276v. *Carta al virrei, comte de Monterrey*. 6 d'agost, f. 277v-278. *Carta al Sr. Auditor General*. 6 d'agost, f. 279. *Carta al capità Nicolau Masdeu*. 8 d'agost, f. 278. *Carta al capità Francesc de Miquel*. 11 d'agost, f. 295v-298. *Ordinatio...* 31 d'agost, f. 308v-309. *Adjunctio Belli*. 31 d'agost, f. 309-309v. *Ordinatio...* 2 de setembre, f. 313-313. *Ordinatio...* 16 de setembre, f. 325v-326. *Ordinatio...* 2

Sobta l'escassa duresa en el càstig d'un desertor, però la municipalitat gironina (i suposem d'altres també) tenien por que un rigor excessiu dificultés futurs allistaments. No obstant això, un motiu força documentat de deserció fou l'incompliment per part de les autoritats militars del compromís de servei, ja que la disponibilitat temporal era un inconvenient, i dels importants, pel bon desenvolupament de les operacions bèl·liques. Un cas paradigmàtic es produí a principis de 1652, poc abans de l'ensorrament de l'estructura francocatalana, quan marxà una companyia per servir solament quinze dies, però el virrei demanà que s'allargués quinze dies més, justificant-se en el fet que havien allargat el trajecte per servir menys temps. Si ja abans hi havia queixes pel nombre de desercions, aquestes s'incrementaren mentre es discutia si s'autoritzava la pròrroga del servei. Llavors, en un intent desesperat de les autoritats militars per tallar la sagnia de desercions, sols es consideraven llicenciats els soldats que posseïen un passaport signat i segellat. En el cas que no el portessin, indicava que eren desertors i demanaren a les municipalitats que els retornessin al front.⁶⁷ Malgrat tot, els càstigs més habituals foren l'empresonament (deu dies en el Pallol el 1678), multes o, àdhuc, l'amenaça d'expulsió del soldat, i la família, de Girona durant el setge de 1653.⁶⁸

14.7.3.- El terç de la municipalitat o gironí

L'anomenat terç de Girona era la màxima expressió de la força reglamentada de la municipalitat gironina. El precedent més remot del període estudiat correspon a la Junta de Guerra del 18 d'octubre de 1640, en el qual el rodolí decidí l'ordre de sortida en el cas que calgués enviar una, o més, companyies fora de Girona. Ens interessa la justificació de l'elecció del mètode perquè considerà *"molt factible que quan menos se pensara se haia de anar a socorrer algunas parts desta comarca"*. Però, encara redoblà més la clau en afirmar que *"la brevetat del temps no done alashoras lloch a poder deliberar y concertar qual companyia hi haia de anar"*.

d'octubre, f. 334. *Ordinatio...* 12 d'octubre, f. 342v. *Adjunctio Belli*. 4 de desembre, f. 380-382. *Compte del que ha pagat l'alferes...* 21 de desembre, f. 396v-399v. *Ordinatio...* 22 de desembre, f. 399v-400.

⁶⁷ AMGi. MA. 1652. *Concilium Generale*. 5 de febrer, f. 71-73v. *Concilium Generale*. 15 de febrer, f. 78v-81. *Instrucció al síndic Francesc Burgues*. 21 de febrer, f. 90-91v.

⁶⁸ AMGi. MA. 1653. *Adjunctio Belli*. 1 de juliol, f. 211v-213v. *Concilium Generale*. 5 d'agost, f. 253v-255. MA. 1678. *Adjunctio Belli*. 23 de juliol, f. 234v-235.

Taula núm. 19. **Ordre de sortida de les companyies del terç gironí (1640)**

Capità	Confraries
Ramon Xammar	Sabaters, calsaters i ollers
Josep Jutglar	Ferrers i blanquers
Tomàs de Muça	Apotecaris, cirurgians, adroguers, bastaixos i treballadors
Garau Raset de Trullas	Els que no pertanyen a cap confraria: Notaris, escriptors...
Jaume Torrent	Matalassers i basters
Jeroni del Real	Argenters
Rafel Raset de Trullas	Botiguers de teles, paraires, cardadors, valers i passamaners
Ramon de Bas	Sastres

Font: AMGi. Manual d'Acords (1640). Elaboració pròpia.

El relatiu confort que visqué Girona durant la dècada dels quaranta del segle XVII li permeté oblidar-se de l'obligatorietat del servei militar i posar l'accent en el voluntariat, excepte moments concrets, molt lligats al setge de Barcelona. Ara bé, l'obligació al servei militar, especialment en els primers anys, costà imposar-se per la resistència que es topà la municipalitat. Alternatives eren com la que aprovà la Promanada del 30 de juliol de 1653 que consistia a donar tres sous cada dia als *“soldats de las companyias de la p[rese]nt Ciutat qui son los habitants de ella, la major part menestrals”*. Malauradament, en la llista dels soldats que reberen la soldada, n'hi ha molt pocs que ens assenyala quina confraria pertanyien, cosa que no ens permet extreure evidències. Això no obstant, sempre la municipalitat actuà igual, ja que hi havia moments, com els fets de 1656, que estava en joc la seva autoritat. Llavors, el governador requerí una companyia de 100 homes per anar a Figueres. L'ordre era que sortissin les companyies dels capitans Anton Cella i Rafel Masdeu, però, com que no eren suficients, també n'agafaren de la companyia del capità Francesc Prats. Fou rellevant l'alta xifra d'incompareixences, ja que almenys 9 soldats del capità Cella, entre els quals un sergent, i 18 més del capità Masdeu faltaren en el moment de sortir. La municipalitat reaccionà immediatament advertint els desertors de les greus conseqüències que s'enfrontaven. Els dos primers avisos eren multes (20 i 40 sous, respectivament) mentre que el tercer els amenaçà amb la pena de mort. Malauradament, el text està força malmès i costa seguir el

procediment, però, segons sembla, els soldats foren capturats, els tancaren uns dies a la presó i es resolgué amb una multa.⁶⁹

El model assajat els darrers anys de la guerra dels Segadors continuà durant la guerra de Devolució. La Junta de Guerra del 10 de juliol de 1667 aprovà “*fer les nominacions de capitans per lo tercio de la Ciutat pera que se pugua posar apunt per la ocasio*”. El següent acord previa que “*dit tercio se forme de vuyt companyies repartint los Naturals entre dites vuyt companyies*”. Tot i no tenir explícitament la repartició, sí que ho podem deduir a partir de la distribució del comandament del terç gironí. Cal anotar que la distribució entre els diferents comandaments és nostra, a partir de l'ordre indicat en el pagament dels sous. Amb tot, la considerem versemblant perquè coincideixen els oficis d'alguns sergents amb els dels alferes. Així mateix, una companyia solia agrupar diferents confraries i, en funció del pes de cada una, es repartien els càrrecs de comandament.

Taula núm. 20. **Possible composició del comandament del terç gironí el 1667**

Capitans		Alferes		Sergents	
Nom i cognom	Procedència	Nom i cognom	Ofici	Nom i cognom	Ofici
Joan Carreras	Ciudadà Honrat	Antoni Ribot	Cirurgià	Antoni Metge Jaume Blanc	Adroguer Adroguer
Rafel Masdeu	Ciudadà Honrat	Gaspar Bertran	Sabater	Francesc Martell Joan Fuster	Sabater Oller
Jeroni Capmany	Ciudadà Honrat	Damià Roca	Corder	Francesc Roquer Miquel Peras	Blanquer Esparter
Joan Viuet	Cavaller	Josep Vidal	Taverner	Antoni Soliveres Damià Puig	Fuster Matalasser
Bernat Viues	Ciudadà Honrat	Jeroni Baya	Sastre	Domènec Duran Joan Cros	Teixidor llana Sastre
Josep de Ros	Cavaller	Pere Anes	Manyà	Antoni Busquets Benet Bosca	Daguer Barreter
Francesc de Prats	Cavaller	Francesc Delas	Botiguer teles	Climent Delhombra Josep Aulet	Paraire Passamaner
Llorenç Puig	Ciudadà Honrat	Benet Torrent	Argenter	Narcís Oliveres Jaume Calvet	Mestre cases Argenter

Font: AMGi. Manual d'Acords (1667). Elaboració pròpia.

⁶⁹ AMGi. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 18 d'octubre, f. 227-228v. MA. 1653. *Concilium Generale sive Promanada*. 30 de juliol, f. 248v-249. *Memorial...*, f. 245v-248. MA. 1656. *Concilium Generale*. 31 de gener, f. 30-32. *Memòria*. 1 de febrer, f. 32-32v. *Adjunctio Belli*. 1 de febrero, f. 33-33v.

Ressaltem que la retribució era escassa, ja que els capitans sols cobraren 50 lliures, els alferes 10 lliures i els sergents, 5 lliures per tot el període de servei.⁷⁰ Per contra, els soldats no cobraren res, puix que tan sols reberen el pa de munició quan entraven de servei. Mentre durà la guerra es produïren algunes queixes, però la conflictivitat realment augmentà quan el Consell General mantingué el terç alçat en període pau i es traduí en absències no justificades de les guàrdies. El problema de fons era que la municipalitat gironina s'havia compromès amb el virrei que mantindria alçat el terç si es treia la guarnició en temps de pau. Per contra, no s'autoritzà cap arbitri que minimitzés el rigor del servei, sinó tot el contrari, puix que la Junta de Guerra del 31 de juliol de 1668 imposà una multa de 5 sous cada cop que no s'efectués el servei i recalcant *“que de asso no sen puga fer gracia alguna”*. Poc cas se'n feia perquè el 20 d'agost es reiterà l'amenaça de multa, tot i que després ja no tenim més notícies de problemes amb la tropa. Finalment, el terç fou relaxat el 12 d'abril de 1669.⁷¹

Quan esclatà novament la guerra, la denominada d'Holanda, ja no hi hagué dubtes a l'hora de mobilitzar el terç gironí per vigilar els portals de l'Areny i el d'en Vila. On sí que hi hagué major resistència, almenys en els primers moments, fou el d'enviar companyies del terç a combatre els francesos. La Junta de Guerra del 6 de novembre de 1673 resolgué que *“no ha enviar ninguna de sus companyas fora, no sols en algunas ocasiones que lo mateix Governador en persona exia per fer alguna factio certa de pochi dias”*. Més encara, el terç de la municipalitat

“esta format per [la] defensa de aquella [de Girona] y que en altres ocasions haventi Gent de Guerra de sa Magestat com de present hi es se ha acostumat de fer exir dita Gent de Guerra y la Ciutat ab son tercio restave en custodia de tota ella.”

De fet, la resolució de la Junta de Guerra reflectia més un desig que una realitat perquè pocs cops es resistí aquesta la demanda de tropes que li efectuaria un governador que vivia, i vigilava, des de dintre de Girona. La resposta del virrei no es feu esperar, ja que insinuà què passaria si l'Empordà no era correctament defensat: Que les

⁷⁰ AMGi. MA. 1667. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 237-237v. *Adjunctio Belli*. 26 de juliol, f. 280v-281. *Ordinatio...* 2 d'agost, f. 289-289v. *Carta a la Reina*. 3 d'agost, f. 290-290v.

⁷¹ AMGi. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 31 de juliol, f. 191v-192. *Adjunctio Belli*. 21 d'agost, f. 209-209v. MA. 1669. *Adjunctio Belli*. 12 d'abril, f. 90-90v.

tropes franceses arribarien a Girona i “*seria su total ruyna*”. La solució solament depenia de defensar l’Empordà amb tropes i per això demanava dues companyies de cent homes cadascuna. Possiblement, és el primer cop que trobem que la defensa de l’Empordà anava lligada a la sort de Girona, ja que si aquella fracassava, els francesos podrien assetjar la ciutat amb facilitat. Per tant, i molt important, enviar les companyies del terç gironí a lluitar a l’Empordà equivalia a defensar Girona. Tot i que al final no sortiren, segons l’ordre d’entrada establert haurien marxat les companyies dels capitans Jeroni de Belloch (argenters, mestres de cases, hortolans i altres) i la de Ramon de Vilanova (sastres, teixidors i d’altres). Les mateixes raons exposades anteriorment provocaren que sortissin companyies a finals de febrer i a mitjans de març de 1674, però sense haver de lluitar perquè els francesos es retiraren abans.

El maig d’aquell any sortí una companyia cap al Rosselló que participà en les operacions de conquesta de Bellguarda. Això no obstant, el que interessa és el que ocorregué a partir de l’octubre de 1674. Llavors, la municipalitat es preparà per si havia d’enviar uns altres 50 homes al Pertús, quan els representants de les confraries dels cirurgians, apotecaris, adroguers i dels botiguers de teles es queixaren que els “*estaments que no gaudexen de privilegi militar los aparexen [que] se devia tambe fer extraccio de aquells porque la carrega no fos per dits col·legis y confrarias*”. Els consellers de guerra consideraren que no era el moment de tractar aquell assumpte tan complex, tot i que tornà a sorgir mig any més tard, també quan es preparava una altra companyia per guarnir Roses. Llavors la gravetat radicava que els mercaders no volien participar en l’extracció, tot i que les opinions dels consellers de guerra eren diferents. Mentre que el jurat en cap (i sis membres més de la Junta de Guerra, entre els quals dos jurats) eren partidaris de la mà dura i comunicar el fet al virrei, el jurat tercer, en Dídac Puig, entenia que els mercaders no hi entressin perquè mai, excepte en la coronela, havien participat en els mateixos serveis que la resta de confraries i col·legis. Amb tot, tenia present que els mercaders havien ofert fer el mateix que els de Barcelona en el terç que reclutava aquella municipalitat. Aquesta postura obtingué quatre vots. Una posició molt similar, perquè valorava que volguessin contribuir com els de Barcelona, era la que liderà en Joan Baptista Moret, de la mà major. Ara bé, creia que abans de comunicar-ho al virrei, s’havia de tornar a parlar amb la confraria per arreglar-ho. Aquesta aposta pel diàleg recollí set vots. Per tant, els partidaris de la negociació (Puig i Moret) guanyaren i s’evità

la intromissió del virrei. Tot i això, la causa arribà a la Reial Audiència, ja que també s'hi afegiren els notaris, escrivans i procuradors, però l'aturà el Reial Consell. A més, es proposà una solució: reduir de vuit a set companyies el terç de Girona, eliminant la coronela, i agregant els mercaders, notaris, escrivans i procuradors en la dels adroguers, apotecaris, cirurgians i botiguers. Com ja era costum, la pau deixava els problemes per resoldre fins a la propera necessitat.⁷²

A principis de novembre de 1683, el virrei sol·licità que de nou s'aixequés el terç, la municipalitat demanà a les confraries que estiguessin a punt, per si havien de tornar a servir en el terç de la municipalitat, perquè és prèvia que, en qualsevol moment, es trencaria la pau. Podríem agafar la resposta que efectuà en Baltasar Torrent, paborde dels corders, com a model perquè tots expressaren que *“la confraria esta presta y aparellada per fer lo servey del Rey y de la Ciutat, però que los Señors de la Coronela fassen lo servey també”*. Del que digué en Baltasar podem extreure dues idees. La primera, que no hi havia cap resistència, almenys en el moment inicial, de servir en el terç de la municipalitat. Una altra cosa serà quan efectivament toqui realitzar el servei de guarda o si havia de sortir alguna de les companyies a servir fora de Girona. La segona era que el problema amb les confraries sense privilegi militar no estava resolt. Precisament, pocs dies més tard, la municipalitat reuní els representants d'aquestes confraries perquè manifestessin si volien servir en el terç, i tots confirmaren la voluntat de ser-hi, però dins d'una companyia coronela, sense integrar-se en les altres unitats militars. Concretament, un dels que prengué la paraula, el causídic Narcís Savari, morí defensant Girona l'any següent durant el setge.⁷³ Tanmateix, en Joan Colomer, en Felip Gali i en Josep Valentí Baus, escrivans de la Cort Reial, advertiren que ells servirien en la companyia coronela *“com de antes se componia,”* però seguidament afegiren que tenien per aquest motiu causa oberta en la Reial Audiència. En aquell moment intervingué el governador militar, en Domingo Pinyatello, per proposar que s'aixequés una coronela constituïda pels mercaders, notaris públics, escrivans (de la Cort Reial i Eclesiàstica), notaris reials i procuradors. A diferència de les altres companyies, el comandament tindria el grau d'alferes-coronel, que sempre l'ostentaria un mercader, i

⁷² AMGi. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 9 d'octubre, f. 266-266v. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 11 de maig, f. 214-215v. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 24 de març, f. 115-115v. *Adjunctio Belli*. 31 de març, f. 120-121.

⁷³ BN. F. Bon. 14.873. *Relacion verdadera...* f. 4.

el seu superior jeràrquic seria el coronel del terç. Així mateix, sols s'aixecaria quan l'enemic estigués a sis llegües de Girona i es reformaria seguidament que s'allunyés d'aquesta distància. Una diferència important fou el salari, car s'establí que l'alferes-coronel percebria l'equivalent a les dues terceres part del sou d'un capità. D'aquest acord es despenjaren els notaris, puix que volien ser "*agregats a la companyia coronela ques compon de Cavallers, Ciutadans honrats y altres gaudint de privilegi militar*". El raonament no acabà aquí perquè conclogueren que "*may los dits notaris han format companyia ab los menestrals y artistes*." La invasió francesa obligà a aturar qualsevol reclamació, però un cop el perill desaparegué, el conflicte revifà amb major virulència perquè, a part dels notaris, també reclamaren els mercaders. Segons l'acord contret amb el governador, la coronela sols estaria alçada mentre l'enemic estigués situat a menys de sis llegües de distància, però la municipalitat els obligà que servissin més temps per evitar greuges amb les altres confraries. El resultat fou que molts dels soldats de la companyia coronela es buscaren motius per no servir (per estar absents, negativa del bisbe que servissin els escrivans seculars que prestaven serveis en la Cúria...), deixant-la reduïda a una dotzena d'homes, del tot impossible per servir a partir del 20 de juny. La solució fou cridar la següent companyia i imposar una multa de 10 sous a cada soldat que no efectués el servei que li corresponia. Desconeixem fins a quin punt s'arribaren a aplicar les sancions, ja que poc més d'un mes, el virrei autoritzà que el terç deixés les guardes en els portals.⁷⁴

Fins al 1689, amb l'inici de la guerra dels Nou Anys, no calgué mobilitzar de nou el terç de la municipalitat gironina. La pèrdua de Camprodon obligà al virrei efectuar una operació per recuperar la plaça i buidà de tropes els llocs on hi havia guarnició. En el cas de Girona, tan sols es quedaren en el fort del Conestable uns quants soldats alemanys que estaven impeditos pel servei. Seguidament, el virrei sol·licità a la municipalitat

⁷⁴ AMGi. MA. 1683 (17436). *Concilium Generale et ob deffectum numeri Promanada*. 9 de novembre, f. 168v-170. *Memoria feta de ordre dels Molt Illustres Señors Jurats*. 13 de novembre, f. 176-178. *Resposta tornada per dits col·legis y confraries*. 15 de novembre, f. 178-180. *Adjunctio Belli*. 16 de novembre, f. 183v-184. *Adjunctio Belli*. 15 de desembre, f. 218-220. *Carta al virrei, duc de Bournonville*. 16 de desembre, f. 225-226. MA. 1684. *Adjunctio Belli*. 12 de gener, f. 54v-58. *Carta al virrei, duc de Bournonville*. 13 de gener, f. 58-58v. *Concilium Generale*. 26 de juny, f. 503v-508v. *Carta al virrei, duc de Bournonville*. 2 d'agost, f. 604-604v.

gironina que aixequés el terç per guarnir els llocs més sensibles amb la sola contrapartida de 350 pans de munició. L'ordre establert fou el següent:

Taula núm. 21. **Ordre del terç gironí (1689)**

Ordre	Oficial	Graduació	Companyies
1er	Rafel Vidal	Alferes coronel	Notaris públics, escrivans i causídic
2on	Joan Carreras	Capità	Apotecaris, cirurgians, adroguers, bastatxos i treballadors
3er	Jeroni de Capmany	Capità	Ferrers i carders
4art	Jeroni Malla	Capità	Corders, albadiners, esparters i cinters
5è	Joan Carreras	Capità	Botiguers, valers, passamaners, paraires i cardadors
6è	Jeroni Malla	Capità	Fusters, matalassers i basters
7è	Jeroni de Capmany	Capità	Argenters, hortalsans, forners i garbelladors
8è	Jeroni Malla	Capità	Sastres, teixidors de lli i de llana
9è	Joan Carreras	Capità	Sabaters, ollers, terrissers i calceters

Font: AMGi. Manual d'Acords (1689). Elaboració pròpia.

La Junta de Guerra del 23 de juny acordà que cada dia hi hauria 70 homes vigilant, ja que 30 provenien de la companyia fixa i els restants del terç de la municipalitat. El primer dia de servei fou el 24 de juny de 1689 i un cop arribada a la novena posició, es tornava a començar. L'excés de feina dels capitans provocà un petit conflicte amb la municipalitat, ja que ells es queixaren davant del virrei. El duc de Villahermosa els donà la raó, però la municipalitat contraatacà advertint-lo que el problema de fons era que dos capitans volien que nomenessin pel càrrec a dos amics. A més, estaven en contra que tan sols eren tres oficials, ja que també hi havia l'alferes-coronel amb "*qui alterna[va] ab ells [a]bastantament*". No obstant això, la veritable raó radicava en motius econòmics, ja que no es podia pagar el salari de vuit capitans. La solució, però, provingué de l'arribada d'una competent guarnició que permeté relaxar el terç el 9 d'agost, encara que a finals de mes la Junta de Guerra aprovà retribuir els treballs extres dels capitans (33 lliures cadascun), als alferes (15 lliures) i als sergents (7 lliures). Mentre que la gratificació la cobraren tots els capitans, la dels alferes i sergents tan sols els que no eren de la companyia fixa, o sigui, 5 i 18 integrants respectivament.⁷⁵

⁷⁵ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 23 de juny, f. 340-341. *Nota sobre lo entrar las guardas lo Regiment compost de naturals de esta Ciutat*. 24 de juny, f. 342-342v. *Carta del virrei, duc de Villahermosa*. Medinyà. 26 de juny, f. 347. *Adjunctio Belli*. 4 de juliol, f. 356-357. *Carta del virrei, duc de Villahermosa*. Bàscara. 11 de juliol, f. 367v-368. *Carta al virrei, duc de Villahermosa*. 13 de juliol, f. 368-368v. *Carta del virrei, duc de Villahermosa*. Olot. 9 d'agost, f. 447-447v. *Adjunctio Belli*. 29 d'agost, f. 497-498.

Tanmateix, des de finals de juny el conflicte més greu el protagonitzaren els mercaders en decidir que no formarien part de la companyia coronela perquè els francesos havien abandonat l'Empordà. La Junta de Guerra de l'1 de juliol envià l'expedient al virrei perquè decidís, cosa que efectivament ho feu immediatament per "*la repugnància que hazen los mercaderes para no entrar de guarda baliendose del combenio que tienen echo*". A part d'ordenar-los que tornessin al servei, els recordà que llavors Camprodon estava ocupada pels francesos i estava a sis llegües de distància de Girona, cosa que els obligava pel conveni que havien firmat. Des del moment que reberen la carta, els mercaders tornaren a servir en la companyia coronela sense cap incidència remarcable.⁷⁶

La tasca fonamental del terç de la municipalitat era la defensa de Girona i la vigilància dels portals si l'enemic estava entre les 3 i 6 llegües. Però, també, n'hi havia d'altres, com la vigilància de la casa on s'allotjava el virrei quan s'estava a Girona, que li donaven prestigi com a institució armada. En època de pau era una feina quasi anecdòtica, però durant la guerra dels Nou Anys, sent l'Empordà un dels fronts més actius, es transformà en un malson per la quantitat de vegades que el virrei, i d'altres comandaments, anaren a Girona. A més, també s'havia de vigilar permanentment on vivia el governador durant la nit en època de guerra. La primera mesura fou nomenar dos capitans més i un ajudant de dragó, que tindria un salari d'alferes. Amb tot, quan veritablement es posà ordre fou en la Junta de Guerra del 5 de gener de 1694, en la qual aprofitant la concessió reial de 600 pans de munició mentre durés la guerra, que aprovà unes instruccions. S'establí l'obligatorietat d'entrar tots els capitans, alferes, i sergents que hi havia en el terç gironí, deixant de banda la coronela. La retribució seria la següent: 100 lliures els primers i 30 els alferes i sergents. A més, el jurat en cap rebé 4 pans, 2 cada un dels 5 capitans, els 8 alferes, els 32 caps d'esquadra i els 3 tambors. En canvi, els sergents, els dos ajudants i els soldats tan sols reberen un de pa de munició.⁷⁷

La caiguda de Girona a finals de juny de 1694 implicà el desarmament del terç i desaparegué qualsevol obligació militar de la població gironina mentre durà l'ocupació

⁷⁶ AMGi. MA. 1689. *Adjunctio Belli*. 1 de juliol, f. 351v-352. *Carta del virrei, duc de Villahermosa*. Bàscara. 1 de juliol, f. 353-353v. *Acte de entrega de una carta del virrei al Señor del Estament dels Mercaders*. 2 de juliol, f. 355-356. *Carta al virrei, duc de Villahermosa*. 2 de juliol, f. 357v.

⁷⁷ AMGi. MA. 1693. *Adjunctio Belli*. 28 de juliol, f. 397v-398v. MA. 1694 (17447). *Adjunctio Belli*. 5 de gener, f. 17-18v.

francesa. Tan bon punt les tropes de Lluís XIV es retiraren, la municipalitat expressa la seva voluntat de recuperar els antics privilegis, que eren controlar els portals de l'Areny i d'en Vila, i ho feren amb tota la pompa possible: El 16 de gener de 1698 una companyia, constituïda per membres de totes les confraries, sortiren de la Casa de la Ciutat, passaren davant de l'altar de Sant Narcís, en l'església de Sant Feliu, i es dirigiren al portal de l'Areny on els esperaven una companyia del terç de Toledo i els entregà la guarda de l'accés. En canvi, com que el portal d'en Vila estava tancat, simplement l'obriren.⁷⁸

Fins al 1705, el terç de la municipalitat restà inactiu, però amb la revolta austriacista, i davant l'evident manca de soldats en la guarnició, el governador, el baró de Beck, sol·licità ajuda a la municipalitat gironina. A partir del 26 d'agost, àdhuc el 10 d'octubre, el terç gironí s'ocupà de controlar els portals de l'Areny, de la Verge Maria i Sant Cristòfol (que es tapià el 25 de setembre). Cada dia entraven tres soldats en cadascun dels portals citats i, curiosament, efectuaren el servei el més granat de l'aristocràcia gironina: Sebastià de Pòrtules i Bresco, Josep Grato de Raset i Trullas, Francesc Çanou, Anton de Çarrera i Rocabertí, Lluís de Cruïlles, Joan de Batlle... Inicialment, els soldats no cobraven res, però davant l'absència de molts d'ells, s'acordà pagar dos sous per dia de servei. A diferència d'altres vegades que el terç entrà de servei, aquest cop hem conservat una còpia del document que rebien les persones afortunades, indicant-los el lloc on havien de servir i alguna vaga instrucció com que no permetessin l'accés a ningú que fos considerat com a sospitós. A més, tres soldats més del terç gironí efectuaven rondes a la nit des del 27 d'agost àdhuc 9 d'octubre.⁷⁹ La següent mobilització fou la fracassada operació militar contra els borbònics a Bàscara i que, com ja s'havia adoptat en anteriors ocasions, consistí en un repartiment de les places de soldats entre les diferents confraries.

⁷⁸ AMGi. MA. 1698. *Ambaixada al mestre de camp general*. 15 de gener, f. 82-84. *Entrega de la Guarda dels portals de l'Areny i den Vila*. 16 de gener, f. 89-89v.

⁷⁹ AMGi. MA. 1705. *Adjunctio Belli*. 26 d'agost, f. 303v-305. *Adjunctio Belli*. 1 de setembre, f. 316-316v. *Nota de las personas que han fet guardas...* f. 381-390. *Nota de las personas que han rondat de nit...* f. 389v-392v.

Figura núm. 20. Ordre dels jurats per efectuar un servei (1705)

Senyor A.
Los Senyors Jurats han arreny alas perarar
l'any juntament ab A. y J. perque dema Pilsins als 24.
del Corrent de Senyera en ser guarda vos lo d'entre
Portal del Arany no deixen entrar en esta Ciutat Perro:
na alguna Cargiofa. Dat en Gerona als 23 Agost
1705.
Ramons de la Secreria

Font: AMGi. Manual d'Acords (1705). Elaboració pròpia.

Ara bé, el que realment ens interessa és la mobilització del terç per vigilar les fortificacions de Girona davant l'absència de la guarnició, ja que marxà a Barcelona a defensar-la del setge borbònic. A diferència d'altres ocasions, aquesta fou molt exhaustiva, puix que a part d'incloure la coronela, també n'hi hagué dues d'estudiants, més les vuit ja conegudes de les confraries. Per contra, es donà una petita ajuda de costa, dos sous als caps de casa i un els fadrins, per lluitar contra les desercions. Tot i la migradesa de l'import, per a la municipalitat implicà una despesa de 304 lliures per quatre dies de vigilància, del 15 al 18 de maig.⁸⁰ El 1707 es tornà a reproduir el mateix problema: La guarnició anglesa fou traslladada a València quan hi havia clars indicis que els francesos envairien l'Empordà. La municipalitat hagué d'assumir el control dels portals de Santa Clara (alferes, sergent i 26 soldats) i de Sant Cristòfol (alferes, sergent i 20 soldats), i el baluard del Governador (un *cabo* i 6 soldats). A part, de reserva hi havia un capità, un alferes, set sergents i 46 soldats. El servei fou relativament dur perquè quan el governador exigí 100 homes per vigilar els portals que deixava la guarnició, la Junta de Guerra conclogué que *"se troban cansats los Naturals a ocasió de las continuas guardas que per lo discurs de serca de tres mesos havien fetas lo corrent any"*. La solució

⁸⁰ AMGi. MA. 1706. *Llista de la compaña...* 14 de febrer, f. 103v-105v. *Llista dels socorros...* 14 de maig, f. 233v-243. *Ordinatio...* 22 de maig, f. 254v-255.

fou simple: Rebaixar la xifra d'homes sol·licitada pel governador i oferir cinquanta places a raó de 4 sous el jornal i el pa de munició. En molt pocs dies tingueren la tropa a punt.⁸¹

14.7.3.1.- La defensa de Girona

Un cas completament diferent es donà en els moments que Girona podia ser assetjada, puix que llavors sí que tothom havia d'entrar en les companyies amb caràcter obligatori. Les primeres instruccions són de 1653, poc abans que Girona fos assetjada pel mariscal d'Hocquincourt, i les efectuà el marquès de Sierra. En elles, dividí la muralla en cinc parts, quatre a la ciutat i una en el burg. A més, demanà que el terç gironí estigués constituït per 500 persones dividides en 10 companyies. Això no era tot perquè en volia 500 més de la vegueria.⁸² Si l'aportació total de la milícia era d'un miler d'homes, possiblement aquesta podria ser l'explicació perquè augmentà la xifra de soldats mobilitzats en el terç gironí a mesura que transcorregué el segle XVII. Així, una reducció de l'aportació de la vegueria, o una menor presència de tropes de la guarnició, implicaria un augment de l'esforç militar de la municipalitat gironina. La manera de procedir durant el setge de 1684 la podríem agafar com a model. En aquest cas, el governador ordenà el 3 de maig que "*estiguessen en arma totes les companyies del regiment compost dels naturals de esta ciutat*". En Joan Vilar, el jurat en cap, i coronel del terç gironí ordenà que aquell mateix dia tots els homes majors de catorze anys havien de presentar-se armats a la plaça del Vi, integrats en la companyia que els corresponia. Desobeir l'ordre implicava la pena de mort, tot i, com en altres cops hem defensat, dubtem molt que s'arribés a aplicar. Per uns fets similars, el 1694 la pena era una multa de 50 lliures i trenta dies a la presó. Seguidament, una de les companyies entrà de guàrdia en els portals que els corresponia.⁸³ Una cosa similar ocorregué el 12 de maig, quan els francesos assaltaren les primeres defenses (Pont Major i Pedret), que ràpidament tota la població en edat militar gironina es presentà de nou en la plaça del Vi per rebre ordres. Després, la coronela entrà de guàrdia en el portal de l'Areny, la companyia fixa actuà de reserva en la casa del Consell mentre que la resta de companyies foren repartides entre el pany de muralla del portal de Sant Agustí fins al convent de Sant Francesc de Paula i,

⁸¹ AMGi. MA. 1707. *Adjunctio Belli*. 16 de maig, f. 203-204v. *Adjunctio Belli*. 3 d'octubre, f. 354-354v.

⁸² AMGi. MA. 1653. *Concilium Generale*. 7 de juny, f. 176-178v.

⁸³ AMGi. MA. 1684. *Nota sobre lo formarse las companias del Regiment de esta Ciutat*. 3 de maig, f. 296v-297.

en l'altre cantó del riu Onyar, en el portal del Carme.⁸⁴ Intuïm que la població s'avisava mitjançant el toc de campanes, ja que quan la guarnició austriacista abandonà el fort de Montjuïc el 29 de desembre, des de la ciutat es pensà que l'atacaven i seguidament la campana major de les hores de la catedral, així com la denominada Narcisa de l'església de Sant Feliu, tocaren a rebato. Poca estona després tots els integrants del terç gironí estaven en els seus llocs per repel·lir l'atac borbònic, que no es produí.⁸⁵

Taula núm. 22. **Lloc assignat a cada companyia en cas d'atac (1709)**

Unitat	Comandament	Lloc
Coronela	Alf. Cor. Gislano Matorell	Baluard de Sant Pere
Fusters, taverners...	Capità Joan Cruilles	Pla de Sant Francesc (reserva)
Sastres, teixidors...	Alferes Joan Garau	Baluard de Sant Francesc de Paula
Sabaters, calceters...	Capità Ponç de Caramany	Baluard de Santa Creu
Ferrers, manyans...	Capità Francesc Thomas	Baluard del Governador
Botiguers, paraires...	Alferes Josep Blanxart	Baluard de la Mercè
Apotecaris, cirurgians...	Capità Francesc Ginesta	Baluard de Sant Agustí
Argenters, mestres cases...	Capità Narcís Font	Portal de l'Areny
Blanquers, albadiners...	Capità Francesc de Mora	Baluard de Santa Clara

Font: AMGi. Manual d'Acords (1709). Elaboració pròpia.

Tanmateix, ens podem preguntar quin era el lloc que ocupava el terç gironí, ja que n'hi havia de més exposats, el Mercadal seria un exemple, a d'altres amb menor opcions de rebre un atac, com el portal de l'Areny. Podríem agafar la distribució de les forces gironines efectuades el 1709 perquè llavors es pensava que en qualsevol moment Girona seria assetjada. Per evitar qualsevol picaresca, s'efectuà una extracció amb el rodolí.⁸⁶

Els baluards de Sant Francesc de Paula, Santa Creu, del Governador, de la Mercè i de Santa Clara foren espais especialment disputats durant els setges de 1653, 1684 i 1694. En l'atac de 1675 el portal de la Verge Maria, on hi havia el baluard de Sant Pere, hauria estat el següent lloc que haurien atacat els francesos si no s'haguessin retirat. En canvi,

⁸⁴ AMGi. MA. 1684. *Nota de com lo Exercit Frances vingue en lo Pont Major y lo xoque se tingué en ell*. 12 de maig, f. 314-315. MA. 1694 (17447). *Ordinacio perque tothom assistesca en llurs puestos*. 22 de juny, f. 304.

⁸⁵ AMGi. MA. 1710. *Nota*. 29 de desembre, f. 593-593v.

⁸⁶ AMGi. MA. 1709. *Extraccio sobre lo repartiment del Regiment compost de Naturals...* 10 d'agost, f. 398v-399v.

en el setge de 1710 fou un dels punts on es decidí la sort de la plaça gironina. Per tant, i com a conclusió, les tropes gironines ocupaven, almenys en aquest sorteig, llocs especialment compromesos, cosa que hauríem de replantejar el veritable valor de les milícies gremials, ja que eren les mateixes que s'enfrontaren a les tropes del millor exèrcit del moment.

14.7.4.- El sometent

La municipalitat gironina evità sempre que pogué la proclamació del sometent general pels problemes que creava i la solució era oferir unes companyies com a contrapartida. Ara bé, tenim almenys un cas molt ben documentat que ens permet resseguir els problemes que causava la mobilització de tots els homes en edat militar sense percebre res o, com a molt, un pa de munició. El 16 d'agost de 1674 es visualitzaren unes veles a Sant Feliu de Guíxols que presumiblement eren franceses. Dos dies més tard, el virrei els confirmà que eren vaixells enemics i que calia estar preparats perquè en qualsevol moment els francesos podrien donar un cop de mà en algun punt de la costa. El 24 d'agost el governador militar els avisà que els francesos tenien 22 galeres i que amb 6 llanxes, de 50 homes cadascuna, forçaven l'accés a l'Escala, que tan sols estava defensada per una quinzena d'homes. La gravetat del moment feu decidir al Consell General enviar totes les companyies, però el virrei s'avançà decretant el sometent general, agafant-ne el comandament de les forces que sortiren de Girona el jurat en cap. Tan bon punt arribaren a l'Escala, els francesos canviaren de rumb i es dirigiren cap a les illes Medes. La rèplica gironina fou la d'assistir les forces que guarnien Torroella de Montgrí, acumulant-se llavors els problemes. Si bé el sometent durava cinc dies i no era remunerat, els integrants rebien a canvi un pa de munició diari, però era tan dolent que molta gent el llençà perquè els creava problemes de salut. A més, hi havia el malestar de les dones, ja que els marits havien marxat, deixant les famílies sense el principal sostenidor. El jurat en cap demanà al Consell General una ajuda de costa, que xifrà entre els 3 i 4 sous per persona, però aquest es reuní el 28 d'agost i s'hi negà amb l'argument que el sometent, en ser convocat pel Rei, la municipalitat no li havia de donar res i, afegiren, que encara que volguessin tampoc podrien fer-ho per la manca de recursos econòmics. En un primer moment el jurat en cap pogué capejar la situació mitjançant bones paraules i promeses, però quan calgué tornar a Sant Pere Pescador

perquè la flota francesa s'havia desplaçat fins allí, els problemes ressorgiren amb gran virulència. El 28 d'agost el jurat en cap temé el pitjor, puix que la tropa s'amotinà quan els francesos es preparaven per saltar a terra a Sant Pere Pescador. Era un moment crític perquè si el sometent desertava, es perdria la vila. L'única solució fou enviar un prohoms gironí, en Joan Baptista Perpinyà, amb una carta del jurat en cap dirigida al Consell General demanant una ajuda de costa. Finalment, una Promanada es reuní aquell del mateix i acordà trametre-li dues-centes lliures per sostenir al sometent. La mesura no acabà de satisfer i un cop rebut els diners, el sometent es desfeu, quedant-se poc més d'un centenar d'homes per vigilar la costa. Davant de tantes adversitats, el governador militar demanà que aquells fossin ben pagats i n'aixequessin 150 més per complementar els que encara restaven vigilant a la costa. Per contra, el 2 de setembre els jurats sols oferiren 50 soldats durant 5 o 6 dies perquè mentrestant l'exèrcit francès havia atacat la zona de Banyuls. Per finalitzar podem especular la quantitat de persones que participaren en el sometent a partir de les 200 lliures, ja que si suposem que cada un rebé entre 3 i 4 sous, ens mouríem en una forquilla situada entre els 1.000 i 1.300 efectius, que entenem seria el màxim que podria mobilitzar la municipalitat gironina.⁸⁷

14.8.- Els militars gironins

La divisió estamental de la societat gironina s'observà plenament en les companyies militars que aixecà la municipalitat. No obstant això, podríem establir dues divisions claríssimes, una de cronològica i una altra social. Si procedim a la primera, comprovem com els anys quaranta i primers dels cinquanta foren lleugerament diferents respecte a la resta de dècades del període estudiat en la present tesi. L'explicació és simple: Fou un període que la majoria de les companyies estaven constituïdes per persones que s'havien allistat voluntàriament, cosa que permeté una major mobilitat en l'escalafó o, dit d'una altra manera, hi havia la possibilitat d'efectuar una carrera en la milícia. Un cap excepcional el protagonitzà el calceter Miquel Thomas que s'allistà com a cap

⁸⁷ AMGi. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 16 d'agost, f. 213v-214v. *Concilium Generale*. 24 d'agost, f. 217-218v. *Adjunctio Belli*. 24 d'agost, f. 218v-219. *Adjunctio Belli*. 24 d'agost, f. 219-219v. *Adjunctio Belli*. 27 d'agost, f. 219v-220. *Carta al jurat en cap*. 26 d'agost, f. 220-221. *Concilium Generale*. 28 d'agost, f. 220v-223. *Promanada*. 28 d'agost, f. 223-225. *Promanada*. 1 de setembre, f. 227v-231v. *Concilium Generale*. 2 de setembre, f. 232-234v. *Ordinatio...* 2 de setembre, f. 234v.

d'esquadra en la companyia que lluità a Salses el 1639. La seva vàlua li permeté ascendir a sergent pocs dies després d'haver marxat, un cop el sergent Jaume Gash renuncià per una greu caiguda. Dos anys més tard fou escollit alferes en una de les companyies que lluità en el setge de Tarragona. La culminació arribà a principis de 1646 en morir el seu capità, en Josep Cerdà, fou ascendit a aquest càrrec, després que els jurats gironins ho demanessin al virrei Enric de Lorena, en atenció als serveis prestats des de feia anys. Desconeixem quan es produí l'ascens, però el 12 de maig d'aquell any ja exercia de capità.⁸⁸ En canvi, a vegades, un cop escollit el capità, la resta d'oficials (alferes i sergent) eren persones de la seva confiança, o a "a gust" d'ell, tal com deien llavors. Un exemple molt clar ho tenim en la primera companyia que envià la municipalitat gironina a participar en el fallit setge de Lleida de 1646. Quan s'escollí capità l'apotecari Baltasar Andreu, l'alferes fou el manyà Pere Anes i el sergent el sastre Pau Avinyó.⁸⁹ Per contra, un capità no podia ascendir a qui volia, ja que la competència era de la Junta de la Guerra i en cas contrari actuava amb contundència, com ocorregué el 1656. La Junta de Guerra del 25 de setembre ordenà al capità Joan Carreras que restituís el càrrec de sergent a l'adroguer Antoni Metge, que havia estat substituït pel flequer Pau Julià, perquè s'havia absentat de Girona sense el permís d'ell. En canvi, un cop retornà Girona a la sobirania del Rei Catòlic, i molt particularment, a partir dels anys vuitanta, la principal tasca de les tropes gironines fou la de guarnir la mateixa ciutat. L'estancament en la participació de les operacions exteriors, i la constitució de la companyia fixa, implicà la consolidació de la jerarquització estamental.

Respecte a la divisió social, hi havia un sostre per a les persones de la mà mitjana en avall, ja que era quasi impossible accedir al càrrec de capità i els ascensos es produïen quan hi havia una vacant. Així, en la citada Junta de Guerra, també es discutí la renúncia de l'alferes Damià Mallol de la companyia dels sastres, la qual cosa implicà una cascada de nomenaments: El sergent Jeroni Baya fou ascendit a alferes pels "*molts anys que serveix lo ofici de sargento*" i el cap d'esquadra Jaume Pla ocupà el lloc vacant d'en Jeroni Baya.⁹⁰ Amb el temps la distància entre les categories de capità i el seu immediat

⁸⁸ AMGi. MA. 1639. *Adjunctio Belli*. 11 de juny, f. 76-78. *Concilium Generale*. 25 de juny, f. 86-89v. MA. 1641. *Electio de capita y demes officials de la segona companyia...* 20 d'abril, f. 124-125. MA. 1646. *Carta al virrei, Enric de Lorena*. 10 de gener, f. 25v-26. *Carta a la Junta del Batalló*. 12 de maig, f. 98v.

⁸⁹ AMGi. MA. 1646. *Adjunctio Belli*. 16 de setembre, f. 218v-220.

⁹⁰ AMGi. MA. 1656. *Adjunctio Belli*. 25 de setembre, f. 181-182.

inferior, l'alferes, s'allunyaren. Una prova evident era la retribució, puix que ho considerem un indicador fiable per mesurar la importància dels diferents graus militars en l'escalafó:⁹¹

Taula núm. 23. **Evolució dels salaris mensuals de les companyies**

Graduació	Anys (imports en lliures)					
	1637	1642	1649	1674	1677	1706
Capità	60	40	60	60	50	42
Alferes	40	18	40	24	19	21
Sergent	30	15	25	15	15	10,5
Cap d'esquadra	12	12	15	12	12	6
Soldat	7	9	12	9	6	4,5

Font: AMGi. Manual d'Acords (1637-1706). Elaboració pròpia.

Cal indicar que en el 1706, a part del salari monetari també se'n donà en espècie, en forma d'un pa de munició per cada dia de servei. Deixant de banda aspectes com l'afectació de la inflació en els salaris, observem com durant bona part del període estudiat, els capitans cobraren la mateixa quantitat. A partir de finals de la dècada dels setanta, els salaris caigueren, però, fou quan la distància econòmica entre els capitans i la resta d'oficialitat (alferes i sergent) fou més acusada. Mentre que en el 1637 el salari de l'alferes equivalia al 66,67% del capità, en el 1706 tan sols era del 50%. Ara bé, qui s'emportà la pitjor part fou el sergent, ja que sí al principi equivalia al 50% del capità, al final de la sèrie, la relació empitjorà greument fins a representar el 25%. Per contra, la relació amb els soldats fou relativament estable, ja que aquesta oscil·là menys d'un punt percentual en els extrems de la sèrie. Simplement, a títol comparatiu, el 1706, un mestre de cases cobrà 12 sous al dia que representaven 18 lliures al mes que, en el rang salarial, el situava a cavall entre el sergent i l'alferes. En canvi, un manobre percebia 7 sous diaris que un mes representaven 10,5 lliures, que era just el que cobraren els sergents que lluitaren a Bàscara.⁹²

Si centrem l'atenció de les persones que foren nomenades capitans, observem una homogeneïtat social quasi perfecta perquè provenien de l'estament dels cavallers

⁹¹ AMGi. MA. 1637. *Alia Adjunctio Guerre*. 26 d'agost, f. 104v-105. MA. 1642. *Instrucció al pagador...* 2 de setembre, f. 197v-198. MA. 1649. *Adjunctio Belli*. 29 de setembre, f. 249-250. MA. 1674. *Adjunctio Belli*. 19 de març, f. 95v-96. MA. 1677. *Llista de la companyia...* 25 de juny, f. 208-211. MA. 1706. *Adjunctio Belli*. 14 de febrer, f. 101v-103.

⁹² AMGi. MA. 1706. *Ordinatio...* 22 de maig, f. 253v-254.

(també anomenats militars) o dels ciutadans honrats. Habitualment els nomenava la Junta de Guerra, tot i que el pas previ era l'elecció dels futurs capitans mitjançant un "[e]scrutini ad aurem del secretari," que solia ser una votació secreta. El 8 de gener de 1657 foren escollits els doncells Francesc Gayola i Salvador Ornos.⁹³ Òbviament, l'endogàmia era habitual i així, per exemple, en Salvador Ornos era fill de Joo de Ornos, que havia ocupat importants càrrecs en el govern de la municipalitat gironina. A part d'aquest, trobem els Çaconomina, els Raset de Trullas, els Masdeu... que es repetiren en els càrrecs generació rere generació. Normalment, tenien una formació militar prèvia, que s'efectuava en les mateixes companyies gironines. Si agafem el cas del ciutadà honrat Josep Cerdà, s'allistà com un avantatjat en la companyia que lluità a Salses, tot i que tenia un sou molt superior als soldats, ja que ell cobrà 15 lliures al mes mentre que la resta de la tropa 6 lliures si eren arcabussers i 7, si eren piquers o mosqueters. L'any següent ja era ascendit a alferes en la companyia del capità Francesc Bas i a la primavera de 1641 fou escollit capità. Òbviament, la rapidesa que ascendí en l'escalafó no tenia res a veure amb la dels militars que provenien d'altres estaments, com el citat Miquel Thomas.⁹⁴

Per evitar-se qualsevol problema, la municipalitat buscà obtenir la patent de tots els militars amb rang d'oficial, especialment pels capitans i alferes, tot i que els sergents també en tenien. En el 1707, la patent de capità costava 9 peces de vuit i la d'alferes 5. A part, l'administració també volia saber qui havien fet algun servei particular, si el nomenament del capità, o de l'alferes, responia a la creació d'una nova companyia o si era per defunció de l'anterior titular. En els alferes es demanà també qui era el capità de la companyia que pertanyia. Un cas específic era el jurat en cap en ser també el coronel del terç gironí. De fet, una de les reivindicacions històriques de la municipalitat gironina fou que el jurat en cap se'l reconegués com a mestre de camp. La particularitat, i la dificultat, era que es demanava "*una patente de maestro de campo de infanteria Espanyola para el Jurado en cap de ella anexa al oficio y no a la persona*". Quan hi havia governador militar no hi havia problema perquè aquell era el màxim responsable militar de la plaça. Ara bé, quan s'absentava, els militars professionals que restaven en la plaça,

⁹³ AMGi. MA. 1657. *Adjunctio Belli*. 8 de gener, f. 99v-100.

⁹⁴ AMGi. MA. 1639. *Adjunctio Belli*. 11 de juny, f. 76-78. MA. 1640. *Adjunctio Belli*. 20 de juny, f. 87-88. MA. 1641. *Electio de capita...* 20 d'abril, f. 124-125.

encara que fossin de menor graduació, com la de capità, no consideraven el jurat en cap com un superior jeràrquic, com ocorregué el 1660 amb les tres companyies que guarniren Girona durant unes setmanes. Així mateix, el governador militar podia nomenar un tinent general de mestre de camp durant la seva absència, ignorant completament al jurat en cap, com passà a finals d'agost de 1677. La solució no era fàcil i mai es resolgué fins que el 1707, les autoritats austriacistes optaren per un camí intermedi en concedir que el grau de coronel del jurat en cap fos reconegut en l'exèrcit. Tanmateix, el que buscava la municipalitat no ho aconseguí perquè un dia més tard arribà un terç espanyol i davant l'absència de governador, el mestre de camp d'aquell terç fou el governador interí en lloc del jurat en cap.⁹⁵

El càrrec de coronel tenia una particularitat que el feia únic dintre de la jerarquia militar gironina, puix que es renovava cada 1 de gener, en produir-se l'elecció dels nous jurats. L'única excepció es produí quan la Junta de Guerra del 31 de desembre de 1710 acordà suspendre l'elecció dels nous jurats perquè tota la població estava amb les armes a la mà per defensar Girona del setge borbònic. Finalment, l'elecció s'executà l'11 de febrer de 1711. Precisament, en aquest mateix setge es produí una altra circumstància relativament estranya de trobar com fou que el càrrec de coronel en cap del terç de Girona l'assumís el jurat segon, en aquest cas en Josep Grato de Raset i Trullas, per malaltia del jurat en cap.⁹⁶ Suposem que l'element determinat de la substitució no fou la malaltia en si, sinó que tingué molt a veure la greu situació militar en què es trobava Girona, car es requeriria que la màxima figura militar del terç gironí estigués plenament operatiu.⁹⁷

La tropa era la base de la companyia i d'on provenien els caps d'esquadra, sergents i alferes. Analitzarem breument aquest cos tan heterogeni, ja que estava format per membres de les confraries, dels que habitaven a Girona i que no en pertanyien a cap i,

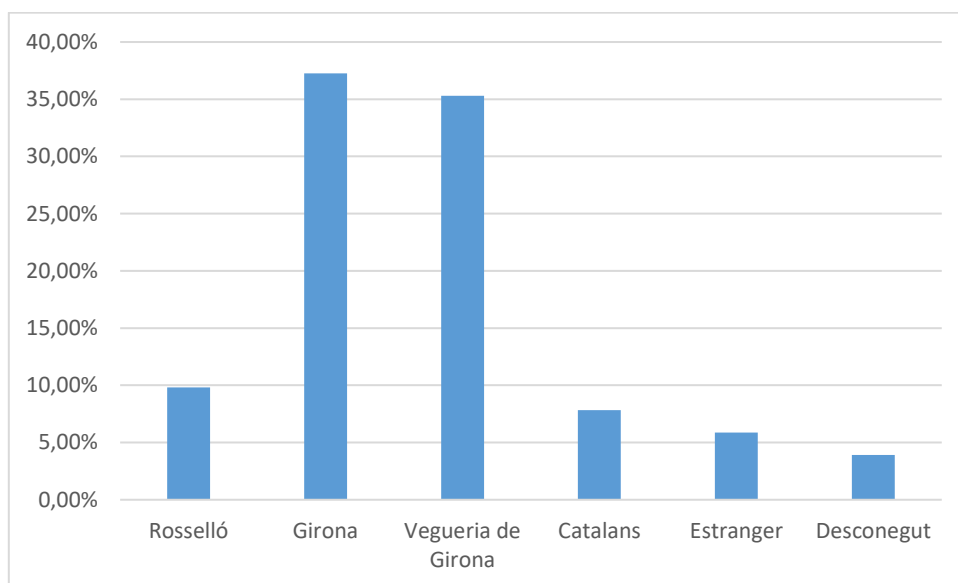
⁹⁵ AMGi. MA. 1677. *Carta al Rei*. 25 d'agost, f. 171v-172v. *Memorial enviat a l'agent de Madrid*, f. 172v-173. *Adjunctio Belli*. 23 de juny, f. 320-320v. *Adjunctio Belli*. 25 d'agost, f. 307-308. MA. 1707. *Transumpto de Privilegio de Coronel*. València. 20 de gener, f. 123v-124v. *Sobre lo Governar lo Jurat en cap y coronel [de] la Plaça*. 17 de maig, f. 205-205v.

⁹⁶ AMGi. MA. 1710. *Adjunctio Belli*. 31 de desembre, f. 604v-605. MA. 1711. *Ordinatio...* 23 de gener, f. 54-54v. *Decretum dicti Memorialis*. 7 de febrer, f. 97.

⁹⁷ AMGi. MA. 1710. *Adjunctio Belli*. 31 de desembre, f. 604v-605. MA. 1711. *Ordinatio...* 23 de gener, f. 54-54v. *Decretum dicti Memorialis*. 7 de febrer, f. 97.

finalment, de persones que s'allistaren quan la municipalitat gironina demanava soldats voluntaris. Lògicament, d'aquests n'hi havia que no eren de la ciutat. Per evitar una anàlisi excessivament tendenciosa, ho efectuarem a partir de les dades que ja hem usat de la companyia que la municipalitat aixecà el 1677 i que lluità a Espolla per parlar de la companyia. La riquesa de les dades, ens permet efectuar alguna descripció més profunda, tot i reconèixer les limitacions que, bàsicament, són la petitesa de la mostra (una companyia de 50 homes) i que no la podem comparar amb d'altres.

Figura núm. 21. Procedència dels soldats allistats el 1674

Font: AMGi. Manual d'Acords (1674). Elaboració pròpia.

Quasi el 75% dels integrants de la companyia eren de la vegueria de Girona, dels quals, més de la meitat eren de la mateixa ciutat. El capità, el noble Francesc de Miquel, l'alferes, en Francesc Roquer, el sergent, Narcís Baptista, i dos caps d'esquadra, Pere Mosqueras i Antoni Mallol, eren de Girona. Sobta que darrere d'aquests, el següent col·lectiu fossin naturals del Rosselló. Àdhuc, dos dels caps d'esquadra eren d'aquelles contrades: En Joan Joyla de Perpinyà i en Montserrat Gros d'Illa. Dins del col·lectiu de catalans, bàsicament hi ha homes de Barcelona o del seu entorn. Del grup "estranger", són tres soldats: un gallec, un milanès (criat d'un capità que estava de guarnició a Girona) i un darrer que afirmava que era nat a Avinyó del Papa. Finalment, dels tres d'origen desconegut, pels cognoms, semblarien catalans, però no indiquen d'on eren. La mitjana d'edat dels soldats era de 21,13 anys, dels quals n'hi havia set que tenien

menys de divuit anys (entre setze i disset anys). En sentit contrari, el més gran tenia trenta-sis anys. L'edat que es repetia més fou la de divuit anys amb 7 vegades. En aquesta anàlisi, no han entrat els oficials perquè en desconeixem l'edat. Una altra dada que tenim era que 35 d'ells indicaren la professió, cosa que ens permet conèixer que 5 eren corders, 4 sabaters, 3 passamaners, 3 treballadors 3 brasers, 2 blanquers, 2 carders, 2 sastres, 2 manobres, 2 estudiants... En definitiva, una representació de quasi tots els oficis que hi havia a Girona. Almenys hi havia tres integrants que estaven casats, tot i que sospitem que n'hi havia més perquè el detall de les dades sols les tenim de la tropa, però no del comandament. Aquests deixaren una part del salari, normalment 2 sous diaris a la parella, o a altres persones, normalment a la mare (entre 1 i 3 sous), però tenim un cas que ho deixà al pare i un altre a un conegut. 6 soldats més deixaren uns quants sous per quan tornessin, suposem a manera d'estalvi. Finalment, un darrer apunt: Com que molts soldats estaven malvestits, la municipalitat ordenà que es fessin uns gambetos de "*drap cendrós folrats de baieta groga*", camises, sabates i per a dos soldats, un barret cadascun. El cost de la roba no l'assumia la municipalitat, sinó que cada dia deduïa una petita part del que percebien els soldats que agafaren la roba. Sabem que 33 d'ells agafaren la camisa, 31 els gambetos i 21 les sabates. Per tant, el concepte d'uniformitat encara no existia llavors, ja que cada soldat era lliure d'agafar o no la roba. De fet, el capità tenia set peces de reserva per si algun soldat les volia adquirir posteriorment.⁹⁸

⁹⁸ AMGi. MA. 1677. *Llistat de la companyia levantada per...* 25 de juny, f. 208-211. *Segueix la mostra pasada dilluns...* 28 de juny, f. 211-212v. *Llista de la companyia...* 17 de juliol, f. 247-249v. *Ordinatio...* 8 de juliol, f. 224v-225. *Ordinatio...* 13 de juliol, 235v-236v. *Ordinatio...* 14 de juliol, 238-238v.

CAPÍTOL 15: ELS ALLOTJAMENTS MILITARS

L'allotjament de tropes fou una de les tasques que més s'evidencià la retallada de sobirania que li representà a la municipalitat gironina l'establiment d'un governador militar. Però els problemes no s'aturaren aquí, ja que també podríem citar el malestar de la ciutadania pel comportament de la soldadesca, l'empobriment de les arques municipals perquè els soldats trepitjaven els drets de la ciutat establint-hi fleques, carnisseries i botigues, excedint el límit de quantitat dels productes que tenien els drets d'entrada francs, especialment del vi, risc d'epidèmies pels soldats ferits o malalts, l'acumulació d'homes en espais petits i moltes vegades insalubres... La llista de despropòsits és excessivament llarga com per detallar-los tots. Tots els intents per aturar-ho resultaren un complet fracàs per un simple fet: Girona no podia subsistir sense una guarnició, puix que tenia la frontera a tocar. Així, resultava que la mateixa municipalitat demanava o, en determinats moments, pregava tenir una guarnició competent. Per tant, ens trobem en un cercle viciós que consistia en el fet que la manca de guarnició representava un evident perill de ser conquerida pels francesos mentre que un excés de tropa multiplicava els accidents amb el governador, amb la població... Els darrers anys de la guerra dels Segadors representaren un xoc brutal per la ingent massa de soldats a allotjar quan per prerrogatives reials n'era exempta. La passivitat es pagà amb gravíssims conflictes que arribaren fins i tot a l'ocupació d'habitatges de particulars. A partir de la guerra d'Holanda la situació canvià, a costa d'assumir una despesa que no li pertocava a la municipalitat, però controlà gran part de les problemàtiques dels allotjaments. Malauradament, la guarnició superava els 2.500 homes, tot i les múltiples prevencions, els problemes emergien de nou.¹

15.1.- La guerra dels Segadors: La cruesa de l'allotjament de soldats

En el marc de les lluites pel control del territori entre el sector franco-català i espanyol a mitjans de la dècada dels quaranta, és quan trobem les primeres evidències d'allotjament de tropes a Girona. A finals d'abril de 1646 un contingent francès exigí que fos allotjat en la ciutat, tal com indicaven els despatxos de trànsit que portaven. Per

¹ Que tinguem constància, aquest és l'únic treball que versa sobre els allotjaments militars a Girona: C. DÍAZ i F. TORRES: *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Saragossa: Institución Fernando el Católico. 1998.

evitar qualsevol conflicte, la municipalitat decidí allotjar-los en el Pont Major, tot i el corresponent enuig dels habitants d'aquell sector de Girona. Ràpidament, els jurats iniciaren una forta ofensiva diplomàtica destinada a evitar que en el futur "*per inadvertencia o per descuyt*" s'allotgessin més tropes en la ciutat. No consta que el conflicte anés a més perquè a principis de maig el virrei es comprometé a respectar els privilegis que tenia Girona respecte als allotjaments.² Entre la ràpida descomposició del bloc franco-català i que llavors Girona no era cap plaça estratègica per defensar el territori, evità que es reproduïssin els conflictes dels allotjaments de tropes. Ara bé, quan la frontera entre els exèrcits francès i espanyol se situà a prop d'ella, no sols tornaren els conflictes, sinó que mostraren el cantó més amarg. Podem situar aquest moment en el 1653 quan la municipalitat perdé sobirania amb la imposició d'un governador militar, puix que una de les seves tasques principal era vetllar que les tropes tinguessin un habitatge apropiat. El 16 de juny d'aquell any, el governador militar sol·licità a la municipalitat habitatges per a 600 soldats i una quarantena de comandaments. La resposta fou allotjar-los entorn l'hospital de Sant Llàtzer i en cases buides. Una alternativa era col·locar-los en els Estudis Generals. En tot cas, els oficials s'ubicarien en els diferents hostals que hi havia a la ciutat. Una setmana més tard s'allotjà un terç napolità en el col·legi de Sant Martí Çacosta. No sembla que hi hagués grans queixes per part de la municipalitat perquè, suposem, la raó principal radicava en la por que Girona fos assetjada per part d'un exèrcit francès que des de feia alguns dies que rondava per l'Empordà. A més, també ens consta que soldats espanyols dormiren en el ras durant el setge, però desconeixem si ho feren per manca d'habitatges o perquè feia molta calor en ser ple estiu. Si bé poc després s'aprovà allotjar les tropes que havien participat en la defensa de Girona durant el setge, a condició que ocupessin cases buides, l'idil·li, per dir-ho d'alguna manera, es trencà quan la ciutat s'emplenà de soldats a mesura que el Reial Exèrcit es retirava de l'Empordà, per la pressió que exercien les tropes franceses. Amb tot, el principal problema no eren els allotjaments en si, sinó que els soldats "*van espatllant ditas casas, particularment en los quartels del Mercadal y de*

² AMGi. MA. 1646. *Carta al virrei, comte d'Harcourt*. 24 d'abril, f. 80v-81. *Carta a Josep Margarit*. 24 d'abril, f. 81v-82. *Carta a Josep Fontanella*. 24 d'abril, f. 82-82v. *Carta a Jeroni Fabrega*. 24 d'abril, f. 82v-83. *Carta a Antoni Moliner*. 30 d'abril, f. 85-85v. *Carta al virrei, comte d'Harcourt*. 12 de maig, f. 97-97v.

Sant Pera rompent las portas, finestras y sostres de aquellas". A principis de 1654 la municipalitat recordà que

"en virtud de Privilegis Reals a esta Ciudad concedits los quals son estat confirmats per sa Magestat [que] esta exempta de allotjaments y aposentaments y que la Ciudad de aqui al devant no enten allotjar per no tenir obligacio".

Seguidament, però, oferí allotjar els comandaments en hostals, segurament per destensar el conflicte amb les autoritats militars.³ A mitjans d'abril de 1654 el virrei sol·licità als jurats un quarter "*acomodat*" per a 1.280 soldats i cases, i llits, pels oficials perquè, suposem, seria la guarnició que enviava a Girona. Finalment, el nombre d'efectius, especialment d'oficials, superà amb escreix a les previsions inicials, cosa que generà problemes a l'hora de trobar cases buides i determinats elements de confort, com eren els llits, coixins, flassades... A més, s'introduí una important novetat, puix que es concretà com havia de ser l'allotjament pels oficials en distingir-los dels *cabos*, que eren els oficials superiors de l'exèrcit. En aquest sentit, els mestres de camps i sergents majors se'ls havia de procurar una casa buida proveïda amb llit, mobles i llenya, mentre que als capitans s'allotjarien dins de cases habitades, acompanyats amb un patge, i se'ls havia de proporcionar foc, llum i llit pels dos. El governador afegí que aquesta manera d'allotjar tan sols afectaria entre 25 i 30 oficials mentre que "*los demes tercios que vindran seran aquartelats com estan los soldats ordinaris de dit tercio de la plassa*". Per contra, Pablo de Parada es comprometé a protegir les cases i el mobiliari. La tasca era tan gegantina que la solució fou buscar els habitatges quan arribessin les tropes. El clímax arribà a finals de maig quan el governador militar informà els jurats que haurien d'allotjar dins de Girona més de 5.000 homes. Com ja era habitual, una cosa eren les previsions de les tropes que havien de venir i una altra la realitat. A més, tampoc totes

³ AMGi. MA. 1653. *Adiunctio Belli*. 22 de juny, f. 196v-197v. *Consilium Generale siue Promenada*. 2 d'octubre, f. 318-320. *Consilium Generale*. 8 d'octubre, f. 321-323v. *Adiunctio Belli*. 18 d'octubre, f. 329-330v. *Carta escrita al Señor Don Luis Poderico, Mestre de Camp General del Exercit del Rey*. 19 d'octubre, f. 330v-331. *Instructions fetas de manament...* 3 de novembre, f. 315-316. *Concilium Generale*. 1 de desembre, f. 392v-393v. *Adiunctio Belli*. 15 de desembre, f. 403v-484. *Carta escrita a sa Altesa*. 15 de desembre, f. 404-405. *Concilium Generale*. 16 de desembre, f. 405-408. MA. 1654. *Adiunctio Belli*. 19 de gener, f. 26v-27. *Concilium Generale*. 19 de gener, f. 27-29v. *Adiunctio Belli*. [Data esborrada], f. 29v-30.

les tropes venien juntes, sinó que primer arribava un terç i al cap d'uns dies, o setmanes, n'arribava un altre. El moment crític es visqué un cop aquarterat el primer terç que arribà a Girona, el de Mallorca, perquè ja no quedaren cases buides per allotjar-ne més. L'única solució era situar soldats en cases habitades, però el curs dels esdeveniments es capgiraren perquè el virrei comunicà que de moment no s'enviarien les tropes anunciades anteriorment. Ara bé, inexplicablement feu un altre gir en tan sols uns dies, car començaren arribar tropes i els jurats no sabien avenir-se, encara que possiblement els motius els hem de buscar en la concentració de tropes que efectuaven els francesos en el Rosselló. Una primera solució es trobà en efectuar petites reparacions en cases malmeses i col·locar dos o més oficials junts en el mateix habitatge. Lògicament, les autoritats militars no estaven molt conformes en les mesures preses per la municipalitat i amenaçaren que ells mateixos s'agafarien els habitatges. Per evitar qualsevol incident, els jurats sol·licitaren al Capítol si podien col·laborar també en proporcionar habitatges pels soldats, però la resposta fou negativa. L'únic recurs que quedava era que cada dia una comissió donés una volta per la ciutat per localitzar cases buides i donar-les a les tropes que arribessin.⁴

La municipalitat s'adonà que els allotjaments de les tropes serien un problema molt greu mentre durés la guerra. Per evitar que cada cop que arribés una tropa l'obligés a prendre mesures desesperades perquè no sabien on col·locar-la, el maig de 1655 efectuà una cerca de les cases que hi havia a Girona.⁵ Per facilitar-ne la comprensió, hem

⁴ AMGi. MA. 1654. *Concilium Generale*. 21 d'abril, f. 98v-101v. Els tres membres de la comissió foren en Francesc Burgues, Josep Font i Llorens i en Pere Marcer. *Concilium Generale*. 25 d'abril, f. 119-120v. *Adiunctio Belli*. [Data esborrada], f. 120v-122. *Carta escrita a sa Altesa*. 27 d'abril, f. 120v-123. *Adiunctio Belli*. 27 d'abril, f. 123v-124. *Concilium Generale*. 25 de maig, f. 161v-163. *Adiunctio Belli*. 25 de maig, f. 163-163v. *Adiunctio Belli*. 29 de maig, f. 166v-167. Els tres integrants de la comissió foren en Joan Pau Perpinyà, en Rafel Francesc Camps i en Benet Torrent. *Concilium Generale*. 30 de maig, f. 167-168v. *Concilium Generale*. 17 de juny, f. 191v-193v. *Adiunctio Belli*. 19 de juny, f. 204v-205. *Adiunctio Belli*. 28 de juliol, f. 249-249v. *Adiunctio Belli*. 30 de juliol, f. 258v-259. *Concilium Generale*. 1 d'agost, f. 260-262v.

⁵ AMGi. MA. 1654. *Adiunctio Belli*. 28 de maig, f. 94v-95. *Cerca feta dit die XXVIII de maig MDCLV per dits H[onora]bles Señors Jurats y Comissaris de las casas en las quals habiten cabos, oficiales y soldados [que] estan en la p[rese]nt Ciutat*. 28 de maig, f. 107v-111v. *Cerca feta per dits molt H[onora]bles Señors Jurats y Comissaris de las casas hermas y ha en la present Ciutat*. 28 de maig, f. 111v-112v. *Altre cerca feta dit dia per dits molt H[onora]bles Señors Jurats y Comissaris de las casas que son fetas inhabitables en la present Ciutat per haver aquellas derruhidas los soldados [que] son estat aquarterats dins de aquellas*. 28 de maig, f. 112v-114.

dividit Girona en tres grans sectors, a saber els burgs i la Força vella, el Mercadal i l'Areny-Vilanova.

Taula núm. 24. **Els habitatges a Girona el 1655**

Estat dels habitatges	Burgs i Força vella		Mercadal		Areny-Vilanova	
	Nº cases	%	Nº cases	%	Nº cases	%
Cases ocupades	30	52,63%	41	23,16%	32	32,32%
Quarter	7	12,28%	31	17,51%	1	1,01%
Cases buides	5	8,77%	3	1,69%	20	20,20%
Cases amb danys	11	19,30%	5	2,82%	1	1,01%
Cases no habitables	4	7,02%	97	54,80%	45	45,45%
Total cases	57	100,00%	177	100,00%	99	100,00%

Font: AMGi. Manual d'Acords (1655). Elaboració pròpia.

Del quadre podem deduir que a mitjans de 1655, els burgs i la Força vella efectuaven l'esforç més gran d'allotjament de tropes mentre que el Mercadal i l'Areny-Vilanova ho havien fet en el passat perquè tenien un major nombre de cases danyades o no habitables. Una altra diferència radicava que a l'Areny-Vilanova encara no estava saturada, ja que mantenia un estoc d'una vintena d'allotjaments, mentre que en els altres dos sectors quasi ja havien arribat al límit. Possiblement, l'enorme diferència de les cases danyades entre els burgs i la Força vella amb la resta d'àrees radicava en la qualitat de l'allotjament dels soldats perquè la primera mantenia un bon percentatge d'oficials, tot i que en el carrer Ciutadans, radicat en l'Areny-Vilanova, s'hi allotjava l'alt comandament de l'exèrcit.

L'afany de la municipalitat no es veié recompensat perquè el governador militar exigí un allotjament adequat per a un centenar llarg d'oficials. En altres paraules, els oficials s'havien de col·locar en cases d'habitants per tenir totes les comoditats mentre que les cases ermes els hi mancava de tot i, normalment, en un lamentable estat de conservació. La municipalitat es queixà amargament al virrei perquè considerava que els oficials feien malbé expressament les cases que els hi proporcionaven perquè així després els haurien de recol·locar en les dels habitants. El que ens interessa, però, són les dades que adjuntaren en la missiva perquè ens proporcionen una idea de l'ocupació i destrucció del parc immobiliari de Girona entre el 1653 i el 1655. Abans d'entrar en qualsevol anàlisi cal considerar que en la relació anterior tan sols hi ha les cases de laics, puix que es

deixaren de banda les propietats immobiliàries dels eclesiàstics. A grans trets, més del 44% dels habitatges de Girona resultaren afectats per la guerra, ja que ho foren destruïts per les necessitats militars o ocupats per les tropes.

Taula núm. 25. **Destrucció d'habitatges (1653-1655)**

Total habitatges	Nº de cases	%
Cases habitades	708	55,84%
Cases ocupades per soldats	144	11,36%
Cases destruïdes durant el setge	177	13,96%
Cases no habitables	163	12,85%
Cases hermes	26	2,05%
Cases destruïdes suburbi Pont Major	50	3,94%
	1.268	100,00%

Font: AMGi. Manual d'Acords (1653-1655). Elaboració pròpia.

Malauradament, Joan Josep d'Àustria posà l'accent sobre els mals allotjats que estaven els soldats i no en les destruccions que havien provocat perquè predominà el criteri que la guarnició era necessària per a la protecció de Girona. Efectivament, els darrers anys de la guerra dels Segadors s'entrà en un bucle que aparentment era irresoluble, ja que, per un cantó, es necessitaven les tropes per defensar la ciutat de les temptatives franceses, però, per l'altre, aquests mateixos soldats provocaven la destrucció de gran part del parc immobiliari de Girona. La solució era òbvia: La construcció de quarters, però era una competència reial i llavors no era la prioritat aixecar-los, tenint en compte les difícils circumstàncies que vivia la Monarquia espanyola davant de tants fronts oberts.⁶

Un dels punts culminants es produïren el 5 de juliol de 1656 quan el sergent major del terç de la Guàrdia allotjà pel seu compte una cinquantena d'oficials en vint cases habitades situades entre el carrer Verge Maria i la plaça de Sant Pere, en el centre del burg de Sant Pere. Intuïm que quan arribà el mencionat terç les cases que els hi oferiren

⁶ AMGi. MA. 1655. *Concilium Generale*. 29 de maig, f. 115-116. *Adiunctio Belli*. 30 de maig, f. 116-117. *Concilium Generale*. 30 de maig, f. 117-119. *Aliud Concilium Generale*. 31 de maig, f. 119-120. *Aliud Concilium Generale*. 1 de juny, f. 120-121v. *Carta escrita a sa A[ltesa]*. 1 de juny, f. 121v-122v. *Fides...* 2 de juny, f. 123-123v. *Alia fides...* 2 de juny, f. 123v-124. *Carta escrita al sr. Bernat Valencas*. 6 de juny, f. 125v-126. *Instructio del que se ha de representar a sa Mag[esta]t per part de la ciutat de Gerona*. 6 de juny, f. 126v-128. *Carta del virrei*. Barcelona. 31 de maig, f. 128. *Adiunctio Belli*. 10 de juliol, f. 156-156v. *Carta escrita al Sr. Can[on]ge Soler*. 13 de juliol, f. 157-158v. *Concilium Generale*. 14 de juliol, f. 158v-162. *Carta escrita al Sr. Canonge Soler*. 15 de juliol, f. 162-162v. *Carta escrita a sa A[ltesa]*. 15 de juliol, f. 162v-163.

no agradaren i se les agafaren ells mateixos. La Junta de Guerra reunida d'urgència constatà que l'única solució era oferir unes deu cases amb llits. Suposem que les mesures preses foren acceptades pel governador i el conflicte no anà a més, però era la demostració que la municipalitat tenia les de perdre si els militars actuaven pel seu compte.⁷ L'experiència evidencià a la municipalitat que havia de tenir sempre habitatges disponibles per a les tropes que poguessin arribar.⁸ De fet, a partir de 1657 s'efectuaren obres en cases amb problemes de conservació per disposar d'un estoc immobiliari.⁹

Taula núm. 26. **Evolució de la despesa en arranjar habitatges (1655-1660)**

Any	Import	
	Lliures	Sous
1655	29	16
1656	197	2
1657	468	6
1658	316	6
1659	446	17
1660	6	10
TOTAL	1.464	17

Font: AMGi. Manual d'Acords (1655-1660). Elaboració pròpia.

⁷ AMGi. MA. 1656. *Adiunctio Belli*. 5 de juliol, f. 142v-143v.

⁸ AMGi. MA. 1657. *Adiunctio Belli*. 22 de febrer, f. 50v-51. MA. 1658. *Concilium Generale*. 19 de febrer, f. 33-36.

⁹ AMGi. MA. 1655. *Ordinatio*... 7 d'agost, f. 126v. *Ordinatio*... 21 d'agost, f. 185v. MA. 1656. *Ordinatio*... 30 de març, f. 70. *Ordinatio*... 19 d'abril, f. 80v-81. Faltarien per pagar 30 lliures i 19 sous que no hem localitzat, ja que en el manual d'acords d'aquell any hi ha pàgines que l'escrit està esborrat. *Ordinatio*... 28 de juny, f. 133v. *Ordinatio*... 3 de juliol, f. 142-142v. *Ordinatio*... 4 de setembre, f. 176. *Ordinatio*... 11 de setembre, f. 174v-175. *Ordinatio*... 18 de setembre, f. 179. *Ordinatio*... 20 de setembre, f. 179v-180. *Ordinatio*... 11 de novembre, f. 200v. *Ordinatio*... 18 de desembre, f. 232. *Ordinatio*... 28 de desembre, f. 231v-232 (segurament per un error del copista, del full 233 es passa en el 224, en comptes del 234). MA. 1657. *Ordinatio*... 8 de març, f. 55v. *Ordinatio*... 8 de juny, f. 99v. *Ordinatio*... 18 de juny, f. 103. *Ordinatio*... 22 de juny, f. 106-106v. *Ordinatio*... 3 de juliol, f. 118-119. *Ordinatio*... 9 de juliol, f. 121. *Alia Ordinatio*... 9 de juliol, f. 121v. *Ordinatio*... 13 de juliol, f. 114-114v. *Ordinatio*... 19 de juliol, f. 136v-137. *Ordinatio*... 8 d'agost, f. 161. *Ordinatio*... 13 d'agost, f. 163-163v. *Ordinatio*... 3 d'octubre, f. 190v-191. *Ordinatio*... 26 d'octubre, f. 198. *Ordinatio*... 26 de novembre, f. 201v. *Ordinatio*... 17 de desembre, f. 227-227v. *Ordinatio*... 31 de desembre, f. 244. MA. 1658. *Ordinatio*... 8 de març, f. 47-47v. *Ordinatio*... 8 d'abril, f. 62v. *Ordinatio*... 10 de maig, f. 79v-80. *Ordinatio*... 17 de maig, f. 83v-84. *Ordinatio*... 26 d'agost, f. 117-117v. *Ordinatio*... 6 de setembre, f. 125v. *Ordinatio*... 19 de setembre, f. 129. *Ordinatio*... 5 d'octubre, f. 131v-132. *Ordinatio*... 18 de novembre, f. 146-146v. *Ordinatio*... [12] de desembre, f. 159-159v. *Ordinatio*... 23 de desembre, f. 177. MA. 1659. *Ordinatio*... 31 de gener, f. 65. *Ordinatio*... 10 de febrer, f. 75v. *Ordinatio*... 21 de febrer, f. 84v-85. *Ordinatio*... 24 de març, f. 217. *Ordinatio*... 12 d'abril, f. 115. *Ordinatio*... 28 d'abril, f. 122. *Ordinatio*... 12 de maig, f. 127v. *Ordinatio*... 21 de maig, f. 130v. *Ordinatio*... 25 de juny, f. 144v-145. *Ordinatio*... 7 de juliol, f. 146. *Ordinatio*... 5 d'agost, f. 157. *Ordinatio*... 19 de setembre, f. 169-169v. *Ordinatio*... 17 de novembre, f. 198v-199. *Ordinatio*... 11 de desembre, f. 207v. MA. 1660. *Ordinatio*... 16 de febrer, f. 58-58v.

Tan bon punt la municipalitat destinà importants sumes de diners en arreglar els allotjaments que patien desperfectes, els problemes amb les autoritats militars, i molt especialment amb el governador, disminuïren dràsticament. Altrament, també podem considerar que la forta pressió per allotjar grans contingents de tropa tampoc es tornà a produir perquè les ràtzies franceses ja no es dirigiren contra Girona a partir de 1657.

15.2.- De la guerra de Devolució fins a la guerra d'Holanda (1667-1672)

Tant en Gabriel Llupià, com a governador de Catalunya, com Pablo de Parada, el mestre de camp general de l'exèrcit de Catalunya, notificaren als jurats gironins el 5 de juliol de 1667 l'enviament del mestre de camp Francesc de Granollachs, amb el terç que aixecava Barcelona, com a guarnició a Girona. Lògicament, una de les primeres mesures que hagué de prendre la municipalitat gironina fou la de buscar un allotjament pels militars que arribarien. En principi, s'acordà allotjar soldats i oficials en el carrer Albareda, en una casa denominada d'en Misser Viuet perquè eren molt pocs, però quan arribà tot el contingent, els soldats es traslladaren en la casa d'en Jalpi, situada en la plaça de Sant Pere. L'avantatge de situar el quarter en aquesta plaça era la proximitat dels dos portals que havien de vigilar, el de la Verge Maria i el de Sant Cristòfol. L'estada d'aquest terç fou relativament curta perquè el 7 d'abril de l'any següent marxà de Girona.¹⁰

Tanmateix, la importància d'aquesta guerra no radicà on s'allotjaren els soldats perquè, al capdavall, foren unes xifres modestes, sinó l'assaig d'un futur no molt llunyà. A diferència de la guerra dels Segadors que un cop firmades les paus les tropes es retiraren immediatament cap a Roses, el final de la guerra de Devolució no fou així perquè s'enviaren tres companyies de la guarnició de Palamós a Girona. Lògicament, la municipalitat es mostrà sorpresa i es preguntà si havia comès alguna falta durant el temps de guerra. En el memorial que presentà al virrei, a part de recordar els precedents de 1660, destacà tots els serveis oferts fins llavors, des de contribucions econòmiques per les fortificacions fins a mobilitzar el terç quan li fou requerit el 1667. A més, com a contrapartida per la retirada de la guarnició, prometé tenir el terç municipal aixecat tant

¹⁰ AMGi. MA. 1667. *Concilium Generale*. 8 de juliol, f. 233-236v. *Adjunctio Belli*. 12 de juliol, f. 238v-239v. MA. 1668. *Adjunctio Belli*. 30 de gener, f. 30-30v. S'aprovà un petit arranjament amb un cost màxim situat entre les 25 i 30 lliures. *Adjunctio Belli*. 7 d'abril, f. 103-103v.

de temps com calgués. Finalment, i després de múltiples gestions, el 23 de juliol les tres companyies retornaren a Palamós. Resulta curiós, però, constatar que en la carta d'agraïment tramesa al virrei es mencionà també que es pagaria immediatament la part que faltava del maridatge de la infanta Margarida amb l'emperador austríac. El gener d'aquell any s'havia pagat la meitat de les 803 lliures 13 sous i 6 diners que li corresponien i el mateix virrei havia reclamat feia poc la part restant. Desconeixem si tingué alguna cosa a veure, però el que sí que tenim clar és que un altre dels arguments que esgrimiren els jurats gironins per treure la guarnició, era que aquesta impedia, suposem per la vulneració de drets municipals, complir amb els censalistes.¹¹

Deixant de banda si l'enviament de les tres companyies a Girona durant tan sols tres setmanes fou una mesura de pressió perquè paguessin el maridatge, a principis de 1669 els francesos acumularen tropes en el Rosselló per reprimir la revolta dels denominats Angelets de la terra, i despertaren suspicàcies a l'altre cantó de la frontera, ja que en qualsevol moment podien efectuar un atac. I les mesures preses foren molt contundents, ja que a part d'enviar un terç de soldats alemanys, també nomenaren un governador. Respecte a les tropes, terç del comte de Porcia, que eren considerades les més moderades de tots els terços alemanys que servien a l'exèrcit espanyol, les allotjaren en la casa d'en Jalpi de la plaça de Sant Pere. Tanmateix, quan anaren a allotjar les tropes, l'ajudant del terç Bernat Carreras es topà que estava ocupada per un estudiant, que era parent d'un familiar de la Santa Inquisició. En comptes d'obrir la porta, l'estudiant es tancà dins i impedí l'accés tant de temps com li fou possible. Tan sols amb la intervenció del sotsbatlle Joan Vives amb l'ajuda de 4 fusters i 6 mestres de cases, aconseguiren accedir a l'habitatge i tancar a l'estudiant a la presó. Si bé en un primer moment es tingué por que la inquisició actués contra els que havien intervingut en el desallotjament de l'estudiant, l'assumpte quedà en no res. De tota la polèmica, ens interessaven dues coses. En primer lloc, que la casa d'en Jalpi, abans denominada casa Subiros, era quarter des de 1653. Per tant, podem suposar que les tres companyies que

¹¹ AMGi. 1668. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 168v-169. *Carta a Gabriel Llupià*. 10 de juliol, f. 169v-170. *Carta al síndic Simó Miquel*. 10 de juliol, f. 170-170v. *Còpia d'un memorial...* [10/07], f. 171-172. *Adjunctio Belli*. 13 de juliol, f. 172-172v. *Carta del síndic Simó Miquel*. Barcelona. 12 de juliol, f. 174-175. *Carta del virrei, duc d'Osuna*. 15 de juliol, f. 180v. *Còpia d'un memorial...* 12 de juliol, f. 175v-176. *Carta al virrei, duc d'Osuna*. 24 de juliol, f. 186v-187. *Carta al síndic Simó Miquel*. 24 de juliol, f. 188. *Ordinatio...* 5 de setembre, f. 220v-221v. Pagament de 403 lliures 13 sous i 6 diners en concepte de maridatge.

vingueren de Palamós s'ubicaren en aquesta casa durant les setmanes que estigueren a Girona. Però, encara més important, és la descripció de la casa, puix que a part de tenir unes dimensions considerables, el que la feia atractiva era que tant la torre com la terrassa sobresortien de la muralla, cosa que la convertia en un espai ideal per situar-hi les guàrdies.¹²

A part de la casa Jalpi en la plaça de Sant Pere, que d'entre altres militars s'hi hostejà el sergent major del terç alemany, també ens consta que se situaren tropes en les cases del violer Pere Collell i d'en Vilanova, que estaven situades davant del cementiri del Mercadal. Per la situació, no ens estranyaria que aquestes tropes tinguessin la missió de vigilar el baluard del rec Monar. En la casa d'en Massana del carrer Albareda hi allotjaren dos capitans.¹³ A principis d'abril el virrei ordenà que el terç alemany sortís de Girona, tot i que pocs dies més tard tornaren els neguits quan reberen la notícia que 14 esquadrans de cavalleria passarien una mostra. Una situació similar es visqué el 1672 quan unes tropes de cavalleria en trànsit cap a l'Empordà volien fer nit a Girona. La municipalitat s'hi negà en rodó reiterant que pels privilegis reials concedits restava exempta d'aquest servei i oferiren d'allotjar-los entre Celrà i Juià, d'acord amb el veguer Jaume de Guitart. No ens consta que el virrei, el duc de Sessa, expressés el seu malestar pel comportament de la municipalitat gironina.¹⁴

15.3.- La guerra d'Holanda: La primera onada constructiva de quarters

Poc abans que oficialment es declarés la guerra, arribà el 13 de juliol de 1673 el terç del marquès de Leganés a Girona i tal com ja havíem vist anteriorment, el primer lloc on s'allotjà fou la casa d'en Jalpi i, també, un altre habitatge situat molt a prop d'aquest i

¹² AMGi. MA. 1669. *Adjunctio Belli*. 29 de gener, f. 57-57v. *Adjunctio Belli*. 30 de gener, f. 57v-58. *Ordinatio contra l'estudiant [en blanc] Postils*. 31 de gener, f. 60v. *Ordinatio pro Hospitamento...* 1 de febrer, f. 60v-61. *Carta als inquisidors*. 1 de febrer, f. 61-62. *Ordinatio...* 4 de febrer, f. 62v. Pagament de 3 lliures als mestres de cases i fusters que intervingueren en el desallotjament de l'estudiant. *Carta al comissari de la Santa Inquisició*. [6 de febrer], f. 63v-64v. *Carta rebuda [el 6 de febrer] de la Santa Inquisició*. Barcelona. 4 de febrer, f. 65.

¹³ AMGi. MA. 1669. *Ordinatio...* 9 de febrer, f. 68. Pels arranjaments fets en aquelles cases es pagaren 20 lliures i 12 sous. *Ordinatio...* 23 de març, f. 84-84v. Les reformes costaren 21 lliures i 12 sous.

¹⁴ AMGi. MA. 1669. *Adjunctio Belli*. 1 d'abril, f. 88. El cost del síndic, en Josep Font i Lorens, enviat des de l'1 de febrer dins el 31 de març a Barcelona per gestionar la retirada del terç alemany ha costat 120 lliures més 30 lliures més de despeses. *Adjunctio Belli*. 7 d'abril, f. 89v-90. MA. 1672. *Adjunctio Belli*. 6 de juliol, f. 125. *Carta del virrei, duc de Sessa*. Barcelona. 25 de juny, f. 126v. *Carta al virrei, duc de Sessa*. 7 de juliol, f. 126v-127.

del portal de la Verge Maria. Tothom era conscient que aquell no seria l'únic reforç que vindria i per evitar situacions com les viscudes entre els anys 1654 i 1657, s'acordà que una comissió investigaria quines cases buides hi havia dins de Girona per col·locar-hi militars. De fet, abans que acabés el mes es confirmà que arribaria un altre terç d'infanteria i algunes tropes de cavalleria. Mentre que les primeres serien allotjades en unes cases del carrer Figarola, en el Mercadal, que s'havien d'arranjar, les segones ho farien en el monestir de Sant Agustí. En aquest cas, i per adaptar-lo a les necessitats de la cavalleria, la municipalitat construï unes menjadores de fusta. Poc abans que arribés un terç italià, s'aprovà gastar el que convingués per arranjar cinc cases del carrer Figarola perquè la previsió inicial de 300 lliures quedà curta, pel fet que estaven completament destruïdes. Mentrestant, els italians foren reubicats en els Estudis Generals. D'aquestes obres destacarem que són la primera vegada que la municipalitat reconstruïa unes cases per allotjar tropes. Fins llavors, el màxim que havia fet era gastar petites quantitats en cada habitatge per efectuar-hi obres d'urgència com reformar teulats, finestres, portes, xemeneies... però, ara, el panorama era completament diferent perquè els edificis estaven completament enrunats. En aquest sentit, podem considerar aquestes actuacions com el pas intermedi entre els arranjaments observats durant les guerres dels Segadors i de Devolució amb la construcció de quarters, entenent-ho com a edificis de certes proporcions destinats com a habitatges de la tropa. Resulta simptomàtic que s'escollís la zona del Mercadal perquè era el sector de Girona amb menor densitat demogràfica, cosa que donava certes comoditats establir-hi quarters. Aquesta operació es repetí en una casa situada entre el carrer Figarola i el portal de Sant Agustí, tot i que el cost fou molt menor perquè sols ascendí 44 lliures i 10 sous. Una altra tendència, ja observable en la guerra dels Segadors, és que tot i que les cases ocupades per soldats estaven repartides per tota la ciutat, el que podríem anomenar aquarteraments tendien a concentrar-se en el Mercadal. Un altre exemple és l'ús de l'hostal El Salvatge, situat en

la plaça d'en Vila.¹⁵ En un pagament d'obres efectuades entre finals de 1674 i principis de 1675 podem observar la tendència assenyalada:¹⁶

Taula núm. 27. **Obres efectuades en els quarters (1674-1675)**

Sector ciutat	Nº habitatges	Import		
		Lliures	Sous	Diners
Areny-Vilanova	2	15	11	9
Mercadal	11	208	11	0
Burgs i Força vella	2	27	6	4
TOTAL	15	251	9	1

Font: AMGi. Manual d'Acords (1674 i 1675). Elaboració pròpia.

Si tenim en compte que els dos habitatges del sector de l'Areny-Vilanova corresponen als del governador de la plaça i d'un sergent major i que gran part de l'import pagat en el sector dels Burgs i Força vella correspon a la casa Jalpi, tenim que els nous aquarteraments es concentren en el Mercadal, tant en nombre d'espais com d'imports invertits en la millora d'aquests.

El procés observat fins ara s'accelerà a partir de l'agost de 1675, ja que fou llavors que el virrei afirmà que *"esta ciutat devia de fer quartels per llevarse de tots enfados que com ara esta ciutat era la frontera del enemich"*. Es calculà que hi hauria d'haver uns 400 cavalls i 2.000 infants.¹⁷ Mentre la municipalitat decidia què havia de fer, les demandes contínues d'allotjar la tropa obligà a col·locar-les on es podia. Així, mentre es buscava l'allotjament definitiu d'un contingent superior als 150 soldats alemanys que arribaren a Girona per construir fortificacions, passaren uns dies en els Estudis Generals. Però les condicions d'aquest espai eren pèssimes, puix que les finestres no tancaven bé i havien de dormir a terra en ple hivern. L'alternativa fou repartir-los, uns en l'hospital de Sant Llätzer i d'altres a prop del portal de Santa Clara. A poc a poc, Girona s'emplenà de militars i a mitjans de maig ja hi havia 2.000 infants i 500 cavalls, però no era una xifra

¹⁵ AMGi. MA. 1673. *Adjunctio Belli*. 12 de juliol, f. 176-177v. Els comissaris foren en Narcís Casadevall, en Jeroni del Real, en Bernat Sio i l'Antoni Castellet. *Carta del virrei, duc de Sessa*. Barcelona. 12 de juliol, f. 178. *Adjunctio Belli*. 24 de juliol, f. 190v-191. *Adjunctio Belli*. 28 de juliol, f. 192. *Adjunctio Belli*. 1 d'agost, f. 193-193v. *Adjunctio Belli*. 16 d'agost, f. 194-194v. *Adjunctio Belli*. 12 de setembre, f. 219v-220. *Apocha firmata...* 7 d'octubre, f. 232-238v. *Ordinatio...* 7 d'octubre, f. 239-239v. *Apocha...* [29 de desembre], f. 306v-307. *Ordinatio...* 29 de desembre, f. 307v-308. MA. 1674. *Ordinatio...* 20 de febrer, f. 61v.

¹⁶ AMGi. MA. 1674. *Ordinatio...* 11 de desembre, f. 320v. MA. 1675. *Ordinatio...* 4 de gener, f. 31-32v.

¹⁷ AMGi. MA. 1675. *Adjunctio Belli*. 1 d'agost, f. 335v-337. *Adjunctio Belli*. 21 d'agost, f. 350v-351.

definitiva perquè a principis d'agost s'esperaven 6 terços i 6 trossos de cavalleria. Per tant, el total de soldats rondaria entorn els 5.000 homes, una xifra similar a la que s'arribà a mitjans de la dècada dels cinquanta. Per aquelles dates la municipalitat començà a considerar seriosament construir quarters per encabir-hi uns 2.500 homes, entre infanteria i cavalleria que finalment es concretà en un Consell General el 8 d'agost de 1676. El cost previst era de 7.488 lliures i bàsicament consistia a construir, o arranjar, sis quarters i vuit cases pels oficials de menor rang situats entre la plaça de Sant Pere (a prop del portal de la Verge Maria), en l'Areny-Vilanova (a prop del portal del Carme) i sobretot en el Mercadal, a on se situà el gruix de la cavalleria. Els mestres de camp o sergents majors solien allotjar-se entre el carrer Ciutadans o l'Albareda, els dos situats en l'Areny-Vilanova. El problema més important que es detectà posteriorment fou que en comptes de construir pròpiament quarters, s'aixecaren un ampli conjunt d'edificacions que acomodaven relativament pocs soldats, però que martiritzà a la municipalitat per l'alt cost de manteniment.¹⁸ Pocs dies més tard ja es començaren a aprovar els primers contractes de construcció i es treballà fins al 1679.¹⁹ La tendència de concentrar els nous aquarteraments en el sector del Mercadal s'accentuà amb les inversions efectuades durant el trienni 1676-1678. També és destacable remarcar que la forta inversió de l'any 1676 era precedida d'una altra un xic superior de l'any anterior en la construcció de fortificacions, cosa que ens mostra la relativa fortalesa financera de la municipalitat gironina.

¹⁸ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 29 de gener, f. 43-44. *Carta al Rei*. 21 de maig, f. 162v-163. *Carta al marquès de Castelrodrigo, general de la cavalleria*. 28 de maig, f. 173-173v. *Adjunctio Belli*. 10 de juliol, f. 210v-211. *Concilium Generale*. 8 d'agost, f. 281v-286v.

¹⁹ AMGI. MA. 1676. *Preu fet de reedificar dos cases prop Santa Llucia...* 21 de setembre, f. 336-337v. *Preu fet per tornar fer una casa en lo carrer de Figarolas prop Santa Clara*. [21 de setembre], f. 337v-339. *Preu fet de reedificar dos cases junt al riu de Galligans*. 21 de setembre, f. 339-340v. *Preu fet per reedificar dos cases prop lo Portal de la Verge Maria*. 21 de setembre, f. 340v-341v. *Preu fet de altre casa situada en lo carrer dels Canaders*. 21 de setembre, f. 342-343. *Ordinatio...* 25 de setembre, f. 343v-344. *Preu fet per fer dos sostres en lo quarto de la obra nova del convent de Sant Agusti...* 4 d'octubre, f. 352v-358. *Ordinatio...* 20 d'octubre, f. 367v. *Ordinatio...* 11 d'octubre, f. 390v-391. MA. 1677. *Preu fet de tornar reedificar una casa situada en lo carrer de la Barca*. 1 d'agost, f. 270v-272v. *Preu fet de tornar reedificar tres cases en la plassa del Mercadal*. 8 d'agost, f. 282-285v. *Preu fet de dos cases situadas en lo carrer de Figaroles*. 8 d'agost, f. 285v-288. MA. 1678. *Preu fet per reedificar una casa en lo carrer dels Canaders*. 23 d'abril, f. 129-132v. *Preu fet per reedificar una casa en lo carrer dels Canaders*. 8 de maig, f. 147-149v. *Preu fet per reedificar una casa en lo carrer dels Canaders a la part del carrer del Pago*. 8 de maig, f. 149v-151v.

Taula núm. 28. **Preus fets per construir quarters (1676-1678)**

Sector	Any (importos en lliures)			TOTAL
	1676	1677	1678	
Mercadal	3.180	1.550	1.375	6.105
Burgs-Força vella	650	599	0	1.249
Areny-Vilanova	0	0	0	0
TOTAL	3.830	2.149	1.375	7.354

Font: AMGi. Manual d'Acords (1676-1678). Elaboració pròpia.

Ara bé, que les dades no enganyin la realitat perquè tots aquests imports eren per dotar Girona uns aquarteraments per uns 2.500 homes i no el doble. A més, les edificacions s'aixecaren de no res perquè la gran majoria d'estructures prèvies eren molt malmeses. Per tant, requerí temps en la construcció dels nous allotjaments, que no tenia la municipalitat, car l'octubre de 1676 s'anuncià l'arribada de quatre terços, dos d'espanyols i dos d'alemanys, i una unitat de cavalleria. Com que no tenim notícies de problemes amb els dos terços espanyols, suposem que s'allotjaren en els espais ja destinats per aquesta tasca, però pels alemanys la situació es complicà perquè la manca de lloc obligà a situar els soldats un altre cop en l'hospital de Sant Llàtzer i els oficials dins de la ciutat, molts d'ells en cases habitades. En casos extrems, els Estudis Generals i els convents situats dins de la ciutat també eren espais ocupats per soldats.²⁰

Si abans s'ha comprovat que la tendència era construir quarters en el sector del Mercadal, el mateix podríem dir de les cases que s'ocuparen per allotjar soldats, que coneixem gràcies a una relació que efectuaren els jurats gironins el 1680:²¹

Taula núm. 29. **Espais ocupats per la guarnició el 1680**

Sector	Cases	Cos de guàrdia	Quarters	Magatzem
Burgs-Força Vella	9	0	3	1
Mercadal	29	2	3	1

Font: AMGi. Manual d'Acords (1680). Elaboració pròpia.

²⁰ AMGi. MA. 1676. *Adjunctio Belli*. 12 d'octubre, f. 361v-362v. *Adjunctio Belli*. 15 d'octubre, f. 363-363v.

²¹ AMGi. MA. 1680. *Segueixse lo aranzel fet de las casas son y se troban de quartel per deliberacio de la junta de guerra tinguda a vint y dos [de] janer [de] mil sis cents vuytanta*. 24 de gener, f. 51v-54.

Cal dir, però que no tan sols s'allotjaren tropes dins del clos de Girona, sinó que en un dels pics de major demanda d'habitatges, com fou l'octubre de 1676, també s'usaren espais situats fora d'aquest, però, òbviament, radicats en l'entorn més pròxim. Tot i trobar cases ocupades a prop dels portals de la Verge Maria o del Carme, el burg de Pedret fou densament utilitzat amb 16 edificis, dels quals destaca l'hospital de Sant Llàtzer, que segons els jurats gironins hi cabia un regiment i mig de soldats alemanys. A continuació, i a certa distància, les proximitats del portal de Sant Cristòfol amb 8 cases ocupades fou l'altre sector més emprat.²² Sobta que en ambdues relacions no sortís cap habitatge del sector de l'Areny-Vilanova, quan tenim constància que els comandaments vivien entre els carrers Ciutadans i Albareda. A part, també ens consta que hi havia un aquarterament de tropes de cavalleria molt a prop del portal del Carme. Sols podem intuir que en el primer cas, les cases eren deixades o forçats a fer-ho, possiblement a canvi de tenir bones relacions amb els poders fàctics, tant en l'àmbit gironí com el català. Per contra, que no tinguem notícies del quarter de cavalleria ho interpretem que no requerí gaire manteniment.

15.4.- La consolidació del procés d'aquarterament (1680-1694)

Un cop acabada la guerra d'Holanda no es produí una completa desmobilització perquè restà a Girona una guarnició, a diferència de la fi de les guerres dels Segadors i de Devolució. Tanmateix, la veritable importància radica en el fet que la municipalitat ho assumí, sense mostrar una clara resistència, i àdhuc, procurar mantenir un parc immobiliari per les tropes que restaven a la ciutat. Així, observem clarament que el resultat de la guerra d'Holanda, que implicà no retenir Bellaguarda i fracassar en la construcció d'una fortificació a l'Empordà, conduí a una militarització de Girona, que li marcà el futur històric. En aquest sentit, els aquarteraments foren unes de les potes en què se sustentà l'estructura defensiva hispànica.

El primer assumpte a resoldre per la municipalitat foren les múltiples reclamacions dels propietaris que els hi havien ocupat les cases per convertir-les en quarters o allotjaments d'oficials. En aquest sentit, les respostes que oferí la municipalitat foren

²² AMGi. MA. 1676. *Memorial de las casas ha donadas y assenyaldas la ciutat de Gerona per lo acomodament dels dos Regiments dels Alemanys a 12 octubre 1676*. 12 d'octubre, f. 370v-371v.

múltiples, ja que en determinats casos es compraren les cases, com la casa Jalpi, i una altra que també fou malmesa pels soldats, el 1680. D'altres, es retornaren arranjades, com fou el cas d'una casa del carrer de la Barca, propietat del ciutadà honorat de Barcelona Pere Melcior Prim, que, a més, rebé 50 lliures d'indemnització amb el compromís de no reclamar res a la municipalitat pels anys que havia estat ocupada per soldats. També hi hagué casos que directament es negaren a treure les tropes allotjades, com en el monestir de Sant Agustí. Una altra solució fou que la municipalitat pagà un lloguer, com el que percebé el capità del terç gironí Rafel Çaconomina, per una casa que ocupà el mestre de camp Tomàs de Arias. En Rafael havia manifestat en diverses ocasions que hi havia persones que la volien llogar. Precisament aquesta també fou la solució que es trobà per evitar tenir problemes amb l'allotjament quan venia el virrei, o algun *Grande*, en aquest cas, però, el ciutadà honorat de Barcelona Antoni Crosas percebia 100 lliures anuals de lloguer. També trobem una permuta de propietats i pagament de 250 lliures per part de la municipalitat per compensar el valor de les cases. Finalment, i sense ànim d'exhaustivitat, trobem casos curiosos com l'acord entre la municipalitat gironina i el prior del convent de la Mercè que pel cost de les despeses del funeral i de les misses del darrer propietari, xifrat en 56 lliures i 6 sous, l'orde religiós permetia que la casa que posseïa en plaça del Mercadal, i que era un quarter de cavalleria, continués amb la funció d'allotjar militars.²³

Seguidament, la municipalitat endegà una política d'arranjament dels aquarteraments que es mantenien llavors dempeus, puix que molts d'ells resultaren afectats per la inundació de 1678. Gràcies a aquest fet coneixem que la distribució dels quarters situats dins del clos gironí no s'alterà del patró ja comentat: Concentració en el Mercadal (especialment en el carrer Canaders, en el monestir de Sant Agustí i entorn del cementiri d'aquell sector), plaça de Sant Pere (Burgs i Força vella) i en el portal del Carme (Areny-Vilanova). Els comandaments militars ocuparen la zona noble de la ciutat

²³ AMGi. MA. 1680. *Adjunctio Belli*. 22 de gener, f. 50v-51. *Adjunctio Belli*. 8 de maig, f. 176v-177. *Adjunctio Belli*. 15 de maig, f. 189v. MA. 1682. *Concilium Generale*. 12 de març, f. 98v-108v. *Adjunctio Belli*. 3 de juny, f. 229-230. *Adjunctio Belli*. 22 de juny, f. 272v-273v. *Ordinatio...* 26 de juny, f. 276-277. *Adjunctio Belli*. 23 de setembre, f. 415-417v. *Adjunctio Belli*. 24 de novembre, f. 498-499. MA. 1683 (Reg. 17435). *Ordinatio...* 13 de març, f. 162-162v. MA. 1690. *Adjunctio Belli*. 18 de febrer, f. 110-111. *Concordia inter presentem civitatem ex una, et Dominos conjuges Sala y Cella ex altera partibus*. 27 de maig, f. 311v-319. *Ordinatio...* 3 de juny, f. 338-339.

(Ciudadans, Albareda, Cort Reial...), com ja era tradició.²⁴ Gràcies a una carta enviada al virrei, el duc de Bornonville, el juliol de 1682 coneixem que a Girona hi havia quatre terços allotjats que ocuparen els següents espais:²⁵

Taula núm. 30. **Espais ocupats per la guarnició el 1682**

Terços	Cases	Quarters
Tomàs de Arias	17	2
Mariano Garafa	10	0
Alemanys (2)	31	5
TOTAL	58	7

Font: AMGi. Manual d'Acords (1682). Elaboració pròpia.

Però, el que realment marcà la consolidació de Girona com a referent militar de la frontera fou el nou impuls que es donà a la construcció d'espais per allotjar soldats, tant d'infanteria com de cavalleria. La inundació de 1678, així com les destrosses que ocasionà el setge de 1684, accentuà la construcció d'aquarteraments en el Mercadal, puix que fou el sector que resultà especialment afectat, generant un estoc de cases destruïdes: Cinc en el carrer Canaders, una davant l'església del Mercadal...²⁶ Abans, però, es compraren uns habitatges per disposar d'un parc immobiliari propi, evitant ocupacions de particulars amb tots els perjudicis que això comportava com possibles reclamacions de propietaris. Un cop la municipalitat tenia la propietat, en algunes cases s'executaren obres per rehabilitar-les, ja que solien estar en un estat deplorable de conservació. De les múltiples construccions, en destacarem dues, tant per la qualitat com per la quantitat de soldats que podien allotjar-hi, curiosament les dues situades en el sector dels Burgs-Força vella: Els quarters del carrer de la Barca i els de la torre Gironella. Abans, però, resumim en una taula la inversió en compra d'habitatge que,

²⁴ AMGi. MA. 1680. *Ordinatio*... 14 de maig, f. 185-185v. *Ordinatio*... 8 d'agost, f. 269. MA. 1681. *Ordinatio*... 21 de maig, f. 213-213v. *Ordinatio*... 21 de juliol, f. 268v-269. *Ordinatio*... 18 d'agost, f. 293v. *Alia Ordinatio*... 20 de desembre, f. 431-431v. MA. 1683 (Reg. 17435). *Ordinatio*... 8 d'abril, f. 149v-150. MA. 1684. *Ordinatio*... 25 d'abril, f. 239-239v. *Ordinatio*... 11 de juliol, f. 558v. MA. 1689. *Ordinatio*... 20 d'agost, f. 481v-482. *Ordinatio*... 8 de novembre, f. 642v. MA. 1690. *Ordinatio*... 9 de desembre, f. 633-633v. MA. 1691. *Ordinatio*... 13 de setembre, f. 477. *Alia pro dicto*. 22 de desembre, f. 691v-692. MA. 1693. *Alia pro dicto*. 15 de setembre, f. 505v.

²⁵ AMGi. MA. 1682. *Carta al virrei, el duc de Bournonville*. 16 de juliol, f. 316v-317v.

²⁶ AMGi. MA. 1680. *Concilium Generale*. 30 d'agost, f. 280-285. *Adjunctio Belli*. 12 d'octubre, f. 320-321.

recordem de nou, anava en paral·lel a les fortes despeses en la millora de les fortificacions i, puntualment, en l'aixecament del terç.²⁷

Taula núm. 31. **Habitatges comprats per la municipalitat (1680-1692)**

Sector	Antic propietari	Localització	Cases	Import (lliures)	Any
Burg-Força vella	Família Jalpi	Plaça Sant Pere	2	1.400	1680
Burg-Força vella	Família Baliu	C/ de la Barca	2	610	1683
Burg-Força vella	Família Gali	C/ de la Barca	2	135	1685
Mercadal	Família Reixach	C/ Figarola	1	90	1690
Mercadal	Antoni Gri	C/ Figarola	1	70	1690
Mercadal	Família Tort i Moner	Voltes plaça Mercadal	2	220	1691
Arenys-Vilanova	Monestir del Carme	C/ Ciutadans (Abrich)	1	400	1691
Mercadal	Família Rovira	Portal Figarola	1	256	1692
TOTAL			12	3.181	

Font: AMGi. Manual d'Acords (1680-1692). Elaboració pròpia.

A principis de 1683 es compraren dues cases en el carrer de la Barca, anomenades d'en Balia, i s'aprofitaren que eren de dimensions considerables per aixecar dos quarters, un de cavalleria i un altre d'infanteria. La complexitat de l'obra obligà a firmar tres preus fets, un per la reconstrucció dels edificis, un altre per la cuina i, finalment, un tercer per petits detalls com les xemeneies, com havien de ser les cavallerisses... Deixant de banda la calç, el cost d'aquests dos quarters ascendí a 3.663 lliures i gran part de les obres s'executaren el 1683.²⁸

El quarter de la torre Gironella havia de resoldre molts dels problemes que llavors patia Girona i que podem resumir en dos. El primer, era l'existència d'una multitud de petits aquarteraments que multiplicaven les despeses de manteniment (i els problemes

²⁷ AMGi. MA. 1680. *Venditio facta II. Dominum Josephum de Jalpi...* 11 de maig, f. 178-183. MA. 1683 (17435). *Ordinatio...* 10 d'abril, f. 165-165v. *Ordinatio...* 17 d'abril, f. 172-173. *Ordinatio...* 17 d'abril, f. 174-175. MA. 1685. *Ordinatio...* 16 de novembre, f. 581-581v. MA. 1690. *Emptio Domus conjugum Rexachs.* 25 de novembre, f. 593-597. *Emptio Domus Antoniy Gri.* 25 de novembre, f. 597-600. *Ordinatio...* 25 de novembre, f. 600-600v. MA. 1691. *Emptio partis Domus olim Monastery Beata Maria montis Carmeli.* 11 de setembre, f. 461-466. *Alia pro dicto.* 15 de setembre, f. 479. MA. 1692. *Emptio cuivisdam domus et horti...* 9 de gener, f. 45v-49. El preu real fou de 256 lliures i 10 sous.

²⁸ AMGi. MA. 1683. *Concilium Generale.* 17 de gener, f. 77-81v. *Adjunctio Belli.* 20 de gener, f. 90-91. *Preu fet dels quartels de cavalleria y infanteria del carrer del Portal de la Barca.* 7 d'agost, f. 54-60. *Preu fet de fer una cuyna en lo quartel que se esta fabricant en lo carrer de la Barca de la present Ciutat que no era compresa ab lo Preu fet de dit Cortel.* 10 d'octubre, f. 126v-129. MA. 1684. *Ordinatio...* 25 d'agost, f. 658-658v. MA. 1685. *Capitulacio feta sobre lo rebre lo cortel de Balia y algunas otras obras en ella ajustadas.* 15 de desembre, f. 616-618.

amb els seus propietaris si aquests eren ocupats). El segon, i darrer, era que a finals dels anys vuitanta i primers dels noranta s'incrementà la dotació de cavalleria que s'allotjava a Girona. Així, la idea era aixecar un quarter molt gran, amb capacitat per uns 1.000 soldats, mentre que dels allotjaments que quedarien lliures, alguns es transformarien en espais per a la cavalleria. A més, i segurament fou molt atractiu pels jurats gironins, era que si s'aconseguia ubicar els terços alemanys en un extrem de Girona, es podrien controlar fàcilment els abusos que cometien contra els drets de la municipalitat. Tot i que l'espai que complia amb tots els requeriments era la torre Gironella, existia un important escull en ser magatzem de les municions, cosa que implicava que primer s'havien de traslladar. La solució fou portar-les en una altra torre, situada sobre la capella de Sant Lluç dels Estudis Generals i molt a prop de la torre Gironella, encara que primer s'havia d'arranjar. El mestre de camp general ordenà aturar les obres, causant gran indignació en els jurats perquè tenien el compromís d'un arrendador de

“donar mil lliures mes per any de nostres Arrendaments mudantse los Alemanys en dit quartel [de la torre Gironella] pera poderse en ell facilment impedir que nostres habitants no vagen a comprar en llurs tavernas y carnicerias”.

Després de múltiples pressions, el virrei cedí i autoritzà que l'obra continués. El plànol era obra de l'enginyer del Reial Exèrcit Josep Castellon i costaren 22 lliures mentre que el cost de les obres, sense tenir en compte la calç i el ferro de les canonades d'aigua, fou de 8.937 lliures 4 sous i 9 diners. La complexitat de les obres obligà que la construcció s'allargués més de dos anys, puix que sorgiren certs problemes en la cisterna. En l'altar de la capella del quarter de la torre Gironella s'hi col·locà un quadre dels quatre màrtirs obra del pintor gironí Narcís Rius.²⁹ Mentre duraren les obres, les tropes alemanyes

²⁹ AMGi. MA. 1690. *Concilium Generale*. 21 de febrer, f. 118-121v. *Carta al virrei, duc de Villahermosa*. 18 de gener, f. 54-54v. *Carta del virrei, duc de Villahermosa*. Barcelona. 22 de gener, f. 65-65v. *Carta del virrei, duc de Villahermosa*. Barcelona. 29 de gener, f. 73. *Carta al virrei, duc de Villahermosa*. 23 de febrer, f. 124. *Carta del mestre de camp general, marquès de San Vicente*. Barcelona. 26 de febrer, f. 134-134v. *Preu fet pera adobar una torre prop de la Gironella pera posar les municions*. 5 de març, f. 134v-137. *Carta al mestre de camp general, marquès de San Vicente*. 8 de març, f. 144v-145. *Carta del mestre de camp general, marquès de San Vicente*. Barcelona. 11 de març, f. 151-151v. *Preu fet de fer una part del quartel en lo castell o torre Gironella*. 2 d'abril, f. 201-206. *Ordinatio...* 22 d'abril, f. 237v. *Preu fet de la cisterna de la torre Gironella*. 23 d'abril, f. 244v-250v. *Preu fet de fer unes secretas en lo pati de la torre Gironella per servey de la infanteria dels Alemanys [que] estan en lo quartel [que] estan fabricant en dita torre*. 3 de setembre, f. 452v-456. *Preu fet per fer sinch casas devant de la torre Gironella*. 26 de novembre, f. 601v-606v. *Capitulació sobre lo fer y mudar unas canonadas de las Fonts de la Seu*. 16 de desembre, f. 656-657v. MA. 1692. *Relacio sobre la visura de la cisterna feta en lo cortel de la torre Gironella*. 30 de gener, f.

foren allotjades entorn del monestir de Sant Agustí, tot i que el desig dels jurats gironins era que els ubiquessin entre el Pont Major i l'hospital de Sant Llätzer. Desconeixem quan estigué operatiu el quarter de la torre Gironella, però els jurats gironins asseguraren al virrei que ho estaria entre finals de setembre o principis d'octubre de 1690. Si fos cert, ens indicaria que les tropes alemanyes foren allotjades mentre s'executaven les obres.³⁰

La importància del quarter de la torre Gironella no ha d'amagar que també s'executaren moltes altres obres, de menor quantia, però igualment necessàries per millorar la confortabilitat de la tropa.

Taula núm. 32. **Habitatges arranats (1684-1692)**

Sector	Localització	Núm. cases	Import			Any
			Lliures	Sous	Diners	
Areny-Vilanova	Carrer Vern	2	243			1689
Areny-Vilanova	Carrer Vern	2	269			1689
Areny-Vilanova	Carrer Ciutadans	1	187			1692
Burgs-Força vella	Carrer de la Barca - Casa Balia	2	200			1685
Burgs-Força vella	Plaça de Sant Pere	1	69			1691
Mercadal	Davant cementiri	1	225	13	10	1681
Mercadal	Costat molí baix	1	500			1681
Mercadal	Carrer Canaders	1	345			1682
Mercadal	Carrer Canaders	1	239			1682
Mercadal	Davant església	1	196	10		1684
TOTAL		13	2.474	3	10	

Font: AMGi. Manual d'Acords (1684-1692). Elaboració pròpia.

Si bé, més de la meitat de la inversió es concentrà en el Mercadal, per primer cop en moltes dècades, el segon lloc l'ocupà el sector de l'Areny-Vilanova amb la construcció de quaters a prop del portal del Carme. En canvi, en el sector dels Burgs-Força vella no observem un increment d'estoc immobiliari, sinó que tan sols s'arranjaren cases que ja es feien servir com a guarnició.³¹

110-111. *Ordinatio...* 30 de gener, f. 111v-112v. *Ordinatio...* 16 de febrer, f. 152-152v. *Preu fet de fer un enrajolat mes a la cisterna de la torre Gironella.* 18 de febrer, f. 157-159. *Preu fet de fer una capella dels Sants quatre Martirs y las comunas per lo quartel de Geronella.* 20 d'abril, f. 258v-263v. *Ordinatio...* 3 de juny, f. 337-337v.

³⁰ AMGi. MA. 1690. *Carta al virrei, duc de Villahermosa.* 20 de setembre, f. 484-484v. *Adjunctio Belli.* 26 de setembre, f. 491v-492.

³¹ AMGi. MA. 1681. *Ajust del preu fet de uns trossos de parets se han de fer en una casa gran que es devant lo sementiri del Mercadal.* 23 de febrer, f. 118v-121. *Altre ajust fet per fabricar una casa junt a la muralla nova y placeta dels molins de baix del Mercadal.* 23 de febrer, f. 121-123v. MA. 1682. *Preu fet per*

Des de finals dels anys vuitanta, coincidint amb l'inici de la guerra dels Nou Anys, es treballà molt per augmentar el nombre de cavallerisses existents, com a resposta a l'increment dels cavalls que s'havien d'allotjar dins de Girona, a partir dels quarters d'infanteria existents. No és cap sorpresa que tots els quarters d'infanteria reconvertits se situessin en el Mercadal perquè era el sector amb major espai disponible per la menor densitat de població que tenia. Els muntants invertits foren els següents:³²

Taula núm. 33. **Quarters amb cavallerisses (1689-1691)**

Sector	Localització	Import (lliures)	Any
Mercadal	Quarter Manresa	248	1689
Mercadal	Convent St. Agustí	540	1690
Mercadal	Costat convent St. Agustí	460	1690
Mercadal	Portal Figarola	127	1691
TOTAL		1.375	

Font: AMGi. Manual d'Acords (1689-1691). Elaboració pròpia.

Tant d'esforç constructiu donà els seus fruits perquè com a mínim, des de mitjans d'agost de 1693, a Girona tenia la capacitat d'allotjar uns 2.000 soldats d'infanteria i 500 cavalls, que solia ser una guarnició ordinària, sense haver de patir excessivament. A partir d'aquesta xifra, encara quedaven espais lliures, com els Estudis Generals o l'hospital de Sant Llàtzer, entre d'altres, abans que calgués prendre mesures desesperades com l'ocupació de cases de particulars. Tan sols una xifra: A finals d'abril s'entregaren 40 unitats del símbol de les armes de la municipalitat gironina fabricat en terrissa envernissada per col·locar sobre la porta d'entrada de cadascun dels quarters

rehedificar una casa del capdemont del carrer dels Canaders. 19 de maig, f. 204-209. Altre preu fet de altra casa situada en dit carrer dels Canaders y junt a la predita que es segona del capdemont del carrer. 19 de maig, f. 209-212v. MA. 1684. Preu fet de adobar la casa de quartel [de] devant la iglesia del Mercadal. 24 de novembre, f. 653v-656v. MA. 1685. Capitulacio feta sobre lo rebre lo cortel de Balia y algunas altres obras en ella ajustadas. 15 de desembre, f. 616-618. MA. 1689. Preu fet de tornar rehedificar unas casas en lo capdemont del carrer den Vern. 4 de setembre, f. 509v-512v. Preu fet per tornar dos casas al carrer den Vern. 11 de setembre, f. 525v-528. MA. 1691. Preu fet de fer un sostre y altres remiendos de altres sostres del quartel de infanteria de la Plaça de Sant Pere. 23 de setembre, f. 492-494.

³² AMGi. MA. 1689. *Preu fet per fer en lo quartel de Manresa unes cavallerissas situat prop lo convent de Sant Agustí. 30 de març, f. 173v-176. Carta al virrei, duc de Villahermosa. 10 de setembre, f. 524-524v. MA. 1690. Preu fet de fer unes cavallerissas devant del quartel de Sant Agusti. 16 d'octubre, f. 527v-531v. Preu fet per fer unes cavallerissas en lo carrer del Portal de Figarolas devant y junt lo del convent de St. Agusti. 21 de desembre, f. 669v-673. MA. 1691. Preu fet de reparar unas casas y fer fer unes cavallerissas en lo carrer del Portal de Figarolas. 23 de gener, f. 78v-81.*

que hi havia a la ciutat.³³ Per tant, suposem que aquesta és la xifra real d'aquartermaments, tot i que cal distingir aquells que solament allotjaven uns pocs oficials d'altres que contenien companyies enteres o, com en el cas del de la torre Gironella, més d'un terç de soldats.

15.5.- Els darrers anys (1694-1713)

El període comprès entre la rendició del 1694 fins a la fi de la guerra de Successió, que a Girona la podríem situar a principis de gener de 1713 un cop fou alliberada del bloqueig austriacista, fou extraordinàriament convuls. El resultat fou una dràstica disminució de la capacitat econòmica de la municipalitat gironina que lògicament condicionà la construcció de nous quarters, puix que gran part de les operacions que s'executaren anaren més encaminades a l'arranjament o reforma. En realitat, una característica essencial del període és l'abús que patí la municipalitat, tant de les tropes franceses que ocuparen Girona el 1694 com les austriacistes que la guarniren entre el 1705 i 1706. Posteriorment, retornà la calma fins que de nou fou presa per l'exèrcit francès el gener de 1711, havent de suportar els rigors d'una ocupació més l'afegit d'un bloqueig que impedí el normal avituallament.

La rendició de 1694 implicà una sèrie de canvis, un dels quals fou que la municipalitat fou obligada a pagar els denominats utensilis als oficials, excepte que no els donessin en espècie. A part, els integrants de l'Estat major de la plaça (tinent del Rei, sergent major, dos ajudants del sergent major i el capità de portes) es pagava a part.³⁴ Els utensilis eren els elements que feien més confortable l'allotjament d'un militar i constaven de llit amb màrfega (i una altra pel criat), matalàs, coixí, dues cadires, una taula, sis llençols, dues tovalles, quatre plats grans i sis de petits. Finalment, es feia constar expressament que la xemeneia havia d'estar guarnida amb ferros per fer-hi foc. En cas contrari, s'hauria de pagar a cada oficial uns imports que variaven en funció de la graduació. La magnitud de l'import variava, en funció de les unitats que hi hagués de guarnició, però el novembre de 1694, un mes que hi havia un contingent força important dins de la ciutat, la xifra s'enfilà a les 667 lliures 8 sous i 10 diners per sostenir quatre batallons i dos regiments

³³ AMGi. MA. 1692. *Ordinatio...* 24 d'abril, f. 270. MA. 1693. *Carta al Dr. Perlas*. 13 d'agost, f. 436v-437v.

³⁴ AMGi. MA. 1694 (17448). *Ordinatio...* 18 d'agost, f. 95v. El sosteniment de l'estat major es xifrà en 1.500 francs mensuals.

(un dels quals sols mig mes).³⁵ A més, es reservaren quatre o cinc hostals per tenir sempre llits a punt per atendre ràpidament qualsevol necessitat d'allotjament, en compliment de l'article cinquè de l'acord de rendició. Amb tot, les autoritats militars exigiren sempre cases habitades perquè eren les més confortables.

Taula núm. 34. **Tarifa dels utensilis el 1694**

Graduació	Arma	Import (mes)
Comissari	Infanteria	30 dobles
Comissari	Artilleria	20 dobles
Enginyer en cap	Enginyers	30 dobles
Sots enginyer	Enginyers	15 dobles
Consignats		15 sous de França
Capità	Infanteria	8 francs
Tinent	Infanteria	5 francs
Sotstinent - Alferes	Infanteria	4 francs
Capità	Cavalleria - Dragó	9 francs
Tinent	Cavalleria - Dragó	6 francs
Corneta	Cavalleria - Dragó	5 francs
Mestre camp	Infanteria	12 francs
Tinent mestre de camp	Infanteria	10 francs
Major	Infanteria	8 francs
Ajudant del major	Infanteria	5 francs
Mestre camp	Cavalleria - Dragó	15 francs
Tinent mestre de camp	Cavalleria - Dragó	12 francs
Major	Cavalleria - Dragó	9 francs
Ajudant del major	Cavalleria - Dragó	6 francs

Font: AMGi. Manual d'Acords (1694). Elaboració pròpia.

A finals de juliol de 1694 els jurats gironins sol·licitaren al virrei, duc de Noailles, que les tropes primer ocupessin les cases que ja havien servit de quarter anteriorment i sols després s'ocupessin cases dels habitants que s'havien exiliat. En aquest darrer cas, la municipalitat es comprometia a pagar un lloguer als seus legítims propietaris. Finalment, demanaren que l'estament eclesiàstic, que estava exempt d'allotjar soldats, també hi contribuís. Tot i alguna acció que efectuà el virrei, a principis de setembre s'agreujaren els problemes, puix que s'allotjaren militars que per la graduació no tenien el privilegi de fer-ho, però en consentir-ho les autoritats militars la municipalitat es quedà sense espais per acomodar els regiments que arribaven. A més, molts oficials que no

³⁵ AMGi. MA. 1694 (17448). *Ordinatio...* 4 de desembre, f. 250-250v.

s'allotjaven dins de Girona també exigien igualment cobrar els utensilis. Les bones paraules del virrei, i de l'intendent Ramon Trobat, no resolgueren gaire cosa perquè les instruccions d'aquests eren ignorades pel comissari de guerra, que era el responsable de l'allotjament en absència del governador militar, el marquès de Genlis. Precisament, quan aquest es reincorporà de nou a Girona, a principis de novembre, el nivell de crispació disminuí. La gravetat de la crisi no provingué dels constants requeriments d'allotjament, car la municipalitat respongué arrançant els quaters a finals de l'octubre, sinó del fet que el comissari militar, mossur Estilbach, havia allotjat els militars en cases habitades. Els militars francesos preferien les cases dels habitants de Girona perquè tenien tots els elements de confort i rebutjaven de ple els espais reservats per a ells. Curiosament, tots els quaters que la municipalitat adequà, excepte els de la torre Gironella, estaven situats en el Mercadal, pel simple fet que els soldats francesos ja havien ocupat tots els habitatges disponibles dels sectors de l'Areny-Vilanova i dels Burgs-Força vella. Així, els carrers Argentaria i el de Ballesteries, la plaça de les Cols i els Burgs de Sant Pere, i de Sant Feliu, estaven plens de militars. Fins i tot s'havien col·locat soldats en els Estudis Generals i en alguna església. Per redreçar la situació, la municipalitat ordenà arranjar 16 cases i 6 quaters del Mercadal (més el de la torre Gironella) amb l'esperança d'alleugerir la pressió del marge dret del riu Onyar en traslladar una bona part de la guarnició en l'esquerre.³⁶

Malgrat tots els problemes observats en els allotjaments, que en el fons podríem arribar a considerar com un saqueig encobert davant l'aparent passivitat de l'alt comandament francès, s'accentuà la necessitat d'allotjar un major contingent de cavalleria, tal com havíem vist des de feia una dècada, sota el domini espanyol. A mitjans de juliol de 1695 el comissari de guerra notificà que l'hivern s'allotjarien 10 batallons i 800 cavalls i sols pels oficials es requerien entre 40 i 50 cases. La recerca de nous

³⁶ AMGi. MA. 1694 (17448). *Concilium Generale*. 15 de juliol, f. 47-51v. *Instrucció feta per ordre dels Molts illustres Señors Jurats a Consell de la Promanada...* 29 de juliol, f. 65-67. *Carta al virrei, duc de Noailles*. 30 de juliol, f. 67-67v. *Memorial presentat al Exm. Señor Duch de Noailles...* 68v-71v. Hi ha una anotació que indica que el duc de Noailles resolgué el memorial el 5 d'agost a Blanes. *Instrucció dels Molt Illustres Señors Jurats de la Ciutat de Gerona per lo noble señor Don Joseph Grato de Raset y Trullas...* 15 de setembre, f. 161-164. *Adjunctio Belli*. 23 d'octubre, f. 204-204v. *Concilium Generale*. 25 d'octubre, f. 206-209v. *Preu fet per adobar los quartels y altres cases*. 29 d'octubre, f. 211v-215. *Concilium Generale*. 5 de novembre, f. 219-224. *Adjunctio Belli*. 8 de novembre, f. 227-228. *Ordinatio...* 13 de novembre, f. 231v-232. *Visita feta al señor Governador de la Plaça*. 16 de novembre, f. 234-234v. *Ordinatio...* 20 de novembre, f. 236v. *Ultima visita feta en la Universitat*. 30 de desembre, f. 310-310v.

equipaments s'intensificà quan es preveia que la campanya finalitzaria, però resultà que faltaren espais per l'enorme contingent que arribà. La Junta de Guerra ho resolgué col·locant els tinents coronels i els majors en les cases ermes disponibles, mentre que els capitans:

“se acomodassen en casas de habitants com millor puga ferse pagantse los utensilis als oficials pera que lo habitant no hage de donar sino aposento cubert solament.”

Tot i usar un expedient tan dràstic, els allotjaments forçosos en cases de particulars continuaren perquè sempre faltava espai per col·locar les tropes que arribaven a Girona. I el futur és prèvia pitjor perquè poc abans que comencés el període de campanya arribarien tropes que s'haurien d'acomodar. L'única solució fou emprendre un ambiciós programa de reconstrucció de tots els habitatges disponibles que hi havia a Girona, inclosos els convents. Així, a mitjans del mes de gener de 1696 es proposà que s'arrangessin la casa de l'Adroher, situat en l'hort de convent de Sant Josep, el de la Verge de Montserrat, algunes cel·les en la Mercè i el de Sant Francesc de Paula. Tanmateix, tenint en compte que l'arranjament sol de la Mercè costaria més de 500 lliures per allotjar uns pocs oficials, es canvià pel monestir de Sant Francesc, que amb una menor despesa acomodarien més militars. Seguidament, tot i l'oposició de la municipalitat, es construïren caval·lerisses per allotjar la creixent guarnició de cavalleria en els següents espais:

Taula núm. 35. **Canes construïdes de caval·lerisses el 1695**

Sector	Espai	Longitud
Mercadal	Convent de Sant Francesc de Paula	40 canes i 4 pams
Mercadal	Nostra Sra. Montserrat	7 canes i 4 pams
Areny-Vilanova	Casa de l'Agnès Farnés	6 canes i 6 pams
Areny-Vilanova	Casa de Jacint Vilar	7 canes
Burgs-Força vella	A prop de la plaça de Sant Feliu	3 canes i 6 pams
Burgs-Força vella	Quarter situat en el carrer de la Barca	6 canes
Burgs-Força vella	Portal de la Verge Maria	4 canes i 2 pams

Font: AMGi. Manual d'Acords (1695). Elaboració pròpia.

Lògicament, hem de considerar aquests immobles com un reforç dels quarters, o cases, de cavalleria que ja existien a Girona a principis de 1696. Ara bé, les obres no

s'aturaren aquí perquè a mitjans juny la municipalitat acordà preparar habitatges per evitar que les molèsties se les emportessin els habitants de la ciutat. Gràcies a dues relacions de preus fets, podem establir amb força precisió la quantitat d'allotjaments que es requeriren a mitjans de 1696 per allotjar la guarnició francesa.

Taula núm. 36. **Allotjaments militars el 1696**

Sector	Quarters	Cases
Mercadal	11	23
Areny-Vilanova	0	10
Burgs-Força vella	6	13
TOTAL	17	46

Font: AMGi. Manual d'Acords (1696). Elaboració pròpia.

Encara que el Mercadal era el sector més massificat en nombre de quarters i de cases ocupades, bàsicament entorn el cementiri del Mercadal, carrer Canaders, hostal Salvatge... no podem menystenir l'esforç del sector Burgs-Força vella que tot i estar densament poblat, hi havia els quarters de la torre Gironella, Balia (2), Jalpi... Com sempre, en l'Areny-Vilanova, i deixant de banda el carrer del Vern a on hi havia 5 cases que allotjaven soldats, estava infravalorat perquè no sols allotjava soldats, sinó que també ens consta que els carrers Ciutadans, Albareda... eren els preferits per l'alt comandament francès, com anteriorment havia estat de l'espanyol. El cost del conjunt de reformes executades durant el 1696 ascendiren a 2.499 lliures 10 sous i 11 diners. No podem de deixar de comentar que les autoritats militars confiscaren cases, suposem de persones afectes a la Monarquia Catòlica que marxaren amb l'ocupació francesa, però tan sols n'hem pogut identificar clarament quatre: casa d'en Jacint Vilar (carrer Ciutadans), les sagristies mitjana i major de la catedral i la casa d'en Jeroni Ferrer (carrer Albareda), tot i que la xifra fou molt superior. Intuïm que les cases denominades pel seu propietari (i que no foren llogades) eren confiscades. Si fos correcte, parlariem d'una vintena llarga de cases repartides per tota la ciutat.³⁷ Un darrer aspecte, ja insinuat uns

³⁷ AMGi. MA. 1695. *Adjunctio Belli*. 22 de juliol, f. 375v-376. *Adjunctio Belli*. 15 d'octubre, f. 459-459v. *Adjunctio Belli*. 28 d'octubre, f. 481v-482. MA. 1696. *Adjunctio Belli*. 18 de gener, f. 52-53v. *Preu fet per fer certas obras en la casa de Montserrat, en los convents de Sant Francisco de Paula, de la Merce y Sant Francesch*. 1 de febrer, f. 69v-72. *Preu fet sobre lo fer certas obras en lo convent de Sant Francesch*. 19 de febrer, f. 93-95v. *Adjunctio Belli*. 28 de febrer, f. 92-92v. *Concilium Generale*. 10 de març, f. 107-109. *Ordinatio...* 15 de març, f. 106-106v. *Ordinatio...* 3 d'abril, f. 122v-123. *Concilium Generale*. 16 de juny, f. 209-214v. *Adjunctio Belli*. 19 de juny, f. 218v-219.. *Alia pro...* 23 de juny, f. 220v. *Preu fet per adobar les*

quants cops, són els habitatges que la municipalitat pagà un lloguer, o indemnització, per permetre que fossin ocupats per militars francesos. La quantitat de cases varià en el temps, ja que foren, per dir-ho d'alguna manera, el darrer recurs amb què comptava la municipalitat abans de permetre l'ocupació indiscriminada d'habitatges de ciutadans de Girona, tot i que la gran majoria d'ells se situaven en el Mercadal:³⁸

Taula núm. 37. **Lloguers de cases per allotjar militars (1695-1697)**

Any	Núm. Cases	Import
1695	8	88 lliures i 10 sous
1696	14	135 lliures i 10 sous
1697	12	253 lliures

Font: AMGi. Manual d'Acords (1695-1697). Elaboració pròpia.

L'acumulació d'homes que efectuaren els francesos per assetjar Barcelona no provocaren cap daltabaix, ja que la municipalitat sols ordenà petits arranjaments en algun quarter. De fet, a principis de febrer s'iniciaren els preparatius en efectuar petits arranjaments en el monestir de Sant Francesc de Paula i els quarters de Vilanova, Ginesta i la casa d'en Riera. Una altra via per evitar maldecaps fou que el comissari de guerra, mussur de Lagatina, rebés una recompensa perquè tingués

“cuydado pera que los officials de la Guarnicio y altres se acomoden tots en les cases de quartels [que] te esta Ciutat y en las que de confiscacio estan destinadas per este effecte, com se experimenta en lo any passat proxim passat y tambe pera que en las llistas dels utensilis que per est effecte es estada obligada pagar esta ciutat cada mes a dits officials nos posen sino los ques troben presents en esta Plaça.”

El preu dels serveis es xifrà en 210 lliures.³⁹ Un cop es retiraren les tropes franceses de Girona, retornà la pau, però per molt pocs anys perquè a mitjans de la primera dècada del segle XVIII s'encengué de nou la metxa de la guerra. Inicialment, la

cases de quartel y de confiscacio [que] ocupen la guarnicio. 10 de juliol, f. 241v-248. *Preu fet per adobar algunas casas de confiscació.* 25 de setembre, f. 336-340. *Ordinatio...* 29 de desembre, f. 446-458v.

³⁸ AMGi. MA. 1695. *Ordinatio...* 24 de desembre, f. 572-573. MA. 1696. *Ordinatio...* 6 de setembre, f. 324-324v. MA. 1697. *Ordinatio...* 12 de febrer, f. 108-108v. *Alia pro dicto...* 14 de novembre, f. 352v-353. *Ordinatio...* 9 de desembre, f. 387v. *Ordinatio...* 12 de desembre, f. 390-391.

³⁹ AMGi. MA. 1697. *Adjunctio Belli.* 30 de gener, f. 94-94v. *Ordinatio...* 31 de gener, f. 96-96v. *Adjunctio Belli.* 5 de febrer, f. 103v-104. *Adjunctio Belli.* 21 de març, f. 140-140v.

Monarquia Hispànica determinà que el contingent que hauria de guarnir Girona estaria compost per 1.000 cavalls i 3 terços. La municipalitat estava exhausta de l'enorme esforç que havia efectuat no tan sols durant els tres anys d'ocupació francesa, sinó també abans amb els projectes de fortificació i d'aquartermament efectuats abans de la desfeta de 1694. Una de les primeres mesures fou la d'arranjar els 28 quarters que posseïa la municipalitat per situar-hi el contingent espanyol. També tenim constància que es comprà una casa davant de l'església del Mercadal que ja s'usava de quarter. Tanmateix, la pau conduí a una reducció de la guarnició, que s'accentuà quan el conflicte successori esdevingué una guerra europea. Òbviament, no tenia molt de sentit que Girona allotgés una important guarnició quan l'enemic ja no era francès. La manca d'una guarnició competent fou la causa directa que Girona canviés de bàndol i s'enrolés en les files dels austriacistes. La municipalitat gironina dubtà què fer durant els primers dies d'octubre de 1705, si romandre fidel a la causa borbònica o llançar-se als braços dels austriacistes, però tan sols la presència de 4.000 soldats aliats determinaren que Girona canviés de bàndol. Ara bé, un cop controlada la ciutat, la soldadesca, bàsicament el contingent de Vic, s'entregà durant uns dies, especialment durs foren el 22 i 23 d'octubre, a tota classe de trapelleries, destacant especialment els intents de saqueig contra els jesuïtes i les botigues situades en les voltes de la plaça de les Cols. Podríem especular amb el fet que causaria gran desil·lusió entre la tropa que Girona no fos saquejada, ja que la sortida de la crisi fou a partir d'un pacte. En un primer moment, les autoritats militars preveïen que tan sols hi hauria 1.500 homes d'infanteria i un regiment de cavalleria. De fet, la xifra de soldats de 1705 era relativament similar a l'observada en períodes anteriors. En tot cas, la municipalitat havia de preveure, que en cas de setge, hauria de tenir provisions per a 4.000 homes durant tres mesos.⁴⁰

A mitjans de gener de 1706 es produí la primera crisi de certa importància amb les noves autoritats perquè les condicions climatològiques eren terribles en haver nevat i els soldats no tenien el confort adequat, puix que els hi faltava palla, flassades,

⁴⁰ AMGi. MA. 1698. *Concilium Generale*. 11 de gener, f. 45v-48v. *Ordinatio...* 4 de febrer, f. 135-136. *Preu fet per adobar lo quartel de infanteria de la Plaça de Sant Pere de Gallegans*. 25 de febrer, f. 178v-182. *Alia...* 12 d'abril, f. 261v-262. *Carta al virrei, Jordi de Darmstadt*. 21 d'abril, f. 283-284. *Ordinatio...* 6 de maig, f. 582-583. *Adjunctio Belli*. 21 de novembre, f. 582-583. MA. 1705. *Concilium Generale*. 10 d'octubre, f. 355v-357. *Certificat pro Don Joseph de Marti*. 28 d'octubre, f. 961-961. *Concilium Generale*. 30 d'octubre, f. 420-423v.

màrfegues, llenya... que havien d'haver entregat la municipalitat i la vegueria. Davant d'aquest panorama, el brigadier Santamans, el governador interí, exigí que les condicions dels habitatges dels soldats milloressin immediatament perquè, en cas contrari, ell ordenaria que s'ocupessin cases habitades de Girona. Tot i que la municipalitat respongué en evasives, el conflicte no anà més enllà perquè Santamans ho atribuï a les pressions que rebé dels seus subordinats. Les circumstàncies bèl·liques aparcaren el conflicte, atès que estava en joc la supervivència del moviment austriacista. Un cop els borbònics foren foragitats, el comandament imperial envià un miler i mig d'homes per guarnir Girona. No era una quantitat molt important en efectius militars, però la diferència radicava en el fet que el centenar llarg d'oficials, molts d'ells de baixa graduació, com tinents o alferes, s'havien de col·locar cadascun en una casa. A més, s'exigien màrfegues per a tots els soldats, ja que els comandants no volien que dormissin en el terra o sobre taulons. Tot plegat implicava un centenar llarg de cases en condicions, a part dels quarters pels soldats, i entre 600 i 900 màrfegues. La municipalitat reaccionà invocant els privilegis que tenia, però el nou governador, el general anglès Carles Wills, els recordà que *"venien del Nort y de set centas lleugas lluny á sacrificar llurs vidas y gastar llurs diners per salvar los nostres y sens pretendrer un palm de terra"*. Finalment, quan el governador es comprometé que *"ell donaria providencia ab los quartels mestres que se acomodassen con millor poguessin y que quant en aço hi hagues cosa que dir que acudissen a ell"* el conflicte entrà en vies de solució. La polèmica ens ha servit per localitzar on se situaven els habitatges dels oficials. Fins ara, gran part de la problemàtica dels allotjaments s'havia centrat en la tropa, cosa que amb la construcció, o adquisició de cases grans, permeté tenir controlat aquest problema si la xifra no superava entorn dels 2.500 homes. Cal recordar que parlem de la casa Jalpi, les dues de Balia, del quarter de la torre Gironella, dels de la plaça del Mercadal... Per contra, l'alt comandament se centrava en uns pocs carrers senyorials: Ciutadans, Albareda... En canvi, els oficials (d'alferes fins a tinent coronel) ens era en gran part desconegut, ja que sols tenim constància de la distinció feta els anys cinquanta del segle XVII entre els *cabos* i els oficials. Com ja era la tònica habitual, el sector on s'allotjaven més oficials era en el Mercadal, seguit de certa distància pels Burgs-Força vella. En aquest punt podem afegir una altra novetat: La incorporació dels convents, i el palau del Bisbe, dins l'estoc immobiliari per allotjar oficials. En realitat, però, era un fet conegut perquè, per citar un

exemple, gran part de la superfície del convent de Sant Domènec era ocupat per soldats. Ara bé, el que ignoràvem completament fou la disponibilitat d'aquests espais, puix que abans la municipalitat solia demanar-ho al responsable, normalment el prior, però ara no consten cap d'aquestes gestions. A tall d'hipòtesi, podríem suggerir que fou una conseqüència de l'anterior ocupació francesa que quasi consideraren els convents com a quarters. Finalment, solament cal mencionar que la gran majoria dels espais del sector Areny-Vilanova, 5 cases, se situaven en el carrer del Vern, ben a prop del portal del Carme. Simplement com a anècdota, sobta que volguessin allotjar oficials holandesos en el palau del Bisbe quan n'hi havia de napolitans, que eren catòlics.

Taula núm. 38. **Allotjaments militars el 1706**

Sector	Pròpies	Llogades
Mercadal	19	3
Burgs-Força vella	12	
Areny-Vilanova	7	1

Font: AMGi. Manual d'Acords (1706). Elaboració pròpia.

Una altra mesura que prengué la municipalitat fou la d'assignar un import anual a cada oficial, segons la graduació, quan no rebés un habitatge apropiat, per pagar-li el lloguer. Les tarifes se situaren en les 40 lliures pels coronels, 30 als tinents coronels, 25 als sergents majors, 20 els capitans i, finalment, 10 els ajudants, alferes i tinents. La municipalitat es queixà repetidament per la manera de procedir perquè predominà força la picaresca d'allotjar en cases reservades a oficials a militars que no tenien aquesta graduació. Una situació similar la protagonitzà el coronel Josep Paguera, que s'estigué uns quants dies en l'hostal el Sol sense pagar cap de les despeses que havia efectuat amb l'excusa que qui n'era responsable era la municipalitat.⁴¹

A diferència dels altres conflictes, i a excepció de moments d'especial conflictivitat, mai hi hagué una important guarnició a Girona durant la guerra de Successió. Per un cantó, evità molts maldecaps a la municipalitat, però, per l'altre, hi havia la constant súplica dels jurats gironins per la demanda de tropes perquè els exèrcits borbònics

⁴¹ AMGi. MA. 1706. *Adjunctio Belli*. 22 de gener, f. 65v-66v. *Concilium Generale*. 4 de juny, f. 281-286v. *Memorial de las casas que en la present Ciutat son destinadas per lo acomodament de officials...* f. 287-288v. *Adjunctio Belli*. 11 de juny, f. 294v-297. *Alia pro dicto*. 26 de juny, f. 321v-322v. Finalment, sols es pagaren el lloguer de tres cases: La de la senyora Mora, per 22 lliures, la casa del prior d'Ullà, per 18 lliures i la casa de Baldiri Julià, per 17 lliures.

podien presentar-se en qualsevol moment a Girona a assetjar-la. Mentre que en el 1707 quasi no hi hagué cap moviment d'importància, la situació es capgirà el 1708 perquè es produí un enfrontament de certa importància ben a prop de Girona. El governador advertí els jurats que caldria allotjar una considerable guarnició, la municipalitat acordà, a part d'arranjar els quarters i cases que calguessin, engrandir el quarter de la plaça de Sant Pere, la casa Jalpi, amb la compra d'una casa adjacent que ja actuava de vegades com a quarter. El cost de la compra i l'arranjament ascendí a 322 lliures i 3 sous. Sabem que a mitjans de maig a Girona hi havia 2.500 infants i 1.500 cavalls a Girona, però dins dels murs tan sols hi havia tres regiments mentre que en el Pont Major n'hi havia altres tres. Per contra, la cavalleria fou estacionada als afores de la plaça, concretament a Campdorà, que fou un dels epicentres de l'enfrontament.⁴² L'any següent ocorregué una cosa similar perquè tot i les contínues demandes d'allotjament de la cavalleria, un cop la ciutat quedà plena es descartà usar el burg de Pedret i el Pont Major, ja que la municipalitat argumentà que pertanyien a Girona i, lògicament, tenien els mateixos privilegis que la resta de la ciutat. L'única solució fou instal·lar un campament fora dels murs i, novetat, a certa distància de Girona, car el lloc escollit era un ampli espai que anava des del Pla de Girona passava per Santa Eugènia i arribava a Salt. De fet, quan a principis de setembre els francesos sorprengueren els austriacistes, sols els salvà una retirada cap a Girona, "*haventse lo Enemich fet duenyo de las tendas y equipatge [que] tenia dita cavalleria [austriacista]*".⁴³

Una queixa a la reina ens dona entendre que la guarnició que hi havia a Girona un mes abans que fos assetjada el 1710 no era molt nombrosa perquè hi havia tantes cases buides que els alferes i tinents, que habitualment se solien allotjar amb la tropa, n'obtingueren una. Tanmateix, la municipalitat es molestà perquè, segons ells, les cases eren tan sols d'oficials amb graduació mínima de capità. Pocs dies més tard, en plena polèmica i quan ja es preveia una altra invasió borbònica, sols es demanà casa per a un

⁴²AMGi. MA. 1708. *Adjunctio Belli*. 20 de gener, f. 37-38. *Concilium Generale*. 30 de gener, f. 49v-54v. *Adjunctio Belli*. 12 de maig, f. 175-175v. *Carta al consellers de Barcelona*. 17 de maig, f. 178v-179. *Adjunctio Belli*. 27 de juny, f. 220-221. *Sequitur emptiu cuivisdam Domus Rectorie Sancti Nicholai*. 27 de juny, f. 221-227. *Memorial dels jornals y dies [que] ha hagut de menester per...* 7 de setembre, f. 303v-304.

⁴³AMGi. MA. 1709. *Adjunctio Belli*. 23 d'abril, f. 260-260v. *Adjunctio Belli*. 28 d'abril, f. 266-266v. *Vinguda del Enemich devant de esta Ciutat*. 2 de setembre, f. 456-456v.

parell de generals i el seu estat major (tinents coronels, sergents majors...), ja que els terços que vindrien eren els de la Diputació i el de Barcelona.

La darrera etapa de la guerra fou la nova ocupació francesa de Girona, i com ja havia ocorregut llavors, una de les primeres mesures que prengueren els ocupants era el pagament dels utensilis. Tot i que el muntant a pagar s'incrementà substancialment respecte al 1694, la causa fou l'increment d'efectius que s'allotjaven i no pas per cap increment. Així, de les 18.000 lliures el 1694 es passaren a les 25.000 lliures el 1711. Quant als allotjaments, no trobem gran diferència amb el que s'ha assenyalat anteriorment, ja que no es construï cap nou quarter i tan sols s'executaren obres de manteniment, de reparació d'estructures malmeses o de neteja, especialment quan marxava la tropa que s'havia allotjat. Cal dir, però, que l'aparent tranquil·litat que trobem en el manual d'acords d'ençà que Girona fou conquerida pel duc de Noailles el 1711 era un miratge, ja que s'observen certes activitats de resistència (per usar una terminologia moderna) com la destrossa de les menjadores dels cavalls a principis de 1712. Ara bé, a diferència d'altres ocasions, tenim tan poca informació sobre els problemes que generà allotjar una tropa molt nombrosa, 10 batallons l'abril de 1712, que ens obliga a ser cautelosos en emetre una valoració.⁴⁴

⁴⁴ AMGi. MA. 1711. *Concilium Generale*. 10 de març, f. 183-189. *Adjunctio Belli*. 16 de març, f. 201v-202v. MA. 1712. *Proconium ex parte Dni. Governatore*. 22 de gener, f. 32v. BN. F. Bon. 7794: *Relacion diaria de lo sucedido...* f. 2.

CONCLUSIONS

La construcció de la plaça forta gironina no fou un procés planificat ni tampoc lineal en el temps, ja que els dubtes de si la ciutat era el lloc adequat, però, sobretot, la manca de recursos econòmics de la Monarquia Hispànica condicionaren greument la finalització de les fortificacions. Els inicis els localitzem en el juliol de 1653 quan el comandament espanyol ordenà la construcció de tres fortins de feixina sobre la muntanya de les Pedreres. Un cop foragitats els francesos, s'alçaren les mitges llunes de Sant Francesc (també coneguda de l'Hospital) i de Santa Clara on s'havia obert bretxa durant el setge. A diferència de les anteriors construccions, les noves fortificacions de la muralla del Mercadal eren de pedra i calç. En una data indeterminada, s'alçà un fortí, també de feixina, en la muntanya de la Barrufa, però ja no apareixerà el 1660. Res feia pensar que Girona seria la plaça que tancaria la frontera perquè els projectes de l'alt comandament espanyol anaven per un altre cantó. Ara bé, sí que ens denota una manera de procedir i que fou una constant durant tot el període estudiat: Fortificar el lloc, o punt, que havia mostrat feblesa en el darrer atac francès. Al ja citat exemple de 1653, també ho observem en els fallits assalts francesos de 1675 (forts de les muntanyes de la Barrufa i de les Pedreres), 1684 (baluards del Mercadal) i les desfetes de 1694 (fortificació exhaustiva de les Pedreres) i de 1711 (millores en el fort de Montjuïc durant la segona dècada del segle XVIII). A priori, no podem objectar gran cosa perquè era fonamental fortificar un espai que havia mostrat feblesa anteriorment. De retruc, en eliminar aquella debilitat deixava al descobert d'altres perquè mai es projectà una planificació global, simplement una construcció de forteses. Si interpretem la història bèl·lica de Girona des d'aquest prisma, observem que els francesos atacaren el Mercadal el 1653 perquè era una muralla baix medieval que no tenia defensa possible contra la moderna artilleria. En canvi, el 1675 triaren la muntanya de la Barrufa perquè sols hi havia un fortí de feixina mentre que el 1684, en haver ja construïda l'estructura principal de pedra del fort de Montjuïc, optaren per tornar a assaltar la muralla baix-medieval, que era tan sols defensada per unes mitges llunes de feixina. A més, el terreny permetia obrir trinxeres, a diferència de les muntanyes dels voltants de Girona que eren pedregoses. Paradoxalment, quan teòricament era més difícil prendre Girona, després de convertir les mitges llunes de feixina de la muralla del Mercadal en baluards de pedra, el duc de Noailles sorprengué amb un atac contra el convent dels Caputxins. Com que no estava convenientment fortificat, fou conquerit fàcilment amb gravíssimes

conseqüències pel cantó defensor, ja que si no revertia la situació en molt poc temps, la plaça cauria. En el 1710, els borbònics, davant la impossibilitat de repetir l'atac de 1694 i amb una muralla del Mercadal ben fortificada, tan sols tenien l'opció d'assaltar Girona per la muntanya de la Barrufa. Podríem especular si el 1694 també es podria haver assaltat el fort de Montjuïc, i la resposta és, amb totes les precaucions, afirmativa, però, en termes comparatius, no. Dit d'una altra manera: La debilitat observada el 1710 en el fort de Montjuïc ja existia el 1684, però, comparativament semblava molt més senzill assaltar Girona pel Mercadal. Deu anys més tard, es fortificà el Mercadal exhaustivament i l'opció més raonable per assetjar Girona era instal·lar l'artilleria a Montilivi perquè no hi havia cap opció de rèplica, car el convent dels caputxins no disposava de canons. Repetir l'assalt el 1710 contra la muntanya de les Pedreres era una autèntica quimera, atesa la potència defensiva instal·lada. Per això, pels francesos, el mal menor era contrarestar els tres canons del baluard de San German del fort de Montjuïc que podien actuar de contrabateria. Així, la principal debilitat del recinte gironí era l'absència d'un pla coherent de fortificació de tota la plaça en la qual les diverses forteses s'ajudessin mútuament en cas de necessitat. En aquest sentit el que es construï sol foren una sèrie de fortificacions que no actuaven com un bloc unitari, sinó que simplement cobrien l'entorn on se situaven. El resultat fou una ciutat amb fortificacions, sense cohesió defensiva, més que una plaça fortificada. No hi ha cap mena de dubte que el problema de fons era la incapacitat econòmica de la Monarquia Hispànica de sostenir no una ambiciosa política constructiva, sinó simplement d'adequar correctament les poques places que hi havia a prop de la frontera amb França. Una possible solució, a tall d'hipòtesi de treball, hauria estat dotar d'artilleria el fortí del Calvari, car la seva excel·lent situació estratègica permetia castigar els enemics que intentessin assaltar les muntanyes de les Pedreres i de la Barrufa. També s'haurien d'haver engrandit els fortins del Capítol i de la Ciutat, especialment el primer, per batre la muntanya de la Barrufa, així com per protegir el fortí del Calvari. A part, hauria permès donar un suport efectiu al fort del Conestable en el cas que fos assetjat i a l'hora s'hauria construït una segona línia defensiva si finalment hagués caigut. Cal dir, però, que els enginyers austriacistes optaren per un altre camí, molt més conservador, però més car econòmicament, per assegurar la muntanya de les Pedreres. Ja hem assenyalat que tenim dubtes raonables sobre si el fort de la Reina Anna era una posició intermèdia entre

els forts del Conestable i el dels Caputxins o, segons el nostre parer, originalment es va construir per protegir el primer dels forts citats. Si la nostra apreciació fos correcte, el fort dels Caputxins s'edificà en comprovar que igualment quedaria descobert aquell paratge perquè el gran problema era la gran proximitat amb la muntanya de Montilivi. Resulta obvi que s'havia de construir alguna fortificació més en la muntanya de la Barrufa, tal com ho testimonien els plànols que s'elaboraren a mitjans del segle XVIII, però els projectes, si és que n'hi hagué algun de seriosos, no es portaren a terme perquè la prioritat fou aixecar el fort de Sant Ferran a Figueres. Malauradament, els advertiments de l'enginyer Jeroni Rynaldi no foren escoltats, car ell havia proposat la construcció d'almenys un fort per cobrir els barrancs que dominaven sobre el Pont Major.

La manca de recursos econòmics de la Monarquia Hispànica, foren parcialment compensats per les aportacions de les institucions municipals, la municipalitat i el Capítol, principalment, sense oblidar-nos que, puntualment, el bisbe i la vegueria també hi contribuïren. Som de l'opinió que la capacitat financera de la ciutat fou un dels motius perquè Girona adquirís el paper de garant de la frontera amb la terrible conseqüència d'haver d'abandonar tot l'Empordà, amb la sola excepció de Roses. El moment clau, per dir-ho d'alguna manera, fou la dècada que anà de 1675 a 1684. Si repassem breument els principals fets, observem que començà amb un atac fallit de l'exèrcit francès del duc de Schomberg, encara que, poc després, aquest mateix general recuperà Bellaguarda per les armes franceses. És cert que Girona inicià estrictament la fortificació en substituir els antics fortins de feixina pels de pedra en les muntanyes de les Pedreres i de la Barrufa. Tanmateix, els projectes d'enfortir la muralla del Mercadal s'aturaren per la manca de recursos econòmics de la Monarquia Hispànica i, recordem, que si les obres en el fort de Montjuïc començaren, fou per les aportacions de la municipalitat i el Capítol gironins, ja que entre els dos aportaren en pocs mesos 7.000 lliures, que eren 140.000 rals al canvi. La terrible inundació de 1678 fou el colofó de les desgràcies en obligar la municipalitat a destinar tots els recursos per refer els trams de la muralla malmesa. Fins al setge de 1684 no sembla que s'efectués res d'importància i la millor prova fou l'intens treball que es realitzà per fortificar amb feixina a correuita Girona. Possiblement, que resistís el setge de 1684 fou el fet que decantà definitivament que Girona fos la plaça que protegiria una frontera absolutament desguarnida com era la del cantó

empordanès. Cal insistir que aquella victòria fou l'única que obtingué la Monarquia Hispànica durant la curta guerra de Luxemburg. Llavors s'inicià un frenesí constructiu, puix que es començà, i quasi acabà, la vital contramuralla en el sector del Mercadal. També es revestiren de pedra les mitges llunes de feixina que protegien aquella muralla, com també les altres, com les de la Mercè i de Sant Pere (cantó dret del riu Onyar). A més, sols llavors es donà per acabat el fort del Conestable, el que era considerat la clau de la defensa gironina, ja que poc abans del setge de 1684 el reforçaren amb feixina perquè hi havia parts que no estava acabat. Finalment, a principis de la darrera dècada de segle XVII s'acabà la torre de Sant Joan.

Tot plegat ens fa concloure que detectem almenys quatre grans moments per construir la plaça gironina: La primera durant els darrers anys de la guerra dels Segadors (1653-1656). La segona fase fou conseqüència de l'atac del duc de Schomberg i quedà interrompuda per la manca de recursos econòmics (1675-1677). La tercera fou la més llarga i la que definí Girona com a plaça militar (1684-1694), mentre que la quarta, i darrera etapa, tingué com a objecte els forts de la Reina Anna i dels Caputxins (1706-1709). Deixem fora d'aquesta periodificació les construccions que es portaren a terme durant la guerra de Devolució (1667-1668) que, bàsicament, consistiren un fortí de feixina a l'entrada de la séquia Monar, dos més en el portal de la Verge Maria, un de feixina en mal estat, i un altre de pedra, però sols estava començat. Mentre que el fortí de la séquia Monar fou quasi remodelat poc abans de l'atac de 1684, el baluard de pedra, que serà conegut com a Sant Pere o Sant Alexandre, fou acabat molt més tard.

Desconeixem fins a quin punt la decisió que Girona fos la plaça que tanqués la frontera fou conscient. Pensem que era l'opció més realista, si considerem la persistent manca de recursos econòmics que feia gala la Monarquia Hispànica per aixecar una fortificació més a prop de la frontera. Malauradament, la realitat implicà cedir de facto una porció gens menyspreable de territori, l'Empordà, a l'exèrcit francès perquè mai hi hagué suficients tropes espanyoles per defensar convenientment la frontera. Així mateix, es proporcionà a l'*Armée* un accés fàcil i segur a la península Ibèrica, car, un cop arribaven a Figueres, tenien l'opció de dirigir-se cap a la costa (Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries...) o a l'interior (Banyoles, Besalú, Olot...) sense cap obligació de "trencar" la defensa hispànica que tenia Girona com a baluard avançat. No hi ha cap mena de dubte que l'elecció de Girona per aquest paper tan cabdal en la defensa de la

frontera li condicionà el futur, ja que de grat, o no, cada invasió francesa significava destruccions humanes i materials, algunes de les quals, com la desfeta del 1711, de gravíssimes conseqüències. Si analitzem els guanys, per dir-ho d'alguna manera, proporcionà certa vitalitat econòmica que creiem que és innegable. Ens costa creure que pogués assumir les enormes despeses que implicà la construcció de les fortificacions amb el dinamisme que observem els anys cinquanta del segle XVII. A més, cal afegir, que durant molts anys, pagà les pensions dels censals, que la gran majoria foren agafats a principis dels anys quaranta del segle XVII, i també n'aconseguí redimir, sense que constin grans queixes o problemes en els manuals d'acords. Segons dades dels mateixos jurats gironins, en vint anys (1673-1693) s'havien gastat més de 150.000 lliures.¹ Un altre guany fou la seguretat, puix que en acceptar que les invasions franceses eren inevitables, es requeria una protecció que sols la podia proporcionar un ambiciós programa constructiu de fortificacions. La mateixa resignació la trobem amb l'acceptació que trepitgessin un privilegi reial com era l'exempció de guarnició. No obstant això, era més important sentir-se segurs, cosa que tan sols s'aconseguia amb fortificacions i soldats, que no reivindicar els privilegis, tot i que ens consten les periòdiques queixes. Òbviament, desobeir les instruccions amb un governador que vigilava de ben a prop als jurats, era una tasca altament improbable, però no impossible. Sols posarem els exemples de les negatives d'acabar immediatament el baluard de l'Areny o la poca pressa en tancar les bretxes de la muralla del Mercadal dels anys 1653 i 1684. Per contra, els efectes negatius superaren, i amb escreix, als citats avantatges perquè caldria sumar-hi els neguits dels moments que semblava que Girona seria assetjada, amb els que realment ho fou. Independentment del resultat del setge, les conseqüències les coneixem prou bé: (enormes) destruccions materials i pèrdues humanes. Un altre aspecte negatiu fou la pressió en els aquarteraments, el cost de sostenir forces armades permanentment (la mobilització de les companyies del terç foren l'expressió d'aquest esforç humà i financer)... Sense parlar dels períodes que fou ocupada militarment amb les pesades càrregues que li imposaren. Tots aquests són alguns dels efectes visibles, però n'hi ha una bona colla que prou feines tenim informació, alguns dels quals s'han esbossat breument en la tesi. Un d'ells seria l'encariment dels preus, especialment de

¹ AMGi. MA. 1693. Adjunctio Belli. 18 de maig, f. 244v-245v.

l'alimentació, quan Girona temia ser assetjada. Aquest empobriment de la població, i de les institucions, com es comptabilitza? També hauríem de tenir present les inversions no efectuades per por de perdre-ho tot en cas de guerra o, dit d'una altra manera, quant costà transformà Girona d'un obrador a un baluard? Quines oportunitats es perdé Girona per tenir la prioritat, no volguda, de ser la plaça militar que tancava la frontera? Deixant de banda l'aspecte econòmic, que és importantíssim, pel que fa a la mentalitat, hi influí? Provocà algun canvi social? Per respondre aquesta pregunta s'hauria de fer un estudi comparatiu amb altres ciutats catalanes, però no ens estranyaria que la resposta fos afirmativa.

Quan habitualment es parla de la història militar d'època moderna, els grans protagonistes són els monarques, els comandants dels exèrcits i, de tant en tant, algun organisme supramunicipal, com la Diputació del General a Catalunya, o, a tot estirar, el Consell de Cent barceloní. Tanmateix, que la Monarquia Hispànica pogués aixecar una plaça forta a Girona fou gràcies a l'esforç econòmic de dues de les principals institucions gironines, la municipalitat i el Capítol. En la defensa de la plaça o, àdhuc, per complementar les minses plantilles del Reial Exèrcit, la municipalitat gironina també hi contribuí amb homes. No tan sols això, sinó que a mesura que el segle XVII transcorregué el compromís militar de la municipalitat gironina augmentà, tot i que cada cop se centrà més a defensar la plaça perquè les forces franceses aprofitaren la tàctica espanyola de buscar refugi a Girona. De tot plegat, resultà que la municipalitat gironina, moltes vegades representada pel jurat en cap com a coronel del terç municipal, esdevingué un actor més amb certa veu pròpia en els afers bèl·lics. Parlem de certa capacitat decisòria perquè amb la instauració del governador militar (a partir de 1653 ja hi és, tot i que amb caràcter permanent cal esperar vint anys més tard en el marc de la guerra d'Holanda), es produí una situació paradoxal. Mentre que la municipalitat patia retalls de sobirania perquè els imposà determinades càrregues, com per exemple els allotjaments militars, per un altre es potencià la vessant militar, en desenvolupar extraordinàriament la Junta de Guerra i l'obligatorietat del servei militar en les companyies del terç municipal. Així, podríem parlar de la municipalitat com un organisme militar que, tot i quedar supeditat a l'autoritat del governador militar, posseïa una força gens menyspreable. En tot cas, podem deduir que la potència militar de la municipalitat gironina es projectà principalment en tres àmbits molt concrets: Força militar, recursos econòmics i capacitat

d'organització. En el primer d'ells, tot i que el terç municipal es concentrà en tasques estrictament defensives, la realitat és que trobem unitats gironines en les principals operacions que es desenvoluparen en el període estudiat. Sense ànim d'exhaustivitat, n'hi hagué a Leucata (1637), Salses (1639/40), Tarragona (1641), Lleida (1644), Barcelona (1652), Maurellas (1674), Espolla (1676)... Anteriorment, s'ha comentat que el decenni 1675 a 1684 fou decisiu per convertir Girona en una plaça forta, també ho fou pel terç municipal perquè a la fi de la guerra d'Holanda es creà la denominada companyia fixa, que eren les forces permanents de Girona. Curiosament, ha estat un servei injustament oblidat, atès que era un dels que causava major trastorn en la vida econòmica de Girona, puix que la base eren les confraries. A més, dels més perillosos, tant si era una companyia que servia en una campanya (tan sols cal pensar en les operacions a Leucata o a Salses) com a Girona mateix, en la muralla del Mercadal per exemple, que era el punt més probable de patir un atac. El segon àmbit, és l'econòmic que ja s'ha comentat anteriorment. Finalment, el darrer era l'organitzatiu. Si comparem les juntes de Guerra dels anys trenta, o quaranta, del segle XVII amb les de la primera dècada del segle XVIII, observem com evolucionà aquest organisme que, possiblement, fou un dels més importants dels que hi havia llavors a Girona. Si agafem una dada quantitativa com són el nombre de fulls dels manuals d'acords, mentre que el del 1653 té 419 fulls, el de 1693 és de 765 fulls. Amb tot, un dels més voluminosos fou el de 1684 amb 906 fulls. Òbviament, no és un indicador definitiu, però sí una mostra d'una tendència de major complexitat administrativa a mesura que transcorria el segle XVII. Una situació similar podríem dir de l'aparició de nous càrrecs, com la de l'ajudant del terç (pagar la tropa fixa) o la del quarter mestre (procurar l'allotjament a la guarnició), que eren retribuïts, descarregant de tasques no gaire productives als integrants de les juntes de Guerra.

Un darrer aspecte que ens ha cridat molt l'atenció ha estat l'ús, àdhuc, l'abús de la feixina fins ben bé principis de la darrera dècada del segle XVII, tot i trobar encara alguna fortificació amb aquest material durant la guerra de Successió Espanyola. Malauradament, la historiografia l'ha quasi ignorat quan el més probable és que fou un estadi intermedi entre les fortificacions d'origen medieval i les més modernes. Molts factors facilitaren l'expansió d'una manera de fortificar que no tenia molts partidaris dintre de l'alt comandament. Tanmateix, a Girona no fou una qüestió d'elecció, sinó de

supervivència, puix que la manca de finançament fou un mal endèmic i calia una solució, ràpida i econòmica, per fortificar una ciutat difícil de defensar. Recalquem que no tan sols fou un tema purament econòmic, sinó que també intervingueren motius tàctics, com la necessitat imperiosa de fortificar en un brevíssim termini un punt concret. En la següent taula observem l'evolució de la fortificació de Girona en funció de la seva tipologia:

Taula núm. 39. **Evolució de la tipologia de la fortificació a Girona (1640-1712)**

Any	Tipologia fortificació		
	Antiga	Feixina	Moderna
1640	Muralles		
1653	Muralles	3 fortins	
1656	Muralles	4 fortins	2 baluards muralla Mercadal
1668	Muralles	4 fortins	2 baluards muralla Mercadal
1675	Muralles	5 fortins	2 baluards muralla Mercadal
1684	Muralles	4 fortins	2 baluards muralla Mercadal i 4 forts
1694	Muralla sector Pedreres		Muralla Mercadal (amb 5 baluards) i una lluneta, 5 forts i 2 baluards en el marge dret riu Onyar
1710	Muralla sector Pedreres		Muralla Mercadal (amb 5 baluards) i una lluneta, 7 forts i 2 baluards en el marge dret del riu Onyar.
1712	Muralla sector Pedreres	1 fortí	Muralla Mercadal (amb 5 baluards) i una lluneta, 7 forts i 2 baluards en el marge dret del riu Onyar.

Font: AMGi. Manual d'acords (1640-1712). Elaboració pròpia.

En la confecció del quadre anterior no s'ha tingut en compte la situació dels monestirs del Calvari ni dels Caputxins ni tampoc de la travessera que es volia construir, o que es construï, entre el Pont Major i el fort de Montjuïc. A grans trets, la feixina fou ben present a Girona fins ben entrat els anys noranta del segle XVII, tot i que durant el bloqueig austriacista de 1712 una de les accions militars fou la conquesta del fortí de feixina que els borbònics tenien per defensar el Pont Major. Per un altre cantó, el principal argument defensiu de Girona, la muralla, gran part d'ella romangué a l'antiga durant tot el període estudiat (la del sector de les Pedreres) mentre que la del Mercadal

es donà per acabada (tot i que no totalment) poc abans del setge de 1694. Certament, ens consta alguna obra posteriorment, però no sembla que fos gaire important. A tall de conclusió, podem afirmar que la transformació d'una Girona eminentment industrial en una de militar no seguí un fil conductor lògic, sinó que hi trobem moltes ziga-zagues. Els condicionants econòmics i estratègics, provocaren l'existència d'un pas intermedi en el qual la feixina resultà ser un element bàsic per defensar la nova plaça.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

ARXIUS:

Archivo General Militar (Madrid)

Siglo XVII. 1ª Sección. Fortificación. Tomo XVII 1-4-1. Cataluña. Nº 3. De: 1653 a 1679.

Lligalls núm. 1846, 1850, 1861, 1950, 1955, 1956, 2054, 2195, 2220, 2267, 2287, 2301, 2346, 2375, 2442 i 2444.

Siglo XVII. 1ª Sección. Fortificación. Tomo XVIII 1-4-1. Cataluña. Nº 4. De: 1680 a 1692.

Lligalls núm. 2531, 2428, 2613, 2604, 2610, 2616, 2644, 2650, 2682, 2752, 2825, 2827, 2828 i 2947.

ANÒNIM: *Plano del Castillo de Monjuich de la Plaza de Gerona 1736*. Còpia de Guillermo Minalli, 1803. GE-29/1.

CAVALLERO, Fausto: *Plano de la actual Bateria de Sn. Narciso con la Obrta que puede ápticarsele menos costosa, para áproximarla en quanto lo permita, al primer Proyecto que no se siguió en cumplimiento de arñs de los Exmos. Sres Marques de las Amarillas y el duque del Parque, el 1 Gral. en Gefe, y el 2, Gobernador de la Plaza, á consecuencia de la retirada del 20 de Noviembre de de 1794*. 01/09/1795. GE-10/10.

CAVALLERO, Fausto: *Perfil que corta la actual Bateria de San Luis por las líneas AB,BC*. GE-10/08.

Arxiu Diocesà de Girona

Actes Capitulars: Núm. 32 (1672-1678), núm. 33 (1678-1680), núm. 34 (1681-1683), núm. 35 (1684-1685), núm. 36 (1686), núm. 37 (1686-1687), núm. 38 (1687-1688), núm. 39 (1688), núm. 40 (1689-1690), núm. 41 (1694-1695), núm. 42 (1695-1700), núm. 43 (1702-1703), núm. 44 (1703-1704), núm. 45 (1705), núm. 46 (1706-1707), núm. 47 (1707-1708), núm. 48 (1710-1715).

Arxiu Històric de Girona

Girona 04 (GI-04). Dídac Puig. Sig. 657. *Ajuste de los baluartes del Condestable y Monjuyque*. 11 de juny de 1675.

AHG. GI-04. Dídac Puig. Sig. 659. *Capitulació entre Francesc Puig i Josep Juli*. 11 de febrer de 1676.

AHG. GI-04. Dídac Puig. *Tabla de las Condiciones y Precio del Terraplen del fuerte de San Juan de Cerralvo*. 9 de març de 1676.

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

Manual (31/01/1675-06/12/1676). 776/10.

Arxiu Municipal de Girona

Manual d'acords (1635-1714)

Correspondència amb Barcelona (1300-1639)

Biblioteca de Catalunya

F. Bon. 2487. *Relacion verdadera del feliz suceso que han tenido las armas de nuestro Rey Carlos Segundo en el Sitio y combate que puso el Frances en la Ciudad de Gerona a los 12 de Mayo, de 1684*. Barcelona: Antonio y Balthasar Ferrer.

F. Bon. 2488. *Relacion del asedio puso el Francès sobre la Ciudad de Gerona, y del assalto diò sobre la misma Ciudad à 24 de Mayo de 1684*. Girona, 1684, impressor: Gerónimo Palol.

F. Bon. 2490. *Relacion sucinta de lo sucedido en esta ciudad de Gerona, y sus fronteras. En Mayo de 1684 por ocasion de la entrada del Exercito Enemigo de Francia gobernada por el Mariscal de Bellafont*.

F. Bon. 5103. *Gerona ablocada por el Mariscal Marques de Bellafont G[enera]l de las Armas Francesas en el Principado de Cataluña en el Mes de Mayo 1684.*

F. Bon. 5718. *Noticias venidas a Barcelona por Correo extraordinario, dia 27 de Febrero.* Barcelona, 1706, impresor: Rafael Figuro.

F. Bon. 5800. *Noticias individuales del vitorioso reencuentro tuvieron las Armas de su Magestad (Dios le guarde) el dia 26 de Febrero, contra las Enemigas, sobre el Puente Mayor de Gerona y otras partes.* Barcelona, 1706, Impresor: Rafael Figuro.

F. Bon. 7674. *Diario puntual y veridico de todo lo sucedido en el Principado de Cataluña, desde el dia 12 de Mayo, en que arribò el Exercito de Francia à Puente Mayor hasta el dia 30 de dicho; en el qual levantò el Sitio de la Nobilissima Ciudad de Girona. Quarta noticia.* Madrid, 1684, impresor: Lucas Antonio de Bedmar y Baldivia.

F. Bon. 7794. *Relacion diaria de lo sucedido dentro de la Plaza de Gerona, durante el bloqueo que la pusieron los Enemigos en 28 de Abril de 1712 y se levantò en 3 de Enero de 1713.* Madrid: Juan de Ariztia.

F. Bon. 14873. *Relacion verdadera, escrita por la Ciudad de Gerona, à esta de Barcelona, dandole noticia del asedio le puso el Francès, y los assaltos que le diò à 24 de Mayo deste año 1684.* Barcelona, 1684, impresor: Vicente Surià.

F. Bon. 14874. *Carta escrita por un amigo a otro que desea saber la verdad desta campaña, y asedio de Gerona en este año de 1684.*

Biblioteca Nacional:

Relación verdadera de la famosa vitoria que ha tenido el Serenissimo señor D. Juan de Austria, contra las armas de Francia en el sitio de Girona y lo que ha sucedido en el Principado de Cataluña desde que su Alteza rindiò por fuerça de armas la memorable Ciudad de Barcelona, que fue a 13 de Octubre de 1652 hasta el socorro de Girona, que

se diò a 24 de Setiembre deste año de 1653. Valladolid: Juan Antolín de Lago. Disponible: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000255115&page=1>

REAL, Jeroni (sd): *Dietari a ont estaran asentadas per diadas, mesos y anys las cosas notables que auran succeint en la present ciutat de Gerona*. Disponible: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000014865&page=1>

ANÒNIM (1673-1687): *Planta de la ciudad y fortificaciones de Gerona. Planos de población*. Atribuït a Jerónimo Rynaldi.

ANÒNIM (1677-1684): *Relación de los puestos de la Plaza de Gerona*. BN: ms 12681 1 BIS. Atribuït a Ambrosi Borsano.

BORSANO, Ambrosi (sd): *Discurso general hecho por el maestro de campo don Antonio Borsano*. BNE. Ms. 18.054. Disponible: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000174970&page=1> [Consultat : 17 de febrer de 2018]

Biblioteca Universidad de Zaragoza:

BUSCAYOLO, (Squarciafico, G.) marqués de (1677/8): *Memorial al Rey Nuestro Señor en el qual se desvanecen las objeciones y falsas relaciones que se han publicado en libelo contra el Fuerte de San Narcis de Girona y los Servicios del marques de Buscayolo*. Z-BU, G-74-64 (16)

Bibliothèque Carré d'art (Nimes):

R. P. AMBROISE : *Relation de ce qui s'est passé de plus remarquable dans le blocus de Gironne (1712-1713)*. Ms_187_8. Disponible : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b100157563.r=gironne?rk=85837;2> [Consultat : 24 de setembre de 2020].

Bibliothèque d'Etude et du Patrimoine (Toulouse):

ANÒNIM (1675): *La prise de Figueres, de Bascara, de Montjuic...* Br FAC 2067

Bibliothèque National de France (BNF):

ANÒNIM: *Plan de la ville de Gironne et du campement de l'Armée des ennemis avec le campement de l'armée du roy, commandée par le marquis du Plassis-Bellière, le 24 de juillet 1653.* MS 6434 (61). Disponible: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b7100416c.r=gironne?rk=450646;0> [Consultat el 23 de gener de 2018].

ANÒNIM: *Carte manuscrite des environs de Gironne avec le plan de la villa. 1600-1699.* Département Cartes et plans, GEDD-2987 (1806). Disponible: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530565267.r=gironne?rk=386268;0> [Consultat el 23 de gener de 2018].

ANÒNIM : *Plan de Gironne et des attaques qui y furent faites pendant le siège de 1694, par monseigneur le mareschal duc de Noailles.* P144496 [Vb-141-Fol]. Disponible: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6903628x.r=GIRONNE?rk=364808;4> [Consultat el 20 d'abril de 2015].

ANÒNIM : *Plan de l'enceinte fortifiée de Gironne.* Département Cartes et plans, GE D-16230. Disponible: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84939952.r=gironne?rk=257512;0> [Consultat : 16 de gener de 2018].

ANÒNIM : *Relation de la prise de Gironne.* Departement Philosophie, histoire, sciences de l'homme. 4-CB37-4386. Disponible : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k8592846.r=gironne?rk=107296;4> [Consultat : 15 de novembre de 2020].

ANÒNIM : *Girone, ville forte d'Espagne, de la province de Catalogne... Elle fut prise par l'Armée du roy dans la campagne de 1694.* Editor : De Fer (París). Département Cartes et plans, GE D-13298. Disponible : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8491740s.r=girone?rk=21459;2> [Consultat : 17 de maig de 2020].

ANÒNIM : *[Plans des Attaques et de] Partie de la ville de Gironne, 1711.* Département Cartes et plans, GE D-16507. Disponible : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84942452.r=gironne?rk=321890;0> [Consultat : 17 de maig de 2020]

ANÒNIM : *Plan des attaques de Gironne, depuis le 22 décembre que la tranchée a été ouverte jusqu'au 23 janvier 1711 que la place s'est rendu.* Département Arsenal, MS-6434 (60). Disponible : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b7100415z/f1.item.r=gironne> [Consultat : 12 d'abril de 2021].

BERTAUX, A : *Gironne.* Département Cartes et plans, GE D-16459. Disponible : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8494197f.r=gironne?rk=21459;2> [Consultat: 22 d'abril de 2019].

PITAVALL, Gayot de (1715) : *Histoire des combats d'Almenara, et de Pennalva, des batailles de Villaviciosa, et du siege de Gironne.* La Haye. Chez Adrien Motiens. 8-Lh5-64-A. Disponible: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k92332r.r=girona?rk=278971;2> [consultat: 15 de novembre de 2020].

Cartoteca del Centro Geográfico del Ejército

ANÒNIM: *Plano y Perfil de la Media Luna que se esta construyendo Delante el frente de ataque drecho...* 1725. Ar.G-T.1-C.2-557.

MARÍN, Miguel: *Plano en Grande del Fuerte Propuesto en el paraje y altura C a la Ysquierda del Castillo de Monjuich en Gerona*. 13/11/1737. Ar.G-T.1-C.2-567.

MARÍN, Miguel: *Plano en Grande del Reducto Propuesto en el parque y Altura C a la Ysquierda del Castillo de Monjuich en Gerona*. 13/11/1737. Ar.G-T.1-C.2-568.

MARÍN, Miguel: *Plano que comprehende el Castillo de Monjuich de Gerona y terreno de su ataque*. 07/11/1737. Ar.G-T.1-C.2-566.

FABRE, Josep : *Plano que comprehende el Castillo de Monjuch de Gerona y terreno de su ataque*. 07/11/1737. Ar.G-T.1-C.2-565.

Museo Galileo

POSSI, Lorenzo (1687): *Pianti d'Estremadura e di Catalogna*. Tavola 15: Girona. Adreça electrònica: <https://bibdig.museogalileo.it/Teca/Viewer?an=301911> [Consultat el 24 de desembre de 2020].

Real Academia de Historia (RAH):

RINALDI, J. (1677): *Memorial al Rey...*, M-RAH, 9/3760 (20).

BUSCAYOLO, (Squarciafico, G.) marqués de (1677/8): *Señor. El marqués de Buscayolo...*, M-RAH, 9/3757 (18).

RINALDI, J. (1677/8): *Respuesta al manifiesto del Marqués de Buscayolo...*, M-RAH, 9/3760 (19).

Repositori Institucional de la Universidad de Granada

Segunda relación muy copiosa del socorro que el serenísimo señor don Juan de Austria, Príncipe de la Mar, dio a la ciudad de Girona el miércoles 24 de septiembre de 1653.

Sevilla: Impresor Juan Gómez de Blas. 1653. Disponible: <https://digibug.ugr.es/handle/10481/13361> [Consultat el 10 de gener de 2019].

Universidad de Sevilla (Fondo Antiguo)

Relación de las ciudades, villas y lugares que se han rendido, y dado la obediencia a su Magestad, y al Señor Marques de Mortara en su nombre, en el Principado de Cataluña, y como la Ciudad de Barcelona queda capitulando para rendirse, y entregados rehenes de una y otra parte. Sevilla: Impresor Juan Gómez de Blas. 1652.

COL·LECCIÓ D'IMATGES:

BRAGULAT, Joan-Maria (2010): *El gravat a Girona. Les terres gironines en 300 imatges antigues (1610-1915)*. Girona: Diputació de Girona.

BOADAS, Joan (1986): *Girona després de la Guerra de Successió*. Girona: Institut d'Estudis Gironins.

BOADAS, Joan (dir.) (2002): *La muralla de Girona. Fotografies, 1877-2002*. Girona: Ajuntament de Girona.

BOADAS, Joan; IGLÉSIAS, David (2010): *Girona Fotògrafs. Valentí Fargnoli*. Girona: Ajuntament de Girona.

BOADAS, Joan; IGLÉSIAS, David (2019): *Girona desapareguda*. El Papiol: Efadós.

BOADAS, Joan (2019): *Girona*. Fargnoli. Girona: Ajuntament de Girona.

PÉREZ, Josep (2010): *Girona Fotògrafs*. Valentí Fargnoli. Girona: Ajuntament de Girona.

INSPAI (Centre de la Imatge de la Diputació de Girona): <https://www.inspai.cat/Inspai/ca>

FONTS:

BACALLAR Y SANNA, Vicente (1725): *Comentario de la guerra de España, e historia de su Rey Felipe V, el Animoso*. Génova: Matheo Garvizza.

CASSINI, Josep (1705): *Escuela militar de fortificación ofensiva y defensiva*. Madrid: Antonio de González de Reyes.

CASTELLVÍ, Francisco de (1997): *Narraciones históricas*. Madrid: Fundación Elías de Tejada.

CEPEDA Y ADRADA, Alonso de (1669): *Epitome de la fortificacion moderna*. Brussel·les: Francisco Foppens mercader de libros.

ENRÍQUEZ DE VILLEGAS, Diego (1651): *Academia de fortificacion de plazas y nuevo modo de fortificar una plaza real*. Madrid: Alonso de Paredes.

FELIU DE LA PEÑA Y FARELL, Narciso (1709): *Anales de Cataluña*. III. Barcelona: Juan Pablo Martí.

FERNÁNDEZ DE MEDRANO, Sebastián (1700): *El arquitecto perfecto en el arte militar*. Brussel·les: Lamberto Marchant mercader de libros.

GONZÁLEZ DE MEDINA BARBA, Diego (1599): *Examen de fortificacion*. Madrid: Imprenta del licenciado Varez.

MELO, Francisco Manuel de (1645): *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña*. Edició de Joan Estruch Tobella. Castalia. Madrid. 1996.

MILLOT, Abbé (1778): *Mémoires politiques et militaires pour server à l'histoire de Louis XIV et Louis XV*. T. 1. Génova: Chez Teron.

MONTECUCOLI, Raymundo (1697): *Arte Universal de la guerra*. Barcelona: Rafael Figuro.

MORADELL, Domingo (1640): *Preludis militars*. Barcelona.

MUT, Vicente (1664): *Arquitectura Militar*. Mallorca: Imprenta de Francisco Oliver.

OLIAS Y MORTARA, Marques de (1655): *Conquista de Cataluña*.

QUINCY, Marquis de (1726): *Histoire militaire du regne de Louis le Grand, Roy de France*. Paris. Chez: Denis Mariette, Jean Baptiste Delespine, Jean Baptiste Coignard.

ROIG I JALPI, Joan Gaspar (1678): *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la Ciudad de Gerona*. Barcelona: Jacinto Andreu.

ROIG I JALPI, Joan (1680): *Verdad triunfante. Discurso histórico-apologetico*. Barcelona: Jacinto Andreu.

ROJAS, Cristobal de (1598): *Teorica y practica de fortificacion*. Madrid: Luis Sanchez.

SANTANS, Ivan (1664): *Tratado de fortificación militar*. Brussel·les: Guillermo Scheybels impressor jurado.

OBRES:

- ALBAREDA, Joaquim (2010): *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*. Barcelona: Crítica.
- ALBERCH, Ramon (2009): "Girona, ciutat de setges". A: *Els darrers mil anys de les muralles. Cicles de conferències Girona a l'abast*, XI, p. 33-48.
- ALBERCH, Ramon; QUER, Josep (2001): *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació*. Girona: Ajuntament de Girona – Diputació de Girona.
- ALCOBERRO, Agustí (1987): "Terres gironines durant l'ocupació francesa de 1694-1698: Una aproximació, Les." *AEIG*, 29, p. 231-246.
- ALONSO, Beatriz (2012): "Defensa del Mediterráneo: escenarios, objetivos y estrategias." *VVAA: Historia Militar de España. Edad Moderna I. Ultramar y la Marina*. Madrid: Ediciones Laberinto-Ministerio de Defensa, p. 229-252.
- ANDÚJAR, Francisco (1999): *Ejércitos y militares en la Europa Moderna*. Madrid: Editorial Síntesis.
- AZNAR, Daniel (2006): "Gloria y desgracia de un virrey francés de Cataluña: El mariscal De La Mothe-Houdancourt (1641-1644)". *Pedralbes: revista d'història moderna*, 28, II, p. 51-72.
- AYATS, Alain (2002) : *Louis XIV et les Pyrénées catalanes de 1659 à 1681. Frontière politique et frontières militaires*. Canet: El Trabucaire.
- BLACK, Jeremy (1994): *European warfare, 1660-1815*. Londres: UCL Press Limited.
- BLACK, Jeremy (1999): *From Louis XIV to Napoleon: The Fate of a Great Power*. Londres-Nova York: Routledge.
- BLANCH, Narcís (1850): *Gerona Histórico-Monumental*. Girona: Imprenta Paciano Torres.
- BLANCHARD, Anne (1996): *Vauban*. París: Fayard.
- BRUGADA, Josep (2008): "Una crònica del setge de Girona de l'any 1710". *AIEG*, XLIX, p. 19-35.
- BUSQUETS, Joan (1981): "Crònica de Jeroni de Real sobre la Catalunya del segle XVII, La." *AIEG*, XXV, 2, p. 63-106.
- BUSQUETS, Joan (1994): *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La Crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

BUSQUETS, Joan; SIMON, Antoni (1993): *Girona al segle XVII*. Girona: Ajuntament de Girona – Diputació de Girona.

CÁMARA, Alícia, dir. (2005): *Los ingenieros militares de la Monarquía Hispánica en los siglos XVII y XVIII*. Madrid: Ministerio de Defensa-Asociación Española de Amigos de los Castillos.

CÁMARA, Alícia (2013): “La fortificación: El imperio de la geometría”. VVAA: *Historia Militar de España. Edad Moderna II. Escenario Europeo*. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 342-371.

CAMARERO, Raquel (2015): *La Guerra de Recuperación de Cataluña. 1640-1652*. Madrid: Editorial Actas.

CANAL, Josep; CANAL, Eduard; NOLLA, Josep M^a; SAGRERA, Jordi (1995): *La ciutat de Girona l'any 1535*. Girona: Ajuntament de Girona.

CANAL, Josep; CANAL, Eduard; NOLLA, Josep M^a; SAGRERA, Jordi (2015): *Girona després de la guerra de Successió*. Girona: Ajuntament de Girona.

CAPEL, Horacio (1983): *Los Ingenieros militares en España. Siglo XVIII: Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.

CAPEL, Horacio; SÁNCHEZ, Joan Eugeni; MONCADA, Omar (1988): *De Palas a Minerva. La formación científica y la estructura institucional de los ingenieros militares en el siglo XVIII*. Madrid: Editorial CSIC.

CASADO, Jose Luis (2012): “Política naval y tecnología en el mundo mediterráneo.” VVAA: *Historia militar..., Vol. I. Ultramar y marina*, p. 283-313.

CHÍA, Julián de (1861): *Inundaciones en Gerona*. Girona: Imp. y Lib. Paciano Torres.

CLARA, Josep (1982): “La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651).” *Estudi General*, 2, p. 59-84.

CLARA, Josep. (2008): *La clau del regne*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor.

CONSTANS, Luis G. (1950): “Una crónica inédita de la guerra de Sucesión en Gerona”. *AIEG*, 5, p. 73-112.

CORVISIER, André (1992): *Histoire militaire de la France, 1. Des Origines à 1715*. Paris: PUF.

CORTADA, Lluís (1998): *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliorcètics a la Catalunya preindustrial*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- CRUSAFONT, Miquel (2001): *Història de la moneda de la guerra dels Segadors*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (Institut d'Estudis Catalans).
- DÉSOS, Catherine (2016): "Les ingénieurs du roi de France auprès de la couronne d'Espagne (1704-1715)." *Vegueta. Anuario de la Facultad de Geografía e Historia*. Vol. 16, p. 67-92.
- DÍAZ, Carlos (2004): *La fortificación abaluartada. Una arquitectura militar y política*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- DÍAZ, Carlos; TORRES, Fernando (1998): *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Saragossa: Institución Fernando el Católico.
- DOMÈNECH, Gemma (2001): *Els oficis de la construcció a Girona, 1419-1833. Ofici i confraria, mestres de cases, picapedrers, fusters i escultors a Girona*: Institut d'Estudis Gironins.
- DRÉVILLON, Hervé (2011): *Les Rois Absolus (1629-1715)*. Paris: Belin.
- DUFFY, Christopher (1975): *Fire & Stone. The Science of Fortress Warfare 1660-1860*. London-Vancouver: David & Charles Newton Abbot.
- ESPINO, Antonio; MARTÍ, Mª Antònia (2013): *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.
- ESPINO, Antonio (2013): *Pàtria i Llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya (1704-1714)*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.
- ESPINO, Antonio (2014): *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte, 1652-1714*. Madrid: Edaf.
- ESPINO, Antonio (2016): "Las campañas de 1711-1712 en el frente Norte catalán durante la guerra de Sucesión: el bloqueo de Gerona y Rosas". *Vínculos de Historia*, 5, p. 237-253.
- ESPINO, Antonio (2017): *La Cerdaña en armas. Conflicto e identidad en la frontera catalana, 1637-1714*. Lleida: Editorial Milenio.
- ESPINO, Antonio (2019): *Fronteras de la monarquía. Guerra y decadencia en tiempos de Carlos II*. Lleida: Editorial Milenio.
- ESPINO, Antonio (2019): *La frontera marítima de la monarquía. La marina de Carlos II*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- FABRE, Jaume (1986): *Girona entre 4 rius*. Girona: Ajuntament de Girona.

FUENTE, Pablo de la (1998): *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna*. Figueres: Brau Edicions.

GARCÍA, David; CATALÁ, Ignacio (2012): *Historia de la guerra*. Madrid: Editorial Síntesis.

GIRBAL, Enric C. (1866): *Guia-Cicerone de la immortal Gerona*. Girona: Imprenta Paciano Torres.

GOODMAN, David (2001): *El poderío naval español*. Barcelona: Ediciones Península.

GRAHIT, Emili (1889): "Las murallas de Gerona." *Revista de Gerona*, 13, p. 149-154.

GRAHIT, Emili (1895): "Gerona durante la Guerra de Sucesión." *Revista de Gerona*, 19, p. 108-118, 136-145, 170-180 i 233-244.

GRAHIT, Emili (1892a): "El sitio de Gerona en 1653. Extracto de documentos inéditos." *Revista de Gerona*, 16, p. 23 – 30, 53 – 62, 84 – 91, 101 – 108.

GRAHIT, Emili (1892b): "El sitio de Gerona en 1675. Extracto de documentos inéditos." *Revista de Gerona*, 16, p. 289 – 293.

GRAHIT, Emili (1893): "El sitio de Gerona en 1684. Extracto de documentos inéditos." *Revista de Gerona*, 17, p. 15-30, 54-62 i 82-94.

GRAHIT, Emili (1894): "El sitio de Gerona en 1694. Extracto de documentos inéditos." *Revista de Gerona*, 18, p. 23-30, 54-62 i 86-92.

GÜELL, Manel (2007): "Juan de Garay, capità general de l'exèrcit de Catalunya (1649-1650)". *Aplec de Treballs* (Montblanc), 25, p. 59-80.

GÜELL, Manel (2008): "Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya." *Pedralbes: revista d'història moderna*, 28, p. 199-224.

GUITART, Mateu (2015): "El castell de Montjuïc". *Revista de Girona*, 291, p. 34-36.

GUITART, Mateu (2016): "Notes sobre els convents gironins durant l'ocupació francesa de 1694-1698". *AIEG*, LVII, p. 305-314.

GUITART, Mateu (2020): "L'Hospital del Rei, o militar, a Girona. Dades procedents dels Manuals d'Acords (1653-1694)". *AIEG*, LXI, p. 51-82.

GUITART, Mateu (2021): "El castell de Montjuïc: Una breu introducció a la seva història (segles XVII-XIX)". *AIEG*, LXII, p. 427-452 (En premsa).

HERNÁNDEZ, Francesc Xavier (2003): *Història Militar de Catalunya. Vol. III: La defensa de la Terra*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

HERNÁNDEZ, Francesc Xavier; RIART, Francesc (2007): *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

IGLÉSIAS, David (2003): *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Girona: Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins.

JANÉ, Òscar (2006): *Catalunya i França al segle XVII*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.

JORDÀ FERNÁNDEZ, Antoni (1993): *Església i poder a la Catalunya del segle XVII: La Seu de Tarragona*. Diputació de Tarragona.

LYNN, John A. (2010): *Les guerres de Louis XIV (1667-1714)*. París: Perrin. (1a edició (1999): *The wars of Louis XIV, 1667-1714*. Londres: Addison Wesley Longman).

MAFFI, Davide (2013): "Las guerras de los Austrias". VVAA: *Historia Militar...*, Vol II. Escenario Europeo. Madrid: Ministerio de Defensa, p. 79-118.

MAFFI, Davide (2020): *Los últimos tercios. El ejército de Carlos II*. Madrid: Desperta Ferro Ediciones.

MARUDELL, Josep Maria (1964): "Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685). Notas documentales para su historia". *AIEG*, XVII, p. 331-372.

MERCADER, Joan (1957): *Els Capitans Generals (segle XVIII)*. Barcelona: Vicens Vives.

MINALI, Guillermo (1840): *Historia militar de Gerona que comprende particularmente los dos Sitios de 1808 y 1809*. Girona: A. Figueró impresor.

MIRALPEIX, Francesc (2010): "Aproximació a l'art i l'arquitectura a Girona en el context de la Guerra de Successió i la Nova Planta". A: *La Guerra de Successió i la Nova Planta*. Cicles de conferències Girona a l'abast, XIII, p. 95-124.

MIRALPEIX, Francesc (2014): "La Girona d'època moderna." *Construir la Ciutat (II)*. De l'edat moderna als nostres dies. Cicle "Conferències a l'Arxiu Municipal." Girona: Ajuntament de Girona, p. 33-53.

MIRALPEIX, Francesc; TORRES, Xavier (2015): *Girona Moderna (segles XVI-XVIII)*. De l'obrador al baluard. Girona: Ajuntament de Girona.

MOLÍ, Montserrat (1988): "Arquitectura i urbanisme a Girona durant el segle XVIII. Les propostes il·lustrades de Francisco de Zamora." *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 15, p. 71-101.

MOLAS I RIBALTA, Pere (2000): "El setge de Palamós de 1655 vist des de Madrid". *Estudis del Baix Empordà*, 19, p. 101-106.

MORALES, Francesc Xavier; BOHIGAS, Jordi (2010): *Girona, 1808-1809. Setges, Guerra i Societat a la Catalunya del Nord-Est*. Girona: Diputació de Girona.

- NOLLA, Josep Maria (2006): "Als voltants de la fundació. Generalitats i qüestions topogràfiques." VVAA: *Història de Girona*. Girona: CCG Edicions, p. 73-75.
- NOLLA, Josep Maria (2014): "La defensa de la ciutat. Les muralles medievals de Girona." VVAA. *Girona medieval. La clau del regne*. Girona: Ajuntament de Girona, p. 59-71.
- PALMADA, Guerau (2014): "La guerra de Successió a Banyoles i la comarca del Pla de l'Estany." *AIEG*, LV, p. 311-346.
- PARKER, Geoffrey (2002): *La Revolución Militar*. Madrid: Alianza Editorial (1ª edició (1988): *The Military Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press).
- PARKER, Geoffrey (editor) (2005): *The Cambridge History of Warfare*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PARROT, David (2013): "¿Revolución military o Devolución military? Cambio y continuidad en la edad moderna militar". *Studia Histórica. Historia Moderna*. Vol. 35, p. 33-59.
- PLA CARGOL, Joaquim (1953): *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*. Girona-Madrid: Dalmau Carles, Pla, SA.
- PLA CARGOL, Joaquim (1961): *Gerona arqueológica y monumental*. Girona-Madrid: Dalmau Carles, Pla, SA.
- PLA CARGOL, Joaquim (1962): *Gerona histórica*. Girona-Madrid: Dalmau Carles, Pla, SA.
- PLA CARGOL, Joaquim (1967): "El castillo gerundense de Montjuich." *Castillos de España: Asociación Española de Amigos de los Castillos*, 58, p. 313-327.
- PLA DALMAU, Josep Maria (1984): *Girona en el transcurs dels temps*. Girona: Dalmau Carles, Pla, SA.
- POZO, Montserrat del (2009): "Girona en el segle XVII." *AIEG*, L, p. 183-196.
- PRAT, Jaume; PERICOT, Jordi (2008): *La muralla de Girona*. Girona. Ajuntament de Girona.
- PUIG, Narcís de (2004): "Efectes de les guerres de la segona meitat del segle XVII sobre la moneda catalana, a partir de la documentació de la catedral de Girona, Els." *AIEG*, XLV, p. 539-545.
- PUJOL, Celestino (1881): *Gerona en la revolución de 1640*. Girona: Imprenta de la Revista de Ciencias Históricas.
- RABUTIN, Roger de (1949): "Invasión francesa del año 1654, La (Trad. por E. Rodeja Galter)." *AIEG*, IV, p. 263-283.

- REGLÀ, Joan (1956): *Els Virreis de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives.
- REYNÉS, Jordi (2001): *Guerra al Baix Empordà de l'època moderna*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de La Bisbal d'Empordà.
- RIBAS, Anna (2007): *Les inundacions a Girona*. Girona: Ajuntament de Girona-Institut d'Estudis Gironins.
- RIBOT, Luis (2006): *El arte de gobernar*. Madrid: Alianza Editorial.
- ROURA, Lluís (2008): "La guerra moderna: art, diversitat i irregularitat". *Pedralbes: revista d'història moderna*. Núm. 28. II, p. 51-72.
- SALES, Núria (2002): *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)*. Volum 4 de la Història de Catalunya (dirigida per Pierre Vilar). Barcelona: Edicions 62.
- SANABRE, José (1956): *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.
- SÁNCHEZ, Carlos; SÁNCHEZ, Rocío; TESTÓN, Isabel (2014): *El atlas Medici de Lorenzo Possi, 1687: "pianti d'Estremadura, e di Catalogna"*. Badajoz: 4 Gatos.
- SARALUCE, J. R (1986): "Poliorcética gallega: Arquitectura para la guerra." *UDC. Boletín Académico*, 5, p. 10-18.
- SAROBE, Ramon; ESPINO, Antonio (2013): *La batalla del Ter. 1694*. Torroella de Montgrí: Fundació Mascort.
- SHARMAN, J. C. (2018): "Myths of military revolution: European expansion and Eurocentrism". *European Journal of International Relations*. Vol. 24 (3), p. 491-513.
- SIMON, Antoni (2012): "Girona a la Catalunya del Barroc. Trajectòries comparades." *AIEG*, LIII, p. 15-30.
- SIMON, Antoni (2019): *1640*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.
- SOLÀ, Xavier (2007): "Església a la ciutat de Girona: De la reforma catòlica de mitjans segle XVI al reformisme episcopal de finals de segle XVIII." *Església, societat i poder a Girona. Segles XVI-XX*. Cicle "Conferències a l'Arxiu Municipal." Girona: Ajuntament de Girona, p. 93-135.
- STORRS, Christopher (2006): *The Resilience of Spanish Monarchy, 1665-1700*. Oxford: Oxford University Press.
- SUREDA, Marc (2009): "La defensa de la ciutat. Les muralles de Girona en els darrers mil anys". *Els darrers mil anys de les muralles*. Cicles de conferències Girona a l'abast, XI, p. 51-76.

TORRAS i RIBÉ, Josep M. (2000): “La reraguarda catalana entre la darrera ofensiva aliada i el capgirament internacional (1710-1712).” *Manuscrits*, 18, p. 63-91.

TORRAS i RIBÉ, Josep M. (2004): “Catalunya després de la batalla d’Almansa: Els desastres de la guerra contra la població civil (1707-1711).” *Manuscrits*, 24, p. 311-314.

TORRES, Xavier (2001): “La Ciutat de Girona a l’època moderna: De Capital del Drap a plaça forta.” *AIEG*, XLII, p. 25-44.

TORRES, Xavier (2006): *La Guerra dels Segadors*. Lleida: Eumo Editorial-Pagès Editors.

TORRES, Xavier (2011): “El municipi de la casa d’Àustria: Insaculació i aristocratització (segles XV-XVII)”. *El govern de la Ciutat (I): de la Gerunda romana (segle I aC) a la Girona borbònica (segle XVIII)*. Cicle “Conferències a l’Arxiu Municipal”. Girona: Ajuntament de Girona, p. 115-132.

TORRES, Xavier (2017): *Girona al segle XVI (1519-1599). Cavallers i menestrals*. Girona: Ajuntament de Girona - Diputació de Girona.

VICENS VIVES, Jaume (1947): “Gerona después de la paz de Ryswick (1698).” *AIEG*, II, p. 5-49.

VIDAL, Jordi (1986) : “Les formes tradicionals de l’organització armada a la Catalunya dels s. XVI i XVII. Sugerències per a una investigació”. *Manuscrits: Revista d’Història Moderna*. Núm. 3, p. 105-116.

VIVÓ, David; PALAHÍ, Lluís; NOLLA, Josep M^a (2012): *Parva Gerunda*. Girona: Ajuntament de Girona.

VOLTES, Pedro (1949): “Entrega de la plaza de Gerona al Archiduque Carlos de Austria, la.” *AIEG*, IV, p. 37-58.

VVAA (1995): *The Military Revolution Debate*. New York: Routledge.

VVAA (2014): *Girona medieval*. La Clau del Regne. Girona: Ajuntament de Girona.

VVAA (1992): *Girona Ciutat. Catàleg de plànols de la ciutat de Girona des del segle XVII al XX*. Girona: Col·legi d’Arquitectes de Catalunya-Ajuntament de Girona.

ZUDAIRE, E. (1960): “Empresa de Leucata. Lance fatal del virrey Cardona (29 de agosto-29 de septiembre de 1637).” *AIEG*, XIV, p. 85-116.